

Aseiad o Anghenion Fferyllol Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg

Hydref 2021

Cynnwys

Crynodeb gweithredol	3
1 Cyflwyniad.....	5
2 Trosolwg o Fwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg.....	33
3 Anghenion iechyd cyffredinol Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg.....	52
4 Grwpiau o gleifion a ganfuwyd – problemau iechyd penodol.....	75
5 Darparu gwasanaethau fferyllol	89
6 Gwasanaethau eraill y GIG.....	134
7 Anghenion iechyd y gall gwasanaethau fferyllol eu diwallu	139
8 Clwstwr Dwyrain Pen-y-bont ar Ogwr	145
9 Clwstwr Gogledd Pen-y-bont ar Ogwr	156
10 Clwstwr Gorllewin Pen-y-bont ar Ogwr	167
11 Clwstwr Merthyr	177
12 Clwstwr Gogledd Cynon.....	188
13 Clwstwr y Rhondda	198
14 Clwstwr De Cynon	207
15 Taf Clwstwr Taf Elái.....	216
16 Casgliadau at ddibenion Atodlen 1 Rheoliadau'r GIG (Gwasanaethau Fferyllol) (Cymru) 2020 ...	226
Atodiad A – Cyd-destun polisi a phapurau cefndirol	234
Atodiad B – gwasanaethau hanfodol.....	238
Atodiad C – Gwasanaethau uwch	241
Atodiad D - Gwasanaethau estynedig.....	244
Atodiad E – Telerau gwasanaethu Contractwyr Presgripsiynau Dyfeisiau	247
Atodiad F – Aelodaeth Grŵp Llywio'r AAFf.....	250
Atodiad G – Arolwg ymgysylltu â chleifion a'r cyhoedd	251
Atodiad H – Canlyniadau llawn yr holiadur o gleifion a'r cyhoedd.....	263
Atodiad I – Holiadur contractwyr fferyllol	296
Atodiad J – Holiadur i feddygfeydd fferyllol	299
Atodiad K – Adroddiad ar yr ymgynghoriad.....	302
Atodiad L – Safleoedd fferylliaeth ac oriau agor.....	318

Crynodeb gweithredol

Mae Rheoliadau'r Gwasanaeth Iechyd Gwladol (Gwasanaethau Fferyllol) (Cymru) 2020 yn nodi'r ddyletswydd statudol a osodir ar bob Bwrdd Iechyd i baratoi a chyhoeddi asesiad o anghenion fferyllol (AAFf) erbyn 1 Hydref 2021. Nod yr AAFf yw gwella sut mae gwasanaethau fferyllol yn cael eu cynllunio a'u darparu ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg, trwy ystyried anghenion fferyllol y boblogaeth a sicrhau bod gwasanaethau'n diwallu'r anghenion hyn yn well. Bydd yn ei gwneud yn bosibl i'r Bwrdd Iechyd wella ansawdd a chysondeb gwasanaethau fferyllol ar draws ardal y Bwrdd Iechyd. Yn ogystal, bydd yn cael ei ddefnyddio wrth benderfynu a ddylid cymeradwyo ceisiadau i agor fferyllfeydd a meddygfeydd fferyllol newydd, yn seiliedig ar yr anghenion presennol a dyfodol a nodwyd yn AAFf y Bwrdd Iechyd. Bydd hefyd yn cael ei ddefnyddio wrth gymeradwyo ceisiadau i newid gwasanaethau presennol ai peidio.

Ffurfiwyd Grŵp Llywio AAFf i oruchwyllo datblygiad yr asesiad hwn, ac i sicrhau bod yr asesiad yn bodloni'r gofynion statudol. Roedd aelodaeth y grŵp yn cynnwys ystod eang o randdeiliaid (Atodiad F). At ddibenion yr AAFf, yr ardaloedd a ddewiswyd oedd yr wyth clwstwr sy'n rhan o Fwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg.

Wrth ddatblygu'r AAFf, defnyddiwyd sawl ffynhonnell o wybodaeth i gael trosolwg o nodweddion demograffig ac i lunio proffil iechyd ar gyfer preswylwyr Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg, er mwyn pennu eu hanghenion iechyd a fferyllol cyffredinol.

Casglwyd barn preswylwyr trwy holiadur am eu defnydd o fferyllfeydd a meddygfeydd fferyllol, ynghyd â gwybodaeth nad oedd modd dod o hyd iddi yn genedlaethol a gafwyd gan y contractwyr, eto trwy holiadur. Defnyddiwyd y wybodaeth a gasglwyd, ar y cyd â ffynonellau eraill o ddata, wrth lunio'r AAFf.

Yn ogystal, cynhaliwyd ymgynghoriad ar fersiwn drafft o'r AAFf, a oedd yn rhedeg o 14 Mai 2021 tan 13 Gorffennaf 2021, a defnyddiwyd yr adborth a dderbyniwyd wrth lunio asesiad terfynol (Atodiad K).

Mae trosolwg o nodweddion demograffig preswylwyr Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg a'u hanghenion iechyd cyffredinol wedi'i gynnwys ar lefel y Bwrdd Iechyd ac ar gyfer awdurdodau lleol. Yn ogystal, mae unrhyw grwpiau penodol y nodwyd eu bod yn bresennol ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg, gan gynnwys y rhai sydd â nodwedd warchodedig o dan Ddeddf Cydraddoldeb 2010 a'u hanghenion iechyd tebygol hwythau, wedi eu cynnwys. Rhoddwyd ystyriaeth hefyd i sut y gall y contractwyr fferyllol yn ardal y Bwrdd Iechyd ddiwallu'r anghenion iechyd hyn.

Mae'r ddarpariaeth bresennol o wasanaethau fferyllol wedi'i nodi a'i mapio. Ystyriwyd hefyd y darparwyr hynny sydd y tu allan i ardal Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg ond sy'n darparu gwasanaethau i drigolion yn ardal y Bwrdd Iechyd er gwaethaf hynny. Ar ben hynny, mae yna rai gwasanaethau sy'n effeithio ar yr angen am wasanaethau fferyllol, naill ai trwy gynyddu'r galw am y fath wasanaethau neu drwy leihau'r galw amdanynt. Ymhlith gwasanaethau o'r fath y mae fferyllfeydd

mewn ysbytai, gwasanaethau Tu Allan o Oriau Meddygon Teulu ac Unedau Mân Anafiadau, ac mae'r rhain wedi'u hystyried yn rhan o'r AAFf yn ogystal.

Er bod trosolwg wedi'i ystyried ar lefel y Bwrdd Iechyd ac ar lefel awdurdodau lleol, cynhaliwyd adolygiad ar lefel clwstwr hefyd o nodweddion demograffig, anghenion iechyd a'r ddarpariaeth bresennol o wasanaethau fferyllol i breswylwyr. Mae'r trosolwg hwn wedi ei ddefnyddio i nodi a yw'r ddarpariaeth bresennol o wasanaethau fferyllol yn diwallu anghenion y preswylwyr hynny. Ystyriwyd hefyd a fydd unrhyw fylchau yn y ddarpariaeth yn debygol o ymddangos yn ystod oes 5 mlynedd yr AAFf.

Mae 110 o fferyllfeydd ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg, sydd oll yn darparu'r ystod lawn o wasanaethau hanfodol. Rhwng 2019 a 2020, rhoddwyd 95.5% o'r holl bresgripsiynau a ysgrifennwyd gan feddygfeydd teulu yn y Bwrdd Iechyd gan fferyllfeydd yn ardal y Bwrdd Iechyd. Mae fferyllfeydd hefyd yn darparu ystod o wasanaethau 'uwch' ac 'estynedig'.

Mae tair meddygfa fferyllol ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg, sy'n gweinyddu presgripsiynau i gleifion cymwys. Roedd 1.2% o eitemau presgripsiwn naill ai wedi eu gweinyddu ganddynt neu wedi eu rhoi ganddynt yn bersonol. Roedd meddygon nad ydynt yn feddygon fferyllol wedi rhoi 1.1% o eitemau presgripsiwn i gleifion yn bersonol.

Er bod darpariaeth dda iawn o wasanaethau yn ardal y Bwrdd Iechyd, gall rhai preswylwyr ddewis mynd at gontractwyr fferyllol y tu allan i ardal y Bwrdd Iechyd. Rhwng 2019 a 2020, gweinyddwyd 2.2% o bresgripsiynau y tu allan i ardal Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg. Er bod llawer o bresgripsiynau wedi eu gweinyddu gan fferyllwyr ar gontract mewn Byrddau Iechyd cyfagos, gweinyddwyd rhai mor bell i ffwrdd â Lloegr. Mae hyn yn awgrymu ei bod yn well gan rai preswylwyr ddefnyddio Contractiwr Presgripsiynau Dyfeisiau penodol neu ddarparwr arbenigol, gyda rhai presgripsiynau'n cael eu gweinyddu'n agos at weithle'r person neu tra bod y person ar wyliau.

Mae gan breswylwyr Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg fynediad da at wasanaethau fferyllol. Gall mwyafrif helaeth y preswylwyr gael mynediad at fferyllfa neu feddygfa fferyllol (lle bo hynny'n berthnasol) o fewn 20 munud mewn car. Prif gasgliad yr AAFf hwn felly yw nad oes bylchau ar hyn o bryd yn y ddarpariaeth o wasanaethau fferyllol.

Wrth ystyried a fydd unrhyw anghenion newydd am wasanaethau fferyllol yn y dyfodol yn ystod oes 5 mlynedd yr AAFf hwn, rhoddwyd ystyriaeth i'r twf a ragwelir yn y boblogaeth ac i allu darparwyr gwasanaethau ar draws y Bwrdd Iechyd i ateb y galw a'u dosbarthiad ledled yr ardal. Mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg yn dod i'r casgliad y bydd y ddarpariaeth bresennol yn ddigonol i ddiwallu anghenion ei breswylwyr yn y dyfodol, ac nid yw'r Bwrdd Iechyd wedi nodi unrhyw wasanaethau a fyddai'n sicrhau gwelliannau, neu well mynediad, i'w ddarpariaeth fferyllol, nid yn awr nac o fewn oes yr AAFf hwn.

1 Cyflwyniad

1.1 Nod asesiad o anghenion fferyllol

Nod yr asesiad hwn o anghenion fferyllol (AAFf) yw asesu a nodi sut y gall darparu gwasanaethau fferyllol ddiwallu anghenion iechyd y boblogaeth yn ardal y Bwrdd Iechyd am gyfnod o hyd at bum mlynedd.

Os yw person (fferyllfa neu contractiwr presgripsiynau dyfeisiau) am ddarparu gwasanaethau fferyllol, mae'n ofynnol iddo wneud cais i'r Bwrdd Iechyd lle y bwriedir lleoli'r fangre, er mwyn cael ei gynnwys ar restr fferyllol y Bwrdd Iechyd. Rhaid i'r cais gynnig diwallu angen a nodir yn AAFf y Bwrdd Iechyd hwnnw. Fodd bynnag, mae rhai eithriadau i hyn e.e. ceisiadau i newid perchnogaeth.

Os yw meddyg teulu yn dymuno gweinyddu presgripsiynau i ardal newydd neu o fangre newydd neu ychwanegol, mae'n ofynnol iddo hefyd wneud cais i'r Bwrdd Iechyd i gael ei gynnwys ar ei restr o feddygon fferyllol, neu i ardal newydd neu fangre newydd neu ychwanegol gael ei rhestru ar ei gyfer. Rhaid i'r cais gynnig diwallu angen a nodir yn AAFf y Bwrdd Iechyd hwnnw yn ogystal.

Yn ogystal â nodi a oes angen mangre ychwanegol, bydd yr AAFf hefyd yn nodi a oes angen gwasanaeth neu wasanaethau ychwanegol. Gall anghenion a nodwyd fod yn rhai presennol neu'n rhai a fydd yn codi o fewn oes 5 mlynedd yr AAFf.

1.2 Dyletswyddau'r Bwrdd Iechyd mewn perthynas â'r Asesiad o Anghenion Fferyllol

Mae rhagor o wybodaeth am ddyletswyddau penodol y Bwrdd Iechyd mewn perthynas â'r AAFf, ac am gefndir polisi'r asesiadau hyn, i'w chael yn Atodiad A. Fodd bynnag, i grynhoi, rhaid i'r Bwrdd Iechyd wneud y canlynol:

- Cyhoeddi ei AAFf cyntaf erbyn 1 Hydref 2021;
- Cyhoeddi datganiadau diwygiedig (h.y. AAFf dilynol) bob pum mlynedd, sy'n cydymffurfio â'r gofynion yn y rheoliadau perthnasol;
- Cyhoeddi AAFf yn gynt os bydd yn canfod newidiadau i'r angen am wasanaethau fferyllol ac os yw'r newidiadau hynny yn rhai sylweddol, oni bai y byddai gwneud hynny yn ymateb anghymesur i'r newidiadau hynny;
- Cyhoeddi datganiadau atodol sy'n egluro newidiadau i argaeledd gwasanaethau fferyllol o dan rai amgylchiadau.

1.3 Gwasanaethau fferyllol

Mae'r gwasanaethau hynny y mae'n rhaid i'r AAFf eu cynnwys wedi eu diffinio yn Neddf y Gwasanaeth Iechyd Gwladol (Cymru) 2006 ac yn Rheoliadau'r GIG (Gwasanaethau Fferyllol) (Cymru) 2020.

Y canlynol a gaiff ddarparu gwasanaethau fferyllol:

- Fferyllydd ar gontract sydd wedi ei gynnwys ar restr fferyllol y Bwrdd Iechyd ar gyfer ei ardal;
- Contractiwr Presgripsiynau Dyfeisiau sydd wedi ei gynnwys ar restr fferyllol ardal y Bwrdd Iechyd; a
- Meddyg teulu neu feddygfa sydd ar y rhestr o feddygon fferyllol ar gyfer ardal y Bwrdd Iechyd.

Mae pob Bwrdd Iechyd yn gyfrifol am baratoi, cynnal a chyhoeddi ei restrau ei hun. Ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg, mae 110 o fferyllfeydd, a 3 meddygfa fferyllol.

Caiff contractwyr weithredu naill ai fel unig fasnachwr, fel partneriaeth neu fel corff corfforaethol. Deddf Meddyginiaethau 1968 sy'n llywio pwy sy'n cael bod yn fferyllydd ar gontract, ond nid oes cyfyngiad o'r fath ar fod yn Contractiwr Presgripsiynau Dyfeisiau

1.3.1 Gwasanaethau fferyllol a ddarperir gan fferyllwyr ar gontract

Yn wahanol i feddygon teulu, deintyddion ac optometryddion, nid oes gan Fwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg gontractau â'r fferyllwyr ar gontract yn ei ardal. Yn lle hynny, maent yn darparu gwasanaethau o dan fframwaith cytundebol, y cyfeirir ato weithiau fel y fframwaith cytundebol ar gyfer fferylliaeth gymunedol, ac mae'r manylion am hyn (sef telerau'r gwasanaeth) wedi eu nodi yn Atodlen 5 Rheoliadau'r GIG (Gwasanaethau Fferyllol) (Cymru) 2020, Cyfarwyddiadau Gwasanaethau Fferyllol (Gwasanaethau Uwch ac Ychwanegol) (Cymru) 2005 a Cyfarwyddiadau Gwasanaethau Fferyllol (Gwasanaethau Uwch) (Cyfarpar) (Cymru) 2010.

Mae fferyllwyr ar gontract yn darparu tri math o wasanaeth sydd o fewn diffiniad 'gwasanaethau fferyllol' a'r fframwaith cytundebol ar gyfer fferylliaeth gymunedol. Y gwasanaethau hyn yw:

- Gwasanaethau hanfodol - rhaid i bob fferyllfa ddarparu'r gwasanaethau hyn:
  - Gweinyddu presgripsiynau, gan gynnwys cyflenwi cyffuriau neu gyfarpar ar frys heb bresgripsiwn;
  - Gweinyddu presgripsiynau rheolaidd;
  - Gwaredu cyffuriau diangen;
  - Hyrwyddo ffyrdd iach o fyw;
  - Cynnig cyngor am ble i ddod o hyd i gymorth;
  - Cymorth hunan-ofal.
- Gwasanaethau uwch - caiff fferyllfeydd ddewis a ydynt yn darparu'r gwasanaethau hyn ai peidio. Os byddant yn dewis darparu un neu ragor o'r gwasanaethau uwch hyn, rhaid iddynt fodloni gofynion penodol a rhaid iddynt gydymffurfio'n llawn â'r gofynion ar gyfer y gwasanaeth hanfodol hwnnw ac ar gyfer llywodraethu clinigol.

- Adolygiadau o'r Defnydd o Feddyginiaethau a Gwasanaethau Ymyrryd o ran Presgripsiynau (neu Adolygiad o'r Defnydd o Feddyginiaethau neu'r Gwasanaeth MUR a defnyddio enw mwyaf cyffredin y gwasanaethau hyn);
  - Gwasanaeth Adolygu Meddyginiaethau wrth Ryddhau;
  - Gwasanaeth Addasu Cyfarpar Stoma ;
  - Gwasanaeth Adolygu Defnyddio Cyfarpar.
- Gwasanaethau estynedig - mae manylebau gwasanaeth ar gyfer y math hwn o wasanaeth yn cael eu datblygu gan y Bwrdd Iechyd ac yna'n cael eu comisiynu i ddiwallu anghenion iechyd penodol:
    - Monitro gwrthgeulo
    - Gwasanaethau i gartrefi gofal
    - Gwasanaeth rheoli meddyginiaethau ar gyfer clefydau penodol
    - Gwasanaeth cyflenwi bwyd heb glwten
    - Gwasanaeth dosbarthu i'r cartref
    - Gwasanaeth iaith
    - Gwasanaeth adolygu meddyginiaethau
    - Gwasanaeth asesu meddyginiaethau a chydymffurfedd
    - Cynllun mân anhwylderau
    - Cyfnewid nodwyddau a chwistrelli
    - Gwasanaeth argaeledd cyffuriau arbenigol ar alw
    - Gwasanaeth Tu Allan i Oriau
    - Gwasanaeth Cyfarwyddyd Grŵp Cleifion
    - Gwasanaeth Cymorth i Bresgripsiynwyr
    - Gwasanaeth ysgolion
    - Gwasanaeth Sgrinio
    - Gwasanaeth Rhoi'r Gorau i Ysmygu
    - Gwasanaeth cymryd cyffuriau o dan oruchwyliaeth
    - Gwasanaeth presgripsiynu
    - Gwasanaeth casglu gwrth-feirysol
    - Gwasanaeth cyflenwi brys

Mae rhagor o wybodaeth am y gofynion ar gyfer gwasanaethau hanfodol, uwch ac estynedig i'w gweld yn Atodiadau B, C a D yn y drefn honno.

Yn sail i ddarpariaeth yr holl wasanaethau hyn y mae'r gofyniad i bob fferylllydd ar gontract gymryd rhan mewn system llywodraethu clinigol. Mae'r system hon wedi ei disgrifio yn Rheoliadau'r GIG (Gwasanaethau Fferyllol) (Cymru) 2020, ac mae'n cynnwys y canlynol:

- Rhaglen ar gyfer cynnwys cleifion a'r cyhoedd
- Rhaglen archwilio clinigol
- Rhaglen rheoli risg
- Rhaglen effeithiolrwydd clinigol
- Rhaglen staffio a rheoli staff
- Rhaglen llywodraethu gwybodaeth, a
- Rhaglen safonau mangre.

Mae'n ofynnol i fferyllfeydd agor am ddim llai na 40 awr yr wythnos, a chyfeirir at y rhain fel oriau agor craidd, ond mae llawer yn dewis agor am fwy o oriau na hyn a chyfeirir at yr oriau ychwanegol hyn fel oriau agor atodol. O dan Rheoliadau'r GIG (Gwasanaethau Fferyllol) (Cymru) 2020, mae'n bosibl i fferyllwyr ar gontract wneud cais i agor fferyllfa gydag oriau agor craidd estynedig er mwyn diwallu angen a nodwyd mewn AAFf.

Nodir yr oriau agor arfaethedig ar gyfer pob fferyllfa yn y cais cychwynnol, ac os caniateir y cais ac os bydd fferyllfa wedyn yn agor, yr oriau hyn fydd oriau agor contractiol y fferyllfa. Caiff y contractiwr wneud cais wedi hynny i newid ei oriau agor craidd, a bydd y Bwrdd Iechyd yn asesu'r cais hwn ar sail anghenion poblogaeth ei ardal fel y'u nodir yn yr AAFf, er mwyn penderfynu a ddylid cytuno i'r newid i'r oriau agor craidd ai peidio. Os bydd fferyllfeydd ar gontract yn dymuno newid ei oriau agor atodol, yna dim ond rhoi gwybod i'r Bwrdd Iechyd am y newid y mae angen ei wneud, gan roi o leiaf dri mis o rybudd.

1.3.2 Gwasanaethau fferyllol a ddarperir gan Gontractwyr Presgripsiynau Dyfeisiau

Fel yn achos fferyllwyr ar gontract, nid oes gan Fwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg gontractau â chontractwyr presgripsiynau dyfeisiau. Mae eu telerau gwasanaeth wedi'u nodi yn Atodlen 6 Rheoliadau'r GIG (Gwasanaethau Fferyllol) (Cymru) 2020 ac yng Nghyfarwyddiadau Gwasanaethau Fferyllol (Gwasanaethau Uwch) (Cyfarpar) (Cymru) 2010.

Mae contractwyr presgripsiynau dyfeisiau yn darparu'r gwasanaethau canlynol ar gyfer cyfarpar (ond nid cyffuriau), er enghraifft ar gyfer cathetrau a bagiau colostomi, sydd o fewn y diffiniad ar gyfer gwasanaethau fferyllol:

- Gweinyddu presgripsiynau, gan gynnwys cyflenwadau brys heb bresgripsiwn;
- Gweinyddu presgripsiynau rheolaidd;
- Gwasanaeth dosbarthu i'r cartref ar gyfer rhai eitemau;
- Cyflenwi eitemau atodol priodol (e.e. weipiau defnydd untro a bagiau gwaredu);
- Darparu cyngor clinigol arbenigol ynghylch y cyfarpar, a
- Rhoi cyngor am ble i ddod o hyd i gymorth.

Gallant hefyd ddewis darparu gwasanaethau uwch. Os byddant yn dewis darparu'r gwasanaethau hyn, mae'n rhaid iddynt fodloni rhai gofynion a rhaid iddynt hefyd gydymffurfio'n llawn â'u telerau gwasanaeth a'r gofynion llywodraethu clinigol. Y ddau wasanaeth uwch y cânt eu darparu yw:

- Gwasanaeth Addasu Cyfarpar Stoma;
- Gwasanaeth Adolygu Defnyddio Cyfarpar.

Fel yn achos fferyllfeydd, mae'n ofynnol i gontractwyr presgripsiynau dyfeisiau gymryd rhan mewn system llywodraethu clinigol. Mae'r system hon wedi ei disgrifio yn Rheoliadau'r GIG (Gwasanaethau Fferyllol) (Cymru) 2020, ac mae'n cynnwys y canlynol:

- Rhaglen ar gyfer ymgysylltu â chleifion a'r cyhoedd;
- Rhaglen archwilio clinigol;
- Rhaglen rheoli risg;
- Rhaglen effeithiolrwydd clinigol;
- Rhaglen staffio a staff;
- Rhaglen llywodraethu gwybodaeth, a
- Rhaglen safonau mangre.

Mae rhagor o wybodaeth am y gofynion ar gyfer y gwasanaethau hyn ar gael yn Atodiad E.

Mae'n ofynnol i gontractwyr presgripsiynau dyfeisiau agor am ddim llai na 30 awr yr wythnos, a chyfeirir at yr oriau hyn fel oriau agor craidd. Cânt ddewis agor am fwy o oriau, a chyfeirir at yr oriau agor estynedig hyn fel oriau agor atodol. O dan Reoliadau'r GIG (Gwasanaethau Fferyllol) (Cymru) 2020, mae'n bosibl i gontractwyr presgripsiynau dyfeisiau wneud cais i agor mangre ag oriau agor craidd estynedig, er mwyn diwallu angen a nodwyd mewn AAFf.

Nodir yr oriau agor arfaethedig ar gyfer pob contractiwr presgripsiynau dyfeisiau yn y cais cychwynnol, ac os caniateir y cais ac os bydd y contractiwr yn agor wedi hynny, yr oriau hyn fydd oriau agor contractiol y contractiwr. Gall y contractiwr wneud cais wedi hynny i newid ei oriau agor craidd. Bydd y Bwrdd Iechyd yn asesu'r cais hwn ar sail anghenion poblogaeth ei ardal fel y'u nodir yn yr AAFf, er mwyn penderfynu a ddylid cytuno i'r newid i'r oriau agor craidd ai peidio.

1.3.3 Gwasanaethau fferyllol a ddarperir gan feddygon

Mae'r Rheoliadau GIG (Gwasanaethau Fferyllol) (Cymru) 2020 yn caniatáu i feddygon weinyddu presgripsiynau i gleifion cymwys o dan rai amgylchiadau. Mae'r rheoliadau'n gymhleth mewn perthynas â'r mater hwn, ond i grynhoi:

- Rhaid i'r cleifion fyw mewn 'ardal reoledig' (sef ardal sydd, yn ôl y Bwrdd Iechyd neu sefydliad blaenorol neu yn dilyn apêl gan Weinidogion Cymru, yn wledig, ac sy'n 1.6km (a fesurir mewn llinell syth) o fferyllfa, a
- Rhaid i gymeradwyaeth mangre gael ei rhoi a rhaid bod gan y meddyg gydsyniad i weinyddu i'r ardal honno.

Mae rhai eithriadau i hyn, er enghraifft cleifion sydd wedi bodloni'r Bwrdd Iechyd y byddent yn wynebu anhawster difrifol wrth gael mynediad i fferyllfa oherwydd pellter y fferyllfa neu oherwydd anawsterau cyfathrebu.

1.4 Gwasanaethau GIG eraill

Mae gwasanaethau eraill sy'n cael eu comisiynu neu eu darparu gan Fwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg, ac sy'n effeithio ar yr angen am wasanaethau fferyllol, hefyd wedi'u cynnwys yn yr AAFf.

1.5 Sut y cynhaliwyd yr asesiad

1.5.1 Grŵp Llywio'r AAFf

Mae gan Fwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg gyfrifoldeb cyffredinol dros gyhoeddi'r AAFf, ac mae'r Cyfarwyddwr Gofal Sylfaenol, Gofal Cymunedol ac Iechyd Meddwl yn atebol am y gwaith o'i lunio. Sefydlodd Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg grŵp llywio ar gyfer yr AAFf, a nod y grŵp hwn oedd sicrhau bod AAFf cadarn yn cael ei ddatblygu oedd yn cydymffurfio â Rheoliadau'r GIG (Gwasanaethau Fferyllol) (Cymru) 2020 ac a oedd yn diwallu anghenion y boblogaeth leol. Sicrhodd aelodau'r grŵp llywio fod pob un o'r prif randdeiliaid yn cael eu cynrychioli, ac mae modd gweld pwy oedd y rhanddeiliaid hyn yn Atodiad F.

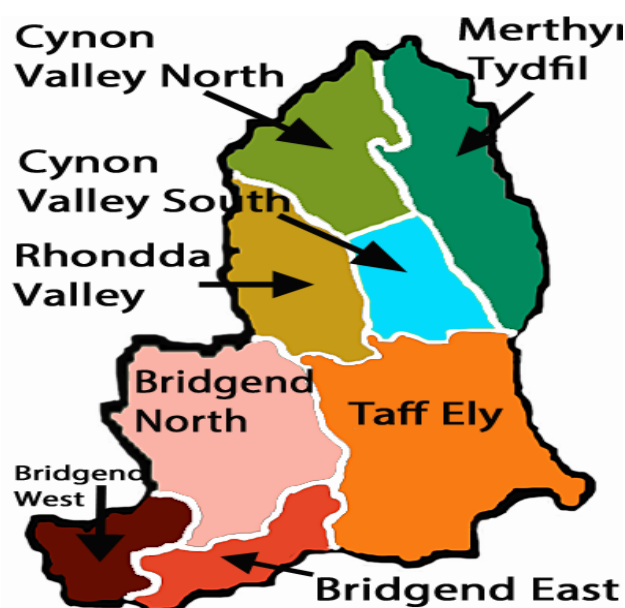
1.5.2 Ardaloedd yr AAFf

Mae 64 o glystyrau yng Nghymru, sydd â'r dasg o wella mynediad at ofal sylfaenol ac ansawdd gofal er mwyn sicrhau gwell iechyd a lles yn lleol ac er mwyn trechu anghydraddoldebau iechyd.

"Mae clwstwr yn dwyn ynghyd yr holl wasanaethau lleol sy'n ymwneud ag iechyd a gofal ar draws ardal ddaearyddol, ac mae'n gwasanaethu poblogaeth rhwng 25,000 a 100,000 fel arfer. Mae gweithio fel clwstwr yn sicrhau bod gofal yn cael ei gydlynu'n well er mwyn hybu lles unigolion a chymunedau." (Gofal Sylfaenol Un).

Mae wyth clwstwr Gofal Sylfaenol Un ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg fel y dangosir yn Map 1.1:

Map 1.1: Yr wyth clwstwr Gofal Sylfaenol Un o fewn ardal Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg (o ddogfen Saesneg yn unig)

Mae'r wyth clwstwr Gofal Sylfaenol Un yn rhan o ardal y tri Chyngor Bwrdeistref lleol fel y gwelir yn y tabl isod, ac mae'r clystyrau yn gweithio'n agos gyda nhw.

Tabl 1.1: Clystyrau yn ôl awdurdod lleol o fewn Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg

Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg		
Pen-y-bont ar Ogwr Awdurdod Lleol	Merthyr Tudful Awdurdod Lleol	Rhondda Cynon Taf Awdurdod Lleol
Dwyrain Pen-y-bont ar Ogwr	Merthyr	Y Rhondda
Gogledd Pen-y-bont ar Ogwr		Gogledd Cynon
Gorllewin Pen-y-bont ar Ogwr		De Cynon
		Taf Elái

Cyfeirir at yr ardaloedd AAFf hyn at ddibenion yr AAFf hwn fel clystyrau, er mwyn defnyddio terminoleg gyfarwydd o ystyried y tebygrwydd daearyddol i glystyrau Gofal Sylfaenol Un, er nad yw'r ffiniau o reidrwydd yn cyfateb i glystyrau Gofal Sylfaenol Un. Gall clystyrau ardal AAFf fod yn wahanol er mwyn adlewyrchu'r data hanesyddol sydd ar gael, a ddefnyddiwyd ac a ddadansoddiwyd at ddibenion yr AAFf hwn.

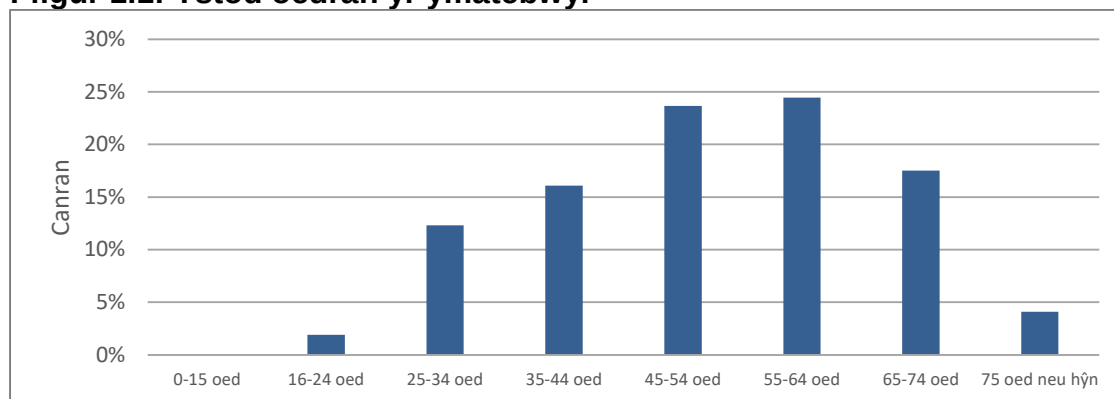
1.5.3 Ymgysylltu â chleifion a'r cyhoedd

Er mwyn cael barn cleifion a'r cyhoedd am wasanaethau fferyllol, datblygwyd holiadur a oedd ar gael i'w gwblhau rhwng 21 Rhagfyr 2020 a'r 31 Ionawr 2021. Hyrwyddwyd yr holiadur ar wefan Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg, yn yr adran newyddion ac ar dudalen gwasanaethau fferylliaeth. Fe'i rhannwyd hefyd â'r rheolwyr clwstwr er mwyn iddynt ei hyrwyddo ar eu gwefannau mewnol a'u sianeli cyfathrebu. Gan fod llawer o staff y Bwrdd Iechyd yn gleifion y Bwrdd Iechyd eu hunain, hyrwyddwyd yr holiadur yn fewnol hefyd trwy ei bostio ar dudalen Facebook y staff a thrwy ei gynnwys yn negeseuon y Prif Swyddog Gweithredol i'r staff. Fe'i rhannwyd hefyd â rhanddeiliaid gwleidyddol, awdurdodau lleol a Chynghorau Iechyd Cymuned. Defnyddiwyd y cyfryngau cymdeithasol ehangach i hyrwyddo'r holiadur ymhlith y cyhoedd, gan gynnwys pyst rheolaidd ar Facebook, Twitter ac Instagram.

Gellir gweld copi, sy'n dangos y cwestiynau a ofynnwyd, yn Atodiad G. Mae'r canlyniadau llawn i'w gweld yn Atodiad H.

Llenwodd cyfanswm o 637 o bobl neu ymatebwyr yr holiadur. Fodd bynnag, nid atebwyd pob cwestiwn gan bob un o'r 637 o ymatebwyr. Roedd 84% o'r ymatebwyr (536 allan o 635 o bobl) yn fenywod a 14% (89 o bobl) yn ddynion. Roedd yn well gan 2% o'r ymatebwyr (10 o bobl) beidio â dweud. Roedd yr holl ymatebwyr a ddarparodd wybodaeth am eu hoedran (634 o bobl) dros 16 oed. Roedd bron i hanner yr ymatebwyr rhwng 45 a 64 oed, gyda'r nifer yn y grŵp oedran 55 i 64 oed (155 o bobl) ychydig yn uwch na'r nifer yn y grŵp oedran 45 i 54 oed (150 o bobl).

Ffigur 1.1: Ystod oedran yr ymatebwyr

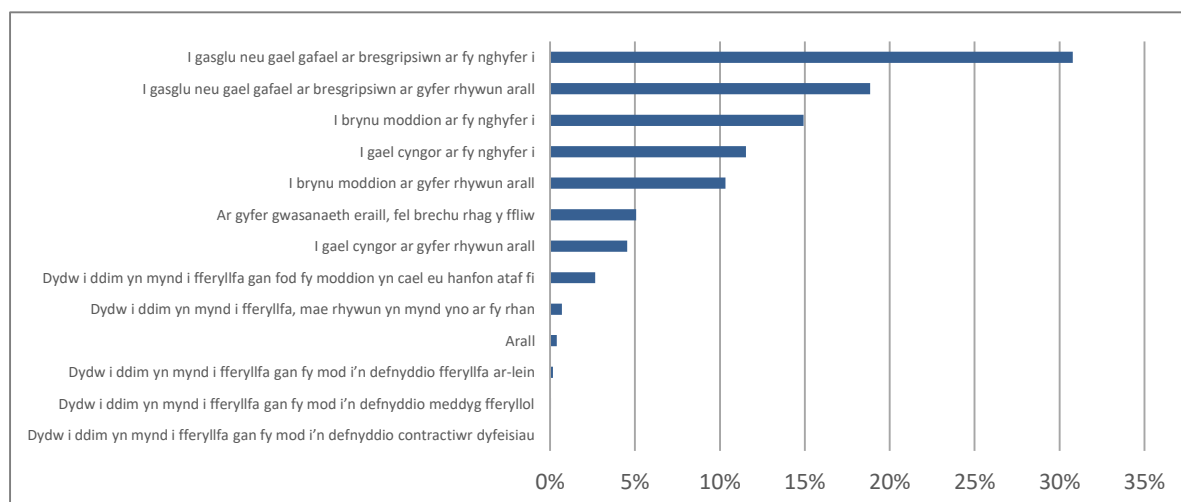
Dyweddodd 98% (620 allan o 630 o bobl) mai Saesneg oedd eu dewis iaith wrth gyrchu gwasanaethau mewn fferyllfa neu feddygfa. Dim ond 1% (7 o bobl) a ddywedodd mai'r Gymraeg oedd eu dewis iaith. O'r pum person a ymatebodd i ddweud mai iaith arall oedd eu dewis iaith, roedd yn well gan un ymatebydd iaith Arwyddion Prydain (BSL) ac roedd yn well gan ddau ymatebydd ddefnyddio'r ddwy iaith. Dywedodd un ymatebydd:

- "Saesneg, ond dwi'n hoffi iddyn nhw siarad gyda fy merch yn Gymraeg gan mai dyna yw ei hiaith gyntaf hi."

Pan ofynnwyd iddynt pam maent fel arfer yn ymweld â fferyllfa, atebodd 624 o bobl y cwestiwn a derbyniwyd cyfanswm o 1735 o ymatebion. Gellid rhoi sawl ateb i'r cwestiwn hwn, ac mae'r nifer o ymatebion a dderbyniwyd yn dangos bod rhai pobl wedi dewis mwy nag un rheswm. Mae mwyafrif yr ymatebion a dderbyniwyd yn dangos bod pobl yn ymweld â fferyllfa i gael neu i gasglu presgripsiwn drostynt eu hunain (31%, 534 o ymatebion), neu i gael neu i gasglu presgripsiwn dros rywun arall (19%, 327 o ymatebion). O'r 7 person a ddewisodd 'arall', crybwyllodd dau eu bod yn ymweld â fferyllfa dros aelodau eraill o'r teulu. Gwnaeth pump o bobl sylw am eu meddyginiaethau'n cael eu dosbarthu i'r cartref, ac roedd tri sylw yn ymwneud yn benodol â phandemig y Coronafeirws (COVID-19), er enghraifft:

- "Oherwydd fy mod yn 'gwarchod', mae fy meddyginiaeth yn cael ei dosbarthu i'r tŷ nawr ond cyn gwarchod fe wnes i gasglu fy mhresgripsiwn yn wythnosol."

Ffigur 1.2: Rhesymau dros ymweld â fferyllfa

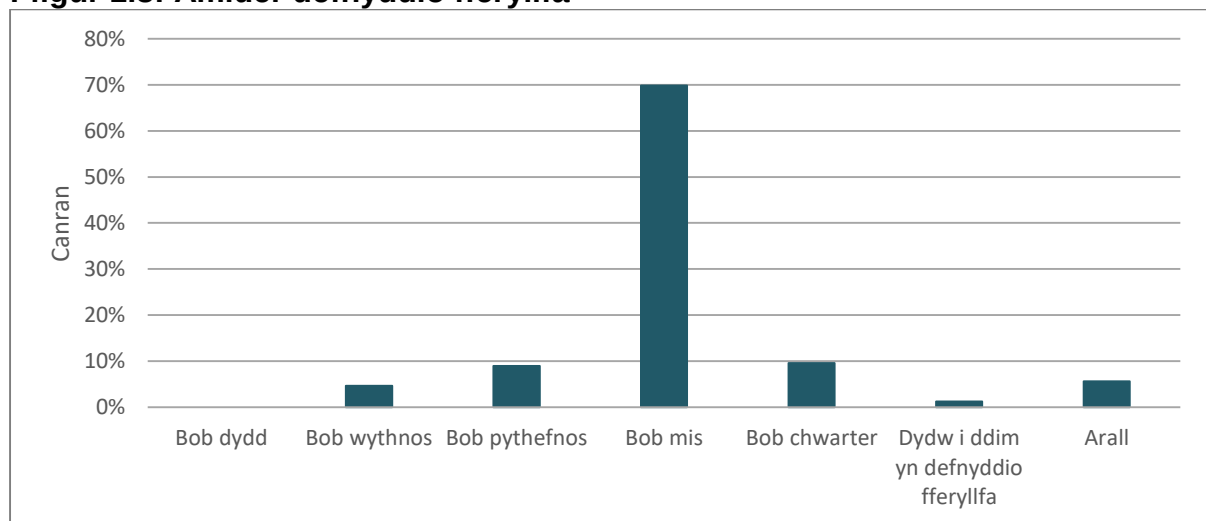
Mae'r rhan fwyaf o ymatebwyr (70%, 435 allan o 623 o bobl) yn ymweld â fferyllfa bob mis, sy'n adlewyrchu amllder eu presgripsiwn. O'r 35 o bobl a ddewisodd 'arall', dywedodd 8 o bobl eu bod yn ymweld â fferyllfa i gasglu eu presgripsiwn rheolaidd bob 2 fis a dywedodd 21 o bobl eu bod prin yn ymweld â fferyllfa neu'n mynd i un pryd bynnag y bo angen. Ymhlith y rhesymau a roddwyd dros ba mor aml mae pobl defnyddio fferyllfa yr oedd:

- "Ers cael babi dwi wedi defnyddio'r fferyllfa ar ei gyfer yn amlach."
- "Bydd hyn yn dibynnu a yw'r presgripsiwn cywir yn cael ei anfon i'r fferyllfa gan y meddyg teulu yn y lle cyntaf ai peidio e.e. y feddyginiaeth gywir wedi'i dogfennu, a yw'r meddyg teulu wedi llofnodi presgripsiwn."

Mewn un achos, nid oedd yr ymatebydd yn ymweld â'r fferyllfa yn bersonol ond roedd yn defnyddio'r gwasanaeth archebu a danfon a gynigiwyd gan y fferyllfa:

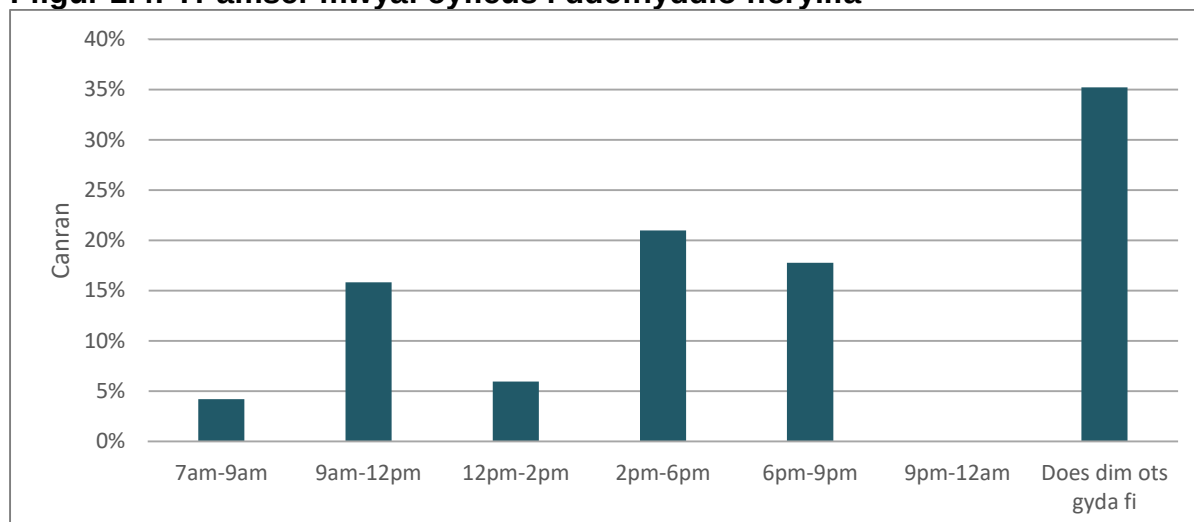
- "Rwy'n archebu fy nhabledi trwy'r llinell ffôn yna mae'r fferylllydd yn eu danfon i fy nghartref. Rwy'n 81 oed ac yn gweld hyn yn ffordd dda o gael fy nhabledi gan nad oes fferylllydd yn fy mhentref a dydw i ddim yn gyrru."

Ffigur 1.3: Amllder defnyddio fferyllfa

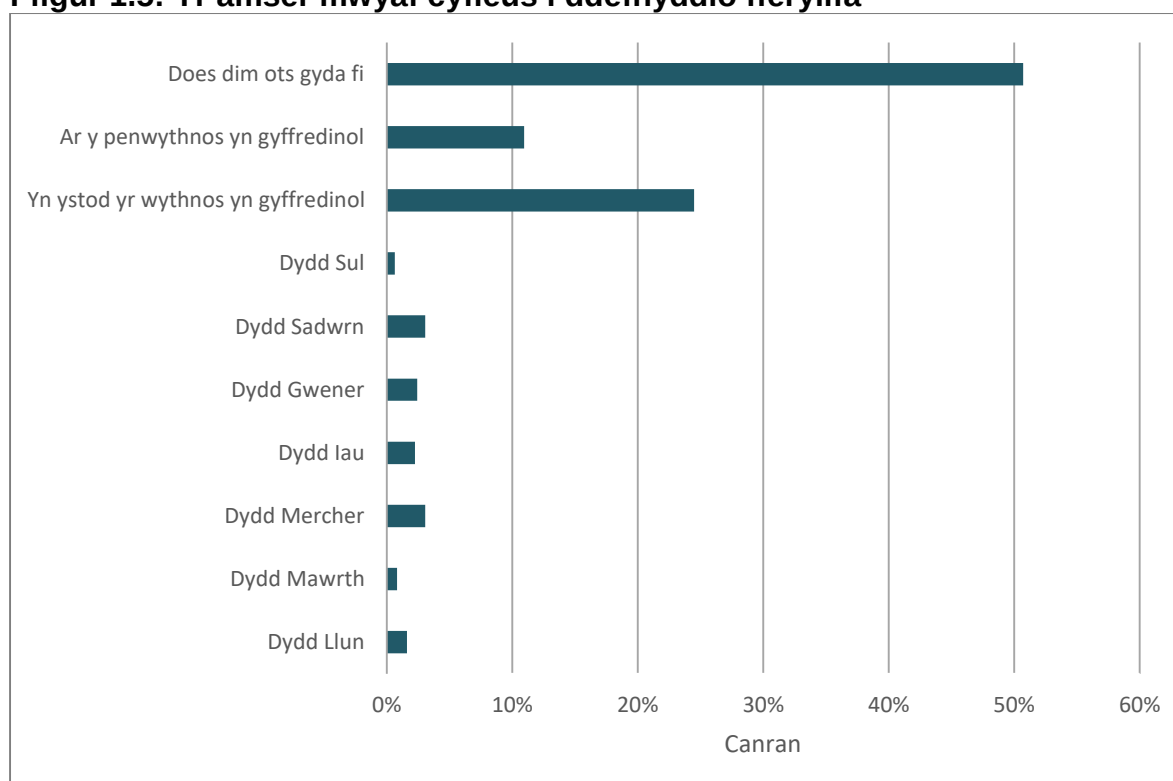
Nid oedd mwyafrif yr ymatebwyr (35%, 218 allan o 619 o bobl) wedi nodi ei bod yn well ganddynt fynd i fferyllfa ar adeg benodol o'r dydd. O'r ymatebion oedd yn weddill, roedd yn well gan 42% ddefnyddio fferyllfa rhwng 9am a 6pm, ond rhwng 2pm i 6pm oedd y dewis mwyaf poblogaidd (21%).

Ffigur 1.4: Yr amser mwyaf cyfleus i ddefnyddio fferyllfa

Yn yr un modd, nid oedd mwyafrif yr ymatebwyr (51%, 315 allan o 621 o bobl) wedi nodi bod un diwrnod penodol sydd fwyaf cyfleus iddynt o ran defnyddio fferyllfa. O'r ymatebion oedd yn weddill, roedd 25% (152 o bobl) wedi nodi mai yn ystod yr wythnos yn gyffredinol oedd yr adeg fwyaf cyfleus iddynt i fynd i fferyllfa, ac roedd 11% (68 o bobl) wedi nodi mai ar y penwythnosau yn gyffredinol oedd yr adeg fwyaf cyfleus iddynt o ran mynd i fferyllfa. Roedd yn well gan ymatebwyr eraill ddiwrnod penodol o'r wythnos.

Ffigur 1.5: Yr amser mwyaf cyfleus i ddefnyddio fferyllfa

Pan ofynnwyd iddynt a fu amser yn ddiweddar pan nad oeddent yn gallu defnyddio eu fferyllfa arferol, dywedodd 20% (126 allan o 621 o bobl) 'do', dywedodd 76% (470

o bobl) 'naddo' a dywedodd 4% (25 dywedodd o bobl) nad oedd y cwestiwn 'yn berthnasol'.

Pan ofynnwyd iddynt beth wnaethant pan nad oedd modd mynd i'w fferyllfa arferol, atebodd 126 o bobl y cwestiwn a derbyniwyd cyfanswm o 144 o ymatebion. Gellid rhoi sawl ateb i'r cwestiwn hwn ac mae'r nifer o ymatebion yn dangos bod rhai pobl wedi dewis mwy nag un ateb. Mae mwyafrif yr ymatebion a dderbyniwyd yn dangos bod pobl wedi mynd i fferyllfa arall (44%, 63 ymateb) neu wedi aros nes bod y fferyllfa arferol ar agor (30%, 43 ymateb). Aeth dau ymatebydd i'r adran damweiniau ac achosion brys (ffigur 1.6).

O'r 22 o bobl a ymatebodd 'arall', roedd y rhan fwyaf o'r sylwadau'n gysylltiedig â sefyllfa pandemig y Coronafeirws (COVID-19): naill ai'r angen i 'warchod' a gofyn i rywun arall gasglu'r meddyginiaethau ar eu rhan, neu drefnu i'w meddyginiaethau gael eu dosbarthu i'r cartref. Roedd tri sylw'n ymwneud â'r mesurau ymbellhau cymdeithasol oedd ar waith, gan arwain at yr angen i giwio y tu allan i fferyllfeydd ar adegau:

- "Roedd y ciw yn rhy hir a doedd dim modd aros yn y glaw gyda phlentyn bach."
- "Roedd yn rhaid i mi fynd i archfarchnad - taith 10 munud yn y car ac aros 25 munud i fynd i mewn. Tasai ddim car gyda fi, fyddwn i ddim yn gallu casglu fy moddion."

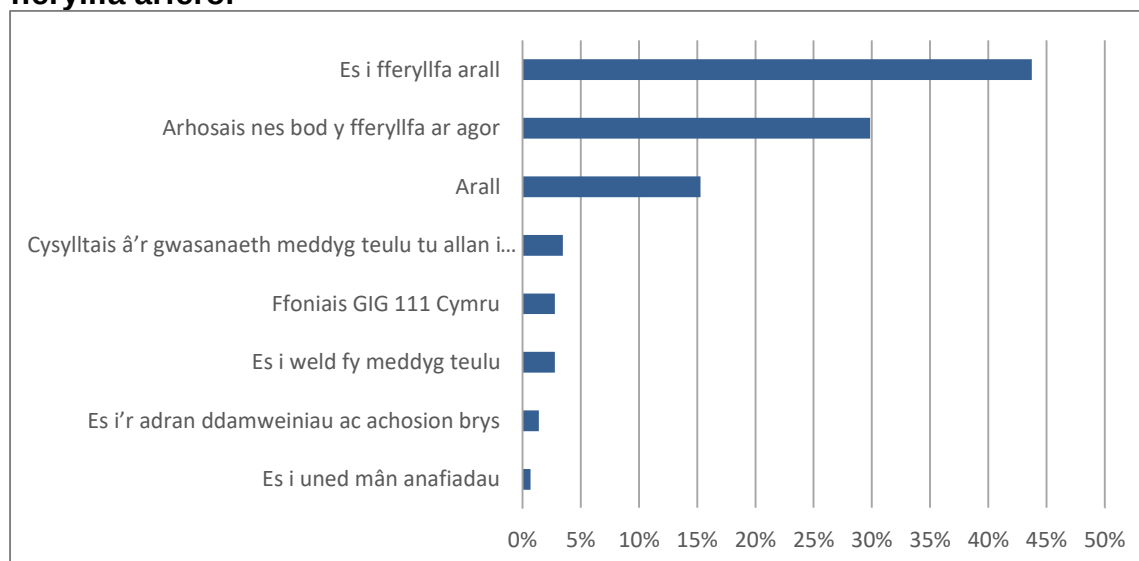
Roedd dau sylw'n ymwneud â phresgripsiynau anghyflawn o ran argaeledd stoc:

- "Doedd y presgripsiwn cyfan ddim ar gael."

Roedd sylwadau eraill yn cynnwys:

- "Defnyddiais fferyllfa ar y we."
- "Defnyddio laith Arwyddion Prydain ar GIG 111. Dydy'r fferyllfydd ddim yn darparu dehonglydd BSL."

Ffigur 1.6: Yr hyn a wnaeth ymatebwyr pan nad oeddent yn gallu defnyddio eu fferyllfa arferol

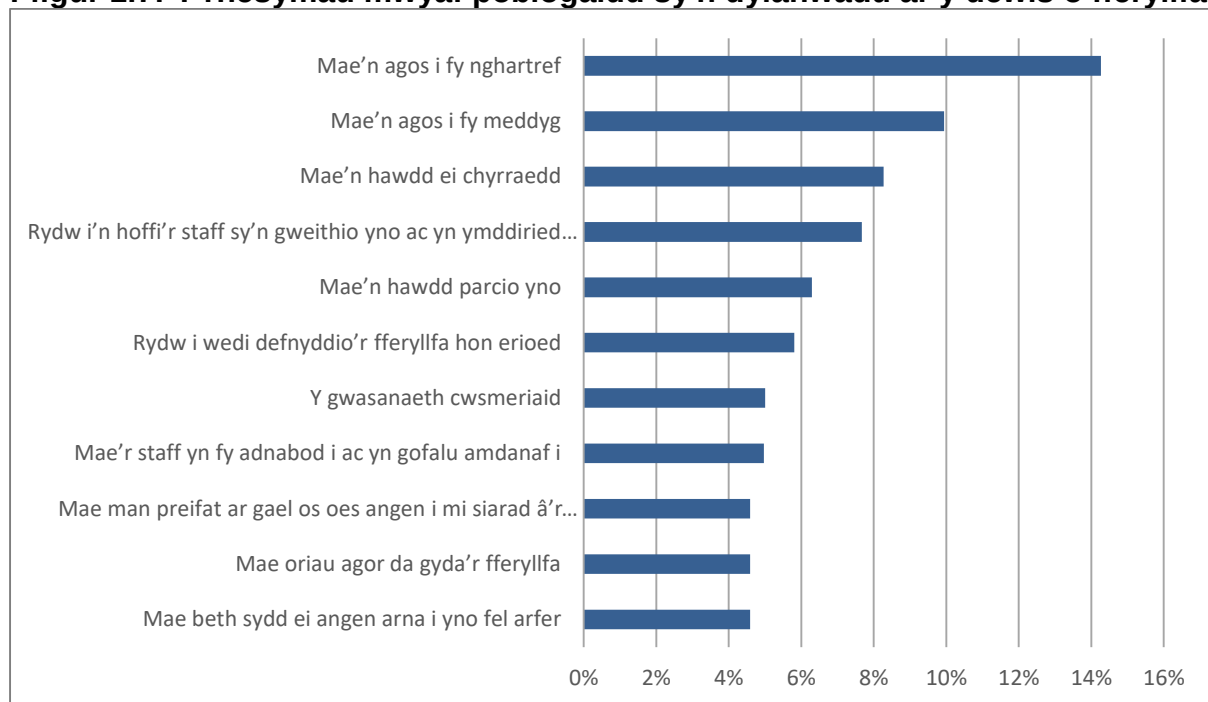

Mae'n well gan y rhan fwyaf o ymatebwyr ddefnyddio'r un fferyllfa. O'r 622 o ymatebion a gafwyd, dywedodd 486 o bobl (78%) eu bod bob amser yn defnyddio'r

un fferyllfa a dywedodd 121 (19%) eu bod yn defnyddio gwahanol fferyllfeydd ond mae'n well ganddynt ymweld ag un yn unig gan amlaf. Dywedodd pedwar ymatebydd eu bod bob amser yn defnyddio gwahanol fferyllfeydd a dywedodd 11 ymatebydd mai anaml y maent yn defnyddio fferyllfa.

Mae llawer o resymau sy'n dylanwadu ar y dewis o fferyllfa. Rhoddwyd nifer o atebion (3118 o ymatebion) gan y 622 o ymatebwyr ynghylch beth sy'n dylanwadu ar eu dewis o fferyllfa. Y rhesymau mwyaf poblogaidd oedd bod y fferyllfa yn agos i'w cartrefi (14%, 445 o ymatebion) ac yna'n agos at eu meddyg teulu (10%, 310 o ymatebion) a bod y lleoliad y fferyllfa yn hawdd i'w gyrraedd (8%, 258 o ymatebion).

Ffigur 1.7: Y rhesymau mwyaf poblogaidd sy'n dylanwadu ar y dewis o fferyllfa

O blith y 26 o bobl a atebodd 'arall', roedd 12 o sylwadau'n gysylltiedig â'r gwasanaeth presgripsiynau rheolaidd:

- "Gallaf archebu fy mhresgripsiwn rheolaidd ar y ffôn a chael neges destun pan fydd yn barod."
- "Maen nhw'n casglu'r presgripsiwn o'r feddygfa ac yn anfon neges destun pan fydd yn barod."

Roedd tri sylw yn gysylltiedig â lle mae'r meddyg teulu yn anfon y presgripsiwn:

- "Dyna'r fferyllfa mae fy meddygfa'n anfon fy mhresgripsiynau ati."

Roedd pum sylw yn canmol eu dewis o fferyllfa a'r staff am eu gwasanaethau:

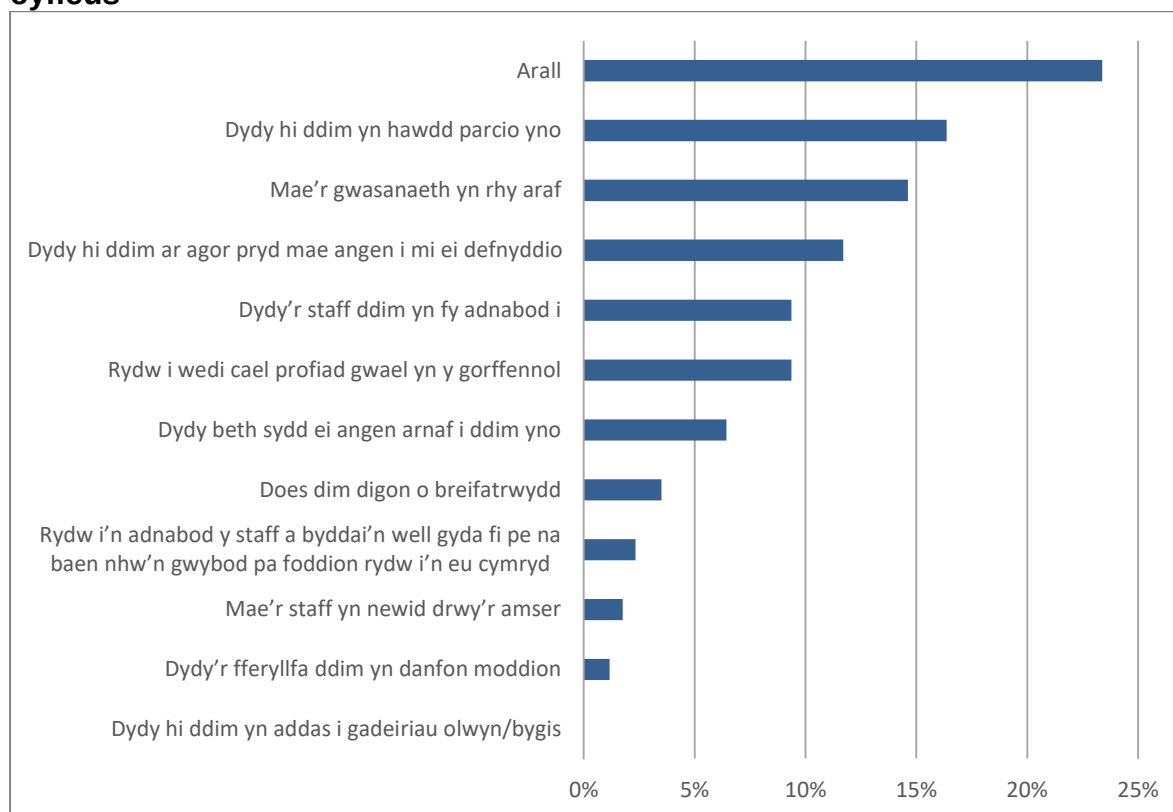
- "Mae'r staff yno'n anhygoel ac maen nhw'n mynd y filltir ychwanegol i helpu."
- "Mae'r perchennog yn aelod dibynadwy a gofalgwr o'r gymuned."

Roedd y sylwadau eraill a dderbyniwyd am y rhesymau sy'n dylanwadu ar y dewis o fferyllfa benodol yn ymwneud ag oriau agor (un sylw), bod y fferyllfa yn yr archfarchnad (dau sylw) a bod modd cyrraedd y fferyllfa ar droed (un sylw). Ymhlith y sylwadau eraill yr oedd:

- "Rwyf wedi cael gwasanaeth siomedig gan un ar fwy nag un achlysur felly rwyf yn osgoi'r un yna nawr."
- "Dim ond y fferyllfa yna oedd yn gweinyddu archebion arbennig ar y pryd."

Mae mwyafrif yr ymatebwyr (69%, 428 allan o 618 o bobl) yn defnyddio'r fferyllfa sydd agosaf atynt neu sydd fwyaf cyfleus iddynt. Nid oedd 21 o'r ymatebwyr (3%) yn gwybod a oedd yna fferyllfa oedd yn agosach atynt neu'n fwy cyfleus iddynt. Fodd bynnag, yn achos 27% o'r ymatebwyr (169 o bobl), roedd fferyllfa fwy cyfleus neu agosach yr oeddent yn dewis peidio â'i defnyddio. Pan ofynnwyd iddynt pam nad oeddent yn defnyddio'r fferyllfa honno, ymatebodd 171 o bobl, sef dau berson yn fwy na'r 169 o ymatebwyr cychwynnol. Y tri rheswm mwyaf cyffredin a roddwyd oedd rhwyddineb o ran parcio (28 o bobl), cyflymder y gwasanaeth (25 o bobl) ac amseroedd agor (20 o bobl).

Ffigur 1.8: Rhesymau dros beidio â defnyddio fferyllfa agosach neu fwy cyfleus

Dewisodd 40 o bobl (23%) 'arall' wrth ymateb i'r cwestiwn hwn. Roedd y rhesymau a roddwyd yn cynnwys y canlynol:

Roedd dau ymateb yn ymwneud â phandemig y Coronafeirws (COVID-19) a cheisio osgoi llefydd gyda llawer o bobl eraill, a oedd wedi arwain at ddewis fferyllfa arall.

Roedd saith ymateb yn ymwneud â theyrngarwch a bod yr ymatebydd wedi meithrin perthynas â'r fferyllfa benodol honno, neu fod yr ymatebydd yn fodlon ar y gwasanaeth mae'n ei dderbyn gan y fferyllfa mae'n yn ei defnyddio, neu'r ddau beth hyn:

- "Mae fy fferyllfa yn darparu gwasanaeth rhagorol. Rwy'n gwsmer ffyddlon a hapus."
- "Oherwydd bod yr un rwy'n ei ddefnyddio yn bodloni fy anghenion."

Roedd saith ymateb yn ymwneud â'r staff fferyllol nad oeddent mor hawddgar neu gyfeillgar â'r rhai yn y fferyllfa yr oeddent yn dewis ei defnyddio:

- "Dydy'r staff ddim mor gyfeillgar â'r fferyllfa sy'n well gyda fi."
- "Dydy hi ddim mor bersonol â'r un dwi'n ei defnyddio."

Roedd pum ymateb yn ymwneud ag ansawdd y gwasanaeth a gynigir, gydag un yn gadarnhaol am y gwasanaeth a gynigir a phedwar yn llai cadarnhaol:

- "Mae fy fferyllfa'n casglu'r presgripsiwn o'r feddygfa pan fydda i'n ei ffonio i ofyn amdano."
- "Rhaid i mi fynd yn ôl ac yn ymlaen bob tro gan fod un neu fwy o eitemau allan o stoc."

Roedd deg ymateb yn ymwneud â chyfleustra mewn perthynas ag amseroedd agor, parcio neu leoliad, gyda phedwar ymateb yn ffafrio fferyllfa sydd ger y feddygfa:

- "Mae'r fferyllfa dwi'n ei defnyddio drws nesaf i'r feddygfa, felly mae'n haws mynd ati os bydd problem gyda fy mhresgripsiwn."
- "Oherwydd byddai angen i mi gysylltu â'r fferylllydd neu'r meddyg teulu bob mis i ofyn am fy mhresgripsiwn rheolaidd bob mis, sydd i'w weld yn ddiangen oherwydd dydy'r presgripsiwn braidd byth yn newid. Dydyn nhw ddim yn danfon a dydy'r amseroedd agor ddim yn gyfleus (fyddwn i ond yn gallu casglu ar y penwythnos gan fy mod i'n gweithio)."

Roedd pedwar ymateb yn ymwneud â lle mae'r feddygfa yn anfon y presgripsiwn:

- "Mae'r meddygon yn anfon presgripsiynau'n syth at un fferyllfa, felly rydyn ni'n defnyddio honno."

Roedd dau ymateb yn ymwneud â'r diffyg ymwybyddiaeth o fferyllfeydd agosach, neu ddiffyg ymwybyddiaeth o'r gallu i ddewis fferyllfa arall:

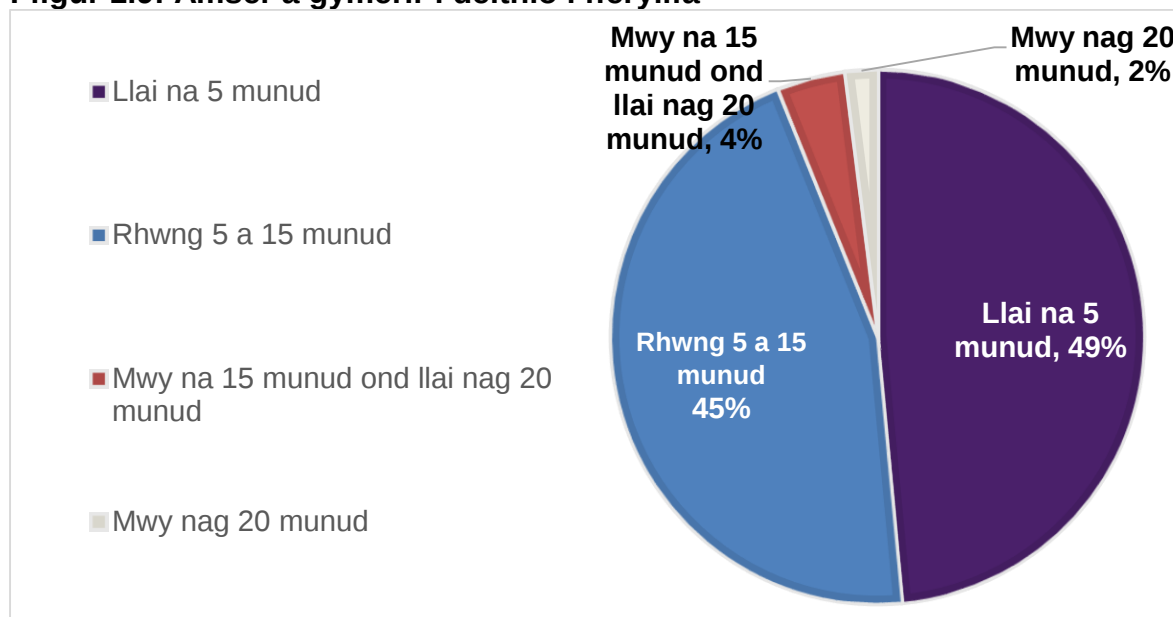
- "Dydw i erioed wedi ystyried defnyddio fferyllfa arall."

Y ffyrdd mwyaf poblogaidd o deithio i fferyllfa yw mewn car (65%, 408 allan o 624 o bobl) ac yna ar droed (27%, 171 o bobl). Teithiodd 1% (9 o bobl) ar fws a 4 o bobl mewn tacsî. Roedd un person yn beicio yno. O'r deg o bobl a ddewisodd 'arall', roedd y rhan fwyaf o'r sylwadau a dderbyniwyd yn ymwneud â defnyddio dau ddull o deithio i'r fferyllfa yn dibynnu ar yr amgylchiadau:

- "Dwi'n cerdded os bydd y tywydd yn sych... yn y car fel arall."

Gallai bron pob ymatebydd (594 allan o 606) gyrraedd fferyllfa mewn llai nag 20 munud. Dim ond yn achos 2% o ymatebwyr (12 o bobl) yr oedd yn cymryd mwy nag 20 munud i gyrraedd fferyllfa. Gallai'r rhan fwyaf o'r ymatebwyr, 49% (294 o bobl) gyrraedd fferyllfa mewn llai na 5 munud.

Ffigur 1.9: Amser a gymerir i deithio i fferyllfa

Dywedodd y rhan fwyaf o'r ymatebwyr (93%, 575 allan o 620 o bobl) nad oeddent yn cael trafferth wrth gyrraedd fferyllfa. Dim ond 5% (28 o bobl) a atebodd eu bod yn cael trafferth, a dywedodd 3% (17 o bobl) nad oedd y cwestiwn yn berthnasol. O'r 31 o bobl a ddewisodd 'arall':

Roedd ychydig dros hanner y sylwadau a dderbyniwyd (16 ymateb) yn ymwneud ag iechyd gwael neu symudedd gwael oherwydd anabledd, anaf neu gyflwr iechyd, sef y prif reswm a oedd yn ei gwneud yn anodd i bobl gyrraedd fferyllfa:

- "Dwi'n ofalwr llawn amser am fy mam sy'n derfynol wael a dwi'n sâl fy hun felly mae'n anodd i mi fynd allan."
- "Problemau o ran symud, rhaid bob rhywun yn dod gyda fi. Gan amlaf."

Crybwyllodd saith sylw amseroedd agor, a hynny mewn perthynas ag ymrwymadau gwaith yn aml:

- "Rhaid i mi weithio rhwng 7am a 7pm. Mae'r fferyllfa ar gau pan fydda i'n dychwelyd adref."

Crybwyllodd tri sylw anawsterau parcio a chrybwyllodd tri arall anawsterau gyda chysylltiadau trafndiaeth gyhoeddus:

- "Dydw i ddim yn gyrru felly byddai'n rhaid i mi ddal dau fws."

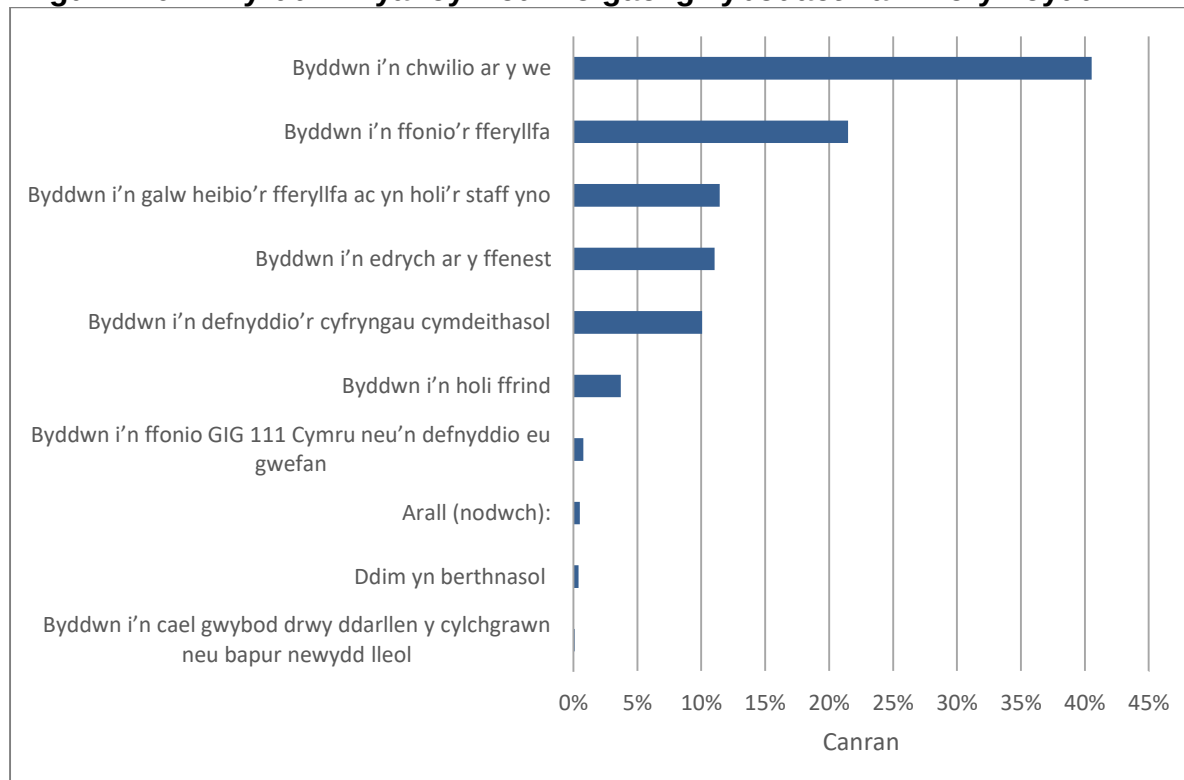
Roedd dau sylw yn crybwyll anhawster cyrraedd fferyllfa oherwydd yr angen i 'warchod' yn ystod pandemig y Coronafeirws (COVID-19).

Pan ofynnwyd am y dulliau neu'r adnoddau a ddefnyddiwyd i gael gwybodaeth am fferyllfa, megis amseroedd agor neu'r gwasanaethau a gynigir ganddi, atebodd 550 o bobl y cwestiwn a derbyniwyd cyfanswm o 1024 o ymatebion. Gellid rhoi sawl ateb i'r cwestiwn hwn, ac mae'r nifer o ymatebion a dderbyniwyd yn dangos bod rhai pobl wedi defnyddio mwy nag un dull. Yn gyffredinol, y rhyngwyd (41%, 415 o ymatebion) oedd y ffordd fwyaf poblogaidd o gael gwybodaeth. Defnyddiodd 10% (103 o ymatebion) y cyfryngau cymdeithasol, ac roedd 1 person yn defnyddio

papurau newydd a chylchgronau lleol. Mae hyn yn adlewyrchu'r duedd ehangach lle mai'r rhwyngwyd a'r cyfryngau cymdeithasol yw'r brif ffynhonnell o newyddion a gwybodaeth i bobl, yn hytrach na phapurau newydd y mae eu dylanwad yn dirywio. O'r pum person a atebodd 'arall', dywedodd un fod y meddyg teulu wedi rhoi gwybodaeth iddo am y fferyllfa. Crybwyllodd un arall yr angen am ddulliau cyfathrebu priodol ar gyfer iaith Arwyddion Prydain:

- “Mae angen cyfieithydd ar y pryd BSL drwy alwad ar-lein. Dwi am gael gwybodaeth yn BSL, e.e. taflen Gymraeg a Saesneg. Beth am ychwanegu cod QR ar gyfer BSL?”

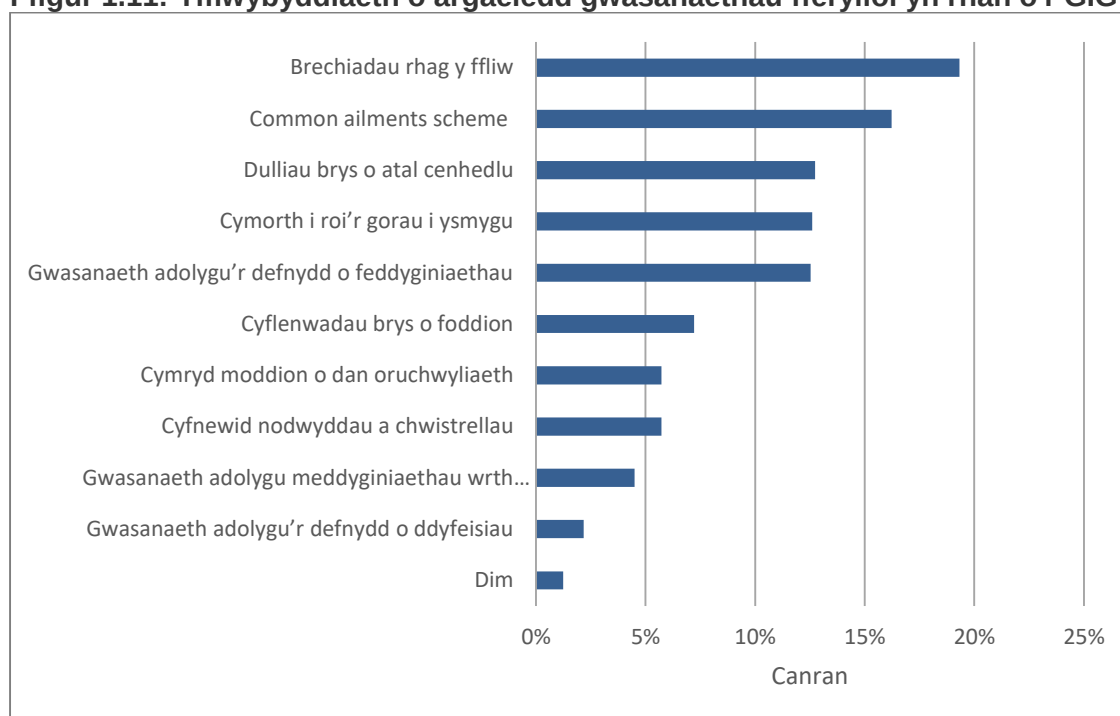
Ffigur 1.10: Y ffyrdd mwyaf cyffredin o gael gwybodaeth am fferyllfeydd

Nid oedd 11% (63 allan o 557 o bobl) yn teimlo y gallent drafod rhywbeth preifat â'u fferyllfeydd, ond roedd 57% (319 o bobl) yn teimlo y gallent wneud hynny. Nid oedd 28% (156 o bobl) erioed wedi gorfod gwneud hynny, ac ymatebodd 3% (19 o bobl) nad oeddent yn gwybod.

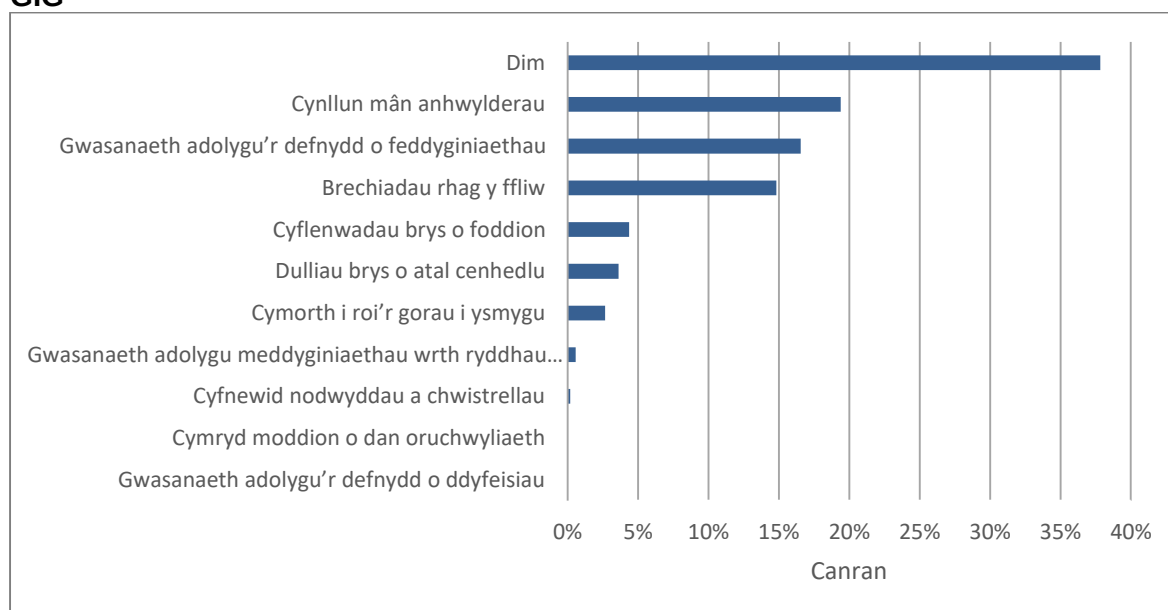
Pan ofynnwyd iddynt a oeddent yn ymwybodol y gallent gael gafael ar wasanaethau penodol mewn fferyllfeydd yn rhan o'r GIG, ymatebodd 551 o bobl i'r cwestiwn a chafwyd cyfanswm o 2427 o ymatebion. Gellid rhoi sawl ateb i'r cwestiwn hwn, ac mae'r nifer o ymatebion a dderbyniwyd yn dangos bod rhai pobl yn ymwybodol o fwy nag un gwasanaeth. Brechiadau rhag fflw (19%, 469 o ymatebion) ac yna'r Cynllun Anhwylderau Cyffredin (16%, 394 o ymatebion) oedd y gwasanaethau yr oedd y rhan fwyaf o ymatebwyr yn ymwybodol ohonynt fel rhai a gynigir gan fferyllfeydd yn rhan o'r GIG. Yn gyffredinol, prin oedd yr ymwybyddiaeth o'r gwasanaeth Adolygu Defnydd Cyfarpar (2%, 53 o ymatebion). Fodd bynnag, dim ond y rhai sydd angen offer fel stomas a colostomi, yn hytrach na grŵp ehangach o gleifion, fyddai'n defnyddio'r gwasanaeth arbenigol hwn. Nid oedd 1% o'r ymatebwyr (30 o bobl) yn ymwybodol o unrhyw un o'r gwasanaethau a gynigir gan fferyllfeydd yn rhan o'r GIG.

Ffigur 1.11: Ymwybyddiaeth o argaeledd gwasanaethau fferyllol yn rhan o'r GIG

Y gwasanaeth mwyaf poblogaidd y dywedodd ymatebwyr eu bod wedi'i ddefnyddio oedd y Cynllun Anhwylderau Cyffredin (19%, 102 allan o 526 o bobl) ac yna'r gwasanaeth Adolygu'r Defnydd o Feddyginiaethau (17%, 87 o bobl). Fodd bynnag, dywedodd y rhan fwyaf o'r ymatebwyr, 38% (199 o bobl) nad oeddent erioed wedi defnyddio unrhyw un o'r gwasanaethau hyn. Noder mai dim ond yr opsiwn i ddewis un gwasanaeth a roddwyd i ymatebwyr ar gyfer y cwestiwn hwn, felly nid yw'n bosibl canfod a oedd mwy nag un gwasanaeth yn cael ei ddefnyddio gan y rhai a ymatebodd yn gadarnhaol i'r cwestiwn hwn.

Ffigur 1.12: Canran yr ymatebwyr sydd wedi defnyddio gwasanaethau fferylliaeth y GIG

Bydd rhai pobl sy'n byw mewn ardaloedd gwledig yn casglu eu meddyginiaethau presgripsiwn o'r fferyllfa yn eu meddygfa fferyllol. O'r cyfanswm o 637 o ymatebwyr, dywedodd 12 fod eu meddyginiaethau wedi'u gweinyddu yn un o'r tair meddygfa fferyllol yn ardal y Bwrdd Iechyd. Fodd bynnag, atebodd hyd at 156 o bobl y cwestiynau yn ymwneud â meddygfeydd fferyllol. Y rheswm mwyaf tebygol dros hyn yw diffyg ymwybyddiaeth o'r gwahaniaeth rhwng meddygfa fferyllol (gweler adran 1.3.3 ac Atodiad E) a meddygfa sydd â fferyllfa gymunedol ynghlwm wrthi neu ar ei safle.

O'r 12 ymatebydd hynny y nodwyd bod eu meddyginiaethau'n cael eu gweinyddu gan feddygfa fferyllol, atebodd deg y cwestiynau cysylltiedig tra bod dau wedi penderfynu peidio ag ateb y cwestiynau.

Dywedodd nifer gyfartal o ymatebwyr (4 allan o 10 o bobl) naill ai nad oedd unrhyw amser penodol yn fwy cyfleus iddynt o ran defnyddio'r fferyllfa yn eu meddygfa fferyllol, neu ei bod yn well ganddynt fynd yno rhwng 2pm a 6pm. Yn yr un modd, roedd yn well gan un ymatebydd rhwng 9am a 12pm ac roedd yn well gan ymatebydd arall rhwng 12pm a 2 pm. O ran y diwrnod mwyaf cyfleus i ddefnyddio'r fferyllfa yn eu meddygfa fferyllol, atebodd saith o bobl nad oedd hyn yn bwysig iddynt, ac ymatebodd tri mai yn ystod yr wythnos yn gyffredinol yr oedd yn well ganddynt fynd yno.

Dywedodd 2 o'r 10 ymatebydd y bu adeg yn ddiweddar pan nad oeddent yn gallu defnyddio'r fferyllfa yn eu meddygfa fferyllol. O ganlyniad, cysylltodd un ymatebydd â'r gwasanaeth Meddygon Teulu y Tu Allan i Oriau. Dywedodd yr ymatebydd arall:

- "Doedd neb yn y feddygfa i drefnu'r presgripsiwn."

Pan ofynnwyd iddynt sut y byddent fel arfer yn cyrraedd y fferyllfa yn eu meddygfa fferyllol er mwyn casglu eu meddyginiaethau, dywedodd pum ymatebydd eu bod yn mynd ar droed a dywedodd pedwar eu bod yn mynd mewn car. Meddai un:

- "Dwi'n archebu fy mhresgripsiwn ar-lein ac mae'n cael ei drosglwyddo i'r fferyllfa'n awtomatig."

Mae naw ymatebydd yn teithio am lai na phum munud i'w meddygfa fferyllol, ac mae un yn teithio rhwng pump a phymtheg munud. Dywedodd pob un o'r deg ymatebydd nad oeddent yn wynebu unrhyw anhawster wrth gyrraedd y fferyllfa yn eu meddygfa fferyllol.

Pan ofynnwyd a oedd unrhyw beth arall yr hoffai ymatebwyr ei rannu am eu profiad o'u fferyllfa leol neu eu meddygfa fferyllol, derbyniwyd cyfanswm o 210 o sylwadau. Atebodd 17 o'r sylwadau hyn 'nac oes', 'dim byd' neu 'ddim yn berthnasol'. Daeth sawl prif thema i'r amlwg o'r sylwadau oedd yn weddill, gyda rhai sylwadau'n cynnwys mwy nag un thema. Dyma'r themâu hyn:

Gwnaeth 78 o bobl sylwadau cadarnhaol am y gwasanaethau fferyllol:

- "Dwi wastad yn cael gwasanaeth da gan fy fferyllfa ac mae'r staff yn barod iawn i helpu. Byddwn i'n gofyn am gyngor os bydd ei angen heb os."
- "Maen nhw wedi bod yn wych drwy gydol y pandemig ac maen nhw wastad yn broffesiynol ac yn effeithlon."

- “Mae fy fferyllfa leol yn anhygoel. Cyfeillgar, gofalggar, barod i helpu. Dwi’n ymddiried ynddyn nhw i gyd. Maen nhw wastad wedi bod yn wych.”

Crybwyllodd wyth o bobl oriau agor. Roedd y rhan fwyaf o'r sylwadau'n nodi y byddai'n dda ganddynt weld fferyllfeydd ar agor ar ôl oriau gwaith:

- “Dylai fferyllfeydd agor yn amlach pan na fydd pobl yn y gwaith, yn enwedig ar ddydd Sadwrn a dydd Sul.”
- “Mae’n well gyda fi fferyllfeydd sy’n agor yn ystod yr wythnos ar ôl oriau gwaith arferol ac ar y penwythnos.”
- “Does dim fferyllfeydd tan ar ôl 10am, sy’n rhwystredig iawn.”

Roedd saith o'r sylwadau a dderbyniwyd yn gadarnhaol ar y cyfan am y system sydd ar waith ar gyfer presgripsiynau rheolaidd:

- “Dwi’n cael neges destun pan fydd fy moddion yn barod ar ôl archebu ar-lein a dwi’n ei gasglu pan fydd hi’n gyfleus.”
- “Dwi wedi defnyddio'r gwasanaeth negeseuon testun yn fy fferyllfa leol [enw'r fferyllfa] ac wedi cael budd mawr ohono.”
- “Mae system negeseuon testun gyda nhw i roi gwybod i chi fod y presgripsiwn yn barod sy’n ddefnyddiol iawn, ond dydy hi ddim yn gweithio’n gyson.”

Soniodd wyth o bobl am gamgyfathrebu rhwng y fferyllfa a'r feddygfa:

- “Ar adegau yn ddiweddar, dydy'r meddyg teulu ddim wedi trefnu presgripsiynau rheolaidd ar ôl i'r fferyllfa ofyn amdany'n nhw ac mae hyn wedi arwain at gael cyflenwad brys. Y rheswm dros hyn yw'r diffyg cyfathrebu rhwng y meddyg teulu, problemau o ran adolygu a diweddarau eu systemau neu wallau gweinyddol. Mae hyn yn achosi straen a phryder wrth ddibynnu ar wasanaeth a pheidio â chael gwybod bod y presgripsiwn ddim ar gael nes bod ei angen – yna mae’n cymryd 72 awr i'r meddyg teulu ail-drefnu'r presgripsiwn a 24 awr arall i'r fferyllfa ei brosesu a'i ddarparu.”
- “Maen nhw’n darparu gwasanaeth misol da fel arfer ond weithiau mae rhan o fy moddion wedi bod ar goll oherwydd diffyg cyfathrebu rhwng y feddygfa a'r fferyllfa.”
- “Mae cyfathrebu gwael ar brydiau rhwng y fferyllfa a'r feddygfa. Maen nhw’n rhoi'r bai ar ei gilydd pan fydd pethau’n mynd o chwith. Does dim modd cysylltu â'r fferyllfa dros y ffôn neu fydd neb yn ateb am fore cyfan.”

Roedd chwe sylw wedi mynd i'r afael yn uniongyrchol â diffyg stoc mewn fferyllfeydd:

- “Does byth digon o stoc o foddion gyda nhw. Fel arfer, dwi’n cael slip sy’n dweud bod fy archeb ‘yn ddyledus’. Mae’n rhwystredig iawn gan fy mod i’n gweithio llawn amser i'r GIG ac yn gorfod gwneud taith ychwanegol i gasglu gweddill fy moddion.”
- “Dwi’n cael problemau yn aml gyda chyflenwadau rheolaidd o foddion ar gyfer Diabetes Math 1.”
- “Y rhwystredigaeth ddi-ben-draw o fethu â chael moddion ar bresgripsiwn a gorfod teithio’n ddiangen i'r fferyllfa i weld a ydyn nhw wedi llwyddo i gael gafael ar unrhyw gyflenwadau ai peidio. Mae hyn wedi bod yn broblem barhaus am 18 mis ond mae hi wedi peri llawer mwy o straen yn ystod y pandemig pan fydd angen i mi fynd yno sawl gwaith a dwi heb gael y moddion.”

Roedd pedwar sylw ar ddeg yn ymwneud â chael y feddyginiaeth bresgripsiwn yn barod mewn pryd a / neu gyflymder y gwasanaeth yn hynny o beth:

- “Maen nhw’n wael iawn o ran trefnu fy moddion mewn pryd. “Does dim ots pa mor hir dwi’n ei gadael hi, rhaid i mi eu ffonio nhw yn ôl bob tro oherwydd bod rhywbeth yn brin.”
- “Dydy fy fferyllfa leol ddim yn gwneud y defnydd gorau o’i hamser. Dydy fy moddion rheolaidd byth ar gael yn syth bin ar y diwrnod casglu. Rhaid aros o hyd iddo gael ei wirio a’i awdurdodi.”
- “Araf iawn. Dwi’n mynd yno i gasglu presgripsiwn rheolaidd fy nhad bob mis ond dydy e byth ar gael ar y pryd. Rhaid i mi aros o leiaf 20 munud yn y siop bob tro.”

Roedd saith sylw yn ymwneud â chyfleustra'r gwasanaeth:

- “Rhaid ffonio wythnos cyn bod angen y moddion, sy’n rhy gynnar ac yn anghyfleus. Os oes angen moddion rheolaidd, rhaid bod ffordd well.
- “Rhaid i mi gael presgripsiynau rheolaidd o’r meddyg, felly rhaid i mi deithio. Y dyddiau hyn, byddai’n gwneud synnwyr ffonio i archebu a galluogi cleifion i aros gartref.”
- “Mae’n rhwystredig o anodd cael gafael arnyn nhw ac archebu presgripsiwn rheolaidd. Dwi wedi ffonio 17 o weithiau heddiw felly bydda i’n ymweld â’r fferyllfa’n bersonol yfory. Ac mae hi fel hyn fel arfer unrhyw adeg o’r flwyddyn.”

Roedd un sylw ar ddeg yn ymwneud â pha mor hawddgar ac effeithlon yw'r staff fferyllol:

- “Gormod o siarad ymysg ei gilydd sy’n golygu bod rhaid i’r cwsmeriaid aros.”
- Cefais i wasanaeth gwael iawn yn ddiweddar. Roedd y staff y tu ôl i’r cownter yn anghwrtais.
- ““Pam mae’r fferyllfa mae’n RHAID i fi ei defnyddio yn gwrthod cadw fy moddion ac yn gorfod eu harchebu bob mis?” Fyddwn ni ddim gofyn iddyn nhw am gyngor gan fod eu hagwedd yn ymylu ar fod yn anghwrtais.” Roedd fy newis fferyllfa bob amser yn archebu fy mhresgripsiwn bob mis yn barod i mi. Bydda i’n dychwelyd ati cyn gynted â phosib. Roedden nhw’n gwrtais, yn ofalgar ac yn effeithlon a byddwn i’n gofyn iddyn nhw am gyngor pe bai angen.”

Roedd 17 o sylwadau'n ymwneud â fferyllfeydd sydd â staff o dan bwysau, heb ddigon o staff neu'n eithriadol o brysur:

- “Mae’r gwasanaethau mewn nifer o fferyllfeydd yn [enw’r lleoliad] yn hynod o araf. Maen nhw wastad yn brysur a does dim digon o staff.”
- “Mae’r fferyllfa dwi’n ei defnyddio’n aruthrol o brysur ac mae aros yn gallu bod yn rhwystredig, ond maen nhw’n effeithlon.”
- “Mae angen llawer mwy o staff arnyn nhw. Mae’n bosib aros am oesoedd wrth y ddesg cyn iddyn nhw eich gwasanaethu chi. Maen nhw’n eich gweld chi ond dydyn nhw ddim yn eich cydnabod chi.”

Roedd sylwadau eraill yn sôn am y diffyg preifatrwydd ymhlith pethau eraill:

- “Ciwiau hir. Diffyg preifatrwydd. Staff dymunol.”

Roedd tri sylw yn ymwneud â maint y fferyllfa, neu wedi crybwyll bod maint y boblogaeth y mae’r fferyllfa honno yn ei gwasanaethu wedi tyfu:

- “Ers i ddwy feddygfa uno, mae’r fferyllfa’n rhy fach.”

- “Fel arfer mae fferyllfeydd yn fach gyda diffyg lle a diffyg preifatrwydd. Does dim arwyddion na hysbysiadau ynglŷn â gwasanaethau'r GIG maen nhw'n gallu eu cynnig. Mae'r rheiny maen nhw'n eu cynnig yn awgrymu mai gwasanaeth preifat ydyn nhw a bydd rhaid talu. Mae danfoniadau i'r cartref yn hanfodol i lawer o breswylwyr lleol sy'n ei chael hi'n anodd gadael eu cartref ac mae angen gwella'r cyfathrebu rhwng meddygfeydd a fferyllfeydd er mwyn sicrhau bod y grwpiau hyn yn cael eu moddion mewn modd amserol.”
- “Mae ein pentref wedi tyfu cryn dipyn wrth i filoedd o dai newydd gael eu hadeiladu. Dydy gwasanaethau'r feddygfa a'r fferyllfa ddim yn addas oherwydd y twf yn y boblogaeth. Rhaid i'r henoed ddal trên neu fws i fynd i'r feddygfa. Tref i gymudwyr ydyn ni erbyn hyn ac mae'r rhan fwyaf o bobl dwi'n eu hadnabod yn defnyddio gwasanaethau yng Nghaerdydd ac ym Mhen-y-bont ar Ogwr ger eu gweithle neu maen nhw'n mynd heb ofal iechyd.”

Roedd dau sylw yn ymwneud â derbyn meddyginiaethau yn y ffurf anghywir:

- “Mae un o fy eitemau'n cael eu presgripsiynu i mi ar ffurf tabledi ond er fy mod i wedi gofyn amdano ar ffurf tabledi, maen nhw'n presgripsiynu tabledi capsiwl yn lle, er gwaetha'r ffaith fod fy meddyg teulu wedi newid y sgript i dabledi arferol yn lle tabledi capsiwl.”

Derbyniwyd saith sylw am wasanaethau eraill a gynigir gan fferyllfeydd ar y GIG, gyda thri yn ymwneud â diffyg argaeledd y chwistrelliad rhag y fflw eleni:

- “Dwi wedi defnyddio'r prawf tonsilitis mewn fferyllfa ac roedd hwnnw'n dda iawn.”
- “Mae fferyllfeydd lleol yn gyndyn i bresgripsiynu unrhyw beth i blant ar gyfer mân anhwylderau (er eu bod nhw'n gallu presgripsiynu hyn) a byddan nhw fel arfer yn eich cyfeirio chi yn ôl at y meddyg teulu. Mae'n bosib gwella'r maes hwn a bydd yn lleddfu'r pwysau ar feddygfeydd a gwasanaethau y tu hwnt i oriau.”
- “Er fy mod i'n ymwybodol o'r cynllun mân anhwylderau, dydy'r fferyllfa ddim yn hyrwyddo hyn nac yn trafod hyn â chi yn ystod eich ymweliad. Yn hytrach, maen nhw'n codi pris uchel arnoch chi am eich eitem.”

Soniodd sawl sylw am ddiffyg preifatrwydd.

Pan ofynnwyd a oedd unrhyw rwystrau rhag defnyddio gwasanaethau mewn fferyllfa neu rhag defnyddio gwasanaeth gweinyddu presgripsiynau mewn meddygfa fferyllol, atebodd cyfanswm o 149 o bobl y cwestiwn hwn, ac atebodd 85 o bobl naill ai trwy nodi 'nac oes', 'ddim yn berthnasol' neu 'dim'. O'r 64 o sylwadau eraill a dderbyniwyd, roedd rhai sylwadau'n cynnwys mwy nag un o'r prif themâu a nodwyd. Ymhlith y rhain yr oedd y canlynol:

Roedd deg sylw yn ymwneud ag amseroedd agor:

- “Mae'r fferyllfa'n cau rhwng 12pm a 2pm am ginio. Fel arfer, dyma'r adeg pan fyddai egwyl gyda fi a byddwn i'n gallu casglu fy moddion.
- “Os oes gyda'r feddygfa un fferyllfa benodol drws nesaf neu'n agos ati, dylai'r fferyllfa fod ar agor ar ôl yr apwyntiad olaf yn y feddygfa. Bydd hyn yn galluogi cleifion i gasglu unrhyw bresgripsiynau sy'n cael eu rhoi ar ddiwedd y dydd yn hawdd.”

- “Dwi’n gweithio 7-6 o ddydd Llun i ddydd Gwener felly dwi’n ei chael hi’n anodd ffonio i drefnu fy mhresgripsiwn. Mae’r penwythnos yn fwy cyfleus i mi o lawer.”

Roedd saith sylw yn ymwneud â pharcio, gydag un hefyd yn sôn am drafnidiaeth gyhoeddus:

- “Mae’n anodd parcio ac mae un o’r presgripsiynau dwi’n eu casglu’n drwm.”
- “Does dim meysydd parcio cyfreithlon.”
- “Mae’r cysylltiadau trafndiaeth yn wael. Mae’r parcio’n wael ger pob fferyllfa leol. Pan doedd dim car gyda fi, sylweddolais i pa mor wael oedd y mynediad yno. Rydyn ni’n teimlo fel pe baen ni’n cael ein hanghofio yn rhan o RhCT ac yn credu y byddai’n haws defnyddio gwasanaethau pe baen ni’n rhan o Ben-y-bont ar Ogwr.”

Roedd dau sylw yn ymwneud â sut roedd y fferyllfa wedi symud allan o’r gymuned ac i mewn i’r feddygfa:

- “Mae fferyllfa fy meddygfa yn yr un adeilad â’r brif feddygfa, sydd 3 milltir i ffwrdd. Dydy hi ddim yn gyfleus i mi gasglu fy moddion felly dyna’r rheswm dwi’n defnyddio fy fferyllfa leol.”
- “Mae hi nawr yn y feddygfa yn hytrach nag yn y gymuned.”

Roedd tri sylw yn ymwneud â pha mor brysur yw’r fferyllfeydd:

- “Maen nhw’n brysur yn aml a gall yr amseroedd aros fod yn hir iawn, hyd yn oed pan fydda i wedi rhagarchebu presgripsiwn.”
- “Mae fy fferyllfa leol, [enw’r fferyllfa], fel arfer yn aruthrol o brysur ac mae’r staff wastad yn edrych yn flinedig. O’r herwydd, fyddwn i byth yn cysylltu â nhw ynglŷn â’r gwasanaethau a gynigir yn C.27 [gwasanaethau fferyllol a gynigir yn rhan o’r GIG] gan ei bod yn ymddangos eu bod yn rhy brysur. Pe bai ffordd o drefnu apwyntiad gyda’r fferyllfeydd ar-lein er mwyn trafod unrhyw rai o’r gwasanaethau yng nghwestiwn 27 [gwasanaethau fferyllol a gynigir yn rhan o’r GIG], byddai hynny’n ddefnyddiol iawn a byddwn i’n defnyddio hynny.”

Cafwyd pedwar sylw ynglŷn â’r anawsterau a wynebwrth gysylltu â’r fferyllfa dros y ffôn, gyda dau sylw yn gwneud yr awgrymiadau canlynol:

- “Mae’r system ffonio’n ofnadwy. “Oes unrhyw ffordd o gael system archebu awtomatig ar gyfer presgripsiynau rheolaidd? Archeb ar-lein o bosib? Mae Diabetes gyda fi a dwi’n feichiog felly mae angen fy moddion. Serch hynny, dwi wedi cael sawl anhawster wrth geisio ail-archebu fy nghyflenwadau naill ai oherwydd fydd y fferyllfa ddim yn eu rhoi nhw i mi neu oherwydd dydw i ddim yn gallu cysylltu â nhw.”
- “Cael gafael arnyn nhw dros y ffôn i ofyn am fy mhresgripsiwn rheolaidd misol. Mae angen i fferyllfeydd ad-drefnu i gyd-fynd â safonau modern a chael mwy o linellau ffôn a staff arbennig i’w hateb nhw.”

Derbyniwyd chwe sylw ynghylch y cyfathrebu rhwng y fferyllfa a’r feddygfa:

- “Yr her dwi’n ei hwynebu yw’r diffyg cyfathrebu rhwng y fferyllfa a’r feddygfa ynghylch presgripsiynau rheolaidd. Dwi’n cael mwy o broblemau’n defnyddio gwasanaethau’r feddygfa na’r fferyllfa.”
- “Oedi / Camgymeriadau gyda’r presgripsiynau. Defnyddiwch system electronig ar gyfer darparu presgripsiynau e.e. E-consult. Byddai hyn yn galluogi cleifion i wirio

a ydy'r moddion cywir wedi cael eu presgripsiynu ai peidio cyn mynd i'w casglu nhw o'r fferyllfa. Gallech chi ofyn iddyn nhw ddangos modd o adnabod wrth gasglu. Bydd hyn hefyd yn gwastraffu llai o foddion ac felly'n arbed miliynau o bunnoedd i'r GIG."

- "Oes, mae'r presgripsiwn yn anghywir yn aml a dydy'r fferyllfa a'r feddygfa drws nesaf ddim yn ymddangos fel pe baen nhw'n cyfathrebu'n dda â'i gilydd."

Cafwyd cyfanswm o bum sylw ynghylch preifatrwydd:

- "Hoffwn i fwy o breifatrwydd."
- "Mae modd i gwsmeriaid eraill glywed trafodaethau yn yr ystafell ymgynghori breifat."
- "Dwi ddim yn gallu defnyddio'r ystafell ymgynghori breifat oherwydd COVID-19 felly dydw i ddim bellach yn gallu trafod problemau meddygol â'r fferyllwydd yn y siop. Hefyd, mae'n rhy brysur pan dwi'n ffonio."

Derbyniwyd pum sylw am wasanaethau y mae fferyllfeydd yn eu cynnig ar y GIG:

- Dydy'r cynllun mân anhwylderau DDIM yn cael ei hyrwyddo ac felly does dim hanner digon o ddefnydd arno. Mae'r fferyllwyr yn newid yn aml a dydy rhai ohonyn nhw ddim yn gymwys i ddarparu'r gwasanaeth hwn. Does dim digon o staff yn y fferyllfa, mae popeth yn cael ei ruthro a dydyn nhw ddim yn annog trafod."
- "Gallen nhw hysbysebu beth maen nhw'n ei gynnig yn well."
- "Dydy hi ddim yn glir pa broblemau mae'r fferyllwydd yn gallu eu trin. Dylai rhestr enghreifftiol o'r mân anhwylderau hyn gael ei chyhoeddi, er mwyn i bobl gael gwell syniad o'r math o anhwylderau a chyflyrau mae fferyllwyr yn gallu eu trin."

Derbyniwyd pedwar sylw ynghylch y math o wasanaethau yr hoffai ymatebwyr eu gweld yn y dyfodol:

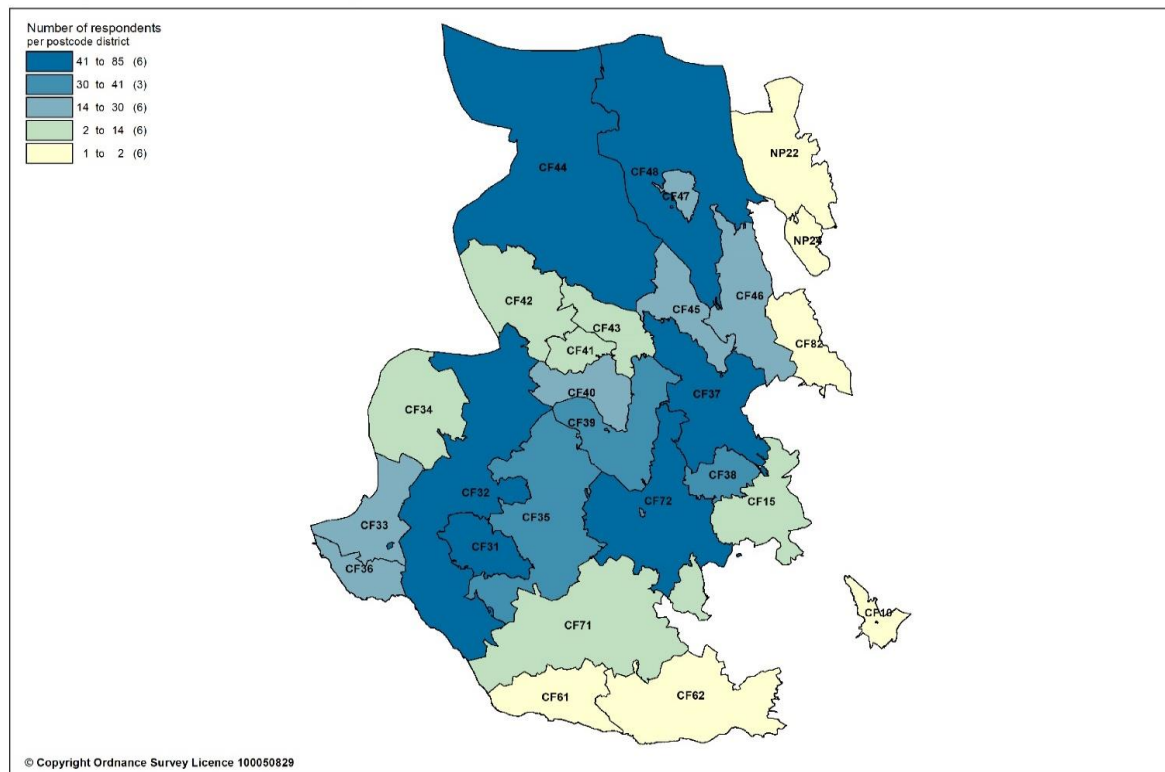
- "Hoffwn i allu archebu fy mhresgripsiynau rheolaidd ar-lein fel y mae fy mam yn Lloegr yn gwneud. Yna fyddai dim rhaid i mi fynd i'r fferyllfa o gwbl!"
- "Mae'r systemau'n newid. "Mae angen ffordd gyson o archebu a darparu presgripsiynau er lles y staff a'r cleifion."
- "Hoffem ni ddefnyddio gwasanaethau'r fferyllfa yn amlach yn lle'r feddygfa (dwi'n defnyddio'r ddwy yn anaml iawn!) ond dydy'r drefn mewn fferyllfa ddim yn addas ar gyfer ymgynghoriadau ynghylch materion preifat."
- "Fel yr uchod, mae'r gwasanaeth presgripsiynau rheolaidd yn dal i ddibynnu ar allu cleifion i gofio ac archebu sgriptiau. Fydd hyn ddim yn addas i'r henoed neu i bobl gyda phroblemau gyda'u cof. Mae angen rhagor o gymorth."

Roedd saith sylw yn ymwneud â 'gwarchod' oherwydd pandemig y Coronafeirws (COVID-19).

Cafwyd ymatebion i'r holiadur gan bobl sy'n byw ar draws ardal y Bwrdd Iechyd, fel y gwelir o'r map isod. Daeth y nifer lleiaf o ymatebion o CF61, CF62 a CF82. Roedd dau god post a ddarparwyd yn annilys.

Map 2: Lleoliad yr ymatebwyr

Pharmacy Needs Assessment public survey results

1.5.4 Ymgysylltu â chontractwyr

Cynhaliwyd holiadur ar-lein ar gyfer fferyllfeydd trwy ymarfer dilysu'r Gronfa Ddata Fferylliaeth i Gymru Gyfan, a phenderfynwyd mai dim ond gwybodaeth na ellid dod o hyd iddi mewn mannau eraill y byddid yn gofyn amdani gan y contractwyr.

Mae copi o'r holiadur i'w weld yn Atodiad I.

Roedd yr holiadur ar agor rhwng 18 Tachwedd a 20 Rhagfyr 2020, a chrynhair y canlyniadau isod. Ymatebodd 110 o fferyllfeydd yn ardal y Bwrdd Iechyd, sef cyfradd ymateb o 100%. Mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg yn ddiolchgar am gefnogaeth Fferylliaeth Gymunedol Cymru ac am iddi gytuno i ymgorffori'r cwestiynau yn ymarfer dilysu'r Gronfa Ddata Fferylliaeth i Gymru Gyfan.

Dywedodd 97% (107) o fferyllfeydd bod modd mynd i mewn i'w safle mewn cadair olwyn, a dywedodd tair fferyllfa nad oeddent yn hygyrch i gadeiriau olwyn.

Atebodd pob fferyllfa gymunedol (100%) ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg fod ganddynt ystafell ymgynghori ar y safle:

- Cadarnhaodd 84% (92 fferyllfa) argaeledd ystafell ymgynghori gyda mynediad i gadeiriau olwyn.
- Cadarnhaodd 16% (18 fferyllfa) argaeledd ystafell ymgynghori ond nad oedd yn hygyrch i gadeiriau olwyn.

Wrth ystyried a oedd yr ystafell ymgynghori'n bodloni'r gofynion sylfaenol:

- Cadarnhaodd 107 fod eu hystafell ymgynghori yn ystafell gaeedig.
- Cadarnhaodd 108 fod yr ystafell ymgynghori yn ystafell ddynodedig lle gall y fferylllydd a'r claf eistedd gyda'i gilydd.
- Cadarnhaodd 107 fod y claf a'r fferyllwyr yn gallu siarad ar uchder llais arferol heb gael eu clywed gan staff fferyllol na chan ymwelwyr â'r fferyllfa.
- Cadarnhaodd 108 fod eu hystafell ymgynghori wedi ei dynodi'n glir yn ystafell ar gyfer ymgynghori cyfrinachol, ar wahân i fannau cyhoeddus cyffredinol y fferyllfa.

Siaredir wyth iaith, yn ogystal â'r Saesneg, ar draws 10 fferyllfa yn yr ardal. Y rhain yw:

- Bahasa
- Cantoneg
- Ffarsi
- Gwjarati
- Hindi
- Mandarin
- Wrddw
- Cymraeg (8 fferyllfa)

Dylid nodi bod dwy fferyllfa wedi rhestru mwy nag un iaith.

Cadarnhaodd 101 o fferyllfeydd (92%) fod presgripsiynau ar gyfer pob math o gyfarpar yn cael eu gweinyddu o'r safle. Roedd gweddill yr ymatebion fel a ganlyn:

- Dim ond presgripsiynau ar gyfer gorchuddion y mae pum fferyllfa'n eu gweinyddu.
- Dim ond ar gyfer bagiau stoma, cathetrau a gorchuddion y mae un fferyllfa'n gweinyddu presgripsiynau.
- Nid yw tair fferyllfa yn gweinyddu presgripsiynau cyfarpar o gwbl.

Pan ofynnwyd iddynt a ydynt yn casglu presgripsiynau gan feddygfeydd teulu, atebodd 109 o fferyllfeydd cymunedol eu bod yn gwneud hynny. Dywedodd 70 o fferyllfeydd eu bod yn darparu gwasanaeth dosbarthu i'r cartref am ddim ar gyfer meddyginiaethau presgripsiwn ar gais. Dywedodd 31 o fferyllfeydd eu bod yn darparu gwasanaeth dosbarthu i'r cartref am ddim i rai cleifion, fel cleifion sydd â phroblemau clinigol ac anawsterau symudedd, yr henoed, pobl sy'n gaeth i'w cartref, pobl mewn cartrefi gofal a'r rhai sy'n hunan-ynysu neu'n 'gwarchod' oherwydd pandemig y Coronafeirws (COVID-19), yn unol â chanllawiau cenedlaethol. Dywedodd un fferyllfa ei bod yn darparu gwasanaeth dosbarthu i'r cartref am ddim mewn rhai ardaloedd penodol, a dywedodd dwy fferyllfa eu bod yn darparu gwasanaeth dosbarthu i'r cartref i rai cleifion ac mewn rhai ardaloedd penodol. Dywedodd pum fferyllfa eu bod yn codi tâl, ond yn dilyn dadansoddiad pellach daeth i'r amlwg bod un hefyd yn cynnig gwasanaeth dosbarthu i'r cartref am ddim. Fodd bynnag, gall hyn unwaith eto fod yn unol â chanllawiau cenedlaethol oherwydd pandemig y Coronafeirws (COVID-19).

Dylid nodi nad yw gwasanaethau casglu a dosbarthu i'r cartref yn wasanaethau cytundebol, ac felly maent yn cael eu darparu'n breifat gan fferyllfeydd yn ôl eu disgrisiwn.

Pan ofynnwyd a oes galw am wasanaeth estynedig sy'n bodoli eisoes, nad yw'n cael ei ddarparu yn yr ardal ar hyn o bryd, atebodd 10 fferyllfa yn gadarnhaol, a rhoddant yr enghreifftiau canlynol:

- Dŵr i'w chwistrellu
- Gwasanaeth atal cenhedlu
- Triniaeth impetigo
- Rhoi'r Gorau i Ysmygu Lefel 3
- Gwasanaeth profion a thriniaeth ar gyfer dolur gwddf
- Siartiau Cofnod Rhoi Meddyginiaethau
- Dosbarthu a chasglu biniau ar gyfer offer miniog
- Cyfnewid nodwyddau
- Presgripsiynu annibynnol (pedair fferyllfa)
- Gofal lliniarol (dwy fferyllfa)

Dylid nodi bod tair fferyllfa wedi rhestru mwy nag un awgrym.

Dylid nodi bod dŵr i'w chwistrellu, triniaeth impetigo a dosbarthu a chasglu biniau offer miniog yn cael eu darparu y tu allan i fframwaith comisiynu'r GIG.

Pan ofynnwyd a oes galw am wasanaeth newydd nad yw ar gael ar hyn o bryd, atebodd pum fferyllfa yn gadarnhaol, a rhoddant yr enghreifftiau canlynol:

- Talu am ddanfoniadau
- Cynwysyddion ar gyfer Systemau Monitro Dosau (dwy fferyllfa)
- Gwasanaeth Meddyginiaeth Brys (dylid nodi bod y gwasanaeth Cyflenwi Meddyginiaethau Brys yn wasanaeth estynedig sy'n bodoli eisoes)

Dywedodd un fferyllfa ei bod yn agored i unrhyw wasanaeth newydd y mae'r Bwrdd Iechyd yn dymuno ei gomisiynu.

Mae'r galw am wasanaethau fferyllol yn gyffredinol yn cynyddu. Gofynnwyd i fferyllwyr ar gontract am eu gallu i ddiwallu'r anghenion hyn. Roedd yr ymatebion fel a ganlyn:

- Mae gan 88% (97) o fferyllfeydd safle digon mawr ar hyn o bryd a digon o staff i ddelio â'r cynnydd yn y galw yn yr ardal.
- Nid oes gan 10% (11) o fferyllfeydd safle digon mawr na digon o staff ar hyn o bryd, ond gallent wneud addasiadau i ddelio â'r cynnydd yn y galw yn yr ardal.
- Nid oes gan 2% (2) o fferyllfeydd safle digon mawr na digon o staff, a byddent yn ei chael yn anodd delio â'r cynnydd yn y galw yn yr ardal.

Pan ofynnwyd i fferyllfeydd a oes ganddynt unrhyw gynlluniau i ddatblygu neu ehangu eu safleoedd neu i ehangu eu darpariaeth o wasanaethau, ymatebodd 28 o fferyllfeydd yn gadarnhaol gyda 27 o fferyllfeydd yn rhoi rhagor o fanylion. Mae themâu'r ymatebion fel a ganlyn:

Atebodd pum fferyllfa eu bod yn bwriadu diweddarau neu ehangu eu safle bresennol. Yn ogystal, roedd un fferyllfa hefyd yn bwriadu ehangu ei gweithlu i gefnogi'r gwaith o

gynnig gwasanaethau estynedig. Roedd un fferyllfa yn bwriadu symud i safle mwy yn y dyfodol agos.

Roedd cyfanswm o 19 o fferyllfeydd yn bwriadu ehangu eu darpariaeth o wasanaethau. Crybwyllodd saith fferyllfa bresgripsiynu annibynnol, gyda phedair fferyllfa yn bwriadu sefydlu gwasanaeth presgripsiynu annibynnol yn y dyfodol agos. Roedd un fferyllfa yn bwriadu ehangu'r gwasanaeth presgripsiynu annibynnol presennol er mwyn gwella gwasanaethau ar gyfer gofal heb ei drefnu ac atal cenhedlu. Rhoddodd 14 o fferyllfeydd fanylion am y gwasanaethau estynedig yr oeddent yn bwriadu eu darparu. Ymhlith y gwasanaethau yr oedd:

- Rheoli pwysau
- Brechu rhag y fflw (dwy fferyllfa)
- Brechu rhag Covid-19
- Rhoi'r Gorau i Ysmygu (tair fferyllfa)
- Profion ar gyfer dolur gwddf (pum fferyllfa)
- Brechiadau cyffredinol
- Cyfnewid nodwyddau
- Cyflenwadau brys o foddion
- Dulliau brys o atal cenhedlu
- Ehangu'r gwasanaethau a ddarperir ar y cyd â'r Bwrdd Iechyd Lleol (saith fferyllfa)

Dylid nodi bod pedair fferyllfa wedi rhestru mwy nag un awgrym.

Roedd un fferyllfa yn cynnal trafodaethau datblygedig am ddatblygu neu ehangu ei safle neu ei darpariaeth o wasanaethau, ac roedd un arall yn teimlo'n gyfyngedig oherwydd faint o staff oedd ganddi.

Cynhaliwyd holiadur ar-lein ar gyfer meddygfeydd fferyllol hefyd. Fel yn achos fferyllfeydd, dim ond gwybodaeth nad oedd modd dod o hyd iddi yn unman arall y gofynnwyd amdani.

Mae copi o'r holiadur i'w weld yn Atodiad J.

Roedd yr holiadur ar agor i ddechrau rhwng 4 Rhagfyr 2020 a 4 Ionawr 2021. Cafodd y dyddiad cau ei ymestyn ymhellach i 19 Ionawr 2021 i annog pobl i gymryd rhan ac i gydnabod y pwysau gwaith cynyddol yr oedd yr holl staff a darparwyr gofal iechyd yn eu hwynebu o ganlyniad i bandemig y Coronafeirws (COVID-19). O'r tair meddygfa fferyllol ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg, nid ymatebodd yr un ohonynt. Mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg yn ddiolchgar am gefnogaeth Ysgrifennydd Meddygol Pwyllgor Meddygol Lleol Bro Taf wrth annog contractwyr i gwblhau'r holiadur.

1.5.5 Ffynonellau eraill o wybodaeth

Darparodd Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wybodaeth am y canlynol:

- Gwasanaethau a ddarperir i breswylwyr ardal y Bwrdd Iechyd;

- Newidiadau i'r gwasanaethau a ddarperir ar hyn o bryd;
- Gwybodaeth gefndirol am anghenion iechyd y boblogaeth.

Cafwyd gwybodaeth hefyd am y boblogaeth, cyflogaeth a'r farchnad lafur yn yr ardal, ac am anghenion iechyd y boblogaeth, drwy:

- Iechyd Cyhoeddus Cymru - Uned Gwybodaeth Canser Cymru, Adroddiad '*Cover of Vaccination Evaluated Rapidly*' (COVER), rhaglenni sgrinio a'r Ffliw;
- Arsyllfa Iechyd Cyhoeddus Cymru – gwybodaeth a data ynghylch iechyd y cyhoedd, gan gynnwys pynciau iechyd cyhoeddus allweddol a fframwaith Canlyniadau Iechyd y Cyhoedd;
- Y Swyddfa Ystadegau Gwladol (SYG) - ystod eang o ystadegau yn ymwneud â'r boblogaeth, yr economi a'r gymdeithas ar lefel genedlaethol, y Bwrdd Iechyd a lleol;
- StatsCymru – data ystadegol;
- Arolwg Cenedlaethol Cymru, Llywodraeth Cymru;
- Mapiau Iechyd Cymru – data marwolaethau;
- Y Fframwaith Ansawdd a Chanlyniadau – nifer yr achosion o glefydau ar sail cofrestrau meddygfeydd.

Cafwyd gwybodaeth am fferyllwyr ar gontract a gwasanaethau fferyllol hefyd drwy:

- Partneriaeth Cydwasanaethau GIG Cymru – data am weinyddu presgripsiynau, presgripsiynu, a gweithgarwch gweinyddu presgripsiynau fesul gwasanaeth;
- Fferylliaeth Gymunedol Cymru – contractau fferylliaeth gymunedol, manylion gwasanaeth a chefnogaeth ar gyfer holiadur y contractiwr.

Cynhyrchwyd mapiau gan Wasanaeth Gwybodeg GIG Cymru (NWIS). Hoffai Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg ddiolch iddynt am eu cefnogaeth.

1.5.6 Ymgynghori

Roedd yr ymatebion i'r holiaduron ar gyfer cleifion a'r cyhoedd ac ar gyfer contractwyr wedi llywio'r gwaith o lunio drafft o'r AAFf hwn.

Dechreuodd yr ymgynghoriad statudol 60 diwrnod ar yr asesiad o anghenion fferyllol drafft ddydd Gwener 14 Mai a bu'n rhedeg tan ddydd Mawrth 13 Gorffennaf 2021. Ysgrifennwyd at y rhanddeiliaid statudol am yr ymgynghoriad statudol, darparwyd dolen ar wefan y Bwrdd Iechyd lle cyhoeddwyd yr asesiad drafft, a gwahoddwyd pobl i ymateb ar-lein.

Mae adroddiad ar yr ymgynghoriad, gan gynnwys unrhyw newidiadau i'r AAFf, yn Atodiad K.

2 Trosolwg o Fwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg

2.1 Cyflwyniad

Mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg mewn safle delfrydol rhwng Caerdydd i'r de, tref arfordirol Porthcawl i'r gorllewin, a'r golygfeydd godidog ym Mharc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog i'r gogledd. Mae llawer o Gymoedd De Cymru yn rhedeg o'r gogledd i'r de drwy ardal y Bwrdd Iechyd, ac mae bryniau a'u mynyddoedd yn hollt naturiol rhwng llawer o'r pentrefi a'r trefi, y daeth llawer ohonynt i fodolaeth yn rhan o'r diwydiant haearn a glo hanesyddol. Mae coridor yr M4 yn torri ar draws Pen-y-bont ar Ogwr a Rhondda Cynon Taf, sy'n ei gwneud yn bosibl teithio i Lundain drwy Gaerdydd, Casnewydd a Bryste.

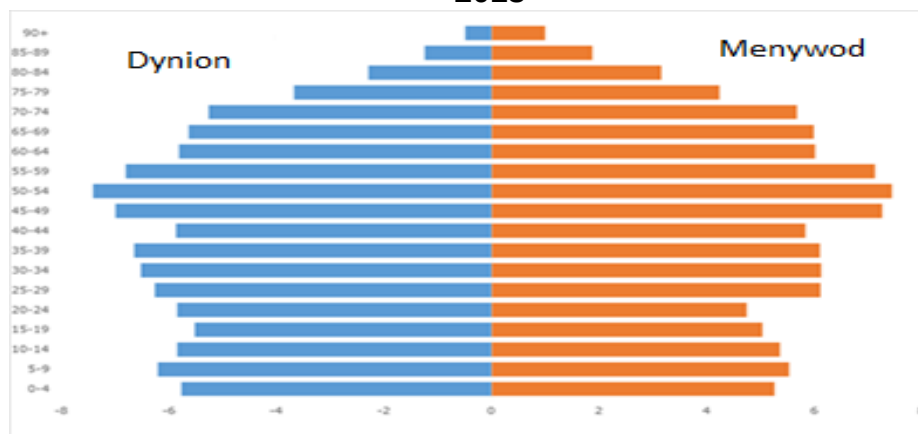
Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg yw'r pedwerydd Bwrdd Iechyd mwyaf yng Nghymru. Fe'i ffurfiwyd ym mis Ebrill 2019, yn dilyn trosglwyddo awdurdod lleol Pen-y-bont ar Ogwr o hen Fwrdd Iechyd Prifysgol Abertawe Bro Morgannwg i Fwrdd Iechyd Cwm Taf. Mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg yn gyfrifol am gynllunio a darparu gwasanaethau'r GIG i breswylwyr. Cenhadaeth ganolog y Bwrdd Iechyd yw 'Mae Cwm Taf yn Gofalu', sy'n rhoi cleifion a darparu gwasanaethau o safon wrth wraidd popeth a wna. Lleihau anghydraddoldebau iechyd yw'r her fwyaf i'r Bwrdd Iechyd a'i bartneriaid lleol o hyd.

2.2 Y Boblogaeth

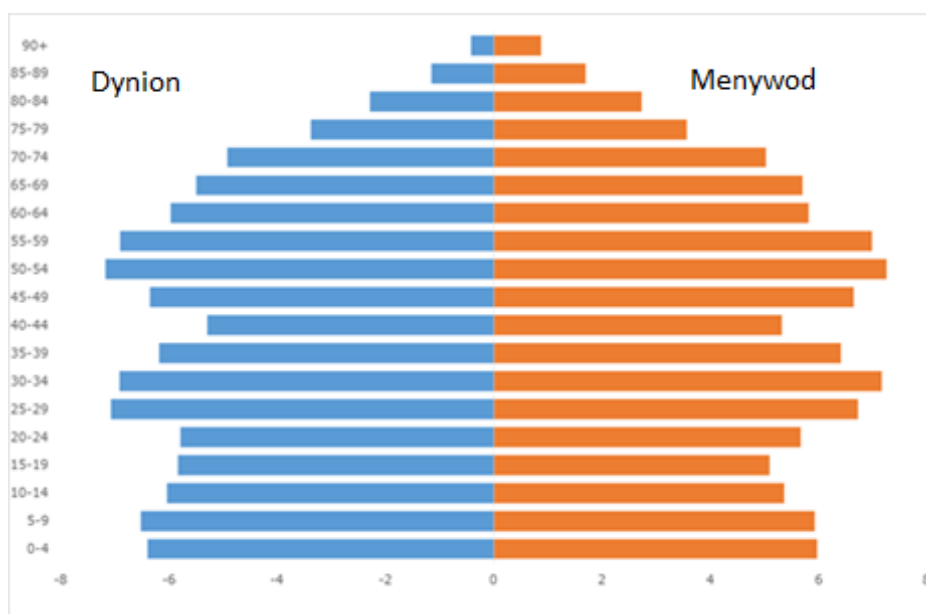
Merthyr Tudful yw'r awdurdod lleol lleiaf ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg ac yng Nghymru o ran poblogaeth, ac roedd ganddi ryw 60,326 o drigolion yn 2019. Rhondda Cynon Taf yw'r awdurdod lleol mwyaf yn ardal y Bwrdd Iechyd gyda phoblogaeth o 241,264, cyn Pen-y-bont ar Ogwr sydd gyda phoblogaeth o 147,049.

Ffigur 2.1: Pyramidiau poblogaeth ar gyfer awdurdodau lleol Pen-y-bont ar Ogwr, Merthyr Tudful a Rhondda Cynon Taf, 2018

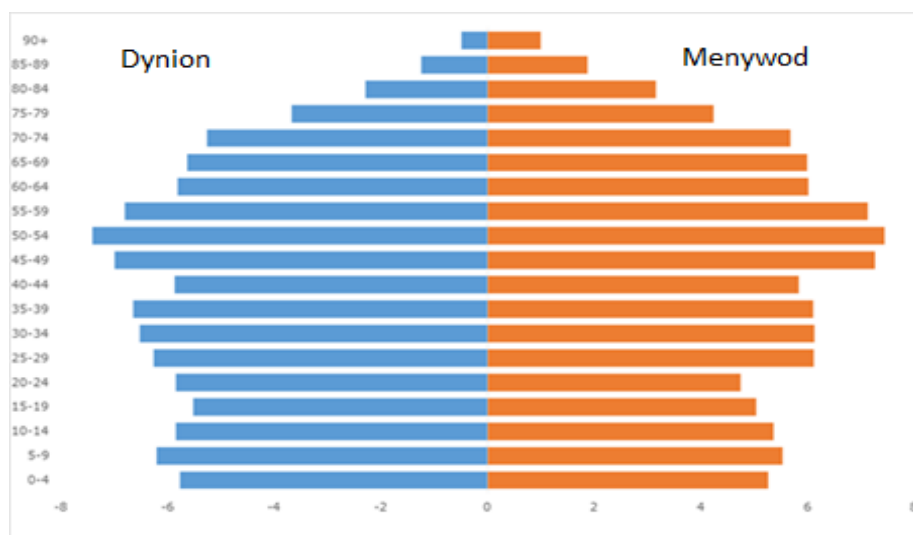
Canran y boblogaeth yn ôl oedran a rhyw, awdurdod lleol Pen-y-bont ar Ogwr, 2018

Canran y boblogaeth yn ôl oedran a rhyw, awdurdod lleol Merthyr Tudful, 2018

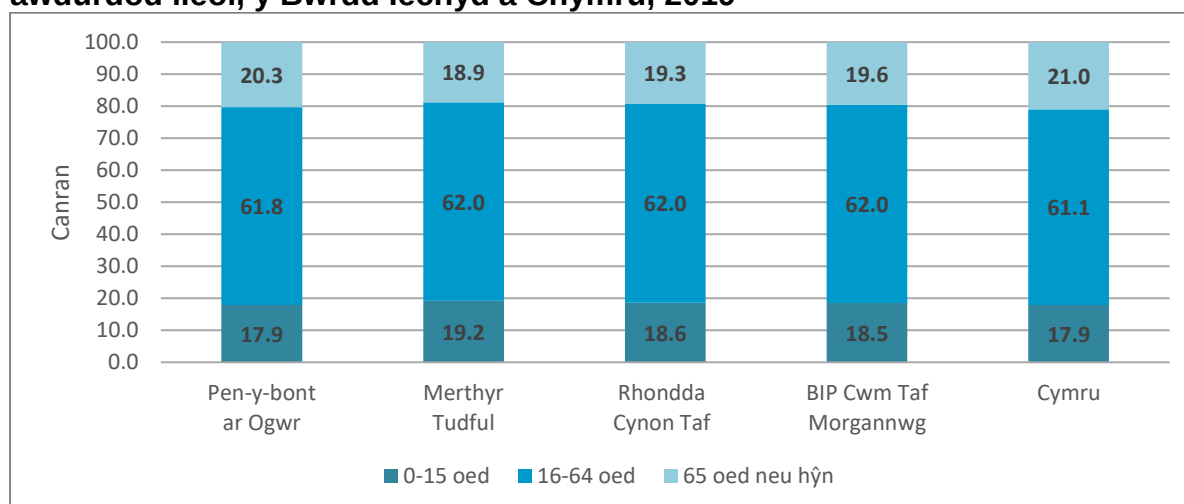
Canran y boblogaeth yn ôl oedran a rhyw, awdurdod lleol Rhondda Cynon Taf, 2018

Ym Mhen-y-bont ar Ogwr, canolrif oedran y boblogaeth (yr oedran y mae hanner y boblogaeth yn hŷn na hi ac mae'r hanner arall yn iau na hi) yw 42.9 oed, sy'n uwch na'r cyfartaledd ar gyfer Cymru, sef 42.5 oed. Canolrif yr oedran ar gyfer Rhondda Cynon Taf yw 40.6 oed, ac ar gyfer Merthyr Tudful 40.4 oed, sef 1.9 o flynyddoedd a 2.1 o flynyddoedd yn is na'r cyfartaledd ar gyfer Cymru yn y drefn honno.

Yr un oedd canran y boblogaeth yn y grŵp oedran 16 i 65 oed (62%) yn achos pob un o'r tri awdurdod lleol. Yr unig amrywio a geid rhyngddynt oedd y grwpiau oedran eraill, lle roedd gan Ben-y-bont ar Ogwr y ganran uchaf o'r boblogaeth oedd yn 65 oed a throsodd (20.3%) a'r ganran isaf oedd yn 15 oed ac iau (17.9%). I'r gwrthwyneb, Merthyr Tudful oedd â'r ganran uchaf o bobl yng ngrŵp oedran 15 ac iau (19.2%) a'r ganran isaf o bobl yn y grŵp oedran 65 oed a throsodd (18.9%).

Ffigur 2.2: Canrannau poblogaeth, pob person yn ôl grŵp oedran ac yn ôl awdurdod lleol, y Bwrdd Iechyd a Chymru, 2019

Ffynhonnell: StatsCymru - Amcangyfrifon poblogaeth canol blwyddyn, y Swyddfa Ystadegau Gwladol

Ers 2018, mae poblogaeth Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi tyfu gan 3,449 (0.8%), o 445,190 i 448,639. Ar lefel yr awdurdodau lleol, Pen-y-bont ar Ogwr oedd â'r cynnydd mwyaf yn y boblogaeth, o 2,173 (1.5%), ac yna Rhondda Cynon Taf, gyda chynnydd o 1,133 yn y boblogaeth (0.5%). Merthyr Tudful oedd â'r cynnydd lleiaf yn y boblogaeth o 143 (0.2%), o 60,183 i 60,326.

Ar draws yr holl awdurdodau lleol, y prif reswm dros y cynnydd yn y boblogaeth oedd ymfudo mewnol; roedd y nifer o bobl oedd wedi symud i'r tair ardal awdurdod lleol o ranbarthau eraill yng Nghymru neu o wledydd eraill yn y Deyrnas Unedig yn uwch na'r nifer oedd wedi symud i ffwrdd. Yn ogystal, yn Rhondda Cynon Taf, roedd ymfudo rhyngwladol (mwy o fewnfudwyr rhyngwladol nag allfudwyr) yn ffactor cyfrannol yr un mor bwysig. Newid naturiol (mwy o enedigaethau na marwolaethau) oedd y ffactor a gyfrannodd leiaf, ac roedd mwy o farwolaethau ym Mhen-y-bont ar Ogwr na genedigaethau (-165), oedd yn debyg i'r sefyllfa i Gymru gyfan.

Tabl 2.1: Elfennau newid poblogaeth yn ôl awdurdod lleol, y Bwrdd Iechyd a Chymru, 2018 i 2019

Ardal	Poblogaeth 2018	Newid naturiol	Ymfudo mewnol	Ymfudo rhyngwladol	Poblogaeth 2019
Pen-y-bont ar Ogwr	144876	-165	2298	83	147049
Merthyr Tudful	60183	19	77	43	60326
Rhondda Cynon Taf	240131	30	550	532	241264
BIP Cwm Taf Morgannwg	445190	-116	2925	658	448639
Cymru	3138631	-2437	8685	7812	3152879

Ffynhonnell: Amcangyfrifon poblogaeth canol blwyddyn, y Swyddfa Ystadegau Gwladol

2.2.1 Amcanestyniadau poblogaeth 2018 i 2028 (yn seiliedig ar 2018)¹

Rhwng 2018 a 2028, rhagwelir y bydd poblogaeth Pen-y-bont ar Ogwr yn tyfu gan hyd at 4.6%, sef y trydydd cynnydd canrannol mwyaf o'r 22 awdurdod lleol yng Nghymru. Disgwylir y bydd gan y sir boblogaeth o ryw 151,600 erbyn 2028, sy'n golygu mai hon fydd yr wythfed awdurdod lleol mwyaf yng Nghymru. Ymfudo net fydd yn achosi'r cynnydd hwn yn bennaf h.y. nifer uwch o bobl sy'n symud i'r ardal na'r nifer o bobl sy'n symud i ffwrdd. Disgwylir i'r nifer o enedigaethau ostwng ac i'r nifer o farwolaethau gynyddu, a fydd yn arwain at newid naturiol negatif (mwy o farwolaethau na genedigaethau). Disgwylir i'r boblogaeth gynyddu ar draws pob grŵp oedran. Yn gyffredinol, bydd cynnydd bach yn y nifer o blant a phobl ifanc rhwng 0 a 15 oed ac yn y boblogaeth o oedran gweithio rhwng 16 a 64 oed. Bydd y cynnydd mwyaf yn y boblogaeth yn y grŵp oedran dros 65 oed a throsodd ac yna'r grŵp oedran 75 oed a throsodd. Rhagwelir y bydd y boblogaeth yn parhau i heneiddio yn yr awdurdod lleol hwn.

Dros yr un cyfnod, rhagwelir y bydd poblogaeth Merthyr yn tyfu gan hyd at 2.6%, sef y nawfed cynnydd canrannol mwyaf o'r 22 awdurdod lleol yng Nghymru. Disgwylir y bydd gan y sir boblogaeth o ryw 61,700 erbyn 2028, sy'n golygu mai hon fydd yr awdurdod lleol lleiaf yng Nghymru. Ymfudo net fydd yn achosi'r cynnydd hwn yn bennaf h.y. nifer uwch o bobl sy'n symud i'r ardal na'r nifer o bobl sy'n symud i ffwrdd. Disgwylir i'r nifer o enedigaethau ostwng ac i'r nifer o farwolaethau gynyddu, a fydd yn arwain at newid naturiol negatif (mwy o farwolaethau na genedigaethau). Disgwylir gweld y cynnydd mwyaf yn y boblogaeth yn y grŵp oedran 65 oed a throsodd ac yna'r grŵp oedran 75 oed a throsodd. Disgwylir i'r boblogaeth o oedran gweithio rhwng 16 a 64 oed ostwng ychydig, a rhagwelir cynnydd bach yn y grŵp 0 i 15 oed dros y cyfnod hwn. Rhagwelir y bydd y boblogaeth yn parhau i heneiddio yn yr awdurdod lleol.

Rhwng 2018 a 2028, rhagwelir y bydd poblogaeth Rhondda Cynon Taf yn tyfu gan hyd at 2.5%, sef y degfed cynnydd canrannol mwyaf o'r holl awdurdodau lleol yng Nghymru. Disgwylir y bydd gan y sir boblogaeth o ryw 246,100 erbyn 2028, sy'n golygu mai hon fydd y trydydd awdurdod lleol mwyaf yng Nghymru. Ymfudo net fydd yn achosi'r cynnydd hwn yn bennaf h.y. nifer uwch o bobl sy'n symud i'r ardal na'r nifer o bobl sy'n symud i ffwrdd. Disgwylir i'r nifer o enedigaethau ostwng ac i'r nifer o farwolaethau gynyddu, a fydd yn arwain at newid naturiol negatif (mwy o farwolaethau na genedigaethau). Disgwylir i'r boblogaeth gynyddu ar draws pob grŵp oedran, ac eithrio yn achos plant a phobl ifanc rhwng 0 a 15 oed lle disgwylir i'r boblogaeth ostwng. Bydd y cynnydd mwyaf yn y boblogaeth yn y grŵp oedran dros 65 oed a throsodd ac yna'r grŵp oedran 75 oed a throsodd. Rhagwelir y bydd y boblogaeth yn parhau i heneiddio yn yr awdurdod lleol.

---

¹ Amcanestyniadau poblogaeth awdurdodau lleol ar gyfer Cymru: Seiliedig ar 2018 (diwygiedig). Datganiad ystadegol cyntaf . Llywodraeth Cymru. O: Amcanestyniadau poblogaeth awdurdodau lleol ar gyfer Cymru: [Seiliedig ar 2018 \(diwygiedig\) \(llyw.cymru\)](#)

Tabl 2.2: Y newid yn y boblogaeth fel canran, yn ôl grwpiau oedran, yn seiliedig ar amcanestyniadau 2018 fesul awdurdod lleol, 2018 i 2028

Grŵp oedran:	Pen-y-bont ar Ogwr			Merthyr Tudful			Rhondda Cynon Taf		
	Amcangyfrif o'r boblogaeth			Amcangyfrif o'r boblogaeth			Amcangyfrif o'r boblogaeth		
	2018	2028	Newid fel %	2018	2028	Newid fel %	2018	2028	Newid fel %
O dan 16 oed	26109	26507	1.50	11553	11559	0.10	44855	43314	-3.40
16-64	89388	90731	1.50	37406	37225	-0.50	149282	151614	1.60
65 oed a throsodd	29379	34347	14.50	11224	12941	15.30	45994	51220	11.40
Pob oed	144876	151585	4.60	60183	61726	2.60	240131	246147	2.50

Ffynhonnell: StatsCymru

Mae'r Cynlluniau Datblygu Lleol (CDLlau) unigol, ar gyfer Cynghorau Bwrdeistref Sirol Pen-y-bont ar Ogwr, Merthyr Tudful a Rhondda Cynon Taf, yn nodi'r anghenion arfaethedig a fydd o ran tai er mwyn diwallu anghenion unrhyw dwf yn y boblogaeth neu ddatblygiad yn y dyfodol. Ar adeg ysgrifennu'r AAFf, nid oedd y CDLlau ar gyfer Pen-y-bont ar Ogwr a Rhondda Cynon Taf, a fydd yn cydreddeg ag oes yr AAFf, wedi eu cyhoeddi eto. Mae'r CDLI ar gyfer Merthyr Tudful (2016 i 2031) yn amlinellu cynlluniau i wella cysylltiadau trafnidiaeth, yn enwedig trwy 'Metro De Cymru', deuoli'r A465 a datblygu llwybrau 'Teithio Llesol'. Mae hefyd yn amlinellu nifer o ddatblygiadau tai i sicrhau cynnydd cynaliadwy yn y boblogaeth, ac mae'n canolbwyntio ar gyfleoedd adfywio yn 'Ardal Adfywio Strategol Hoover' yn ogystal â chanolbwyntio ar leoliadau eraill ym mhrif anheddiad Merthyr Tudful a'r aneddiadau cysylltiol yn y cwm. Mae'r tabl isod yn dangos y safleoedd a'r amserlen gyflenwi ddangosol ar gyfer safleoedd lle bydd 100 neu fwy o dai annedd, y disgwylir iddynt gael eu hadeiladu dros oes yr AAFf tan fis Hydref 2026².

Tabl 2.3: Datblygiadau o dros 100 o dai annedd y disgwylir iddynt gael eu hadeiladu erbyn 2026, awdurdod lleol Merthyr Tudful

Enw'r Safle	Tai annedd	Amserlen Gyflawni Ddangosol
Ffatri Hoover	440	2024-2031
Gerllaw Manor View, Trelewis	248	2017-2029
I'r de o Barc y Castell	160	2026-2031
Prosiect Glanyrafon, Ynysowen	153	2020-2023
Twynyrodyn	120	2021-2024
Hen Ysbyty Maerdy, Twynyrodyn	114	2017-2022

2.2.2 Dwysedd poblogaeth

Pen-y-bont ar Ogwr yw'r awdurdod lleol mwyaf poblog ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg, gyda 586.4 person fesul cilomedr sgwâr. Y sir hon hefyd oedd â'r newid mwyaf yn ei dwysedd poblogaeth rhwng 2018 a 2019, a'r bedwaredd uchaf rhwng 2014 a 2018 o'r holl awdurdodau lleol. Mae Rhondda Cynon Taf (568.8) a Merthyr Tudful (541.3) â dwysedd poblogaeth llai. Mae pob ardal dair gwaith yn fwy poblog na'r cyfartaledd i Gymru.

² Cynllun Datblygu Lleol Newydd Cyngor Bwrdeistref Sirol Merthyr Tudful (2016 - 2031)

Tabl 2.4: Dwysedd poblogaeth (personau fesul cilomedr sgwâr) a newid canrannol yn ôl awdurdod lleol ac i Gymru rhwng canol blwyddyn 2014 a 2018 a 2018 i 2019

Cynnydd fel					
Ardal	2014	2018	%	2019	%
Pen-y-bont ar Ogwr	563.4	577.7	2.5	586.4	1.5
Merthyr Tudful	529.9	540.0	1.9	541.3	0.2
Rhondda Cynon Taf	558.5	566.1	1.4	568.8	0.5
Cymru	149.1	151.4	1.5	152.0	0.5

Ffynhonnell: StatsCymru - Amcangyfrifon poblogaeth canol blwyddyn, a mesuriadau ardaloedd safonol, y Swyddfa Ystadegau Gwladol

2.3 Ethnigrwydd

Mae gan Fwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg boblogaeth sy'n llai amrywiol o ran ethnigrwydd na'r cyfartaledd i Gymru. Ar lefel awdurdodau lleol, Rhondda Cynon Taf sydd â'r boblogaeth fwyaf amrywiol o ran ethnigrwydd yn y Bwrdd Iechyd, ac amcangyfrifir bod 3.6% o'i phoblogaeth yn Ddu, Asiaidd ac Ethnig Lleiafrifol. Merthyr Tudful (2.2%) sydd â'r gyfran isaf.

Tabl 2.5: Ethnigrwydd yn ôl grŵp ethnig a fesul awdurdod lleol, y Bwrdd Iechyd a Chymru, Mehefin 2020

		Du, Asiaidd ac		% Du, Asiaidd
Ardal	Gwyn	Ethnig Lleiafrifol	Cyfanswm	ac Ethnig Lleiafrifol
Pen-y-bont ar Ogwr	137300	4700	142000	3.3
Merthyr Tudful	58100	1300	59400	2.2
Rhondda Cynon Taf	230300	8600	238900	3.6
BIP Cwm Taf Morgannwg	425700	14600	440300	3.3
Cymru	2934100	184500	3121500	5.9

Ffynhonnell: Stats Cymru – Arolwg Blynnyddol o'r Boblogaeth

2.4 Iaith yr aelwyd

Ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg, mae 18.3% o breswylwyr tair oed a throsodd yn siarad Cymraeg, sy'n is na'r cyfartaledd i Gymru (28.5%). Ar lefel awdurdodau lleol, mae'r gyfran isaf o siaradwyr Cymraeg ym Mhen-y-bont ar Ogwr (16.7%) ac mae'r uchaf i'w chael ym Merthyr Tudful (20.3%).

Tabl 2.6: Pobl 3 oed a throsodd sy'n dweud eu bod yn gallu siarad Cymraeg yn ôl awdurdod lleol, y Bwrdd Iechyd ac i Gymru, Mehefin 2020

Ardal	Pawb sy'n 3 oed a throsodd	Yn siarad Cymraeg	Y ganran o bobl sy'n dweud eu bod yn gallu siarad Cymraeg
Pen-y-bont ar Ogwr	138000	23100	16.7
Merthyr Tudful	58200	11800	20.3
Rhondda Cynon Taf	231400	43300	18.7
BIP Cwm Taf Morgannwg	427600	78200	18.3
Cymru	3030700	861700	28.5

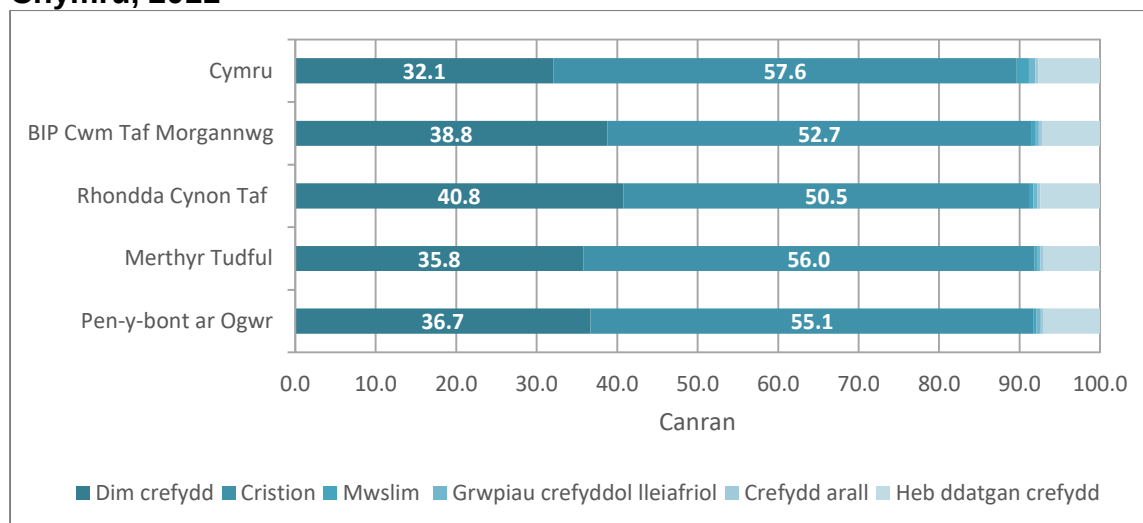
Ffynhonnell: Stats Cymru – Arolwg Blynyddol o'r Boblogaeth

2.5 Crefydd

Ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg, mae 52.7% yn nodi eu bod yn Gristnogion. Mae 38.8% yn nodi nad oes ganddynt unrhyw grefydd, mae 0.4% yn nodi eu bod yn Fwslimiaid, mae 0.5% yn perthyn i grwpiau crefyddol lleiafrifol eraill ac mae 0.4% yn perthyn i grefyddau eraill.

Yn yr un modd, ar lefel awdurdodau lleol, amcangyfrifir bod tua hanner y boblogaeth yn Gristnogion. Islam yw'r ail grefydd fwyaf cyffredin.

Ffigur 2.3: Crefydd trigolion Cymru yn ôl awdurdod lleol, y Bwrdd Iechyd a Chymru, 2011

Ffynhonnell: StatsCymru, Cyfrifiad 2011: Crefydd trigolion Cymru

2.6 Mynegai amddifadedd lluosog

Ystyr amddifadedd yw diffyg mynediad at gyfleoedd ac adnoddau y gellid disgwyl eu cael yn y gymdeithas. Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru yw'r dull a ddefnyddir yng Nghymru i nodi'r ardaloedd bach hynny yn y wlad sydd fwyaf difreintiedig.

Mae'n dwyn ynghyd wyth math gwahanol o amddifadedd: incwm, cyflogaeth, iechyd, addysg, mynediad at wasanaethau, tai, diogelwch cymunedol a'r amgylchedd ffisegol, er mwyn cynhyrchu cyfres o fynegeion a mynegai cyffredinol. Mae hyn yn ei gwneud yn bosibl graddio ardaloedd bach yn ôl eu sgôr amddifadedd gymharol, er

mwyn pennu a yw ardal yn fwy neu'n llai difreintiedig o'i chymharu â phob ardal fach arall yng Nghymru. Mae 1,909 o ardaloedd bach neu Ardaloedd Cynnyrch Ehangach Haen Is (ACEHlau) yng Nghymru, sy'n cael eu graddio o 1 (y mwyaf difreintiedig) i 1,909 (y lleiaf difreintiedig).³

Mae 278 o ACEHlau ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg. O'r holl Fyrdau Iechyd, mae gan y Bwrdd Iechyd hwn y gyfran uchaf o ACEHlau (15%) sydd o fewn y 10% o ACEHlau mwyaf difreintiedig yng Nghymru. O'i gymharu â'r Byrdau Iechyd eraill, ganddo ef hefyd y mae'r gyfran uchaf o ACEHlau sydd o fewn y 30% a'r 50% o ACEHlau mwyaf difreintiedig yng Nghymru.

O fewn ardal y Bwrdd Iechyd, Merthyr Tudful sydd â'r lefel uchaf o amddifadedd, gyda 22% o'r ACEHlau sydd yn y 10% o'r ACEHlau mwyaf difreintiedig yng Nghymru. O'i gymharu ag awdurdodau lleol eraill, ganddo ef hefyd y mae'r ail gyfran uchaf o ACEHlau sydd o fewn y 10%, y 30% a'r 50% o ACEHlau mwyaf difreintiedig yng Nghymru. Mae 78% o'r holl ACEHlau ym Merthyr Tudful o fewn y 50% o ACEHlau mwyaf difreintiedig yng Nghymru. Yr ACEHlau mwyaf difreintiedig ym Merthyr Tudful yw Pen-y-bont 1 (safle 7) ac Ynysowen 2 (safle 34). Yr ardal fach leiaf difreintiedig yw Cyfarthfa 4, sydd yn safle 1746 allan o 1,909.

Mae 18% o ACEHlau Rhondda Cynon Taf yn y 10% o ACEHlau mwyaf difreintiedig, ac mae 71% ohonynt o fewn y 50% o ACEHlau mwyaf difreintiedig yng Nghymru, sef sefyllfa eithaf tebyg i Ferthyr Tudful. Yr ACEHlau mwyaf difreintiedig yn Rhondda Cynon Taf yw Tylorstown 1 (safle 4) ac yna Penrhiwceiber 1 (safle 6). Yr ardal leiaf difreintiedig yw Pentre'r Eglwys 3, safle 1907.

Pen-y-bont ar Ogwr yw'r awdurdod lleol lleiaf difreintiedig ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg. Mae 7% o'r ACEHlau yn y sir yn y 10% o ACEHlau mwyaf difreintiedig, ac mae 56% ohonynt o fewn y 50% mwyaf difreintiedig yng Nghymru. Yr ACEHlau mwyaf difreintiedig ym Mhen-y-bont ar Ogwr yw Caerau 1 (Pen-y-bont ar Ogwr) (safle 5) ac yna Caerau 2 (Pen-y-bont ar Ogwr) (safle 46). Yr ardal leiaf difreintiedig yw Bryntirion Trelales a Merthyr Mawr 4, sef safle 1902.

Tabl 2.7: Y nifer a'r ganran o ACEHlau yn ôl amddifadedd, yn ôl awdurdod lleol ac ar lefel y Bwrdd Iechyd, 2019

Ardal	Cyfanswm yr ACEHlau	% yr ACEHlau sydd yn y 10% mwyaf difreintiedig (rhengoedd 1-191)	% yr ACEHlau sydd yn y 20% mwyaf difreintiedig (rhengoedd 1-382)	% yr ACEHlau sydd yn y 30% mwyaf difreintiedig (rhengoedd 1-573)	% yr ACEHlau sydd yn y 50% mwyaf difreintiedig (rhengoedd 1-955)
Pen-y-bont ar Ogwr	88	6	18	35	49
	5%	7%	20%	40%	56%
Merthyr Tudful	36	8	11	18	28
	2%	22%	31%	50%	78%
Rhondda Cynon Taf	154	27	44	70	110
	8%	18%	29%	45%	71%
BIP Cwm Taf Morgannwg	278	41	73	123	187
	15%	15%	26%	44%	67%

Ffynhonnell: StatsCymru - Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru 2019, Llywodraeth Cymru

³Adroddiad Canlyniadau Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru (MALIC) 2019 O: [Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru \(MALIC\) 2019: Adroddiad canlyniadau \(llyw.cymru\)](#)

Mae'r maes iechyd ym Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru 2019 yn dangos amddifadedd sy'n gysylltiedig â diffyg iechyd da. Mae 25% o'r ACEHlau ym Merthyr Tudful o fewn y 10% o ACEHlau sydd fwyaf difreintiedig yng Nghymru, ac mae gan y sir 89% o'r ACEHlau sydd o fewn y 50% o ACEHlau mwyaf difreintiedig; dyma'r uchaf yng Nghymru. Mae 17% o'r ACEHlau yn Rhondda Cynon Taf o fewn y 10% o'r ACEHlau mwyaf difreintiedig, ac mae 79% ohonynt o fewn y 50% o ACEHlau mwyaf difreintiedig yng Nghymru. Mae 16% o'r ACEHlau ym Mhen-y-bont ar Ogwr o fewn y 10% o'r ACEHlau mwyaf difreintiedig, ac mae 64% ohonynt o fewn y 50% o ACEHlau mwyaf difreintiedig yng Nghymru.

2.7 Genedigaethau

Roedd 4,499 o enedigaethau byw ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg yn 2019, sef gostyngiad o 4.3% ers 2018.

Yn 2019, cyfanswm y gyfradd ffrwythlondeb ar gyfer Cymru (y nifer cyfartalog o blant y mae menyw yn rhoi genedigaeth iddynt yn ystod ei blynnyddoedd atgenhedlol) oedd 1.54 o blant fesul menyw. Roedd hwn yn ostyngiad o 1.63 o blant fesul menyw yn 2018, a'r gyfradd isaf ers dechrau cadw cofnodion ym 1982.⁴ Wrth ystyried y cyfraddau ffrwythlondeb yn benodol i oedran, gostyngodd y cyfraddau ym mhob grŵp oedran ac eithrio yn achos menywod 40 oed a throsodd, lle cynyddodd y gyfradd o 11.2 i 11.6 o enedigaethau i bob 1,000 o fenywod. Mae hyn yn awgrymu ei bod yn bosibl bod menywod yn oedi nes ei bod yn hŷn cyn cael plant, a fyddai'n adlewyrchu'r duedd a welir yn y DU gyfan.

Roedd cyfanswm y gyfradd ffrwythlondeb ar gyfer pob awdurdod lleol ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg yn uwch na'r cyfartaledd i Gymru yn 2019.

Merthyr Tudful oedd â'r gyfradd ffrwythlondeb uchaf, sef 1.64 o blant fesul menyw, a oedd yn ostyngiad o 1.73 yn 2018. Wrth ystyried y cyfraddau ffrwythlondeb yn benodol i oedran, roedd gostyngiad i'w weld ym mhob grŵp oedran ac eithrio menywod o dan 20 oed a'r rhai rhwng 30 a 39 oed.

Gostyngodd cyfanswm cyfradd ffrwythlondeb Rhondda Cynon Taf o 1.60 o blant fesul menyw yn 2018 i 1.56 o blant fesul menyw yn 2019. Wrth ystyried y cyfraddau ffrwythlondeb yn benodol i oedran, roedd gostyngiad i'w weld ym mhob grŵp oedran ac eithrio menywod 30 oed a throsodd.

Dros yr un cyfnod, gostyngodd cyfanswm y gyfradd ffrwythlondeb i Ben-y-bont ar Ogwr i 1.56 o blant fesul menyw, a hynny o 1.78 o blant fesul menyw ar gyfer y flwyddyn flaenorol. Wrth ystyried y cyfraddau ffrwythlondeb yn benodol i oedran, roedd gostyngiad i'w weld ar draws pob grŵp oedran ac eithrio menywod 40 oed a throsodd a'r rhai o dan 18 oed.

---

⁴ Genedigaethau yng Nghymru a Lloegr (2019). Y Swyddfa Ystadegau Gwladol O: Deaths of homeless people in England and Wales - y Swyddfa Ystadegau Gwladol (ons.gov.uk)

Yn 2019, oedran cymedrig safonedig y fam adeg geni plentyn oedd 28.4 oed ym Merthyr Tudful, 29.2 oed ym Mhen-y-bont ar Ogwr a 29.3 oed yn Rhondda Cynon Taf. Roedd pob un yn sylweddol lai na'r cyfartaledd i Gymru (29.9 oed).

Tabl 2.8: Y newid mewn genedigaethau byw fel canran, a chyfanswm y gyfradd ffrwythlondeb (CGFf) yn ôl awdurdod lleol ac i Gymru, 2018 a 2019

Ardal	2018	CGFf	2019	Genedigaethau byw	
	Genedigaeth au byw		Genedigaeth au byw	CGFf	Newid fel canran
Pen-y-bont ar Ogwr	1,491	1.78	1,371	1.56	-8.0
Merthyr Tudful	678	1.73	647	1.64	-4.6
Rhondda Cynon Taf	2,534	1.60	2,481	1.56	-2.1
Cymru	31,274	1.63	29,704	1.54	-5.0

Ffynhonnell: Y Swyddfa Ystadegau Gwladol

2.8 Disgwyliad oes

Yng Nghymru rhwng 2016 a 2018, y disgwyliad oes ar gyfartaledd i fenywod adeg eu geni oedd 82.3 oed, a 78.3 oed ydoedd i ddynion. Y bwlch rhwng awdurdodau lleol ledled Cymru oedd 4.5 o flynyddoedd i ddynion (80.8 oed i 76.3 oed) a 3.6 o flynyddoedd i fenywod (84.2 oed i 80.6 oed).

Y disgwyliad oes adeg geni ar gyfartaledd i Gwm Taf Morgannwg yw 81.0 oed i fenywod a 77.6 i ddynion, sef gwahaniaeth o 3.4 o flynyddoedd.

Mae'r disgwyliad oes adeg geni yn ardal y Bwrdd Iechyd hwn, ar gyfartaledd, yn sylweddol is na'r cyfartaledd i Gymru. Y disgwyliad oes ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg ar ôl cyrraedd 65 oed yw 19.6 o flynyddoedd i fenywod a 17.7 o flynyddoedd i ddynion. Unwaith eto, mae hyn yn sylweddol is na'r cyfartaledd i Gymru.

Ar gyfartaledd, mae gan fenywod ym Mhen-y-bont ar Ogwr, Merthyr Tudful a Rhondda Cynon Taf ddisgwyliad oes byrrach na'r cyfartaledd i Gymru. Roedd y disgwyliad oes hwn yn sylweddol is ar draws pob ardal ac i'r ddau grŵp oedran.

Yn gyffredinol, mae gan ddynion ym Mhen-y-bont ar Ogwr, Merthyr Tudful a Rhondda Cynon Taf ddisgwyliad oes byrrach na'r cyfartaledd i Gymru hefyd. Roedd hyn yn arbennig o wir i ddynion adeg eu geni yn Rhondda Cynon Taf, ac i ddynion 65 oed ym Merthyr Tudful a Rhondda Cynon Taf.

Tabl 2.9: Disgwyliad oes adeg geni ac ar ôl cyrraedd 65 oed, yn ôl awdurdod lleol, y Bwrdd Iechyd ac i Gymru, 2016 i 2018

Ardal	Menywod adeg eu geni	Dynion adeg eu geni	Menywod ar ôl cyrraedd 65 oed	Dynion ar ôl cyrraedd 65 oed
	Oed	Oed	Oed	Oed
Pen-y-bont ar Ogwr	81.1	77.7	19.7	17.8
Merthyr Tudful	80.6	77.4	19.2	17.3
Rhondda Cynon Taf	81.1	77.5	19.6	17.8
BIP Cwm Taf Morgannwg	81.0	77.6	19.6	17.7
Cymru	82.3	78.3	20.6	18.2

Ffynhonnell: Y Swyddfa Ystadegau Gwladol - Life expectancy, healthy life expectancy and disability-free life expectancy at birth and age 65 by sex, UK, 2016 to 2018

Mae rhagor o fanylion am ddisgwyliad oes, disgwyliad oes iach a'r bwlch anghydraddoldebau ar gyfer 2015 i 2017 i'w gweld yn y penodau ynghylch y clystyrau.

2.9 Marwolaethau

I Gymru, roedd y gyfradd marwolaethau safonedig yn ôl oedran fesul 100,000 o'r boblogaeth yn uwch ar gyfer menywod (915.9) a dynion (1,231.0) o gymharu â'r gyfradd ar gyfer y DU yn 2018.

Yn ardal y Bwrdd Iechyd, roedd gan bob un o'r tri awdurdod lleol gyfraddau marwolaethau safonedig yn ôl oedran *uwch* fesul 100,000 o'r boblogaeth ar gyfer dynion a menywod, o gymharu â'r cyfartaledd i Gymru. O gymharu'r sir ag awdurdodau lleol eraill yng Nghymru, Merthyr Tudful (1,140.0) oedd â'r gyfradd marwolaethau safonedig yn ôl oedran uchaf fesul 100,000 o'r boblogaeth ar gyfer menywod, a hynny o bob un o'r 22 awdurdod lleol. Pen-y-bont ar Ogwr (1069.2) oedd â'r bedwaredd gyfradd uchaf ar gyfer menywod. Merthyr Tudful (1402.4) hefyd oedd â'r drydedd gyfradd marwolaethau safonedig yn ôl oedran uchaf fesul 100,000 o'r boblogaeth ar gyfer dynion, a hynny o bob un o'r 22 awdurdod lleol. Rhondda Cynon Taf (1316.3) oedd â'r seithfed gyfradd uchaf ar gyfer dynion.

Tabl 2.10: Y gyfradd marwolaethau safonedig yn ôl oedran fesul 100,000 o'r boblogaeth yn ôl awdurdod lleol, y Bwrdd Iechyd, Cymru a'r DU, 2018

Y gyfradd marwolaethau safonedig yn ôl oedran fesul 100,000			
Ardal	Pobl	Menywod	Dynion
Pen-y-bont ar Ogwr	1170.0	1069.2	1274.5
Merthyr Tudful	1259.3	1140.0	1402.4
Rhondda Cynon Taf	1157.8	1030.8	1316.3
Cymru	1058.7	915.9	1231.0
Y DU	981.2	852.9	1138.4

Ffynhonnell: Y Swyddfa Ystadegau Gwladol – Death registered by area of usual residence, 2018

Rhwng 2016 a 2018, y gyfradd marwolaethau y gellid bod wedi eu hosgoi (sef marwolaethau a ddiffinnir naill ai fel rhai y gellid bod wedi eu hatal, neu y gellid bod wedi eu hatal trwy driniaeth) ar gyfer menywod yng Nghymru oedd 206.1 o farwolaethau fesul 100,000 o fenywod. Ar gyfer dynion, 330.5 o farwolaethau fesul 100,000 o ddynion oedd y gyfradd yn ystod yr un cyfnod. Yng Nghymru, priodolwyd 57.3% o farwolaethau y gellid bod wedi eu hosgoi ymhlith menywod i gyflyrau y gellid bod wedi eu hatal (trwy ymyriadau iechyd cyhoeddus effeithiol a chamau atal cychwynnol). Y ganran i ddynion oedd 67.5%.

Ar gyfer menywod, Merthyr Tudful a Rhondda Cynon Taf oedd â'r cyfraddau uchaf o farwolaethau y gellid bod wedi eu hosgoi ac y gellid bod wedi eu hatal, a hynny o bob un o'r awdurdodau lleol. Roedd hyn yn sylweddol uwch na'r cyfartaledd i Gymru. Pen-y-bont ar Ogwr oedd â'r bedwaredd gyfradd uchaf o farwolaethau y gellid bod wedi eu hosgoi ac y gellid bod wedi eu hatal, a hynny o bob un o'r awdurdodau lleol. Roedd y ddwy gyfradd hyn yn sylweddol uwch na'r cyfartaledd i Gymru.

Merthyr Tudful oedd â'r gyfradd uchaf o farwolaethau y gellid bod wedi eu hatal trwy driniaeth ar gyfer dynion, a hynny o bob un o'r awdurdodau lleol. Roedd hyn yn sylweddol uwch na'r cyfartaledd i Gymru. Y sir hon oedd â'r bedwaredd gyfradd uchaf hefyd o farwolaethau y gellid bod wedi eu hosgoi ar gyfer dynion, a hynny o bob un o'r awdurdodau lleol. Rhondda Cynon Taf oedd â'r bumed gyfradd uchaf o farwolaethau y gellid bod wedi eu hosgoi ac y gellid bod wedi eu hatal ar gyfer dynion, a hynny o bob un o'r awdurdodau lleol. Roedd y ddwy gyfradd hyn yn sylweddol uwch na'r cyfartaledd i Gymru. Roedd gan Ben-y-bont ar Ogwr gyfraddau is o farwolaethau y gellid bod wedi eu hosgoi ac y gellid bod wedi eu hatal ar gyfer dynion, o gymharu â'r cyfraddau i Gymru.

Tabl 2.11: Cyfraddau marwolaethau y gellid bod wedi eu hatal neu eu hatal trwy driniaeth, safonedig yn ôl oedran fesul pob 100,000 o'r boblogaeth, ac yn ôl rhyw, awdurdod lleol ac i Gymru, 2016 i 2016

		Gellid bod wedi eu hosgoi		Gellid bod wedi eu hatal		Gellid bod wedi eu hatal trwy driniaeth	
		Cyfradd	Marwol-aethau	Cyfradd	%	Cyfradd	%
Meny wod	Pen-y-bont ar Ogwr	241.7	506	141.1	58.2	100.6	41.8
Dynion	Pen-y-bont ar Ogwr	307.1	602	207.2	67.3	99.9	32.7
Meny wod	Merthyr Tudful	268.5	222	164.7	61.3	103.8	38.7
Dynion	Merthyr Tudful	374.8	294	237.9	63.4	137.0	36.6
Meny wod	Rhondda Cynon Taf	251.0	833	151.4	60.3	99.7	39.7
Dynion	Rhondda Cynon Taf	364.3	1,152	247.7	67.8	116.6	32.2
Meny wod	Cymru	206.1	9316	118.1	57.3	88.0	42.7
Dynion	Cymru	330.5	14,124	223.9	67.5	106.6	32.5

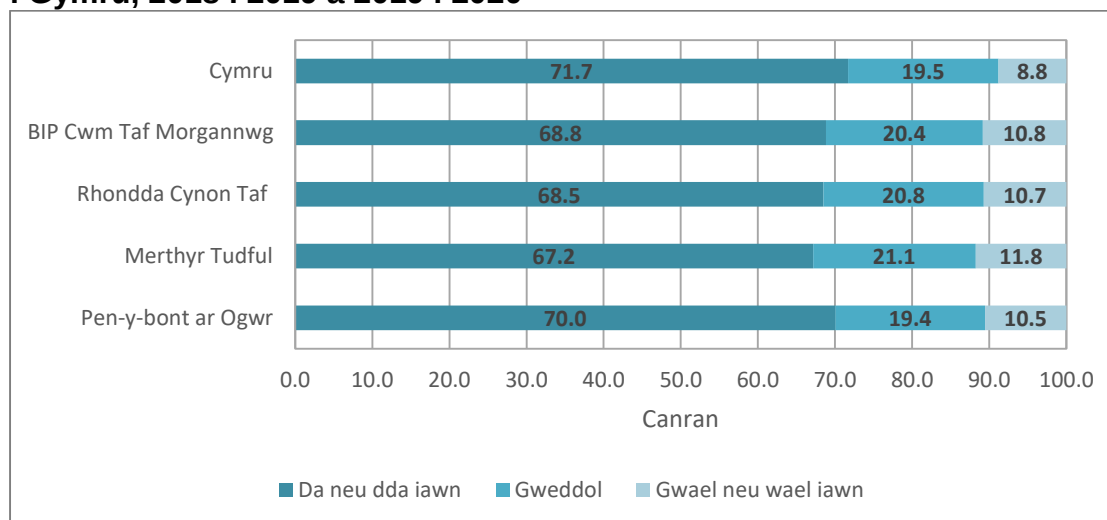
Ffynhonnell: Y Swyddfa Ystadegau Gwladol – avoidable mortality in the UK

2.10 Pobl ag anableddau

Mae Arolwg Cenedlaethol Cymru yn casglu data hunan-gofnodedig am iechyd a salwch cyffredinol ymhlith oedolion. Mae'n rhoi amcangyfrifon o nodweddion y boblogaeth, yn hytrach na mesurau manwl gywir.

Ar gyfer y flwyddyn gyfunol 2018 i 2019 a 2019 i 2020, dywedodd 10.8% o oedolion ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg fod ganddynt iechyd 'drwg neu wael iawn', sef yr uchaf o'r saith Bwrdd Iechyd a chanran sylweddol uwch na'r cyfartaledd i Gymru (8.8%). Ar lefel awdurdodau lleol, dywedodd 11.8% ym Merthyr Tudful eu bod mewn iechyd 'drwg neu wael iawn', sef y drydedd uchaf o'r 22 awdurdod lleol, ac roedd hefyd yn sylweddol uwch na'r cyfartaledd i Gymru. Yn Rhondda Cynon Taf, dywedodd 10.7% o oedolion eu bod mewn iechyd 'drwg neu wael iawn' a dywedodd 10.5% o bobl ym Mhen-y-bont ar Ogwr yr un peth. Roedd y ddwy ganran hyn hefyd yn uwch na'r cyfartaledd i Gymru.

Ffigur 2.4: Iechyd cyffredinol oedolion yn ôl awdurdod lleol, y Bwrdd Iechyd ac i Gymru, 2018 i 2019 a 2019 i 2020

Ffynhonnell: StatsCymru – Arolwg Cenedlaethol Cymru

Ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg, dywedodd 46.6% o bobl fod ganddynt salwch hirdymor, oedd yn debyg i'r cyfartaledd i Gymru, a dywedodd 20.6% fod ganddynt ddau salwch hirdymor neu fwy. Ym Merthyr Tudful, dywedodd 16.0% o'r ymatebwyr fod ganddynt ddau salwch hirdymor neu fwy, sef yr unig awdurdod lleol i fod yn sylweddol is na'r cyfartaledd i Gymru (19.7%). Roedd y cyfartaledd i Rhondda Cynon Taf (22.4%) hefyd yn sylweddol uwch na'r cyfartaledd i Gymru.

Y problemau iechyd a gofnodwyd amlaf ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg oedd anhwylderau cyhyr-ysgerbydol (17.4%), afiechydon oedd yn gysylltiedig â'r galon a chylchrediad y gwaed (12.4%), ac anhwylderau iechyd meddwl (10.8%). Roedd rhai gwahaniaethau rhwng yr awdurdodau lleol; problemau ar y system anadlol oedd y trydydd math uchaf o broblemau a gofnodwyd ym Mhen-y-bont ar Ogwr, ond ym Merthyr Tudful anhwylderau iechyd meddwl oedd y math mwyaf cyffredin o salwch, ac roedd y math hwn o broblemau yn fwy cyffredin yno na phroblemau oedd yn gysylltiedig â'r galon a chylchrediad y gwaed.

Tabl 2.12: Salwch cyffredinol ymhlith oedolion yn ôl awdurdod lleol, y Bwrdd Iechyd ac i Gymru, 2018 i 2019 a 2019 i 2020

Ardal	Salwch hirdymor			
	Unrhyw salwch	2 neu fwy	Ychydig yn gyfyngedig o'i herwydd	Cyfyngedig iawn o'i oherwydd
Pen-y-bont ar Ogwr	47.1	19.6	36.3	21.9
Merthyr Tudful	44.4	16.0	35.0	19.9
Rhondda Cynon Taf	46.9	22.4	35.2	19.8
BIP Cwm Taf Morgannwg	46.6	20.6	35.6	20.5
Cymru	46.6	19.7	34.1	18.4

Ffynhonnell: StatsCymru – Arolwg Cenedlaethol Cymru (Medi 2020)

Ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg (20.5%) ac ym Mhen-y-bont ar Ogwr (21.9%), dywedodd cyfran sylweddol uwch o oedolion fod ganddynt salwch a oedd yn cyfyngu lawer ar eu gweithgarwch, o gymharu â'r gyfran o 18.4% i Gymru.

2.11 Aelwydydd

Mae rhyw 23,858 o bobl 65 oed a throsodd yn byw ar eu pen eu hun ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg, sef rhyw 13% o'r boblogaeth. Mae hyn yn is na'r cyfartaledd i Gymru.

Tabl 2.13: Cyfansoddiad aelwydydd: Y nifer o aelwydydd un person a'r ganran ohonynt yn ôl grŵp oedran, awdurdod lleol, y Bwrdd Iechyd ac i Gymru, 2011

Ardal	Aelwyd Un Person			
	Os ydych chi'n 65 oed neu'n hŷn		O dan 65 oed	
	Nifer	Canran	Nifer	Canran
Pen-y-bont ar Ogwr	7,659	13.1	8,813	15.1
Merthyr Tudful	3026	12.5	3,533	14.6
Rhondda Cynon Taf	13,173	13.2	16,702	16.8
BIP Cwm Taf Morgannwg	23,858	13.1	29,048	15.9
Cymru	178,334	13.7	222,434	17.1

Ffynhonnell: Nomis – Cyfrifiad, 2011

2.12 Perchnogaeth ceir

Nid oes gan ychydig dros chwarter yr aelwydydd ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg gar na fan. Merthyr Tudful (29.7%) sydd â'r ganran uchaf o aelwydydd sydd heb gar na fan. Mae gan Ben-y-bont ar Ogwr (21.9%) ganran is na'r cyfartaledd i Gymru.

Tabl 2.14: Y nifer o aelwydydd heb geir na faniau a'r ganran ohonynt, yn ôl awdurdod lleol, y Bwrdd Iechyd ac i Gymru, 2011

Ardal	Y nifer o aelwydydd heb gar na fan	Y ganran o aelwydydd heb gar na fan
Pen-y-bont ar Ogwr	12,819	21.9
Merthyr Tudful	7,213	29.7
Rhondda Cynon Taf	26,978	27.1
BIP Cwm Taf Morgannwg	47,010	25.8
Cymru	298,519	22.9

Ffynhonnell: Nomis – Cyfrifiad, 2011

2.13 Gweithgarwch economaidd

Ar gyfer y flwyddyn a ddaeth i ben ym mis Mehefin 2019, Rhondda Cynon Taf oedd â'r gyfradd uchaf o ddiweithdra yng Nghymru, sef 6.8%, cyn Merthyr Tudful â chyfradd o 5.7%.

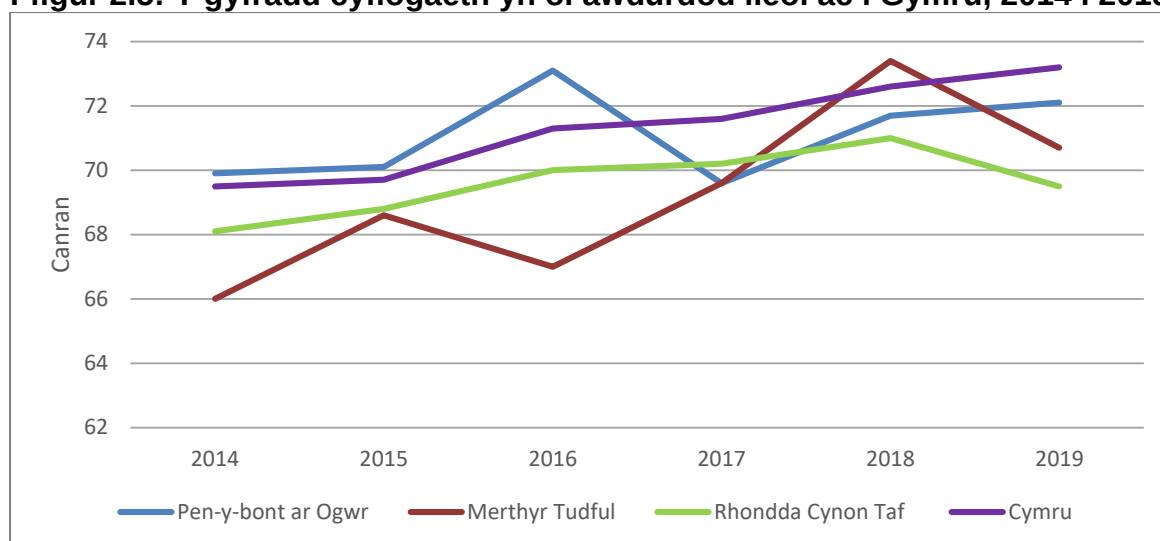
Tabl 2.15: Crynodeb o weithgarwch economaidd fesul awdurdod lleol ac i Gymru, ar gyfer y flwyddyn tan fis Mehefin 2019

Ardal	Poblogaeth 16 oed a throsodd		Poblogaeth 16 i 64 oed	
	Y gyfradd diweithdra (canran)	Lefel cyflogaeth (y nifer o bobl)	Cyfradd Cyflogaeth Canran	Anweithgarwch (ac eithrio myfyrwyr) (canran)
Pen-y-bont ar Ogwr	3.6	64700	72.1	22.5
Merthyr Tudful	5.7	26800	70.7	21.5
Rhondda Cynon Taf	6.8	106200	69.5	22.3
Cymru	4.2	1459700	73.2	19.8

Ffynhonnell: StatsCymru - Arolwg Blynnyddol o'r Boblogaeth / Arolwg o'r Llafurlu Lleol, y Swyddfa Ystadegau Gwladol

Merthyr Tudful oedd â'r lefel isaf o gyflogaeth (cyfanswm y nifer o bobl 16 oed a throsodd sydd mewn cyflogaeth) yng Nghymru, sef 26800. Mae hyn yn adlewyrchu'r ffaith mai hi sydd â'r boblogaeth leiaf yng Nghymru. Wrth ystyried y gyfradd cyflogaeth (y ganran o'r boblogaeth 16 i 64 oed sydd mewn cyflogaeth), Rhondda Cynon Taf (69.5%) sydd â'r drydedd gyfradd isaf yng Nghymru a Merthyr Tudful (70.7%) sydd â'r chweched gyfradd isaf. Mae'r graff isod yn dangos y newid mewn cyfraddau cyflogaeth rhwng mis Mehefin 2014 a mis Mehefin 2019. Yn gyffredinol, mae cynnydd wedi bod yn y gyfradd cyflogaeth ym mhob awdurdod lleol ers 2014, a gwelodd Merthyr Tudful y cynnydd mwyaf rhwng 2014 a 2018.

Ffigur 2.5: Y gyfradd cyflogaeth yn ôl awdurdod lleol ac i Gymru, 2014 i 2019

Ffynhonnell: StatsCymru – Arolwg Blynnyddol o'r Boblogaeth, y Swyddfa Ystadegau Gwladol, Rhag 2020

Y gyfradd anweithgarwch economaidd yw'r ganran o'r boblogaeth rhwng 16 i 64 oed nad ydynt yn gweithio, nad ydynt yn ceisio gwaith ac nad ydynt ar gael i weithio. Mae pobl sy'n anweithgar yn economaidd yn cynnwys pobl sy'n gofalu am y teulu a / neu'r aelwyd, pobl sydd wedi ymddeol a phobl sydd â salwch neu anabledd. Nid yw'n cynnwys myfyrwyr. Ar gyfer y flwyddyn a ddaeth i ben ym mis Mehefin 2019, Pen-y-bont ar Ogwr (22.5%) oedd â'r drydedd gyfradd uchaf o anweithgarwch economaidd, a Rhondda Cynon Taf (22.3%) oedd â'r bedwaredd gyfradd uchaf o anweithgarwch economaidd o'r holl awdurdodau lleol.

2.14 Cyfeiriadedd rhywiol

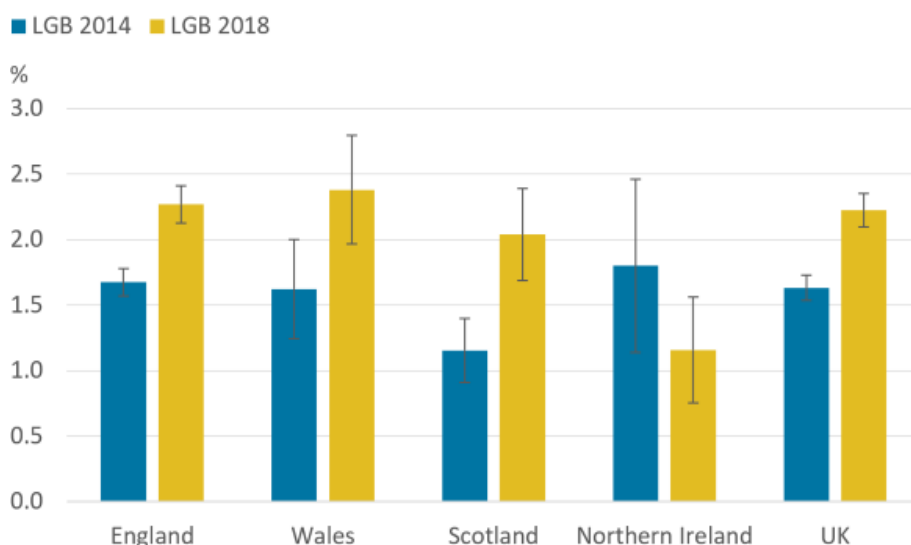
Yn y DU, nododd 94.6% o bobl 16 oed a throsodd eu bod yn heterorywiol/syth yn 2018. O'r 2.2% a nododd eu bod yn lesbiaidd, hoyw neu'n ddeurywiol (LHD):

- Roedd dynion (2.5%) yn fwy tebygol o nodi eu bod yn hoyw neu'n ddeurywiol na menywod (2.0%).
- Pobl iau (16 i 24 oed) oedd fwyaf tebygol o nodi eu bod yn LHD (4.4%).
- Roedd mwy na dwy ran o dair (68.7%) o'r bobl a nododd eu bod yn LHD yn sefyll (heb briodi erioed ac heb fod mewn partneriaeth sifil).⁵

Yn 2018, nododd 95.2% o bobl 16 oed a throsodd yng Nghymru eu bod yn heterorywiol/syth. Mae hyn yn cymharu ag 1.5% a nododd eu bod yn hoyw/lesbiaidd, 0.8% a nododd eu bod yn ddeurywiol, a 0.8% a nododd 'arall'. Roedd 1.7% naill ai wedi dweud nad oeddent yn gwybod neu roeddent wedi gwrthod dweud.

Mae'r siart isod yn dangos bod y ganran o bobl a nododd eu bod yn lesbiaidd, hoyw neu ddeurywiol (LHD) yn 2018 yn debyg i Loegr (2.3%), Cymru (2.4%), yr Alban (2.0%) a'r DU (2.2%).

Ffigur 2.6: Gwledydd cyfansoddol y DU yn ôl eu poblogaeth lesbiaidd, hoyw neu ddeurywiol, 2014 a 2018

Ffynhonnell: Y Swyddfa Ystadegau Gwladol – Arolwg Blynyddol o'r Boblogaeth (Saesneg yn unig)

Wrth ystyried cyfeiriadedd rhywiol ar lefel awdurdodau lleol, dangosodd data o set ddata gyfunedig 3 blynedd yr Arolwg Poblogaeth Blynyddol ar gyfer 2016 i 2018 mai Merthyr Tudful (97.1%) oedd â'r gyfran uchaf yn ardal y Bwrdd Iechyd o bobl a nododd eu bod yn heterorywiol neu'n syth. Rhondda Cynon Taf (1.6%) oedd â'r gyfran uchaf a nododd eu bod yn hoyw neu'n lesbiaidd. Roedd y ganran o bobl a nododd eu bod yn lesbiaidd, hoyw neu ddeurywiol (LHD) ar ei huchaf yn Rhondda

Ffynhonnell: Y Swyddfa Ystadegau Gwladol (2020) Sexual Orientation UK, 2012 - 2018 edition. Annual Population Survey (APS), y Swyddfa Ystadegau Gwladol O: [Sexual orientation, UK - y Swyddfa Ystadegau Gwladol \(ons.gov.uk\)](https://www.ons.gov.uk)

Cynon Taf (2.0%). Y gyfradd i Ben-y-bont ar Ogwr oedd 1.6%, a 1.2% i Ferthyr Tudful.

Tabl 2.16: Cyfeiriadedd rhywiol yn ôl awdurdod lleol, 2016-2018

Ardal	Heterorywiol neu syth	Hoyw neu lesbiaidd	Deurywiol	Arall	Ddim yn gwybod neu wedi gwrthod dweud
Pen-y-bont ar Ogwr	96.8	1.3	0.3	0.9	0.8
Merthyr Tudful	97.1	0.6	0.6	0.4	1.4
Rhondda Cynon Taf	94.7	1.6	0.4	0.6	2.7

Ffynhonnell: Arolwg Blynyddol o'r Boblogaeth, y Swyddfa Ystadegau Gwladol

2.15 Gofalwyr

Mae gofalwyr yn unigolion nad ydynt bob tro yn eu hystyried eu hunain yn ofalwyr, ond yn hytrach na hynny, fe allant eu hystyried eu hunain yn bennaf yn rhiant, yn wraig, yn ŵr, yn bartner, yn ferch, yn gyfaill neu'n gymydog. Mae amgylchiadau gofalwyr yn amrywio'n fawr, yn ogystal â'r math o gymorth maent yn ei roi. Gall gofalu fod yn broses raddol, oherwydd dros amser mae rhywun yn mynd yn fwy bregus ac angen mwy o gymorth, neu gall ddigwydd yn sydyn, er enghraifft os yw rhywun yn cael damwain neu'n dioddef o broblem iechyd fel strôc. Yn aml, mae gan ofalwyr ifainc gyfrifoldebau gofalu dros oedolion er bod ganddynt statws cyfreithiol plentyn. Er ei fod hefyd yn werth chweil, gall gofalu fod yn flinedig yn gorfforol a gall achosi straen emosiynol. Yn aml, mae gofalwyr yn teimlo'n ynysig, heb gymorth ac ar eu pen eu hun, gydag iechyd gwael, llai o sicrwydd ariannol a llai o gyfleoedd i gymryd rhan mewn bywyd o ddydd i ddydd y tu allan i'w rôl gofalu.⁶

Ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg, mae'r ganran o ofalwyr di-dâl sy'n darparu 50 awr neu fwy o ofal di-dâl yr wythnos yn uwch na'r cyfartaledd i Gymru ar gyfer y tri awdurdod lleol. Gan nad yw llawer o bobl bob amser yn cydnabod eu bod yn ofalwyr, mae'r lefel wirioneddol o ofalu anffurfiol yn debygol iawn o fod yn uwch.

Tabl 2.17: Y nifer o ofalwyr di-dâl a'r ganran sy'n darparu 50 awr neu fwy o ofal di-dâl yr wythnos.

Ardal	Cyfanswm y gofalwyr di-dâl	Y ganran sy'n darparu 50 awr neu fwy o ofal di-dâl yr wythnos
Pen-y-bont ar Ogwr	17,855	31
Merthyr Tudful	7,419	32
Rhondda Cynon Taf	29,619	32
Cymru	369,186	28

Ffynhonnell: Nomis – Cyfrifiad, 2011

⁶Asesiad o'r Boblogaeth i Gwm Taf (2017) O: [Lawrlwytho.aspx\(ourcwmtaf.cymru\)](http://lawrlwytho.aspx(ourcwmtaf.cymru))

2.16 Cymunedau teithwyr a sipsiwn

Ym mis Ionawr 2020, adroddwyd bod 90 o garafannau Sipsiwn a Theithwyr a 15 safle (11 safle wedi'u hawdurdodi a phedwar safle heb eu hawdurdodi) ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg. O gyfanswm y nifer o garafannau, roedd 87% (78 o garafannau) ar safleoedd awdurdodedig. O'r rhain, roedd 41 (53%) ar safleoedd awdurdodau lleol ac roedd 37 (47%) ar safleoedd preifat.

Ar lefel awdurdodau lleol, Merthyr Tudful oedd â'r nifer uchaf o garafannau (39), gyda 33 ar yr unig safle awdurdodedig oedd ar gael a 6 ar safle anawdurdodedig ond a 'oddefwyd' (lle nad oedd yr awdurdod wedi ceisio symud y gwersyll er na chafodd ei awdurdodi). O'r 27 o garafannau yn Rhondda Cynon Taf, roedd 23 o garafannau ar y pedwar safle awdurdodedig oedd ar gael, ac roedd pedair carafán ar ddau safle anawdurdodedig, nad oeddent 'wedi eu goddef'. Roedd gan Ben-y-bont ar Ogwr 24 o garafannau, ac roedd 22 ohonynt ar y chwe safle awdurdodedig oedd ar gael. Roedd dwy garafán ar safle anawdurdodedig 'a oddefwyd'.

Tabl 2.18: Y nifer o garafannau Sipsiwn a Theithwyr yn ôl awdurdod lleol, y Bwrdd Iechyd ac i Gymru, Ionawr 2020.

Ardal	Awdurdod Lleol	Preifat	Safleoedd Awdurdod- edig	Safleoedd Anawdurdod- edig	Pob Carafán
Pen-y-bont ar Ogwr	0	22	22	2	24
Merthyr Tudful	33	0	33	6	39
Rhondda Cynon Taf	8	15	23	4	27
BIP Cwm Taf Morgannwg	41	37	78	12	90
Cymru	614	358	972	120	1092

Ffynhonnell: StatsCymru - Cyfrif carafannau sipsiwn a theithwyr, Llywodraeth Cymru

Yn ardal Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg, Merthyr Tudful oedd â'r nifer uchaf o leiniau preswyl, gyda 24 llain breswyl. Roedd 22 o'r 24 llain breswyl hyn wedi eu meddiannu (92%). Mae hyn ychydig yn llai na'r nifer yn 2019, pan oedd 27 o leiniau, gyda 25 ohonynt wedi'u meddiannu (93%). Roedd gan Rhondda Cynon Taf chwe llain, ac roedd pob un ohonynt wedi eu meddiannu (100%). Nid oedd gan Ben-y-bont ar Ogwr yr un llain.

Tabl 2.19: Y nifer o leiniau yn ôl statws preswyl, statws meddiannaeth ac awdurdod lleol, Ionawr 2019 ac Ionawr 2020

Ardal	Ionawr 2019			Ionawr 2020		
	Preswyl ac wedi'i meddiannu	Preswyl ac yn wag	Cyfanswm yr holl leiniau	Preswyl ac wedi'i meddiannu	Preswyl ac yn wag	Cyfanswm yr holl leiniau
Pen-y-bont ar Ogwr	0	0	0	0	0	0
Merthyr Tudful	25	2	27	22	2	24
Rhondda Cynon Taf	6	0	6	6	0	6

StatsCymru: Cyfrif carafannau Sipsiwn a Theithwyr, Llywodraeth Cymru

2.17 Troseddwyr⁷

Daw'r wybodaeth ganlynol o 'Arolwg ACEs Carcharorion', a gynhaliwyd yng Ngharchar EM Carchar y Parc rhwng mis Chwefror a mis Mehefin 2018.

Ym mis Mehefin 2018, roedd gan Garchar EM y Parc 1,566 o garcharorion. O'r rhai rhwng 18 a 69 oed (1,502 o garcharorion), roedd 8.5% rhwng 18 ac 20 oed, 32.2% rhwng 21 a 29 oed, 29.4% rhwng 30 a 39 oed ac 29.8% rhwng 40 a 69 oed. Cofnodwyd mai gwyn oedd ethnigrwydd 85% o'r carcharorion ac mai ethnigrwydd arall oedd ethnigrwydd 15.5% ohonynt.

Cyfwelodd yr arolwg hwn â 468 o oedolion (18-69 oed) yn y carchar. Gofynnwyd i'r cyfranogwyr am eu hamlygiad i 11 math gwahanol o Brofiadau Newidiol yn ystod Plentyndod (PNPau), am eu hanes troseddol ac am unrhyw achosion o drais y maent wedi ymwneud â hwy yn ddiweddar. Cafwyd y canlyniadau canlynol:

PNPau ar yr aelwyd: Rhieni yn gwahanu (58%), Salwch meddwl (28%), Trais domestig (40%), Camddefnyddio alcohol (31%), Camddefnyddio cyffuriau (32%), Carcharu (33%).

PNPau sy'n ymwneud â chamdriniaeth: Cam-drin geiriol (50%), Cam-drin corfforol (41%), Esgeulustod emosiynol (19%), Cam-drin rhywiol (18%), Esgeulustod corfforol (12%).

Cwblhaodd cyfanswm o 468 o gyfranogwyr gwrywaidd yr arolwg. Dywedodd bron i saith o bob 10 mai Cymreig oedd eu cenedligrwydd. Dywedodd dros chwech o bob 10 (63.5%) fod plant ganddynt. Dywedodd bron i draean (31.0%) o'r sampl nad oedd ganddynt unrhyw gymwysterau, a dywedodd dim ond traean (32.5%) eu bod wedi ennill cymhwyster addysg bellach (e.e. coleg/chweched dosbarth) neu gymhwyster uwch (e.e. prifysgol). Cyn mynd i'r carchar, roedd llai na hanner yr holl unigolion a gwblhaodd yr arolwg wedi bod mewn cyflogaeth (48.5%; llawn amser/rhan-amser neu hunangyflogedig), ac roedd dros un o bob 10 (11.1%) yn nodi nad oeddent wedi bod mewn cyflogaeth oherwydd salwch neu anabledd hirdymor.

Adroddodd dros 8 o bob 10 o'r carcharorion o leiaf 1 PNP, ac roedd gan bron i hanner 4 neu fwy o PNPau. Roedd carcharorion â 4 neu fwy o PNPau bedair gwaith yn fwy tebygol o fod wedi cyflawni dedfryd mewn sefydliad troseddwyr ifanc o gymharu â'r rhai heb unrhyw PNPau. O'u cymharu â charcharorion heb unrhyw PNPau, roedd y rhai â 4 neu fwy o PNPau: Yn dair gwaith yn fwy tebygol o fod wedi eu cael yn euog o ddifrod troseddol, yn dair gwaith yn fwy tebygol o fod wedi eu cael yn euog o droseddau trais corfforol, yn dair gwaith yn fwy tebygol o fod wedi eu cael yn euog o ddwyn ac yn ddwywaith yn fwy tebygol o fod wedi eu cael yn euog o droseddau cyffuriau. Roedd y rhai â 4 neu fwy o PNPau hefyd yn 3.5 gwaith yn fwy tebygol o fod yn droseddwyr cyson. Os oedd y carcharor wedi bod yn y carchar fwy nag unwaith, roedd yn fwy tebygol o fod gyda 4 neu fwy o PNPau. Cynyddodd

---

Deall cyfraddau profiadau niweidiol yn ystod plentyndod (ACEs) ymysg poblogaeth o droseddwyr gwrywaidd yng Nghymru: Arolwg ACEs Carcharorion. Kat Ford et al. O:
<https://phw.nhs.wales/files/aces/the-prisoner-ace-survey/>

PNPau y tebygolrwydd bod y carcharor wedi ymwneud yn ddiweddar ag achosion o drais, a hynny'n sylweddol.

2.18 Digartrefedd a chysgu ar y stryd

Mae'r ymarfer monitro cenedlaethol ar gyfer cysgu ar y stryd yn cynnwys cyfrif y nifer o bobl a welir yn cysgu ar y stryd ar un noson, yn ogystal â chasglu data dros gyfnod o bythefnos, er mwyn meithrin gwell dealltwriaeth o gysgu ar y stryd ledled Cymru. Gall amrywiaeth o ffactorau effeithio ar yr ymarfer monitro hwn, ac yn enwedig ar y broses o gynnal y cyfrif un noson, yn eu plith y lleoliad, yr amser, y tywydd ac ymwneud pobl ddigartref â gwasanaethau, ac felly mae'n bwysig cadw hyn mewn cof wrth ystyried y canlyniadau.

Mae'r cyfrif amcangyfrifedig isod yn seiliedig ar ddata a gasglwyd dros gyfnod o bythefnos, rhwng 14 a 27 Hydref 2019, â chymorth y sector gwirfoddol, grwpiau ffydd, busnesau/trigolion lleol, asiantaethau iechyd a chamdddefnyddio sylweddau, a'r heddlu. Dros y cyfnod hwn, Pen-y-bont ar Ogwr oedd â'r nifer uchaf o bobl sy'n cysgu ar y stryd yn y Bwrdd Iechyd (15), sef cynnydd o naw person ers 2018. Roedd gan Rhondda Cynon Taf amcangyfrif o saith o bobl yn cysgu ar y stryd, sef cynnydd o bedwar ers 2018. Amcangyfrifwyd bod gan Ferthyr Tudful chwe pherson yn cysgu ar y stryd ers 2018.

Cynhaliwyd y 'cyfrif un noson' rhwng 10pm ddydd Iau 7 Tachwedd a 5am ddydd Gwener 8 Tachwedd 2019. Pen-y-bont ar Ogwr oedd â'r cyfanswm uchaf o bobl yn cysgu ar y stryd, sef saith person. Gan y sir hon hefyd yr oedd y nifer uchaf o welyau brys (10), er mai dim ond dau oedd ar gael ar y noson y cynhaliwyd y cyfrif. Roedd gan Rhondda Cynon Taf gyfanswm o un person oedd yn cysgu ar y stryd, ac nid oedd neb yn cysgu ar y stryd ym Merthyr Tudful. Nid oedd gan y naill sir na'r llall unrhyw welyau brys.

Tabl 2.20: Y nifer o bobl sy'n cysgu ar y stryd yn ôl awdurdod lleol, y Bwrdd Iechyd, ac i Gymru, 2019 i 2020

Ardal	Cyfanswm y nifer o bobl sy'n cysgu ar y stryd	Cyfanswm y nifer o welyau brys	Y nifer oedd ar gael ar noson y cyfrif	Amcangyfrif o'r nifer o bobl sy'n cysgu ar y stryd
Pen-y-bont ar Ogwr	7	10	2	15
Merthyr Tudful	0	0	0	6
Rhondda Cynon Taf	1	0	0	7
BIP Cwm Taf Morgannwg	8	10	2	28
Cymru	176	210	16	405

Ffynhonnell: StatsCymru - Cyfrif Cenedlaethol o Gysgu Allan, Llywodraeth Cymru

3 Anghenion iechyd cyffredinol Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg

Trwy gydol y bennod hon, mae cyfraddau wedi'u safoni yn ôl oedran oni nodir yn wahanol, i addasu ar gyfer effaith oedran rhwng ardaloedd ac i sicrhau bod modd

cymharu'n well. Lle cyflwynir cyfraddau wedi'u safoni yn ôl oedran, caiff y cyfraddau eu safoni'n uniongyrchol i boblogaeth safonol Ewrop 2013.

Lle defnyddiwyd data'r Fframwaith Ansawdd a Chanlyniadau (QOF), dylid bod yn ofalus wrth ddehongli'r data. Mae data QOF yr adroddwyd arno yn dibynnu ar brosesau ar gyfer rhoi diagnosis a chofnodi o fewn y feddygfa. Mae hefyd yn dibynnu ar nodweddion cymdeithasol a demograffig y boblogaeth, a'u parodrwydd i geisio gwasanaethau gofal iechyd. Gall hyn felly danamcangyfrif nifer wirioneddol yr achosion o gyflyrau penodol.

3.1 Clefydau cronig

3.1.1 Cyflyrau cronig

Mae'r *Global Burden of Disease Study* yn astudiaeth ymchwil gynhwysfawr o faich afiechydon, sy'n asesu marwolaethau ac anableddau yn sgil y prif afiechydon, anafiadau a ffactorau risg. Cafodd data am Gymru o'r astudiaeth yn 2016 eu defnyddio i amcangyfrif y baich mewn perthynas â blynyddoedd bywyd wedi eu haddasu gan anabledd (DALYs). Mae'r rhain yn ddull o fesur baich cyffredinol afiechydon, ar ffurf y nifer o flynyddoedd a gollwyd oherwydd salwch, anabledd neu farwolaeth gynamserol. Mae modd priodoli bron i hanner yr holl flynyddoedd a gollwyd i dri chyflwr: canserau, clefyd cardiofasgwlar ac anhwylderau cyhyr-ysgerbydol. Yn y pedwerydd safle mae cyflyrau iechyd meddwl ac anhwylderau defnyddio sylweddau. Mae cyfran fawr o'r cyflyrau iechyd hyn wedi eu hachosi gan ffactorau risg addasadwy (gweler tabl 3.1).⁸

Yn seiliedig ar ddata o'r Fframwaith Ansawdd a Chanlyniadau (QOF) yn 2019 gan feddygfeydd, mae'r nifer o achosion o gyflyrau iechyd cronig yn uwch ym Mwrdd Iechyd Cwm Taf Morgannwg, ac eithrio yn achos methiant y galon, o gymharu â'r cyfartaledd i Gymru.

Ar lefel awdurdodau lleol, mae nifer uwch o achosion ym Mhen-y-bont ar Ogwr o glefydau cronig o gymharu â'r cyfartaledd i Gymru. Mae gan yr ardal y gyfradd amcangyfrifedig uchaf yn ardal y Bwrdd Iechyd cyfan (ac eithrio yn achos Clefyd Rhwystrol Cronig yr Ysgyfaint (COPD), lle mae'r gyfradd yn uwch yn Rhondda Cynon Taf ac ym Merthyr Tudful). Mae gan Ferthyr Tudful gyfradd amcangyfrifedig is ar gyfer asthma a methiant y galon o gymharu â'r cyfartaledd i Gymru. Mae gan Rhondda Cynon Taf gyfradd amcangyfrifedig is ar gyfer methiant y galon o gymharu â'r cyfartaledd i Gymru.

---

⁸ BIP Cwm Taf Morgannwg: Adroddiad Blynyddol y Cyfarwyddwr Iechyd Cyhoeddus 2017.

Tabl 3.1: Y gyfradd amcangyfrifedig ar ffurf canran ar gyfer cyflyrau cronig, ar sail cleifion ar gofrestrau meddygon teulu, fesul awdurdod lleol, Bwrdd Iechyd ac i Gymru gyfan, 2019.

Ardal	Canran					
	Asthma	Clefyd coronaidd y galon	COPD	Diabetes	Methiant y galon	Strôc a Phyliau Ischaemig Byrhoedlog
Pen-y-bont ar Ogwr	7.8	4.1	2.5	6.6	1.2	2.7
Merthyr Tudful	7.0	3.7	3.0	6.4	0.9	2.1
Rhondda Cynon Taf	7.2	3.8	2.8	6.6	0.9	2.1
BIP Cwm Taf Morgannwg	7.4	3.9	2.7	6.6	1.0	2.3
Cymru	7.1	3.6	2.4	6.1	1.1	2.1

Ffynhonnell: Y Fframwaith Ansawdd a Chanlyniadau 2019

Roedd y gyfradd amcangyfrifedig ar gyfer clefydau cyhyr-ysgerbydol ym Merthyr Tudful (15.0%) a Phen-y-bont ar Ogwr (16.0%) yn is na'r cyfartaledd i Gymru (17.0%). Roedd y gyfradd amcangyfrifedig ar gyfer clefydau cyhyr-ysgerbydol yn Rhondda Cynon Taf (17.0%) yr un â'r cyfartaledd i Gymru gyfan.

Tabl 3.2: Y gyfradd amcangyfrifedig ar ffurf canran ar gyfer clefydau cyhyr-ysgerbydol, ar sail atebion i Arolwg Cenedlaethol Cymru, fesul awdurdod lleol, Bwrdd Iechyd ac i Gymru gyfan, 2017 - 2019.

Ardal	Y gyfradd amcangyfrifedig ar ffurf canran ar gyfer clefydau cyhyr-ysgerbydol
Pen-y-bont ar Ogwr	16.0
Merthyr Tudful	15.0
Rhondda Cynon Taf	17.0
Cymru	17.0

Ffynhonnell: Arolwg Cenedlaethol Cymru, Llywodraeth Cymru

3.1.2 Iechyd Meddwl

Yn 2012, cyhoeddodd Llywodraeth Cymru strategaeth ddeng mlynedd o'r enw 'Law yn Llaw at Iechyd Meddwl'. Ei nod cyffredinol oedd gwella iechyd meddwl pawb ledled Cymru, a sicrhau y gall pobl gael y cymorth iawn, ar yr adeg iawn ac yn y lle iawn.⁹ Mae perthynas rhwng yr amodau y mae pobl wedi eu geni ynddynt a'r amodau y maent tyfu, yn byw, yn gweithio ac yn heneiddio ynddynt, a rhwng yr amodau hynny a'u lles meddyliol. Mae perthynas hefyd rhwng cyflyrau iechyd meddwl a diweithdra, diffyg addysg ac incwm isel ynghyd ag iechyd corfforol gwael a digwyddiadau anodd mewn bywyd.

Ar sail y cyfraddau achosion a adroddwyd yn QOF 2019, mae'r canrannau o gleifion a gofrestrwyd gyda chyflwr iechyd meddwl yng Nghwm Taf Morgannwg yr un â'r ganran gyfartalog i Gymru gyfan. Mae gan Rhondda Cynon Taf (0.9%) gyfradd

⁹ Llywodraeth Cymru (2012). "Law yn Llaw at Iechyd Meddwl - Strategaeth ar gyfer Iechyd Meddwl a Lles i Gymru" O: [DRAFFT v3 \(llyw.cymru\)](#)

achosion ychydig yn is, ac mae gan Ben-y-bont ar Ogwr (1.1%) gyfradd achosion ychydig yn uwch.

Tabl 3.3: Canran y cleifion a gofrestrwyd gyda chyflwr iechyd meddwl fesul awdurdod lleol, Bwrdd Iechyd ac i Gymru gyfan, 2019.

Ardal	Canran y cleifion a gofrestrwyd gyda chyflwr iechyd meddwl
Pen-y-bont ar Ogwr	1.1
Merthyr Tudful	1.0
Rhondda Cynon Taf	0.9
BIP Cwm Taf Morgannwg	1.0
Cymru	1.0

Ffynhonnell: Y Fframwaith Ansawdd a Chanlyniadau 2019

Mae lles meddyliol yn ffactor pwysig i iechyd cyffredinol unigolyn. Mae Arolwg Cenedlaethol Cymru yn defnyddio Graddfa Lles Meddwl Warwick-Caeredin (WEMWBS) i fesur lles meddyliol. Mae'n cynnwys 14 o gwestiynau hunanasesedig. Mae'r sgoriau yn amrywio o 14 i 70, ac mae sgoriau uwch yn awgrymu gwell lles meddyliol. Yn 2018-2019, sgôr gymedrig WEMWBS Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg oedd o 50.8 o 70, a oedd yn is na'r cyfartaledd i Gymru, sef 51.4. Ar y lefel leol, roedd gan Ben-y-bont ar Ogwr y sgôr gymedrig uchaf ar gyfer WEMWBS, sef 51.6, a oedd yn uwch na'r cyfartaledd i Gymru. Roedd gan Rhondda Cynon Taf y sgôr WEMWBS gymedrig isaf, sef 50.3 o 70. Mae hyn yn awgrymu bod gan bobl ym Mhen-y-bont ar Ogwr y lles meddyliol gorau yn ardal y Bwrdd Iechyd.

Tabl 3.4: Arolwg Cenedlaethol Cymru - Sgoriau cymedrig Graddfa Lles Meddwl Warwick-Caeredin (WEMWBS) wedi eu safoni gan oedran ar gyfer oedolion 16 oed a hŷn, yn ôl awdurdod lleol, Bwrdd Iechyd ac i Gymru, 2016 i 2019.

Ardal	2016-2017	2018-2019
Pen-y-bont ar Ogwr	51.3	51.6
Merthyr Tudful	49.2	50.5
Rhondda Cynon Taf	50.1	50.3
BIP Cwm Taf Morgannwg	50.3	50.8
Cymru	50.9	51.4

Ffynhonnell: Arolwg Cenedlaethol Cymru, Llywodraeth Cymru

Mae Arolwg Cenedlaethol Cymru hefyd yn mesur lefelau o unigrwydd yng Nghymru. Rhwng y blynyddoedd 2016 i 2017 a 2017 i 2018, dywedodd 15.7% o bobl dros 16 oed ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg eu bod yn unig. Roedd hyn yn is na'r cyfartaledd i Gymru (16.7%). Merthyr Tudful (20.9%) oedd â'r gyfran uchaf o bobl o'r holl awdurdodau lleol oedd yn dweud eu bod yn unig, a Phen-y-bont ar Ogwr (11.8%) oedd â'r isaf, oedd hefyd yn sylweddol is na'r cyfartaledd i Gymru gyfan. Dywedodd 17.4% o bobl yn Rhondda Cynon Taf eu bod yn unig.

Mae codi ymwybyddiaeth o hunanladdiad a hunan-niweidio, a lleihau'r nifer o bobl sy'n cyflawni hunanladdiad, wedi bod yn flaenoriaeth yng Nghymru ers lansio'r cynllun gweithredu cenedlaethol 'Beth am Siarad â Fi?' yn 2009 ac yna 'Beth am

Siarad â Fi? 2', bum mlynedd yn ddiweddarach. Yn ystod y cyfnod rhwng 2014 i 2018, y gyfradd hunanladdiadau, wedi ei safoni gan oedran, oedd 12 fesul 100,000 o bobl 10 oed a throsodd. Roedd gan Fwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg gyfradd uwch wedi ei safoni gan oedran, o 13.8 fesul 100,000 o bobl dros 10 oed a throsodd, sef yr ail uchaf o bob Bwrdd Iechyd yng Nghymru. Ar lefel yr awdurdodau lleol, Merthyr Tudful oedd â'r gyfradd uchaf o blith yr holl awdurdodau lleol yng Nghymru (15.5 i bob 100,000 o bobl), ac roedd gan Ben-y-bont ar Ogwr yr ail uchaf (15.2 i bob 100,000 o bobl). Roedd gan Rongdd Cynon Taf gyfradd o 12.7 i bob 100,000 o bobl 10 oed a throsodd.¹⁰ Dylid cymryd gofal wrth ddehongli cyfraddau hunanladdiad, oherwydd y niferoedd bach dan sylw.

3.2 Ffactorau risg

3.2.1 Ffactorau risg clinigol

Mae Ffibriliad Atriaidd a Gorbwysedd ill dau yn flaenoriaethau pwysig o ran iechyd cyhoeddus.

Mae Gorbwysedd yn ffactor risg mawr i glefyd y galon, strôc, clefyd yr arennau, clefyd rhydweli ymylol a dementia fasgwlar. Gall canfod y cyflyrau hyn yn gynnar a'u trin yn effeithiol eu hatal rhag datblygu'n glefyd cardiofasgwlar. Er bod Gorbwysedd yn cael ei gategoreiddio'n ffactor risg glinigol yn bennaf, mae dewisiadau ffordd o fyw, fel bwyta gormod o halen, deiet gwael a gordewdra, yfed gormod o alcohol, diffyg gweithgarwch corfforol, lles meddyliol gwael a straen, oll yn effeithio ar y gallu i'w atal a'i wella. Mae baich pwysedd gwaed uchel ar ei fwyaf amlwg ymhlith unigolion o gartrefi incwm isel ac unigolion sy'n byw mewn ardaloedd difreintiedig.¹¹

Ar sail y cyfraddau achosion a adroddwyd yn QOF 2019, mae gan Fwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg gyfradd achosion uwch (16.9%) o Orbwysedd na'r cyfartaledd i Gymru (15.8%). Mae gan bob un o'r tri awdurdod lleol gyfradd achosion tebyg i'r un ar gyfer y Bwrdd Iechyd cyfan, er bod gan Ferthyr Tudful gyfradd achosion ychydig yn uwch (17.0%).

Ffibriliad Atriaidd yw'r arrhythmia cardiaidd mwyaf cyffredin, ac mae'n ffactor risg mawr i strôc a mathau eraill o forbidrwydd. Mae'n fwy cyffredin ymhlith dynion na menywod, ac mae'r gyfradd yn cynyddu gydag oedran. Mae Gorbwysedd yn ffactor risg i Ffibriliad Atriaidd, a hwn yw'r cyflwr cardiofasgwlar mwyaf cyffredin sy'n gysylltiedig ag ef.¹²

Roedd y gyfradd achosion ar gyfer Ffibriliad Atriaidd ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg (2.4%) yn uwch na'r cyfartaledd i Gymru (2.3%). Yn ardal y

¹⁰ Arsyllfa Iechyd Cyhoeddus Cymru (2019). Cyfraddau hunanladdiad 2014 i 2018, wedi eu safoni gan oedran a'r Boblogaeth Safonol Ewropeaidd (EASR) fesul 100,000 o bobl 10 oed a throsodd, gan ddefnyddio PHMY a MYE(ONS)

¹¹ Public Health England (2017). Guidance Health matters: combating high blood pressure. O: <https://www.gov.uk/government/publications/health-matters-combating-high-blood-pressure/health-matters-combating-high-blood-pressure>

¹² Atrial fibrillation: management (2014). Clinical guideline [CG180]. O: [Overview | Atrial fibrillation: management | Guidance | NICE](#)

Bwrdd Iechyd, roedd gan Ben-y-bont ar Ogwr y gyfradd achosion uchaf (2.6%) ac roedd gan Ferthyr Tudful y gyfradd isaf (2.2%).

Tabl 3.5: Y gyfradd amcangyfrifedig ar ffurf canran ar gyfer Gorbwysedd a Ffibriliad Atriaidd, ar sail cleifion ar gofrestrau meddygon teulu fesul awdurdod lleol, Bwrdd Iechyd ac i Gymru gyfan, 2019.

Ardal	Canran y gyfradd achosion ar gyfer Ffibriliad Atriaidd	Gorbwysedd Y gyfradd fel canran
Pen-y-bont ar Ogwr	2.6	16.9
Merthyr Tudful	2.2	17.0
Rhondda Cynon Taf	2.3	16.9
BIP Cwm Taf Morgannwg	2.4	16.9
Cymru	2.3	15.8

Ffynhonnell: Y Fframwaith Ansawdd a Chanlyniadau 2019

3.2.2 Ffordd o fyw oedolion

Mae modd atal clefydau cronig yn aml. Mae'r goblygiadau iechyd a chymdeithasol hirdymor yn sgil ymddygiadau niweidiol yn niferus. Dangosodd gwaith blaenorol ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg ar gyfer Asesiad Lles Cwm Taf yn 2017 y canlynol:

Ffigur 3.1: Ymddygiadau heb fod yn iach, clefydau cronig a marwolaethau cynamserol (o adroddiad Saesneg yn unig)

3.2.2.1 Ysmygu

Mae ysmygu ac ysmygu goddefol ill dau yn gysylltiedig ag ystod eang o afiechydon difrifol, gan gynnwys canserau a chlefyd y galon. Mae Llywodraeth Cymru wedi cyflwyno nifer o bolisiâu a deddfau yn ei hymrwymiad i leihau'r nifer o bobl sy'n ysmygu ac i leihau'r risgiau a ddaw o ysmygu goddefol. Yn eu plith mae'r gwaharddiad ar ysmygu mewn mannau dan do yn 2007, y gwaharddiad ar ysmygu mewn cerbydau gyda phlant yn 2015 a Chynllun Cyflawni Cymru ar Reoli Tybaco 2017-2020. O Fawrth 2021, bydd y ddeddfwriaeth newydd yn ymestyn y gwaharddiad ar ysmygu i diroedd ysbyty, tiroedd ysgolion a mannau chwarae cyhoeddus, ynghyd â lleoliadau gofal dydd awyr agored i blant a lleoliadau gwarchod

plant eraill. Ar ben hynny, o Fawrth 2022, bydd ystafelloedd i ysmygwyr mewn gwestai, tai llety a llety gwyliau hunangynhwysol hefyd yn gorfod bod yn fannau di-fwg. Yn ogystal, bydd gofyn i Unedau Iechyd Meddwl gael gwared ar ystafelloedd lle mae modd ysmegu yn raddol erbyn 1 Medi 2022, a bydd diwygiadau hefyd yn cael eu gwneud i'r rheolau ynghylch pwy sy'n cael defnyddio ystafelloedd lle mae modd ysmegu mewn cartrefi gofal i oedolion a hosbisau i oedolion.¹³

Yn seiliedig ar ddata a gasglwyd rhwng 2018 i 2019 a 2019 i 2020 yn rhan o Arolwg Cenedlaethol Cymru, nododd 18.6% o oedolion eu bod yn ysmegu ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg, a oedd yn uwch na'r cyfartaledd i Gymru (17.4%) ac yn uwch na'r cyfartaledd i bob Bwrdd Iechyd arall. Ar lefel awdurdod lleol, roedd gan Ferthyr Tudful gyfradd uwch o ysmygwyr (22.7%), sef yr ail uchaf yng Nghymru. Roedd gan Rongda Cynon Taf (18.2%) a Pen-y-bont ar Ogwr (17.9%) gyfraddau a oedd hefyd yn uwch na'r cyfartaledd i Gymru.

Adroddodd Merthyr Tudful y drydedd gyfradd uchaf (9.0%) o ran y defnydd o e-sigarennau o bob awdurdod lleol yng Nghymru.

Tabl 3.6: Patrymau ysmegu oedolion fesul awdurdod lleol, Bwrdd Iechyd ac i Gymru, 2018 i 2020

Ardal	Canran yr ysmygwyr	Canran Cyn-ysmygwr	Canran Erioed wedi ysmegu	Canran Defnyddiwr e-sigarénnau
Pen-y-bont ar Ogwr	17.9	23.2	58.9	6.5
Merthyr Tudful	22.7	29.2	48.1	9.0
Rhongda Cynon Taf	18.2	25.1	56.7	6.3
BIP Cwm Taf Morgannwg	18.6	24.7	56.7	6.7
Cymru	17.4	29.4	53.2	6.4

Ffynhonnell: Ffynhonnell: StatsCymru – Arolwg Cenedlaethol Cymru

Yn ôl canlyniadau arolwg iechyd a lles y Rhwydwaith Ymchwil Iechyd mewn Ysgolion ar gyfer blwyddyn academaidd 2017 i 2018, roedd gan Fwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg gyfraddau sylweddol lai o ysmygwyr yn eu harddegau (3.1%) na'r cyfartaledd i Gymru (3.6%). Ar lefel awdurdod lleol, roedd gan Rongda Cynon Taf gyfradd sylweddol is (2.6%) na'r cyfartaledd i Gymru. Y gyfradd ym Mhen-y-bont ar Ogwr a Merthyr Tudful oedd 3.6% a 3.8%, yn y drefn honno.

O ran e-sigarennau, roedd gan Fwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg (3.6%), Pen-y-bont ar Ogwr (4%) a Merthyr Tudful (5.2%) gyfraddau sylweddol uwch o ddefnyddwyr e-sigarennau yn eu harddegau na'r cyfartaledd i Gymru (3.3%). Roedd gan Rongda Cynon Taf gyfradd is o 2.9%.

¹³ Llywodraeth Cymru (Rhagfyr 2020). Deddfwriaeth ddi-fwg: canllawiau ar y newidiadau o fis Mawrth 2021, Llywodraeth Cymru. <https://llyw.cymru/deddfwriaeth-ddi-fwg-canllawiau-ar-y-newidiadau-o-fis-mawrth-2021>

Tabl 3.7: Canran ysmygwyr a defnyddwyr e-sigarennau yn eu harddegau fesul awdurdod lleol, Bwrdd Iechyd ac i Gymru, 2017 i 2018

Ardal	Canran yr ysmygwyr Plant rhwng 11 a 16 oed	Canran y defnyddwyr e- sigarénnau Plant rhwng 11 a 16 oed
Pen-y-bont ar Ogwr	3.6	4.0
Merthyr Tudful	3.8	5.2
Rhondda Cynon Taf	2.6	2.9
BIP Cwm Taf Morgannwg	3.1	3.6
Cymru	3.6	3.3

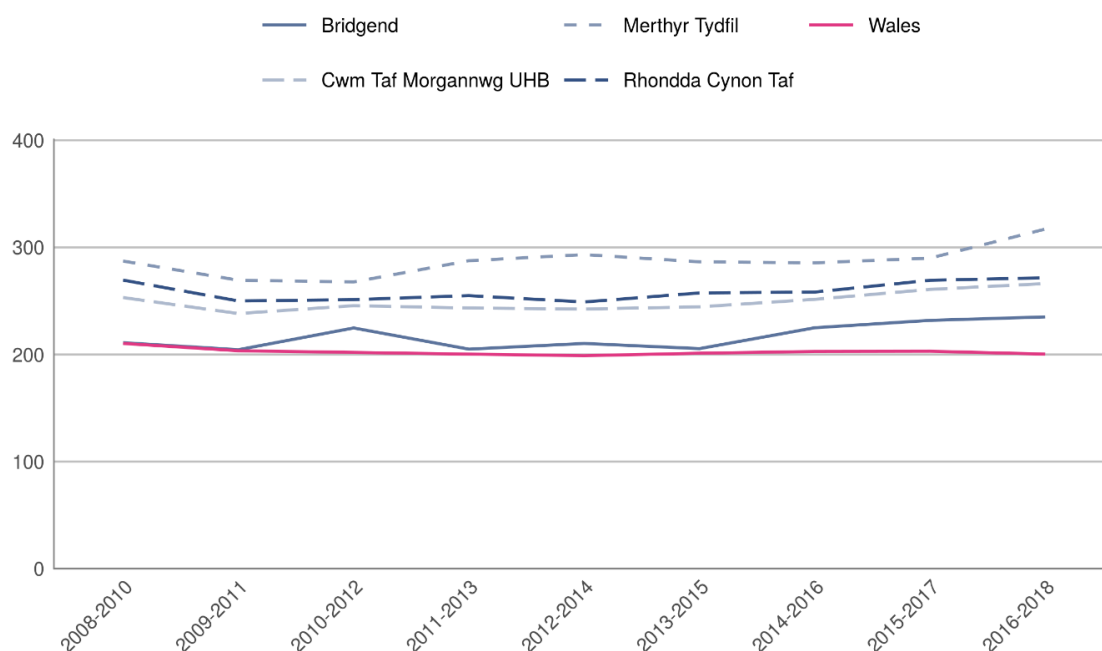
Ffynhonnell: Arsyllfa Iechyd Cyhoeddus Cymru - HBSC a SHRN (DECIPHer)

Mae'r gyfradd farwolaethau y gellir ei phriodoli i ysmegu wedi lleihau dros amser yng Nghymru i ddynion ac i fenywod, er bod y gyfradd yn parhau'n uchel i ddynion o gymharu â menywod. Yn achos Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg, mae'r gyfradd farwolaethau y gellir ei phriodoli i ysmegu yn sylweddol uwch na'r cyfartaledd i Gymru, a hynny i ddynion ac i fenywod. Fodd bynnag, mae'r bwlch wedi bod yn tyfu dros y blynyddoedd diwethaf i fenywod yn ardal y Bwrdd Iechyd, a hynny ym mhob un o'r tri awdurdod lleol.

Ffigur 3.2: Y nifer o farwolaethau y gellir eu priodoli i ysmegu, wedi ei safoni gan oedran a'r Boblogaeth Safonol Ewropeaidd, i bob 100,000 o bobl, ymhlith menywod 35 oed a hŷn fesul awdurdod lleol, yn y Bwrdd Iechyd ac i Gymru gyfan, 2008 i 2010 ac i 2016 i 2018 (o adroddiad Saesneg yn unig)

Smoking-attributable mortality, EASR per 100,000, females aged 35+, user selected areas, 2008-2010 to 2016-2018

Produced by Public Health Wales Observatory, using PHM & MYE (ONS), NSW (WG)

Yn ogystal i newidiadau i ddeddfwriaeth, mae gwasanaethau i roi'r gorau i ysmegu wedi cyfrannu at leihau'r baich afiechydon yn sgil ysmegu hefyd. Mae gan wasanaeth Lefel 3 Cymru dan arweiniad Fferylliaeth ar gyfer rhoi'r gorau i ysmegu y ganran uchaf o ysmygwyr a gafodd driniaeth (50.6%) ac o bobl oedd wedi rhoi'r gorau i ysmegu a gadarnhawyd gan ganlyniad carbon monocsid (46.2%).

Tabl 3.8: Ysmygwyr a dderbyniodd driniaeth, a'r rhai a lwyddodd i roi'r gorau iddi am 4 wythnos a gadarnhawyd gan ganlyniad carbon monocsid, pobl dros 16 oed +, Cymru, 2018 i 2019.

Gwasanaeth	Pobl oedd wedi rhoi'r gorau i ysmegu a gadarnhawyd gan ganlyniad carbon monocsid	Canran y bobl oedd wedi rhoi'r gorau i ysmegu a gadarnhawyd gan ganlyniad carbon monocsid	Ysmygwyr a dderbyniodd driniaeth	Canran yr ysmygwyr a dderbyniodd driniaeth
Pob gwasanaeth	6753		15599	
Gwasanaethau mewnol meddygon teulu	58	0.9	110	0.7
Gwasanaethau mewnol mewn ysbytai	824	12.2	1703	10.9
Gwasanaethau Lefel 3 dan arweiniad Fferylliaeth	3117	46.2	7889	50.6
Gwasanaeth Mamolaeth Arbenigol	71	1.1	238	1.5
Helpa Fi i Stopio	2683	39.7	5659	36.3

Ffynhonnell: Cynhyrchwyd gan Iechyd Cyhoeddus Cymru, gan ddefnyddio Wasanaethau Casglu Data Rhoi'r Gorau i Ysmegu (LIC)

3.2.2.2 Gordewdra, Diet a Gweithgarwch Corfforol

Mae bod dros bwysau a gordewdra yn cynyddu'r risg o gael nifer fawr o glefydau cronig, ac yn bennaf o gael Diabetes Math 2, Gorbwysedd a chlefyd cardiofasgwlar gan gynnwys strôc. Maent hefyd yn cynyddu'r risg o ddatblygu rhai mathau o ganser. Gall effeithio'n andwyol hefyd ar les ac ansawdd bywyd unigolyn, ac ar ei allu i ddysgu. Diet gwael a ffordd o fyw nad yw'n cynnwys fawr o weithgarwch corfforol yw'r ddau brif beth sy'n achosi i bobl fod dros eu pwysau neu'n ordew.¹⁴

Ar sail data o 2018 i 2019 ac o 2019 i 2020 o Arolwg Cenedlaethol Cymru, dywedodd 35.6% o boblogaeth oedolion Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg fod eu pwysau'n iach, gyda Mynegai Màs y Corff rhwng 18.5kg/m² a 25kg/m². Dywedodd dwy ran o dair (63.6%) o boblogaeth oedolion yr ardal eu bod yn ordew neu dros eu pwysau, a dywedodd ychydig yn fwy na chwarter o'r rhain

¹⁴ Arsyllfa Iechyd Cyhoeddus Cymru (2019). Gordewdra. O: [Arsyllfa Iechyd Cyhoeddus Cymru | Gordewdra yng Nghymru \(2019\)](#)

(26.7%) eu bod yn ordew. Y ganran hon oedd yr ail uchaf o bob Bwrdd Iechyd yng Nghymru.

Yn ardal y Bwrdd Iechyd, Rhondda Cynon Taf (28.5%) oedd â'r gyfran uchaf o bobl a ddywedodd eu bod yn ordew, wedyn Pen-y-bont ar Ogwr (25.4%). Dim ond yn achos Merthyr Tudful y dywedodd cyfran lai o bobl (23.1%) eu bod yn ordew, o gymharu â'r cyfartaledd i Gymru sef 24.1%. Yn achos pob awdurdod lleol yng Nghymru, roedd y gyfran a ddywedodd fod eu pwysau'n iach yn llai na'r cyfartaledd i Gymru. Mae hyn yn golygu bod cyfran fwy o bobl dros eu pwysau neu'n ordew o gymharu â'r cyfartaledd i Gymru.

Tabl 3.9: Canran yr oedolion (16 oed a throsodd) a nododd fod eu ffordd o fyw yn cynnwys yr isod, fesul awdurdod lleol, Bwrdd Iechyd ac i Gymru, 2018 i 2019 a 2019 i 2020

Ffordd o fyw	Ffrwythau a llysiau (y diwrnod blaenorol)		Gweithgarwch corfforol (yr wythnos flaenorol)			Mynegai màs y corff (kg/m2)		
	Heb fwyta'r un dogn o ffrwythau a llysiau	Wedi bwyta pum dogn o ffrwythau a llysiau o leiaf	Wedi symud am o leiaf 30 munud	Wedi symud am o leiaf 150 munud	MMC 18.5 - o dan 25 (pwysau iach)	MMC 25+ (dros eu pwysau neu'n ordew)	MMC 30+ (gordew)	
Ardal								
Pen-y-bont ar Ogwr	7.0	26.0	47.9	41.3	34.7	64.8	25.4	
Merthyr Tudful	10.9	15.1	48.5	39.6	36.2	62.4	23.1	
Rhondda Cynon Taf	11.7	20.6	45.8	42.3	36.4	62.8	28.5	
BIP Cwm Taf Morgannwg	10.1	21.6	46.7	41.7	35.6	63.6	26.7	
Cymru	7.9	24.3	33.0	53.2	38.2	59.9	24.1	

Ffynhonnell: Data Arolwg Cenedlaethol Cymru

Fe'i cydnabyddir bod diet gwael a maeth diffygiol yn ffactorau risg sy'n cyfrannu'n fawr at iechyd gwael a marwolaethau cynamserol. Yn ardal y Bwrdd Iechyd, roedd gan Ben-y-bont ar Ogwr y ganran uchaf o bobl a ddywedodd eu bod wedi bwyta pum dogn o ffrwythau a llysiau o leiaf y diwrnod blaenorol (26%). Roedd y ganran hon yn uwch na'r cyfartaledd i Gymru, sef 24.3%. O bob un o'r 22 o awdurdodau lleol, roedd y ganran ar ei hisaf ym Merthyr Tudful (15.1%), ac roedd yn sylweddol lai na'r cyfartaledd i Gymru. Wrth edrych ar y gyfran o'r boblogaeth a ddywedodd nad oeddent wedi bwyta unrhyw ffrwythau na llysiau y diwrnod blaenorol, y gyfran i Rhondda Cynon Taf (11.7%) oedd y bedwaredd uchaf o bob awdurdod lleol, ac roedd y gyfran honno hefyd yn sylweddol uwch na'r cyfartaledd i Gymru (7.9%). Y gyfran i Merthyr Tudful (10.9%) oedd y bumed uchaf.

Yn gyffredinol, po fwyaf o amser a dreulir yn gwneud gweithgarwch corfforol, mwyaf y budd i iechyd. Bob wythnos i oedolion, argymhellir 150 munud o leiaf (2 awr a hanner) o weithgarwch corfforol cymedrol ei ddwyyster (fel cerdded yn gyflym neu seiclo); neu 75 munud o weithgarwch corfforol egnïol (fel rhedeg); neu weithgarwch corfforol egnïol iawn am gyfnodau byrrach hyd yn oed (fel sbrintio neu ddringo'r staer); neu gyfuniad o weithgarwch corfforol cymedrol, egnïol ac egnïol iawn. Argymhellir hefyd y dylai oedolion wneud gweithgareddau i gynnal neu ddatblygu

cryfder yn y prif grwpiau o gyhyrau, ac y dylent geisio lleihau faint o amser y maent yn ei dreulio heb symud.¹⁵

O ran gweithgarwch corfforol, mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg yn perfformio'n waeth o lawer na Byrddau Iechyd eraill. Dywedodd llai na hanner (41.7%) iddynt wneud gweithgaredd corfforol am 150 munud o leiaf yn ystod yr wythnos flaenorol. Roedd gan Ferthyr Tudful y gyfran isaf o bobl yn dweud eu bod wedi gwneud y lefel o weithgarwch corfforol a argymhellir mewn wythnos (39.6%); roedd Pen-y-bont ar Ogwr yn ail agos (41.3%) a Rhondda Cynon Taf yn drydydd agos (42.3%). Roedd pob un yn sylweddol lai na'r cyfartaledd i Gymru (53.2%). Yn yr un modd, ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg, dywedodd bron i hanner yr ymatebwyr (46.7%) iddynt fod yn egniol am lai na 30 munud yn ystod yr wythnos flaenorol. Eto, roedd gan Ferthyr Tudful y gyfran uchaf o bobl yng Nghymru (48.5%) a ddywedodd iddynt fod yn egniol am lai na 30 munud yn ystod yr wythnos flaenorol; y gyfradd i Ben-y-bont ar Ogwr oedd 47.9% a 45.8% i Rhondda Cynon Taf. Roedd pob un yn sylweddol uwch na'r cyfartaledd i Gymru (33.0%).

3.2.2.3 Alcohol

Mae'r defnydd o alcohol yn parhau'n her iechyd cyhoeddus fawr yng Nghymru. Mae'n gysylltiedig â datblygiad nifer fawr o gyflyrau iechyd, fel pwysedd gwaed uchel, clefyd y galon, sirosis yr afu a chanserau'r geg, y gwddf a'r fron. Mae camddefnyddio alcohol yn achosi cwympiadau, damweiniau ac anafiadau, ac mae hefyd yn achosi problemau cymdeithasol fel ymosodiadau corfforol a throseddau.

Yn 2016, cyhoeddodd Prif Swyddog Meddygol y DU ganllawiau newydd yn cynghori pobl i beidio ag yfed mwy na 14 uned o alcohol yr wythnos, er mwyn cadw'r risgiau iechyd yn isel.¹⁶ Yn ôl data a gyfunwyd o 2018 i 2019 a 2019 i 2020, a gasglwyd o Arolwg Cenedlaethol Cymru, mae bron i un o bob pum oedolyn (18.6%) ledled Cymru yn yfed mwy'r 14 uned o alcohol a argymhellir bob wythnos. O bob Bwrdd Iechyd, roedd gan Fwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg y gyfran isaf o bobl (16.5%) oedd yn yfed mwy na'r unedau wythnosol a argymhellir. Cyfran Merthyr Tydfil (14.8%) oedd y bedwaredd isaf o bob awdurdod lleol, a chyfradd Pen-y-bont ar Ogwr oedd y chweched (15.5%). Roedd y gyfran o bobl a ddywedodd eu bod yn yfed mwy na'r unedau wythnosol a argymhellir yn is na'r cyfartaledd i Gymru yn achos pob un o'r tri awdurdod lleol.

Yr Adran Iechyd a Gofal Cymdeithasol (2020). Canllawiau Gweithgarwch Corfforol Prif Swyddogion Meddygol y DU.

Ar gael yn: [Physical activity guidelines: UK Chief Medical Officers' report - GOV.UK \(www.gov.uk\)](https://www.gov.uk/government/publications/physical-activity-guidelines)

Yr Adran Iechyd a Gofal Cymdeithasol (2016). Guidance: Alcohol consumption: advice on low risk drinking. Ar gael yn: [UK Chief Medical Officers' Low Risk Drinking Guidelines \(publishing.service.gov.uk\)](https://www.publishing.service.gov.uk/government/publications/low-risk-drinking-guidelines)

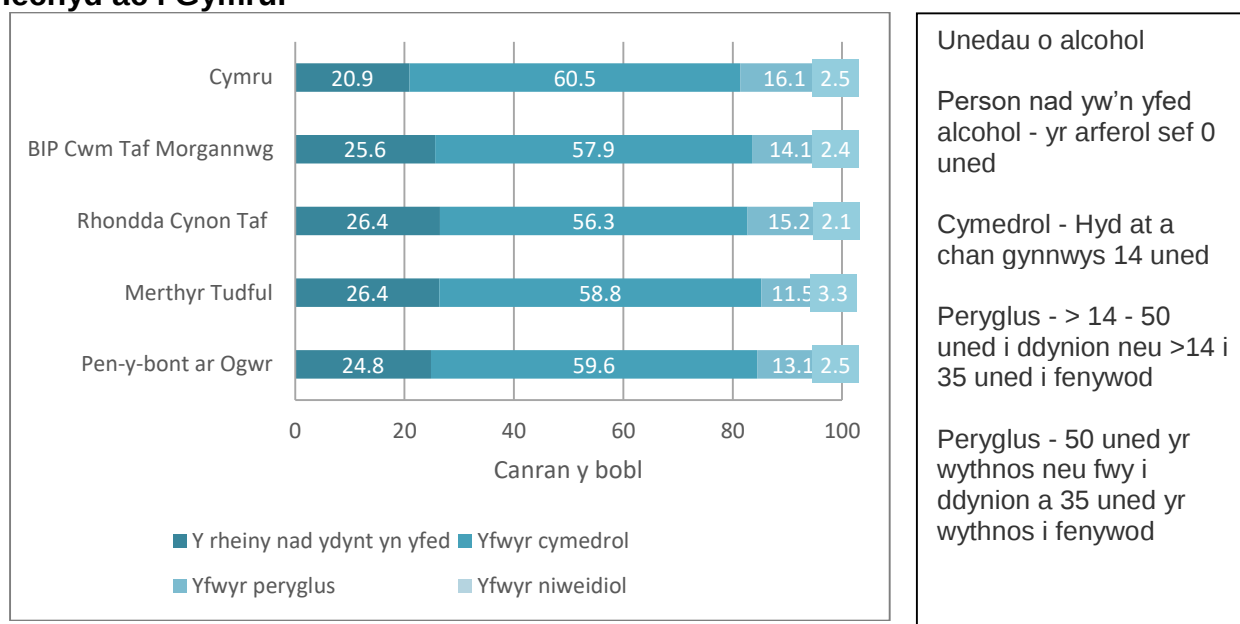
Tabl 3.10: Unedau o alcohol a yfir yn wythnosol y tu hwnt i'r nifer o unedau wythnosol a argymhellir, fesul awdurdod lleol, Bwrdd Iechyd ac i Gymru, 2018 i 2020

Unedau alcohol wythnosol a yfir ar gyfartaledd - mwy na 14 uned (yn fwy na'r canllawiau)	
Ardal	
Pen-y-bont ar Ogwr	15.5
Merthyr Tudful	14.8
Rhondda Cynon Taf	17.3
BIP Cwm Taf Morgannwg	16.5
Cymru	18.6

Ffynhonnell: Data Arolwg Cenedlaethol Cymru

Mae Ffigur 3.3. yn dangos y patrymau yfed a adroddwyd gan ymatebwyr yn ardal Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg, o gymharu â'r cyfartaledd i Gymru.

Ffigur 3.3: Y nifer o unedau a yfir bob wythnos fesul awdurdod lleol, Bwrdd Iechyd ac i Gymru.

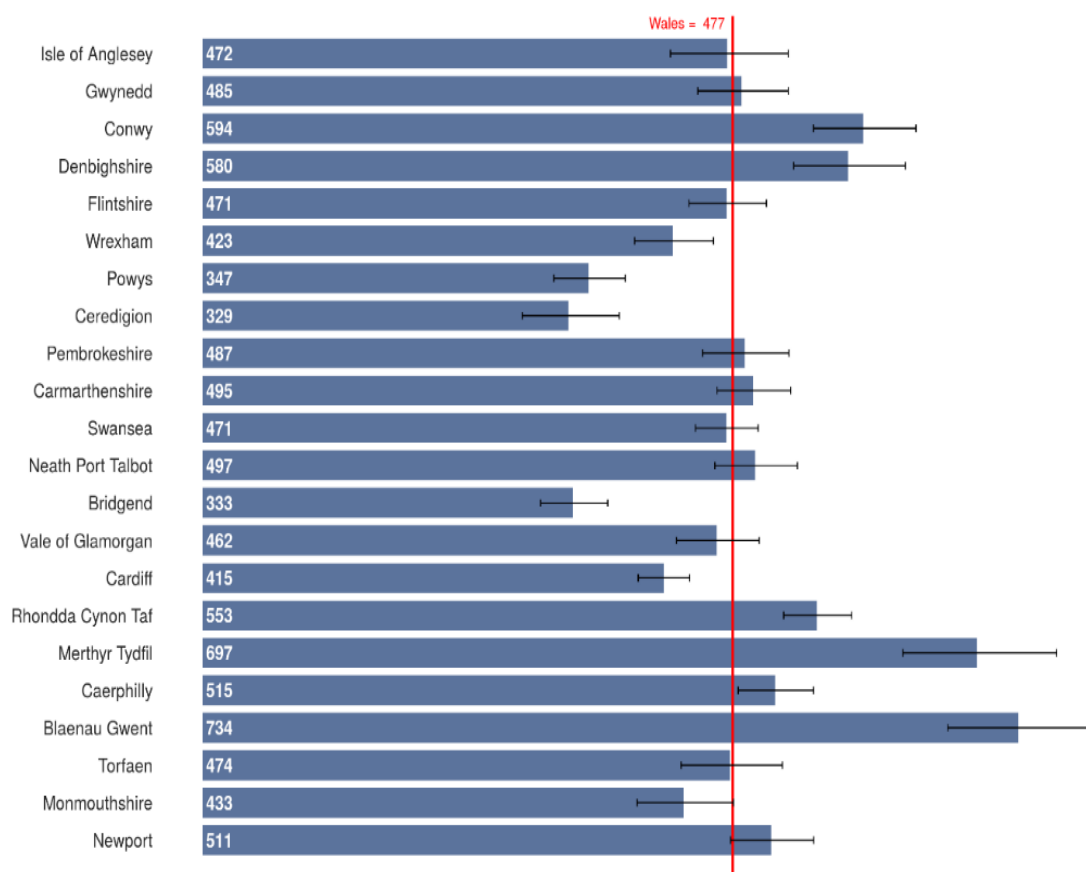
Roedd gan Fwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg (25.6%) a Rhondda Cynon Taf (26.4%) ganran sylweddol uwch o bobl nad oeddent yn yfed o gymharu â'r cyfartaledd i Gymru (20.9%). Roedd gan Ferthyr Tudful (11.5%) ganran sylweddol is o yfwyr mewn perygl na'r cyfartaledd i Gymru (16.1%).

Mae'r nifer o dderbyniadau i'r ysbyty sy'n gysylltiedig ag alcohol yn cael ei defnyddio i ddeall effaith alcohol ar iechyd y boblogaeth. Rhwng 2017 a 2018, roedd oddeutu 14,600 o dderbyniadau i'r ysbyty oherwydd alcohol yng Nghymru ('derbyniadau i'r ysbyty sydd i'w priodoli'n llwyr i alcohol'), ac roedd y nifer ohonynt bron ddwywaith yn fwy i ddynion nag oeddent i fenywod. Ar lefel awdurdod lleol, roedd gan Ferthyr Tudful (697 i bob 100,000 o bobl) a Rhondda Cynon Taf (553 i bob 100,000 o bobl) 'niferoedd o dderbyniadau i'r ysbyty oherwydd alcohol' uwch na'r nifer gyfartalog i

Gymru, sef 477 i bob 100,000 o bobl, a hynny er gwaethaf y ffaith bod gan yr ardaloedd hyn ganran is o bobl yn yfed mwy na'r nifer o unedau wythnosol o alcohol a argymhellir. Gall hyn fod oherwydd y 'paradocs niwed', lle mae yfwyr o gymunedau tlotach a mwy difreintiedig yn dioddef o lefelau uwch o glefydau ac anafiadau, er nad yw cyfanswm yr unedau a alcohol y maent yn eu hefyd yn fwy na chyfanswm yr unedau a yfir mewn cymunedau mwy cefnog. Mae cydnabyddiaeth eang i fodolaeth y 'paradocs niwed', er nad yw'n cael ei deall yn llawn eto. Ym Mhen-y-bont ar Ogwr, roedd y nifer o dderbyniadau i'r ysbyty oherwydd alcohol yn sylweddol is yno (333 i bob 100,000 o bobl) na'r cyfartaledd i Gymru.

Ffigur 3.4: Y gyfradd derbyniadau i'r ysbyty oherwydd alcohol (i'w priodoli'n llwyr i alcohol - naill ai fel prif ddiagnosis neu ddiagnosis eilaidd), wedi ei safoni gan oedran a'r Boblogaeth Ewropeaidd Safonol fesul 100,000 o bobl ac awdurdod lleol, 2017 i 2018 (o adroddiad Saesneg yn unig)

Alcohol-specific admissions, European age-standardised rates per 100,000, persons, Wales local authorities, 2017/18
Produced by Public Health Wales Observatory, using PEDW(NWIS) and MYE(ONS)
— 95% confidence interval

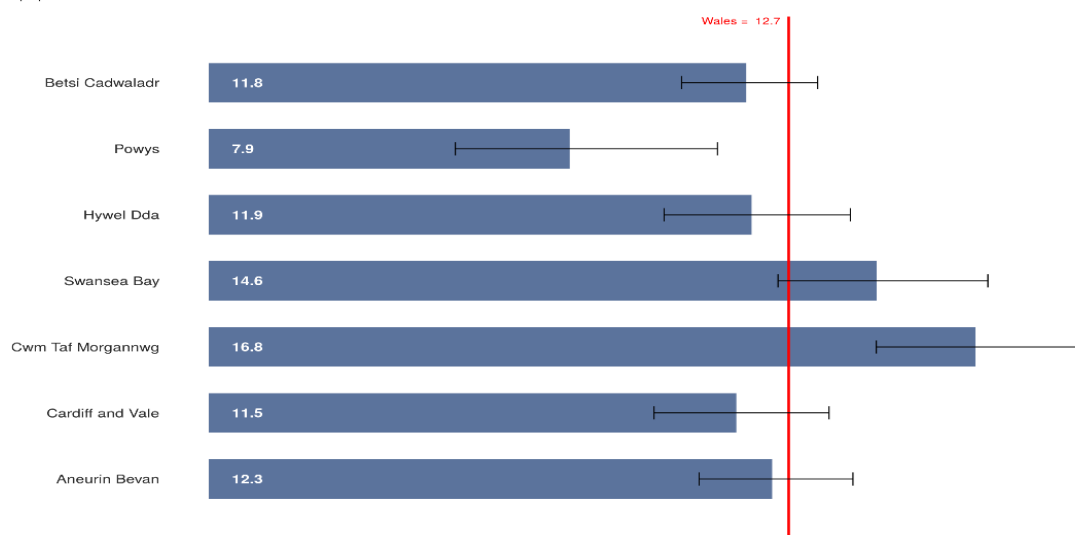
Mae marwolaethau oherwydd alcohol yn benodol yn cynrychioli marwolaethau yr ystyrir eu bod wedi eu hachosi gan alcohol yn unig. Cafodd mwyafrif llethol y 1,170 o farwolaethau oherwydd alcohol yng Nghymru rhwng 2015 a 2017 eu hachosi gan glefyd alcoholaidd yr afu - sef bron i 9 o bob 10 ar gyfer dynion a dros 8 o bob 10 i

fenywod. Ymhlith yr achosion eraill mae cyflyrau meddyliol ac ymddygiadol, a gwenwyno damweiniol gan alcohol.¹⁷

Rhwng 2015 a 2017, roedd gan Fwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg y gyfradd farwolaethau oherwydd alcohol uchaf (16.8 i bob 100,000 o bobl) o bob Bwrdd Iechyd yng Nghymru. Roedd ei gyfradd farwolaethau oherwydd alcohol yn sylweddol uwch nag oedd y gyfradd i Gymru gyfan (12.7 fesul 100,000 o bobl), ac yn uwch na'r gyfradd i bob Bwrdd Iechyd arall, er nad oedd yn sylweddol uwch na'r gyfradd i Fwrdd Iechyd Prifysgol Bae Abertawe (14.6 fesul 100,000 o bobl).

Ffigur 3.5: Y gyfradd farwolaethau oherwydd alcohol wedi ei safoni gan oedran a'r Boblogaeth Ewropeaidd Safonol i bob 100,000 o bobl, fesul Bwrdd Iechyd ac i Gymru, 2015 i 2017 (o adroddiad Saesneg yn unig)

Alcohol-specific mortality, European age-standardised rates per 100,000, persons, Wales health boards, 2015-17
Produced by Public Health Wales Observatory, using PHM and MYE (ONS)
— 95% confidence interval

Mae marwolaethau y gellir eu priodoli i alcohol yn cofnodi marwolaethau y gellir eu priodoli'n rhannol i ddefnyddio alcohol, ar sail achos sylfaenol y farwolaeth. Roedd gan Ben-y-bont ar Ogwr (61.1 i bob 100,000 o bobl) a Rhondda Cynon Taf (60.7 i bob 100,000 o bobl) gyfraddau marwolaethau oherwydd alcohol oedd yn sylweddol uwch na'r gyfartaledd i Gymru gyfan (sef 52.6 i bob 100,000 o bobl).

¹⁷ Arsyllfa Iechyd Cyhoeddus Cymru (2019). Alcohol yng Nghymru. O: [Arsyllfa Iechyd Cyhoeddus Cymru Alcohol yng Nghymru \(2019\)](#)

Ffigur 3.6: Y gyfradd farwolaethau oherwydd alcohol wedi ei safoni gan oedran a'r Boblogaeth Safonol Ewropeaidd i bob 100,000 o bobl, fesul Bwrdd Iechyd ac i Gymru, 2015 to 2017 (o adroddiad Saesneg yn unig)

Alcohol-attributable mortality, European age-standardised rates per 100,000, persons, Wales local authorities, 2015-17
Produced by Public Health Wales Observatory, using PHM and MYE (ONS)
— 95% confidence interval

3.3 Heneiddio'n Iach

3.3.1 Pwysau Geni Isel

Mae pwysau geni isel yn cael eu hachosi gan ffactorau yn ymwneud â ffordd o fyw y fam, megis ysmegu. Mae pwysau geni mewn perthynas wrthdro â'r gyfradd farwolaethau i fabanod ac â disgwyliad oes, ac mae'n rhagfynegi datblygiad cyflyrau cronig mewn oedolion.¹⁸

Yn 2018, roedd gan Ferthyr Tudful y lefel uchaf o enedigaethau pwysau isel (8.4%) o bob awdurdod lleol, ac roedd y gyfradd hon yn sylweddol uwch na'r gyfartaledd i Gymru gyfan (5.6%). Roedd gan Ben-y-bont ar Ogwr y ganran isaf (5.3%) yn ardal y Bwrdd Iechyd, ac roedd y ganran hon hefyd yn llai na'r gyfartaledd i Gymru.

Tabl 3.11: Canran y genedigaethau pwysau isel (o dan 2500g) fesul awdurdod lleol, Bwrdd Iechyd ac i Gymru, 2018

Ardal	Canran
Pen-y-bont ar Ogwr	5.3
Merthyr Tudful	8.4
Rhondda Cynon Taf	6.7
Cymru	5.6

Ffynhonnell: Arsyllfa Iechyd Cyhoeddus Cymru (2019).

¹⁸Iechyd Cyhoeddus Cymru (2014): Low Birth Weight Review of risk factors and interventions Summary Report. O: [Low Birth Weight summary v1.pdf \(wales.nhs.uk\)](https://www.wales.nhs.uk/documents/low-birth-weight-summary-report-v1)

3.3.2 Plant sy'n byw mewn tlodi

Ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg, mae gan bob awdurdod lleol gyfran uwch o bobl o dan 18 oed sy'n byw mewn tlodi, o gymharu â'r cyfartaledd i Gymru. O'r 22 awdurdod lleol, Merthyr Tudful (29%) oedd â'r ail gyfradd uchaf, a Rhondda Cynon Taf (28%) oedd â'r bedwaredd gyfradd uchaf, o bobl o dan 18 oed sy'n byw mewn tlodi.

Tabl 3.12: Canran y bobl 0 i 18 oed sy'n byw mewn tlodi fesul awdurdod lleol ac i Gymru, 2017.

Ardal	Canran
Pen-y-bont ar Ogwr	25
Merthyr Tudful	29
Rhondda Cynon Taf	28
Cymru	24

Ffynhonnell: Arsyllfa Iechyd Cyhoeddus Cymru (2019).

3.3.3 Iechyd y geg

Mae modd atal pydredd dannedd mewn plant i raddau helaeth. Gall achosi poen, heintiadau ac anawsterau wrth fwyta, cysgu a chymdeithasu. Mae'n gysylltiedig â diffyg maeth a gordewdra, ac mae ganddo gysylltiad agos ag anfantais gymdeithasol ac economaidd. Mae iechyd y geg yn agwedd bwysig ar iechyd cyffredinol plentyn a'i barodrwydd ar gyfer yr ysgol.¹⁹

Mae gan Ben-y-bont ar Ogwr gyfartaledd is (1.1) o ddannedd sydd wedi pydru, sydd wedi cwmpo allan neu sydd wedi eu llenwi mewn plant 5 oed o gymharu â'r cyfartaledd i Gymru (1.2). Roedd gan Ferthyr Tudful yr ail gyfartaledd uchaf (2.1) o ddannedd sydd wedi pydru, sydd wedi cwmpo allan neu sydd wedi eu llenwi mewn plant 5 oed o bob awdurdod lleol yng Nghymru, ac roedd y nifer hwn yn sylweddol uwch na'r cyfartaledd i Gymru. Roedd y cyfartaledd i Rhondda Cynon Taf (1.5) hefyd yn sylweddol uwch na'r cyfartaledd i Gymru.

Tabl 3.13: Y nifer gyfartalog o ddannedd sydd wedi pydru, sydd wedi cwmpo allan neu sydd wedi eu llenwi mewn plant 5 oed, fesul awdurdod lleol ac i Gymru, 2015 i 2016.

Y nifer gyfartalog o ddannedd sydd wedi pydru, sydd wedi cwmpo allan neu sydd wedi eu llenwi mewn plant 5 oed	
Ardal	
Pen-y-bont ar Ogwr	1.1
Merthyr Tudful	2.1
Rhondda Cynon Taf	1.5
Cymru	1.2

Ffynhonnell: Arsyllfa Iechyd Cyhoeddus Cymru (2019).

3.3.4 Iechyd Rhywiol

Yn 2018, roedd gan Ferthyr Tudful y gyfradd beichiogrwydd ymysg arddegwyr uchaf yn ardal y Bwrdd Iechyd, ac roedd 26.4 beichiogrwydd o bob 1,000 i ferch dan 18 oed. Roedd y gyfradd hon yn uwch na'r cyfartaledd i Gymru (sef 18.9 beichiogrwydd o bob 1,000 i ferch o dan 18). Roedd gan Rhondda Cynon Taf gyfradd beichiogrwydd ymysg arddegwyr uwch na'r gyfartaledd i Gymru gyfan (sef 24.4 beichiogrwydd o bob 1,000 i ferch o dan 18).

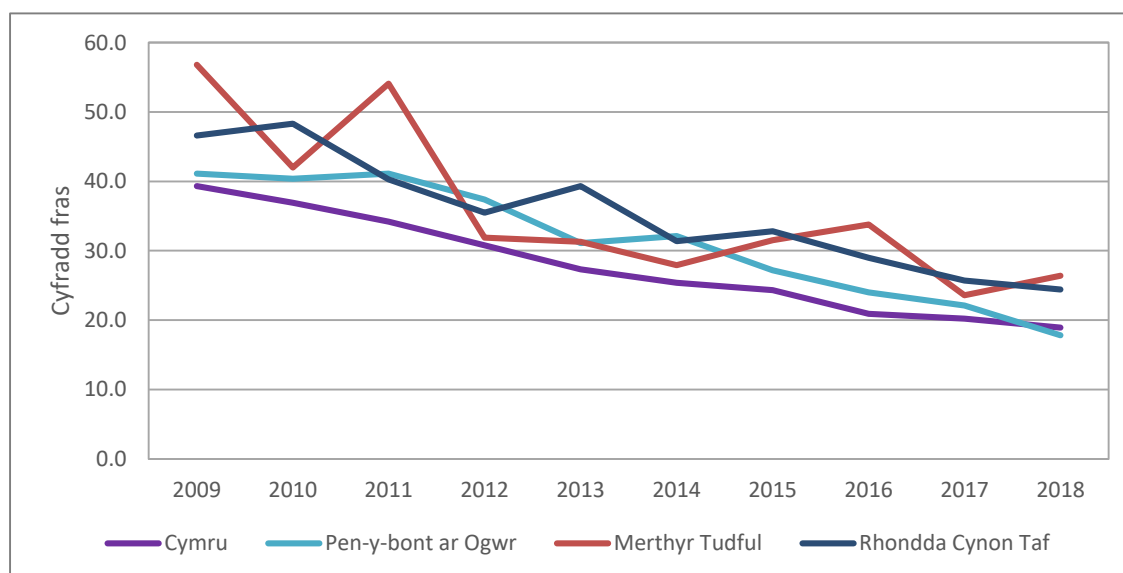
Tabl 3.14: Beichiogrwydd yn yr arddegau, cyfradd fras fesul 1,000 o ferched 15 i 17 oed fesul awdurdod lleol, Bwrdd Iechyd ac i Gymru, 2018.

Enw	Cyfradd feichiogrwydd fesul 1,000 o ferched o dan 18 oed
Pen-y-bont ar Ogwr	17.8
Merthyr Tudful	26.4
Rhondda Cynon Taf	24.4
Cymru	18.9

Ffynhonnell: Y Swyddfa Ystadegau Gwladol - Ystadegau Beichiogi, Cymru a Lloegr, 2018

Roedd gan Ben-y-bont ar Ogwr y gyfradd beichiogrwydd ymysg arddegwyr isaf (17.8 beichiogrwydd o bob 1,000 i ferch o dan 18), ac roedd y gyfradd hon yn llai na'r cyfartaledd i Gymru am y tro cyntaf mewn degawd o leiaf. Fodd bynnag, oherwydd y niferoedd bach dan sylw, mae'r cyfraddau'n debygol o amrywio bob blwyddyn. Yn gyffredinol, mae'r cyfraddau yn ardal Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi parhau i ostwng dros y degawd diwethaf.

Ffigur 3.7: Beichiogrwyddau fesul 1,000 o ferched o dan 18 yn ôl awdurdod lleol, 2009 i 2018.

Ffynhonnell: Y Swyddfa Ystadegau Gwladol

Mae heintiau a drosglwyddir yn rhywiol yn parhau i gael eu lledaenu yng Nghymru. Rhwng 2011 a 2017, roedd cynnydd yn yr achosion o sifilis, gonorea, clamidia, HIV a herpes, er bod gostyngiad yn y nifer o achosion o ddafadennau. Rhwng 2016 a 2017, cynyddodd y nifer o bobl a gafodd ddiagnosis o sifilis a gonorea yn fawr.

Arhosodd y nifer o bobl a gafodd ddiagnosis o glamydia a HIV yn sefydlog, fodd bynnag, a gostyngodd y nifer o'r achosion cyntaf o ddafadennau ac o herpes ar yr organau cenhedlu.

Yng Nghymru, mae'r nifer o achosion o heintiau a drosglwyddir yn rhywiol yn amrywio o'r naill ardal i'r llall, ac mae'r cyfraddau profi hefyd yn amrywio yn yr un modd. Ar gyfer Clamydia, roedd y ganran o achosion positif ar ei huchaf ymysg pobl oedd yn byw ym Mro Morgannwg, Wrecsam a Merthyr Tudful yn ystod 2017.²⁰

3.3.5 Eiddilwch a chwmpo ymhlith pobl hŷn

Mae pobl hŷn yn fwy tebygol o gwmpo. Maent hefyd yn fwy tebygol o ddioddef o broblemau sylweddol yn sgil hynny, fel colli eu hannibyniaeth a'u hyder, a all arwain at eiddilwch a dirywiad yn eu cyflwr corfforol a meddyliol. Gall eiddilwch ei hun achosi i bobl gwmpo. Gall eiddilwch naill ai fod yn gorfforol neu'n seicolegol, neu gall fod yn gyfuniad o'r ddau. Yn nodweddiadol, mae'n golygu bod person yn wynebu risg uwch o ddirywiad sydyn yn ei iechyd corfforol neu ei iechyd meddwl. Mae adnabod pobl a allai fod yn byw gydag eiddilwch yn bwysig iawn i'r gwaith o atal cwmpadau.

Yn y DU, mae bron i 33% o bobl dros 65 oed yn cwmpo o leiaf unwaith, ac yn ôl amcangyfrifon mae rhyw 500,000 o achosion o doriadau esgyrn brau bob blwyddyn. Mae Osteoporosis yn gyflwr sy'n achosi i esgyrn wanhau a mynd yn fwy bregus. Mae pobl gydag Osteoporosis yn fwy tebygol o gael toriadau esgyrn brau.

Mae gan Fwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg gyfradd is o achosion o Osteoporosis (0.2%) na'r cyfartaledd i Gymru (0.3%). Mae gan Ferthyr Tudful (0.1%) a Rhondda Cynon Taf (0.2%) ganran is o gleifion sydd wedi eu cofrestru gydag Osteoporosis, o gymharu â'r cyfartaledd i Gymru.

Tabl 3.15: Canran y cleifion sydd wedi eu cofrestru gydag Osteoporosis fesul awdurdod lleol, Bwrdd Iechyd ac i Gymru, 2019.

Ardal	Canran y cleifion sydd wedi eu cofrestru gydag Osteoporosis
Pen-y-bont ar Ogwr	0.3
Merthyr Tudful	0.1
Rhondda Cynon Taf	0.2
BIP Cwm Taf Morgannwg	0.2
Cymru	0.3

Ffynhonnell: Y Fframwaith Ansawdd a Chanlyniadau 2019

Mae torasgwrn y glun yn un o'r mathau mwyaf cyffredin o doriad esgyrn brau. Mae'n broblem iechyd cyhoeddus fawr wrth i'r boblogaeth heneiddio fwyfwy. Adroddodd y Gronfa Ddata Genedlaethol ar gyfer Torasgwrn y Glun i 6.7% o bobl farw yn 2016 o fewn 30 diwrnod o ddod i gyswllt â gwasanaethau iechyd wedi torri eu clun. Mae hyd

²⁰ Canolfan Gwyliadwriaeth Clefydau Trosglwyddadwy Iechyd Cyhoeddus Cymru (Medi 2018). HIV and STI trends in Wales Surveillance Report [4th quarterly report 1994 \[WP\] \(wales.nhs.uk\)](#)

at draean o bobl yn marw o fewn blwyddyn. Mae hyn, yn rhannol, oherwydd bod gan y bobl hyn gyflyrau iechyd hirdymor eraill, neu oherwydd eu bod o bosibl yn byw gydag eiddilwch, yn hytrach na'u bod wedi marw oherwydd y torasgwrn yn y glun ei hun.

Mae gan Fwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg gyfradd sylweddol uwch (678.8 i bob 100,000 o bobl) o doresgyrn yn y glun i bobl 65 oed a throsodd na'r cyfartaledd i Gymru (579.0 i bob 100,000 o bobl). Mae gan Ferthyr Tudful (781.8 i bob 100,000 o bobl) a Phen-y-bont ar Ogwr (727.2 i bob 100,000 o bobl) y gyfradd uchaf ar gyfer torasgwrn y glun o bob awdurdod lleol, sydd hefyd yn sylweddol uwch na'r cyfartaledd i Gymru.

Tabl 3.16: Cyfradd toresgyrn yn y glun, wedi ei safoni gan oedran a'r Boblogaeth Safonol Ewropeaidd fesul 100,000 o bobl, i bob person 65 oed a throsodd yn ôl awdurdod lleol, Bwrdd Iechyd ac i Gymru gyfan, 2018 i 2019.

Ardal	Cyfradd
Pen-y-bont ar Ogwr	727.2
Merthyr Tudful	781.8
Rhondda Cynon Taf	619.1
BIP Cwm Taf Morgannwg	678.8
Cymru	579.0

Ffynhonnell: Arsyllfa Iechyd Cyhoeddus Cymru (2019).

3.3.6 Dementia

Mae Dementia yn derm a ddefnyddir i ddisgrifio casgliad o symptomau, yn eu plith colli cof, anhawster wrth resymu a chyfathrebu a phroblemau yn ymwneud â chanfyddiad. Mae'n cael ei achosi gan nifer o glefydau gwahanol ar yr ymennydd, a chan Glefyd Alzheimer yn fwyaf cyffredin. Mae Dementia yn fater iechyd a gofal cymdeithasol mawr, sy'n effeithio nid yn unig ar y rhai sy'n byw gyda Dementia ond hefyd ar eu teuluoedd, eu ffrindiau a'u gofawyr. Mae'n fwy cyffredin ymhlith pobl hŷn.

Mae gan Fwrdd Iechyd Cwm Taf Morgannwg gyfradd lai o achosion o Dementia (0.6%) na'r cyfartaledd i Gymru (0.7%).

Tabl 3.17: Canran y cleifion a gofrestrwyd gyda Dementia, fesul awdurdod lleol, Bwrdd Iechyd ac i Gymru, 2019.

Ardal	Canran y cleifion a gofrestrwyd gyda Dementia
Pen-y-bont ar Ogwr	0.7
Merthyr Tudful	0.6
Rhondda Cynon Taf	0.6
BIP Cwm Taf Morgannwg	0.6
Cymru	0.7

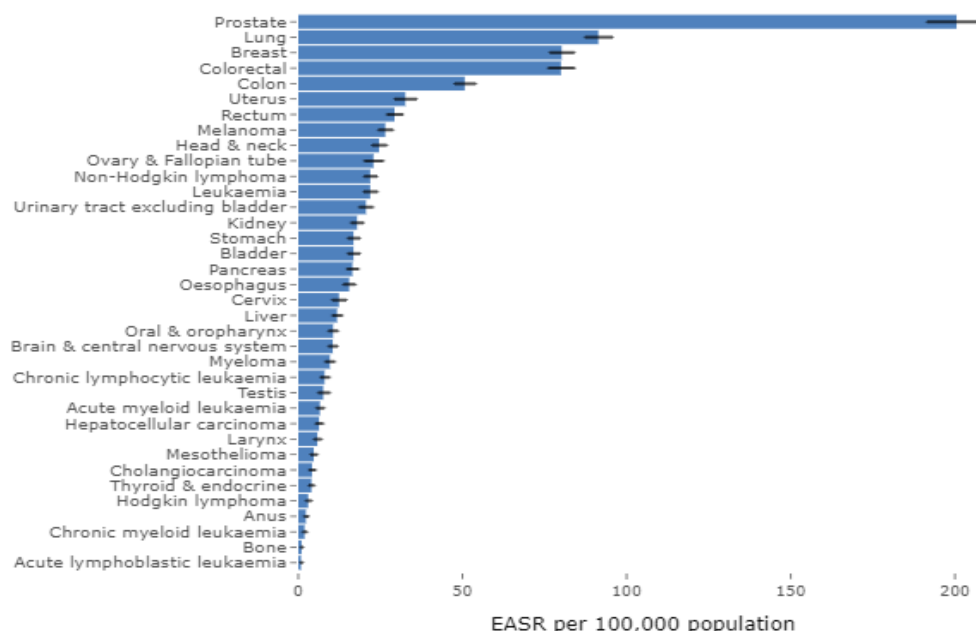
Ffynhonnell: Y Fframwaith Ansawdd a Chanlyniadau 2019

3.4 Canser a sgrinio

3.4.1 Canser

Rhwng 2013 a 2017, y mathau mwyaf cyffredin o ganser yng Nghymru oedd canser y prostad, y fron, yr ysgyfaint, y colon, a'r rhefr a'r colon. Ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg, roedd y gyfradd achosion ar gyfer canser yr ysgyfaint yn uwch na'r gyfradd ar gyfer canser y fron (gweler Ffigur 3.8 isod). Y rheswm dros hynny oedd nifer llawer uwch o achosion o ganser yr ysgyfaint o gymharu â'r niferoedd llawer is o ganser y fron ym Merthyr Tudful a Rhondda Cynon Taf. Mae'r cysylltiad rhwng amddifadedd a chanser ar ei gryfaf yn achos canser yr ysgyfaint, yn bennaf oherwydd y cysylltiad ag ysmegu.

Ffigur 3.8: Y gyfradd achosion ar gyfer canser wedi ei safoni gan oedran a'r Boblogaeth Ewropeaidd Safonol fesul math o ganser, i Fwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg rhwng 2013 a 2017 (o adroddiad Saesneg yn unig)

Ffynhonnell: Cofnodion canser Uned Gwybodaeth ac Arolygaeth Canser Cymru

Yng Nghymru, Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg a'r awdurdodau lleol sy'n rhan o ardal y Bwrdd Iechyd, y mathau mwyaf cyffredin o ganser i fenywod rhwng 2013 a 2017 oedd canser y fron, yr ysgyfaint, y colon a'r rhefr, y colon a'r groth.

- Roedd gan Ferthyr Tudful (130.8 i bob 100,000 o fenywod) a Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg (159 i bob 100,000 o fenywod) y gyfradd achosion isaf ar gyfer canser y fron o bob awdurdod lleol ac o bob Bwrdd Iechyd, ac roedd y gyfradd honno hefyd yn sylweddol is na'r cyfartaledd i Gymru (174.2 i bob 100,000 o fenywod). Roedd gan Rhondda Cynon Taf y bumed gyfradd isaf (162.4 i bob 100,000 o fenywod).

- Roedd gan Ferthyr Tudful y gyfradd uchaf o ganser yr ysgyfaint (96.9 i bob 100,000 o fenywod) o bob awdurdod lleol, cyn Rhondda Cynon Taf (83.9 i bob 100,000 o fenywod). Roedd gan Fwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg y gyfradd uchaf (80.3 i bob 100,000 o fenywod) o bob Bwrdd Iechyd. Roedd pob un yn sylweddol uwch na'r cyfartaledd i Gymru (69.1 i bob 100,000 o fenywod).
- Wrth ystyried pob malaenedd ac eithrio canser y croen nad yw'n felanoma, roedd gan Rhondda Cynon Taf y bedwaredd gyfradd uchaf (575.9 i bob 100,000 o fenywod) o bob awdurdod lleol yng Nghymru, ac roedd gan Ferthyr Tudful y chweched gyfradd achosion uchaf (572.1 i bob 100,000 o fenywod).

Y mathau mwyaf cyffredin o ganser i ddynion yng Nghwm Taf Morgannwg a'i awdurdodau lleol oedd canser y colon a'r rhefr, y prostad, y rhefr, yr ysgyfaint, a'r colon. Roedd hyn yn wahanol i weddill Cymru, lle mai canser y colon a'r rhefr oedd yr ail fath mwyaf cyffredin o ganser, cyn canser yr ysgyfaint.

- Roedd gan Rhondda Cynon Taf y drydedd gyfradd achosion uchaf (208.7 i bob 100,000 o ddynion) o ganser y prostad o bob awdurdod lleol, a oedd yn sylweddol uwch na'r cyfartaledd i Gymru (184.5 i bob 100,000 o ddynion). Roedd gan Fwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg yr ail gyfradd uchaf (200.5 i bob 100,000 o ddynion) o bob Bwrdd Iechyd, a oedd hefyd yn sylweddol uwch na'r cyfartaledd i Gymru.
- Roedd gan Ferthyr Tudful y gyfradd uchaf o achosion o ganser yr ysgyfaint (115.8 i bob 100,000 o ddynion), ac roedd gan Rhondda Cynon Taf y bedwaredd gyfradd achosion uchaf (104.6 i bob 100,000 o ddynion) o bob awdurdod lleol. Roedd gan Fwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg y gyfradd uchaf o bob Bwrdd Iechyd (102.5 i bob 100,000 o ddynion). Roedd gan bob un gyfraddau sylweddol uwch na'r cyfartaledd i Gymru (92.4 i bob 100,000 o ddynion).
- Roedd gan Ferthyr Tudful y gyfradd uchaf o achosion o ganser y rhefr (49.3 i bob 100,000 o ddynion), a oedd yn sylweddol uwch na'r cyfartaledd i Gymru (35.8 i bob 100,000 o ddynion).
- Wrth ystyried pob malaenedd ac eithrio canser y croen nad yw'n felanoma, roedd gan Rhondda Cynon Taf (761.3 i bob 100,000 o ddynion) a Merthyr Tudful (754.3 i bob 100,000 o ddynion) y cyfraddau uchaf o bob awdurdod lleol, ac roedd y cyfraddau hyn hefyd yn sylweddol uwch na'r cyfartaledd i Gymru (699 i bob 100,000 o ddynion). Roedd gan Fwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg y gyfradd uchaf (749.7 i bob 100,000 o ddynion) o bob Bwrdd Iechyd, ond roedd y gyfradd hefyd yn uwch na'r cyfartaledd i Gymru gyfan ac roedd y gwahaniaeth hwnnw yn ystadegol arwyddocaol. Pen-y-bont ar Ogwr oedd â'r bumed gyfradd uchaf (728.4 fesul 100,000 o ddynion).

Rhwng 2017 a 2019, roedd gan Ferthyr Tudful (76.1 i bob 100,000 o bobl) gyfradd farwolaethau sylweddol uwch ar gyfer canser y tracea, y broncws a'r ysgyfaint na'r gyfartaledd i Gymru gyfan (59.7 i bob 100,000 o bobl). Roedd gan Rhondda Cynon Taf gyfradd farwolaethau sylweddol uwch (156.6 i bob 100,000 o bobl) ar gyfer pob math o ganser mewn perthynas â phobl o dan 75 oed, o gymharu â'r gyfartaledd i Gymru gyfan (144.4 i bob 100,000 o bobl).

Tabl 3.18: Cyfraddau'r marwolaethau o ganser (wedi eu safoni gan oedran fesul 100,000 o bobl) ar gyfer pob math o ganser, cancer y colon a'r rhefr, cancer y fron mewn menywod, cancer y prostad, cancer y tracea, cancer y broncws a chaner yr ysgyfaint, fesul awdurdod lleol, Bwrdd Iechyd ac i Gymru, 2015 i 2017

Cyfraddau marwolaeth (wedi eu safoni gan oedran) fesul 100,000 o bobl						
Ardal	Pob math o ganser	Pob math o ganser (o dan 75 oed)	Canser y colon a'r rhefr	Canser y fron mewn menywod	Canser y prostad	Canser y tracea, y broncws a'r ysgyfaint
Pen-y-bont ar Ogwr	292.7	151.8	28.9	37.1	48.5	57.2
Merthyr Tudful	274.8	146.6	25.2	26.8	35.4	76.1
Rhondda Cynon Taf	291.1	156.6	32.8	35.6	36.6	66.8
Cymru	278.6	144.4	28.9	33.9	45.5	59.7

Ffynhonnell: Mapiau Iechyd Cymru

3.4.2 Sgrinio

Y nifer o bobl sy'n cael sgrinio eu coluddyn ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg yw'r nifer isaf ar gyfer unrhyw raglen sgrinio genedlaethol. Mae'r anghydraddoldebau mwyaf i'w gweld yn achos Sgrinio'r Coluddyn.

Mae gostyngiad wedi bod yn y nifer o fenywod sydd wedi cael eu prawf ceg y groth cyntaf yn ardal Cwm Taf Morgannwg, yn debyg i'r gostyngiad sydd wedi ei weld ledled Cymru.

Tabl 3.19: Y ganran o'r bobl sydd wedi cael eu sgrinio, fesul Bwrdd Iechyd ac i Gymru gyfan, 2018 i 2019.

Ardal	Y ganran o bobl sydd wedi cael eu sgrinio		
	Y coluddyn	Y Fron	Y serfics
BIP Cwm Taf Morgannwg	57.6	73.3	73
Cymru	57.3	72.5	73.2
Targed Cenedlaethol	60.0	70.0	80.0

Ffynhonnell: Ffigurau Sgrinio Iechyd Cyhoeddus Cymru 2020

3.5 Atal clefydau heintus

3.5.1 Cyfraddau brechu plant

Y targed cenedlaethol ar gyfer rhoi brechlyn '6 mewn 1' DTaP/IPV/Hib/HepB1 (pob un o'r tair dos) cyn i blant gael eu pen-blwydd cyntaf yw 95%. Roedd gan Fwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg y ganran uchaf o blant oedd wedi cael eu brechu o bob Bwrdd Iechyd yng Nghymru (97.2%), ac felly roedd wedi cyflawni'r targed cenedlaethol. Yn ardal y Bwrdd Iechyd, roedd gan Rhondda Cynon Taf y ganran uchaf o blant a frechwyd (97.2%). Roedd canran y plant o frechwyd yn uwch ym mhob un o'r tri awdurdod lleol o gymharu â'r cyfartaledd i Gymru, ac roedd pob un o'r tri wedi cyflawni'r targed cenedlaethol.

Roedd canran y plant oedd wedi derbyn pob un o'u brechiadau erbyn eu bod yn bedair oed yn amrywio ledled ardal y Bwrdd Iechyd, ond roedd y ganran ar gyfer Rhondda Cynon Taf (89.8%) a Merthyr Tudful (88.8%) yn uwch nag yr oedd y cyfartaledd i Gymru gyfan (88.0%). Yng Nghymru, roedd canran y plant oedd wedi cael pob un o'u brechiadau rheolaidd erbyn eu bod yn bedair oed hefyd yn amrywio, yn dibynnu ar y cwintel cenedlaethol o amddifadedd yn yr Ardal Gynnyrch Ehangach Haen Is (ACEHI) yr oeddent yn byw ynddi. Roedd yn amrywio o 84.0% yng nghwintel mwyaf difreintiedig yr ACEHlau i 91.7% yn y lleiaf difreintiedig. Y gwahaniaeth hwn yng nghanran y plant a frechwyd yn y cwintel mwyaf difreintiedig a'r cwintel lleiaf difreintiedig oedd 7.7%.²¹

Roedd gan Rongda Cynon Taf y ganran uchaf o blant 5 oed a frechwyd â dwy ddos o'r brechlyn rhag MMR yn y Bwrdd Iechyd (92.6%), ac roedd y ganran hon yn uwch na'r cyfartaledd i Gymru (92.1%). Yn yr un modd, o ran rhoi dwy ddos o'r brechlyn MMR i arddegwyr oedd yn troi'n 16 oed yn ystod blwyddyn ysgol 2019 i 2020, roedd gan Rongda Cynon Taf y ganran uchaf o blant a frechwyd (92.4%), a oedd unwaith eto yn uwch na'r cyfartaledd i Gymru gyfan (91.5%). Roedd canran y plant a frechwyd ym Mhen-y-bont ar Ogwr a Merthyr Tudful yn is na'r cyfartaledd i Gymru ar gyfer y ddwy ddos o'r brechlyn rhag MMR a hynny ar gyfer y ddau grŵp oedran.

Tabl 3.20: Y ganran o blant a frechwyd yn ôl awdurdod lleol, Bwrdd Iechyd ac i Gymru, 2019 i 2020.

Ardal	Imiwneiddiadau			
	6 mewn 1 1 oed	Canran o'r rhaf a frechwyd 4 blynedd	MMR 2	MMR 2
			5 oed	16 oed
Pen-y-bont ar Ogwr	96.5	86.4	91.7	89.6
Merthyr Tudful	96.1	88.8	91.2	90.1
Rhondda Cynon Taf	97.9	89.8	92.6	92.4
BIP Cwm Taf Morgannwg	97.2	88.6	92.1	91.2
Cymru	95.8	88.0	92.1	91.5

Ffynhonnell: COVER – Vaccine update in children in Wales. Annual report 2020

3.5.2 Y nifer o bobl sydd wedi cael eu brechu rhag y fflw

Rhwng 2019 i 2020, y ganran o bobl 65 oed a hŷn a frechwyd rhag y fflw yng Nghymru oedd 69.4%; mae hwn yn gynnydd ar y 68.3% a gofnodwyd rhwng 2018 a 2019. O'r holl frechiadau rhag y fflw a roddwyd i bobl 65 oed a throsodd, rhoddwyd 90% ohonynt erbyn yr wythnos a ddaeth i ben ar 1 Rhagfyr 2019.²² Ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg, roedd y ganran o bobl a frechwyd yn is, sef 68.9%. Roedd hwn yn

²¹ Cover Annual Report (2020). Vaccine Uptake in Children in Wales. O: [cover report Feb 95 \[WPI\] \(wales.nhs.uk\)](https://www.wales.nhs.uk/cover-report-Feb-95-WPI)

²² Iechyd Cyhoeddus Cymru (2020): Fflw tymhorol yng Nghymru 2019/20 Adroddiad Blynnyddol. O: YMYH@wales.nhs.uk

gynnydd ar y ganran o 67.1% ar gyfer y flwyddyn flaenorol, fodd bynnag. Roedd y ganran o bobl a frechwyd ar ei huchaf yn ardal Pen-y-bont ar Ogwr (71.5%). Ni chyflawnwyd y targed cenedlaethol o 75% gan yr un Bwrdd Iechyd na'r un awdurdod lleol yng Nghymru.

Yng Nghymru, 44.1% oedd y ganran o bobl a frechwyd rhwng 6 mis i 64 oed ac a oedd mewn grŵp risg glinigol, sef yr un ganran ag a gafwyd rhwng 2018 a 2019. O'r holl frechiadau a roddwyd i bobl 6 mis i 64 oed mewn grwpiau risg glinigol, rhoddwyd 90% ohonynt erbyn yr wythnos a ddaeth i ben ar 5 Ionawr 2020.⁷ Ym Mwrdd Iechyd Cwm Taf Morgannwg, roedd y ganran a frechwyd yn is na hynny, sef 40.3%, ond roedd y ganran hon ychydig yn uwch na'r un ar gyfer y flwyddyn flaenorol sef 40.0%. Pen-y-bont ar Ogwr oedd â'r ganran uchaf o frechiadau a roddwyd (41.3%) yn ardal y Bwrdd Iechyd. Ni chyflawnwyd y targed cenedlaethol o 55% gan yr un Bwrdd Iechyd na'r un awdurdod lleol yng Nghymru.

O gyfanswm o 68,022 o blant 2 i 3 oed (ar 31 Awst 2019), cafodd 50.7% (34,504) eu brechu rhag y fflw mewn meddygfeydd rhwng 1 Medi 2019 a 31 Mawrth 2020. Roedd y ganran o frechiadau a roddwyd yn uwch ar gyfer Rhondda Cynon Taf (52.9%) a Merthyr Tudful (52.1%) na'r cyfartaledd i Gymru gyfan (50.7%).

Tabl 3.21: Y ganran o frechiadau o roddwyd rhag y fflw yn ôl grŵp oedran, awdurdod lleol, Bwrdd Iechyd ac i Gymru gyfan, 2019 i 2020.

Ardal	Cleifion 65 oed a hŷn		Cleifion 6 mis i 64 oed mewn risg		Cleifion 2 a 3 oed	
	Nifer	Canran	Nifer	Canran	Nifer	Canran
Pen-y-bont ar Ogwr	23,324	71.5	9,812	41.3	1,599	46.0
Merthyr Tudful	7,678	67.9	3,824	40.8	744	52.1
Rhondda Cynon Taf	33,619	67.4	14,805	39.6	2,899	52.9
BIP Cwm Taf Morgannwg	64,621	68.9	28,441	40.3	5,242	50.5
Cymru	469,497	69.4	197,481	44.1	34,504	50.7

Ffynhonnell: Iechyd Cyhoeddus Cymru - Fflw tymhorol yng Nghymru 2019 i 2020 Adroddiad Blynnyddol

4 Grwpiau o gleifion a ganfuwyd – problemau iechyd penodol

Mae'r grwpiau canlynol o gleifion wedi eu canfod yn byw ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg, neu wedi eu canfod yn ymweld â'r ardal:

- Y rhai sydd ag un neu fwy o nodweddion gwarchodedig o dan Ddeddf Cydraddoldeb 2010:
  - Oedran;
  - Anabledd, a ddiffinnir fel nam corfforol neu feddyliol sydd ag effaith andwyol sylweddol a hirdymor ar allu rhywun i wneud gweithgareddau arferol o ddydd i ddydd;
  - Beichiogrwydd a mamolaeth;
  - Hil, sy'n cynnwys lliw croen, cenedligrwydd, a gwreiddiau ethnig neu genedlaethol;
  - Crefydd (gan gynnwys dim crefydd) neu gred (unrhyw gred crefyddol neu athronyddol);

- Rhyw;
- Cyfeiriadedd rhywiol;
- Ailbennu rhywedd;
- Priodas neu bartneriaeth sifil;
- Troseddwyr, a phlant a phobl ifanc sydd mewn cysylltiad â'r System Cyfiawnder Ieuencid;
- Pobl ddigartref a phobl sy'n cysgu ar y stryd;
- Cymunedau teithio a sipsiwn;
- Ceiswyr lloches, ffoaduriaid ac ymfudwyr;
- Cyn-filwyr;
- Myfyrwyr prifysgol;
- Ymwelwyr ag atyniadau twristaidd e.e., ardal Porthcawl.

Er y cyfeirir at rai o'r grwpiau hyn mewn rhannau eraill o'r AAFf hwn, mae'r adran hon yn canolbwyntio ar eu materion iechyd penodol.

4.1 Oedran²³

Mae pobl ifanc iawn a phobl hen iawn yn tueddu i wynebu rhagor o broblemau iechyd.

Mae'r cynnydd a ragwelir yn y nifer o bobl hŷn ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg dros y blynyddoedd i ddod yn debygol o arwain at gynnydd yn y nifer o bobl gyda Dementia a chyflyrau cronig fel clefyd cardiofasgwlar, clefydau anadlol a chanserau. Bydd yn arwain hefyd at gynnydd yn y nifer o bobl sydd angen cymorth a gofal gan wasanaethau.²⁴ Nod y Datganiad Comisiynu ar y cyd ar gyfer Gwasanaethau Pobl Hŷn yw sicrhau bod 'pobl hŷn yn byw bywydau hirach, iachach a hapusach, lle maent yn cael eu hannog a'u cefnogi i gadw eu hannibyniaeth mor hir â phosibl, ond wrth gydnabod hefyd y bydd rhai yn mynd yn sâl, yn eiddil neu'n agored i niwed. Os felly, y nod hefyd yw sicrhau bod y bobl hyn yn derbyn y parch, y gofal a'r cymorth sydd eu hangen arnynt ar yr adeg iawn ac yn y lle iawn.

I bobl hŷn:

- Mae pobl hŷn yn fwy tebygol o ddioddef o salwch neu anafiadau a all eu hatal rhag gallu gwneud y pethau yr oeddent yn arfer eu gwneud drostyn nhw eu hunain.
- Mae atal cwympiadau yn elfen hollbwysig o'r gwaith o wella iechyd a lles ymysg pobl hŷn. Mae cwympiadau yn un o'r prif achosion o anabledd a marwolaeth ymhlith pobl hŷn yng Nghymru, ac mae'n arwain at sgil effeithiau sylweddol i bobl o ran poen, colli hyder a cholli annibyniaeth. Amcangyfrifir bod rhwng 230,000 o 460,000 o bobl dros 60 oed yn cwmpo bob blwyddyn yng Nghymru. Mae rhwng

²³ Asesiad o'r Boblogaeth i Gwm Taf (2017). O: ²³ Asesiad o'r Boblogaeth i Gwm Taf (2017).

²⁴ Cwm Taf, Datganiad Comisiynu ar y cyd ar gyfer Gwasanaethau Pobl Hŷn – 2015 to 2025.

11,500 a 45,900 o'r rhain yn dioddef o anafiadau difrifol yn sgil hynny, gan gynnwys torasgwrn, anafiadau i'r pen neu rwygiadau difrifol ar y croen.²⁵

- Mae pobl hŷn, yn enwedig y rhai sy'n eiddil, yn dioddef yn aml iawn o gyfuniad o broblemau sy'n effeithio ar y ffordd maent yn ymwneud ag eraill. Gall hyn fod oherwydd anhawster wrth gerdded yn sefydlog, wrth gofio pethau neu wrth glywed a gweld yn dda. Mae hyn oll yn effeithio ar hyder pobl a'u gallu i wynebu'r byd a byw eu bywydau.
- Mae teimlo'n unig neu golli cysylltiad â ffrindiau yn gallu effeithio'n negyddol ar les ac iechyd pobl. Mae'n gysylltiedig ag iechyd meddwl gwael a chyflyrau fel clefyd cardiofasgwlar, gorbwysedd a dementia. Mae effaith unigrwydd ar iechyd y cyhoedd yn ehangach na hyn, fodd bynnag, gan fod cysylltiad rhwng unigrwydd a nifer o ganlyniadau iechyd negyddol, yn eu plith marwolaeth, morbidrwydd, iselder a hunanladdiad. Mae pobl unig yn tueddu i ddefnyddio mwy ar wasanaethau iechyd a gofal cymdeithasol, ac maent yn fwy tebygol o gael eu derbyn yn gynt i ofal preswyl neu ofal nyrsio. Mae edrych ar ffyrdd gwahanol o sicrhau bod pobl hŷn yn aros mewn cysylltiad â'r pethau sy'n bwysig iddynt, ac o sicrhau bod cyfleoedd ganddynt i aros yn egniol ac mewn cysylltiad ag eraill, yn bwysig.
- Dangosodd gwybodaeth o Gyfrifiad 2011 fod rhyw 23,858 o bobl 65 oed a hŷn yn byw ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg ar eu pen eu hun, sef rhyw 13% o'r boblogaeth. Heb y gallu i adael eu cartrefi, neu wrth dderbyn llai o ymweliadau gan weithwyr cymunedol a darparwyr gwasanaethau, bydd nifer gynyddol o bobl hŷn yn teimlo'n unig, a bydd hynny'n niweidiol i'w hiechyd meddwl.
- Iselder yw'r cyflwr iechyd meddwl mwyaf cyffredin ymhlith pobl hŷn, ac mae'n mynd yn fwy cyffredin wrth i bobl heneiddio. Mae menywod yn cael diagnosis o iselder yn amlach na dynion. Ar unrhyw adeg, bydd rhyw 10% i 15% o'r boblogaeth dros 65 oed ledled y wlad yn dioddef o iselder, a bydd 25% arall yn dangos symptomau o iselder. Y gyfradd achosion ar gyfer iselder ymysg pobl hŷn mewn ysbytai aciwt yw 29%, a'r gyfradd ymysg y rhai sy'n byw mewn cartrefi gofal yw 40%. Mae iselder mwy difrifol yn llai cyffredin, ac mae hyn yn effeithio ar 3-5% o bobl hŷn.
- Heneiddio yw'r risg fwyaf ar gyfer dementia. Yn 2013, amcangyfrifwyd bod 45,529 o bobl yn byw gyda dementia yng Nghymru ac o'r rhain, dim ond 17,661 oedd wedi derbyn diagnosis ffurfiol. Erbyn 2021, amcangyfrifir y bydd gan dros 55,000 o bobl yng Nghymru dementia. Mae creu cymunedau sy'n gefnogol o bobl gyda dementia yn hanfodol i les pobl hŷn, yn enwedig y miloedd o bobl sy'n byw gyda dementia ni waeth a gawsant ddiagnosis swyddogol ai peidio, ac mae hefyd yn hanfodol i les y bobl o'u cwrdd gan fod dementia yn effeithio arnynt hwy yn ogystal.²⁶
- Mae bod mewn iechyd corfforol da yn hynod o fuddiol i iechyd a lles mewn pobl hŷn, ac mae'r gallu i fod yn gorfforol egniol yn gwella cryfder cyhyrau ac iechyd emosiynol ac yn lleihau'r risg o gwmpo ac o arwahanrwydd ar yr un pryd.
- Mae Sefydliad Iechyd y Byd wedi canfod mai pobl hŷn sy'n wynebu'r risg fwyaf o glefydau wrth heneiddio, a bod y canlynol yn arbennig yn cynyddu'r risg honno:
  - Ysmygu,
  - Alcohol,

²⁵ [Heneiddio'n Dda: Atal Cwmpadau \(ageingwellinwales.com/cy\)](http://Heneiddio'n Dda: Atal Cwmpadau (ageingwellinwales.com/cy))

²⁶ [Heneiddio'n Dda: Cymunedau Cefnogi Pobl â Dementia \(ageingwellinwales.com/cy\)](http://Heneiddio'n Dda: Cymunedau Cefnogi Pobl â Dementia (ageingwellinwales.com/cy))

- Iechyd ceg gwael,
- Diffyg Maeth,
- Meddyginiaeth (cydymffurfiaeth ac adolygiadau),
- Cadw at therapi / triniaeth,
- Ffactorau seicolegol (iselder / gweithrediad gwybyddol),
- Colli clyw,
- Colli golwg,
- Y gallu i gael mynediad i lefydd o fewn yr amgylchedd ffisegol.

I bobl ifanc:

- Mae tystiolaeth bod y 1,000 diwrnod cyntaf yn oes plentyn (sy'n cynnwys y diwrnodau cyn i blentyn gael ei eni, hyd nes ei fod yn ddwy oed) yn effeithio'n sylweddol ar weddill ei fywyd. Fel y mae Cymru Well Wales wedi egluro, "Mae gan y blynyddoedd hyn effaith hirhoedlog ar unigolion a theuluoedd. Mae'r 1,000 diwrnod cyntaf yn penderfynu tynged plant wrth iddyn nhw dyfu: eu cyflawniadau addysgol, eu gallu i sicrhau incwm, eu dylanwadau ar eu plant eu hunain, a'u hiechyd pan fyddant yn hŷn."²⁷
- Mae plant sy'n cael eu geni mewn tlodi yn fwy tebygol o dyfu'n oedolion gydag iechyd gwael, o gymharu â phlant o gefndir mwy cefnog.
- Mae tystiolaeth dda bod bwydo ar y fron yn fuddiol i iechyd y fam a'i babi, a'i fod yn helpu i greu bond rhyngddi hi a'i babi. Fodd bynnag, mae mamau ifanc ymhlith y grwpiau lleiaf tebygol o fwydo ar y fron.
- Mae babanod i fenywod gordew ac sydd wedi ysmygu trwy gydol y beichiogrwydd yn wynebu risg uwch o ddatblygu arferion ffordd o fyw yn y dyfodol nad ydynt yn iach, ac o ddioddef o gyflyrau cronig difrifol. Bydd hyn yn effeithio ar ansawdd eu bywyd a'u disgwyliad oes.
- Mae hefyd 'grwpiau' penodol o blant sy'n fwy tebygol o fod angen gwasanaethau gofal a chymorth yn ystod eu hoes. Ymhlith y grwpiau hyn y mae plant o deuluoedd lle mae anghenion gofal a chymorth eraill, plant sydd wedi eu gwahanu oddi wrth eu teuluoedd a phlant gydag anabledau.
- Mae rhai plant yn dioddef o gamdriniaeth gorfforol, emosiynol neu rywiol, neu'n byw mewn teuluoedd lle mae'r rhieni wedi gwahanu, lle mae sylweddau'n cael eu camddefnyddio, lle mae salwch iechyd meddwl ac mewn cartref lle mae trais domestig. Yr enw ar y fath brofiadau yw Profiadau Niweidiol yn ystod Plentyndod, ac mae 47% o oedolion yng Nghymru wedi profi o leiaf un yn ystod eu plentyndod. Mae'r profiadau hyn yn achosi niwed hirhoedlog i iechyd, sy'n parhau wrth i blant dyfu'n oedolion a heneiddio.
- Bydd sicrhau bod plant yn cael eu cefnogi i gymryd rheolaeth dros eu bywydau a'u lles eu hunain yn eu helpu i fyw'r bywyd gorau posibl. Mae darparu gwybodaeth glir a hawdd dod o hyd iddi, am ba gymorth cynnar sydd ar gael i bobl ifanc a'u teuluoedd yn eu hardal, yn bwysig.
- Mae'r arddegau hefyd yn bwysig, ac mae tystiolaeth gref bod arferion ffordd o fyw arddegwyr yn effeithio ar ganlyniadau iechyd a gofal cymdeithasol yn y tymor hwy. Mae llawer o blant yn meithrin arferion nad ydynt yn iach o ran gweithgarwch corfforol a diet. Mae dros chwarter o blant Cymru dros eu pwysau

²⁷ Cymru Well Wales. 1000 diwrnod cyntaf

neu'n ordew, gan gynnwys 12.4% sy'n ordew. Roedd 40% o oedolion sy'n ysmegu wedi dechrau ysmegu yn rheolaidd cyn iddynt droi'n 16 oed.

- Gall heintiau a drosglwyddir yn rhywiol effeithio ar iechyd unigolion yn y tymor hwy, a gallant hefyd achosi anffrwythlondeb. Gall ymddygiad rhywiol pobl ifanc achosi beichiogrwydd heb ei gynllunio hefyd; gall hyn beri risgiau sylweddol i iechyd a gall fod yn niweidiol hefyd i iechyd hirdymor a chyfleoedd bywyd y fam a'r babi fel ei gilydd. Ar ben hynny, gwyddys y gall fod cysylltiad rhwng pwysau geni isel a beichiogrwydd yn yr arddegau a menywod sy'n ysmegu yn ystod beichiogrwydd. I leihau'r risg y bydd babanod yn cael eu geni'n gynamserol, gyda phwysau geni isel a'r risg o anableddau sy'n cyd-fynd â hynny, mae'n bwysig bod cymorth ar gael i'r rhai all fod yn wynebu'r risgiau hynny.
- Mae 50% o bobl gyda salwch meddwl gydol oes yn dechrau dioddef o salwch meddwl erbyn iddynt gyrraedd 14 oed. Mae'r plant a phobl ifanc sy'n wynebu'r risg fwyaf o gael problemau iechyd meddwl yn cynnwys y plant a phobl ifanc hynny y mae eu teulu wrthi'n chwalu, y rhai sydd yn y system gofal, y rhai sy'n dangos problemau ymddygiad a'r rhai sydd wedi profi trawma.
- Bydd annog arddegwyr i feithrin arferion ffordd o fyw iach yn effeithio ar ganlyniadau iechyd i bobl ifanc ac ar y galw gan oedolion yn y dyfodol am ystod o wasanaethau.

4.2 Anabledd ²⁸

Mae llawer o wahanol fathau o anableddau. Gall rhywun ag anabledd corfforol, problem iechyd neu nam ar y synhwyrâu ei chael yn anodd gwneud gweithgareddau pob dydd, oherwydd cyfyngiadau ar ei synhwyrâu neu oherwydd bod ei allu i symud yn gyfyngedig. Ystyr nam ar y synhwyrâu yw colli golwg neu glyw, neu ddiffyg ar y synhwyrâu hyn. Mae hyn yn cynnwys y deillion, y rhannol ddall, y byddar a'r rhai sy'n drwm eu clyw. Gall unigolyn fod ag anabledd ers ei eni, neu gall yr anabledd ddigwydd yn ystod ei oes. Gall anableddau iechyd gynnwys cyflyrau cronig, fel gordewdra. I bobl sydd wedi dioddef o strôc er enghraifft, gall fod sgil effeithiau hirdymor ar eu gallu i symud, eu lleferydd, eu clyw a'u golwg.

I bobl gydag anableddau corfforol neu namau ar y synhwyrâu, gall y byd o'u cwmpas yn enwedig fod yn rhwystyr sy'n eu hatal rhag byw bywyd llawn. Gall pobl gydag anableddau corfforol neu nam ar y synhwyrâu ei chael yn anodd gadael y tŷ a gwneud tasgau pob dydd.

Mae pobl gydag anableddau dysgu yn fwy tebygol o ddatblygu problemau corfforol a phroblemau iechyd meddwl o gymharu â'r boblogaeth gyffredinol. Er enghraifft, mae dementia yn gyffredin iawn ymysg pobl gyda syndrom Down. Mae ymchwil yn awgrymu bod pobl gydag anableddau dysgu 58 gwaith yn fwy tebygol o farw cyn eu bod yn 50 oed. Maent hefyd yn fwy tebygol o fod â diabetes, nam ar y synhwyrâu, problemau iechyd meddwl neu epilepsi, ac yn fwy tebygol o farw o gyflyrau sy'n gysylltiedig â'u cyflyrau dysgu. Gall iechyd pobl gydag anableddau dysgu fod yn waeth, oherwydd arferion ffordd o fyw fel diet gwael a diffyg ymarfer corff nad ydynt wedi derbyn digon o gyngor a chymorth amdanynt i'w newid. ²⁹

²⁸ Asesiad o'r Boblogaeth i Gwm Taf (2017). O: ²⁸ Asesiad o'r Boblogaeth i Gwm Taf (2017).

²⁹ NICE guideline (2018): Care and support of people growing older with learning disabilities. O: www.nice.org.uk/guidance/ng96

Mae pobl gydag anableddau dysgu bellach yn byw yn hirach ac, o ganlyniad i hynny, mae'r nifer o bobl hŷn gydag anabledd dysgu yn cynyddu. Mae angen ar bobl hŷn gydag anabledd dysgu fwy o gymorth i heneiddio'n iach, i aros yn egniol ac i aros yn iach mor hir â phosibl.

Mae arwahanu cymdeithasol ac unigrwydd yn broblem i bobl gydag anableddau corfforol gan gynnwys nam ar y synhwyrau a phobl gydag anableddau dysgu.

4.3 Beichiogrwydd a mamolaeth

Mae llawer o broblemau iechyd cyffredin sy'n gysylltiedig â beichiogrwydd. Mae rhai o'r problemau mwyaf cyffredin i'w gweld isod:

- Mynd i'r tŷ bach yn aml i ollwng dŵr,
- Poen yn y pelfis,
- Y peils (haemoroidau),
- Newidiadau ar y croen ac i wallt,
- Diffyg cwsg,
- Olion ymestyn ar y croen,
- Ffêr, traed a bysedd chwyddedig,
- Deintgig chwyddedig a llidus, ac sydd o bosibl yn gwaedu,
- Blinder,
- Arllwysiad o'r wain,
- Gwaedu o'r wain,
- Gwythiennau faricos.

4.4 Hil

Mae Iechyd Cyhoeddus Cymru wedi canfod bod ethnigrwydd yn fater pwysig oherwydd, ar wahân i anghenion penodol yn ymwneud ag iaith a diwylliant, mae pobl o gefndiroedd lleiafrif ethnig yn fwy tebygol o ddod o deuluoedd incwm isel, dioddef o amodau byw gwaeth ac ennill cymwysterau addysgol is.

Ar ben hynny, mae cyfraddau uwch o rai cyflyrau iechyd ymhlith rhai grwpiau ethnig. Er enghraifft, mae gan bobl sy'n tarddu o Dde Asia a'r Caribî risg sylweddol uwch o ddiabetes; mae pobl sy'n tarddu o Fangladesh yn llai tebygol o yfed alcohol ond yn fwy tebygol o ysmegu, ac mae anaemia cryman-gell yn anhwylder gwaed etifeddol sy'n effeithio'n bennaf ar bobl o darddiad Affricanaidd neu Garibiaidd.

Mae gwahaniaethau iechyd ethnig ar eu mwyaf amlwg o ran lles meddyliol, canser, clefyd y galon, y Feirws Imiwnoddiffygiant Dynol (HIV), Twbercwlosis a Diabetes.

Mae'r adroddiad "Ethnigrwydd ac Iechyd yng Nghymru"³⁰ yn disgrifio cyfansoddiad ethnig Cymru, ac mae'n rhoi gwybodaeth am yr hyn sy'n achosi'r canlyniadau iechyd

---

³⁰ Arsyllfa Iechyd Cyhoeddus Cymru (2015). Ethnigrwydd ac iechyd yng Nghymru. O: www.publichealthwalesobservatory.wales.nhs.uk/ethnicity

mae grwpiau ethnig yn eu profi, gan ddefnyddio data o Gyfrifiad 2011. Mae'n nodi'r canlynol:

- Mae'r boblogaeth Gwyn Prydeinig neu Wyn Gwyddelig yn cyfrif am bron i 94% o'r boblogaeth.
- Mae strwythur oedran y boblogaeth Gwyn Prydeinig a Gwyn Gwyddelig yn hŷn na'r grwpiau eraill. Mae'r strwythurau oedran iau mewn grwpiau eraill yn adlewyrchu patrymau mewnfudo ac, mewn rhai achosion, gyfraddau genedigaethau uwch.
- Ar ôl cyfrif am oedran, mae canran uwch o boblogaeth y grŵp Gwyn Prydeinig a Gwyn Gwyddelig yn dweud bod ganddynt salwch cyfyngus o gymharu â'r grwpiau eraill, ac eithrio'r grŵp Cymysg aml-ethnig.
- Adroddodd y grŵp Cymysg aml-ethnig y lefelau uchaf o iechyd cyffredinol gwael neu wael iawn er nad oedd y gwahaniaethau rhwng y grwpiau yn fawr iawn.
- Roedd y rhai yn y grŵp Gwyn Prydeinig a Gwyn Gwyddelig yn fwy tebygol o ddarparu gofal di-dâl na phobl yn y grwpiau ethnig eraill. Mae hyn yn adlewyrchu strwythur oedran hŷn y grŵp hwn.

4.5 Crefydd a chred³¹

Mae credoau ynghylch iechyd, salwch a gofal iechyd yn gallu amrywio rhwng crefyddau a diwylliannau, ac o fewn unrhyw grŵp crefyddol neu ddiwylliannol hefyd. Gall credoau crefyddol effeithio ar ba mor dderbyniol y bydd agweddau ar ofal meddygol i bobl, fel archwiliadau diagnostig a mathau penodol o driniaeth er enghraifft, a gall arferion crefyddol effeithio ar gynlluniau iechyd a thriniaeth yn yr un modd, fel cyfnodau o ymptydio er enghraifft.

Ni ddylid byth ei chymryd yn ganiataol y bydd unigolyn sy'n perthyn i grŵp penodol o reidrwydd yn dilyn pob un o safbwyntiau ac arferion ei grŵp yn ofalus, na chwaith y bydd yn cadw at y safbwyntiau a'r arferion hyn yn gyffredinol. Gall sawl ffactor ddylanwadu ar sut y bydd claf unigol yn ymateb i sefyllfa glinigol, yn eu plith i ba gangen o grefydd neu gred benodol y mae'n perthyn a pha mor gryf yw ei greddau crefyddol (er enghraifft, uniongred neu ddiwygiedig, cymedrol neu ffundamentalaid). Am y rheswm hwn, dylid trin pob person fel unigolyn.

Mae credoau, arferion a defodau yn ymwneud â beichiogrwydd a genedigaeth, 'dod i oed', y mislif, priodi a marwolaeth yn amrywio'n fawr rhwng crefyddau a diwylliannau, a gall pob un effeithio ar iechyd ac ar sut y bydd pobl yn ceisio gwasanaethau iechyd.

Mae anffurfio organau cenhedlu benywod yn gysylltiedig â ffactorau diwylliannol, crefyddol a chymdeithasol o fewn teuluoedd a chymunedau, er nad oes unrhyw gysylltiad uniongyrchol â'r un grefydd neu ffydd. Mae'n arfer anghyfreithlon sy'n codi pryderon iechyd difrifol.

---

³¹ Llywodraeth y DU: Culture, spirituality and religion: migrant health guide. Advice and guidance on the health needs of migrant patients for healthcare practitioners. O: [Culture, spirituality and religion: migrant health guide - GOV.UK \(www.gov.uk\)](https://www.gov.uk/government/publications/culture-spirituality-and-religion-migrant-health-guide)

Mae 'trais ar sail anrhydedd', sy'n fath o drais domestig sy'n gysylltiedig â'r cysyniad o anrhydedd, yn digwydd yn y cymunedau hynny lle mae'r cysyniad o anrhydedd yn gysylltiedig â'r ymddygiad a ddisgwylir gan deuluoedd ac unigolion.

Mae posibilrwydd y bydd troseddau casineb yn cael eu cyflawni yn gysylltiedig â chrefydd a chred.

4.6 Rhyw

- Y disgwyliad oes ar gyfartaledd adeg genedigaeth i Gwm Taf Morgannwg yw 81.0 oed i fenywod a 77.6 i ddynion, sef gwahaniaeth o 3.4 o flynyddoedd.
- Mae dynion yn tueddu i ddefnyddio gwasanaethau iechyd yn llai na menywod, ac yn ceisio gwasanaethau iechyd am afiechydon yn hwyrach nag y byddai menywod. Dangosodd ymchwil defnyddwyr yn 2009 gan yr Adran Iechyd a Gofal Cymdeithasol³² am y defnydd o fferyllfeydd fod dynion rhwng 16 a 55 yn tueddu i 'osgoi' gwasanaethau fferyllol h.y. maent yn osgoi mynd i fferyllfeydd yn fwriadol ac yn teimlo'n anghyfforddus mewn fferyllfeydd oherwydd y gred eu bod yn fenywaidd/ar gyfer pobl hŷn/heb ddigon o breifatrwydd o ran gwasanaethau cwsmeriaid. Dangosodd yr holiadur i gleifion a'r cyhoedd fod 84% o'r ymatebwyr yn fenywod a bod 14% yn ddynion.
- Mae dynion yn fwy tebygol o farw o glefyd coronaidd y galon yn gynamserol, ac yn fwy tebygol o farw yn ystod digwyddiad cardiaidd sydyn. Mae risg menywod o glefyd cardiofasgwlaidd yn gyffredinol yn cynyddu yn ddiweddarach mewn bywyd, ac maent yn fwy tebygol o farw o strôc.
- Mae canran yr oedolion sy'n dweud eu bod dros eu pwysau neu'n ordew yn uwch i ddynion nag ydyw i fenywod ym mhob grŵp oedran.
- Mae menywod yn fwy tebygol o ddweud bod ganddynt iselder a gorbryder, ceisio cyngor am iselder a gorbryder a chael diagnosis o iselder a gorbryder. Mae'n bosibl bod y nifer o ddynion sydd ag iselder a gorbryder yn is na'r nifer sydd wedi cael diagnosis ohonynt. Mae hunanladdiad yn fwy cyffredin ymhlith dynion, fel y mae pob ffurf ar gamddefnyddio sylweddau.
- Roedd 19% o oedolion yng Nghymru yn yfed mwy na'r canllawiau wythnosol rhwng 2018 a 2019 a rhwng 2019 a 2020. Roedd yfed mwy nag a argymhellir yn y canllawiau yn fwy cyffredin ymhlith dynion na menywod.
- Mae morbidrwydd a marwolaethau yn gyson uwch ymhlith dynion ar gyfer bron pob cancer nad ydynt yn benodol i ryw.

4.7 Cyfeiriadedd rhywiol

Canfu'r papur gwyn ynghylch iechyd y cyhoedd, '*Healthy Lives, Healthy People*' fod iechyd meddwl gwael, heintiau a drosglwyddir yn rhywiol, defnydd problemus o gyffuriau ac alcohol ac ysmegu ymhlith y problemau iechyd cyhoeddus pwysicaf sy'n wynebu'r DU. Mae'r problemau hyn oll yn effeithio'n anghymesur ar bobl lesbiïaidd, hoyw, deurywiol, a thrawsryweddol:

---

³² [Pharmacy consumer research. Pharmacy usage and communications mapping – Executive summary.](#) Mehefin 2009

- Mae'r defnydd anghyfreithlon o gyffuriau ymysg pobl LHD o leiaf 8 gwaith yn uwch nag ydyw ymhlith y boblogaeth gyffredinol.
- Mae gan tua 25% o bobl LHD ryw lefel o ddibyniaeth ar alcohol.
- Mae bron i hanner o bobl LHDT yn ysmegu, ond dim ond chwarter o bobl heterorywiol sy'n gwneud hynny.
- Mae pobl lesbiaidd, hoyw a deurywiol yn wynebu risg uwch o anhwylder meddwl, meddyliau hunanladdol, camddefnyddio sylweddau a hunan-niweidio bwriadol.
- Dywedodd 41% o bobl drawsryweddol eu bod wedi ceisio cyflawni hunanladdiad o gymharu ag 1.6% o'r boblogaeth gyffredinol.

4.8 Ailbennu rhywedd³³

- Mae cyffuriau ac alcohol yn cael eu prosesu gan yr afu, fel y mae hormonau croesrywiol. Gall defnydd trwm ar alcohol a/neu gyffuriau wrth gymryd hormonau gynyddu'r risg o wenwyndra'r afu ac o niwed i'r afu.
- Gall alcohol, cyffuriau, tybaco a'r defnydd o therapi hormonau oll gynyddu'r risg o niwed cardiofasgwlaidd. O'u cymryd gyda'i gilydd, gallant gynyddu'r risg sydd eisoes yn bresennol oherwydd therapi hormonau.
- Gall ysmegu effeithio ar lefelau oestrogen, sy'n gallu cynyddu'r risg o osteoporosis a lleihau effeithiau benyweiddio meddyginiaethau oestrogen.
- Mae pobl drawsryweddol yn wynebu sawl rhwystr a all eu hatal rhag gwneud ymarfer corff rheolaidd. Mae llawer o bobl drawsryweddol yn ei chael yn anodd gyda delwedd eu corff, ac o ganlyniad i hynny gallant fod yn amharod i wneud ymarfer corff.
- Dysfforia rhywedd yw'r term meddygol a ddefnyddir i ddisgrifio'r anesmwythyd hwn. Mae pobl drawsryweddol yn debygol o ddioddef o salwch meddwl oherwydd yr anesmwythyd maent yn ei deimlo. Y prif beth sy'n achosi hyn yw teimlad eu bod yn wahanol, ac nad yw'r gymdeithas wedi eu derbyn. Os yw person trawsryweddol am drawsnewid a byw yn y rôl rhywedd y mae'n uniaethu â hi, gall boeni hefyd am wneud drwg i berthnasau, colli ei swydd a bod yn destun trosedd casineb a gwahaniaethu. Mae ofni'r rhagfarn a'r gwahaniaethu hyn, a all fod yn wirioneddol neu'n ddychmygol, achosi trallod seicolegol sylweddol.

4.9 Troseddwyr, a phlant a phobl ifanc sydd mewn cysylltiad â'r System Cyfiawnder Ieuencid³⁴

Gall fod mwy o anghenion iechyd a lles gan bobl ifanc sydd mewn cysylltiad â'r System Cyfiawnder Ieuencid o gymharu â phlant eraill o'r un oedran. Dangosodd adroddiad diweddar, ar sail ystadegau arbrofol o anghenion asesedig plant a ddedfrydwyd yn y System Cyfiawnder Ieuencid yng Nghymru a Lloegr (Mawrth 2020), fod y nifer o 'bryderon' am blentyn yn cynyddu yn dibynnu ar ddifrifoldeb y math o ddedfryd a roddwyd. I 5 o 19 o'r pryderon, roedd gan 71% o blant yn dilyn asesiad un ohonynt. Y pryderon hyn oedd:

³³ Gender Identity Research and Education Society [Trans Health Factsheets](#)

³⁴ Youth Justice Board / Ministry of Justice (2019/2020). Assessing the needs of sentenced children in the Youth Justice System, England and Wales. O: [Microsoft Word - Assessing the needs of sentenced children in the Youth Justice System 2019-20.docx \(publishing.service.gov.uk\)](#)

- Diogelwch a Lles (90%),
- Risg i Eraill (87%),
- Camddefnyddio Sylweddau (76%),
- Iechyd Meddwl (72%)
- Lleferydd, iaith a chyfathrebu (71%)

Ar ben hynny, roedd dros hanner y plant a aseswyd yn 'Blentyn mewn Angen' presennol neu flaenorol, roedd dwy ran o dair ohonynt yn wynebu risg uchel neu risg uchel iawn o niwed difrifol, ac roedd gan bron i hanner ohonynt sgôr uchel neu uchel iawn ar gyfer Diogelwch a Lles.

4.10 Digartrefedd a chysgu ar y stryd

Mae cysgu ar y stryd yn beryglus ac mae'n hynod niweidiol i iechyd corfforol ac i iechyd meddwl. Canfu ymchwil³⁵ gan yr elusen digartrefedd Crisis fod pobl sy'n cysgu ar y stryd 17 gwaith yn fwy tebygol o fod yn destun trais na'r cyhoedd yn gyffredinol. Mae mwy nag un ym mhob tri o bobl sy'n cysgu ar y stryd wedi cael eu taro neu eu cicio'n fwriadol, neu wedi profi rhyw fath arall o drais, tra oeddent yn ddigartref. Mae pobl ddigartref dros naw gwaith yn fwy tebygol o gyflawni hunanladdiad na'r boblogaeth gyffredinol.

Yr oedran gymedrig adeg marwolaeth i rywun digartref yng Nghymru a Lloegr yw 45 oed i ddynion a 43 i fenywod, o gymharu â 76 i ddynion a 81 i fenywod ymysg y boblogaeth gyffredinol yng Nghymru a Lloegr (2018). Roedd dwy farwolaeth o bob pump ymysg pobl ddigartref yn gysylltiedig â gwenwyno trwy gymryd cyffuriau yn 2018 (amcangyfrif o 294 o farwolaethau), ac mae'r nifer o farwolaethau sydd wedi eu hachosi gan hynny wedi cynyddu gan 55% ers 2017. Roedd y rhan fwyaf o farwolaethau a gofnodwyd mewn ardaloedd trefol (95%), ac roeddent yn gyson â data oedd yn dangos bod crynodiadau uwch o bobl yn cysgu ar y stryd mewn ardaloedd trefol yng Nghymru a Lloegr.

Yng Nghymru, mae'r nifer o bobl sy'n cysgu ar y stryd yn cael ei monitro'n genedlaethol, fel bod gwell dealltwriaeth o'r sefyllfa. Yn 2019, dangosodd y gwaith hwn fod gan Ben-y-bont ar Ogwr y nifer uchaf o bobl yn cysgu ar y stryd yn ardal y Bwrdd Iechyd, sef 15, a'r amcangyfrif i Ronda Cynon Taf oedd 7 person yn cysgu ar y stryd. Amcangyfrifwyd bod gan Ferthyr Tudful chwe pherson yn cysgu ar y stryd. Er bod y niferoedd yn gymharol isel, roedd y niferoedd hyn yn gynydd ar y rhai ar gyfer y flwyddyn flaenorol.

Yn ôl adroddiad gan Centrepoin³⁶, pobl ifanc sy'n ddigartref yw'r grŵp mwyaf difreintiedig yn gymdeithasol. Mae ymchwil flaenorol wedi dangos bod gan lawer ohonynt broblemau cymhleth gan gynnwys camddefnyddio sylweddau a phroblemau iechyd meddwl ac iechyd corfforol, a bod llawer wedi dioddef o gamdriniaeth neu wedi profi digwyddiadau trawmatig. Mae 42% o bobl ifanc ddigartref wedi cael diagnosis o broblem iechyd meddwl neu'n dweud bod ganddynt symptomau o iechyd

³⁵ Crisis Sanders, B. & Albanese, F. (2016) "It's no life at all": Rough sleepers' experiences of violence and abuse on the streets of England and Wales. From: [crisis_its_no_life_at_all2016.pdf](#)

³⁶ [Toxic Mix: The health needs of homeless young people, Centrepoin 2014](#)

meddwl gwael, mae 18% wedi ceisio cyflawni hunanladdiad, mae gan 31% broblem iechyd corfforol (fel problemau gyda'u hanadlu, ar eu cymalau a'u cyhyrau, neu gur pen rheolaidd), mae gan 21% hanes o hunan-niweidio, mae 52% yn dweud eu bod yn cael trafferth wrth gysgu, mae 55% yn ysmegu ac mae 50% yn defnyddio sylweddau anghyfreithlon.

4.11 Cymunedau teithwyr a sipsiwn

Mae Sipsiwn a Theithwyr ymhlith poblogaethau ethnig lleiafrifol hynaf y DU. Mae Sipsiwn Romani a Theithwyr Gwyddelig yn grwpiau hil a gydnabyddir o dan Ddeddf Cydraddoldeb 2010. Amcangyfrifir bod 2,785 o Sipsiwn a Theithwyr yn byw yng Nghymru. Mae hyn yn cyfateb i 0.1% o'r boblogaeth gyfan, ac maent yn byw mewn ychydig dros 1,000 o aelwydydd (Cyfrifiad 2011).

Yng Nghymru, mae hawl gan Sipsiwn a Theithwyr i gael triniaeth gan feddyg teulu, fel preswlydd parhaol neu dros dro. Mae astudiaethau wedi dangos bod Sipsiwn a Theithwyr yn wynebu heriau wrth ddefnyddio gwasanaethau, a gall fod mai'r isod sy'n achosi'r heriau hyn:

- Y ffaith nad ydynt yn aros yn yr un ardal yn barhaol
- Lleoliad y safleoedd
- Cludiant - mae hyn yn arbennig o berthnasol yn aml i fenywod na allant yrru
- Lefelau isel o wybodaeth am wasanaethau iechyd a'u hawl i'w defnyddio, neu sut i'w defnyddio

Mae'r boblogaeth Sipsiwn a Theithwyr yn wynebu problemau iechyd gwaeth na gweddill y boblogaeth:

- Maent yn byw bywydau byrrach
- Maent yn dioddef o afiechydon cronig fel clefyd cardiofasgwlaidd, canserau, diabetes, asthma a chyflyrau anadlol eraill. Mae cyfraddau uwch o strôc yn eu plith
- Mae eu hiechyd meddwl yn waeth, gyda phroblemau iechyd meddwl ysgafn a chymedrol i ddifrifol, ynghyd â chyflyrau parhaus
- Mae eu hiechyd deintyddol yn waeth
- Mae cyfraddau uwch yn eu plith o farw-enedigaethau, marwolaethau amenedigol ac iselder ôl-enedigol
- Mae cyfraddau uwch yn eu plith o gyflyrau etifeddol o ganlyniad i briodasau cydwaed (sef o fewn yr un teulu)
- Mae llai o blant yn y cymunedau hyn wedi cael eu brechiadau/imiwneiddiadau
- Maent yn ysmegu ac yn yfed mwy
- Mae diet gwaeth ganddynt
- Mae cyfraddau uwch o ddamweiniau yn eu plith; ac
- Mae cyfraddau uwch o drais domestig yn eu plith.

Mae'r materion hyn o ganlyniad i amryw ffactorau ffordd o fyw ar y cyd â materion yn ymwneud ag addysg wael, diffyg defnydd ar wasanaethau cymorth prif ffrwd a diffyg ymddiriedaeth yn y fath wasanaethau.

Mae bod yn Sipsi, Roma neu Deithiwr fel arfer yn rhan bwysig o hunaniaeth rhywun. Ymhlith eu credoau diwylliannol y mae credu y dylai aelodau o'r cartref neu'r uned deuluol estynedig ddelio â phroblemau iechyd. Mae rhaniad cryf rhwng y rhywiau hefyd yn y diwylliant Sipsiwn a Theithwyr, ac mae preifatrwydd yn bwysig iawn iddynt.

4.12 Ceiswyr lloches, ffoaduriaid ac ymfudwyr ^{37,38}

Mae ceisiwr lloches yn berson sydd wedi dod i'r DU i ymarfer ei hawl i geisio lloches o dan Gonfensiwn 1951 am Statws Ffoaduriaid, ac sydd wrthi'n aros am benderfyniad ynghylch a fydd yn cael statws ffoadur. Mae pobl sydd wedi gadael eu gwlad lle mae rhyfel, neu sydd wedi gadael gwlad lle maent yn cael eu herlid oherwydd eu lle yn y gymdeithas, yn enghreifftiau o geiswyr lloches. Mae ffoadur yn berson sydd angen cael ei ddiogelu ac a gydnabyddir gan Lywodraeth y DU o dan Gonfensiwn 1951, ac oherwydd hynny mae'r person wedi cael caniatâd i aros yn y DU am gyfnod o bum mlynedd i ddechrau (er bod modd ymestyn hyn am gyfnod amhenodol). Mae llawer o ffyrdd o ddehongli'r term 'ymfudwr' ac nid oes diffiniad cyfreithiol ohono.

Nid yw materion yn ymwneud â mewnfudo na cheisio lloches wedi eu datganoli i Gymru. Fodd bynnag, mae gan Lywodraeth Cymru gyfrifoldebau dros lawer o agweddau ar fywyd a fydd yn effeithio ar geiswyr lloches yng Nghymru, ac un o'r agweddau hyn yw gwasanaethau iechyd.

Mae ffoaduriaid a cheiswyr lloches yn cyrraedd Cymru yn aml wedi cael profiadau trawmatig yn eu gwledydd gwreiddiol. Yr un yw llawer o'u gofynion iechyd â gofynion pobl yn y gymuned leol, er y gall fod ganddynt rai problemau iechyd neu broblemau yn gysylltiedig ag iechyd sy'n wahanol. Gall y gwasanaethau hyn gynnwys:

- Problemau penodol yn sgil eu profiadau a'u hamgylchiadau a allai fod wedi peri iddynt wneud cais am loches, e.e. wedi bod yn destun artaith/camdriniaeth neu wedi bod yn dyst i hynny
- Problemau iechyd megis:
  - Imiwneiddiadau anghyflawn
  - Clefydau trosglwyddadwy fel twbercwlosis, HIV/AIDS a mathau eraill o glefydau a drosglwyddir yn rhywiol
  - Bod yn fwy agored i gael cyflyrau penodol
- Afiechyd cronig
- Problemau iechyd meddwl a all fod yn gysylltiedig â phrofiadau yn y gorffennol neu broblemau sydd ganddynt eisoes, ond sy'n cael eu gwaethygu gan eu hamgylchiadau presennol e.e. anhwylder straen wedi trawma
- Iechyd deintyddol.³⁹

¹⁷ [Ceiswyr Lloches a Ffoaduriaid | Rhwydwaith Iechyd Cyhoeddus Cymru](#)

³⁸ Llywodraeth Cymru (2015). Cenedl Noddfa – Cynllun Ffoaduriaid a Cheiswyr Lloches. O: [Cenedl noddfa cynllun ffoaduriaid a cheiswyr lloches \(llyw.cymru\)](#)

³⁹ Grŵp Cyngori Ffoaduriaid a Cheiswyr Lloches Cymru ar Iechyd (2008). Gofal iechyd i geiswyr lloches yng Nghymru

Yn 2019, lansiodd Llywodraeth Cymru 'Cenedl Noddfa - Cynllun ffoaduriaid a cheiswyr lloches', sydd â'r nod o fynd i'r afael â'r materion pwysicaf o ran ffoaduriaid a cheiswyr lloches, a sicrhau:

- Gall ffoaduriaid a cheiswyr lloches ddefnyddio gwasanaethau iechyd (gan gynnwys gwasanaethau iechyd meddwl) y mae arnynt eu hangen drwy gydol y 'daith lloches'. Mae hyn yn cynnwys asesiadau iechyd wrth gyrraedd y wlad, ac yn ystod y cyfnodau gwasgaru ac ôl-drawma.
- Bod ffoaduriaid a cheiswyr lloches yn cael y wybodaeth a'r cyngor sydd eu hangen arnynt i ddechrau integreiddio i gymdeithas Cymru o'r diwrnod cyntaf;
- Nad yw ceiswyr lloches yn cael eu hatal rhag cael mynediad at gynlluniau priodol Llywodraeth Cymru a fyddai'n eu helpu i integreiddio;
- Bod ffoaduriaid a cheiswyr lloches newydd yn llai tebygol o wynebu amddifadedd;
- Bod pob ffoadur a cheisydd lloches (yn enwedig plant ar eu pen eu hunain yn ceisio lloches) yn cael eu diogelu'n briodol ac yn gallu cael gafael ar gefnogaeth eirioli;
- Bod ffoaduriaid a cheiswyr lloches yn gallu cael mynediad at gyfleoedd addysgol, gan gynnwys sgiliau iaith, i'w helpu i ailadeiladu eu bywydau a chyflawni eu potensial llawn.

4.13 Cyn-filwyr ⁴⁰

Y diffiniad o gyn-filwr yw unrhyw un sydd wedi gwasanaethu am o leiaf un diwrnod yn Lluoedd Arfog ei Mawrhydi (Rheolaidd neu Wrth Gefn), neu Forwyr Masnachol sydd wedi gwasanaethu mewn ymgyrchoedd milwrol â diffiniad cyfreithiol. Yn 2020, amcangyfrifwyd bod 21,810 o gyn-filwyr yn byw ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg.⁴¹ Mae dosbarthiad oedran y cyn-filwyr hyn yn gwyrto tuag at y rhai sydd dros oedran ymddeol. Fodd bynnag, oherwydd y gostyngiad a ragwelir yn y nifer o bobl yn y grŵp hwn, ynghyd â'r newidiadau sydd ar y gweill yn Lluoedd Arfog y DU, bydd nifer uwch o gyn-filwyr y dyfodol yn bobl iau. O'r herwydd, mae eu hanghenion iechyd yn debygol o fod yn wahanol i anghenion cyn-filwyr hŷn.

Mae'r rhan fwyaf o gyn-filwyr yn dweud iddynt gael profiad dymunol yn y fyddin, ac nid ydynt yn dioddef o ganlyniadau iechyd andwyol o ganlyniad i'w hamser yn y fyddin. At ei gilydd, mae iechyd cyffredinol y boblogaeth cyn-filwyr yn dda, yn enwedig o ran ffitrwydd corfforol cyffredinol. Fodd bynnag, mae cyfraddau uwch o rai cyflyrau ymhlith cyn-filwyr yn sgil gwasanaethu yn y fyddin o gymharu â'r boblogaeth gyffredinol. Ymhlith y cyflyrau hyn y mae iselder, problemau gyda'r cefn, problemau gyda'r coesau a'r breichiau, problemau gyda'r galon, diabetes a phroblemau clyw a golwg. Mae proffil oedran hŷn cyn-filwyr yn cyfrif am lawer o'r gwahaniaethau hyn. Mae un o bob pump o gyn-filwyr gyda salwch hirdymor yn priodoli'r cyflwr hwnnw i'w gwasanaeth yn y fyddin, yn enwedig problemau cyhyr-ysgerbydol, problemau clyw a salwch meddwl (Atenstaedt a Jones, 2016). Yn y grŵp oedran 75 a throsodd, y

⁴⁰ Ministry of Defence (2017): Veteran Key Facts. O: [Veterans: Key Facts \(armedforcescovenant.gov.uk\)](https://armedforcescovenant.gov.uk)

⁴¹ Iechyd Cyhoeddus Cymru. Health and Wellbeing Needs of Armed Force Veterans. O: <https://abuhb.nhs.wales/files/news/veterans-needs-eng-pdf/>

problemau eraill sy'n cael eu crybwyll yw unigrwydd ac arwahanrwydd, problemau symudedd a'u gallu i ofalu amdanynt eu hunain.

Nid yw'r rhan fwyaf o filwyr yn dioddef o broblemau iechyd meddwl tra byddant yn y fyddin nac ychwaith pan fyddant yn addasu eto i fywyd sifil. Y problemau iechyd meddwl mwyaf cyffredin yw camddefnyddio sylweddau (problemau alcohol yn bennaf), iselder ac anhwylder gorbryder. Mae'r cyfryngau yn aml iawn yn honni bod y cyfraddau o Anhwylder Straen Wedi Trawma (PTSD) ymhlith cyn-filwyr yn uwch na'r cyfraddau ymhlith y boblogaeth gyffredinol. Fodd bynnag, dangosodd astudiaeth o 10,000 o gyn-filwyr gan y *King's Centre for Military Health Research* mai 4% oedd y gyfradd PTSD ymhlith milwyr oedd wedi eu hanfon i leoliad, a 6% ymhlith milwyr ar faes y gad. Er y credir nad yw'r gyfran o bobl yn y gymuned cyn-filwyr sydd gyda PTSD ond ychydig yn uwch na'r gyfradd ymhlith y boblogaeth gyffredinol, mae difrifoldeb y PTSD hwnnw yn achos rhai cyn-filwyr yn llawer gwaeth. Mae iechyd meddwl yn sgil wynebu brwydr ac ar ôl dychwelyd o'r fyddin yn ffactorau risg ar gyfer trais yn y cartref a'r tu allan iddo.

Canfu Adolygiad yr Arglwydd Ashcroft yn 2014 o sut mae cyn-filwyr yn llwyddo i addasu i fywyd ar ôl dychwelyd o'r fyddin nad yw cyn-filwyr fel grŵp yn fwy tebygol na'r boblogaeth gyffredinol o gyflawni hunanladdiad.

Canfu astudiaeth arall yn ddiweddar nad yw cyn-filwyr o'r DU yn fwy tebygol na phobl nad ydynt yn gyn-filwyr o wynebu problemau gamblo, er bod angen ymchwil bellach yn y maes hwn.

Ymhlith y materion eraill sy'n bwysig i gyn-filwyr yn ôl astudiaethau y mae:

- Argaeledd tai addas ac atal digartrefedd
- Cefnogi cyn-filwyr i gael gwaith
- Cael cymorth a gwybodaeth ariannol priodol am fudd-daliadau perthnasol
- Defnyddio gwasanaethau iechyd a chymorth
- Cefnogi cyn-filwyr sydd wedi bod yn y system cyfiawnder troseddol
- Unigrwydd ac arwahanrwydd
- Cefnogi teuluoedd ehangach cyn-filwyr.

4.14 Myfyrwyr prifysgol⁴²

I lawer o fyfyrwyr prifysgol, hwn fydd y tro cyntaf iddynt symud i ffwrdd o'r cartref i fyw'n annibynnol. Mae'n gyfnod o newid mawr iddynt, a gall heriau'r bywyd prifysgol effeithio ar ofal iechyd. Ymhlith yr anghenion iechyd a nodwyd y mae:

- Sgrinio ar gyfer heintiau a drosglwyddir yn rhywiol, a thrin yr heintiau hyn
- Rhoi'r Gorau i Ysmygu
- Brechu rhag Meningitis
- Cymorth i fyfyrwyr ynghylch y defnydd o alcohol a sylweddau

---

⁴² [Unite Students Insight Report 2019](#)

- Darparu dulliau atal cenhedlu, gan gynnwys dulliau atal cenhedlu brys
- Mae problemau iechyd meddwl ar gynydd ymhlith y boblogaeth myfyrwyr. Mae 94% o brifysgolion yn y DU wedi gweld cynnydd sydyn yn y nifer o bobl sy'n ceisio defnyddio gwasanaethau cymorth, ac mewn rhai sefydliadau mae'r nifer honno wedi treblu.
- Yn ôl *'Unite Students Insight Report 2019'*⁴³, mae canran y myfyrwyr sy'n ystyried bod ganddynt gyflwr iechyd meddwl wedi codi, a 17% yw'r ganran honno erbyn hyn. Mae'r ganran wedi codi o 12% yn 2016, pan ofynnwyd y cwestiwn am y tro cyntaf. Fel mewn blynyddoedd blaenorol, gorbryder ac iselder – a'r ddau gyflwr gyda'i gilydd yn aml – oedd y cyflyrau mwyaf cyffredin i'w hadrodd.
- Mae'r nifer o fyfyrwyr sydd wedi gadael y brifysgol oherwydd problemau iechyd meddwl wedi mwy na threblu dros y blynyddoedd diwethaf.

4.15 Ymwelwyr ag atyniadau i dwristiaid

Mae'n debygol y bydd gan bobl ar eu gwyliau ac ymwelwyr â'r ardal yr un anghenion iechyd â gweddill y boblogaeth yn ardal y Bwrdd Iechyd. Gan na fyddant ond yn yr ardal am gyfnod byr, mae'r canlynol yn debygol o fod ymhlith eu hanghenion iechyd:

- Triniaeth ar gyfer cyflwr aciwt sydd angen presgripsiwn
- Yr angen am bregripsiynau rheolaidd
- Cymorth hunan-ofal neu
- Gymorth am sut i ddod o hyd i wasanaethau iechyd eraill fel meddygon teulu neu ddeintyddion.

5 Darparu gwasanaethau fferyllol

Mae'r mapiau a ddefnyddir yn y bennod hon, y rhestr lawn o fferyllwyr ar gontract yn ôl clwstwr sydd i'w gweld yn Atodiad L, a'r rhestr o safleoedd gweinyddu presgripsiynau mewn meddygfeydd yn 5.1.5, oll yn nodi'r adeiladau hynny lle darperir gwasanaethau fferyllol a gwasanaethau gweinyddu presgripsiynau mewn meddygfeydd yn ardal Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg. Mewn penodau dilynol, ac yn arbennig y rheiny sy'n darparu gwybodaeth ar lefel clwstwr, dylid ystyried unrhyw fapiau yn arwydd o leoliadau adeiladau, a dylid ystyried y mapiau ar y cyd â data perthnasol. Dylid nodi, oherwydd maint yr ardal y mae'r Bwrdd Iechyd yn ei gwasanaethu, a graddfa fach y mapiau hyn, nad oes modd nodi llawer o'r adeiladau ar wahân.

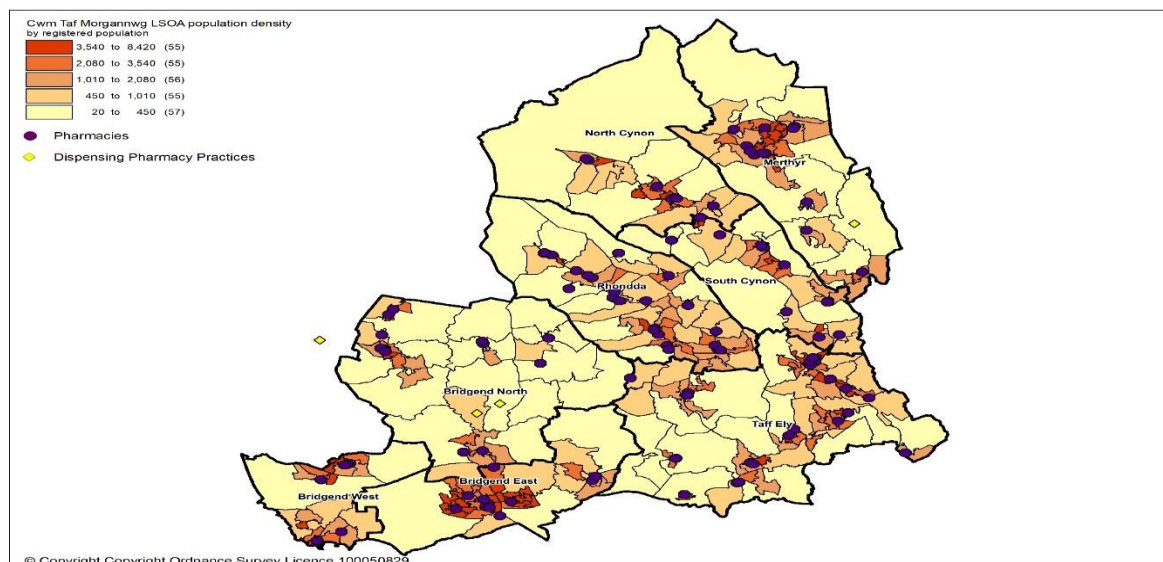
5.1 Darpariaeth bresennol ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg

Mae 110 o fferyllfeydd wedi eu cynnwys yn y rhestr fferyllol ar gyfer ardal y Bwrdd Iechyd hyd at fis Tachwedd 2020, a chaiff y rhain eu rhedeg gan 26 o wahanol gontractwyr.

O blith y 51 o feddygfeydd yn ardal y Bwrdd Iechyd, mae tair yn gweinyddu presgripsiynau i gleifion cymwys. Mae dwy o'r meddygfeydd yn gweinyddu presgripsiynau o dri safle yn ardal y Bwrdd Iechyd, ac mae un feddygfa yn gweinyddu presgripsiynau o leoliad sydd y tu allan i ardal y Bwrdd Iechyd. Ym mis Rhagfyr 2020, roedd y meddygfeydd yn gweinyddu presgripsiynau i 4,705 o'u cleifion cofrestredig, sef 26% o'r cyfanswm ar restr cleifion y tair meddygfa. Roedd y ganran o gleifion a oedd hefyd yn derbyn presgripsiynau gan y feddygfa ynghyd â gofal meddygol yn amrywio o 6% i 58% o'r cleifion cofrestredig.

Mae'r map isod yn dangos lleoliad y fferyllfeydd a'r meddygfeydd fferyllol yn ardal y Bwrdd Iechyd o'u cymharu â dwysedd y boblogaeth. Fel y gwelir ar y map, mae'r holl fferyllfeydd mewn ardaloedd sydd â dwysedd poblogaeth uwch, neu'n agos at yr ardaloedd hynny. Fel y disgwylir, mae'r meddygfeydd fferyllol yn yr ardaloedd mwy gwledig sydd â dwysedd poblogaeth is.

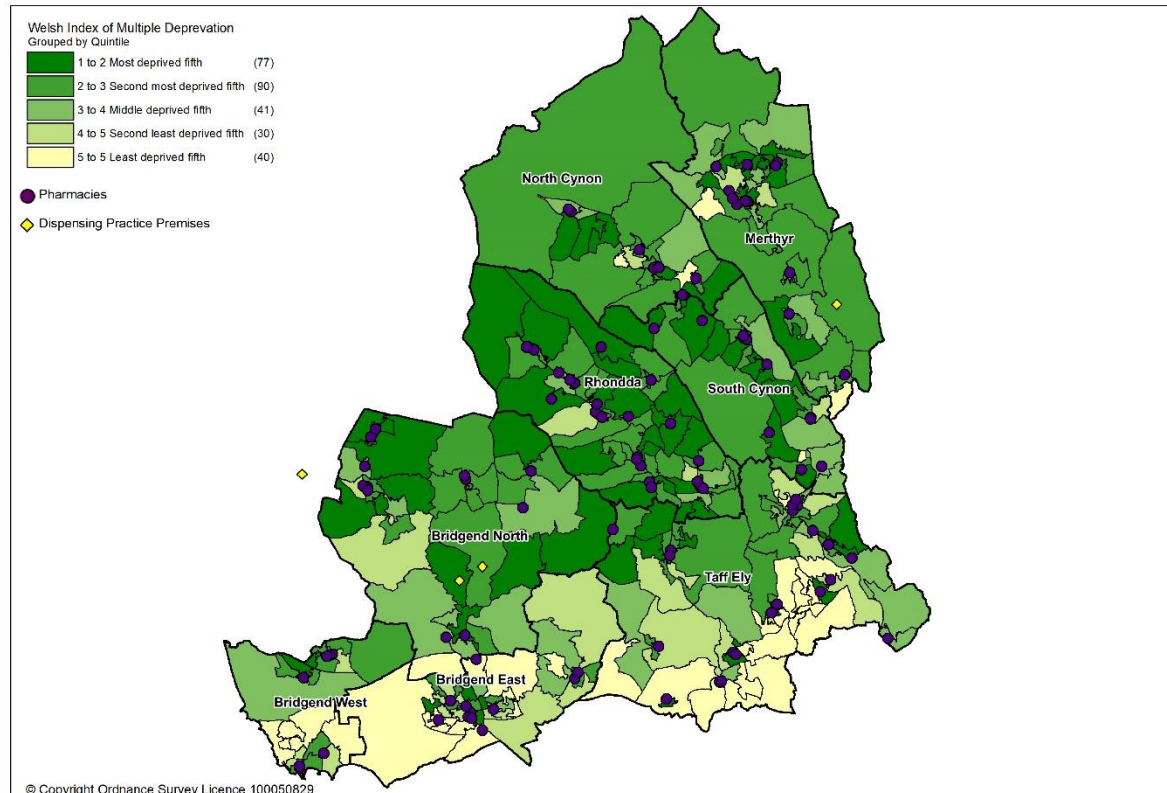
Map 5.1: Lleoliad y fferyllfeydd a'r meddygfeydd fferyllol o'u cymharu â dwysedd y boblogaeth

Mae'r map isod yn dangos lleoliad y fferyllfeydd a'r meddygfeydd fferyllol yn ardal y Bwrdd Iechyd o'u cymharu â lefelau amddifadedd. Mae'r holl fferyllfeydd a'r meddygfeydd fferyllol mewn ardaloedd sydd â lefelau uwch o amddifadedd, neu'n agos at yr ardaloedd hynny.

Map 5.2: Lleoliad y fferyllfeydd a'r meddygfeydd fferyllol o'u cymharu â lefelau amddifadedd

Cwm Taf Morgannwg University Health Board

Rhwng 2019 a 2020, gweinyddwyd 95.5% o'r eitemau a gafodd eu presgripsiynu gan feddygfeydd yn ardal y Bwrdd Iechyd gan fferyllfeydd yn ardal y Bwrdd Iechyd. Nid yw'n bosibl dod o hyd i gyfanswm yr eitemau a roddwyd yn bersonol gan feddygfeydd teulu yng Nghymru, gan fod y ffigurau cyhoeddus yn cynnwys eitemau sydd naill ai wedi eu gweinyddu'n bersonol neu sydd wedi eu gweinyddu gan feddygfeydd fferyllol. O'r herwydd, roedd y tair meddygfa fferyllol yn ardal y Bwrdd Iechyd naill ai wedi gweinyddu 1.2% o eitemau presgripsiwn neu wedi eu rhoi yn bersonol, ac roedd y meddygfeydd nad ydynt yn fferyllol wedi rhoi 1.1% o eitemau yn bersonol.

5.1.1 Mynediad i'r lleoliadau

Mae'r maes 'Mynediad Daearyddol at Wasanaethau' ym Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru yn cofnodi amddifadedd o ganlyniad i anallu cartref i ddefnyddio amrywiaeth o wasanaethau yr ystyrir eu bod yn angenrheidiol ar gyfer byw o ddydd i ddydd. Mae hyn yn cynnwys yr amser teithio ar gyfartaledd (mewn munudau) i fferyllfa o'r annedd breswyl ar drafnidiaeth gyhoeddus (bws, trên, coets neu ar droed) neu gludiant preifat, h.y. mewn car. Yng Nghymru, cyfartaledd yr amser teithio i fferyllfa ar drafnidiaeth gyhoeddus yw 38 munud. Mae hyn yn lleihau i 7 munud ar gyfer cludiant preifat. Mae'r amser teithio yn ôl o fferyllfa yn y tri awdurdod lleol ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg yn llai na'r cyfartaledd i Gymru.

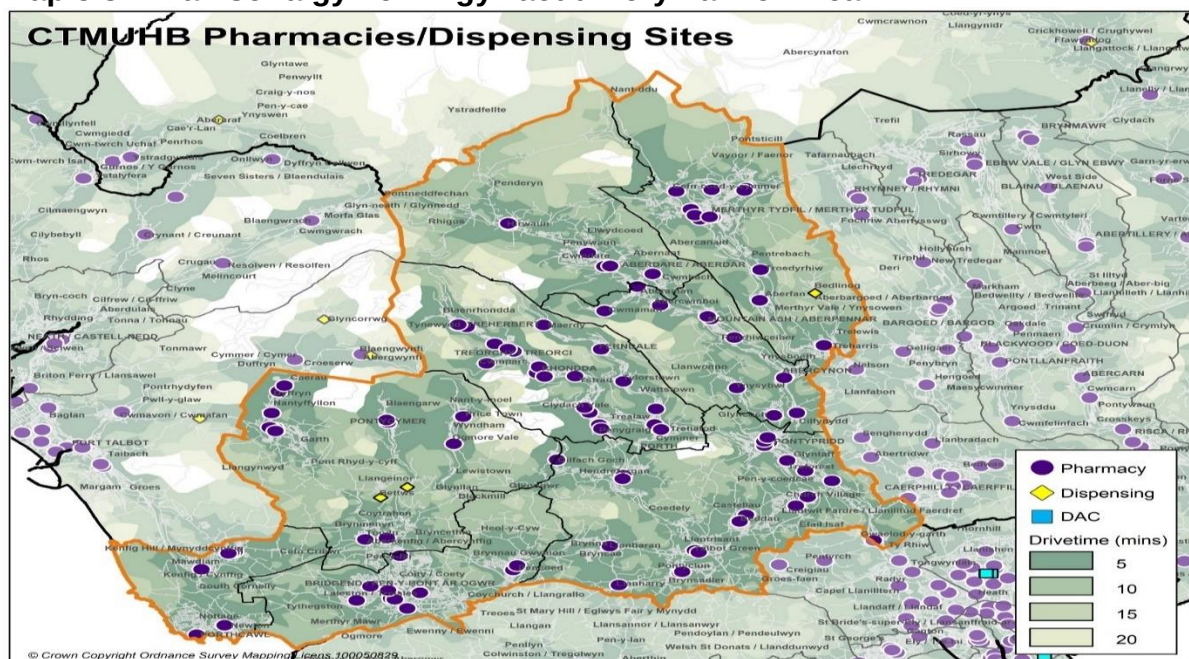
Tabl 5.1: Hyd y daith i fferyllfa ar drafnidiaeth gyhoeddus neu gludiant preifat ar lefel awdurdod lleol, i'r Bwrdd Iechyd a Chymru, 2019

Ardal	Cyfartaledd hyd y daith yn ôl ar drafnidiaeth gyhoeddus	Amrediad hyd y daith yn ôl ar drafnidiaeth gyhoeddus	Cyfartaledd hyd y daith yn ôl ar gludiant preifat	Amrediad hyd y daith yn ôl ar gludiant preifat
Pen-y-bont ar Ogwr	30 munud	Rhwng 15 a 115 munud	6 munud	Rhwng 2 a 17 munud
Merthyr Tudful	28 munud	Rhwng 18 a 71 munud	6 munud	Rhwng 2 a 18 munud
Rhondda Cynon Taf	24 munud	Rhwng 15 a 43 munud	5 munud	Rhwng 1 a 11 munud
BIP Cwm Taf Morgannwg	27 munud		5 munud	
Cymru	38 munud		7 munud	

Ffynhonnell: StatsCymru – Data dangosyddion MALIC o 2019

Er mwyn asesu a yw preswylwyr yn gallu cyrraedd fferyllfa o fewn y cyfnod safonol o 20 munud mewn car, dadansoddwyd amser a phellter gyrru gan ddefnyddio'r ategyn RouteFinder ar gyfer MapInfo Professional a rhwydwaith trafnidiaeth Priffyrdd yr Arolwg Ordans. Amcangyfrifwyd y cyfartaledd cyflymder ar y ffordd gan ddefnyddio astudiaeth gan yr Arolwg Ordans a *South Central Ambulance Service* yn Lloegr. Fel y gwelir ar y map isod, gall mwyafrif helaeth y preswylwyr gyrraedd fferyllfa o fewn 20 munud mewn car. Mae'r ardaloedd bach gwyn ar y map yn ardaloedd lle nad oes modd cyrraedd y fferyllfa o fewn 20 munud mewn car. Fodd bynnag, mae'r rhain yn ardaloedd â dwysedd poblogaeth isel iawn. Archwilir yr ardaloedd hyn ymhellach ar lefel clwstwr yn y penodau ynghylch clystyrau. O ganlyniad, mae'r nifer o breswylwyr na allant gyrraedd fferyllfa ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg o fewn 20 munud mewn car yn fach iawn.

Map 5.3: Yr amser a gymerir i gyrraedd fferyllfa mewn car

Mae'r ymatebion i'r holiadur cyhoeddus a'r holiadur i gleifion yn rhoi'r darlun canlynol inni o ran cyrraedd fferyllfeydd. Ar y cyfan, y dull mwyaf poblogaidd o deithio i fferyllfa yw mewn car (65%), ac yna ar droed (27%). Dim ond 1% o'r ymatebwyr a ddywedodd eu bod yn teithio ar fws. Yn seiliedig ar yr wybodaeth o Gyfrifiad 2011, nid oes car na fan gan ychydig dros chwarter yr aelwydydd ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg. Merthyr Tudful (29.7%) sydd â'r ganran uchaf o aelwydydd heb gar na fan, yna Rhondda Cynon Taf (27.1%). Mae gan Ben-y-bont ar Ogwr (21.9%) ganran is na chyfartaledd Cymru (22.9%).

Hefyd, dangosodd ymatebion i'r holiadur cyhoeddus a chleifion hefyd y gallai bron pob ymatebydd (98%) gyrraedd fferyllfa mewn llai nag 20 munud. Gallai 49% o'r ymatebwyr gyrraedd fferyllfa mewn llai na 5 munud, a dim ond 2% a nododd ei bod yn cymryd mwy nag 20 munud i gyrraedd fferyllfa. I'r rheiny yr oedd yn cymryd mwy nag 20 munud i gyrraedd fferyllfa, nid oedd yn bosibl pennu'r dull o drafnidiaeth a ddefnyddir, na chwaith y rheswm pam. Fodd bynnag, dywedodd y mwyafrif o ymatebwyr (93%) nad oeddent yn wynebu anhawster wrth gyrraedd fferyllfa. Dim ond 5% a ddywedodd eu bod wedi wynebu anhawster, a dywedodd 3% nad oedd y cwestiwn yn berthnasol. O blith y 31 o bobl a ddewisodd 'arall', dyma'r rhesymau a roddwyd dros pam maent yn wynebu anhawster wrth gyrraedd fferyllfa:

- Roedd ychydig dros hanner yr ymatebion (16) yn gysylltiedig â phroblemau symud, naill ai oherwydd anabledd, anaf neu gyflwr iechyd.
- Crybwyllodd saith sylw amseroedd agor, gydag ymrwymadau gwaith yn ffactor o bwys.
- Crybwyllodd tri sylw anawsterau parcio, a chrybwyllodd tri arall anawsterau o ran cysylltiadau trafndiaeth gyhoeddus.
- Roedd dau sylw'n gysylltiedig â 'gwarchod' oherwydd pandemig y Coronafeirws (COVID-19).

5.1.2 Mynediad at wasanaethau hanfodol

Er y bydd y mwyafrif o bobl yn ymweld â fferyllfa rhwng 8.30am a 6.30pm o ddydd Llun i ddydd Gwener, a hynny ar ôl ymweld â'u meddyg teulu neu weithiwr gofal iechyd proffesiynol arall, fe fydd adegau pan fydd pobl yn dewis mynd i fferyllfa y tu hwnt i'r amseroedd hynny, neu pan fydd angen iddynt wneud hynny. Gall hyn fod er mwyn cael presgripsiwn ar ôl defnyddio'r gwasanaeth meddyg teulu y tu allan i oriau, neu i gasglu eitemau ar eu ffordd i'r gwaith neu ar eu ffordd yn ôl. Mae hefyd yn bosibl y bydd angen defnyddio un o wasanaethau eraill fferyllfa y tu hwnt i ddiwrnod gwaith arferol yr unigolyn.

Dangosodd yr holiadur ymgysylltu â chleifion a'r cyhoedd nad oes gan y mwyafrif o ymatebwyr ffafiaeth o ran pryd neu pa ddiwrnod y byddant yn mynd i'r fferyllfa. O'r ymatebion oedd yn weddill, roedd yn well gan 42% ddefnyddio fferyllfa rhwng 9am a 6pm, ond rhwng 2pm i 6pm oedd y dewis mwyaf poblogaidd (21%). Pan nodwyd diwrnod, yn ystod yr wythnos oedd yr amser mwyaf cyfleus i'r ymatebwyr ymweld â fferyllfa, ac yna'r penwythnosau yn gyffredinol yn hytrach nag ar ddiwrnod penodol.

Mae Atodiad L yn darparu gwybodaeth ynglŷn ag oriau agor y fferyllfeydd hyd at fis Mawrth 2021 (ac eithrio gwyliau'r banc a gwyliau cyhoeddus). Ar yr adeg honno:

- Roedd 10 fferyllfa ar agor saith diwrnod yr wythnos.
- Roedd 13 o fferyllfeydd ar agor o ddydd Llun i ddydd Sadwrn.
- Roedd 65 o fferyllfeydd ar agor o ddydd Llun i ddydd Gwener ac am oriau cyfyngedig ar ddydd Sadwrn.
- Roedd 22 o fferyllfeydd ar agor o ddydd Llun i ddydd Gwener.

Yn ogystal â hynny, mae'r Bwrdd Iechyd yn comisiynu gwasanaeth fferyllfa ar ddydd Sul ar sail rota, yn ychwanegol at y gwasanaeth gweinyddu presgripsiynau presennol a ddarperir yn y gwasanaeth hanfodol. Mae hyn er mwyn sicrhau bod o leiaf un fferyllfa ar agor ym Merthyr, Cynon a Rhondda ar wahanol adegau ar ddydd Sul. Gall preswylwyr sy'n byw yn agos at ardaloedd ar y ffin â chlystyrau neu Fyrddau Iechyd eraill ddefnyddio'r fferyllfeydd gydag oriau agor estynedig yn yr ardaloedd hynny hefyd. Mae rhagor o fanylion yn 5.1.4.7.

Mae meddygfeydd dan gontract i ddarparu gwasanaethau rhwng 8am a 6.30pm o ddydd Llun i ddydd Gwener, ac eithrio gwyliau'r banc a gwyliau cyhoeddus. Yn gyffredinol, bydd fferyllfeydd mewn meddygfeydd ar agor ar yr un pryd â'r feddygfa ei hun, a byddant yn gweinyddu presgripsiynau a roddwyd yn dilyn ymgynghoriad yn ystod yr amser hwn yn ogystal â phresgripsiynau rheolaidd.

Yn ogystal, mae'r Uned Mân Anafiadau yn Ysbyty Cwm Rhondda ac yn Ysbyty Cwm Cynon ar agor o ddydd Llun i ddydd Gwener (ac eithrio gwyliau'r banc), rhwng 9am a 4.30pm.

Caiff Bwrdd Iechyd wahodd a/neu orchymyn contractwyr fferyllol presennol i addasu eu horiau agor er mwyn diwallu unrhyw anghenion yn y dyfodol yn ôl yr angen.

5.1.3 Mynediad at wasanaethau uwch

5.1.3.1 Y Gwasanaeth Adolygu'r Defnydd o Feddyginiaethau

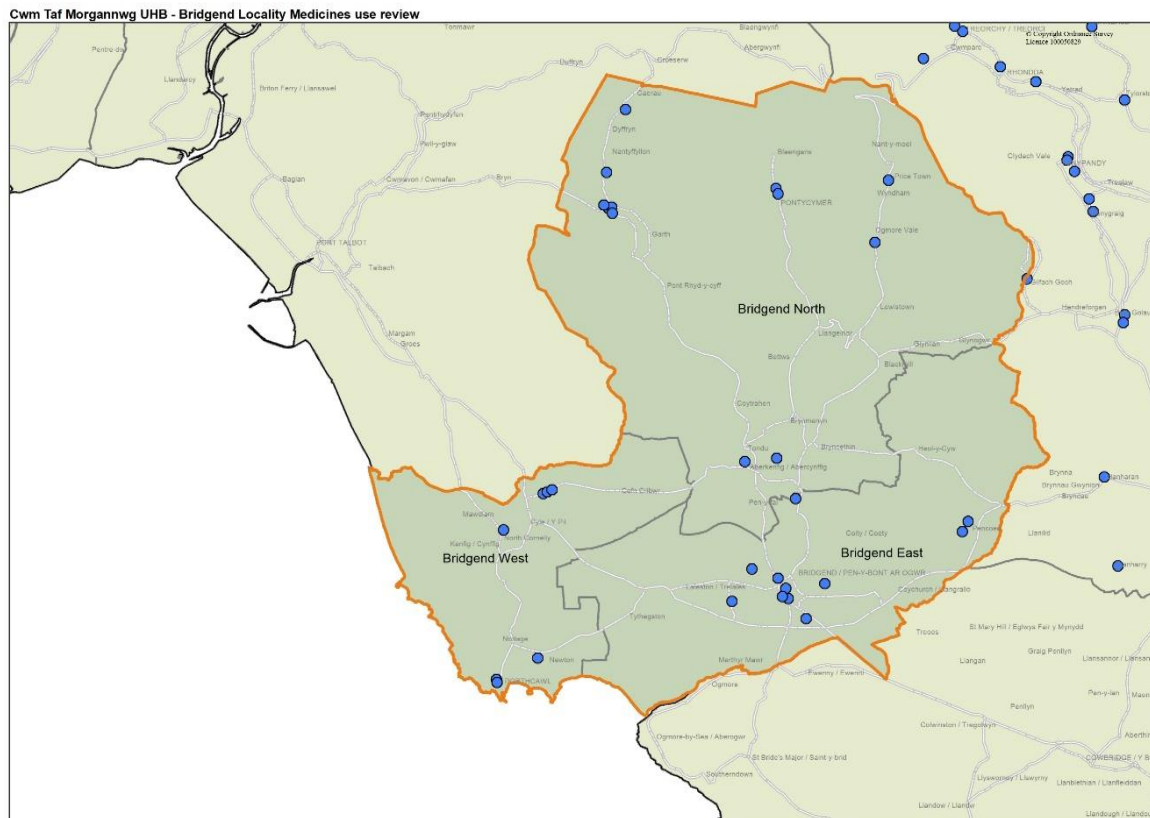
Diben sylfaenol y gwasanaeth Adolygu'r Defnydd o Feddyginiaethau yw gwella gwybodaeth cleifion am feddyginiaethau a'u defnydd ohonynt. Rhwng 2018 a 2019, darparwyd cyfanswm o 24,060 o adolygiadau gan 77 o'r 110 o fferyllfeydd. Gellir darparu hyd at 400 o adolygiadau ym mhob fferyllfa bob blwyddyn, sy'n golygu ei bod yn bosibl cynnal uchafswm o hyd at 44,000 y flwyddyn. Fodd bynnag, nid oedd 33 o fferyllfeydd yn darparu'r gwasanaeth hwn o gwbl, felly y nifer o adolygiadau y gellid bod wedi eu cynnal yw 30,800. Dim ond 41 o fferyllfeydd a nododd eu bod wedi cynnal yr uchafswm o 400 o adolygiadau rhwng 2018 a 2019.

Rhwng 2019 a 2020, darparwyd cyfanswm o 32,948 o adolygiadau cymwys gan 107 o'r fferyllfeydd. Gellir darparu hyd at 400 o adolygiadau ym mhob fferyllfa bob blwyddyn, sy'n golygu ei bod yn bosibl cynnal uchafswm o hyd at 44,000 y flwyddyn. Fodd bynnag, nid oedd tair fferyllfa yn darparu'r gwasanaeth, felly y nifer wirioneddol o adolygiadau y gellid bod wedi eu cynnal yw 42,800. Dim ond 23 o fferyllfeydd a nododd eu bod wedi cynnal yr uchafswm o 400 o adolygiadau rhwng 2019 a 2020.

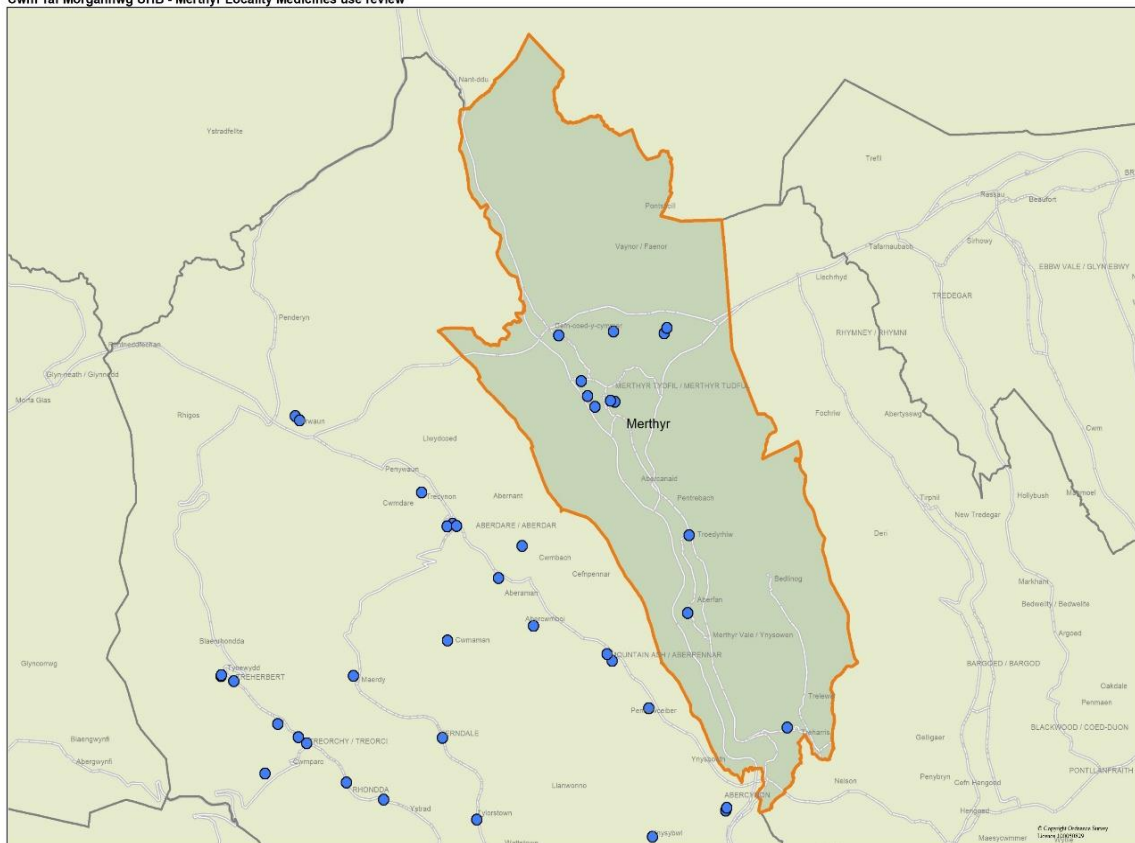
Cafodd y gwasanaeth hwn (Adolygu'r Defnydd o Feddyginiaethau) ei atal yn ffurfiol ar 13 Mawrth 2020. Ar adeg ysgrifennu'r adroddiad hwn, nid yw'n hysbys pryd y bydd y gwasanaeth yn ailgychwyn.

Mae'r map isod yn dangos lleoliad y fferyllfeydd a oedd yn darparu'r gwasanaeth rhwng 2019 a 2020.

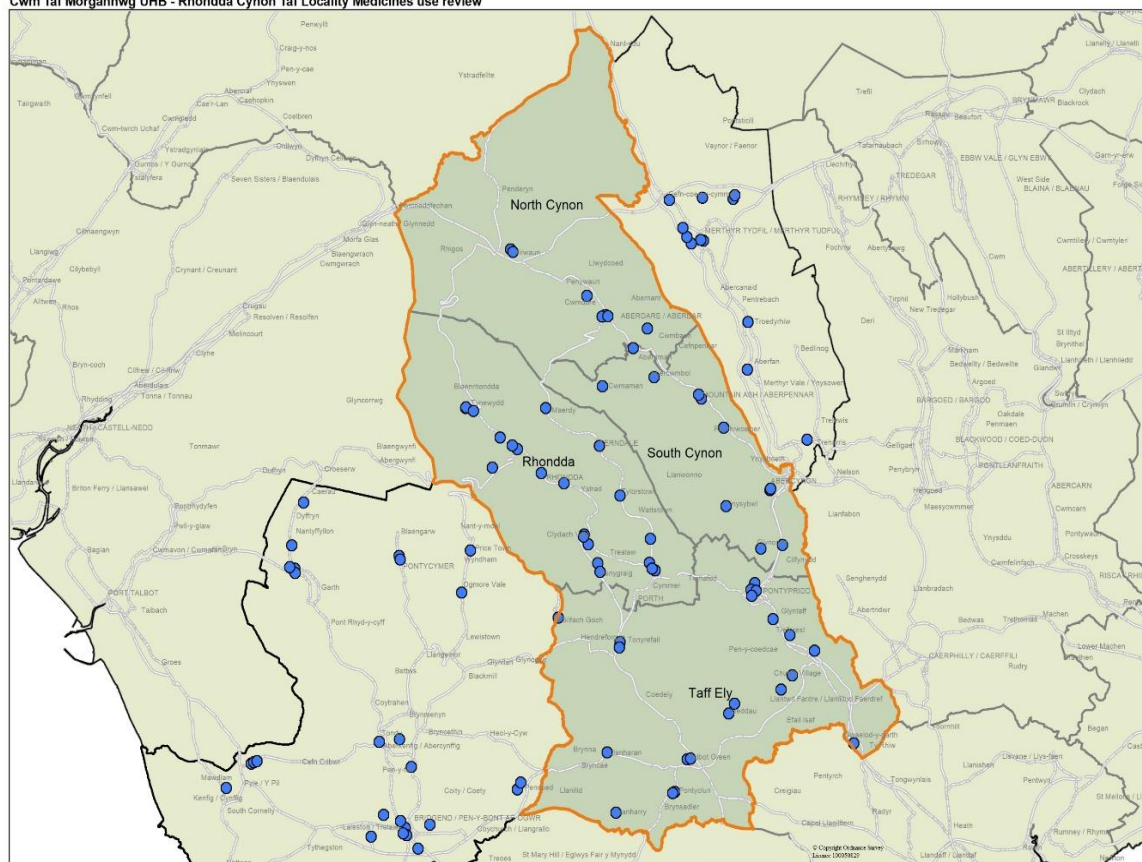
Map 5.4: Lleoliad y fferyllfeydd a oedd yn darparu Adolygiadau o'r Defnydd o Feddyginiaethau rhwng 2019 a 2020 fesul awdurdod lleol

Cwm Taf Morgannwg UHB - Merthyr Locality Medicines use review

Cwm Taf Morgannwg UHB - Rhondda Cynon Taf Locality Medicines use review

Yn seiliedig ar lefel y ddarpariaeth rhwng 2018 a 2019 a rhwng 2019 a 2020, mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg yn fodlon bod gan gcontractwyr presennol y gallu i ddarparu rhagor o Adolygiadau o'r Defnydd o Feddyginiaethau:

- Rhwng 2019 a 2020, nid oedd tair fferyllfa'n darparu'r gwasanaeth hwn.
- O blith y 107 o fferyllfeydd oedd yn darparu'r gwasanaeth, roedd 84 o fferyllfeydd (79%) yn darparu llai na'r uchafswm blyneddol o 400 o adolygiadau, ac roedd 20 o fferyllfeydd yn darparu llai na 200 o adolygiadau.

Fodd bynnag, mae'n bosibl nad yw hyn yn wir ar lefel clystyrau, ac mae dadansoddiad pellach yn y penodau ynghylch clystyrau.

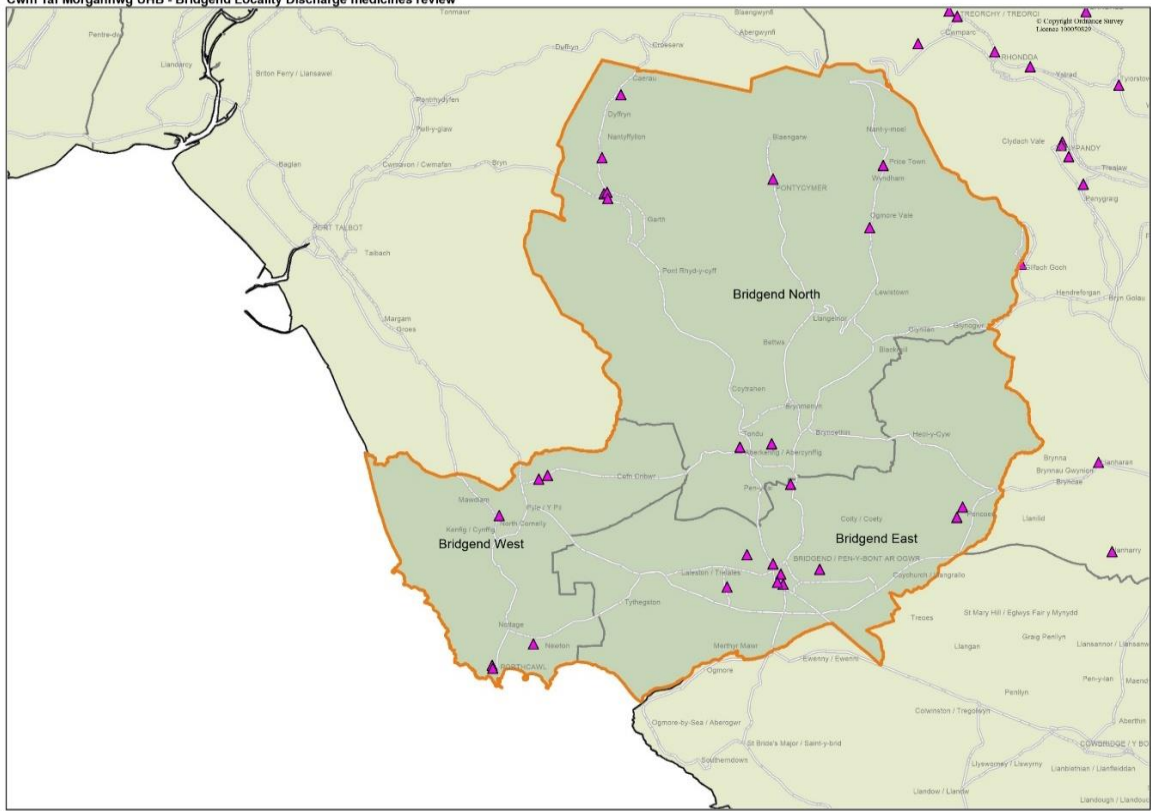
5.1.3.2 Mynediad i'r Gwasanaeth Adolygu Meddyginiaethau wrth Ryddhau'r Claf

Nod y gwasanaeth Adolygu Meddyginiaethau wrth Ryddhau'r Claf yw rhoi cymorth i gleifion sydd wedi eu rhyddhau o'r ysbyty yn ddiweddar trwy sicrhau bod newidiadau i'w meddyginiaethau yn cael eu gwneud fel y bwriadwyd yn y gymuned. Rhwng 2018 a 2019, darparodd 85 o'r 110 o fferyllfeydd y gwasanaeth hwn, a chofnodwyd cyfanswm o 1,907 o ymyriadau llawn gan y gwasanaeth dros y flwyddyn. Gellir darparu hyd at 140 o adolygiadau ym mhob fferyllfa bob blwyddyn, sef uchafswm posibl o 15,400 y flwyddyn. Fodd bynnag, nid oedd 25 o fferyllfeydd yn darparu'r gwasanaeth, felly y nifer o adolygiadau y gellid bod wedi eu cynnal yw 11,900. Dim ond dwy fferyllfa a gynhaliodd y nifer uchaf posibl o 140 o adolygiadau.

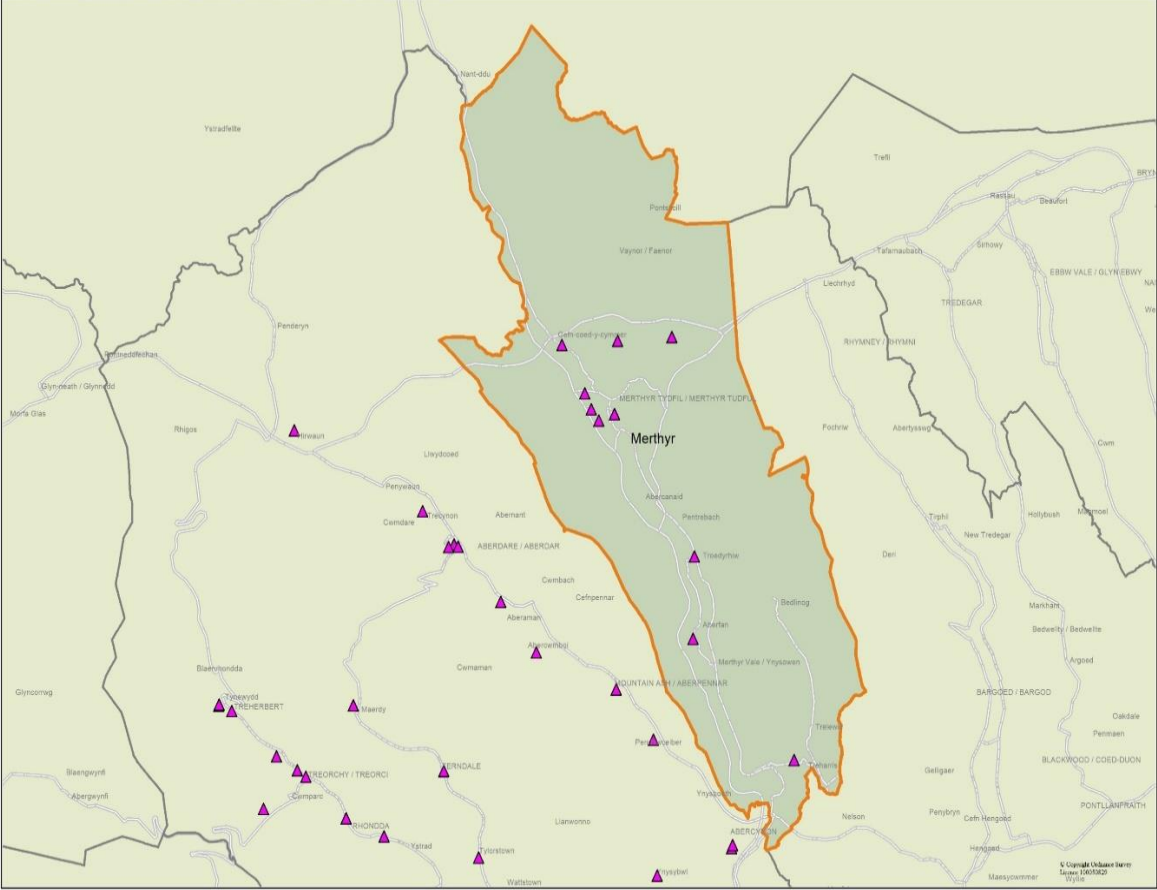
Rhwng 2019 a 2020, darparodd 84 o fferyllfeydd y gwasanaeth hwn, a chofnodwyd cyfanswm o 2,226 o ymyriadau llawn gan y gwasanaeth dros y flwyddyn. Gellir darparu hyd at 140 o adolygiadau ym mhob fferyllfa bob blwyddyn, sef uchafswm posibl o 15,400 y flwyddyn. Fodd bynnag, nid oedd 26 o fferyllfeydd yn darparu'r gwasanaeth, felly y nifer o adolygiadau y gellid bod wedi eu cynnal yw 11,760. Dim ond un fferyllfa a ddarparodd y nifer uchaf o adolygiadau, sef 140.

Mae'r map isod yn dangos lleoliad y fferyllfeydd a oedd yn darparu'r gwasanaeth rhwng 2019 a 2020.

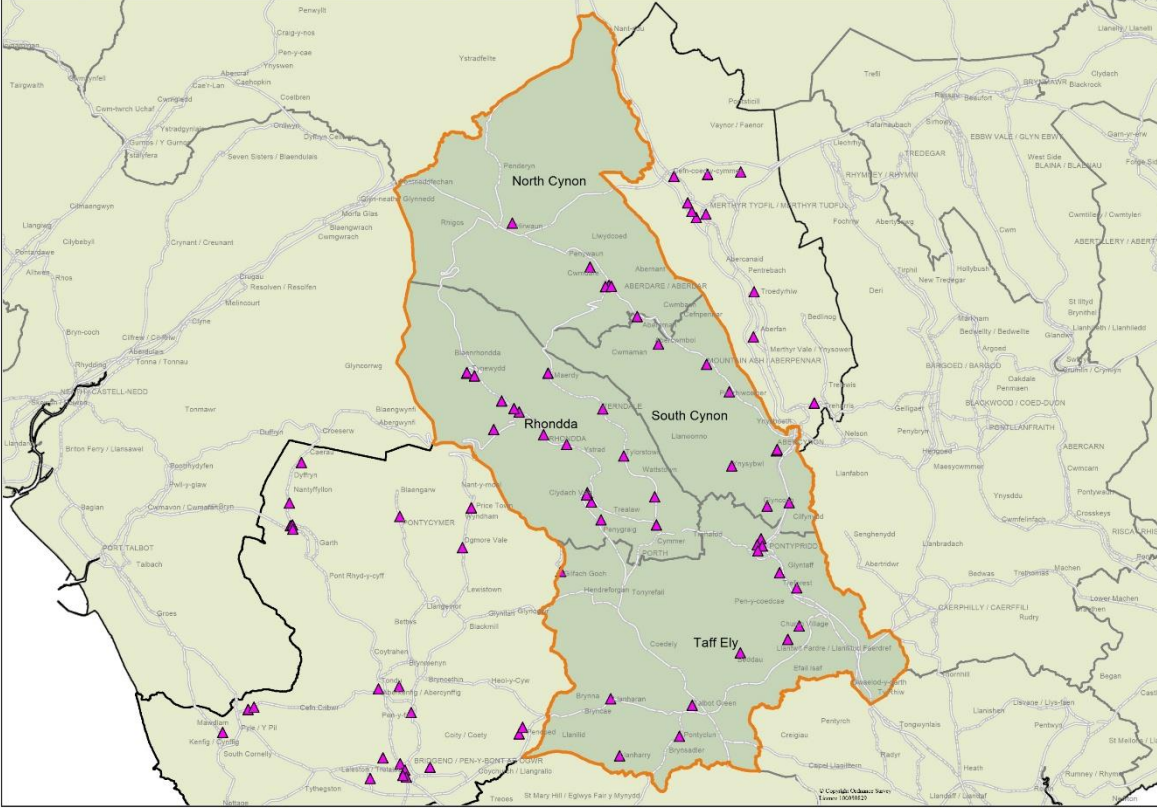
Cwm Taf Morgannwg UHB - Bridgend Locality Discharge medicines review

Cwm Taf Morgannwg UHB - Merthyr Locality Discharge medicines review

Cwm Taf Morgannwg UHB - Rhondda Cynon Taf Locality Discharge medicines review

Yn seiliedig ar lefel y ddarpariaeth rhwng 2018 a 2019 a rhwng 2019 a 2020, mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg yn fodlon bod gan gcontractwyr presennol y gallu i ddarparu rhagor o Adolygiadau o Feddyginiaethau wrth Ryddhau'r Claf.

- Rhwng 2019 a 2020, nid oedd 26 o fferyllfeydd yn darparu'r gwasanaeth hwn.
- O blith yr 84 o fferyllfeydd a oedd yn darparu'r gwasanaeth, roedd 83 o fferyllfeydd (99%) yn darparu llai na'r uchafswm blyneddol o adolygiadau, sef 140, ac roedd 79 o fferyllfeydd (94%) yn darparu llai na 70.

Nid oes unrhyw reswm dros gredu bod gallu'r gwasanaeth i'w cynnal wedi newid o 2020 i 2021. Yn ogystal â hynny, yn rhan o'r newidiadau yn Fframwaith Cytundebol 2021 ar gyfer Fferylliaeth Gymunedol, mae'r terfyn ar y nifer o adolygiadau y telir amdanynt bellach wedi ei ddileu, sy'n galluogi fferyllfeydd i ddarparu mwy na 140 o adolygiadau'r flwyddyn. Fodd bynnag, cydnabyddir y bydd pandemig y Coronafeirws (COVID-19) wedi effeithio ar y ddarpariaeth a'r angen am y gwasanaeth hwn rhwng 2020 a 2021. Mae dadansoddiad pellach yn y penodau ynghylch clystyrau.

5.1.3.3 Mynediad at y Gwasanaeth Adolygu Defnyddio Cyfarpar

Nod y gwasanaeth Adolygu Defnyddio Cyfarpar yw gwella gwybodaeth cleifion am unrhyw gyfarpar penodol, a'u defnydd ohono, a hynny trwy wneud y canlynol:

- Canfod y ffordd y mae'r claf yn defnyddio'r cyfarpar a phrofiad y claf o ddefnyddio'r cyfarpar.
- Canfod achosion o ddefnydd gwael neu aneffeithiol o gyfarpar ar ran y claf, trafod hyn â chleifion a'u helpu i'w ddefnyddio'n well.
- Cynghori'r claf ynghylch storio'r cyfarpar yn ddiogel ac yn briodol.
- Cynghori'r claf ynghylch gwaredu hen gyfarpar yn ddiogel ac yn briodol.

Gall fferyllfeydd neu nyrs arbenigol gynnal yr adolygiadau hyn yn y fferyllfa neu yng nghartref y claf.

Rhwng mis Ebrill 2018 a mis Awst 2020, nid oedd yr un o'r fferyllfeydd ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg yn darparu'r gwasanaeth hwn. Mae pedwar contractiwr yng Nghymru sy'n darparu cyfarpar ledled Cymru a Lloegr, ac mae un ohonynt yn cynnig gwasanaeth adolygu defnyddio cyfarpar. Fodd bynnag, yn sgil y ffordd y mae'r data'n cael eu casglu a'u cyhoeddi, nid yw'n hysbys faint o'r adolygiadau hyn a gynhaliwyd ar gyfer preswylwyr y Bwrdd Iechyd hwn.

5.1.3.4 Mynediad at y Gwasanaeth Addasu Cyfarpar Stoma

Nod y gwasanaeth Addasu Cyfarpar Stoma yw sicrhau bod y cyfarpar stoma'n cael ei ddefnyddio'n briodol ac yn cael ei ffitio'n gyfforddus, yn ogystal â gwella hyd y defnydd ohono ac felly lleihau gwastraff.

Rhwng mis Ebrill 2018 a mis Awst 2020, nid oedd yr un o'r fferyllfeydd ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg yn darparu'r gwasanaeth hwn. Mae pedwar contractiwr cyfarpar yng Nghymru sy'n darparu cyfarpar stoma ledled Cymru a

Lloegr ac sy'n cynnig y gwasanaeth addasu cyfarpar stoma. Fodd bynnag, yn sgil y ffordd y mae'r data'n cael eu casglu a'u cyhoeddi, nid yw'n hysbys faint o'r adolygiadau hyn a gynhaliwyd ar gyfer preswylwyr y Bwrdd Iechyd hwn.

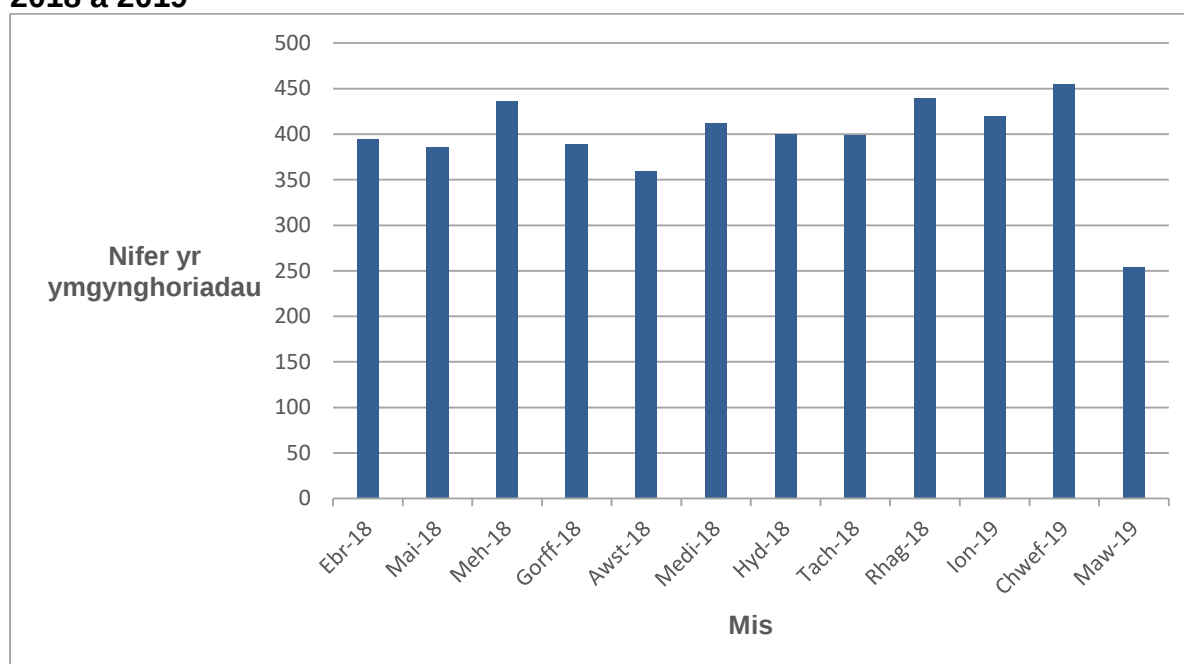
5.1.4 Mynediad at wasanaethau estynedig

5.1.4.1 Mynediad at wasanaethau atal cenhedlu brys fel gwasanaeth estynedig

Yn 2011, comisiynwyd gwasanaeth atal cenhedlu brys cenedlaethol gan fferyllfeydd cymunedol. Mae hyn yn caniatáu i fenywod a merched 13 oed neu hŷn gael lefonorgestrel yn rhad ac am ddim o dan gyfarwyddyd grŵp cleifion. Ym mis Ebrill 2015, cafodd y gwasanaeth ei ymestyn er mwyn ei gwneud yn bosibl cyflenwi asetadau wlipristal [*ulipristal acetate*] rhwng 72 a 120 awr ar ôl cyfathrach rywiol heb ddiogelwch.

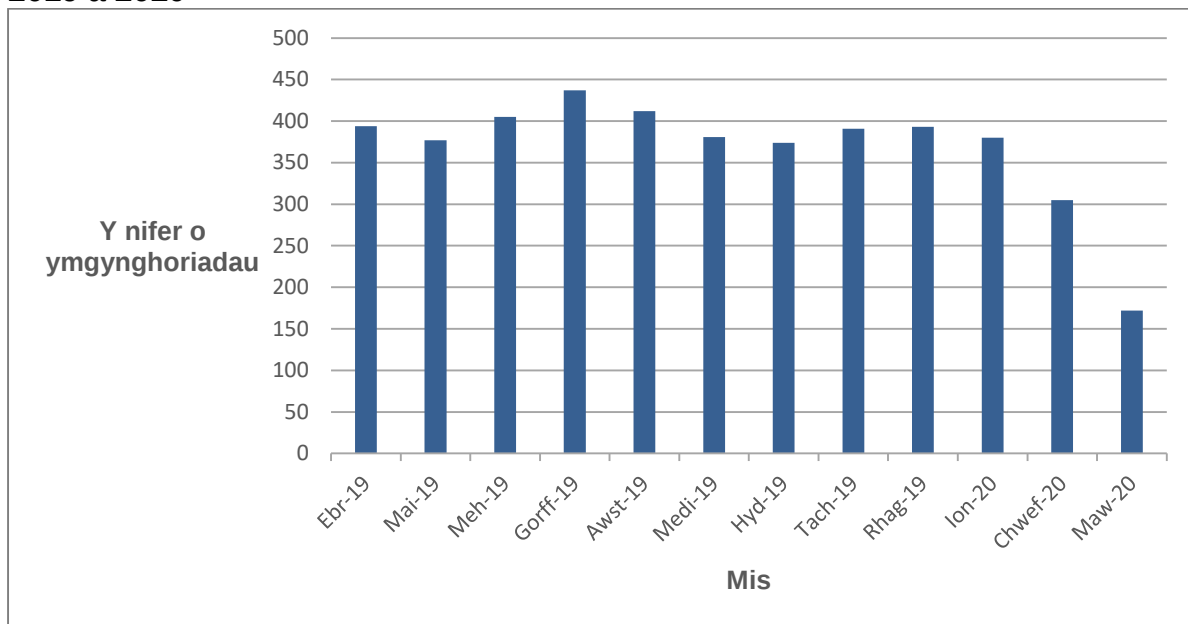
Rhwng 2018 a 2019, darparodd 97 o'r 110 o fferyllfeydd gyfanswm o 4,746 o ymgynghoriadau o dan y gwasanaeth hwn yn ystod y flwyddyn. Mae'r ffigur isod yn dangos cyfanswm yr ymgynghoriadau a gofnodwyd gan fferyllfeydd yn ardal y Bwrdd Iechyd dros y cyfnod hwn.

Ffigur 5.1: Y nifer o ymgynghoriadau atal cenhedlu brys a gofnodwyd rhwng 2018 a 2019

Rhwng 2019 a 2020, darparodd yr un nifer o fferyllfeydd gyfanswm o 4,421 o ymgynghoriadau o dan y gwasanaeth hwn dros y flwyddyn. Mae'r ffigur isod yn dangos cyfanswm yr ymgynghoriadau a gofnodwyd gan fferyllfeydd yn ardal y Bwrdd Iechyd dros y cyfnod hwn.

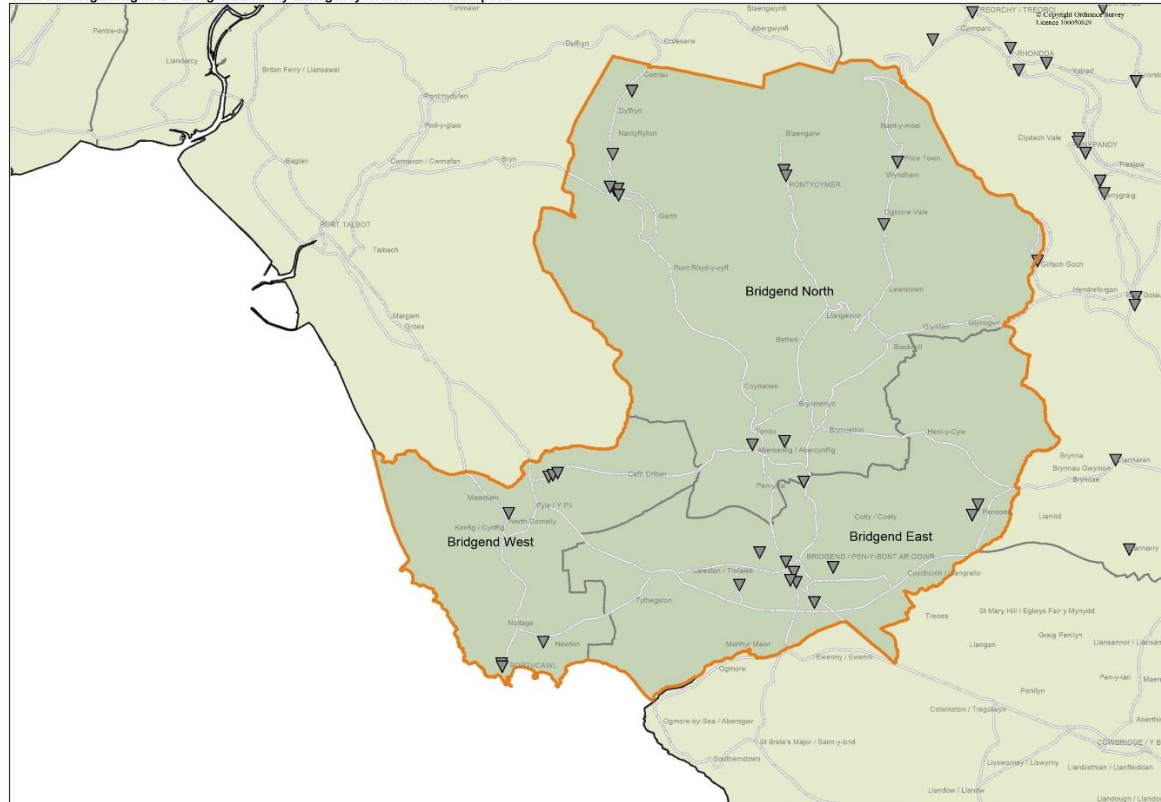
Ffigur 5.2: Y nifer o ymgynghoriadau atal cenhedlu brys a gofnodwyd rhwng 2019 a 2020

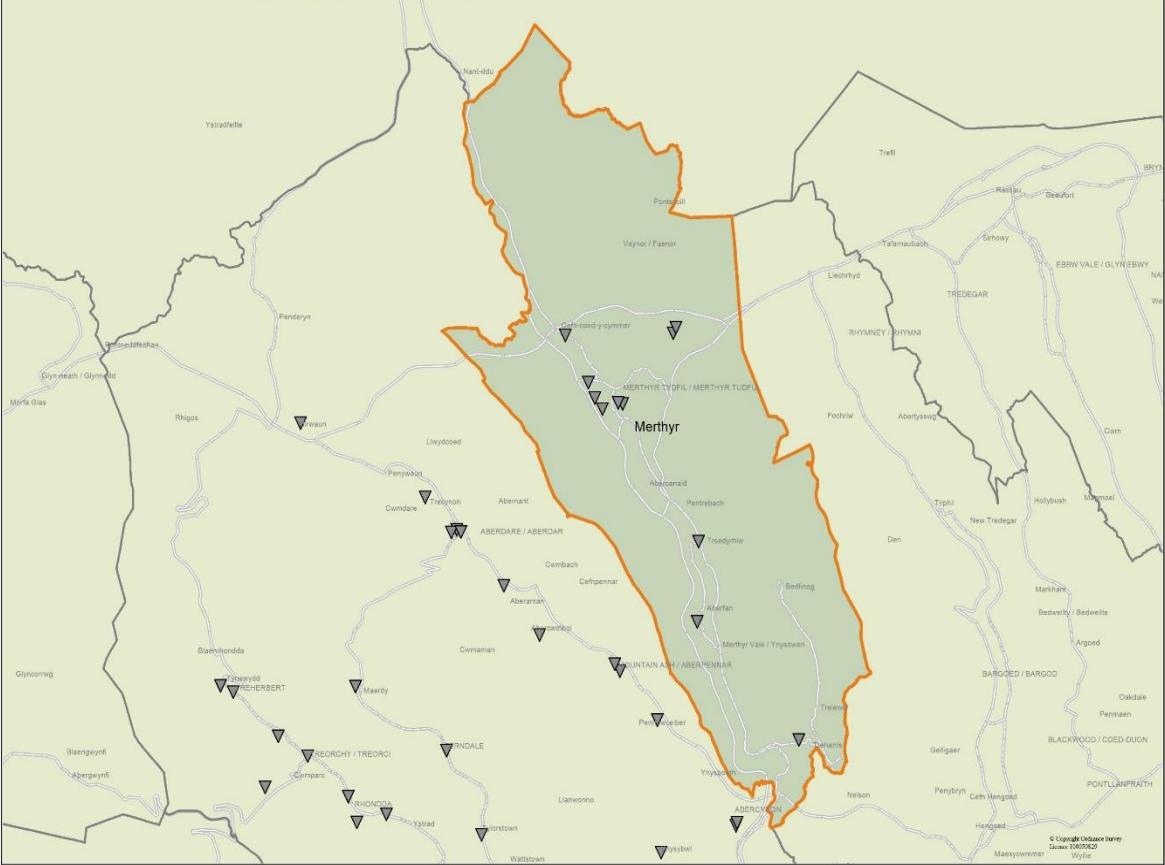
Mae'r map isod yn dangos lleoliad y fferyllfeydd a oedd yn darparu'r gwasanaeth rhwng 2019 a 2020.

Map 5.6: Lleoliad y fferyllfeydd oedd yn darparu dulliau atal cenhedlu brys rhwng 2019 a 2020

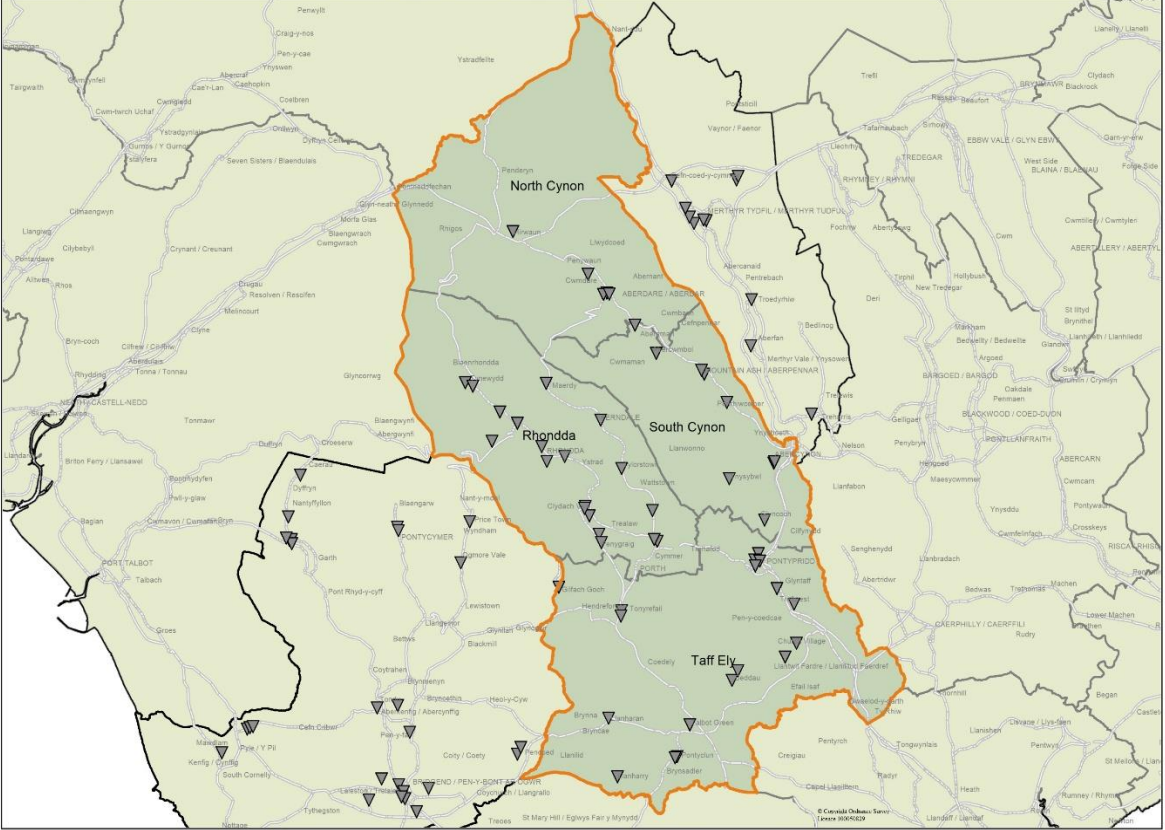
Cwm Taf Morgannwg UHB - Bridgend Locality Emergency hormonal contraception

Cwm Taf Morgannwg UHB - Merthyr Locality Emergency hormonal contraception

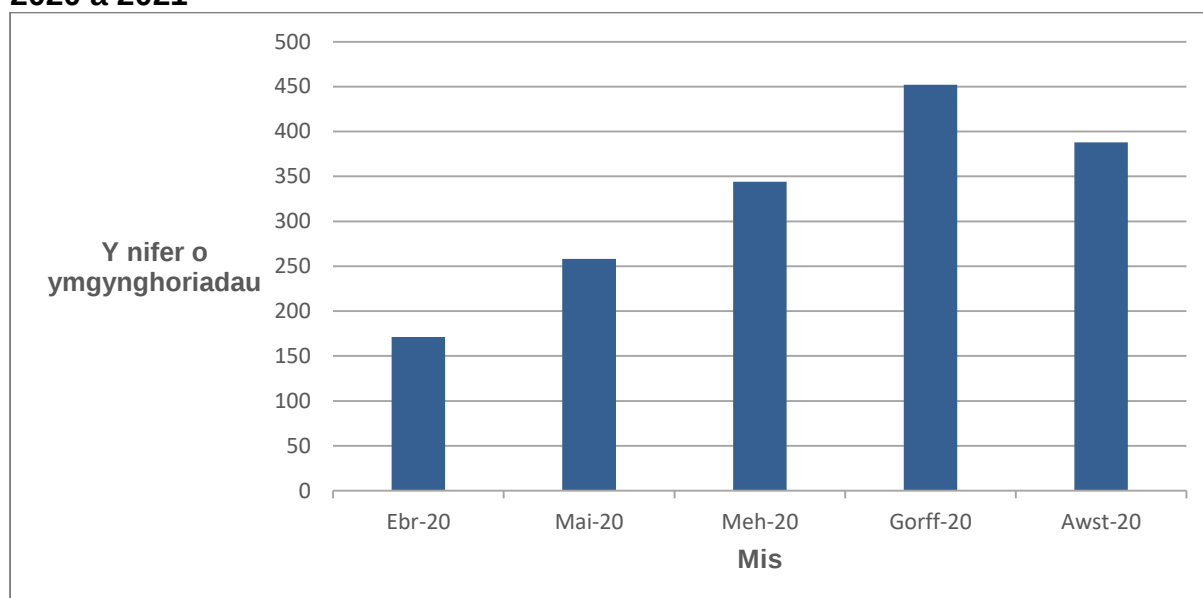
Cwm Taf Morgannwg UHB - Rhondda Cynon Taf Locality Emergency hormonal contraception

Yn ystod pum mis cyntaf y cyfnod rhwng 2020 a 2021, darparodd 93 o'r 110 o fferyllfeydd gyfanswm o 1,613 o ymgynghoriadau o dan y gwasanaeth hwn.

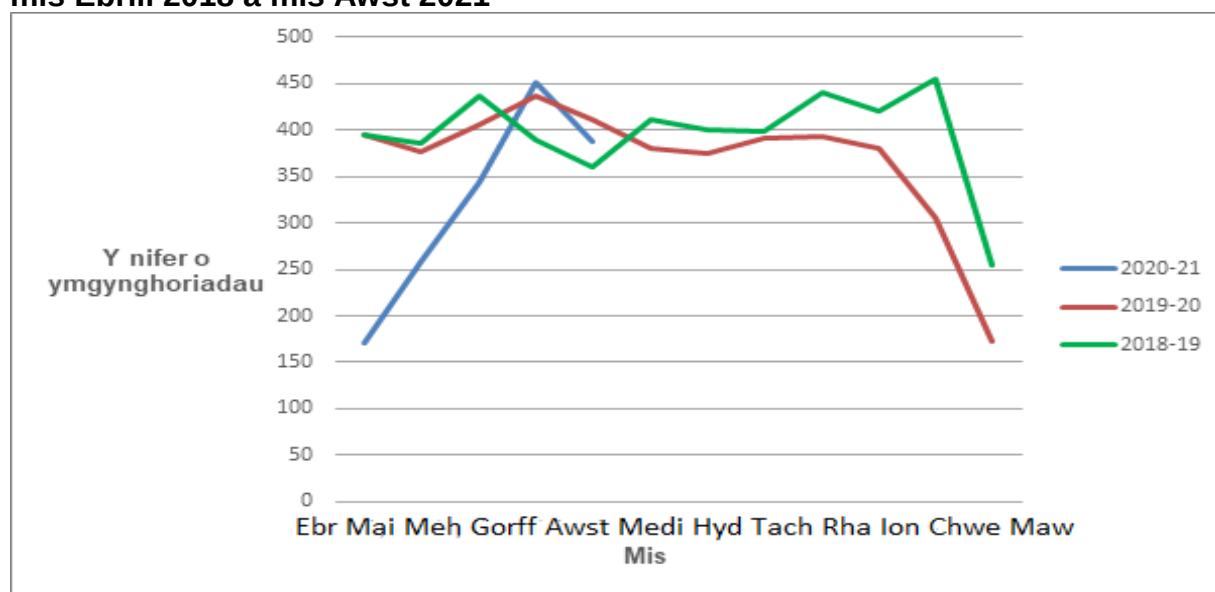
Mae'r ffigur isod yn dangos cyfanswm yr ymgynghoriadau atal cenhedlu brys a gofnodwyd gan fferyllfeydd yn ardal y Bwrdd Iechyd yn ystod pum mis cyntaf y cyfnod rhwng 2020 a 2021.

Ffigur 5.3: Y nifer o ymgynghoriadau atal cenhedlu brys a gofnodwyd rhwng 2020 a 2021

Mae'r ffigur isod yn cymharu darpariaeth y gwasanaeth dros y tair blynedd ariannol ddiwethaf.

Ffigur 5.4: Y nifer o ymgynghoriadau atal cenhedlu brys yn ôl blwyddyn rhwng mis Ebrill 2018 a mis Awst 2021

Yn seiliedig ar lefel y ddarpariaeth rhwng 2018 a 2019 a rhwng 2019 a 2020, mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg yn fodlon bod gan contractwyr presennol y gallu i ddarparu rhagor o ymgynghoriadau ar gyfer atal cenhedlu ar frys.

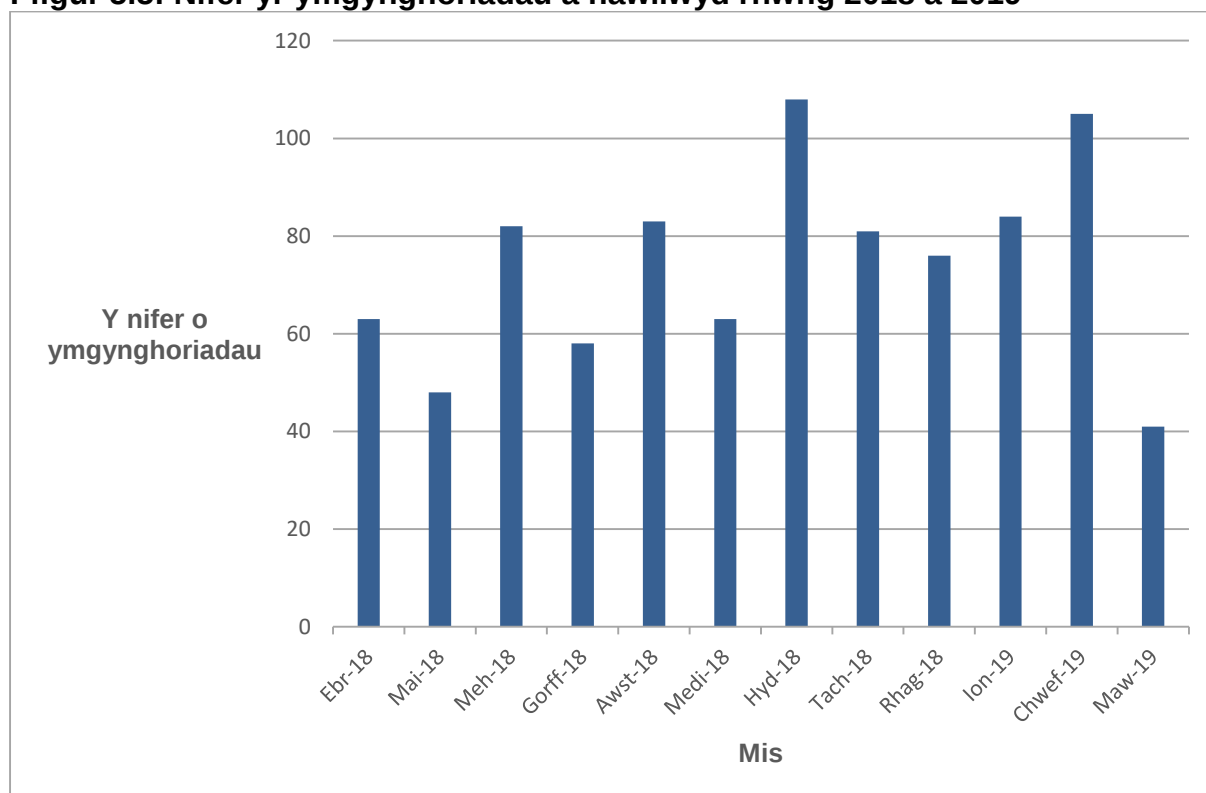
O ystyried y data sydd ar gael ar gyfer y cyfnod rhwng 2020 a 2021, nid oes tystiolaeth i gefnogi casgliad gwahanol. Fodd bynnag, cydnabyddir y bydd pandemig y Coronafeirws (COVID-19) wedi effeithio ar y ddarpariaeth a'r angen am y gwasanaeth hwn rhwng 2020 a 2021. Mae dadansoddiad pellach yn y penodau ynghylch clystyrau.

5.1.4.2 Mynediad i'r gwasanaeth estynedig ar gyfer Rhoi'r Gorau i Ysmygu Lefel 2

Mae'r gwasanaeth rhoi'r gorau i ysmygu lefel 2 yn cysylltu fferyllfeydd â'r gwasanaeth cymorth ymddygiadol dwys a ddarperir gan Helpa Fi i Stopio. O dan y drefn hon, mae fferyllfeydd ar gontract yn darparu therapi disodli nicotin i ysmygwyr sy'n derbyn cymorth ymddygiadol i roi'r gorau i ysmygu gan Helpa Fi i Stopio, a hynny yn dilyn derbyn llythyr atgyfeirio neu gerdyn apwyntiad sy'n nodi dibyniaeth y cleient ar nicotin. Ar ôl cwblhau'r rhaglen chwe wythnos yn llwyddiannus, bydd Helpa Fi i Stopio yn anfon llythyr rhyddhau a fydd yn atgyfeirio'r claf at fferyllfa, er mwyn i'r claf gael cyflenwad arall o therapi disodli nicotin bob pythefnos am chwe wythnos.

Rhwng 2018 a 2019, darparodd 74 o'r 110 o fferyllfeydd gyfanswm o 892 o ymgynghoriadau yn ystod y flwyddyn. Mae'r ffigur isod yn dangos cyfanswm yr ymgynghoriadau a gofnodwyd gan fferyllfeydd yn ardal y Bwrdd Iechyd dros y cyfnod hwn.

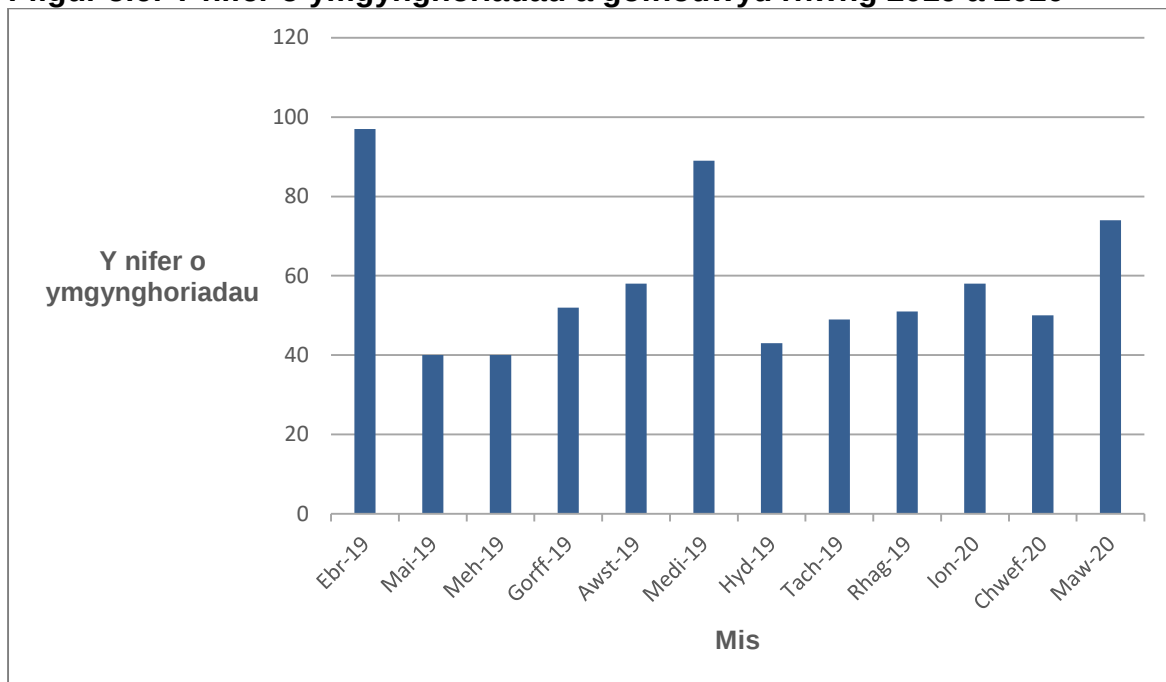
Ffigur 5.5: Nifer yr ymgynghoriadau a hawliwyd rhwng 2018 a 2019

Rhwng 2019 a 2020, darparodd 65 o'r 110 o fferyllfeydd gyfanswm o 701 o ymgynghoriadau yn ystod y flwyddyn. Mae'r ffigur isod yn dangos cyfanswm yr

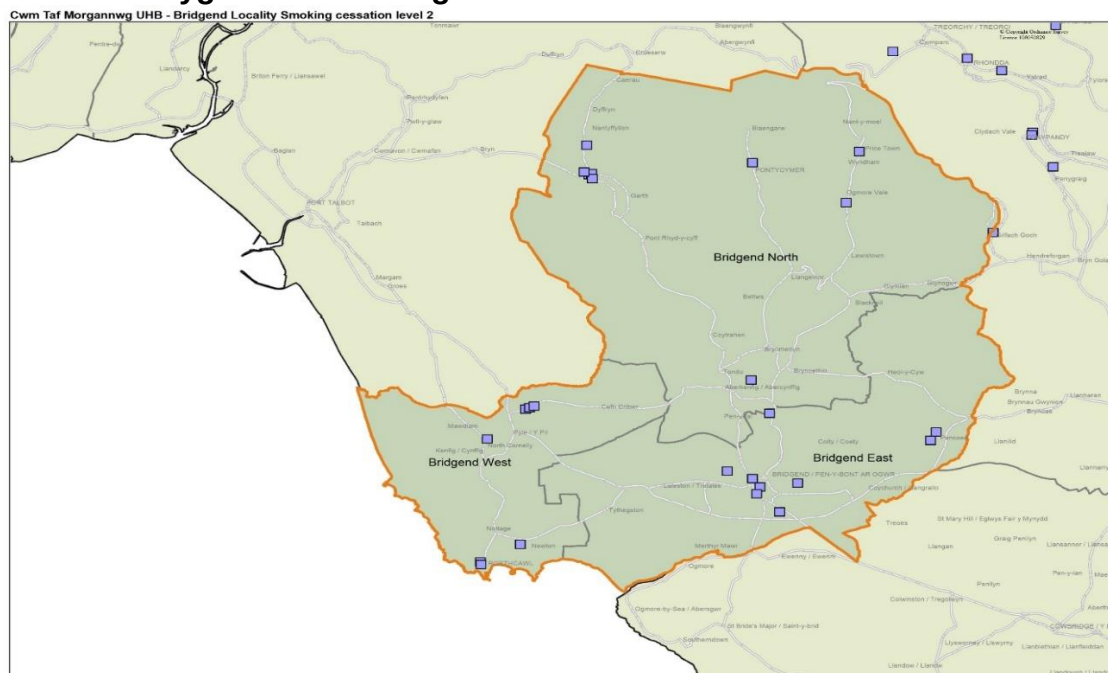
ymgyngoriadau a gofnodwyd gan fferyllfeydd yn ardal y Bwrdd Iechyd dros y cyfnod hwn.

Ffigur 5.6: Y nifer o ymgynghoriadau a gofnodwyd rhwng 2019 a 2020

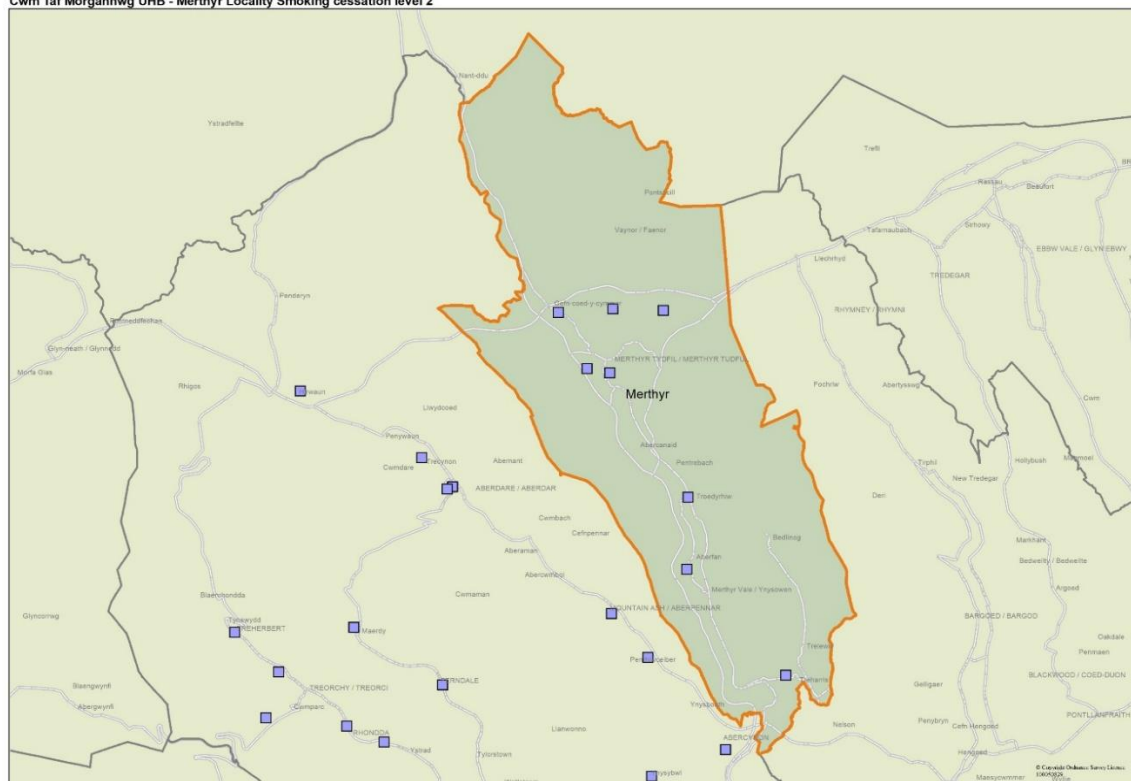

Mae'r map isod yn dangos lleoliad y fferyllfeydd a oedd yn darparu'r gwasanaeth rhwng 2019 a 2020.

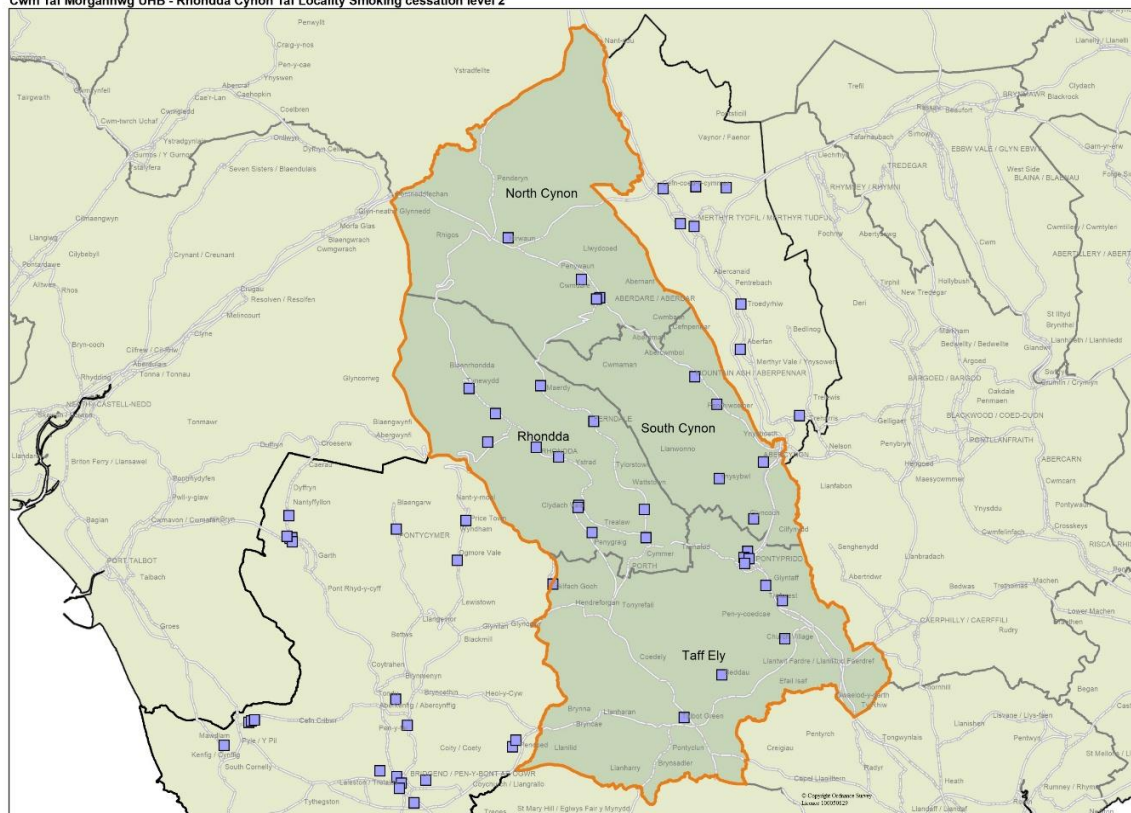
Map 5.7: Lleoliad y fferyllfeydd oedd yn darparu gwasanaeth estynedig Rhoi'r Gorau i Ysmygu Lefel 2 rhwng 2019 a 2020

Cwm Taf Morgannwg UHB - Merthyr Locality Smoking cessation level 2

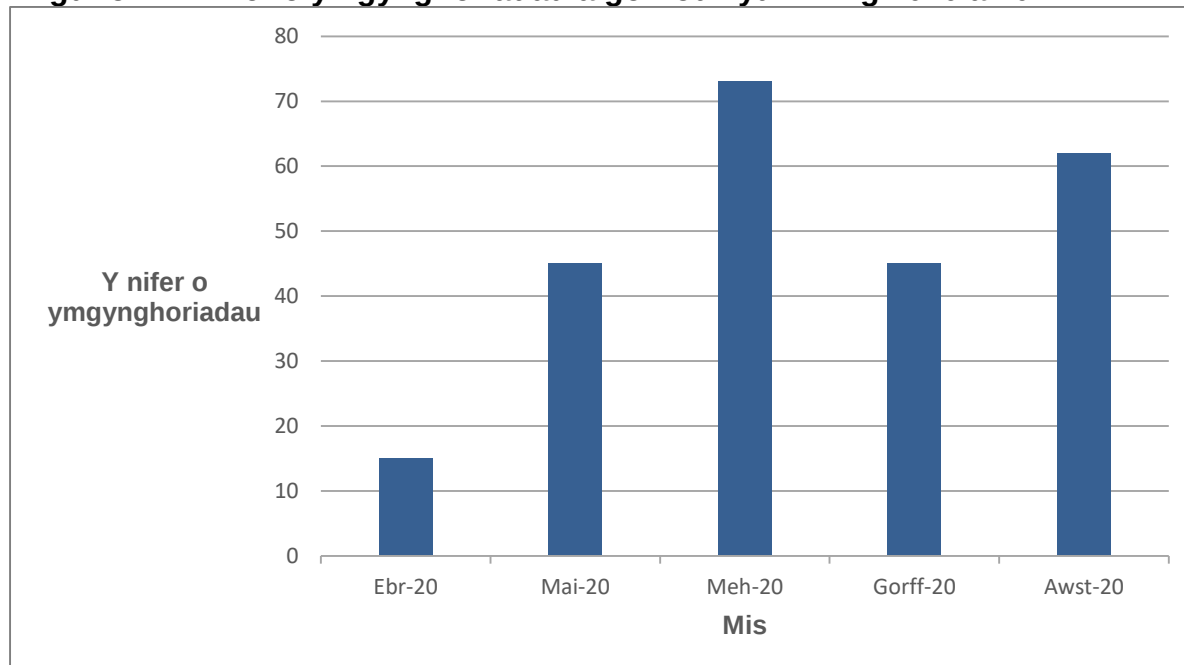
Cwm Taf Morgannwg UHB - Rhondda Cynon Taf Locality Smoking cessation level 2

Darparodd 60 o fferyllfeydd gyfanswm o 240 o ymgynghoriadau yn ystod pum mis cyntaf y cyfnod rhwng 2020 a 2021.

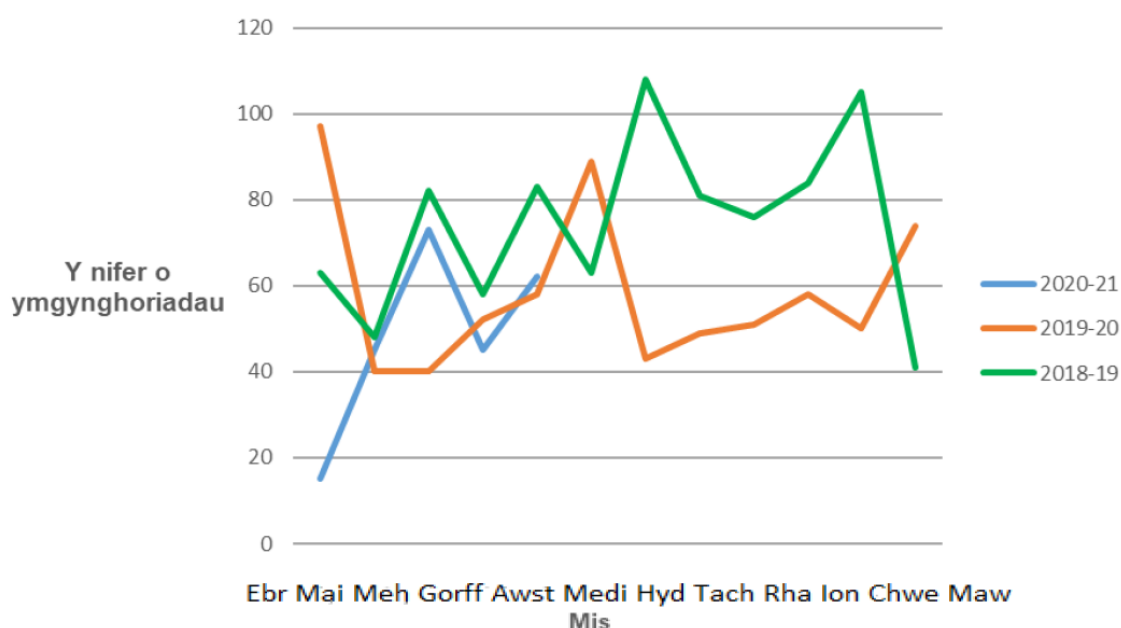
Mae'r ffigur isod yn dangos cyfanswm yr ymgynghoriadau a hawliwyd gan fferyllfeydd yn ardal y Bwrdd Iechyd yn ystod pum mis cyntaf y cyfnod rhwng 2020 a 2021.

Ffigur 5.7: Y nifer o ymgynghoriadau a gofnodwyd rhwng 2020 a 2021

Mae'r ffigur isod yn cymharu darpariaeth y gwasanaeth dros y tair blynedd ariannol ddiwethaf.

Ffigur 5.8: Nifer yr ymgynghoriadau fesul blwyddyn o fis Ebrill 2018 i fis Awst 2021

Yn seiliedig ar lefel y ddarpariaeth rhwng 2018 a 2019 a rhwng 2019 a 2020, mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg yn fodlon bod gan gcontractwyr presennol y gallu i ddarparu rhagor o'r gwasanaeth Rhoi'r Gorau i Ysmygu Lefel 2.

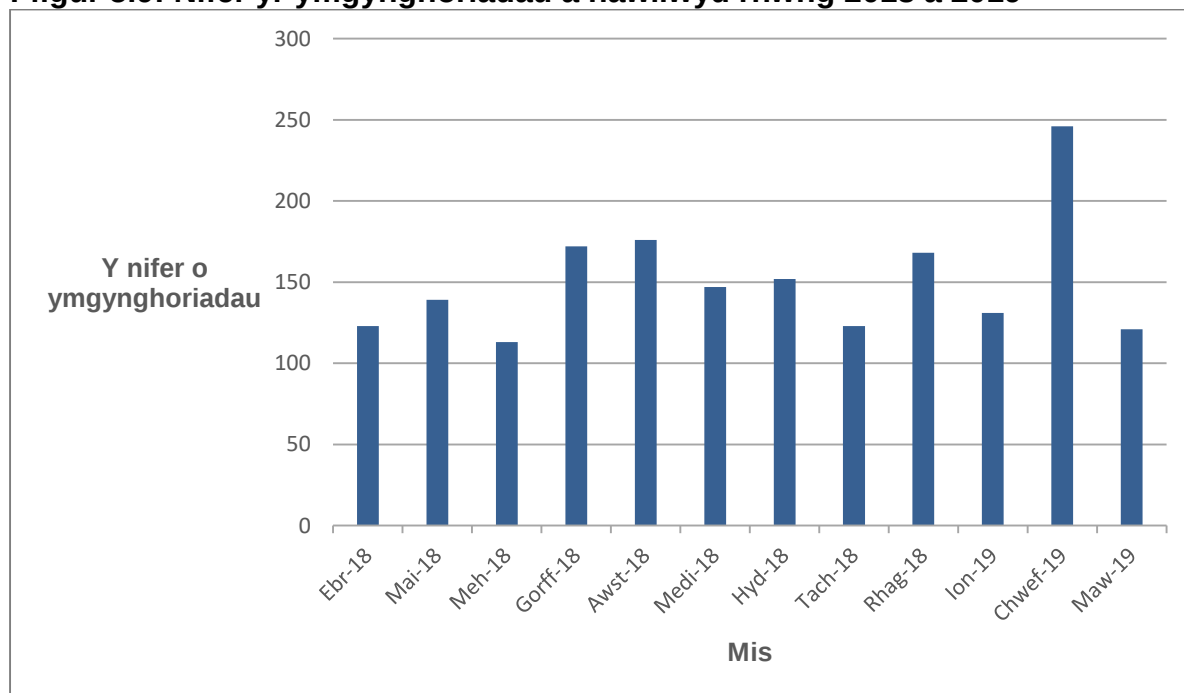
O ystyried y data sydd ar gael ar gyfer y cyfnod rhwng 2020 a 2021, nid oes tystiolaeth i gefnogi casgliad gwahanol. Fodd bynnag, fe'i cydnabyddir y bydd pandemig y Coronafeirws (COVID-19) wedi effeithio ar y ddarpariaeth o'r gwasanaeth hwn a'r galw amdano rhwng 2020 a 2021. Mae dadansoddiad pellach yn y penodau ynghylch y clystyrau.

5.1.4.3 Mynediad at y Gwasanaeth Estynedig ar gyfer Rhoi'r Gorau i Ysmygu Lefel 3 (Helpa Fi i Stopio yn y Fferyllfa)

Nod y gwasanaeth Helpa Fi i Stopio yn y Fferyllfa yw rhoi triniaeth a chymorth cynhwysfawr i gleifion i'w helpu i roi'r gorau i ysmygu dros raglen 12 wythnos, sy'n cynnwys wyth ymgynghoriad gyda fferylllydd achrededig. Mae'r gwasanaeth yn cynnwys asesiad cychwynnol i benderfynu pa mor barod yw'r cleient i roi'r gorau i ysmygu; technegau cyfweld ysgogol i helpu cleientiaid i roi'r gorau i ysmygu; therapi disodli nicotin, a chymorth i'w ddefnyddio, i sicrhau'r manteision therapiwtig mwyaf posibl, a monitro carbon monocsid i gadw golwg ar yr ymgais i roi'r gorau i ysmygu.

Rhwng 2018 a 2019, cynhaliodd 71 o'r 110 o fferyllfeydd gyfanswm o 1,811 o ymgynghoriadau yn ystod y flwyddyn. Mae'r ffigur isod yn dangos cyfanswm yr ymgynghoriadau a gofnodwyd gan fferyllfeydd yn ardal y Bwrdd Iechyd dros y cyfnod hwn.

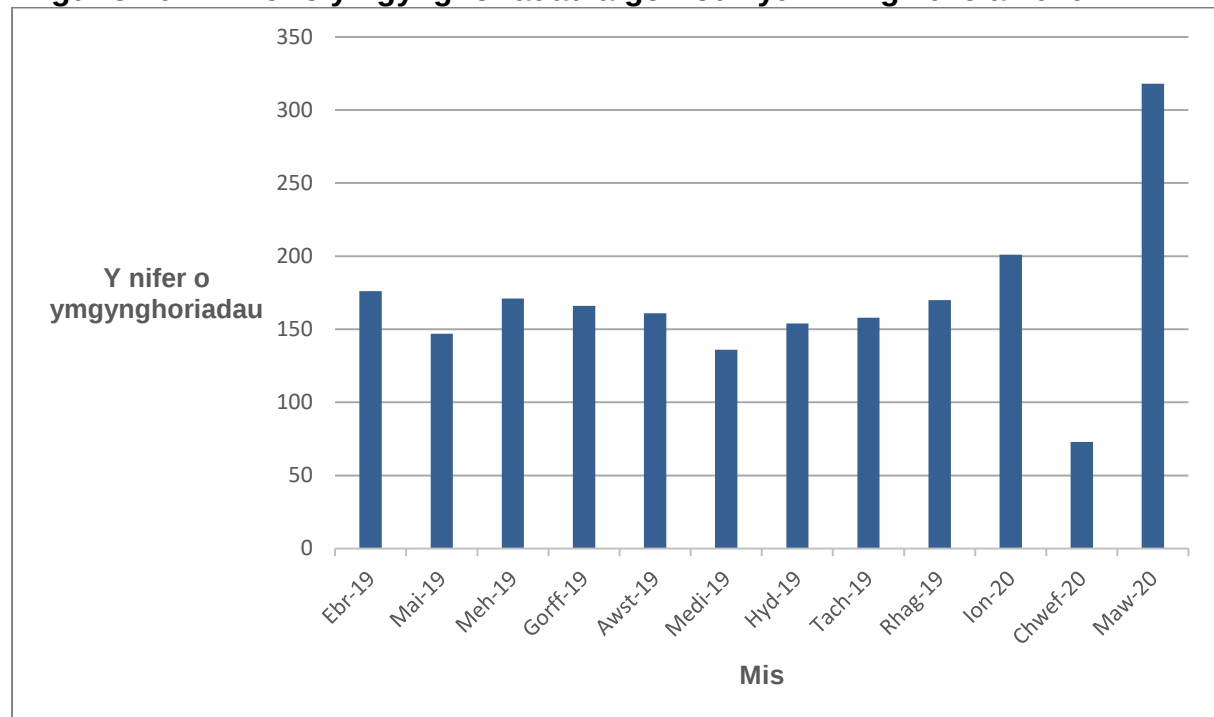
Ffigur 5.9: Nifer yr ymgynghoriadau a hawliwyd rhwng 2018 a 2019

Rhwng 2019 a 2020, cynhaliodd 80 o'r 110 o fferyllfeydd gyfanswm o 2,031 o ymgynghoriadau yn ystod y flwyddyn. Mae'r ffigur isod yn dangos cyfanswm yr

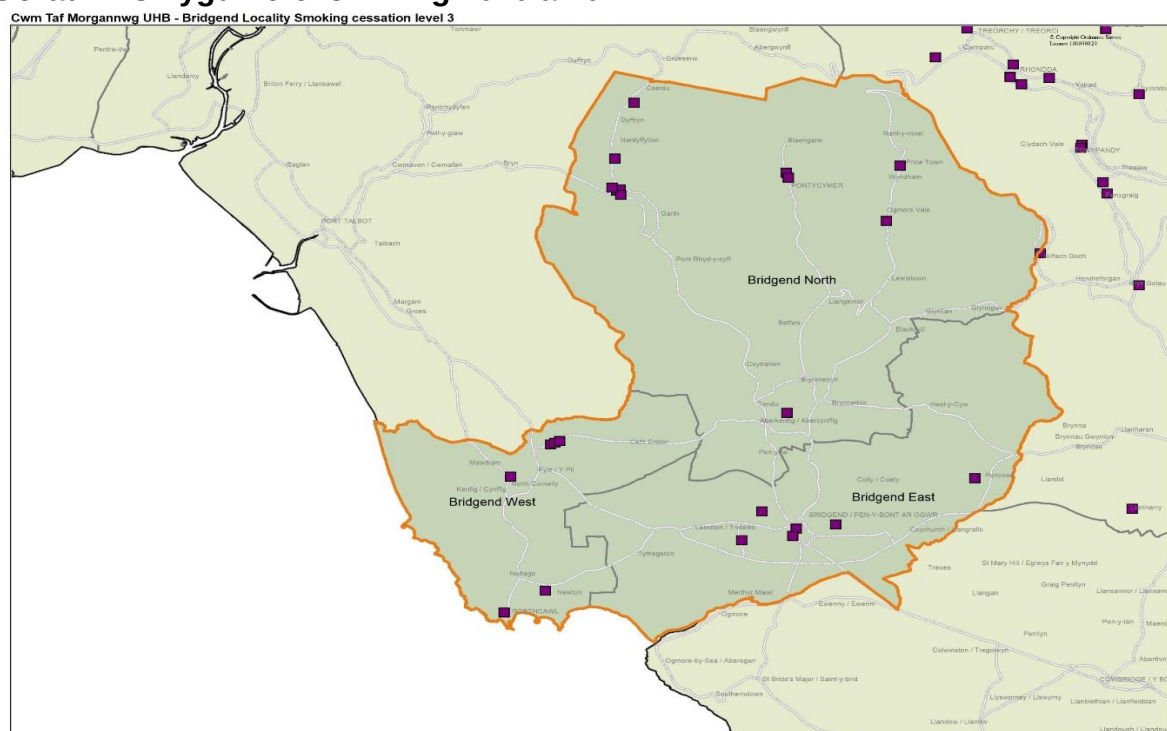
ymgynghoriadau a gofnodwyd gan fferyllfeydd yn ardal y Bwrdd Iechyd dros y cyfnod hwn.

Ffigur 5.10: Y nifer o ymgynghoriadau a gofnodwyd rhwng 2019 a 2020

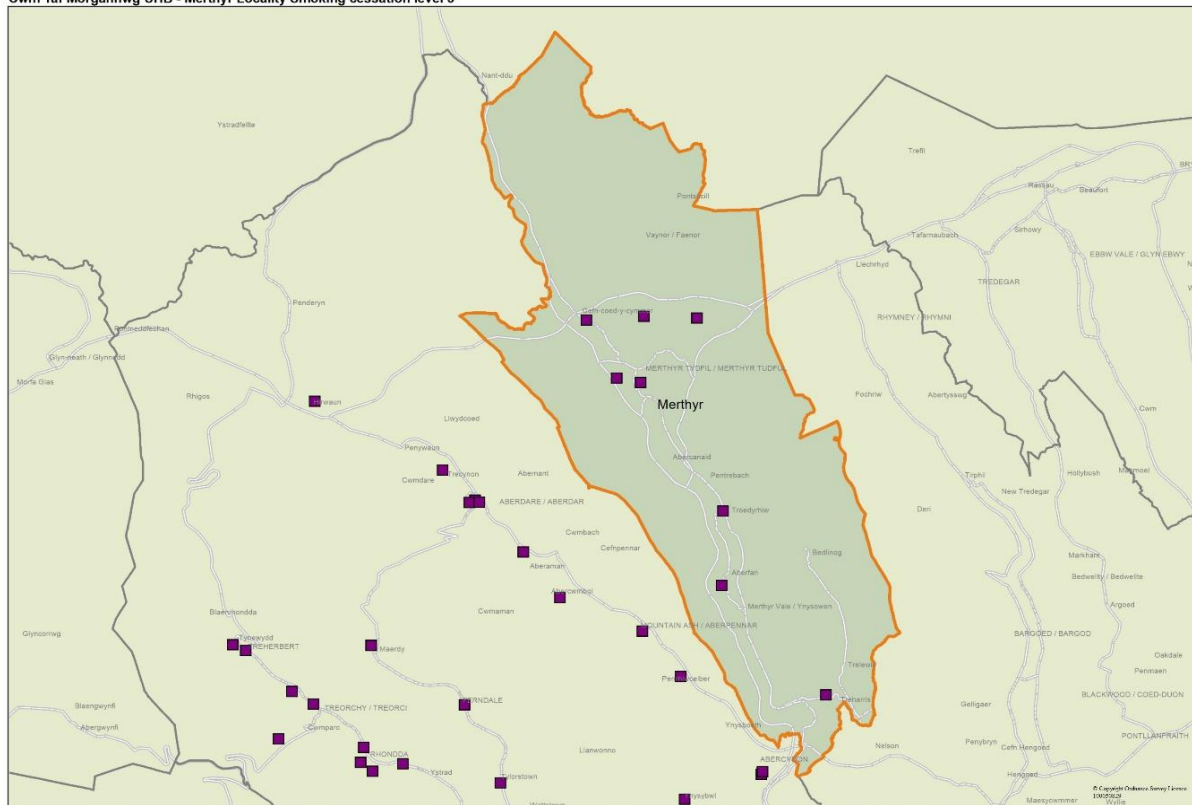

Mae'r map isod yn dangos lleoliad y fferyllfeydd a oedd yn darparu'r gwasanaeth rhwng 2019 a 2020.

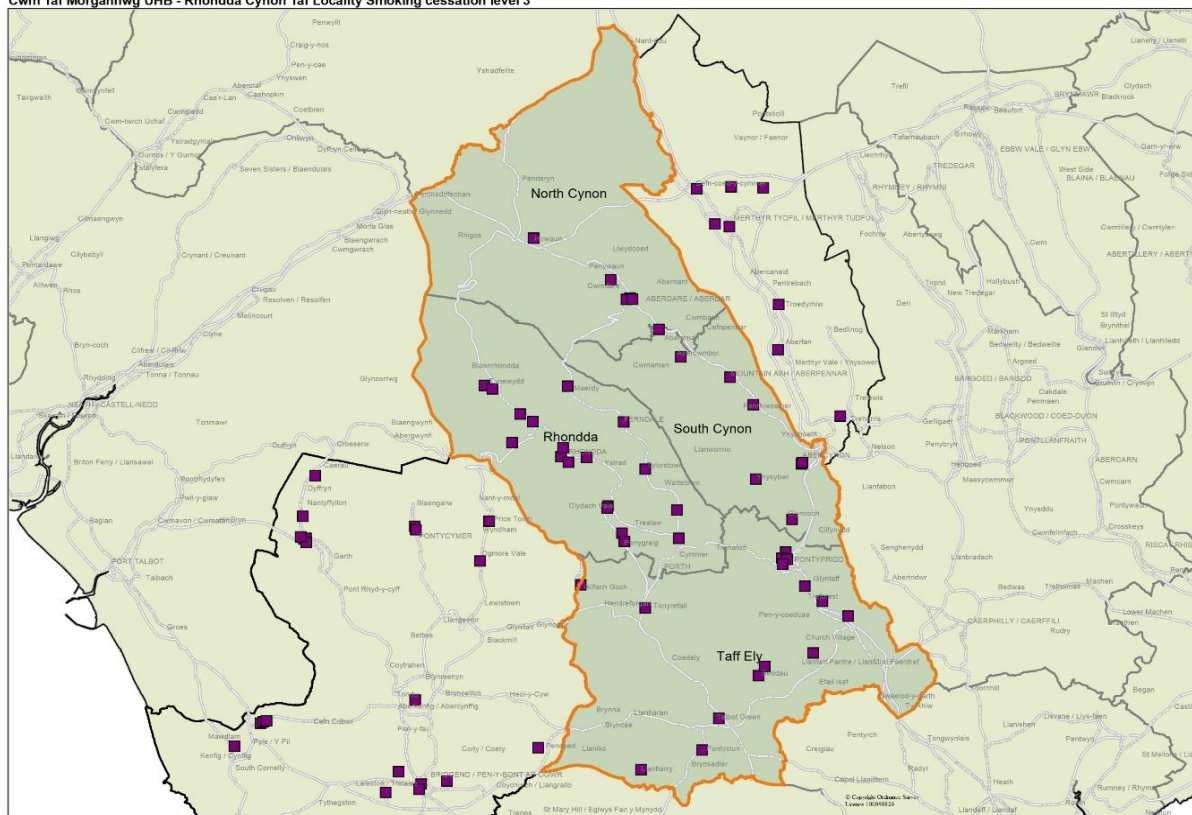
Map 5.8: Lleoliad y fferyllfeydd oedd yn darparu gwasanaeth estynedig Rhoi'r Gorau i Ysmygu Lefel 3 rhwng 2020 a 2021

Cwm Taf Morgannwg UHB - Merthyr Locality Smoking cessation level 3

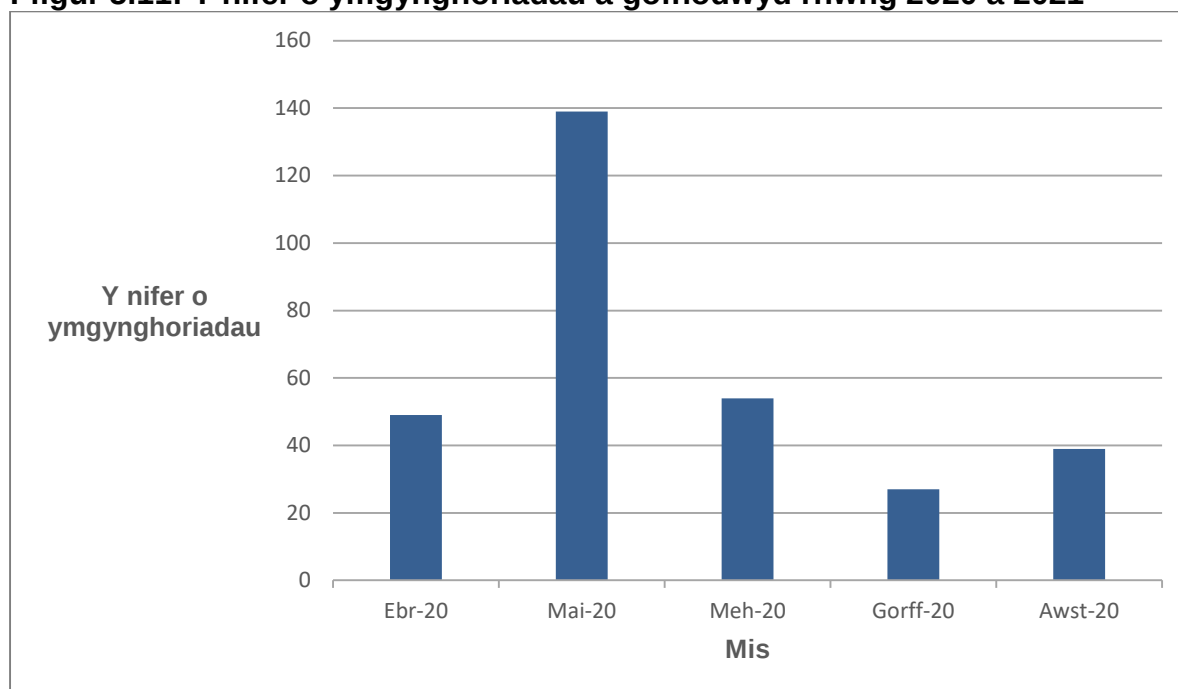
Cwm Taf Morgannwg UHB - Rhondda Cynon Taf Locality Smoking cessation level 3

Darparodd 53 o fferyllfeydd gyfanswm o 308 o ymgynghoriadau yn ystod pum mis cyntaf y cyfnod rhwng 2020 a 2021.

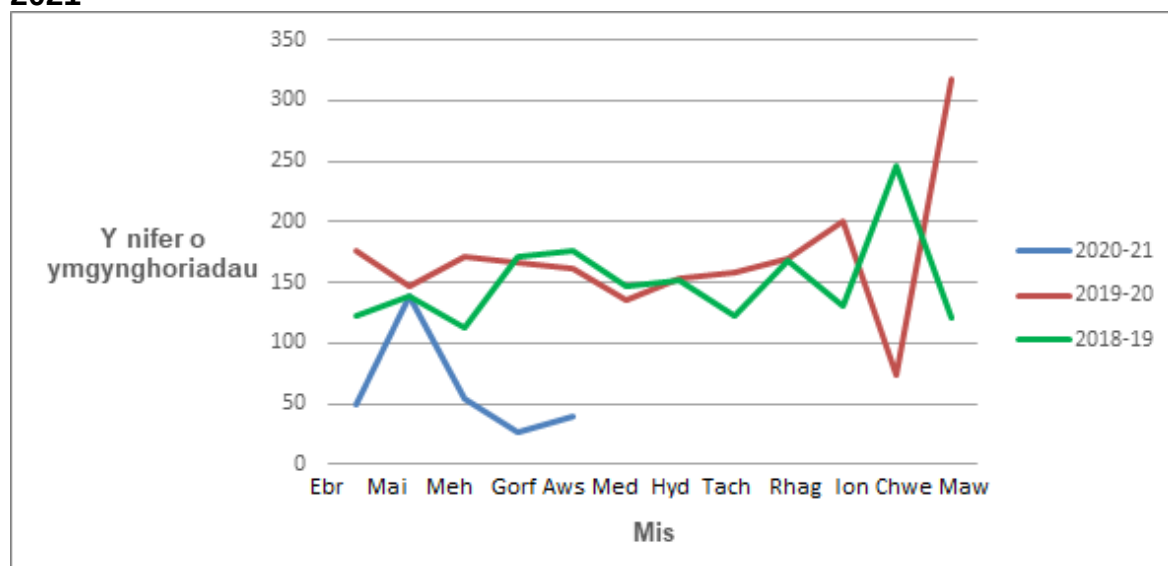
Mae'r ffigur isod yn dangos cyfanswm yr ymgynghoriadau a hawliwyd o dan y gwasanaeth gan fferyllfeydd yn ardal y Bwrdd Iechyd yn ystod pum mis cyntaf y cyfnod rhwng 2020 a 2021.

Ffigur 5.11: Y nifer o ymgynghoriadau a gofnodwyd rhwng 2020 a 2021

Mae'r ffigur isod yn cymharu darpariaeth y gwasanaeth dros y tair blynedd ariannol ddiwethaf.

Ffigur 5.12: Nifer yr ymgynghoriadau fesul blwyddyn o fis Ebrill 2018 i fis Awst 2021

Yn seiliedig ar lefel y ddarpariaeth rhwng 2018 a 2019 a rhwng 2019 a 2020, mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg yn fodlon bod gan gcontractwyr presennol y gallu i ddarparu rhagor o ymgynghoriadau ar gyfer Rhoi'r Gorau i Ysmygu Lefel 3.

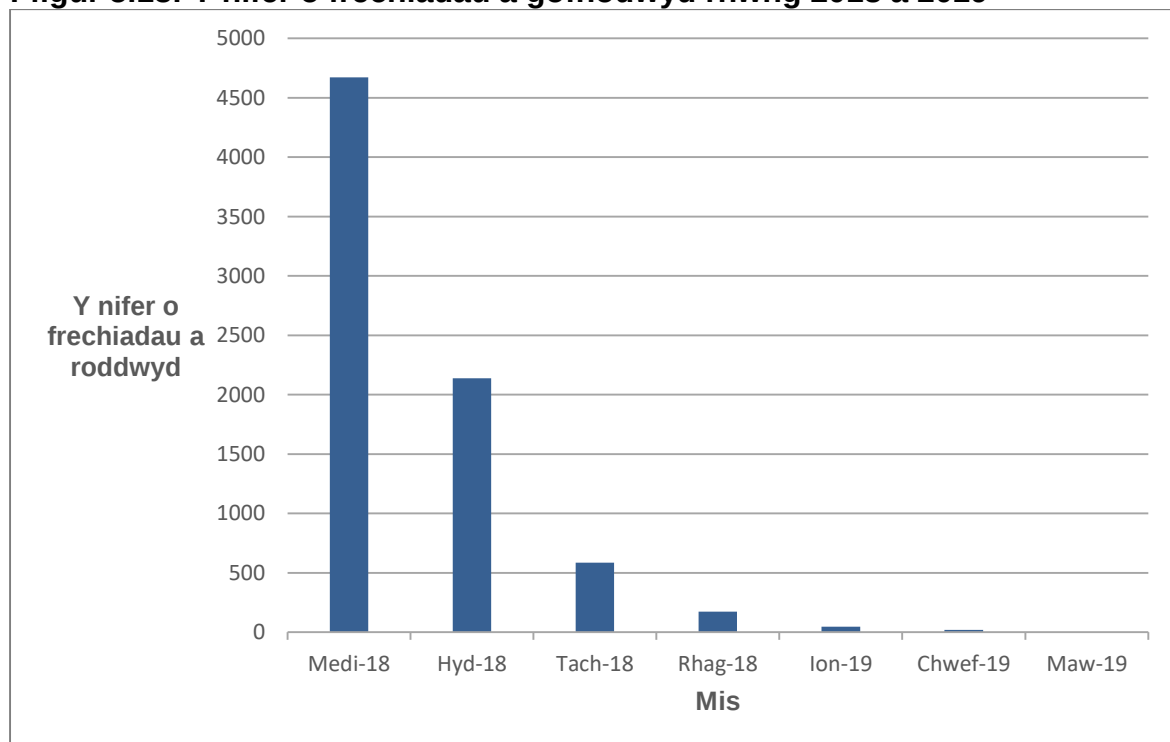
O ystyried y data sydd ar gael ar gyfer y cyfnod rhwng 2020 a 2021, nid oes tystiolaeth i gefnogi casgliad gwahanol. Fodd bynnag, cydnabyddir y bydd pandemig y Coronafeirws (COVID-19) wedi effeithio ar y ddarpariaeth a'r angen am y gwasanaeth hwn rhwng 2020 a 2021. Mae dadansoddiad pellach yn y penodau ynghylch clystyrau.

5.1.4.4 Mynediad at wasanaeth estynedig brechu rhag y fflw

Mae'r gwasanaeth hwn yn galluogi fferyllfeydd i roi brechiad rhag y fflw i gleifion mewn grwpiau sydd mewn perygl yn dilyn cytundeb lleol a chenedlaethol. Mae'n hybu'r ddarpariaeth ehangach o frechiadau rhag y fflw, a'i nod yw cynyddu'r gyfran o unigolion mewn perygl sy'n cael eu brechu, er mwyn lleihau morbidrwydd a marwolaethau.

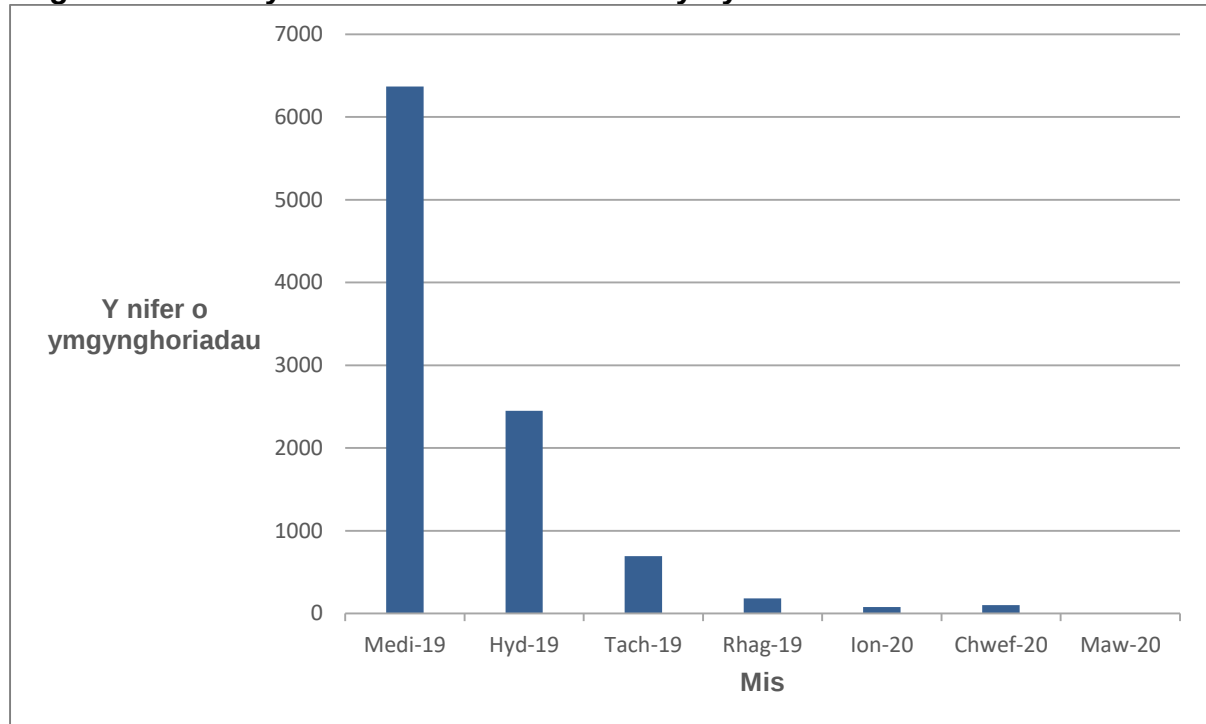
Rhwng 2018 a 2019, darparodd 79 o fferyllfeydd gyfanswm o 7,715 o frechiadau yn ystod tymor y fflw. Mae'r ffigur isod yn dangos cyfanswm y brechiadau a hawliwyd o dan y gwasanaeth gan fferyllfeydd yn ardal y Bwrdd Iechyd dros y cyfnod hwn.

Ffigur 5.13: Y nifer o frechiadau a gofnodwyd rhwng 2018 a 2019

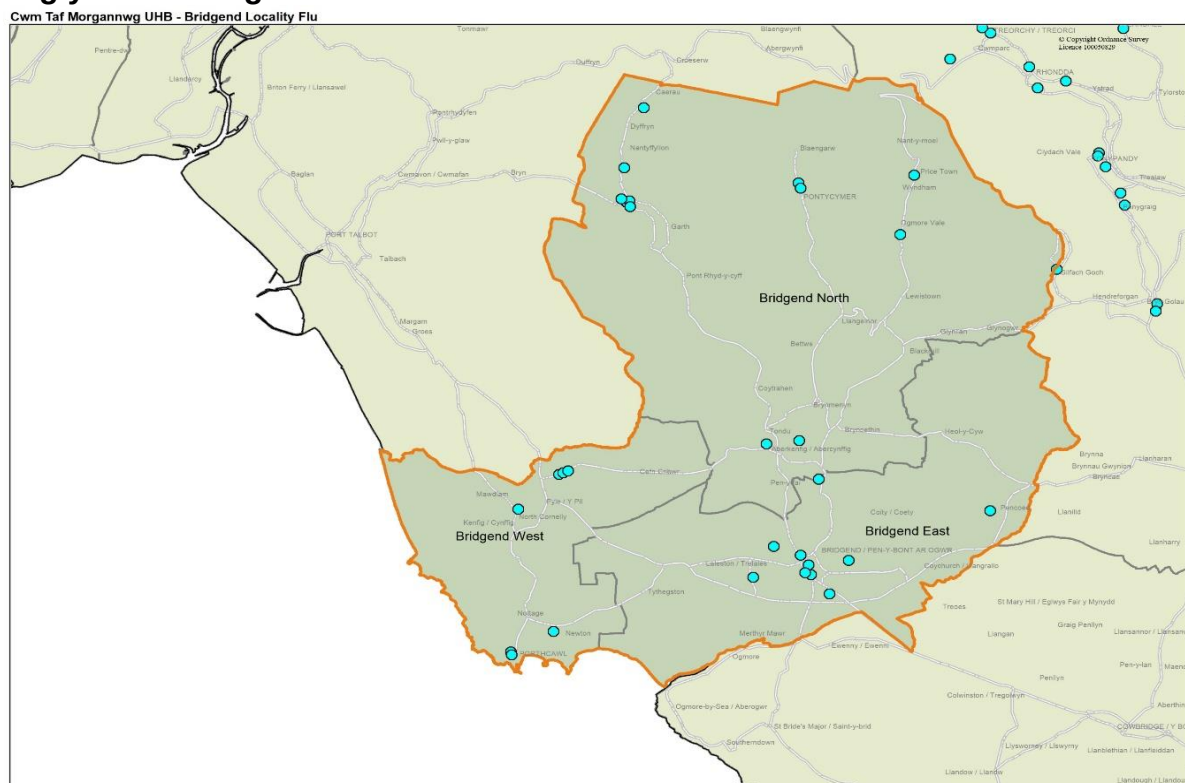
Rhwng 2019 a 2020, darparodd 83 o'r 110 o fferyllfeydd gyfanswm o 9,873 o frechiadau yn ystod tymor y fflw. Mae'r ffigur isod yn dangos cyfanswm y brechiadau a hawliwyd o dan y gwasanaeth gan fferyllfeydd yn ardal y Bwrdd Iechyd dros y cyfnod hwn.

Ffigur 5:14 Nifer y brechiadau fflw a hawliwyd yn 2019 i 2020

Mae'r map isod yn dangos lleoliad y fferyllfeydd a oedd yn darparu'r gwasanaeth rhwng 2019 a 2020.

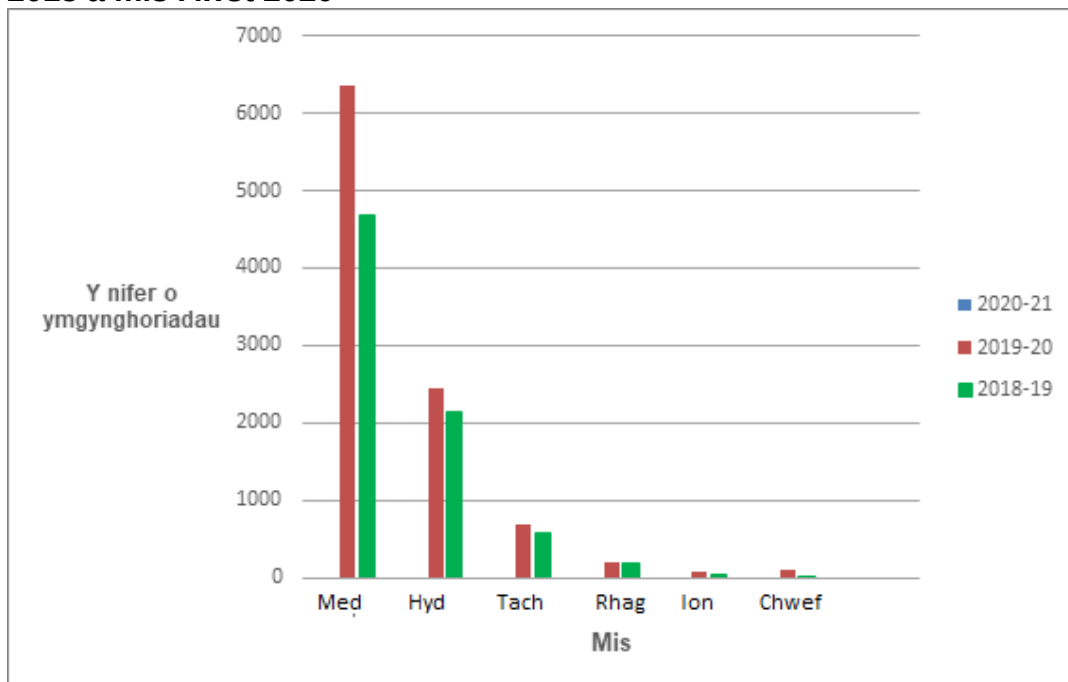
Map 5.9: Lleoliad y fferyllfeydd oedd yn darparu gwasanaeth estynedig brechu rhag y fflw rhwng 2019 a 2020

[illegible]

115

Ffigur 5.15: Y nifer o frechiadau a gofnodwyd bob blwyddyn rhwng mis Ebrill 2018 a mis Awst 2020

Yn seiliedig ar lefel y ddarpariaeth rhwng 2018 a 2019 a rhwng 2019 a 2020, mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg yn fodlon bod gan gcontractwyr presennol y gallu i ddarparu rhagor o ymgynghoriadau ar gyfer brechu rhag y fflw.

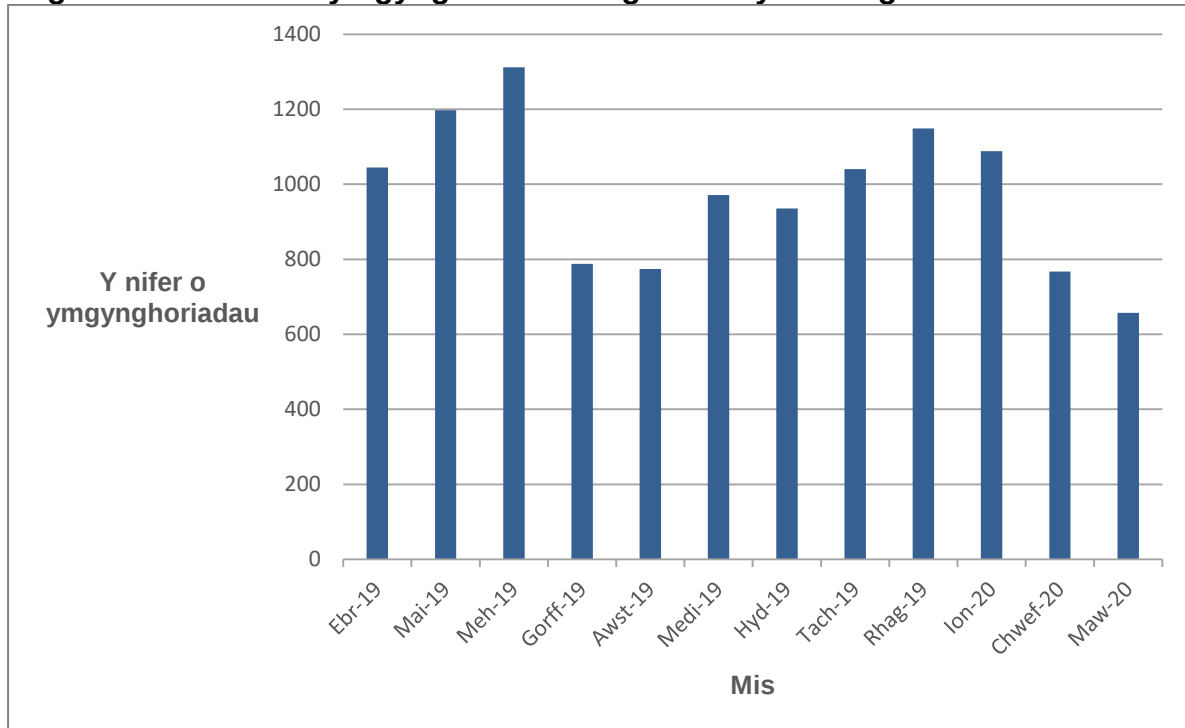
O ystyried y data sydd ar gael ar gyfer y cyfnod rhwng 2020 a 2021, nid oes tystiolaeth i gefnogi casgliad gwahanol. Fodd bynnag, fe'i cydnabyddir y bydd pandemig y Coronafeirws (COVID-19) wedi effeithio ar y ddarpariaeth o'r gwasanaeth hwn a'r galw amdano rhwng 2020 a 2021. Mae dadansoddiad pellach yn y penodau ynghylch clystyrau.

5.1.4.5 Mynediad at y Gwasanaeth Mân Anhwylderau

Mae'r Gwasanaeth Mân Anhwylderau yn annog cleifion i fynd i'r fferyllfa yn gyntaf am gyngor a thriniaeth ar gyfer mathau penodol o fân anhwylderau. Rhaid i gleifion gofrestru â fferyllfa i gael ymgynghoriad â fferyllfydd, a hynny ar gyfer cyngor ynglŷn â thrin y mân anhwylder yn rhad ac am ddim pan fydd angen. Gwneir atgyfeiriad os bydd angen.

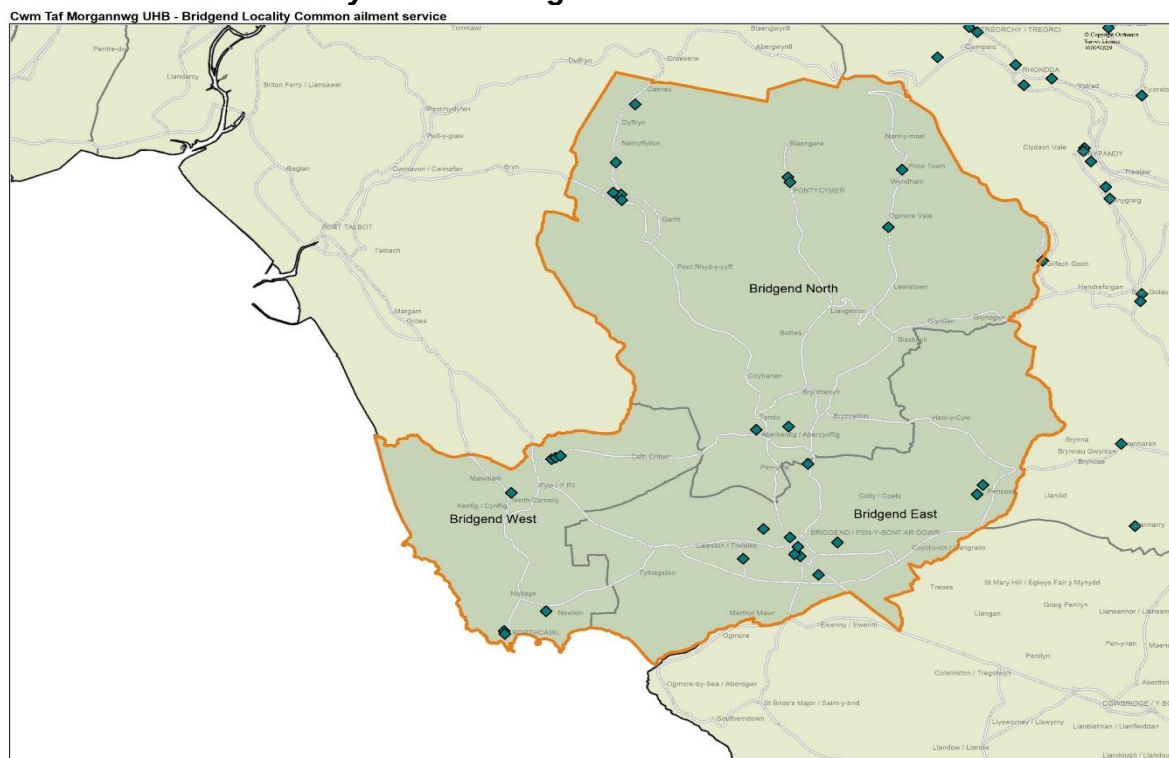
Rhwng 2019 a 2020, cynhaliodd 108 o'r 110 o fferyllfeydd gyfanswm o 11,723 o ymgynghoriadau yn ystod y flwyddyn. Mae'r ffigur isod yn dangos cyfanswm yr ymgynghoriadau a gofnodwyd gan fferyllfeydd yn ardal y Bwrdd Iechyd dros y cyfnod hwn.

Ffigur 5:16: Y nifer o ymgynghoriadau a gofnodwyd rhwng 2019 a 2020

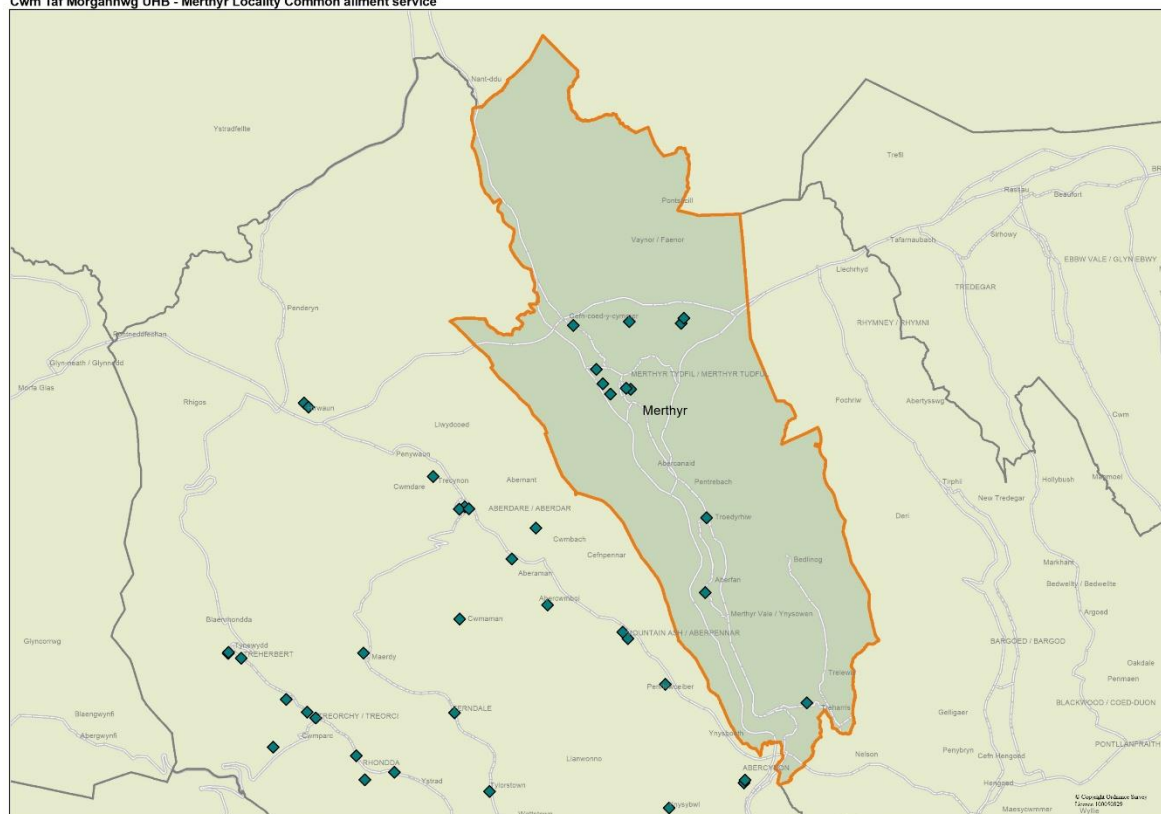

Mae'r map isod yn dangos lleoliad y fferyllfeydd a oedd yn darparu'r gwasanaeth rhwng 2019 a 2020.

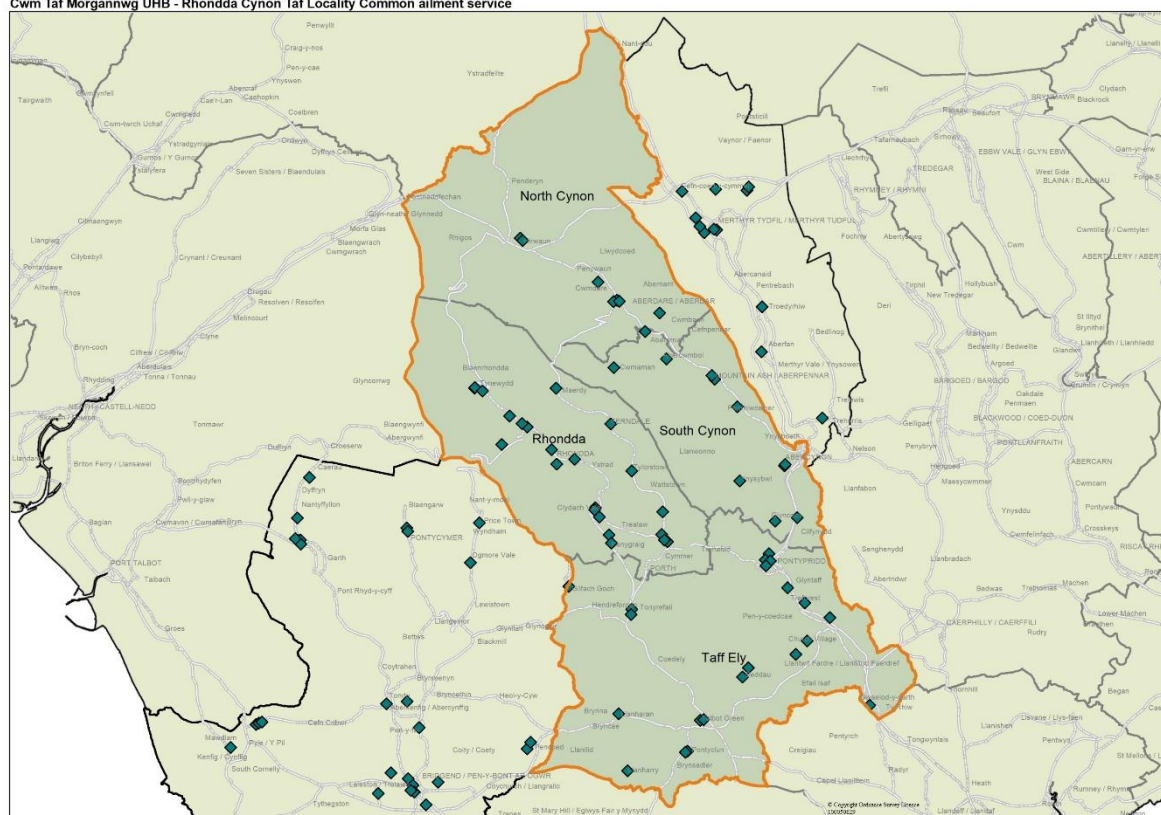
Map 5.10: Lleoliad y fferyllfeydd oedd yn darparu gwasanaeth estynedig y Gwasanaeth Mân Anhwylderau rhwng 2019 a 2020

Cwm Taf Morgannwg UHB - Merthyr Locality Common ailment service

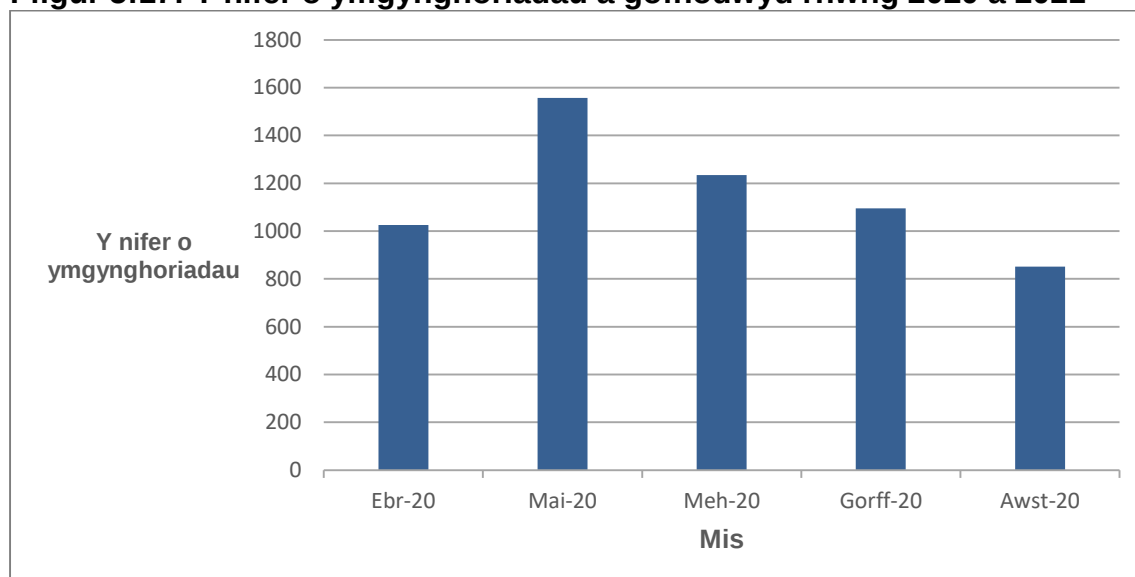
Cwm Taf Morgannwg UHB - Rhondda Cynon Taf Locality Common ailment service

Darparodd 108 o fferyllfeydd gyfanswm o 5,765 o ymgynghoriadau yn ystod pum mis cyntaf y cyfnod rhwng 2020 a 2021. Mae'r ffigur isod yn dangos cyfanswm yr

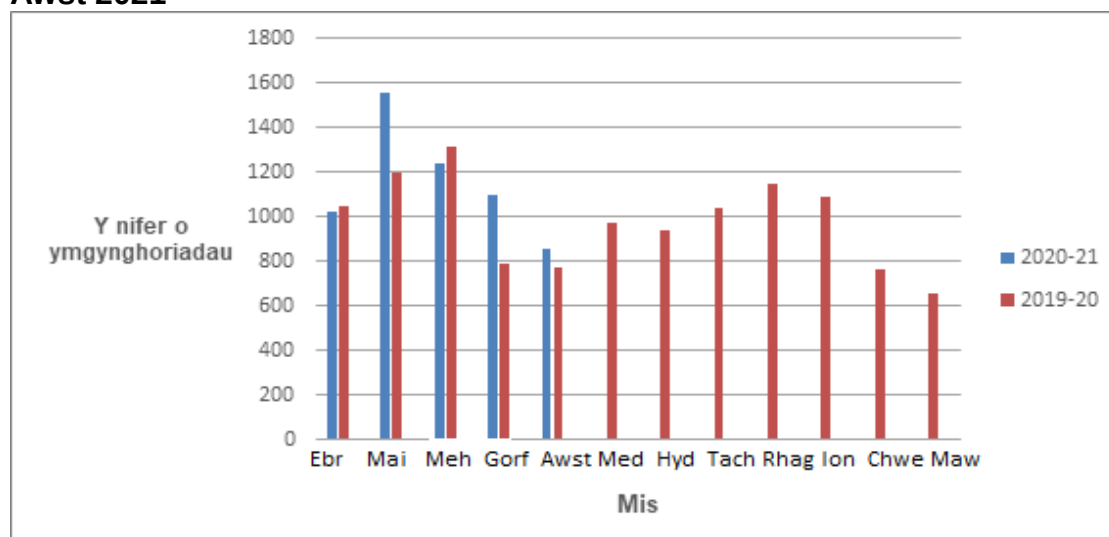
ymgyngoriadau a gofnodwyd gan fferyllfeydd yn ardal y Bwrdd Iechyd dros y cyfnod hwn.

Ffigur 5.17: Y nifer o ymgynghoriadau a gofnodwyd rhwng 2020 a 2021

Mae'r ffigur isod yn cymharu darpariaeth y gwasanaeth dros y tair blynedd ariannol ddiwethaf.

Ffigur 5.18: Y nifer o ymgynghoriadau fesul blwyddyn o fis Ebrill 2019 i fis Awst 2021

Yn seiliedig ar lefel y ddarpariaeth rhwng 2019 a 2020, mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg yn fodlon bod gan contractwyr presennol y gallu i ddarparu'r Gwasanaeth Môn Anhwylderau.

O ystyried y data sydd ar gael ar gyfer y cyfnod rhwng 2020 a 2021, nid oes tystiolaeth i gefnogi casgliad gwahanol. Fodd bynnag, cydnabyddir y bydd pandemig y Coronafeirws (COVID-19) wedi effeithio ar y ddarpariaeth a'r angen am y

gwasanaeth hwn rhwng 2020 a 2021. Mae dadansoddiad pellach yn y penodau ynghylch clystyrau.

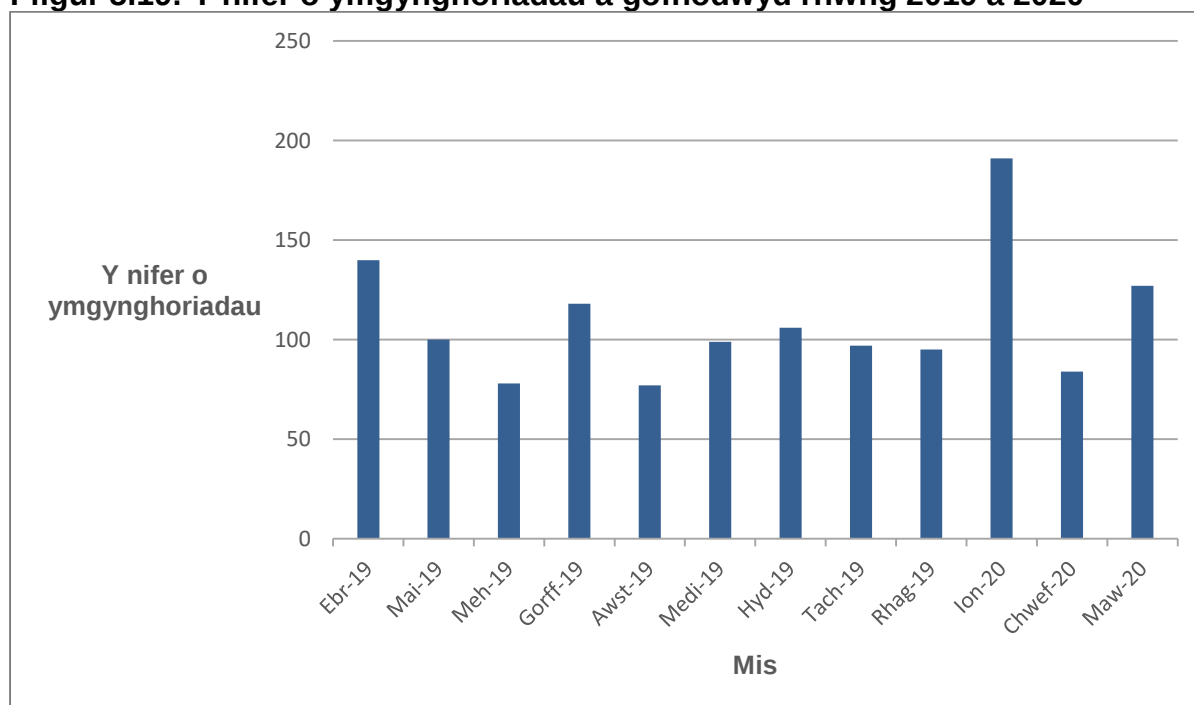
5.1.4.6 Mynediad at wasanaeth estynedig Cyflenwi Meddyginiaethau Brys

Comisiynir y gwasanaeth Cyflenwi Meddyginiaethau Brys i alluogi cleifion i gael cyflenwadau brys o feddyginiaeth drwy fferyllfeydd cymunedol, ac fe delir y gost gan y GIG. Diben y gwasanaeth hwn yw lleihau'r baich ar wasanaethau tu allan i oriau ac ar wasanaethau gofal brys, a hynny o ran rheoli ceisiadau cleifion am gyflenwadau brys o feddyginiaeth y tu hwnt i oriau gwaith arferol meddygfeydd.

Y Rheoliadau Meddyginiaethau Dynol 2012 yw'r ddeddfwriaeth sylfaenol o hyd sy'n llywodraethu'r broses o gyflenwi meddyginiaeth mewn argyfwng ar gais claf, a rhaid cyflenwi pob cyflenwad o feddyginiaeth yn unol â'r rheoliadau hyn.

Rhwng 2019 a 2020, cynhaliodd 42 o'r 110 o fferyllfeydd gyfanswm o 1,312 o ymgynghoriadau yn ystod y flwyddyn. Mae'r ffigur isod yn dangos cyfanswm yr ymgynghoriadau a gofnodwyd gan fferyllfeydd yn ardal y Bwrdd Iechyd dros y cyfnod hwn.

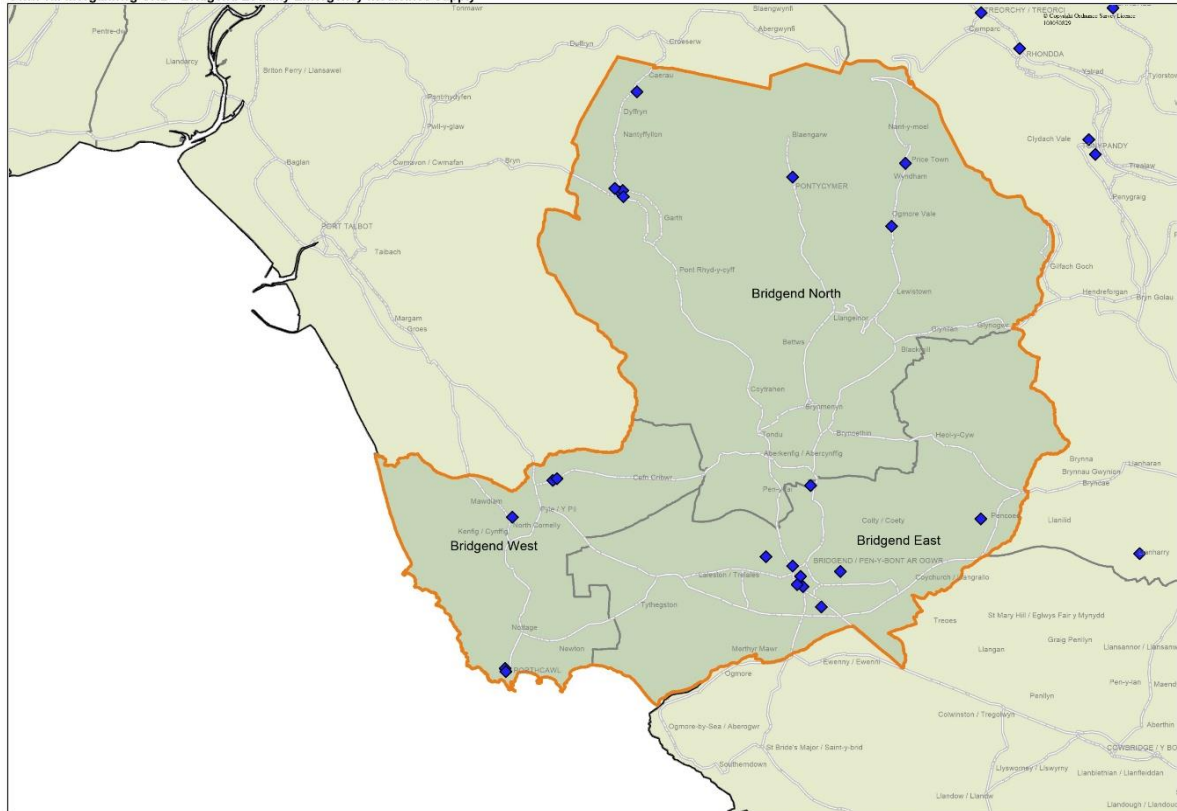
Ffigur 5.19: Y nifer o ymgynghoriadau a gofnodwyd rhwng 2019 a 2020

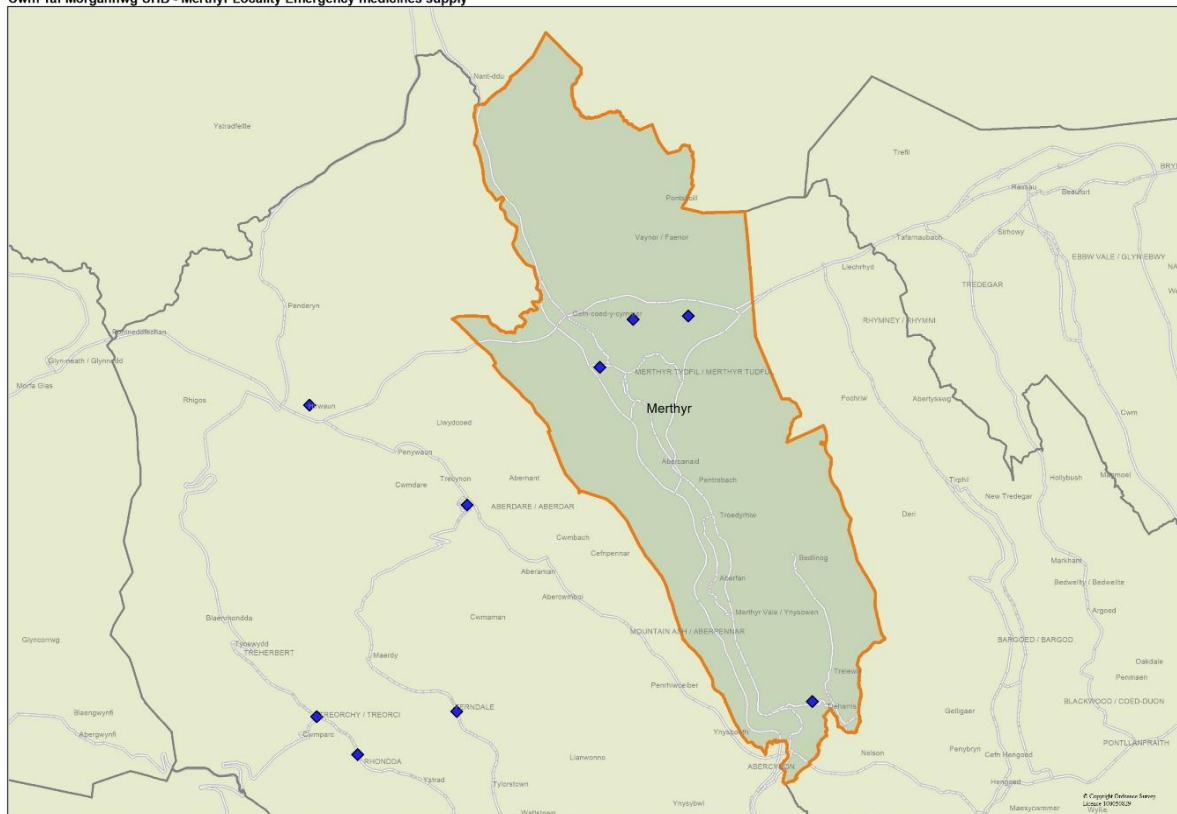
Mae'r map isod yn dangos lleoliad y fferyllfeydd a oedd yn darparu'r gwasanaeth rhwng 2019 a 2020.

**Map 5.11 Lleoliad y fferyllfeydd oedd yn darparu gwasanaeth estynedig
Cyflenwi Meddyginiaethau Brys rhwng 2019 a 2020**

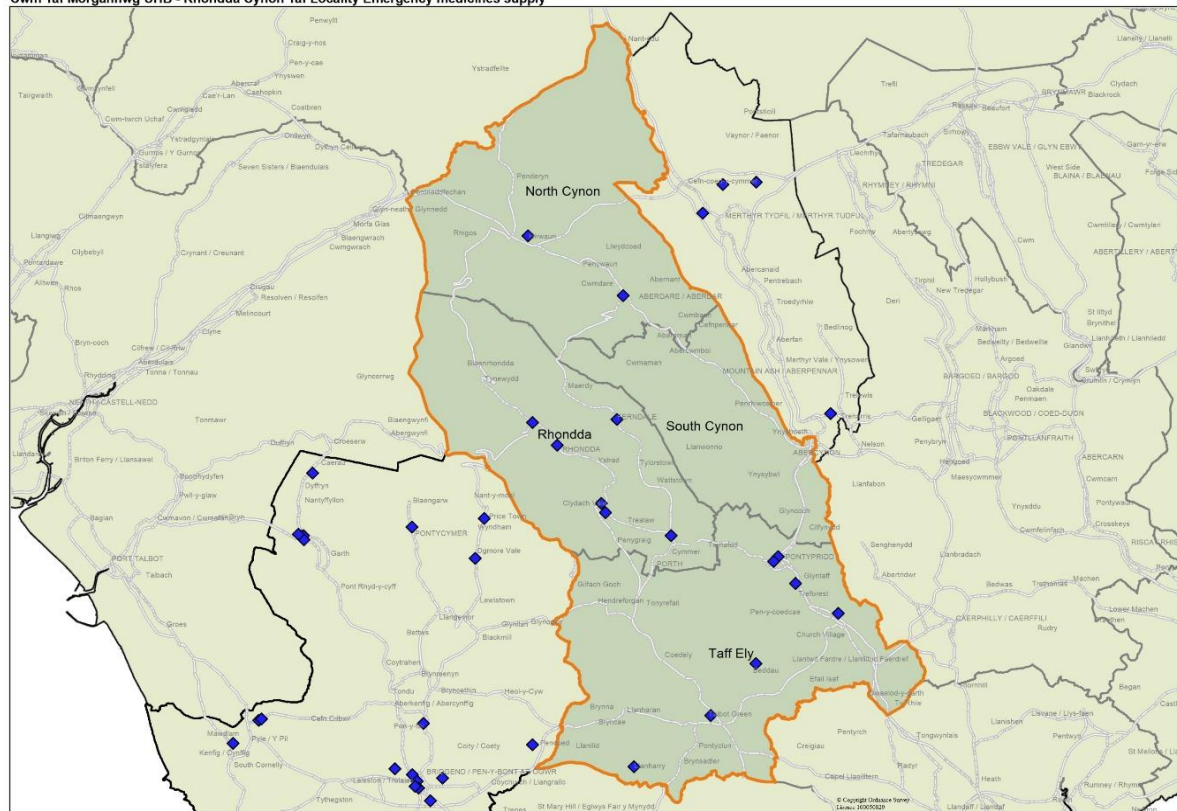
Cwm Taf Morgannwg UHB - Bridgend Locality Emergency medicines supply

Cwm Taf Morgannwg UHB - Merthyr Locality Emergency medicines supply

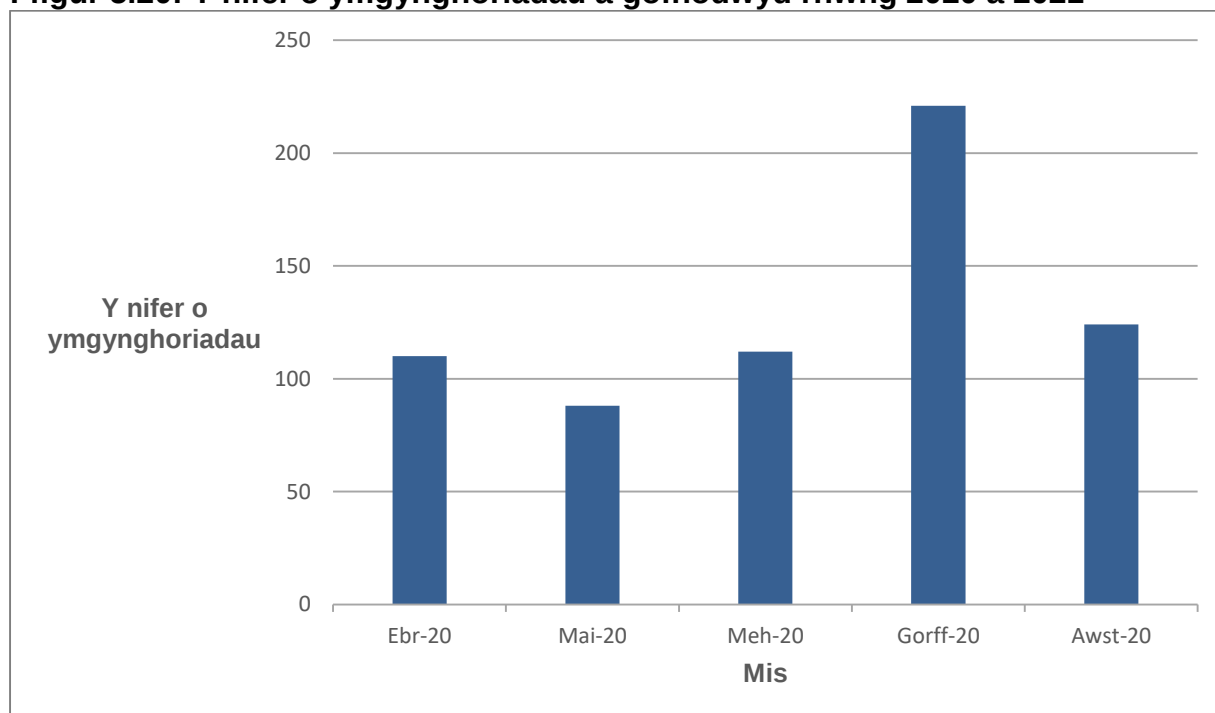

Cwm Taf Morgannwg UHB - Rhondda Cynon Taf Locality Emergency medicines supply

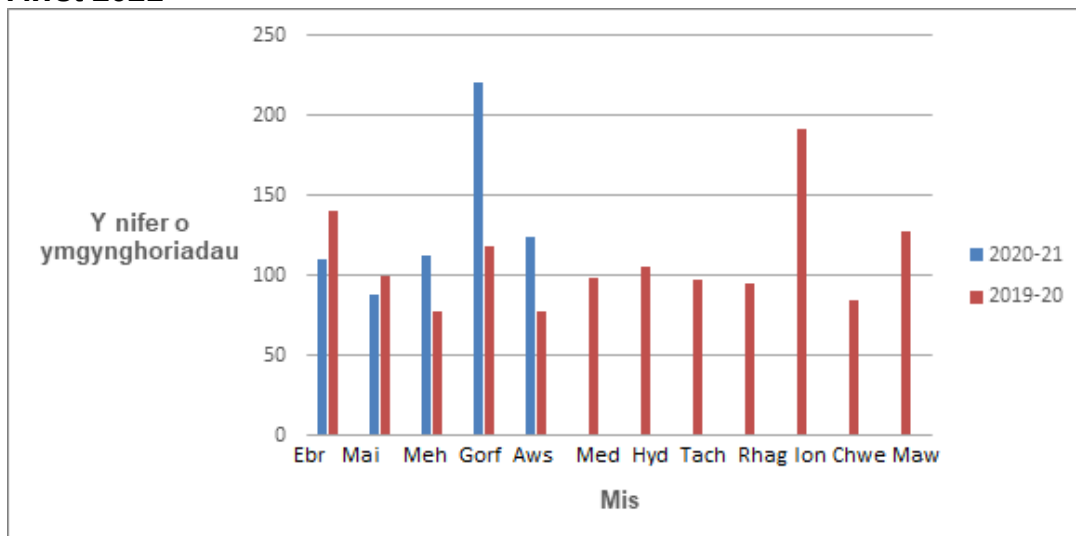
Mae'r ffigur isod yn dangos cyfanswm yr ymgynghoriadau a gofnodwyd gan fferyllfeydd yn ardal y Bwrdd Iechyd rhwng 2020 a 2021.

Ffigur 5.20: Y nifer o ymgynghoriadau a gofnodwyd rhwng 2020 a 2021

Mae'r ffigur isod yn cymharu darpariaeth y gwasanaeth dros y tair blynedd ariannol ddiwethaf.

Ffigur 5.21: Y nifer o ymgynghoriadau fesul blwyddyn o fis Ebrill 2019 i fis Awst 2021

Yn seiliedig ar lefel y ddarpariaeth rhwng 2019 a 2020, mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg yn fodlon bod gan gonaectwyr presennol y gallu i ddarparu rhagor o ymgynghoriadau ar gyfer cyflenwi meddyginiaeth frys.

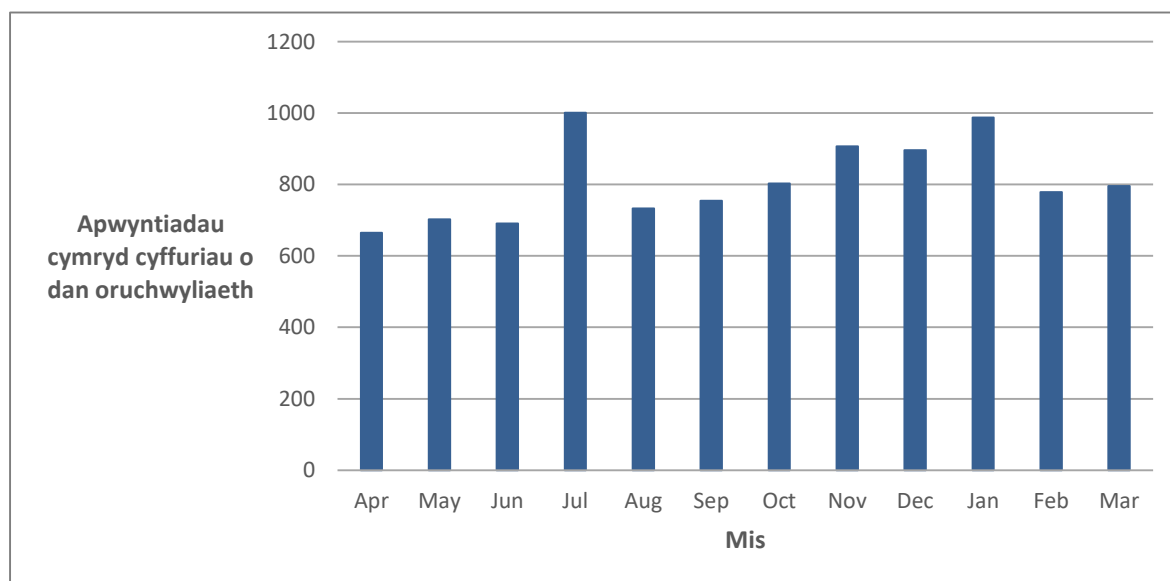
O ystyried y data sydd ar gael ar gyfer y cyfnod rhwng 2020 a 2021, nid oes tystiolaeth i gefnogi casgliad gwahanol. Fodd bynnag, cydnabyddir y bydd pandemig y Coronafeirws (COVID-19) wedi effeithio ar y ddarpariaeth a'r angen am y gwasanaeth hwn rhwng 2020 a 2021. Mae dadansoddiad pellach yn y penodau ynghylch clystyrau.

5.1.4.7 Y gwasanaeth cymryd cyffuriau o dan oruchwyliaeth

Gan weithredu ar gyngor arbenigol, mae Bwrdd Cynllunio Ardal Cwm Taf wedi datblygu strategaeth leol ar gyfer trin cleientiaid sy'n ddibynnol ar opioidau anghyfreithlon. Elfen allweddol o'r strategaeth hon yw comisiynu gwasanaeth cymryd cyffuriau dan oruchwyliaeth gan fferyllfeydd ar gyfer Methadon a Buprenorffin. Nod y gwasanaeth, yn unol â phresgripsiwn priodol, yw goruchwyllo cleientiaid wrth iddynt gymryd meddyginiaeth, gan eu helpu i leihau'r risgiau sy'n gysylltiedig â defnyddio meddyginiaethau presgripsiwn yn amhriodol.

Rhwng 2019 a 2020, cynhaliodd 88 o'r 110 o fferyllfeydd gyfanswm o 9,717 o apwyntiadau cymryd cyffuriau o dan oruchwyliaeth yn ystod y flwyddyn. Mae'r ffigur isod yn dangos cyfanswm yr apwyntiadau cymryd cyffuriau o dan oruchwyliaeth a gofnodwyd gan fferyllfeydd yn ardal y Bwrdd Iechyd dros y cyfnod hwn.

Ffigur 5.22: Y nifer o apwyntiadau cymryd cyffuriau o dan oruchwyliaeth a gofnodwyd rhwng 2020 a 2021

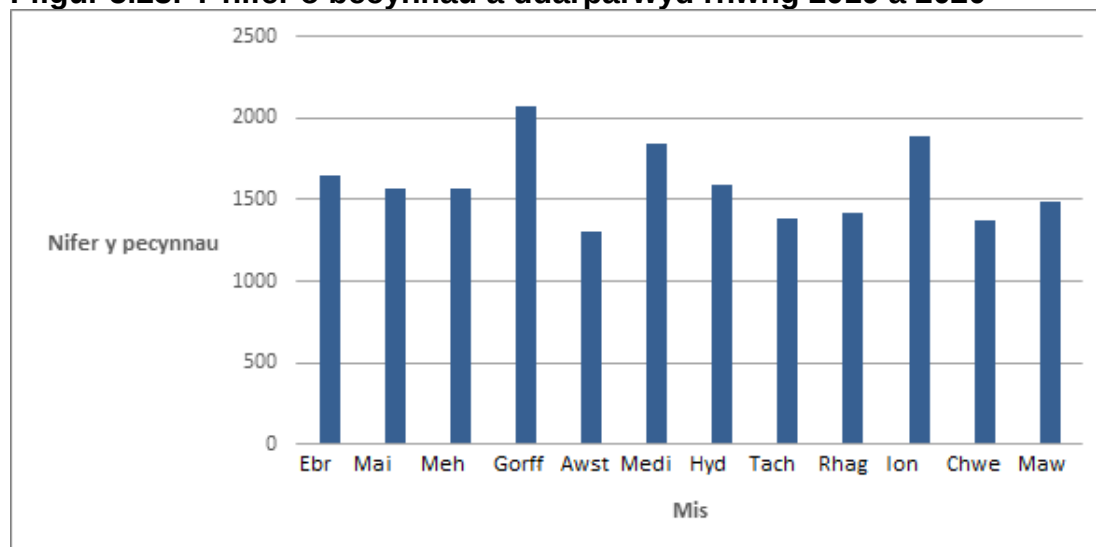
Yn seiliedig ar lefel y ddarpariaeth rhwng 2019 a 2020, mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg yn fodlon bod gan gonafractwyr presennol y gallu i ddarparu rhagor o apwyntiadau dan oruchwyliaeth ar gyfer cymryd Methadon a Buprenorffin, os bydd angen.

5.1.4.8 Gwasanaeth cyfnewid nodwyddau

Nod gwasanaeth estynedig Cyfnewid Nodwyddau yw atal HIV, Hepatitis C a chlefydau eraill a gludir yn y gwaed rhag lledaenu ymhlith defnyddwyr cyffuriau sy'n chwistrellu. Gwneir hyn drwy roi mynediad cyfleus i ddefnyddwyr y gwasanaeth at offer chwistrellu di-haint a chyfleuster ar gyfer gwaredu cyfarpar yn ddiogel. Er mwyn bod yn effeithiol, rhaid i'r cynllun weithredu ar sail cyfnewid, a rhaid i fferyllfeydd sy'n cymryd rhan wneud pob ymdrech i annog defnyddwyr y gwasanaeth i ddychwelyd offer a ddefnyddir yn gyfnewid am becynnau newydd.

Rhwng 2019 a 2020, roedd 29 o fferyllfeydd yn cynnig y gwasanaeth, a darparodd 28 o fferyllfeydd gyfanswm o 19,163 o becynnau o nodwyddau a chwistrellau yn ystod y flwyddyn. Mae'r ffigur isod yn dangos cyfanswm y becynnau a ddarparwyd o dan y gwasanaeth gan fferyllfeydd yn ardal y Bwrdd Iechyd dros y cyfnod hwn.

Ffigur 5.23: Y nifer o becynnau a ddarparwyd rhwng 2019 a 2020

Yn seiliedig ar lefel y ddarpariaeth rhwng 2019 a 2020, mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg yn fodlon bod gan contractwyr presennol y gallu i ddarparu rhagor o becynnau o nodwyddau a chwistrellau os bydd angen.

5.1.4.9 Mynediad at wasanaethau fferyllol ar ddydd Sul, ar wyliau cyhoeddus ac ar wyliau'r banc

Mae gan y Bwrdd Iechyd ddyletswydd i sicrhau bod trigolion yn ei ardal yn gallu defnyddio gwasanaethau fferyllol bob dydd. Nid oes rhaid i fferyllfeydd agor ar wyliau cyhoeddus, ar wyliau'r banc nac ar Sul y Pasg, er bod rhai yn dewis gwneud hynny. Gan fod meddygfeydd wedi eu contractio i ddarparu gwasanaethau rhwng 8am a 6.30pm, o ddydd Llun i ddydd Gwener (ac eithrio gwyliau'r banc a gwyliau cyhoeddus), ni ddisgwylir y bydd presgripsiynau'n cael eu hysgrifennu dros y cyfnodau hyn, ac eithrio gan y gwasanaeth meddygon teulu y tu allan i oriau, sydd â chyflenwad o feddyginiaethau brys. Gan amlaf, gall y gwasanaeth meddyg teulu tu allan i oriau ddarparu triniaeth os bydd angen clinigol am y fath driniaeth pan fydd fferyllfeydd ar gau.

Mae'r Bwrdd Iechyd yn comisiynu gwasanaeth fferylliaeth tu allan i oriau neu wasanaeth rota, yn ogystal â'r gwasanaeth gweinyddu presennol a ddarperir yn rhan o'r gwasanaeth hanfodol, er mwyn sicrhau bod o leiaf rai fferyllfeydd ar agor ar wahanol adegau yn ystod gwyliau cyhoeddus a gwyliau'r banc. Mae hyn yn galluogi cleifion i gael meddyginiaethau yn brydlon y tu allan i oriau. Mae manylion y gwasanaeth rota fferyllol ar gael ar wefan y Bwrdd Iechyd a'i sianeli ar y cyfryngau cymdeithasol.

Yn yr un modd, mae rota ar waith ar gyfer dydd Sul hefyd yn ardal y Bwrdd Iechyd, sy'n sicrhau bod o leiaf un fferyllfa ym Merthyr, Cynon a Rhondda ar agor ar amryw adegau ar ddydd Sul. Yn ogystal â hyn, mae'r rota wedi ei hymestyn i alluogi un fferyllfa yng Nghwm Ogwr ym Mhen-y-bont ar Ogwr i agor ar ddydd Sul olaf y mis.

5.1.4.10 Gwasanaeth profi a thrin dolur gwddf

Mae'r gwasanaeth cymunedol profi a thrin dolur gwddf mewn fferyllfeydd yn ychwanegu at y gwasanaeth dolur gwddf presennol sydd ar gael yn rhan o Wasanaeth Mân Anhwylderau GIG Cymru. Bydd y gwasanaeth yn galluogi cleifion cymwys (sef cleifion sydd wedi cofrestru ag un o feddygfeydd GIG Cymru neu sy'n byw yng Nghymru, gan gynnwys preswylwyr dros dro) i gael asesiadau clinigol, cyngor a meddyginiaeth briodol.

- Bydd y gwasanaeth yn galluogi cleifion y mae angen asesiad o symptomau dolur gwddf arnynt i gael eu sgrinio a'u hasesu'n briodol drwy'r Gwasanaeth Mân Anhwylderau, cyn cael triniaeth briodol os bydd angen.
- Bydd y gwasanaeth ar gael i blant ac oedolion dros 6 oed, yn amodol ar feini prawf fel y'u nodir yn y Llyfr Fformiwlâu ar gyfer Mân Anhwylderau Cyffredin ar gyfer dolur gwddf.

Comisiynwyd y gwasanaeth yn wreiddiol ar ddiwedd 2018. Cyn i'r gwasanaeth gael ei atal oherwydd pandemig y Coronafeirws (COVID-19), roedd 48 o fferyllfeydd yn darparu'r gwasanaeth. Disgwylir i'r gwasanaeth ail-lansio ar 1 Ebrill 2021 mewn nifer gyfyngedig o fferyllfeydd yn gyntaf.

Mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg yn fodlon bod gan contractwyr presennol y gallu i ddarparu rhagor o becynnau o nodwyddau a chwistrellau os bydd angen.

5.1.4.11 Firysau a gludir yn y gwaed

Gall fferyllfeydd ddarparu lle hygyrch a chyfleus ar gyfer sgrinio ar gyfer Hepatitis B (HBV), Hepatitis C (HCV) a'r Feirws Imiwnoddiffygiant Dynol (HIV) ymhlith y boblogaeth. Mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi comisiynu gwasanaeth sgrinio Hepatitis B, Hepatitis C a HIV gan fferyllfeydd ar gyfer cleientiaid sy'n defnyddio'r Gwasanaeth Cyfnewid Nodwyddau mewn fferyllfeydd, gan gefnogi'r rhaglenni ataliol ehangach i leihau cyfran y firysau a gludir yn y gwaed na roddir diagnosis ohonynt.

Ar hyn o bryd, mae chwe fferyllfa yn darparu'r gwasanaeth hwn ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg. Fodd bynnag, ar adeg ysgrifennu'r adroddiad hwn, mae'r gwasanaeth wedi ei atal ar hyn o bryd oherwydd pandemig y Coronafeirws (COVID-19).

5.1.4.12 Y gwasanaeth gofal lliniarol

Mae'r gwasanaeth gofal lliniarol yn sicrhau mynediad prydlon ac effeithiol i amrywiaeth o feddyginiaethau gofal lliniarol o fewn oriau gwaith arferol i gleifion a gweithwyr proffesiynol, drwy nodi fferyllfeydd allweddol sydd wedi cytuno i gadw rhestr stoc benodol o feddyginiaethau gofal lliniarol. Mae hyn yn galluogi'r gwaith rhagweithiol o gynllunio gofal i gleifion y mae eu cyflwr yn dirywio.

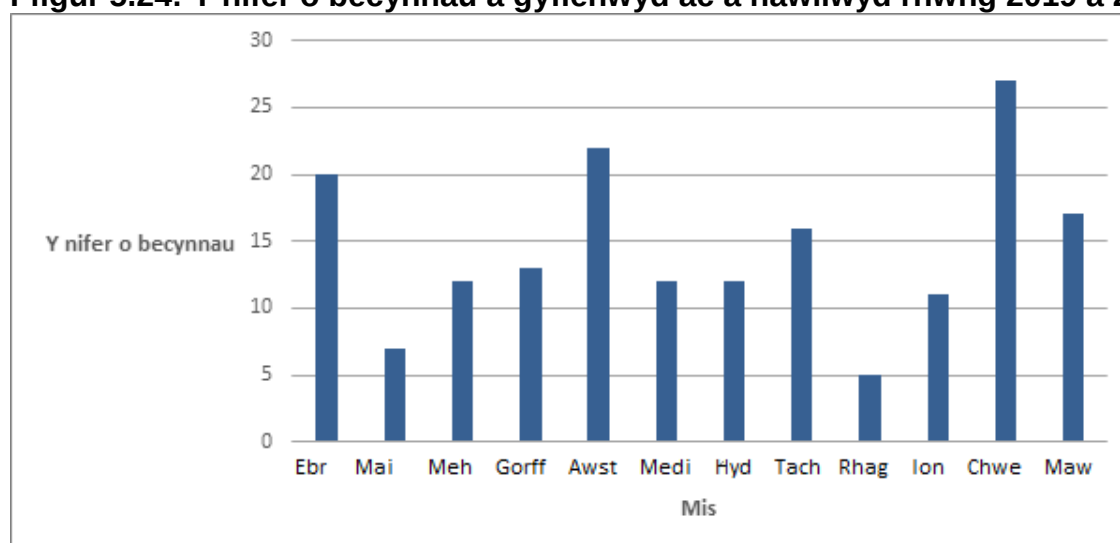
Ar hyn o bryd, mae 17 o fferyllfeydd ar draws Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg yn darparu'r gwasanaeth estynedig hwn.

5.1.4.13 Pecynnau “rhag ofn”

Nod y gwasanaeth yw darparu, pan fydd yn glinigol briodol, becyn o feddyginiaeth frys ar gyfer gofal lliniarol (pecyn “rhag ofn”) i gleifion y rhagwelir y bydd eu cyflwr meddygol yn dirywio i gyfnod terfynol y salwch.

Ar hyn o bryd, mae 36 o fferyllfeydd ar draws Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg yn darparu'r gwasanaeth estynedig hwn, a darparwyd cyfanswm o 174 o becynnau rhwng 2019 a 2020.

Ffigur 5.24: Y nifer o becynnau a gyflenwyd ac a hawliwyd rhwng 2019 a 2020

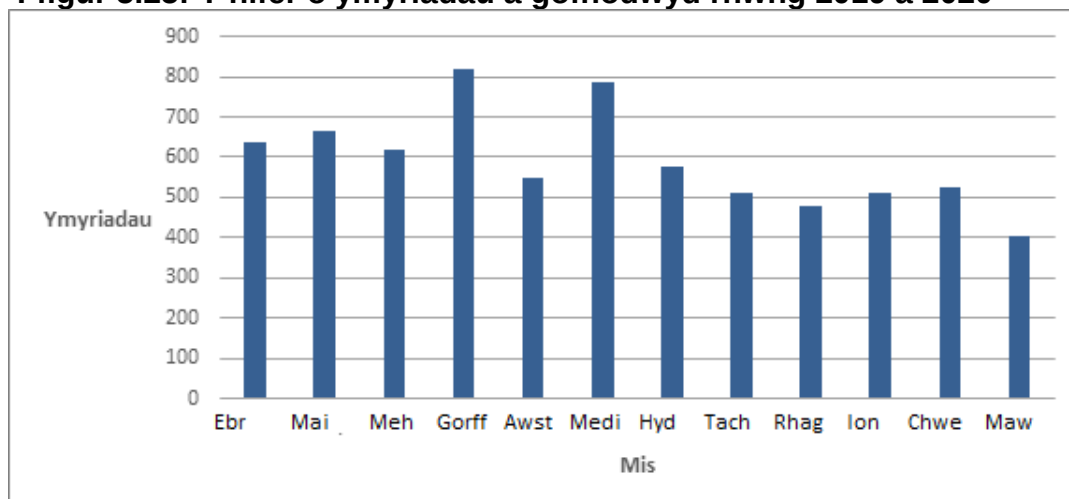

5.1.4.14 Y gwasanaeth lleihau gwastraff

Nod y gwasanaeth lleihau gwastraff yw lleihau gwastraff presgripsiynau ac osgoi archebu gormod o feddyginiaethau ar gyfer presgripsiynau rheolaidd. Cyflawnir hyn drwy ddefnyddio fferyllwyr cymunedol a'u staff cymorth i holi cleifion yn uniongyrchol a oes angen pob eitem a weinyddir iddynt ai peidio.

Ar hyn o bryd, mae 64 o fferyllfeydd ar draws Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg yn darparu'r gwasanaeth estynedig hwn, a darparwyd cyfanswm o 7,081 o ymyriadau rhwng 2019 a 2020. Comisiynwyd fferyllfeydd Pen-y-bont ar Ogwr i ddarparu'r gwasanaeth o fis Medi 2019 ymlaen.

Ffigur 5.25: Y nifer o ymyriadau a gofnodwyd rhwng 2019 a 2020

5.1.4.15 Y gwasanaeth cymorth i gartrefi gofal ac optimeiddio meddyginiaethau (lefelau 1 a 2)

Yn rhan o'r gwasanaeth estynedig hwn, mae'r fferyllfa'n darparu amrywiaeth o wasanaethau cymorth o ran rheoli meddyginiaethau i gartrefi gofal ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg. Fel arfer, y fferyllfa fydd yn darparu gwasanaethau gweinyddu'r GIG i'r cartref gofal. Bydd gwasanaethau'n cael eu darparu drwy ddull haenau, lle bydd pob cartref gofal yn cael cymorth Lefel 1 o leiaf, gyda'r opsiwn pellach i fferyllfeydd ddarparu cymorth lefel 2. Mae'r lefelau gwasanaeth yn cynnwys:

Lefel 1: Darparu adolygiad systematig o'r holl brosesau rheoli meddyginiaethau yn y cartref gofal; gweithio gyda'r cartref i ddatblygu protocolau a gweithdrefnau er mwyn hwyluso'r gwaith o archebu, cyflenwi, storio a gweinyddu meddyginiaethau a chyfarpar yn ddiogel; cynorthwyo'r cartref i leihau gwastraff y gellir ei osgoi.

Lefel 2: Diben y lefel hon yw amlygu ac adolygu meysydd risg therapiwtig o ran presgripsiynu sydd wedi codi yn rheolaidd mewn cartrefi gofal yn y gorffennol.

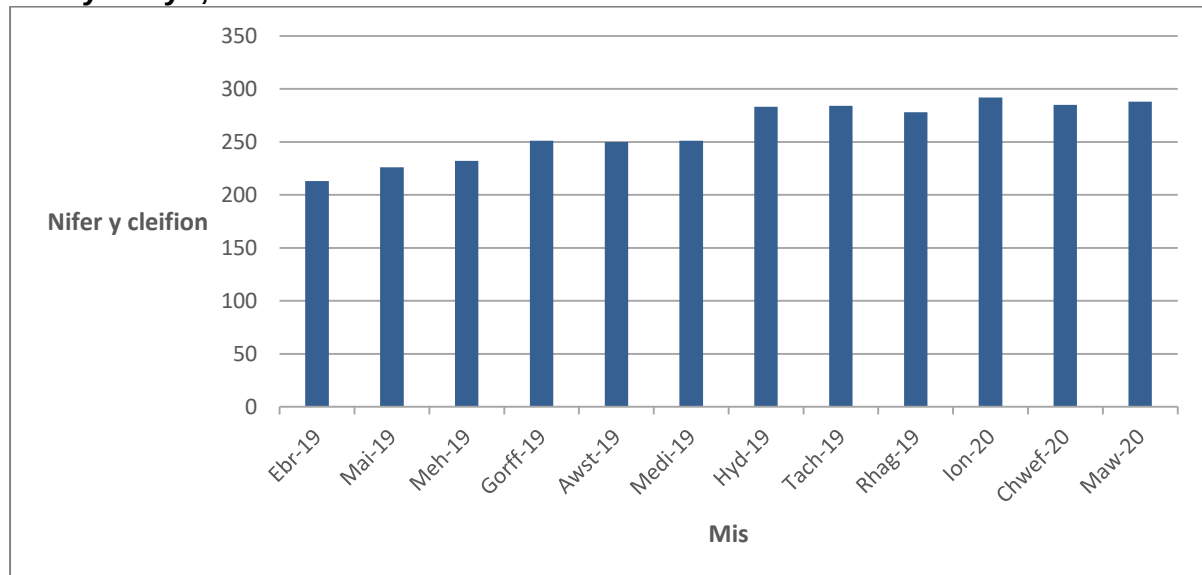
Ar hyn o bryd, mae 18 o fferyllfeydd yn cynnig y gwasanaeth hwn ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg.

5.1.4.16 Y gwasanaeth Cymorth Meddyginiaeth yn y Cartref

Mae'r gwasanaeth hwn yn comisiynu fferyllfeydd sy'n cymryd rhan i ddarparu siartiau cofnodi ar gyfer meddyginiaeth a weinyddwyd i unigolion, i'r unigolion hynny sy'n defnyddio gwasanaeth gweinyddu meddyginiaeth gan asiantaeth darparu gofal a gomisiynwyd o dan y Gwasanaeth Meddyginiaethau Cymorth yn y Cartref (Support@Home) a'r polisi sylfaenol. Nod y gwasanaeth yw gwella diogelwch unigolion sy'n derbyn gofal yn y cartref, gan ganolbwyntio'n benodol ar weinyddu a gwaredu meddyginiaeth yn ddiogel trwy staff sydd wedi eu hyfforddi'n briodol.

Rhwng 2019 a 2020, roedd 60 o fferyllfeydd yn darparu'r gwasanaethau ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg. Gan fod y gwasanaeth yn gweithredu ar y cyd ag awdurdodau lleol Merthyr Tudful a Rhondda Cynon Taf, yr unig fferyllfeydd ym Mhen-y-bont ar Ogwr a gomisiynir i ddarparu'r gwasanaeth yw'r rheiny ar ffin y ddwy sir.

Ffigur 5.26: Nifer y cleifion sy'n cael siart cofnodi o feddyginiaeth a weinyddwyd, 2019 i 2020

5.1.5 Gwasanaethau gweinyddu a ddarperir gan rai meddygfeydd

Bydd meddygfeydd fferyllol yn darparu'r gwasanaeth gweinyddu yn ystod eu horiau craidd, sef rhwng 8am a 6.30pm o ddydd Llun i ddydd Gwener, ac eithrio gwyliau cyhoeddus a gwyliau'r banc. Gellir darparu'r gwasanaeth hefyd yn ystod unrhyw oriau agor estynedig yn y meddygfeydd.

Ym mis Rhagfyr 2020, cofrestrwyd 4,705 o bobl fel cleifion oedd hefyd yn derbyn presgripsiwn yn eu meddygfa, sef 26% o gyfanswm y cleifion ar restr pob un o'r 3 meddygfa. Roedd y ganran o gleifion a oedd hefyd yn derbyn presgripsiynau gan y feddygfa ynghyd â gofal meddygol yn amrywio o 6% i 58% o'r cleifion cofrestredig. Y tair meddygfa fferyllol yw:

1. Meddygfa Llynfi (Maesteg)
  - Meddygfa Bryn, Bryn, Port Talbot SA13 2RW (meddygfa fferyllol)
2. Meddygfa Cwm Garw (Pontcymmer)
  - Heol Arfyn, Betws, CF32 8TP (meddygfa fferyllol)
  - Heol Gellilodrau, Llangeinwyr, CF32 8PS (meddygfa fferyllol)
3. Meddygfa Oaklands, Bedlinog, Treharris, CF46 6TE (meddygfa fferyllol)

5.2 Y ddarpariaeth bresennol y tu hwnt i ardal Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg

5.2.1 Mynediad at wasanaethau hanfodol a gwasanaethau sy'n cyfateb i gontractwyr presgripsiynu dyfeisiau

Mae cleifion yn cael dewis ble maent yn defnyddio gwasanaethau fferyllol; gall hyn fod yn agos at eu cartref, eu meddygfa, eu gweithle neu lle maent yn mynd i siopa er enghraifft. O ganlyniad, nid yw'r holl bresgripsiynau a ysgrifennir i drigolion ardal y Bwrdd Iechyd yn cael eu gweinyddu yn yr un ardal, er bod hyn yn wir yn achos y rhan fwyaf ohonynt, fel y nodwyd yn yr adran flaenorol. Rhwng 2019 a 2020, cafodd 2.2% o eitemau eu gweinyddu y tu hwnt i ardal y Bwrdd Iechyd, a chafodd 1.9% ohonynt eu gweinyddu mewn mannau eraill yng Nghymru gan 441 o gontractwyr gwahanol (a oedd yn masnachu ar unrhyw adeg yn ystod y cyfnod hwnnw). Cafodd 0.3% o'r eitemau eu gweinyddu yn Lloegr.

O blith y 245,741 o eitemau a weinyddwyd ym mannau eraill yng Nghymru:

- Cafodd 78,433 eu gweinyddu gan 122 o gontractwyr yn ardal Bwrdd Iechyd Prifysgol Aneurin Bevan,
- Cafodd 187 eu gweinyddu gan 34 o gontractwyr yn ardal Bwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr,
- Cafodd 158,297 eu gweinyddu gan 108 o gontractwyr yn ardal Bwrdd Iechyd Prifysgol Caerdydd a'r Fro,
- Cafodd 1,809 eu gweinyddu gan 71 o gontractwyr yn ardal Bwrdd Iechyd Prifysgol Hywel Dda,
- Cafodd 347 eu gweinyddu gan 19 o gontractwyr yn ardal Bwrdd Iechyd Addysgu Powys,
- Cafodd 6,668 eu gweinyddu gan 87 o gontractwyr yn ardal Bwrdd Iechyd Prifysgol Bae Abertawe.

Gweinyddodd y mathau canlynol o gontractwyr fferyllol 42,352 o eitemau yn Lloegr:

- Fferyllfeydd
- Contractwyr presgripsiynau dyfeisiau
- Safleoedd gwerthu o bell (a elwir hefyd yn fferyllfeydd ar y we)

Dyma'r rhesymau mwyaf tebygol dros weinyddu presgripsiwn y tu hwnt i ardal y Bwrdd Iechyd:

- Gweinyddwyd y presgripsiwn gan contractiwr presgripsiynau dyfeisiau (naill ai yng Nghymru neu yn Lloegr), neu
- gan fferyllfa sydd wedi'i lleoli ychydig dros y ffin mewn Bwrdd Iechyd arall, neu
- cawsant eu gweinyddu tra oedd yr unigolyn ar wyliau, yn y gwaith neu'n siopa.

5.2.2 Mynediad at wasanaethau uwch

Nid oes gwybodaeth ar gael ynglŷn â'r math o wasanaethau uwch a ddarperir gan fferyllfeydd y tu hwnt i ardal y Bwrdd Iechyd i'w drigolion. Wrth wneud cais am wasanaethau uwch, dim ond cyfanswm y gwasanaethau a ddarparwyd ar gyfer pob math o wasanaeth y mae contractwyr yn gwneud cais amdano. Yr eithriad i hyn yw'r gwasanaeth addasu cyfarpar stoma, lle gwneir taliad yn seiliedig ar y wybodaeth a geir ar y presgripsiwn. Fodd bynnag, hyd yn oed yn achos y gwasanaeth hwn, dim ond cyfanswm nifer yr eitemau perthnasol o ran cyfarpar a nodir at ddibenion talu. Gellir cymryd, fodd bynnag, y bydd trigolion ardal y Bwrdd Iechyd yn defnyddio'r gwasanaethau hyn gan contractwyr y tu hwnt i'r ardal.

5.2.3 Mynediad at wasanaethau estynedig

Yn yr un modd â gwasanaethau uwch, nid oes gwybodaeth ar gael ynglŷn â darparu gwasanaethau estynedig gan fferyllfeydd y tu hwnt i ardal y Bwrdd Iechyd i'w drigolion. Gellir cymryd, fodd bynnag, y bydd trigolion ardal y Bwrdd Iechyd yn defnyddio'r gwasanaethau hyn gan contractwyr y tu hwnt i'r ardal.

5.2.4 Y gwasanaeth gweinyddu a ddarperir gan rai meddygfeydd

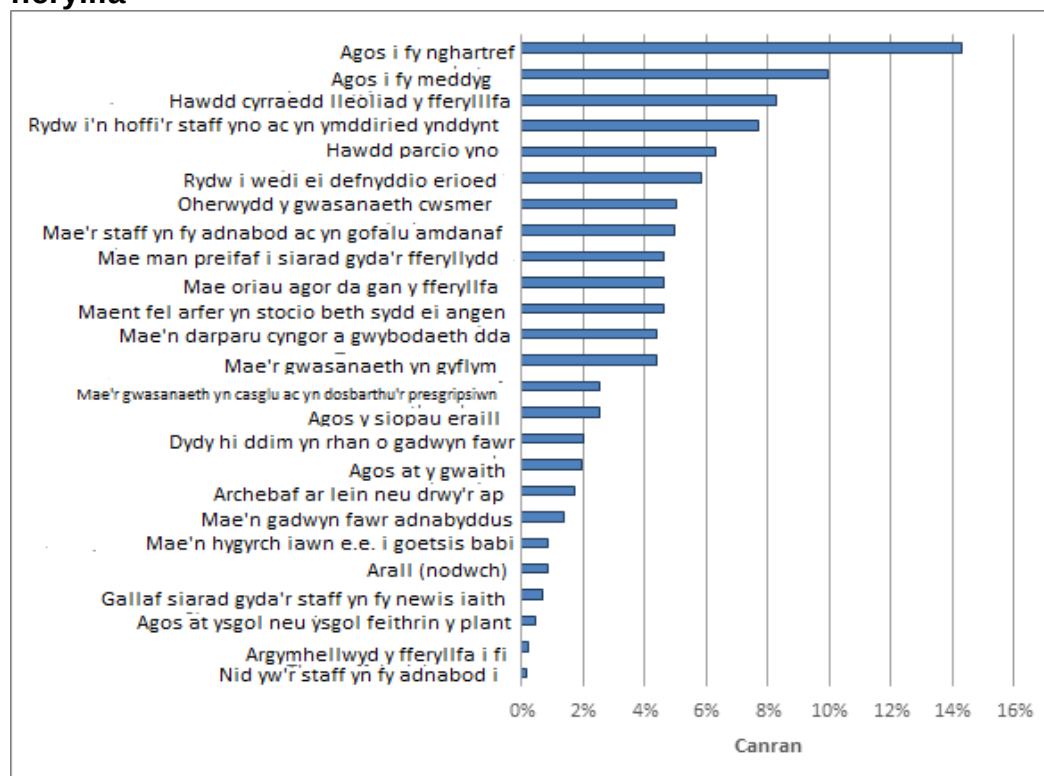
Bydd rhai o drigolion ardal y Bwrdd Iechyd yn dewis cofrestru â meddygfa y tu hwnt i'r ardal, a byddant yn defnyddio'r gwasanaeth gweinyddu a gynigir gan eu meddygfa.

5.3 Dewis o ran cael gwasanaethau fferyllol

Fel y gwelir yn adrannau 5.1 a 5.2, mae trigolion ardal y Bwrdd Iechyd ar hyn o bryd yn manteisio ar eu dewis o ran ble i ddefnyddio gwasanaethau fferyllol, a hynny i raddau helaeth. Yn ardal y Bwrdd Iechyd, mae ganddynt ddewis o blith 110 o fferyllfeydd, sy'n cael eu rhedeg gan 26 o gontractwyr gwahanol. Y tu hwnt i ardal y Bwrdd Iechyd, dewisodd trigolion ddefnyddio 441 o gontractwyr eraill yng Nghymru yn unig, er nad yw llawer o'r rhain yn cael eu defnyddio'n rheolaidd.

Pan holwyd beth sy'n dylanwadu ar eu dewis o fferyllfa, yr ymatebion mwyaf cyffredin yn holiadur y cleifion a'r cyhoedd oedd bod fferyllfa yn agos at eu cartref (14%), bod y fferyllfa yn agos at eu meddyg (10%) a bod lleoliad y fferyllfa yn hawdd ei gyrraedd (8%). Sylwch y gellid dewis mwy nag un opsiwn i'r cwestiwn hwn.

Ffigur 5.27: Y rhesymau mwyaf poblogaidd sy'n dylanwadu ar y dewis o fferyllfa

O blith y 26 o bobl a atebodd 'arall', roedd 12 o sylwadau'n gysylltiedig â'r gwasanaeth presgripsiynau rheolaidd:

- "Gallaf archebu fy mhresgripsiwn rheolaidd ar y ffôn a chael neges destun pan fydd yn barod."
- "Maen nhw'n casglu'r presgripsiwn o'r feddygfa ac yn anfon neges destun pan fydd yn barod."

Roedd tri sylw yn gysylltiedig â lle mae'r meddyg teulu yn anfon y presgripsiwn, sy'n awgrymu nad yw cleifion yn cael dewis gan eu meddyg teulu:

- "Dyna'r fferyllfa mae fy meddygfa'n anfon fy mhresgripsiynau ati."

Roedd pum sylw yn canmol eu dewis o fferyllfa a'r staff am eu gwasanaethau:

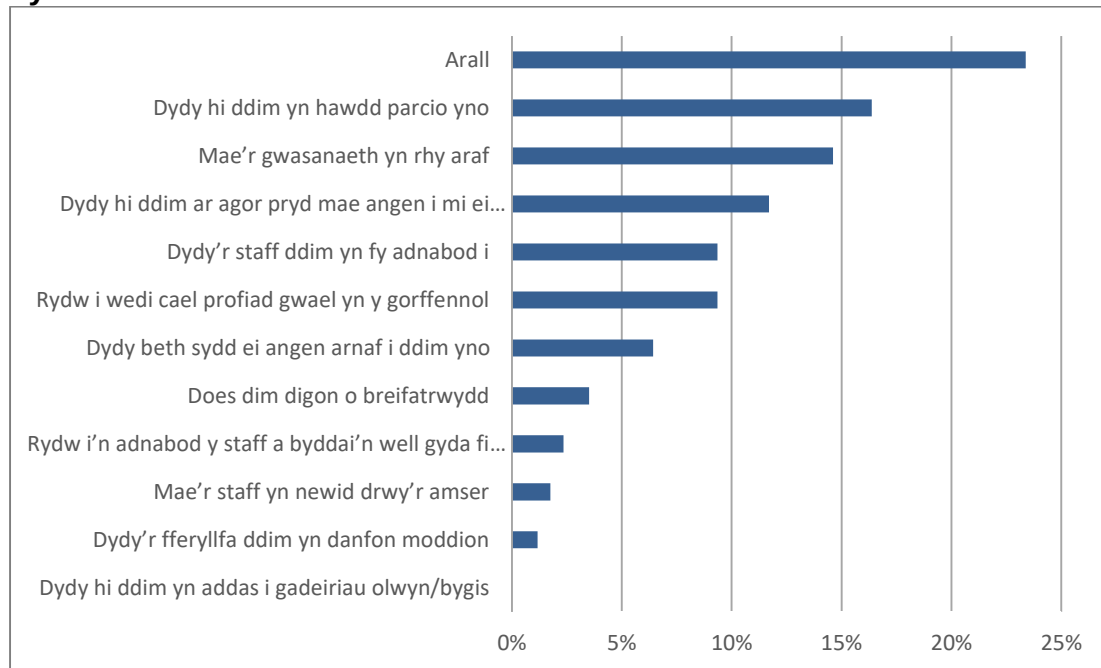
- "Mae'r staff yno'n anhygoel ac maen nhw'n mynd y filltir ychwanegol i helpu."
- "Mae'r perchennog yn aelod dibynadwy a gofalgwr o'r gymuned."

Roedd y sylwadau eraill a dderbyniwyd am y rhesymau sy'n dylanwadu ar y dewis o fferyllfa benodol yn ymwneud ag oriau agor (un sylw), bod y fferyllfa yn yr archfarchnad (dau sylw), bod modd cyrraedd y fferyllfa ar droed (un sylw), gwasanaeth siomedig yn flaenorol (un sylw) a'r ffaith fod y fferyllfa'n gallu gweinyddu archeb arbennig (un sylw).

Mae'r mwyafrif o ymatebwyr (69%, 428 allan o 618 o bobl) yn defnyddio'r fferyllfa sydd agosaf atynt neu sydd fwyaf cyfleus iddynt. Fodd bynnag, yn achos 27% o'r ymatebwyr (169 o bobl), roedd fferyllfa fwy cyfleus neu agosach yr oeddent yn dewis

peidio â'i defnyddio. Nid oedd 21 o'r ymatebwyr (3%) yn gwybod. Pan ofynnwyd iddynt pam nad oeddent yn defnyddio'r fferyllfa honno, ymatebodd 171 o bobl, sef dau berson yn fwy na'r 169 o ymatebwyr cychwynnol. Y tri rheswm mwyaf cyffredin a roddwyd oedd rhwyddineb o ran parcio (28 o bobl), cyflymder y gwasanaeth (25 o bobl) ac amseroedd agor (20 o bobl).

Ffigur 5.28: Rhesymau dros beidio â defnyddio fferyllfa agosach neu fwy cyfleus

Dewisodd 40 o bobl (23%) 'arall' wrth ymateb i'r cwestiwn hwn. Roedd y rhesymau a roddwyd yn cynnwys y canlynol:

Roedd dau ymateb yn ymwneud â phandemig y Coronafeirws (COVID-19) a cheisio osgoi llefydd gyda llawer o bobl eraill, a oedd wedi arwain at ddewis fferyllfa arall.

Roedd saith ymateb yn seiliedig ar deyrngarwch; sef bod pobl wedi defnyddio'r gwasanaeth hwnnw ers peth amser a'u bod yn fodlon ar y gwasanaeth a ddarperir:

- "Mae fy fferyllfa yn darparu gwasanaeth rhagorol. Rwy'n gwsmer ffyddlon a hapus."

Roedd saith ymateb yn ymwneud â'r staff fferyllol nad oeddent mor hawddgar neu gyfeillgar â'r rhai yn y fferyllfa yr oeddent yn dewis ei defnyddio:

- "Dydy'r staff ddim mor gyfeillgar â'r fferyllfa sy'n well gyda fi."

Roedd pum ymateb yn ymwneud ag ansawdd y gwasanaeth a gynigir, gydag un yn gadarnhaol am y gwasanaeth a gynigir a phedwar yn llai cadarnhaol:

- "Mae fy fferyllfa'n casglu'r presgripsiwn o'r feddygfa pan fydda i'n ei ffonio i ofyn amdano."
- "Rhaid i mi fynd yn ôl ac yn ymlaen bob tro gan fod un neu fwy o eitemau allan o stoc."

Roedd deg ymateb yn ymwneud â chyfleustra mewn perthynas ag amseroedd agor, parcio neu leoliad, gyda phedwar ymateb yn ffafrio fferyllfa sydd ger y feddygfa:

- “Mae'r fferyllfa dwi'n ei defnyddio drws nesaf i'r feddygfa, felly mae'n haws mynd ati os bydd problem gyda fy mhresgripsiwn.”
- “Oherwydd byddai angen i mi gysylltu â'r fferyllfydd neu'r meddyg teulu bob mis i ofyn am fy mhresgripsiwn rheolaidd bob mis, sydd i'w weld yn ddiangen oherwydd dydy'r presgripsiwn braidd byth yn newid. Dydyn nhw ddim yn danfon a dydy'r amseroedd agor ddim yn gyfleus (fyddwn i ond yn gallu casglu ar y penwythnos gan fy mod i'n gweithio).”

Roedd pedwar sylw yn gysylltiedig â lle mae'r meddyg teulu yn anfon y presgripsiwn, sy'n awgrymu nad yw cleifion yn cael dewis gan eu meddyg teulu:

- “Mae'r meddygon yn anfon presgripsiynau'n syth at un fferyllfa, felly rydyn ni'n defnyddio honno.”

Roedd dau ymateb yn ymwneud â'r diffyg ymwybyddiaeth o fferyllfeydd agosach, neu ddiffyg ymwybyddiaeth o'r gallu i ddewis fferyllfa arall:

- “Dydw i erioed wedi ystyried defnyddio fferyllfa arall.”

6 Gwasanaethau eraill y GIG

Mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg yn ystyried bod y gwasanaethau GIG canlynol yn effeithio ar yr angen am wasanaethau fferyllol yn ei ardal:

- Fferyllfeydd ysbytai – mae'r rhain yn lleihau'r galw am y gwasanaeth gweinyddu presgripsiynau hanfodol gan fod presgripsiynau a weinyddir mewn ysbytai yn cael eu gweinyddu gan wasanaeth fferyllol yr ysbyty. Fodd bynnag, os bydd y gwasanaeth gweinyddu presgripsiynau i gleifion allanol yn symud i wasanaethau gweinyddu *cymunedol* i gleifion allanol yn ystod oes yr AAFf hwn, yna gall hyn effeithio ar y gwasanaeth gweinyddu presgripsiynau hanfodol.
- Meddygon teulu yn gweinyddu eitemau'n bersonol – yn debyg i fferyllfeydd ysbytai, mae hyn hefyd yn lleihau'r galw am y gwasanaeth gweinyddu hanfodol. Caiff eitemau eu cyrchu a'u gweinyddu'n bersonol gan feddygon teulu a chlinigwyr eraill yn y feddygfa, yn hytrach na bod cleifion yn gorfod mynd â phresgripsiwn i fferyllfa ar gyfer brechlyn er enghraifft ac yna dychwelyd gyda'r brechlyn hwnnw i'r feddygfa fel bod modd iddynt ei dderbyn.
- GIG 111 a'r gwasanaeth meddyg teulu tu allan i oriau – gallai claf gael triniaeth lawn neu driniaeth rannol ar ôl cael ei weld gan y gwasanaeth tu allan i oriau, yn dibynnu ar natur y cyflwr. Bydd y gwasanaeth hwn, felly, yn effeithio ar yr angen am wasanaethau fferyllol, yn enwedig y gwasanaeth gweinyddu hanfodol. Yn ogystal â hynny, wrth i gleifion gael eu cyfeirio at y gwasanaethau cywir drwy'r system pwynt sengl, mae gan hyn hefyd y potensial i gynyddu'r angen am bob gwasanaeth fferyllol.
- Gall yr unedau mân anafiadau yn Ysbyty Cwm Cynon ac yn Ysbyty Cwm Rhondda greu presgripsiynau y byddai angen eu gweinyddu yn y gymuned.
- Fferyllfeydd mewn carchardai – mae'r rhain yn lleihau'r galw am y gwasanaeth gweinyddu hanfodol, gan nad yw presgripsiynau a ysgrifennir yng Ngharchar EM a Sefydliad Troseddwyd Ifanc y Parc yn cael eu gweinyddu gan fferyllfeydd

cymunedol na chan gontactwyr presgripsiynau dyfeisiau. Fodd bynnag, mae gwasanaethau i'r carchar yn debygol o newid o 2022 ymlaen.

- Presgripsiynwyr annibynnol – mae'r rhain yn debygol o gynyddu dros y pum mlynedd nesaf. Disgwylir, i ddechrau, na fyddai hyn yn effeithio ar yr angen am wasanaethau fferyllol. Fodd bynnag, wrth i'r cyfle godi i wella mynediad a gyda'r potensial i weld mwy o gleifion, gall hyn effeithio wedyn ar yr angen am wasanaethau fferyllol yn y tymor hwy, yn enwedig y gwasanaeth gweinyddu hanfodol.
- Yr *Online Non Prescription Ordering Service* (ONPOS) – bydd hyn yn lleihau'r angen am orchuddion ar bresgripsiwn i lawer o gleifion, ac felly hefyd y galw am y gwasanaeth gweinyddu hanfodol. Fodd bynnag, bydd angen presgripsiynu'r gorchuddion hynny nad ydynt yn rhan o'r llyfr fformiwlâu o hyd.

6.1 Fferyllfeydd mewn ysbytai

Mae tri ysbyty aciwt mawr ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg:

- Ysbyty'r Tywysog Siarl – Merthyr Tudful, Morgannwg Ganol, CF47 9DT
- Ysbyty Tywysoges Cymru – Heol Coety, Pen-y-bont ar Ogwr, Morgannwg Ganol CF31 1RQ
- Ysbyty Brenhinol Morgannwg – Ynysmaerdy, Pont-y-clun, Llantrisant, CF72 8XR

Mae'r tri ysbyty yn darparu'r amrywiaeth lawn o wasanaethau aciwt cyffredinol i'r ardal gyfagos, gan gynnwys gwasanaethau mamolaeth, gwasanaethau cleifion allanol, llawdriniaeth ddydd, gofal dwys a gwasanaethau damweiniau ac achosion brys. Mae gan bob un o'r tri ysbyty adran fferylliaeth fewnol.

Yn gyffredinol, bydd meddyginiaethau cleifion mewnol yn Ysbyty'r Tywysog Siarl, Ysbyty Tywysoges Cymru ac Ysbyty Brenhinol Morgannwg yn cael eu gweinyddu gan fferyllfa'r ysbyty. Pan gaiff cleifion eu rhyddhau o'r ysbyty, byddant fel arfer yn cael cyflenwad gwerth hyd at bedair wythnos o'u meddyginiaethau. Fel arfer hefyd, bydd cleifion sy'n mynd i'r ysbytai ar gyfer apwyntiadau cleifion allanol yn cael cyflenwad gwerth hyd at 12 o wythnosau o feddyginiaethau.

Mae nifer o ysbytai cymunedol a chyfleusterau iechyd yn ardal y Bwrdd Iechyd hefyd, ac maent yn cynnig amrywiaeth o glinigau i gleifion mewnol ac allanol, ynghyd â chlinigau gofal dydd. Er enghraifft:

Ysbytai cymunedol

- Ysbyty Cwm Cynon – Heol Newydd, Aberpennar, Rhondda Cynon Taf, CF45 4BZ
- Ysbyty Cwm Rhondda, Heol y Batrisen, Llwynypia, CF40 2LX.
- Ysbyty Dewi Sant, Heol Albert, Pontypridd, Morgannwg Ganol, CF37 1LB.
- Ysbyty Cymunedol Maesteg, Maesteg, Pen-y-bont ar Ogwr, CF34 9PW.
- Unedau iechyd meddwl i gleifion mewnol
- Cefn Yr Afon 71A Quarella Road, Bridgend, CF31 1JS.
- Ysbyty Glanrhyd, Pen-y-bont ar Ogwr, Morgannwg Ganol, CF31 4LN.

- Ysbyty George Thomas, Treorchy, Mid Glamorgan, CF42 6YG.

Parciau iechyd

- Parc Iechyd Prifysgol Keir Hardie, Merthyr Tudful, CF48 1BZ.

Mae'n bosibl y bydd angen gweinyddu presgripsiynau yn y gymuned ar gyfer cleifion sy'n mynd i'r ysbytai neu'r cyfleusterau iechyd hyn, naill ai fel cleifion mewnol neu gleifion allanol. Os oes adran fferyllol yn yr ysbyty neu'r cyfleuster iechyd, bydd presgripsiynau cleifion mewnol ac allanol yn cael eu gweinyddu gan yr adran fferylliaeth honno gan amlaf. Fel arfer, darperir cyflenwad gwerth hyd at bedair wythnos pan gaiff claf ei ryddhau o'r ysbyty. Darperir cyflenwad gwerth hyd at 12 wythnos fel arfer ar gyfer cleifion allanol.

Gall clinigau cleifion allanol a'r adran argyfwng roi presgripsiwn ysbyty i gleifion (WP10HP), y gall cleifion ei gymryd i fferyllfa gymunedol er mwyn iddo gael ei weinyddu. Mae hyn fel arfer yn digwydd pan nad oes adran fferylliaeth ar y safle neu wrth weld cleifion y tu hwnt i oriau agor adran fferylliaeth yr ysbyty. Rhwng 2019 a 2020, y nifer o eitemau WP10HP a weinyddwyd gan fferyllwyr cymunedol oedd 193,674. Yn ystod chwe mis cyntaf y cyfnod rhwng 2020 a 2021, y nifer o eitemau oedd 80,520. Mae'n werth nodi y gallai'r gostyngiad fod o ganlyniad i bandemig y Coronafeirws (COVID-19).

Yn y dyfodol, mae'n bosib y bydd y broses o weinyddu presgripsiynau i gleifion allanol yn trosglwyddo i wasanaethau gweinyddu cymunedol lle bynnag y bo hynny'n bosibl, a hynny yn achos pob ysbyty lle gwelir cleifion allanol, gan gynnwys ysbytai cymunedol.

6.2 Eitemau a weinyddir gan feddygon teulu yn bersonol

O dan eu contract gwasanaethau meddygol sylfaenol gyda'r Bwrdd Iechyd, bydd achlysuron pan fydd meddyg teulu neu fath arall o weithiwr gofal iechyd proffesiynol yn y feddygfa yn gweinyddu eitem i glaf yn bersonol.

Yn gyffredinol, pan fydd angen meddyginiaeth neu gyfarpar ar glaf, bydd ei feddyg teulu yn ysgrifennu presgripsiwn iddo, a bydd y presgripsiwn hwnnw yn cael ei weinyddu wedyn gan ei ddewis fferyllfa neu'r contractiwr presgripsiynau dyfeisiau. Weithiau, fodd bynnag, bydd y meddyg teulu neu'r nyrs practis yn cyflenwi'r eitem ar bresgripsiwn ei hun, a'r enw ar hyn yw 'gweinyddu personol', gan y bydd yr eitem a gyflenwir yn cael ei rhoi i'r claf gan y meddyg teulu neu'r nyrs ei hun. Mae hyn yn wahanol i weinyddu presgripsiynau a dim ond i eitemau penodol y mae hyn yn berthnasol, er enghraifft brechlynnau, anaestetig, pigiadau, dyfeisiau atal cenhedlu mewngroth a phwythau.

Ar gyfer yr eitemau hyn, bydd y feddygfa'n creu presgripsiwn ond ni fydd rhaid i'r claf fynd ag ef i fferyllfa er mwyn ei weinyddu ac yna ei ddychwelyd i'r feddygfa er mwyn iddi roi'r feddyginiaeth i'r claf. Yn hytrach, bydd y feddygfa'n cadw'r presgripsiwn ac yn ei anfon i Bartneriaeth Cydwasanaethau GIG Cymru ar ddiwedd y mis i gael ad-daliad.

Nid yw'n bosibl dod o hyd i gyfanswm yr eitemau a roddwyd yn bersonol gan feddygfeydd teulu yng Nghymru, gan fod y ffigurau cyhoeddus yn cynnwys eitemau sydd naill ai wedi eu gweinyddu'n bersonol neu sydd wedi eu gweinyddu gan feddygfeydd fferyllol. Fodd bynnag, yn y cyfnod rhwng 2019 a 2020, rhoddwyd o leiaf 135,939 o eitemau yn bersonol gan feddygfeydd nad ydynt hefyd yn gweinyddu presgripsiynau.

6.3 GIG 111 a'r gwasanaeth meddygon teulu tu allan i oriau

Ers mis Tachwedd 2020, mae holl drigolion Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg bellach yn gallu defnyddio rhif ffôn 111 am ddim i gael gofal iechyd mewn achosion nad ydynt yn argyfwng, a hynny 24 awr y dydd, saith diwrnod yr wythnos. Mae gwasanaeth 111 GIG Cymru yn darparu un pwynt cyswllt ar gyfer:

- Gofal brys
- Gwasanaethau tu allan i oriau
- Cyngor
- Gwybodaeth iechyd

Nid yw'r gwasanaeth yn disodli'r gofal brys a gynigir gan y tair adran argyfwng.

Mae'r gwasanaeth GIG 111 yn wasanaeth dan arweiniad clinigwyr, ac mae trinwyr galwadau sydd wedi cael hyfforddiant yn cydweithio â chlinigwyr fel meddygon teulu, nyrsys, uwch-ymarferwyr nyrsio a fferyllwyr. Gofynnir cyfres o gwestiynau i'r galwyr er mwyn pennu natur eu pryder iechyd ac i bennu a yw'n argyfwng, cyn penderfynu ar y gofal sydd ei angen. Bydd ffonio 111 yn gallu rhoi cleifion ar ben ffordd i'r lle cywir i gael y driniaeth iawn ar yr adeg iawn. Gallai hyn gynnwys:

- Mynd i ganolfan meddygon teulu y tu allan i oriau
- Ymweliad cartref, os bydd angen clinigol i wneud hynny
- Cyngor ynghylch hunanofal
- Mynd i fferyllfa neu at optometrydd
- Trefnu apwyntiad gyda'u meddyg teulu eu hunain

Mae'r gwasanaeth meddygon teulu tu allan i oriau ar gael i'r rheiny y mae angen triniaeth feddygol frys arnynt y tu allan i oriau agor arferol meddygfeydd. Mae'r gwasanaeth hwn ar gyfer gofal brys yn unig, ac nid ar gyfer problemau meddygol rheolaidd neu ofal mewn argyfwng.

Mae'r gwasanaeth ar gael:

O ddydd Llun i ddydd Gwener rhwng 6.30pm a 8am, a 24 awr ar ddydd Sadwrn, dydd Sul a gwyliau'r banc

Trefnir pob apwyntiad ar gyfer y gwasanaeth meddygon teulu tu allan i oriau drwy Wasanaeth 111 y GIG, yn dilyn asesiad cychwynnol ar y ffôn. Ar ôl asesiad, os penderfynir bod angen unrhyw feddyginiaeth, gellir rhoi presgripsiwn i'w weinyddu mewn fferyllfa gymunedol.

6.5 Unedau mân anafiadau

Mae dwy Uned Mân Anafiadau yn ardal y Bwrdd Iechyd. Mae'r unedau hyn yn trin pobl â mân anafiadau yn unig, megis toresgyrn, achosion o ddatgymalu, clwyfau, mân anafiadau i'r gwddf a'r cefn, brathiadau, ac anafiadau i'r llygaid, y glust a'r trwyn. Ni allant ddelio â phroblemau gofal sylfaenol, cyflyrau cronig, cleifion sy'n ddifrifol wael nac ag anafiadau sy'n bygwth bywyd. Dyma'r unedau:

1. Ysbyty Cwm Rhondda – Heol y Betrisen, Llywnypia, CF40 2LX

Mae'r gwasanaeth ar gael: O ddydd Llun i ddydd Gwener (ac eithrio gwyliau'r banc) rhwng 9am a 4.30pm.

Rhaid ffonio'n gyntaf cyn mynd i'r uned. Mae'n werth nodi nad yw'r fferyllfa ar y safle yn darparu gwasanaeth gweinyddu ar gyfer yr uned hon.

2. Ysbyty Cwm Cynon – Heol Newydd, Aberpennar, Rhondda Cynon Taf, CF45 4BZ

Mae'r gwasanaeth ar gael: O ddydd Llun i ddydd Gwener (ac eithrio gwyliau'r banc) rhwng 9am a 4.30pm

Does dim angen apwyntiad yn Ysbyty Cwm Cynon ar hyn o bryd. Mae gan yr uned gyfleusterau pelydr-x llawn. Nid oes fferyllfa ar y safle.

6.6 Carchardai

Carchar EM a Sefydliad Troseddwy'r Ifanc y Parc ym Mhen-y-bont ar Ogwr yw'r unig garchar preifat yng Nghymru. Carchar categori 'B' i ddynion ydyw ar gyfer oedolion a throseddwy'r ifanc (rhwng 18 a 21 oed) sydd wedi eu dedfrydu neu eu remandio. Yn ogystal â hynny, mae uned i bobl ifanc ar wahân, ar gyfer troseddwy'r rhwng 15 a 17 oed. Ar hyn o bryd, mae'n cael ei weithredu gan wasanaethau gofal a chyfiawnder G4S, sydd â contract 25 mlynedd o hyd i reoli'r carchar ar ran Gwasanaeth Carchardai a Phrawf Ei Mawrhydi yng Nghymru. Mae G4S yn darparu amrywiaeth o wasanaethau gofal iechyd sylfaenol i'r carchar, gan gynnwys gwasanaeth fferyllol mewnol. Mae gwasanaethau eraill wedi eu his-gontractio, megis gwasanaethau meddygol a deintyddol. Mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg yn darparu gwasanaethau gofal iechyd eilaidd.

Daw'r contract presennol sydd mewn grym â G4S i ben yn 2022. Mae'n debygol y bydd y gwasanaeth gofal iechyd i'r carchar wedi hynny yn dod yn gyfrifoldeb i'r Bwrdd Iechyd, yn unol â'r pum carchar arall i ddynion yn y sector cyhoeddus yng Nghymru. Os felly, mae'n bosibl y bydd goblygiadau i wasanaethau fferylliaeth gymunedol yn y dyfodol.

6.7 Y Gwasanaeth ONPOS (*Online Non Prescription Ordering Service*)

Mae'r gwasanaeth hwn yn system gaffael ar gyfer gorchuddion clwyfau, a gyflwynwyd ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg er mwyn gwella'r ffordd y mae gofal clwyfau yn cael ei reoli ac er mwyn lleihau gwastraff. Mae'n galluogi nyrsys ac ymarferwyr awdurdodedig eraill i archebu gorchuddion o'r llyfr fformiwlâu, a hynny drwy borth ar-lein. Bydd fferyllfeydd cymunedol sy'n cymryd rhan wedyn yn eu cyflenwi, a hynny heb fod angen presgripsiwn. Mae'n galluogi timau nyrsio i gadw stoc o'r gorchuddion yn eu canolfan hefyd. Mae hyn yn ei dro yn galluogi cleifion i gael eu trin yn fwy effeithlon. Yn ogystal â hynny, yn wahanol i orchuddion ar bresgripsiwn, mae'n atal gwastraff gan fod modd defnyddio cynhyrchion gofal clwyfau sydd wedi eu prynu trwy ONPOS yn achos unrhyw glaf sy'n rhan o lwyth achosion y tîm. Mae hyn yn atal yr angen i gael gwared ar focsys o orchuddion a ddefnyddiwyd yn rhannol os nad ydynt yn addas i'r claf, fel sy'n digwydd ar hyn o bryd yn achos gorchuddion ar bresgripsiwn.

6.8 Presgripsiynwyr anfeddygol

Roedd *'Ein cynllun ar gyfer gwasanaeth gofal sylfaenol i Gymru hyd at fis Mawrth 2018'* (2014) gan Lywodraeth Cymru yn annog gweithwyr gofal iechyd proffesiynol anfeddygol sy'n gweithio ym maes gofal sylfaenol i hyfforddi fel presgripsiynwyr annibynnol. Yn ogystal â hyn, mae cynllun mwy diweddar Pwyllgor Fferyllol Cymru *'Fferylliaeth: Cyflawni Cymru Iachach'* (2019) yn gosod y nod y bydd presgripsiynydd annibynnol ym mhob fferyllfa gymunedol erbyn 2030, ac y bydd ffocws cryfach ar atal a chanfod salwch yn gynnar. Mae'r cynllun yn cyd-fynd â'r weledigaeth hirdymor ar gyfer iechyd a gofal cymdeithasol a nodir yn *Cymru Iachach* (2018) gan Lywodraeth Cymru.

Yn unol â'r cynlluniau cenedlaethol hyn, disgwylir i nifer y presgripsiynwyr annibynnol ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg gynyddu dros y pum mlynedd nesaf.

7 Anghenion iechyd y gall gwasanaethau fferyllol eu diwallu

Yng Nghymru, mae dros 11,000 o ymgynghoriadau cyngor yn digwydd bob dydd ar draws y rhwydwaith fferylliaeth gymunedol.⁴⁴ Mae'r rhain yn gyfleoedd gwerthfawr i newid ymddygiad drwy sicrhau bod pob un o'r cysylltiadau hyn yn cyfrif. Gallai gwneud dewisiadau iach, megis rhoi'r gorau i ysmegu, gwella deiet a maeth, gwneud rhagor o weithgarwch corfforol, colli pwysau ac yfed llai o alcohol wneud cyfraniad mawr iawn at leihau'r risg o glefydau, at wella canlyniadau iechyd i'r rheiny â chyflyrau hirdymor, at leihau marwolaethau cynamserol ac yn olaf at wella lles meddyliol. Mae fferyllfeydd mewn safle delfrydol i annog a helpu pobl i wneud y dewisiadau iach hyn yn rhan o'r ddarpariaeth o wasanaethau fferyllol.

---

⁴⁴Fferylliaeth Gymunedol Cymru (2020) *Pharmacy advice audit*, Richard Brown.

7.1 Yr angen am gyffuriau a chyfarpar

Ar ryw adeg, bydd angen i bawb ohonom ddefnyddio gwasanaeth gweinyddu presgripsiynau, p'un a ydym yn perthyn i un o'r grwpiau a nodir yn Adran Pedwar ai peidio. Gall hyn fod ar gyfer cwrs untro o wrthfotigau, ar gyfer meddyginiaeth neu ar gyfer cyfarpar, a hynny am weddill ein hoes o bosibl er mwyn trin cyflwr hirdymor. Dim ond gofal sylfaenol a all ddiwallu'r angen iechyd hwn trwy ddarparu gwasanaethau fferyllol, boed hynny gan fferyllfeydd, contractwyr presgripsiynau dyfeisiau neu feddygon fferyllol.

Ynghyd â hyn, mae angen casglu a gwaredu cyffuriau diangen neu gyffuriau a weinyddwyd, a hynny mewn modd diogel. Mae gan y Bwrdd Iechyd a fferyllfeydd ddyletswydd i sicrhau bod pobl sy'n byw gartref neu mewn cartref gofal preswyl yn gallu dychwelyd cyffuriau diangen neu hen gyffuriau er mwyn eu gwaredu'n ddiogel.

Dylid nodi nad yw gwasanaethau casglu a dosbarthu i'r cartref yn wasanaethau cytundebol, ac felly maent yn cael eu darparu'n breifat gan fferyllfeydd yn ôl eu disgresiwn.

7.2 Camddefnyddio sylweddau

Gall darparu gwasanaeth estynedig ar gyfer defnyddio cyffuriau dan oruchwyliaeth fferyllwyr wneud y canlynol:

- Cynorthwyo clinigwyr fferyllol wrth ddarparu presgripsiynau yn y gymuned;
- Sicrhau bod cleifion yn cymryd y dosau cywir o feddyginiaeth yn unol â'u presgripsiynau;
- Atal meddyginiaeth ar bresgripsiwn rhag cael ei gwerthu ar y farchnad anghyfreithlon;
- Lleihau'r posibilrwydd o wenwyno damweiniol, yn enwedig ymysg plant; a
- Lleihau achosion o farwolaeth ddamweiniol drwy gymryd gorddos.

Bydd gwasanaeth estynedig ar gyfer cyfnewid nodwyddau a chwistrellau yn helpu i leihau achosion o rannu nodwyddau (ac offer). Gall eu rhannu arwain at drosglwyddo firysau a gludir yn y gwaed a heintiau eraill (fel y Feirws Imiwnoddiffygiant Dynol (HIV), Hepatitis B ac C). Yn ei dro, gallai'r gwasanaeth hwn arwain at ostyngiad yn nifer yr achosion o feirysau a gludir yn y gwaed, a bydd hyn, felly, yn dwyn budd i'r gymdeithas ehangach hefyd.

Mae elfennau hefyd o'r ddarpariaeth o wasanaethau hanfodol, a fydd o fudd wrth ddiwallu'r angen iechyd hwn:

- Rhaid i fferyllfeydd gymryd rhan mewn hyd at chwe ymgyrch iechyd cyhoeddus bob blwyddyn galendr drwy hyrwyddo negeseuon iechyd cyhoeddus i'w defnyddwyr. Fel arfer, fe'u cynhelir dros gyfnod o bedair wythnos, ond gellir ymestyn rhai ohonynt. Caiff y pynciau ar gyfer yr ymgyrchoedd hyn eu dewis gan y Bwrdd Iechyd, a gallent gynnwys camddefnyddio cyffuriau ac alcohol. Gallai ymgyrchoedd iechyd cyhoeddus

gynnwys codi ymwybyddiaeth o beryglon yfed alcohol drwy drafod risgiau yfed mwy o alcohol nag yr argymhellir, arddangos posteri a dosbarthu taflenni, cardiau crafu a deunyddiau perthnasol eraill. Mae'n werth nodi bod yr ymgyrchoedd iechyd cyhoeddus wedi eu hatal ar adeg ysgrifennu'r adroddiad hwn oherwydd pandemig y Coronafeirws (COVID-19).

- Pan na fydd fferyllfa'n darparu'r gwasanaethau estynedig o ran cyfnewid nodwyddau a chwistrellau a'r gwasanaeth defnyddio cyffuriau dan oruchwyliaeth, byddant yn cyfeirio pobl sy'n defnyddio'r fferyllfa at ddarparwyr eraill y gwasanaethau hyn.
- Cyfeirio pobl a allai fod yn ddibynnol ar alcohol at ddarparwyr triniaeth arbenigol lleol ar gyfer alcohol.
- Defnyddio'r cyfle a gynigir gan Adolygiadau o'r Defnydd o Feddyginiaethau, e.e. ar gyfer meddyginiaethau gwrth-orbwysedd a meddyginiaethau ar gyfer trin diabetes, er mwyn trafod risgiau yfed alcohol. Hefyd, yn benodol, yn ystod ymgyrchoedd iechyd cyhoeddus neu mewn trafodaeth â chwsmeriaid sy'n gofyn yn benodol am feddyginiaethau gwrth-orbwysedd, i godi ymwybyddiaeth o beryglon camddefnyddio alcohol.
- Darparu cyngor byw'n iach yn ystod ymgynghoriadau Adolygiadau o'r Defnydd o Feddyginiaethau.

7.3 Canser

Yn ogystal â gweinyddu presgripsiynau, gall fferyllfeydd gyfrannu at lawer o'r materion iechyd cyhoeddus sy'n ymwneud â gofal canser yn rhan o'r gwasanaethau hanfodol y maent yn eu darparu:

- Gwaredu cyffuriau diangen, gan gynnwys cyffuriau rheoledig.
- Rhaid i fferyllfeydd gymryd rhan mewn hyd at chwe ymgyrch iechyd cyhoeddus bob blwyddyn galendr drwy hyrwyddo negeseuon iechyd cyhoeddus i'w defnyddwyr. Caiff y pynciau ar gyfer yr ymgyrchoedd hyn eu dewis gan y Bwrdd Iechyd, a gallent gynnwys ymwybyddiaeth o ganser a/neu sgrinio.
- Darparu cyngor priodol i bobl sy'n defnyddio'r fferyllfa ac sy'n ymddangos eu bod yn ysmegu neu eu bod dros eu pwysau, gyda'r nod o wella gwybodaeth a dealltwriaeth yr unigolyn hwnnw am y materion iechyd sy'n berthnasol i'w amgylchiadau personol.
- Cyfeirio pobl sy'n defnyddio'r fferyllfa at ddarparwyr gwasanaethau eraill neu at gymorth.

7.4 Cyflyrau hirdymor

Yn ogystal â gweinyddu presgripsiynau, gall fferyllfeydd gyfrannu at lawer o'r materion iechyd cyhoeddus sy'n ymwneud â chyflyrau hirdymor yn rhan o'r gwasanaethau hanfodol y maent yn eu darparu:

- Pan fydd unigolyn yn cyflwyno presgripsiwn, ac mae'n ymddangos bod Diabetes ganddo, neu ei fod mewn perygl o gael clefyd coronaidd y galon (yn

enwedig y rheiny â phwysedd gwaed uchel), yn ysmygu neu dros ei bwysau, rhaid i'r fferyllfa roi cyngor priodol gyda'r nod o wella gwybodaeth a dealltwriaeth yr unigolyn hwnnw o'r problemau iechyd sy'n berthnasol i'w amgylchiadau.

- Rhaid i fferyllfeydd gymryd rhan mewn hyd at chwe ymgyrch iechyd cyhoeddus bob blwyddyn galendr drwy hyrwyddo negeseuon iechyd cyhoeddus i'w defnyddwyr. Caiff y pynciau ar gyfer yr ymgyrchoedd hyn eu dewis gan y Bwrdd Iechyd, a gallent gynnwys cyflyrau hirdymor.
- Cyfeirio pobl sy'n defnyddio'r fferyllfa at ddarparwyr gwasanaethau eraill neu at gymorth.
- Darparu cyngor byw'n iach yn ystod ymgynghoriadau Adolygu'r Defnydd o Feddyginiaethau.

Bydd darparu gwasanaethau Adolygu'r Defnydd o Feddyginiaethau, Adolygu'r Defnydd o Ddyfeisiau, Addasu Cyfarpar Stoma, Adolygiadau o Feddyginiaethau wrth Ryddhau a'r gwasanaeth uwch ar gyfer brechu rhag y fflw hefyd yn cynorthwyo pobl i reoli eu cyflyrau hirdymor er mwyn gwneud y mwyaf o ansawdd eu bywyd.

7.5 Gorbwysau a gordewdra

Bydd pedair elfen o'r gwasanaethau hanfodol yn mynd i'r afael â'r angen iechyd hwn:

- Pan fo person yn cyflwyno presgripsiwn, ac os bydd y person hwnnw dros bwysau, mae'n ofynnol i'r fferyllfa roi cyngor priodol iddo â'r nod o gynyddu gwybodaeth a dealltwriaeth y person o'r materion iechyd sy'n berthnasol i'w amgylchiadau.
- Rhaid i fferyllfeydd gymryd rhan mewn hyd at chwe ymgyrch iechyd cyhoeddus bob blwyddyn galendr drwy hyrwyddo negeseuon iechyd cyhoeddus i'w defnyddwyr. Caiff y pynciau ar gyfer yr ymgyrchoedd hyn eu dewis gan y Bwrdd Iechyd, a gallent gynnwys gordewdra.
- Cyfeirio pobl sy'n defnyddio'r fferyllfa at ddarparwyr gwasanaethau eraill neu at gymorth.
- Darparu cyngor byw'n iach yn ystod ymgynghoriadau Adolygu'r Defnydd o Feddyginiaethau.

7.6 Iechyd Rhywiol

Ar y cyd â gwasanaethau estynedig ar gyfer atal cenhedlu brys, bydd elfennau o'r ddarpariaeth o wasanaethau hanfodol a fydd yn helpu i ddiwallu'r angen iechyd hwn hefyd:

- Rhaid i fferyllfeydd gymryd rhan mewn hyd at chwe ymgyrch iechyd cyhoeddus bob blwyddyn galendr drwy hyrwyddo negeseuon iechyd cyhoeddus i'w defnyddwyr. Caiff y pynciau ar gyfer yr ymgyrchoedd hyn eu dewis gan y Bwrdd Iechyd, a gallent gynnwys heintiau a drosglwyddir yn rhywiol a HIV.

- Lle nad yw'r fferyllfa'n darparu'r gwasanaeth estynedig ar gyfer sgrinio clamydia, bydd pobl sy'n defnyddio'r fferyllfa cael eu cyfeirio at ddarparwyr eraill y gwasanaeth hwn.
- Darparu cyngor byw'n iach yn ystod ymgynghoriadau Adolygu'r Defnydd o Feddyginiaethau.

7.7 Beichiogrwydd yn yr arddegau

Bydd gwasanaeth estynedig ar gyfer atal cenhedlu brys ynghyd ag elfennau o ddarpariaeth o wasanaethau hanfodol yn helpu i ddiwallu'r angen iechyd hwn:

- Rhaid i fferyllfeydd gymryd rhan mewn hyd at chwe ymgyrch iechyd cyhoeddus bob blwyddyn galendr drwy hyrwyddo negeseuon iechyd cyhoeddus i'w defnyddwyr. Caiff y pynciau ar gyfer yr ymgyrchoedd hyn eu dewis gan y Bwrdd Iechyd, a gallent gynnwys beichiogrwydd yn yr arddegau.
- Lle nad yw'r fferyllfa'n darparu gwasanaeth atal cenhedlu hormonaidd brys, cyfeirir pobl sy'n defnyddio'r fferyllfa at ddarparwyr eraill y gwasanaeth.

7.8 Ysmygu

Yn ogystal â'r gwasanaeth uwch ar gyfer rhoi'r gorau i ysmygu, mae elfennau o ddarpariaeth o wasanaethau hanfodol hefyd a fydd yn helpu i ddiwallu'r angen iechyd hwn:

- Pan fydd unigolyn yn cyflwyno presgripsiwn, ac mae'n ymddangos bod Diabetes ganddo, neu ei fod mewn perygl o gael clefyd coronaidd y galon (yn enwedig y rheiny â phwysedd gwaed uchel), yn ysmygu neu dros ei bwysau, rhaid i'r fferyllfa roi cyngor priodol gyda'r nod o wella gwybodaeth a dealltwriaeth yr unigolyn hwnnw o'r problemau iechyd sy'n berthnasol i'w amgylchiadau.
- Rhaid i fferyllfeydd gymryd rhan mewn hyd at chwe ymgyrch iechyd cyhoeddus bob blwyddyn galendr drwy hyrwyddo negeseuon iechyd cyhoeddus i'w defnyddwyr. Caiff y pynciau ar gyfer yr ymgyrchoedd hyn eu dewis gan y Bwrdd Iechyd, a gallent gynnwys ysmygu.
- Lle nad yw'r fferyllfa'n darparu gwasanaeth atal cenhedlu hormonaidd brys, cyfeirir pobl sy'n defnyddio'r fferyllfa at ddarparwyr eraill y gwasanaeth.
- Trafod rhoi'r gorau i ysmygu fel mater o drefn wrth werthu meddyginiaethau perthnasol dros y cownter
- Darparu cyngor byw'n iach yn ystod ymgynghoriadau Adolygu'r Defnydd o Feddyginiaethau.

7.9 Cymorth ar gyfer hunan-ofal

Mae cymorth ar gyfer hunanofal yn wasanaeth hanfodol ac yn wasanaeth gwell, a chyfeirir at yr olaf fel y gwasanaeth anhwylder cyffredin. Mae'r gwasanaeth anhwylderau cyffredin yn gynllun lle caiff cleifion eu hannog i ymgynghori â fferyllfa

sy'n cymryd rhan yn y cynllun yn hytrach na mynd i'w meddyg teulu, a hynny yn achos rhestr ddiffiniedig o anhwylderau cyffredin. Bydd y fferylllydd yn darparu meddyginiaeth o lyfrau fformiwlâu y cytunwyd arnynt, ac yn rhoi cyngor i'r claf neu'n ei gyfeirio at y meddyg teulu os bydd angen. Darperir meddyginiaethau yn rhad ac am ddim gan ddileu'r rhwystr oherwydd cost, a all atal cleifion rhag dewis gweld fferylllydd yn lle eu meddyg teulu.

Mae'r anhwylderau sy'n rhan o'r gwasanaeth estynedig hwn yn cynnwys:

- Acne
- Tarwden y traed (*Athlete's Foot*)
- Poen yn y cefn
- Colig
- Llid yr amrannau
- Rhwymedd
- Y dolur rhydd
- Llygaid sych
- Croen sych
- Haemoroidau
- Clefyd y gwair
- Llau pen
- Diffyg traul ac Adlif (*Reflux*)
- Tarwden/Intertrigo
- Wlser yn y geg
- Brech cewynnau
- Llindag y geg (thrws yn y geg)
- Clefyd crafu
- Dolur gwddf
- Trafferthion tyfu dannedd
- Edeulyngyr (*Threadworms*)
- Llindag y wain (thrws yn y wain)
- Ferwcas

Mae'r gwasanaeth cymunedol profi a thrin dolur gwddf mewn fferyllfeydd yn ychwanegu at y gwasanaeth dolur gwddf presennol sydd ar gael yn rhan o Wasanaeth Mân Anhwylderau GIG Cymru. Bydd y gwasanaeth yn galluogi cleifion cymwys i gael asesiad clinigol, cyngor a meddyginiaeth briodol pan fyddant yn cyrchu'r gwasanaeth gyda symptomau o ddolur gwddf aciwt, a hynny yn rhad ac am ddim gan y bydd y GIG yn talu. Mae hyn felly yn rhywle arall lle gall cleifion geisio cyngor a thriniaeth, yn hytrach na cheisio triniaeth drwy bresgripsiwn gan eu meddyg teulu, gan ddarparwr y tu allan i oriau arferol neu gan wasanaeth damweiniau ac achosion brys.

7.10 Firysau a gludir yn y gwaed

Mae'r gwasanaeth estynedig hwn yn cefnogi'r gwaith o ganfod y rhai sydd mewn perygl o feirysau a gludir yn y gwaed fel HIV, Hepatitis B ac C, ac mae'n sicrhau bod triniaeth yn cael ei chynnig i'r unigolion hyn yn gynnar, gan atal rhagor o firysau rhag cael eu trosglwyddo. Mae'r grŵp o gleientiaid yr ystyrir eu bod mewn perygl o gael eu heintio yn defnyddio'r gwasanaethau a ddarperir gan fferyllfeydd yn rheolaidd, megis y ddarpariaeth o nodwyddau a chwistrelli a'r gwasanaeth defnyddio cyffuriau dan oruchwyliaeth., megis y ddarpariaeth o nodwyddau a chwistrelli a'r gwasanaeth defnyddio cyffuriau dan oruchwyliaeth.

7.11 Cymorth i gartrefi gofal a'r Gwasanaeth Optimeiddio Meddyginiaethau Lefel 1 a 2

Mae'r gwasanaeth estynedig hwn yn cefnogi'r gwaith o archebu, cyflenwi, storio a gweinyddu meddyginiaethau a chyfarpar mewn cartrefi gofal, a hynny mewn modd

diogel. Mae'n cynnwys adolygiad systematig o'r holl brosesau ar gyfer rheoli meddyginiaethau yn y cartref gofal, ac yn cynnwys datblygu protocolau a gweithdrefnau meddyginiaeth i gefnogi'r defnydd effeithiol o feddyginiaethau, i leihau risg ac i leihau gwastraff y gellir ei osgoi. Mae hefyd yn cynnwys adolygu meysydd risg therapiwtig ar gyfer presgripsiynu y gwyddys eu bod yn codi mewn cartrefi gofal.

7.12 Y gwasanaeth gofal lliniarol

Mae'r gwasanaeth gofal lliniarol yn sicrhau mynediad prydlon ac effeithiol i amrywiaeth o feddyginiaethau gofal lliniarol o fewn oriau gwaith arferol i gleifion a gweithwyr proffesiynol, drwy nodi'r fferyllfeydd allweddol sydd wedi cytuno i gadw rhestr stoc benodol o feddyginiaethau gofal lliniarol. Mae hyn yn galluogi'r gwaith rhagweithiol o gynllunio gofal i gleifion y mae eu cyflwr yn dirywio.

7.13 Presgripsiynu Annibynnol

Caiff fferyllfydd-ragnodydd annibynnol bresgripsiynu unrhyw feddyginiaeth drwyddedig ar gyfer unrhyw gyflwr meddygol, o fewn ei faes cymhwysedd therapiwtig. Ar hyn o bryd, nid yw hyn yn cynnwys tri chyffur rheoledig ar gyfer trin caethiwed i gyffur. Mae cynllun Pwyllgor Fferyllol Cymru '*Fferylliaeth: Cyflawni Cymru Iachach*' (2019) yn gosod y nod y bydd presgripsiynydd annibynnol ym mhob fferyllfa gymunedol erbyn 2030, ac y bydd ffocws cryfach ar atal a chanfod salwch yn gynnar.

8 Clwstwr Dwyrain Pen-y-bont ar Ogwr

Trosolwg

Mae clwstwr Dwyrain Pen-y-bont ar Ogwr yn gwasanaethu poblogaeth o 72,545 (Ffynhonnell: Partneriaeth Cydwasanaethau GIG Cymru 2020), a hynny mewn ardal drefol yn bennaf. Mae 11 o fferyllfeydd yn y clwstwr a phum meddygfa, gyda dwy feddygfa gangen.

Rhagwelir y bydd poblogaeth awdurdod lleol Pen-y-bont ar Ogwr yn cynyddu gan hyd at 4.6% rhwng 2018 a 2028, sef y trydydd cynnydd canrannol mwyaf o'r holl awdurdodau lleol yng Nghymru. Disgwylir y bydd gan y sir boblogaeth o 151,600 erbyn 2028, sy'n golygu mai hon fydd yr wythfed awdurdod lleol mwyaf yng Nghymru. Rhagwelir hefyd y bydd y boblogaeth yn parhau i heneiddio.

Mae gan glwstwr Dwyrain Pen-y-bont ar Ogwr ddisgwyliad oes is adeg geni i fenywod, a disgwyliad oes uwch adeg geni i ddynion, o'u cymharu â'r cyfartaledd i Gymru.

Mae gan glwstwr Dwyrain Pen-y-bont ar Ogwr lefel is o amddifadedd a thlodi na'r cyfartaledd i Gymru.

Yn gyffredinol, amcangyfrifir bod cyfradd lai o gyflyrau cronig yn y clwstwr o gymharu â'r awdurdod lleol yn ei gyfanrwydd a Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg.

Fodd bynnag, mae'r cyfraddau yn y clwstwr ar gyfer asthma, strôc a phyliau ischaemig byrhoedlog yn uwch na'r cyfartaledd i'r Bwrdd iechyd ac i Gymru, ac mae cyfraddau'r clwstwr ar gyfer clefyd coronaidd y galon hefyd yn uwch na'r cyfartaledd i Gymru.

At ei gilydd, mae gwell proffil o ran risg ymddygiadol a chlinigol na'r cyfartaledd i Gymru. Mae angen canolbwyntio o hyd ar roi'r gorau i ysmygu, rheoli gordewdra ac atal camddefnyddio alcohol fel bod y sefyllfa hon yn parhau, ac mae angen gwella hefyd ar y gyfradd gyfartalog o bobl sy'n yfed mwy o unedau o alcohol na'r hyn a argymhellir yn y canllawiau. Yn ogystal, mae'r amcangyfrif o ran y nifer o achosion o ffibriliad atrïaidd ychydig yn uwch na'r cyfartaledd i Gymru. Gallai rheoli'r risg hon yn well leihaus'r cyfraddau o strôc a phyliau ischaemig byrhoedlog, sy'n uwch ar hyn o bryd yng nghlwtwr Dwyrain Pen-y-bont ar Ogwr na'r cyfartaledd.

8.1 Prif nodweddion y boblogaeth

8.1.1 Amcanestyniadau poblogaeth 2018 i 2028

Rhagwelir y bydd poblogaeth Pen-y-bont ar Ogwr yn cynyddu gan hyd at 4.6%, sef y trydydd cynnydd canrannol mwyaf o'r 22 awdurdod lleol yng Nghymru. Disgwylir y bydd gan y sir boblogaeth o 151,600 erbyn 2028, sy'n golygu mai hon fydd yr wythfed awdurdod lleol mwyaf yng Nghymru. Ymfudo net fydd yn achosi'r cynnydd hwn yn bennaf h.y. nifer uwch o bobl sy'n symud i'r ardal na'r nifer o bobl sy'n symud i ffwrdd. Disgwylir i'r nifer o enedigaethau ostwng ac i'r nifer o farwolaethau gynyddu, a fydd yn arwain at newid naturiol negatif (mwy o farwolaethau na genedigaethau). Disgwylir i'r boblogaeth gynyddu ar draws pob grŵp oedran. Yn gyffredinol, bydd cynnydd bach yn y nifer o blant a phobl ifanc rhwng 0 a 15 oed ac yn y boblogaeth o oedran gweithio rhwng 16 a 64 oed. Bydd y cynnydd mwyaf yn y boblogaeth yn y grŵp oedran dros 65 oed a throsodd ac yna'r grŵp oedran 75 oed a throsodd. Rhagwelir y bydd y boblogaeth yn parhau i heneiddio yn yr awdurdod lleol dros y cyfnod hwn.

8.1.2 Disgwyliad oes, disgwyliad oes iach a'r 'bwlch anghydraddoldeb' (2015 i 2017)

- Mae gan glwtwr Dwyrain Pen-y-bont ar Ogwr ddisgwyliad oes is adeg geni i fenywod, a disgwyliad oes uwch adeg geni i ddynion, o'u cymharu â'r cyfartaledd i Gymru.
- Dim ond ar lefel awdurdod lleol y mae data am ddisgwyliad oes iach ar gael (nifer y blynyddoedd y gall person ddisgwyl byw mewn iechyd da). Ar gyfer Pen-y-bont ar Ogwr, 60.9 mlynedd yw disgwyliad oes iach i ddynion, a 61.3 mlynedd i fenywod. I Gymru, y disgwyliad oes iach yw 61.4 mlynedd i ddynion a 62 mlynedd i fenywod.
- Cyfeirir at y gwahaniaethau mewn disgwyliad oes iach sy'n bodoli ar draws ardal, o'r ardal fwyaf difreintiedig i'r lleiaf difreintiedig, fel y 'bwlch anghydraddoldeb'. Y bwlch anghydraddoldeb ar gyfer disgwyliad oes iach ym Mhen-y-bont ar Ogwr yw 6.1 o flynyddoedd i ddynion a 5.6 o flynyddoedd i fenywod. (Ffynhonnell: Arsyllfa

Iechyd Cyhoeddus Cymru Adnodd PHOF (2017) gan ddefnyddio data SYG a LIC).

Tabl 8.1: Disgwyliad oes adeg geni i fenywod ac i ddynion, 2015 i 2017

Ardal	Benywod adeg eu geni (blynnyddoedd)	Dynion adeg eu geni (blynnyddoedd)
Dwyrain Pen-y-bont ar Ogwr	81.9	78.5
Pen-y-bont ar Ogwr	81.2	77.9
Cymru	82.3	78.3

Ffynhonnell: Arsyllfa Iechyd Cyhoeddus Cymru gan ddefnyddio data SYG (Offeryn PHOF, 2019)

8.1.3 Amddifadedd

Mae'r cysylltiad rhwng amddifadedd ac iechyd gwael yn cael ei gydnabod yn eang. Clwstwr Dwyrain Pen-y-bont ar Ogwr sydd â'r crynodiad isaf o'r ardaloedd mwyaf difreintiedig yng Nghymru, o'i gymharu â Chwm Taf Morgannwg yn gyffredinol. Fodd bynnag, ar lefel ddaearyddol is, mae pocedi o amddifadedd yn bodoli lle mae'r boblogaeth yn debygol o fod ag iechyd gwael.

Tabl 8.2: Amcangyfrif o'r ganran o gleifion sy'n byw yn y 40% o'r ardaloedd mwyaf difreintiedig yng Nghymru (2015)

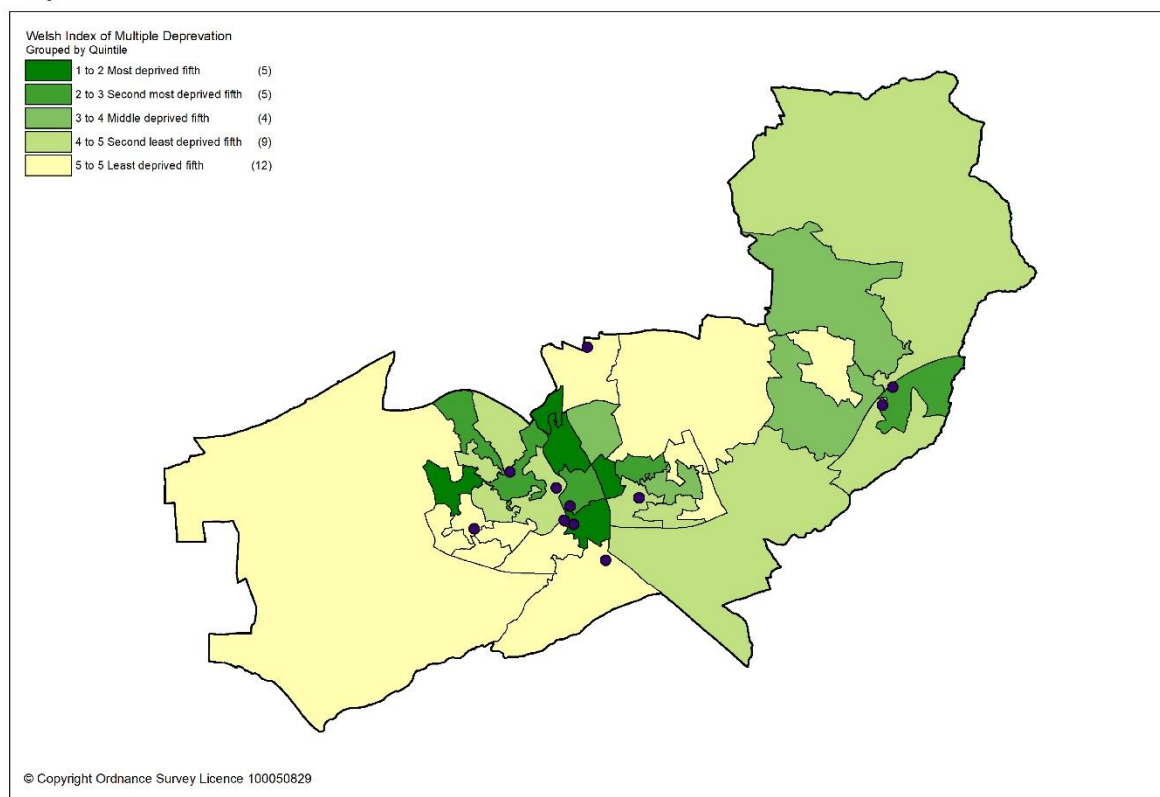
Ardal	Canran
Dwyrain Pen-y-bont ar Ogwr	24.2%
BIP Cwm Taf Morgannwg	57.1%

Ffynhonnell: Cynhyrchwyd gan Arsyllfa Iechyd Cyhoeddus Cymru gan ddefnyddio data WDS (NWIS) a MALIC 2004 (Proffil Poblogaeth Meddygfeydd, 2015)

Mae'r map isod yn rhoi syniad o'r lefelau o amddifadedd yn y clwstwr. Fel y gwelir ar y map, mae pob un o'r fferyllfeydd mewn ardaloedd lle mae lefelau uwch o amddifadedd, neu'n agos at yr ardaloedd hynny.

Map 8.1: Amddifadedd yn ôl Ardaloedd Cynnyrch Ehangach Haen Is, wedi eu grwpio mewn cwintelau yn ôl Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru 2019

Bridgend East Cluster

8.1.4 Proffil iechyd

At ei gilydd, mae'r cyfraddau o glefydau cronig yng nghlwtwr Dwyrain Pen-y-bont ar Ogwr yn is nag ydyw mewn ardaloedd eraill ym Mhen-y-bont ar Ogwr ac ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg. Fodd bynnag, mae'r cyfraddau yn y clwtwr ar gyfer asthma (7.5%) a strôc a phyliau ischaemig byrhoedlog (2.5%) yn uwch na'r cyfartaledd i'r Bwrdd Iechyd ac i Gymru, ac mae cyfraddau'r clwtwr ar gyfer clefyd coronaidd y galon (3.7%) hefyd yn uwch na'r cyfartaledd i Gymru.

Tabl 8.3: Y gyfradd amcangyfrifedig ar ffurf canran ar gyfer cyflyrau cronig, ar sail clefion ar gofrestrau meddygon teulu, fesul clwtwr, awdurdod lleol, Bwrdd Iechyd ac i Gymru gyfan, 2019.

Ardal	Asthma	Clefyd coronaidd y galon	COPD	Diabetes	Methiant y galon	Strôc a Phyliau Ischaemig Byrhoedlog
Dwyrain Pen-y-bont ar Ogwr	7.5	3.7	1.9	6.1	1.0	2.5
Pen-y-bont ar Ogwr	7.8	4.1	2.5	6.6	1.2	2.7
BIP Cwm Taf Morgannwg	7.4	3.9	2.7	6.6	1.0	2.3
Cymru	7.1	3.6	2.4	6.1	1.1	2.1

Ffynhonnell: Y Fframwaith Ansawdd a Chanlyniadau 2019

Yr un yw'r ganran gyfartalog o gleifion sydd wedi'u cofrestru â chyflwr iechyd meddwl yn y Bwrdd Iechyd â'r ganran gyfartalog o bobl â chyflwr iechyd meddwl yng Nghymru gyfan. Mae'r ganran o gleifion sydd wedi'u cofrestru â dementia yn is na'r cyfartaledd i Gymru.

Tabl 8.4: Y ganran o gleifion a gofrestrwyd â chyflwr iechyd meddwl fesul clwstwr, awdurdod lleol, Bwrdd Iechyd ac i Gymru gyfan, 2019.

Ardal	Iechyd Meddwl	Dementia
Dwyrain Pen-y-bont ar Ogwr	1.0%	0.6%
Pen-y-bont ar Ogwr	1.1%	0.7%
BIP Cwm Taf Morgannwg	1.0%	0.6%
Cymru	1.0%	0.7%

Ffynhonnell: Y Fframwaith Ansawdd a Chanlyniadau 2019

Mae gan glwstwr Dwyrain Pen-y-bont ar Ogwr gyfradd amcangyfrifedig is ar gyfer gorbwysedd na'r cyfartaledd i Gymru, ond cyfradd uwch o Ffibriliad Atriaidd.

Tabl 8.5: Y gyfradd amcangyfrifedig ar ffurf canran ar gyfer Gorbwysedd a Ffibriliad Atriaidd, ar sail cleifion ar gofrestrau meddygon teulu fesul awdurdod lleol, Bwrdd Iechyd ac i Gymru gyfan, 2019.

Ardal	Ffibriliad Atriaidd	Gorbwysedd
Dwyrain Pen-y-bont ar Ogwr	2.4%	15.3%
Pen-y-bont ar Ogwr	2.6%	16.9%
BIP Cwm Taf Morgannwg	2.4%	16.9%
Cymru	2.3%	15.8%

Ffynhonnell: Y Fframwaith Ansawdd a Chanlyniadau 2019

Mae llawer o'r ffactorau sy'n cyfrannu at yr anghydraddoldebau mewn iechyd a lles yn rhai y gellir eu hatal. Mae'r goblygiadau iechyd a chymdeithasol hirdymor yn sgil ymddygiadau niweidiol yn niferus. Yn benodol, mae pum ymddygiad niweidiol yn cyfrannu at y pedwar prif achos o glefyd sydd yn eu tro yn cyfrif am 64% o farwolaethau cynamserol: canser, clefyd y galon, strôc a diabetes.

Mae Tabl 8.6 yn dangos y ganran o oedolion sy'n hunan-adrodd y pum ymddygiad niweidiol hyn, lle ystyrir bod canran is ar gyfer ysmegu'n amlach ac yfed mwy na'r hyn a argymhellir yn y canllawiau yn fwy buddiol, fel ag y mae canran uwch o oedolion o oedran gweithio sydd o bwysau iach, sy'n bodloni'r canllawiau gweithgarwch corfforol ac sy'n bwyta eu 5 y dydd.

Yn gyffredinol, yng nghlwstwr Dwyrain Pen-y-bont ar Ogwr, mae'r ganran o ymddygiadau ymhlith oedolion sy'n hybu canlyniadau iechyd iach yn uwch na'r un ganran ar gyfer y Bwrdd Iechyd a'r cyfartaledd i Gymru, ac eithrio yn achos yfed mwy'r hyn a argymhellir.

Tabl 8.6: Canran yr oedolion (16 oed a throsodd) a nododd fod eu ffordd o fyw yn cynnwys yr isod, fesul clwstwr, awdurdod lleol, Bwrdd Iechyd ac i Gymru, 2016 i 2018

Ardal	Nifer Poblogaeth clwstwr meddygon teulu 16 oed ac uwch	Ysmygu	Yfed mwy na'r hyn a argymhellir	Canran		Bwyta 5 y dydd
				Oedolion o oedran gweithio o bwysau iach	Dilyn y canllawiau o ran digon o weithgarwch corfforol	
Dwyrain Pen-y-bont ar Ogwr						
Ogwr	58,231	16.9	19.9	40.8	55.5	25.4
BIP Cwm Taf Morgannwg	379,984	21.1	18.3	37.4	51.2	22.3
Cymru	2,642,152	19.2	18.9	39.1	52.8	23.4

Ffynhonnell: Arsyllfa Iechyd Cyhoeddus Cymru, gan ddefnyddio Arolwg Cenedlaethol Cymru (LIC), WDS (NWIS) a MALIC 2014 (LIC). Sylwer bod y dangosydd ar gyfer pwysau iach yn cael ei gyfrifo ar sail oedolion o oedran gweithio yn unig (sef pobl 16-64 oed).

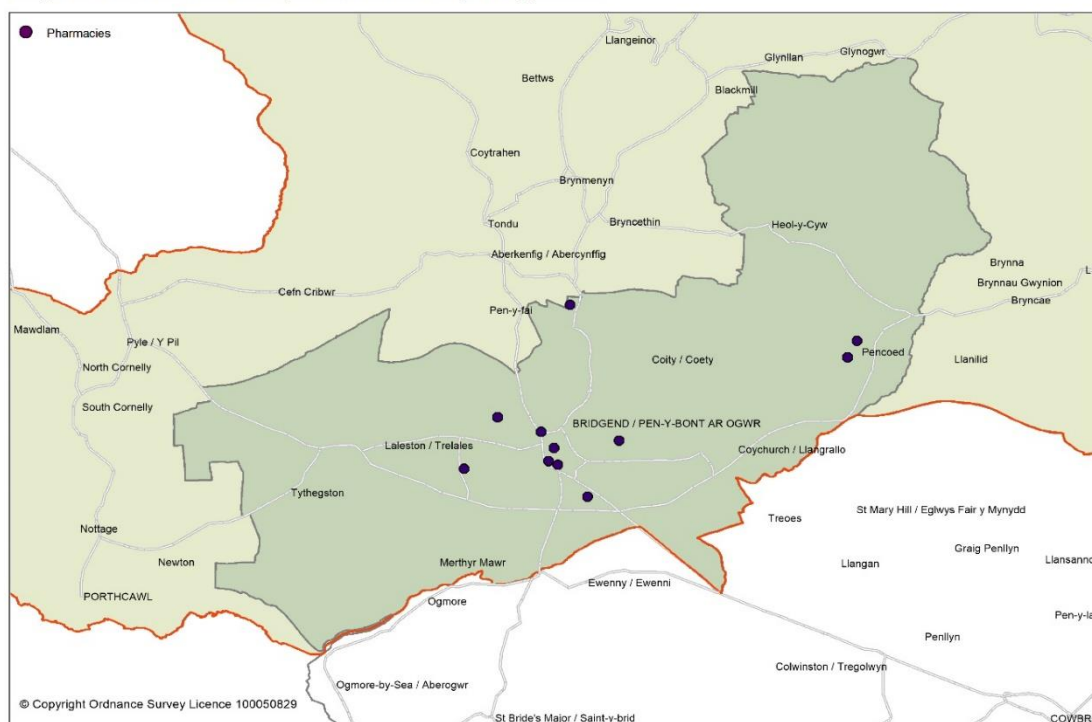
8.2 Y darpariaeth bresennol o wasanaethau fferyllol yn ardal y clwstwr

Mae 11 o fferyllfeydd yng nghlwestwr Dwyrain Pen-y-bont ar Ogwr sy'n cael eu rhedeg gan bum contractiwr gwahanol (gweler Atodiad L am ragor o wybodaeth).

Rhwng 2019 a 2020, cafodd 76.4% o eitemau ar bresgripsiwn a ysgrifennwyd gan y pum meddygfa yng nghlwestwr Dwyrain Pen-y-bont ar Ogwr eu gweinyddu gan un o'r fferyllfeydd yn y clwstwr, a gweinyddwyd 1.5% o eitemau yn bersonol.

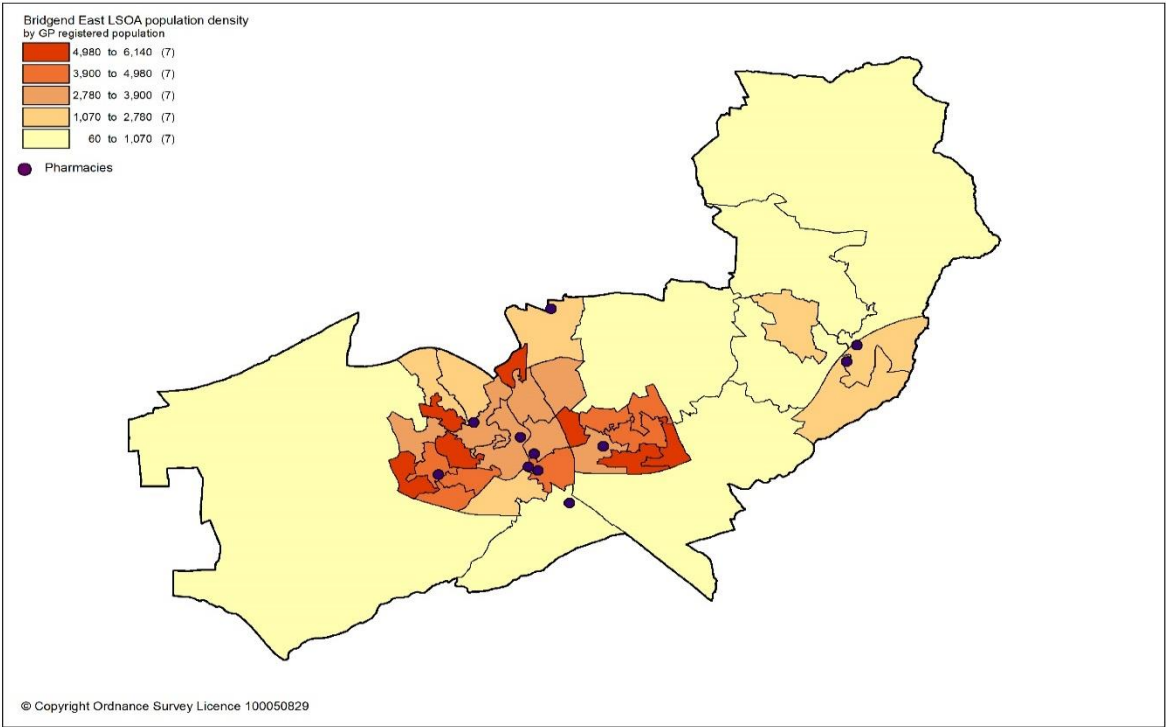
Map 8.2: Y ddarpariaeth o wasanaethau fferyllol yn ardal y clwstwr

Bridgend East Cluster - Location of pharmacies and GP dispensing practices

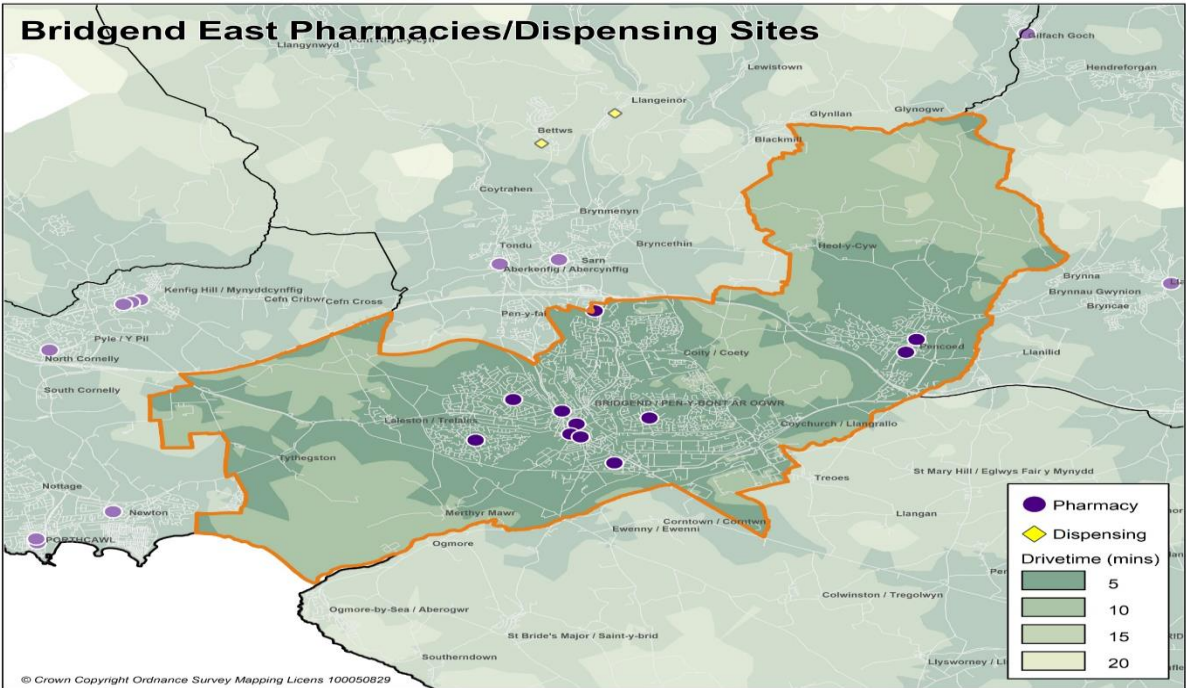
Mae gan glwstwr Dwyrain Pen-y-bont ar Ogwr boblogaeth drefol yn bennaf gydag ardaloedd gwledig bach. Mae'r 11 o fferyllfeydd mewn ardaloedd lle mae dwysedd poblogaeth uwch fel y dangosir gan y rhannau tywyllach yn y map isod.

Map 8.3: Lleoliad mangreoedd fferyllol yn y clwstwr o gymharu â dwysedd y boblogaeth

Gall pob un o drigolion y clwstwr gyrraedd un o'r 11 fferyllfa mewn car o fewn 15 munud. Gall y mwyafrif gyrraedd fferyllfa o fewn pump i ddeg munud.

Map 8.4: Mynediad i fferyllfeydd yng nghlwrwr Dwyrain Pen-y-bont ar Ogwr

Wrth fwrw golwg dros oriau agor yr 11 fferyllfa:

- Mae tair fferyllfa ar agor saith diwrnod yr wythnos.
- Mae un fferyllfa ar agor o ddydd Llun i ddydd Sadwrn.
- Mae pedair fferyllfa ar agor o ddydd Llun i ddydd Gwener, ac yn rhannol ar ddydd Sadwrn.
- Mae tair fferyllfa ar agor o ddydd Llun i ddydd Gwener.

Rhaid i bob fferyllfa agor am ei horiau contractiol craidd, sef 40 awr yr wythnos. Dim ond o gael caniatâd y Bwrdd Iechyd y gellir newid yr oriau agor hyn. Gall yr fferyllfa newid ei horiau ychwanegol neu eu horiau atodol o roi 90 diwrnod o rybudd i'r Bwrdd Iechyd. O fewn y clwstwr, mae oriau agor ac oriau cau yn amrywio:

Diwrnodau	Rhychwant oriau agor	Rhychwant oriau cau
Dydd Mawrth i ddydd Gwener:	8.00am tan 9.00am	5.00pm tan 9.00pm
Dydd Sadwrn	8.00am tan 9.00am	12.00pm tan 9.00pm
Dydd Sul	10.00am tan 10.30am	4.00pm tan 4.30pm

Mae'r manylion llawn am oriau agor fferyllfeydd i'w gweld yn Atodiad L.

Ymatebodd pob fferyllfa i'r holiadur i gontractwyr, a nododd 10 ohonynt eu bod yn gweinyddu'r holl gyfarpar yn Rhan IX y Tariff Cyffuriau. Nododd un nad yw ond yn rhoi gorchuddion.

Rhwng 2019 a 2020, cynigiodd 11 o fferyllfeydd y gwasanaeth Adolygu'r Defnydd o Feddyginiaethau, a darparwyd cyfanswm o 3,543 o adolygiadau o 4,400 o adolygiadau posibl. Roedd tair fferyllfa wedi darparu'r uchafswm o 400 o adolygiadau.

Rhwng 2019 a 2020, cynigiodd wyth fferyllfa'r gwasanaeth Adolygu Meddyginiaethau wrth Ryddhau, a darparwyd cyfanswm o 220 o adolygiadau o 1,120 o adolygiadau posibl. Nid oedd yr un fferyllfa wedi darparu'r uchafswm o 140 o adolygiadau.

Rhwng 2019 a 2020, roedd y gwasanaethau estynedig canlynol yn cael eu darparu gan fferyllfeydd yn y clwstwr:

- Roedd 11 o fferyllfeydd wedi darparu cyfanswm o 863 o ymgynghoriadau atal cenhedlu brys, gydag ystod o 28 i 259 o ymgynghoriadau.
- Roedd wyth fferyllfa wedi darparu cyfanswm o 121 o ymgynghoriadau ar gyfer rhoi'r gorau i ysmegu ar Lefel 2, gydag ystod o 1 ymgynghoriad i 37 ymgynghoriad.
- Roedd pum fferyllfa wedi darparu cyfanswm o 226 o ymgynghoriadau ar gyfer rhoi'r gorau i ysmegu ar Lefel 3, gydag ystod o 16 i 81 o ymgynghoriadau.
- Roedd 10 o fferyllfeydd wedi darparu cyfanswm o 1567 o frechiadau rhag y fflw, gydag ystod o 10 i 509 o frechiadau.
- Roedd wyth fferyllfa wedi darparu cyfanswm o 257 o ymgynghoriadau Cyflenwi Meddyginiaeth Frys, gydag ystod o 2 i 70 o ymgynghoriadau.
- Roedd chwe fferyllfa wedi darparu cyfanswm o 343 o sesiynau cymryd cyffuriau o dan oruchwyliaeth.

- Roedd dwy fferyllfa wedi darparu cyfanswm o 1282 o becynnau cyfnewid nodwyddau.
- Roedd 10 o fferyllfeydd wedi darparu cyfanswm o 111 o becynnau 'meddyginiaethau rhag ofn'.

Ymhlith y gwasanaethau estynedig eraill a ddarparwyd yr oedd y canlynol:

- Roedd tair fferyllfa'n darparu'r gwasanaeth gofal lliniarol
- Roedd un fferyllfa'n darparu'r gwasanaeth Cymorth Meddyginiaethau yn y Cartref
- Roedd un fferyllfa'n darparu'r gwasanaeth Cymorth mewn Cartrefi Gofal ac Optimeiddio Meddyginiaethau Lefel 1 a 2
- Roedd pedair fferyllfa'n darparu'r gwasanaeth lleihau gwastraff

8.3 Y darpariaeth bresennol o wasanaethau fferyllol y tu allan i ardal y clwstwr

Mae rhai trigolion yn dewis defnyddio contractwyr y tu allan i ardal y clwstwr ac ardal y Bwrdd Iechyd:

- Er mwyn defnyddio gwasanaethau a gynigir gan Contractwyr Presgripsiynau Dyfeisiau;
- Oherwydd bod y contractiwr hwnnw yn agos at ble maent yn gweithio, yn siopa neu'n mynd at ddibenion hamdden neu am resymau eraill.

Er bod y rhan fwyaf o bresgripsiynau a ysgrifennwyd gan feddygfeydd teulu yn 2019 i 2020 wedi eu gweinyddu gan y fferyllfeydd yn y clwstwr, cafodd tua 22% eu gweinyddu y tu allan i'r clwstwr, yn fwyaf nodedig:

- 13.0% gan fferyllfeydd yng nghlwstwr Gorllewin Pen-y-bont ar Ogwr
- 6.4% gan fferyllfeydd yng nghlwstwr Taf Elái
- 1.8% gan fferyllfeydd yng nghlwstwr Gogledd Pen-y-bont ar Ogwr
- 0.3% ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Caerdydd a'r Fro
- 0.1% ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Bae Abertawe
- 0.3% gan gontractwyr yn Lloegr.

Yn ogystal, mae'n bosibl bod preswylwyr wedi defnyddio un neu fwy o wasanaethau fferyllol a ddarperir gan fferyllfa arall y tu allan i'r clwstwr ac ardal y Bwrdd Iechyd. Fodd bynnag, nid yw'n bosibl mesur hyn o'r data a gofnodwyd.

Gan ystyried fferyllfeydd yn y clystyrau cyfagos a fferyllfeydd dros y ffin yn ardaloedd y Byrddau Iechyd eraill yng Nghymru, gall holl drigolion clwstwr Dwyrain Pen-y-bont ar Ogwr gyrraedd fferyllfa mewn car o fewn 15 munud, a gall y mwyafrif gyrraedd fferyllfa mewn car o fewn pump i ddeg munud.

8.4 Gwasanaethau eraill gan y GIG

Mae Ysbyty Tywysoges Cymru a'r unedau iechyd meddwl i gleifion mewnol yn Ysbyty Cefn yr Afon a Glanrhyd yn y clwstwr hwn, yn ogystal â Charchar EM y Parc.

8.5 Y dewis o wasanaethau fferyllol

Fel y gwelir yn adrannau 8.2 ac 8.3, mae'r rhai sy'n byw yn ardal y clwstwr ac sydd wedi cofrestru ag un o'r meddygfeydd fel arfer yn dewis defnyddio un o'r fferyllfeydd yn yr un clwstwr er mwyn casglu eu presgripsiynau. Mae'r rhai sy'n mynd y tu hwnt i'r clwstwr fel arfer yn gwneud hynny er mwyn defnyddio fferyllfa gyfagos yn ardal y Bwrdd Iechyd. Mae nifer fach o bobl yn dewis casglu eu presgripsiwn gan fferyllfa neu gontractiwr cyfarpar y tu allan i ardal y Bwrdd Iechyd.

Roedd cyfanswm o 354 o gontractwyr a oedd yn masnachu yng Nghymru rhwng 2019 a 2020 yn gweinyddu eitemau a ysgrifennwyd gan un o'r meddygfeydd yng nghlwtwr Dwyrain Pen-y-bont ar Ogwr, ac roedd 261 ohonynt y tu allan i ardal y Bwrdd Iechyd. Cafodd 5509 o eitemau presgripsiwn eu gweinyddu yn Lloegr.

8.6 Bylchau yn y ddarpariaeth

Atebodd pob un o'r 11 fferyllfa y cwestiwn yn yr holiadur i gontractwyr ynghylch eu gallu i ateb y galw yn sgil unrhyw ddatblygiadau tai yn yr ardal yn y dyfodol. Roedd eu hymatebion fel a ganlyn:

- Mae gan saith o fferyllfeydd safle digon mawr ar hyn o bryd a digon o staff i ddelio â'r cynnydd yn y galw yn yr ardal.
- Nid oes gan dair fferyllfa safle digon mawr na digon o staff ar hyn o bryd, ond gallent wneud addasiadau i ddelio â'r cynnydd yn y galw yn yr ardal.
- Nid oes gan un fferyllfa safle digon mawr na digon o staff, a byddai'n ei chael yn anodd delio â'r cynnydd yn y galw yn yr ardal.

Er nad yw dosbarthu presgripsiynau yn wasanaeth gan y GIG, mae saith fferyllfa yn darparu gwasanaeth dosbarthu am ddim. Yn ogystal, dywedodd tair fferyllfa eu bod yn dosbarthu presgripsiynau i rai grwpiau o gleifion yn dibynnu ar angen clinigol a phroblemau symud cleifion, i gleifion sy'n gaeth i'r tŷ heb neb i'w casglu ar eu rhan, i gleifion 'traï' ac i'r rhai sy'n hunan-ynysu oherwydd Coronafeirws (COVID-19). O ganlyniad, i'r rhai nad ydynt yn gallu cyrraedd fferyllfa, gallent dderbyn eu meddyginiaethau naill ai gan fferyllfa o fewn y clwstwr neu gan fferyllfa arall mewn ardal gyfagos.

Mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi nodi lleoliad fferyllfeydd ar draws y clwstwr, a'r ffaith y gall y boblogaeth gyrraedd fferyllfa mewn car o fewn 15 munud, gyda'r mwyafrif o fewn 5 i 10 munud. Wrth gydnabod nad oes gan bob aelwyd y gallu i ddefnyddio car drwy gydol y dydd, mae natur y clwstwr er hynny yn golygu y bydd cerdded i fferyllfa yn ddewis realistig i lawer o drigolion, ac mae gwasanaethau trafnidiaeth gyhoeddus rheolaidd ar gael i'r rhai nad ydynt yn gallu gwneud y daith gyfan ar droed.

Mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi nodi oriau agor y fferyllfeydd presennol, ac mae o'r farn fod yr oriau agor hyn yn ddigonol i ddiwallu anghenion tebygol trigolion y clwstwr. O'r herwydd, mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi dod i'r casgliad nad oes unrhyw anghenion ar hyn o bryd o ran

darparu gwasanaethau hanfodol nad ydynt yn cael eu diwallu gan fferyllfeydd yn y clwstwr.

Bydd Pentref Llesiant Sunnyside yng nghanol Pen-y-bont ar Ogwr yn darparu safle defnydd cymysg ar safle hen swyddfeydd cyngor Pen-y-bont ar Ogwr a'r Llys Ynadon, a bydd yn cynnwys nifer fach o gartrefi (59) a chanolfan gofal iechyd. Disgwylir i'r gwaith ar y ganolfan gofal iechyd ddechrau yn ystod haf 2021. Bydd y Ganolfan Iechyd yn darparu Gwasanaethau Meddygol Cyffredinol, sy'n debygol o adleoli o safleoedd meddygon teulu presennol yn yr ardal gyfagos. Y bwriad yw i'r adleoli hwn fod wedi ei gwblhau erbyn mis Medi 2022. O'r herwydd, ar adeg cyhoeddi'r adroddiad hwn, ni fydd y datblygiad arfaethedig hwn yn creu anghenion heb eu diwallu am wasanaethau fferyllol gan y GIG, a gall fferyllfeydd presennol yn yr ardal gyfagos ateb y galw. Nid oes rheswm dros dybio ychwaith y bydd anghenion heb eu diwallu yn codi o dan amgylchiadau penodedig yn y dyfodol o ran gwasanaethau fferyllol ychwanegol.

O ran unrhyw dai eraill y disgwylir iddynt gael eu hadeiladu yn ystod oes y ddogfen hon, mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi ei fodloni, yn seiliedig ar yr ymatebion i holiadur y contractwyr, y gall y fferyllfeydd presennol ateb y galw y byddai unrhyw dai newydd yn ei greu. Mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi dod i'r casgliad felly na fydd unrhyw anghenion ychwanegol yn y dyfodol o ran gwasanaethau hanfodol a ddarperir gan fferyllfeydd yn y clwstwr.

Er nad yw'r un o'r fferyllfeydd yn darparu'r gwasanaeth Adolygu Defnyddio Cyfarpar na'r gwasanaeth Addasu Cyfarpar Stoma, nodir mai un o'r rhesymau pam y caiff presgripsiynau eu gweinyddu y tu allan i'r clwstwr yw oherwydd eu bod wedi'u hanfon at Gcontractiwr Presgripsiynau Dyfeisiau Bydd cleifion felly yn gallu cael mynediad at y ddau wasanaeth hyn drwy'r contractwyr hynny. Oherwydd hynny, nid yw Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi canfod unrhyw fylchau presennol yn y ddarpariaeth o'r gwasanaethau uwch hyn yn y clwstwr nac unrhyw fylchau sy'n debygol o godi yn y dyfodol, ac nid yw wedi canfod ychwaith fod angen gwell mynediad atynt.

Mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi ei fodloni hefyd, yn seiliedig ar y wybodaeth yn yr adrannau blaenorol, nad oes unrhyw fylchau yn y ddarpariaeth bresennol o wasanaethau uwch ac estynedig, ac na fydd unrhyw fylchau yn y dyfodol o ran y gwasanaethau hyn ychwaith.

Bydd Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg yn parhau i adolygu'r ddarpariaeth o wasanaethau, ond mae wedi dod i'r casgliad nad oes unrhyw angen ar hyn o bryd a fyddai'n cyfiawnhau cais am fangreoedd newydd neu ychwanegol, ac na fydd unrhyw angen o'r fath yn y dyfodol ychwaith.

9 Clwstwr Gogledd Pen-y-bont ar Ogwr

Trosolwg

Mae clwstwr Gogledd Pen-y-bont ar Ogwr yn gwasanaethu poblogaeth o 52,094 (Partneriaeth Cydwasanaethau GIG Cymru, 2020), a hynny mewn ardaloedd gwledig a threfol gyda chefn gwlad hardd a nodweddion naturiol. Mae 13 o fferyllfeydd yn y clwstwr hwn ac wyth meddygfa, gyda thair meddygfa gangen. Mae dwy o'r meddygfeydd hyn yn feddygfeydd fferyllol, sy'n gweinyddu presgripsiynau o dri safle, ac mae un ohonynt y tu allan i ardal y Bwrdd Iechyd.

Rhagwelir y bydd poblogaeth awdurdod lleol Pen-y-bont ar Ogwr yn cynyddu gan hyd at 4.6% rhwng 2018 a 2028, sef y trydydd cynnydd canrannol mwyaf o'r holl awdurdodau lleol yng Nghymru. Disgwylir y bydd gan y sir boblogaeth o 151,600 erbyn 2028, sy'n golygu mai hon fydd yr wythfed awdurdod lleol mwyaf yng Nghymru. Rhagwelir hefyd y bydd y boblogaeth yn parhau i heneiddio.

Mae gan glwstwr Gogledd Pen-y-bont ar Ogwr lefel uwch o amddifadedd a thlodi o'i gymharu â'r cyfartaledd i Gymru.

Mae gan glwstwr Gogledd Pen-y-bont ar Ogwr ddisgwyliad oes is adeg geni i fenywod ac i ddynion, o'i gymharu â'r cyfartaledd i Ben-y-bont ar Ogwr ac i Gymru.

Yn gyffredinol, amcangyfrifir bod y gyfradd o gyflyrau cronig yn y clwstwr hwn yn uwch o'i chymharu â'r cyfartaledd i Gymru. Amcangyfrifir bod y gyfradd ar gyfer diabetes yn y clwstwr hwn yn uwch nag ydyw i bob clwstwr arall ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg heblaw am un, sydd â'r un gyfradd. Amcangyfrifir bod y gyfradd o gyflyrau iechyd meddwl hefyd yn uwch na'r cyfartaledd i'r Bwrdd Iechyd ac i Gymru.

Yn gyffredinol, mae proffil gwaeth ar gyfer risg ymddygiadol a chlinigol, ac felly mae angen canolbwyntio'n ddi-ball ar gymorth ar gyfer rhoi'r gorau i ysmygu, rheoli gordewdra ac atal camddefnyddio alcohol. Yn ogystal, amcangyfrifir bod gan Ogledd Pen-y-bont ar Ogwr y gyfradd uchaf orbwysedd o'r holl glystyrau, ynghyd â mwy o achosion o Ffibriliad Atriaidd na'r cyfartaledd i Gymru. Gallai rheoli'r risgiau hyn yn iawn helpu i leihau'r gyfradd gyfartalog uwch o strôc yng nghlwstwr Gogledd Pen-y-bont ar Ogwr.

9.1 Prif nodweddion y boblogaeth

9.1.1 Amcanestyniadau poblogaeth 2018 i 2028

Rhagwelir y bydd poblogaeth Pen-y-bont ar Ogwr yn cynyddu gan hyd at 4.6%, sef y trydydd cynnydd canrannol mwyaf o'r 22 awdurdod lleol yng Nghymru. Disgwylir y bydd gan y sir boblogaeth o 151,600 erbyn 2028, sy'n golygu mai hon fydd yr wythfed awdurdod lleol mwyaf yng Nghymru. Ymfudo net fydd yn achosi'r cynnydd hwn yn bennaf h.y. nifer uwch o bobl sy'n symud i'r ardal na'r nifer o bobl sy'n symud

i ffwrdd. Disgwyli'r nifer o enedigaethau ostwng ac i'r nifer o farwolaethau gynyddu, a fydd yn arwain at newid naturiol negatif (mwy o farwolaethau na genedigaethau). Disgwyli'r boblogaeth gynyddu ar draws pob grŵp oedran. Yn gyffredinol, bydd cynnydd bach yn y nifer o blant a phobl ifanc rhwng 0 a 15 oed ac yn y boblogaeth o oedran gweithio rhwng 16 a 64 oed. Bydd y cynnydd mwyaf yn y boblogaeth yn y grŵp oedran dros 65 oed a throsodd ac yna'r grŵp oedran 75 oed a throsodd. Rhagwelir y bydd y boblogaeth yn parhau i heneiddio yn yr awdurdod lleol.

9.1.2 Disgwyliad oes, disgwyliad oes iach a'r 'bwlch anghydraddoldeb' (2015 i 2017)

- Mae gan glwstwr Gogledd Pen-y-bont ar Ogwr ddisgwyliad oes is adeg geni i fenywod ac i ddynion, o'i gymharu â'r cyfartaledd i Ben-y-bont ar Ogwr ac i Gymru (tabl 9.1)
- Dim ond ar lefel awdurdod lleol y mae data am ddisgwyliad oes iach ar gael (nifer y blynyddoedd y gall person ddisgwyl byw mewn ieched da). Ar gyfer Pen-y-bont ar Ogwr, 60.9 mlynedd yw disgwyliad oes iach i ddynion, a 61.3 mlynedd i fenywod. I Gymru, y disgwyliad oes iach yw 61.4 mlynedd i ddynion a 62 mlynedd i fenywod.
- Cyfeirir at y gwahaniaethau mewn disgwyliad oes iach sy'n bodoli ar draws ardal, o'r ardal fwyaf difreintiedig i'r lleiaf difreintiedig, fel y 'bwlch anghydraddoldeb'. Y bwlch anghydraddoldeb ar gyfer disgwyliad oes iach ym Mhen-y-bont ar Ogwr yw 6.1 o flynyddoedd i ddynion a 5.6 o flynyddoedd i fenywod.
Ffynhonnell: Arsyllfa Iechyd Cyhoeddus Cymru Adnodd PHOF (2017) gan ddefnyddio data SYG a LIC)

Tabl 9.1: Disgwyliad oes adeg geni i fenywod ac i ddynion, 2015 i 2017

Ardal	Menywod	Dynion
Gogledd Pen-y-bont ar Ogwr	79.3 oed	76.4 oed
Pen-y-bont ar Ogwr	81.2 oed	77.9 oed
Cymru gyfan	82.3 oed	78.3 oed

Ffynhonnell: Arsyllfa Iechyd Cyhoeddus Cymru gan ddefnyddio data SYG (Adnodd PHOF, 2019)

9.1.3 Amddifadedd

Mae'r cysylltiad rhwng amddifadedd ac ieched gwael yn cael ei gydnabod yn eang. Mae crynodiad dwysach o'r ardaloedd mwyaf difreintiedig yng Nghymru yng nghymuned Gogledd Pen-y-bont ar Ogwr (65.8%), o'i gymharu â Chwm Taf Morgannwg yn gyffredinol. O fewn y clwstwr, mae pocedi o amddifadedd difrifol rhwng Caerau a Phen y Fai.

Tabl 9.2: Amcangyfrif o'r ganran o gleifion sy'n byw yn y 40% o'r ardaloedd mwyaf difreintiedig yng Nghymru (2015)

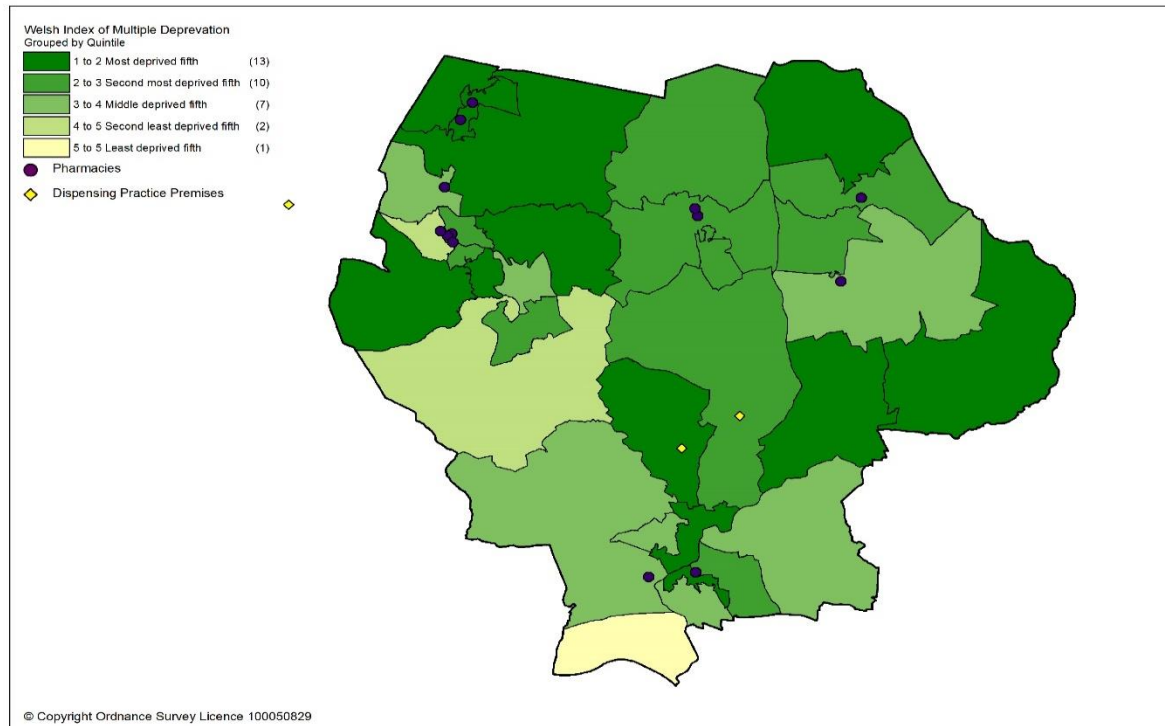
Ardal	Canran
Gogledd Pen-y-bont ar Ogwr	65.8%
BIP Cwm Taf Morgannwg	57.1%

Ffynhonnell: Cynhyrchwyd gan Arsyllfa Iechyd Cyhoeddus Cymru gan ddefnyddio data WDS (NWIS) a MALIC 2004 (Proffil Poblogaeth Meddygfeydd, 2015)

Mae'r map isod yn rhoi syniad o'r lefelau o amddifadedd yn y clwstwr. Fel y gwelir o'r map, mae pob fferyllfa a meddygfa fferyllol wedi'u lleoli o fewn ardaloedd o amddifadedd uwch neu wedi'u lleoli'n agos at y fath ardaloedd.

Map 9.1: Ardaloedd Cynnyrch Ehangach Haen Is (ACEHlau) yng nghlwtwr Gogledd Pen-y-bont ar Ogwr, wedi eu grwpio mewn cwintelau yn ôl Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru 2019

Bridgend North Cluster

9.1.4 Proffil iechyd

Amcangyfrifir bod gan glwtwr Gogledd Pen-y-bont ar Ogwr gyfradd uwch o glefydau cronig o'i chymharu â'r cyfartaledd i Gymru a Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg. Y gyfradd amcangyfrifedig ar gyfer diabetes (7.2%) yw'r uchaf o'r holl glystyrau yn y Bwrdd Iechyd heblaw am un sydd â'r un gyfradd. At hynny, o'i chymharu â'r cyfartaledd i awdurdod lleol Pen-y-bont ar Ogwr, mae gan glwtwr Gogledd Pen-y-bont ar Ogwr gyfradd amcangyfrifedig uwch hefyd o glefyd coronaidd y galon (4.3%), clefyd rhwystrol cronig yr ysgyfaint (COPD) (3.1%) a methiant y galon (1.3%).

Tabl 9.3: Y gyfradd amcangyfrifedig ar ffurf canran ar gyfer cyflyrau cronig, ar sail cleifion ar gofrestrau meddygon teulu, fesul clwstwr, awdurdod lleol, Bwrdd Iechyd ac i Gymru gyfan, 2019.

Ardal	Canran					
	Asthma	Clefyd coronaidd y galon	COPD	Diabetes	Methiant y galon	Strôc a Phyllau Ischaemig Byrhoedlog
Gogledd Pen-y-bont ar Ogwr	7.8	4.3	3.1	7.2	1.3	2.5
Pen-y-bont ar Ogwr	7.8	4.1	2.5	6.6	1.2	2.7
BIP Cwm Taf Morgannwg	7.4	3.9	2.7	6.6	1.0	2.3
Cymru	7.1	3.6	2.4	6.1	1.1	2.1

Ffynhonnell: Y Fframwaith Ansawdd a Chanlyniadau 2019

Mae gan glwstwr Gogledd Pen-y-bont ar Ogwr gyfradd amcangyfrifedig uwch o gyflyrau iechyd meddwl o'i chymharu â'r gyfradd i Fwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg a Chymru. Mae ganddi gyfradd amcangyfrifedig is o ddementia na'r cyfartaledd i Gymru, fodd bynnag.

Tabl 9.4: Y ganran o gleifion a gofrestrwyd â chyflwr iechyd meddwl fesul clwstwr, awdurdod lleol, Bwrdd Iechyd ac i Gymru gyfan, 2019.

Ardal	Iechyd Meddwl (canran)	Dementia (canran)
Gogledd Pen-y-bont ar Ogwr	1.1	0.6
Pen-y-bont ar Ogwr	1.1	0.7
BIP Cwm Taf Morgannwg	1.0	0.6
Cymru	1.0	0.7

Ffynhonnell: Y Fframwaith Ansawdd a Chanlyniadau 2019

Gogledd Pen-y-bont ar Ogwr sydd â'r gyfradd amcangyfrifedig uchaf o orbwysedd (18.7%) o'r holl glystyrau yn ardal y Bwrdd Iechyd, ac amcangyfrifir bod y gyfradd ar gyfer achosion Ffibriliad Atriaidd yn y clwstwr yn uwch hefyd o'i chymharu â'r cyfartaledd i Gymru.

Tabl 9.5: Y gyfradd amcangyfrifedig ar ffurf canran ar gyfer Gorbwysedd a Ffibriliad Atriaidd, ar sail cleifion ar gofrestrau meddygon teulu fesul clwstwr, awdurdod lleol, Bwrdd Iechyd ac i Gymru gyfan, 2019.

Ardal	Ffibriliad Atriaidd (canran)	Gorbwysedd (canran)
Gogledd Pen-y-bont ar Ogwr	2.5	18.7
Pen-y-bont ar Ogwr	2.6	16.9
BIP Cwm Taf Morgannwg	2.4	16.9
Cymru	2.3	15.8

Ffynhonnell: Y Fframwaith Ansawdd a Chanlyniadau 2019

Mae llawer o'r ffactorau sy'n cyfrannu at yr anghydraddoldebau mewn iechyd a lles yn rhai y gellir eu hatal. Mae'r goblygiadau iechyd a chymdeithasol hirdymor yn sgil ymddygiadau niweidiol yn niferus. Yn benodol, mae pum ymddygiad niweidiol yn cyfrannu at y pedwar prif achos o glefyd sydd yn eu tro yn cyfrif am 64% o farwolaethau cynamserol: canser, clefyd y galon, strôc a diabetes.

Mae Tabl 9.6 yn dangos y ganran o oedolion sy'n hunan-adrodd y pum ymddygiad niweidiol hyn, lle ystyrir bod canran is ar gyfer ysmegu'n amlach ac yfed mwy na'r hyn a argymhellir yn fwy buddiol, fel ag y mae canran uwch o oedolion o oedran gweithio sydd o bwysau iach, sy'n bodloni'r canllawiau gweithgarwch corfforol ac sy'n bwyta eu 5 y dydd.

Ar y cyfan, yng nghlwestwr Gogledd Pen-y-bont ar Ogwr, roedd y ganran o oedolion a adroddodd ymddygiadau sy'n hybu canlyniadau iechyd iach yn is na'r un ganran ar gyfer Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg ac ar gyfer Cymru, ac eithrio yn achos yfed mwy nag a argymhellir.

Tabl 9.6: Canran yr oedolion (16 oed a throsodd) a nododd fod eu ffordd o fyw yn cynnwys yr isod, fesul clwestwr, awdurdod lleol, Bwrdd Iechyd ac i Gymru, 2016 i 2018

Ardal	Nifer Poblogaeth clwestwr meddygon teulu 16 oed ac uwch	Ysmegu	Yfed mwy na'r hyn a argymhellir	Canran		Bwyta 5 y dydd
				Oedolion o oedran gweithio o bwysau iach	Dilyn y canllawiau o ran digon o weithgarwch corfforol	
Gogledd Pen-y-bont ar Ogwr	42,297	22.9	17.6	35.7	49.3	21.0
BIP Cwm Taf Morgannwg	379,984	21.1	18.3	37.4	51.2	22.3
Cymru	2,642,152	19.2	18.9	39.1	52.8	23.4

Ffynhonnell: Arsyllfa Iechyd Cyhoeddus Cymru, gan ddefnyddio Arolwg Cenedlaethol Cymru (LIC), WDS (NWIS) a MALIC 2014 (LIC). Sylwer bod y dangosydd ar gyfer pwysau iach yn cael ei gyfrifo ar sail oedolion o oedran gweithio yn unig (sef pobl 16-64 oed).

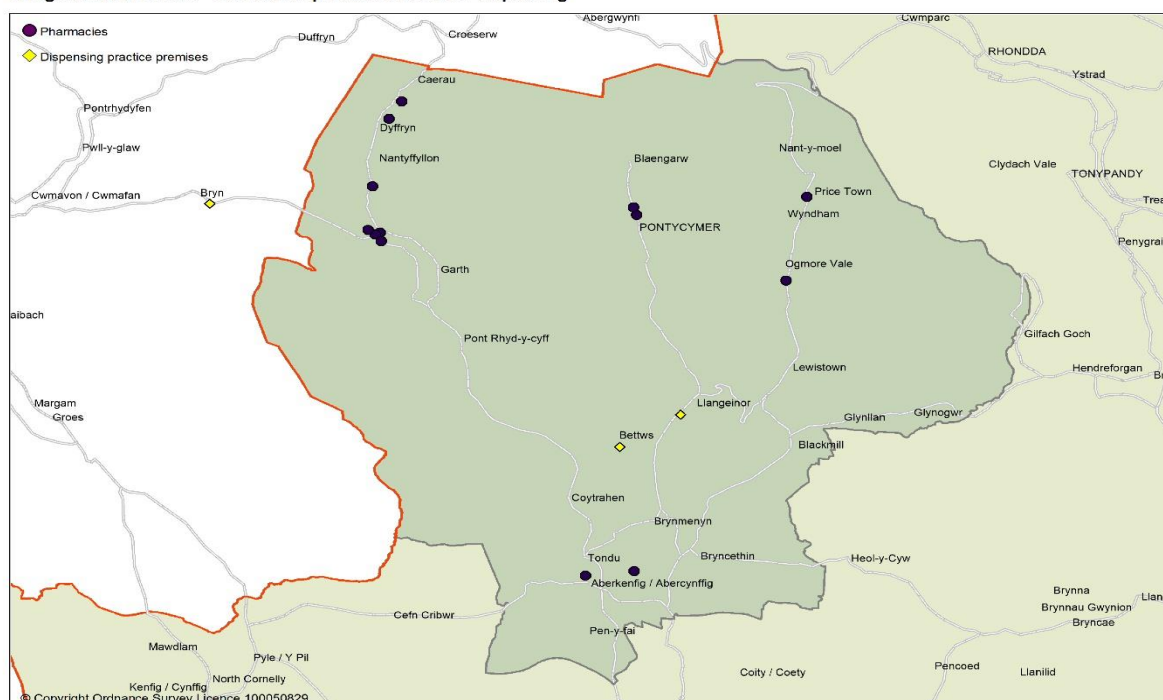
9.2 Y darpariaeth bresennol o wasanaethau fferyllol yn ardal y clwestwr

Mae 13 o fferyllfeydd yng nghlwestwr Gogledd Pen-y-bont ar Ogwr sy'n cael eu rhedeg gan chwe chontractiwr gwahanol (gweler Atodiad L am ragor o wybodaeth). Mae dwy feddygfa fferyllol yn y clwestwr hefyd sy'n gweinyddu o dri safle, ac mae un ohonynt y tu allan i ardal y Bwrdd Iechyd.

Rhwng 2019 a 2020, cafodd 84.9% o bresgripsiynau a ysgrifennwyd gan yr wyth meddygfa yng nghlwestwr Gogledd Pen-y-bont ar Ogwr eu gweinyddu gan un o'r fferyllfeydd yn y clwestwr. Roedd y ddwy feddygfa fferyllol ill dwy wedi gweinyddu ac wedi rhoi yn bersonol 7.6% o eitemau presgripsiwn, ac roedd y meddygfeydd nad ydynt yn feddygfeydd fferyllol wedi rhoi 0.9% o eitemau presgripsiwn yn bersonol.

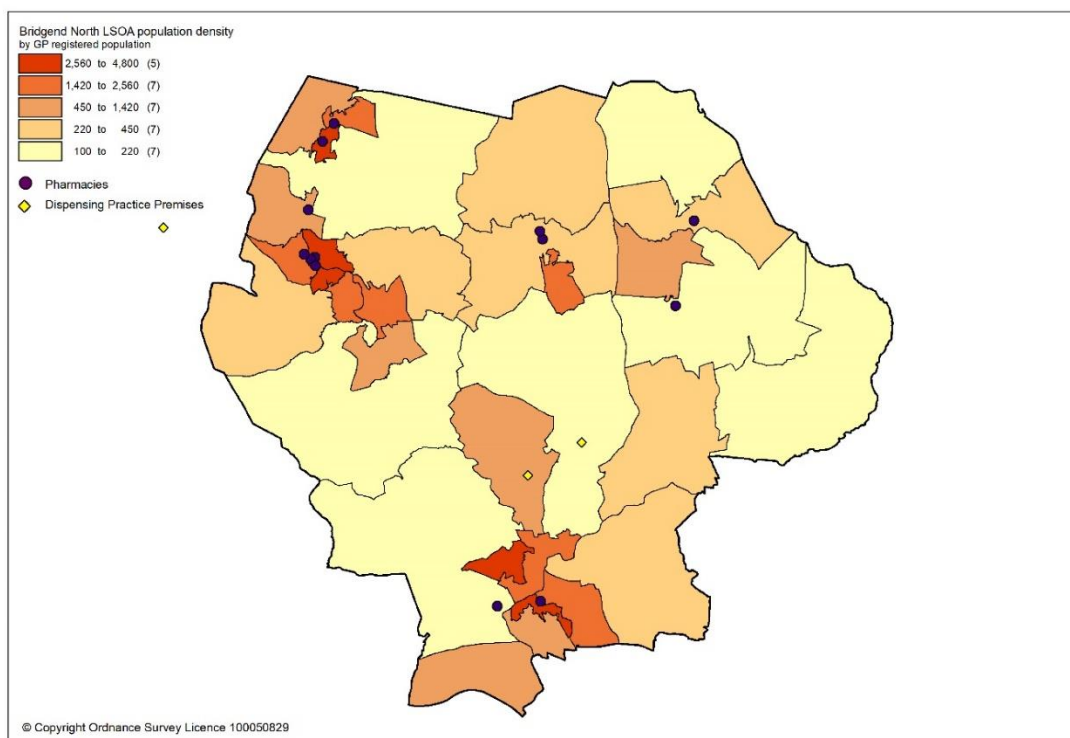
Map 9.2: Y ddarpariaeth o wasanaethau fferyllol yn ardal y clwstwr

Bridgend North Cluster - Location of pharmacies and GP dispensing

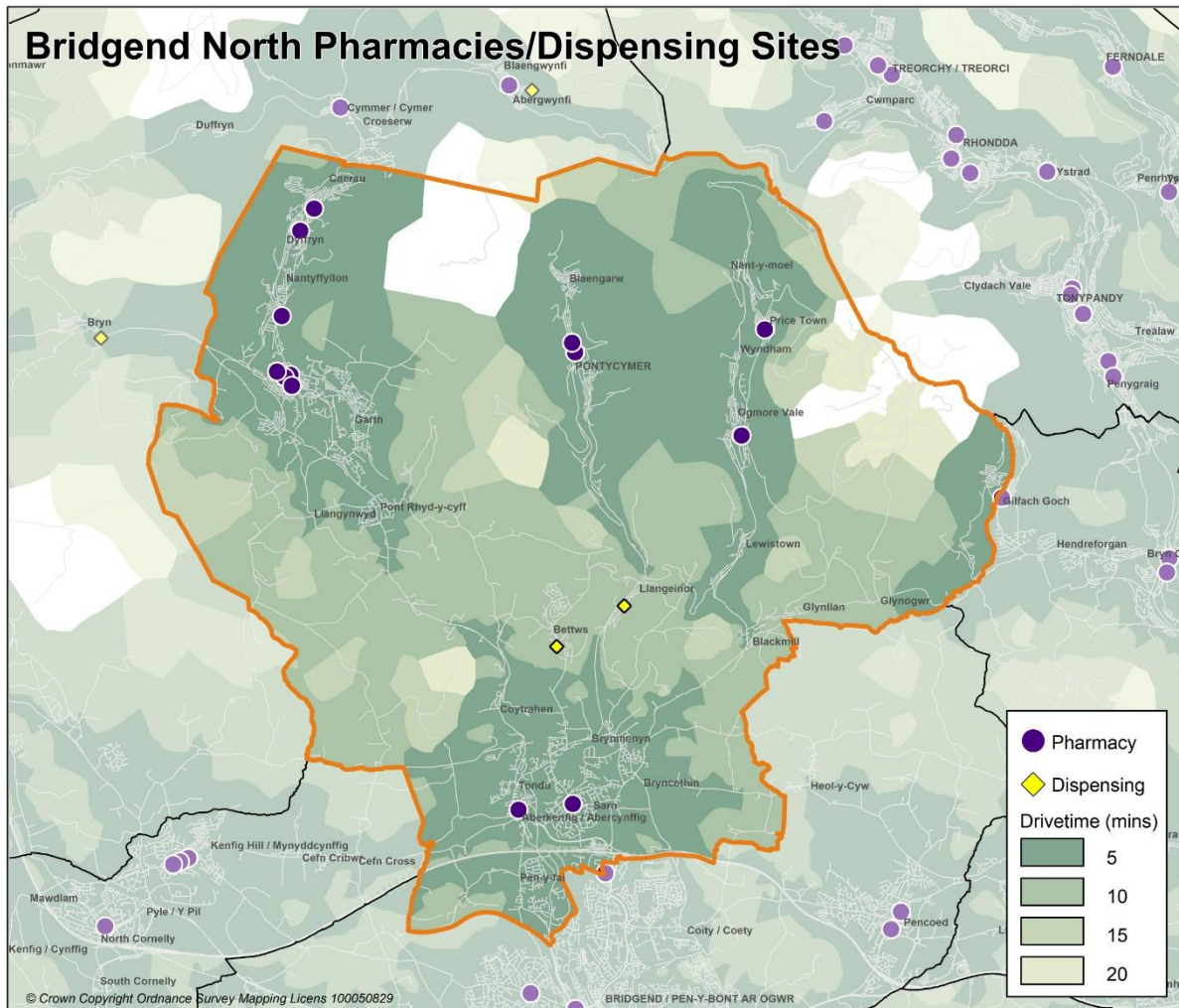
Mae'r fferyllfeydd mewn ardaloedd lle mae dwysedd poblogaeth uwch fel y dangosir gan y rhannau tywyllach yn y map isod. Mae'r meddygfeydd fferyllol, fel y gellir disgwyl, wedi'u lleoli mewn ardaloedd gwledig, llai poblog.

Map 9.3: Lleoliad fferyllfeydd a meddygfeydd fferyllol yng nghlwrstwr Gogledd Pen-y-bont ar Ogwr o gymharu â dwysedd poblogaeth

Gall holl drigolion y clwstwr gyrraedd un o'r 13 fferyllfa neu feddygfa fferyllol mewn car o fewn 20 munud. Gall y mwyafrif gyrraedd fferyllfa neu feddygfa fferyllol o fewn 15 munud, fel y dangosir ym Map 9.4. Mae'r ddwy ardal wen ar y map yn dangos lle mae'n cymryd mwy nag 20 munud i gyrraedd fferyllfa neu feddygfa fferyllol. Mae'r ddwy ardal hyn yn ardaloedd glaswelltir bryniog, wedi'u hamgylchynu'n rhannol gan goetiroedd a ffermydd gwynt, ac felly mae'n annhebygol y cânt eu poblogi.

Map 9.4: Mynediad i fferyllfeydd a meddygfeydd fferyllol yng nghlwestwr Gogledd Pen-y-bont ar Ogwr

Wrth fwrw golwg dros oriau agor yr 13 fferyllfa:

- Nid yw'r un fferyllfa ar agor saith diwrnod yr wythnos.
- Mae un fferyllfa ar agor o ddydd Llun i ddydd Sadwrn.
- Mae saith fferyllfa ar agor o ddydd Llun i ddydd Gwener a bore Sadwrn.
- Mae pum fferyllfa ar agor o ddydd Llun i ddydd Gwener.

Rhaid i bob fferyllfa agor am ei horiau contractiol craidd, sef 40 awr yr wythnos. Dim ond o gael caniatâd y Bwrdd Iechyd y gellir newid yr oriau agor hyn. Gall yr fferyllfa

newid ei horiau ychwanegol neu eu horiau atodol o roi 90 diwrnod o rybudd i'r Bwrdd Iechyd. O fewn y clwstwr, mae oriau agor ac oriau cau yn amrywio:

Diwrnodau	Rhychwant oriau agor	Rhychwant oriau cau
Dydd Mawrth i ddydd Gwener:	8.30am tan 9.00am	5.30pm tan 6.00pm*
Dydd Sadwrn	8.30am tan 9.00am	11.00am tan 5.00pm
Dydd Sul	Ar gau	Ar gau

*Mae un fferyllfa yn cau am 1pm ar ddydd Mawrth.
Mae'r manylion llawn am oriau agor fferyllfeydd i'w gweld yn Atodiad L.

Wrth fwrw golwg dros oriau agor y ddwy feddygfa fferyllol:

Meddygfa Cwm Garw - dau safle fferyllol

- Heol Gellilodrau, Llangeinwyr, CF32 8PS (meddygfa fferyllol)
Dydd Llun 8.30am i 12.30pm a 2.00pm i 6.00pm
Dydd Mawrth i ddydd Gwener: 10.00am i 2.00pm
- Heol Arfyn, Betws, CF32 8TP (meddygfa fferyllol)
Bore: Dydd Mawrth i ddydd Gwener: 8.30am i 12.30pm
Prynhawn: Dydd Llun: 2.30pm i 6.00pm, dydd Mercher: 2.30pm 5.00pm
Dydd Gwener 1.00pm i 3.00pm
Mae'r safle fferyllol hwn ar gau i gleifion rhwng dydd Mawrth a dydd Iau am 12.30 pm

Ni nodwyd unrhyw oriau agor gan Feddygfa Bryn, Bryn, Port Talbot, SA13 2RW.
Fodd bynnag, gan fod y safle fferyllol hwn y tu allan i ardal y Bwrdd Iechyd, disgwylir y bydd y rhan fwyaf o'r cleifion y mae'r feddygfa hon yn gweinyddu iddynt yn drigolion yn ardal Bwrdd Iechyd Prifysgol Abertawe.

Ymatebodd pob un o'r 13 fferyllfa i holiadur y contractiwr, ac mae 12 ohonynt yn gweinyddu'r holl gyfarpar a restrir yn Rhan IX y Tariff Cyffuriau. Nid yw un fferyllfa yn dosbarthu unrhyw gyfarpar.

Rhwng 2019 a 2020, cynigiodd 12 o fferyllfeydd y gwasanaeth Adolygu'r Defnydd o Feddyginiaethau, a darparwyd cyfanswm o 3,367 o adolygiadau o 4,800 o adolygiadau posibl. Darparodd dwy fferyllfa'r uchafswm o 400 o adolygiadau.

Rhwng 2019 a 2020, cynigiodd 10 fferyllfa'r gwasanaeth Adolygu Meddyginiaethau wrth Ryddhau, a darparwyd cyfanswm o 100 o adolygiadau o 1,400 o adolygiadau posibl. Nid oedd yr un fferyllfa wedi darparu'r uchafswm o 140 o adolygiadau.

Rhwng 2019 a 2020, roedd y gwasanaethau estynedig canlynol yn cael eu darparu gan fferyllfeydd yn y clwstwr:

- Roedd 12 o fferyllfeydd wedi darparu cyfanswm o 388 o ymgynghoriadau atal cenhedlu brys, gydag ystod o 13 i 93 o ymgynghoriadau.
- Roedd 9 fferyllfa wedi darparu cyfanswm o 103 o ymgynghoriadau ar gyfer rhoi'r gorau i ysmegu ar Lefel 2, gydag ystod o 1 ymgynghoriad i 30 ymgynghoriad.

- Roedd 11 fferyllfa wedi darparu cyfanswm o 211 o ymgynghoriadau ar gyfer rhoi'r gorau i ysmegu ar Lefel 3, gydag ystod o 1 ymgynghoriad i 44 ymgynghoriad.
- Roedd 12 o fferyllfeydd wedi darparu cyfanswm o 1230 o frechiadau rhag y ffliw, gydag ystod o 20 i 238 o frechiadau.
- Roedd 8 fferyllfa wedi darparu cyfanswm o 161 o ymgynghoriadau Cyflenwi Meddyginiaeth Frys, gydag ystod o 4 i 78 o ymgynghoriadau.
- Roedd 11 fferyllfa wedi darparu cyfanswm o 589 o sesiynau cymryd cyffuriau o dan oruchwyliaeth.
- Roedd 6 fferyllfa wedi darparu cyfanswm o 3243 o becynnau cyfnewid nodwyddau.
- Roedd 8 fferyllfa wedi darparu cyfanswm o 32 o becynnau 'meddyginiaethau rhag ofn'.

Ymhlith y gwasanaethau estynedig eraill a ddarparwyd yr oedd y canlynol:

- Roedd 2 fferyllfa yn darparu'r gwasanaeth gofal lliniarol
- Roedd 2 fferyllfa'n darparu'r gwasanaeth lleihau gwastraff

9.3 Y darpariaeth bresennol o wasanaethau fferyllol y tu allan i ardal y clwstwr

Mae rhai trigolion yn dewis defnyddio contractwyr y tu allan i ardal y clwstwr ac ardal y Bwrdd Iechyd:

- Er mwyn defnyddio gwasanaethau a gynigir gan Contractwyr Presgripsiynau Dyfeisiau;
- Oherwydd bod y contractiwr hwnnw yn agos at ble maent yn gweithio, yn siopa neu'n mynd at ddibenion hamdden neu am resymau eraill.

Er bod y rhan fwyaf o bresgripsiynau a ysgrifennwyd gan feddygfeydd teulu yn 2019 i 2020 wedi eu gweinyddu gan y 13 o fferyllfeydd yn y clwstwr, cafodd 6.6% eu gweinyddu y tu allan i'r clwstwr:

- 5.4% gan fferyllfeydd yng nghlwstwr Dwyrain Pen-y-bont ar Ogwr
- 0.6% gan fferyllfeydd yng nghlwstwr Gorllewin Pen-y-bont ar Ogwr
- 0.1% ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Caerdydd a'r Fro
- 0.1% ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Bae Abertawe
- 0.4% gan contractwyr yn Lloegr.

Yn ogystal, mae'n bosibl bod preswylwyr wedi defnyddio un neu fwy o wasanaethau fferyllol a ddarperir gan fferyllfa arall y tu allan i'r ardal ac ardal y Bwrdd Iechyd. Fodd bynnag, nid yw'n bosibl mesur hyn o'r data a gofnodwyd.

Gan ystyried fferyllfeydd yn y clystyrau cyfagos a fferyllfeydd dros y ffin yn ardaloedd y Byrddau Iechyd eraill yng Nghymru, gall holl drigolion clwstwr Gogledd Pen-y-bont ar Ogwr gyrraedd fferyllfa mewn car o fewn 20 munud, a gall y mwyafrif gyrraedd fferyllfa mewn car o fewn 15 munud.

9.4 Gwasanaethau eraill y GIG

Mae Ysbyty Maesteg yn y clwstwr.

9.5 Y dewis o wasanaethau fferyllol

Fel y gwelir yn adrannau 9.2 ac 9.3, mae'r rhai sy'n byw yn ardal y clwstwr ac sydd wedi cofrestru ag un o'r meddygfeydd fel arfer yn dewis defnyddio un o'r fferyllfeydd yn yr un clwstwr er mwyn casglu eu presgripsiynau. Mae'r rhai sy'n mynd y tu hwnt i'r clwstwr fel arfer yn gwneud hynny er mwyn defnyddio fferyllfa gyfagos yn ardal y Bwrdd Iechyd. Mae nifer fach o bobl yn dewis casglu eu presgripsiwn gan fferyllfa neu gontractiwr cyfarpar y tu allan i ardal y Bwrdd Iechyd.

Roedd cyfanswm o 243 o gontractwyr a oedd yn masnachu yng Nghymru rhwng 2019 a 2020 yn gweinyddu eitemau a ysgrifennwyd gan un o'r 8 meddygfa yng nghlwstwr Gogledd Pen-y-bont ar Ogwr, ac roedd 168 ohonynt y tu allan i ardal y Bwrdd Iechyd. Nid yw'r ffigur hwn yn cynnwys y ddwy feddygfa fferyllol. Cafodd 5,965 o eitemau presgripsiwn eu gweinyddu yn Lloegr.

9.6 Bylchau yn y ddarpariaeth

Atebodd pob un o'r 13 fferyllfa y cwestiwn yn yr holiadur i gontractwyr ynghylch eu gallu i ateb y galw yn sgil unrhyw ddatblygiadau tai yn yr ardal yn y dyfodol. Roedd eu hymatebion fel a ganlyn:

- Mae gan 12 o fferyllfeydd safle digon mawr ar hyn o bryd a digon o staff i ddelio â'r cynnydd yn y galw yn yr ardal.
- Nid oes gan un fferyllfa safle digon mawr na digon o staff ar hyn o bryd, ond gallai wneud addasiadau i ddelio â'r cynnydd yn y galw yn yr ardal.

Er nad yw dosbarthu presgripsiynau yn wasanaeth gan y GIG, mae chwe fferyllfa yn darparu gwasanaeth dosbarthu am ddim. Yn ogystal, dywedodd saith fferyllfa eu bod yn dosbarthu presgripsiynau i rai grwpiau o gleifion yn dibynnu ar angen clinigol a phroblemau symudedd, ac i gleifion sy'n gaeth i'r tŷ. O ganlyniad, i'r rhai nad ydynt yn gallu cyrraedd fferyllfa, gallent dderbyn eu meddyginiaethau naill ai gan fferyllfa o fewn y clwstwr neu gan fferyllfa arall mewn ardal gyfagos.

Mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi nodi lleoliad fferyllfeydd ar draws y clwstwr, a'r ffaith y gall y boblogaeth gyrraedd fferyllfa neu feddygfa fferyllol (os yw hyn yn berthnasol) mewn car o fewn 20 munud, a gall y mwyafrif gyrraedd un o fewn 15 munud. Wrth gydnabod nad oes gan bob aelwyd y gallu i ddefnyddio car drwy gydol y dydd, mae natur y clwstwr er hynny yn golygu y bydd cerdded i fferyllfa yn ddewis realistig i lawer o drigolion, ac mae gwasanaethau trafnidiaeth gyhoeddus rheolaidd ar gael i'r rhai nad ydynt yn gallu gwneud y daith gyfan ar droed.

Mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi nodi oriau agor y fferyllfeydd presennol, ac mae o'r farn fod yr oriau agor hyn yn ddigonol i ddiwallu anghenion

tebygol trigolion y clwstwr. O ganlyniad, mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi dod i'r casgliad nad oes unrhyw anghenion ar hyn o bryd o ran darparu gwasanaethau hanfodol nad ydynt yn cael eu diwallu gan fferyllfeydd yn y clwstwr.

Nododd Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg leoliad ac oriau agor y meddygfeydd fferyllol, lle bo'r wybodaeth honno ar gael, ac mae o'r farn fod y lleoliadau a'r oriau hyn yn ddigonol i ddiwallu anghenion tebygol trigolion y clwstwr. O ganlyniad, mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi dod i'r casgliad nad oes unrhyw anghenion ar hyn o bryd o ran darparu gwasanaethau hanfodol nad ydynt yn cael eu diwallu gan feddygfeydd fferyllol yn y clwstwr.

O ran unrhyw dai y disgwylir iddynt gael eu hadeiladu yn ystod oes y ddogfen hon, mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi ei fodloni, yn seiliedig ar yr ymatebion i holiadur y contractwyr, y gall y fferyllfeydd presennol ateb y galw y byddai unrhyw dai newydd yn ei greu. Mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi dod i'r casgliad felly na fydd unrhyw anghenion ychwanegol yn y dyfodol o ran gwasanaethau hanfodol a ddarperir gan fferyllfeydd yn y clwstwr.

Er nad yw'r un o'r fferyllfeydd yn darparu'r gwasanaeth Adolygu Defnyddio Cyfarpar na'r gwasanaeth Addasu Cyfarpar Stoma, nodir mai un o'r rhesymau pam y caiff presgripsiynau eu gweinyddu y tu allan i'r clwstwr yw oherwydd eu bod wedi'u hanfon at Gontractiwr Presgripsiynau Dyfeisiau. Bydd cleifion felly yn gallu cael mynediad at y ddau wasanaeth hyn drwy'r contractwyr hynny. Oherwydd hynny, nid yw Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi canfod unrhyw fylchau presennol yn y ddarpariaeth o'r gwasanaethau uwch hyn yn y clwstwr nac unrhyw fylchau sy'n debygol o godi yn y dyfodol, ac nid yw wedi canfod ychwaith fod angen gwell mynediad atynt.

Mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi ei fodloni hefyd, yn seiliedig ar y wybodaeth yn yr adrannau blaenorol, nad oes unrhyw fylchau yn y ddarpariaeth bresennol o wasanaethau uwch ac estynedig, ac na fydd unrhyw fylchau yn y dyfodol o ran y gwasanaethau hyn ychwaith.

Bydd Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg yn parhau i adolygu'r ddarpariaeth o wasanaethau, ond mae wedi dod i'r casgliad nad oes unrhyw angen ar hyn o bryd a fyddai'n cyfiawnhau cais am fangreoedd newydd neu ychwanegol, ac na fydd unrhyw angen o'r fath yn y dyfodol ychwaith.

10 Clwstwr Gorllewin Pen-y-bont ar Ogwr

Trosolwg

Mae clwstwr Gorllewin Pen-y-bont ar Ogwr yn gwasanaethu poblogaeth o 34,605 (Partneriaeth Cydwasanaethau GIG Cymru), a hynny mewn ardaloedd trefol yn bennaf. Mae 9 fferyllfa yn y clwstwr a thair meddygfa, gyda dwy feddygfa gangen.

Rhagwelir y bydd poblogaeth awdurdod lleol Pen-y-bont ar Ogwr yn cynyddu gan hyd at 4.6% rhwng 2018 a 2028, sef y trydydd cynnydd canrannol mwyaf o'r holl awdurdodau lleol yng Nghymru. Disgwylir y bydd gan y sir boblogaeth o 151,600 erbyn 2028, sy'n golygu mai hon fydd yr wythfed awdurdod lleol mwyaf yng Nghymru. Rhagwelir hefyd y bydd y boblogaeth yn parhau i heneiddio.

Ar gyfartaledd, mae gan glwstwr Gorllewin Pen-y-bont ar Ogwr lefel ychydig yn is o amddifadedd a thlodi o'i gymharu â'r cyfartaledd i Gymru. Fodd bynnag, mae ardaloedd o amddifadedd yn bodoli ar lefel ddaearyddol is o fewn y clwstwr.

Mae gan glwstwr Gorllewin Pen-y-bont ar Ogwr ddisgwyliad oes is adeg geni i fenywod ac i ddynion o'i gymharu â'r cyfartaledd i Gymru, er bod disgwyliad oes yn uwch na'r cyfartaledd yn achos awdurdod lleol Pen-y-bont ar Ogwr.

Yn gyffredinol, mae'r gyfradd amcangyfrifedig o glefydau cronig yng nghlwstwr Gorllewin Pen-y-bont ar Ogwr yn uwch na'r cyfartaledd i Gymru. Y gyfradd amcangyfrifedig ar gyfer asthma, clefyd coronaidd y galon a strôc a phyliau ischaemig byrhoedlog yw'r uchaf o'r holl glystyrau ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg, fel y mae'r gyfradd amcangyfrifedig hefyd ar gyfer cyflyrau iechyd meddwl a dementia.

Mae gan glwstwr Gorllewin Pen-y-bont ar Ogwr gyfradd amcangyfrifedig uwch o orbwysedd na'r cyfartaledd i Gymru, a'r gyfradd amcangyfrifedig uchaf ar gyfer Ffibriliad Atriaidd ym Mwrdd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg yn ei gyfanrwydd.

Yn gyffredinol, mae proffil gwaeth ar gyfer risg ymddygiadol a chlinigol yn y clwstwr, ac felly mae angen canolbwyntio'n ddi-ball ar roi'r gorau i ysmegu, rheoli gordewdra ac atal camddefnyddio alcohol. Yn ogystal, clwstwr Gorllewin Pen-y-bont ar Ogwr sydd â'r gyfradd amcangyfrifedig uchaf ar gyfer Ffibriliad Atriaidd yn y Bwrdd Iechyd. Gallai rheoli'r risg hon yn well helpu i leihau'r gyfradd gyfartaledd o strôc yn y clwstwr.

10.1 Prif nodweddion y boblogaeth

10.1.1 Amcanestyniadau poblogaeth 2018 i 2028

Rhagwelir y bydd poblogaeth Pen-y-bont ar Ogwr yn cynyddu gan hyd at 4.6%, sef y trydydd cynnydd canrannol mwyaf o'r 22 awdurdod lleol yng Nghymru. Disgwylir y bydd gan y sir boblogaeth o 151,600 erbyn 2028, sy'n golygu mai hon fydd yr wythfed awdurdod lleol mwyaf yng Nghymru. Ymfudo net fydd yn achosi'r cynnydd

hwn yn bennaf h.y. nifer uwch o bobl sy'n symud i'r ardal na'r nifer o bobl sy'n symud i ffwrdd. Disgwylir i'r nifer o enedigaethau ostwng ac i'r nifer o farwolaethau gynyddu, a fydd yn arwain at newid naturiol negatif (mwy o farwolaethau na genedigaethau). Bydd y boblogaeth yn cynyddu ar draws pob grŵp oedran eang. Yn gyffredinol, bydd cynnydd bach yn y nifer o blant a phobl ifanc rhwng 0 a 15 oed ac yn y boblogaeth o oedran gweithio rhwng 16 a 64 oed. Bydd y cynnydd mwyaf yn y boblogaeth yn y grŵp oedran dros 65 oed a throsodd ac yna'r grŵp oedran 75 oed a throsodd. Rhagwelir y bydd y boblogaeth yn parhau i heneiddio yn yr awdurdod lleol.

10.1.2 Disgwyliad oes, disgwyliad oes iach a'r 'bwlch anghydraddoldeb' (2015 i 2017)

- Mae gan glwstwr Gorllewin Pen-y-bont ar Ogwr ddisgwyliad oes is adeg geni i fenywod ac i ddynion o'i gymharu â'r cyfartaledd i Gymru, er bod disgwyliad oes yn uwch na'r cyfartaledd yn achos awdurdod lleol Pen-y-bont ar Ogwr (tabl 10.1).
- Dim ond ar lefel awdurdod lleol y mae data am ddisgwyliad oes iach ar gael (nifer y blynyddoedd y gall person ddisgwyl byw mewn ieched da). Ar gyfer Pen-y-bont ar Ogwr, 60.9 mlynedd yw disgwyliad oes iach i ddynion, a 61.3 mlynedd i fenywod. I Gymru, y disgwyliad oes iach yw 61.4 mlynedd i ddynion a 62 mlynedd i fenywod.
- Cyfeirir at y gwahaniaethau mewn disgwyliad oes iach sy'n bodoli ar draws ardal, o'r ardal fwyaf difreintiedig i'r lleiaf difreintiedig, fel y 'bwlch anghydraddoldeb'. Y bwlch anghydraddoldeb ar gyfer disgwyliad oes iach ym Mhen-y-bont ar Ogwr yw 6.1 o flynyddoedd i ddynion a 5.6 o flynyddoedd i fenywod.
(Ffynhonnell: Arsyllfa Iechyd Cyhoeddus Cymru Adnodd PHOF (2017) gan ddefnyddio data SYG a LIC)

Tabl 10.1: Disgwyliad oes adeg geni i fenywod ac i ddynion, 2015 i 2017

Ardal	Benywod adeg eu geni (blynyddoedd)	Dynion adeg eu geni (blynyddoedd)
Gorllewin Pen-y-bont ar Ogwr	82.1	78
Pen-y-bont ar Ogwr	81.2	77.9
Cymru	82.3	78.3

Ffynhonnell: Arsyllfa Iechyd Cyhoeddus Cymru gan ddefnyddio data SYG (Offeryn PHOF, 2019)

10.1.3 Amddifadedd

Mae'r cysylltiad rhwng amddifadedd ac ieched gwael yn cael ei gydnabod yn eang. Mae crynodiad is o'r ardaloedd mwyaf difreintiedig yng Nghymru yng nghlwstwr Gorllewin Pen-y-bont ar Ogwr (54.4%) o'i gymharu â Chwm Taf Morgannwg yn gyffredinol, ond mae ardaloedd o amddifadedd yn bodoli o fewn ardal y clwstwr ar lefel ddaearyddol lai.

Tabl 10.2: Amcangyfrif o'r ganran o gleifion sy'n byw yn y 40% o'r ardaloedd mwyaf difreintiedig yn y clwstwr ac yng Nghymru (2015)

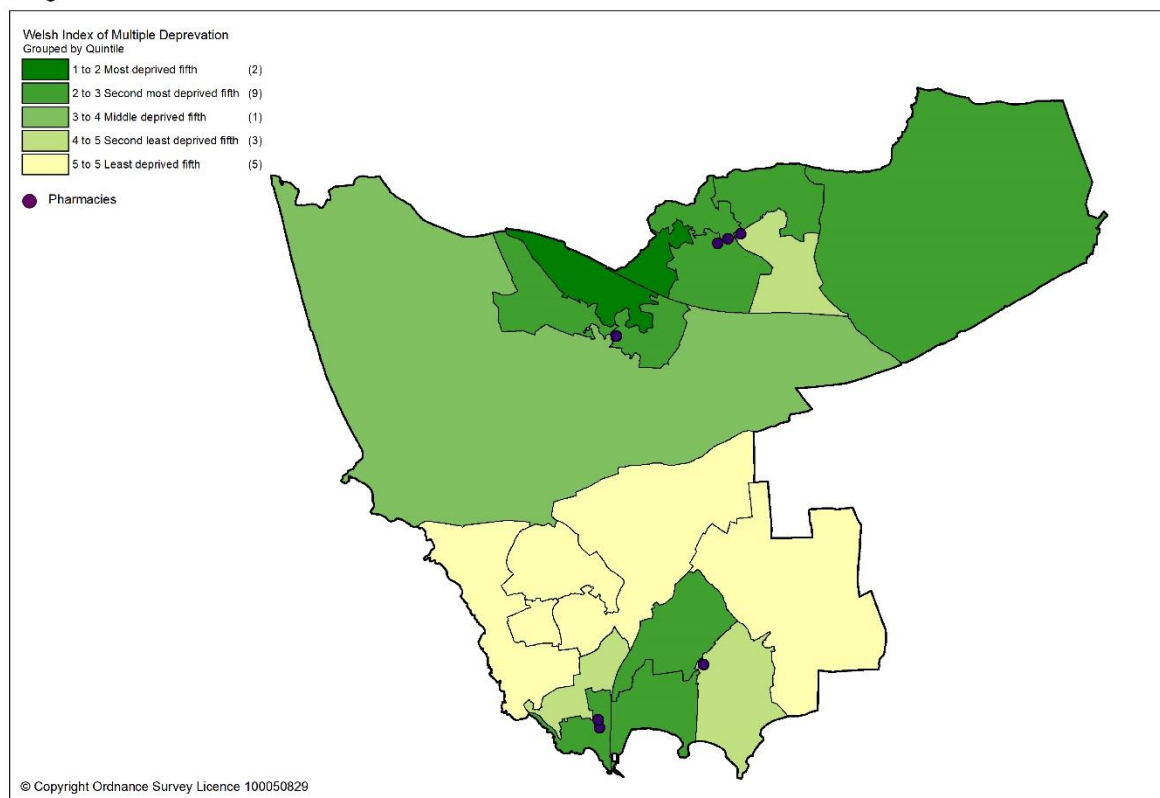
Ardal	Canran
Gorllewin Pen-y-bont ar Ogwr	54.4
BIP Cwm Taf Morgannwg	57.1

Ffynhonnell: Cynhyrchwyd gan Arsyllfa Iechyd Cyhoeddus Cymru gan ddefnyddio data WDS (NWIS) a MALIC 2004 (Proffil Poblogaeth Meddygfeydd, 2015)

Mae'r map isod yn dangos lle mae'r fferyllfeydd mewn perthynas ag ardaloedd o amddifadedd uwch. Fel y gwelir ar y map, mae pob un o'r fferyllfeydd mewn ardaloedd lle mae lefelau uwch o amddifadedd, neu'n agos at yr ardaloedd hynny.

Map 10.1 - Ardaloedd Cynnyrch Ehangach Haen Is (ACEHlau) yng nghlwestwr Gorllewin Pen-y-bont ar Ogwr, wedi eu grwpio mewn cwintelau yn ôl Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru 2019

Bridgend West Cluster

10.1.4 Proffil iechyd

Yn gyffredinol, mae'r gyfradd amcangyfrifedig o glefydau cronig yng nghlwestwr Gorllewin Pen-y-bont ar Ogwr yn uwch na'r cyfartaledd i Gymru. Y cyfraddau amcangyfrifedig ar gyfer asthma (8.4%), clefyd coronaidd y galon (4.8%) a strôc a phyliau ischaemig byrhoedlog (3.4%) yw'r uchaf o'r holl glystyrau ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg.

Tabl 10.3: Y gyfradd amcangyfrifedig ar ffurf canran ar gyfer cyflyrau cronig, ar sail cleifion ar gofrestrau meddygon teulu, fesul clwstwr, awdurdod lleol, Bwrdd Iechyd ac i Gymru gyfan, 2019.

Ardal	Asthma	Clefyd coronaidd y galon	COPD	Diabetes	Methiant y galon	Strôc a Phyliau Ischaemig Byrhoedlog
Gorllewin Pen-y-bont ar Ogwr	8.4	4.8	2.7	6.6	1.4	3.4
Pen-y-bont ar Ogwr	7.8	4.1	2.5	6.6	1.2	2.7
BIP Cwm Taf Morgannwg	7.4	3.9	2.7	6.6	1.0	2.3
Cymru	7.1	3.6	2.4	6.1	1.1	2.1

Ffynhonnell: Fframwaith Ansawdd a Chanlyniadau 2019

Mae gan glwstwr Gorllewin Pen-y-bont ar Ogwr gyfradd amcangyfrifedig uwch o gyflyrau iechyd meddwl a dementia o'i chymharu â'r cyfartaledd i Gymru. Ganddo ef hefyd y mae'r gyfradd amcangyfrifedig uchaf o'r holl glystyrau ym Mwrdd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg.

Tabl 10.4: Y ganran o gleifion a gofrestrwyd â chyflwr iechyd meddwl fesul clwstwr, awdurdod lleol, Bwrdd Iechyd ac i Gymru gyfan, 2019.

Ardal	Iechyd Meddwl (canran)	Dementia (canran)
Gorllewin Pen-y-bont ar Ogwr	1.3	1.1
Pen-y-bont ar Ogwr	1.1	0.7
BIP Cwm Taf Morgannwg	1.0	0.6
Cymru	1.0	0.7

Ffynhonnell: Fframwaith Ansawdd a Chanlyniadau 2019

Mae gan glwstwr Gorllewin Pen-y-bont ar Ogwr gyfradd amcangyfrifedig uwch o orbwysedd na'r cyfartaledd i Gymru, a'r gyfradd amcangyfrifedig uchaf ar gyfer Ffibriliad Atriaidd ym Mwrdd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg yn ei gyfanrwydd.

Tabl 10.5: Y gyfradd amcangyfrifedig ar ffurf canran ar gyfer Gorbwysedd a Ffibriliad Atriaidd, ar sail cleifion ar gofrestrau meddygon teulu fesul clwstwr, awdurdod lleol, Bwrdd Iechyd ac i Gymru gyfan, 2019.

Ardal	Ffibriliad Atriaidd (canran)	Gorbwysedd (canran)
Gorllewin Pen-y-bont ar Ogwr	3.1	17.4
Pen-y-bont ar Ogwr	2.6	16.9
BIP Cwm Taf Morgannwg	2.4	16.9
Cymru	2.3	15.8

Ffynhonnell: Y Fframwaith Ansawdd a Chanlyniadau 2019

Mae llawer o'r ffactorau sy'n cyfrannu at yr anghydraddoldebau mewn iechyd a lles yn rhai y gellir eu hatal. Mae'r goblygiadau iechyd a chymdeithasol hirdymor yn sgil ymddygiadau niweidiol yn niferus. Yn benodol, mae pum ymddygiad niweidiol yn cyfrannu at y pedwar prif achos o glefyd sydd yn eu tro yn cyfrif am 64% o farwolaethau cynamserol: canser, clefyd y galon, strôc a diabetes.

Mae Tabl 10.6 yn dangos y ganran o oedolion sy'n hunan-adrodd y pum ymddygiad niweidiol hyn, lle ystyrir bod canran is ar gyfer ysmegu'n amlach ac yfed mwy na'r hyn a argymhellir yn fwy buddiol, fel ag y mae canran uwch o oedolion o oedran gweithio sydd o bwysau iach, sy'n bodloni'r canllawiau gweithgarwch corfforol ac sy'n bwyta eu 5 y dydd.

Yn gyffredinol, roedd y ganran o oedolion a oedd yn adrodd ymddygiadau sy'n hybu canlyniadau iechyd iach yn is na'r cyfartaledd i Gymru, ac eithrio yn achos ysmegu (19.0%). Perfformiodd y clwstwr yn well na'r Bwrdd Iechyd o ran ysmegu, oedolion o oedran gweithio o bwysau iach ac o ran bwyta pump y dydd.

Tabl 10.6: Canran yr oedolion (16 oed a throsodd) a nododd fod eu ffordd o fyw yn cynnwys yr isod, fesul clwstwr, awdurdod lleol, Bwrdd Iechyd ac i Gymru, 2016 i 2018

Ardal	Nifer Poblogaeth clwstwr meddygon teulu 16 oed ac uwch	Ysmegu	Yfed yn fwy na'r canllawiau	Canran		Bwyta 5 y dydd
				Oedolion o oedran gweithio o bwysau iach	Dilyn y canllawiau o ran digon o weithgarwch corfforol	
Gorllewin Pen-y-bont ar Ogwr	28,858	19.0	19.0	37.9	51.0	22.9
BIP Cwm Taf Morgannwg	379,984	21.1	18.3	37.4	51.2	22.3
Cymru	2,642,152	19.2	18.9	39.1	52.8	23.4

Ffynhonnell: Arsyllfa Iechyd Cyhoeddus Cymru, gan ddefnyddio Arolwg Cenedlaethol Cymru (LIC), WDS (NWIS) a MALIC 2014 (LIC). Sylwer bod y dangosydd ar gyfer pwysau iach yn cael ei gyfrifo ar sail oedolion o oedran gweithio yn unig (sef pobl 16-64 oed).

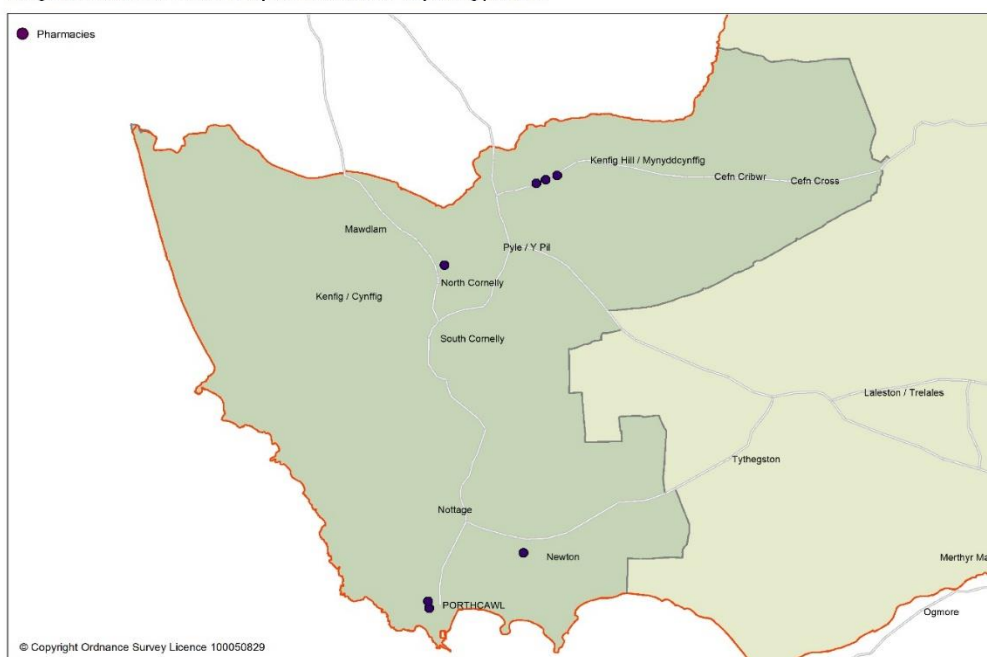
10.2 Y darpariaeth bresennol o wasanaethau fferyllol yn ardal y clwstwr

Mae 9 fferyllfa yng nghlwstwr Gorllewin Pen-y-bont ar Ogwr sy'n cael eu rhedeg gan chwe chontractiwr gwahanol (gweler Atodiad L am ragor o wybodaeth).

Rhwng 2019 a 2020, cafodd 96.1% o eitemau ar bresgripsiwn a ysgrifennwyd gan y tair meddygfa yng nghlwstwr Gorllewin Pen-y-bont ar Ogwr eu gweinyddu gan un o'r fferyllfeydd yn y clwstwr, a gweinyddwyd 1.1% o eitemau yn bersonol.

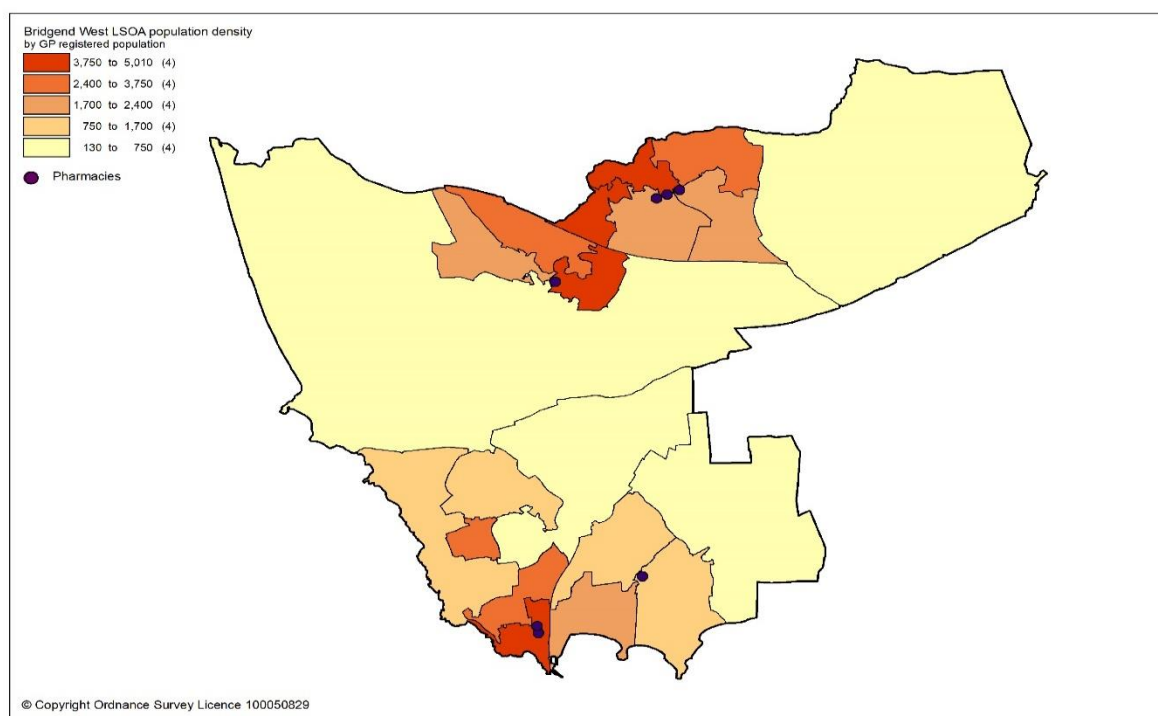
Map 10.2: Y ddarpariaeth o wasanaethau fferyllol yn ardal y clwstwr

Bridgend West Cluster - Location of pharmacies and GP dispensing practices

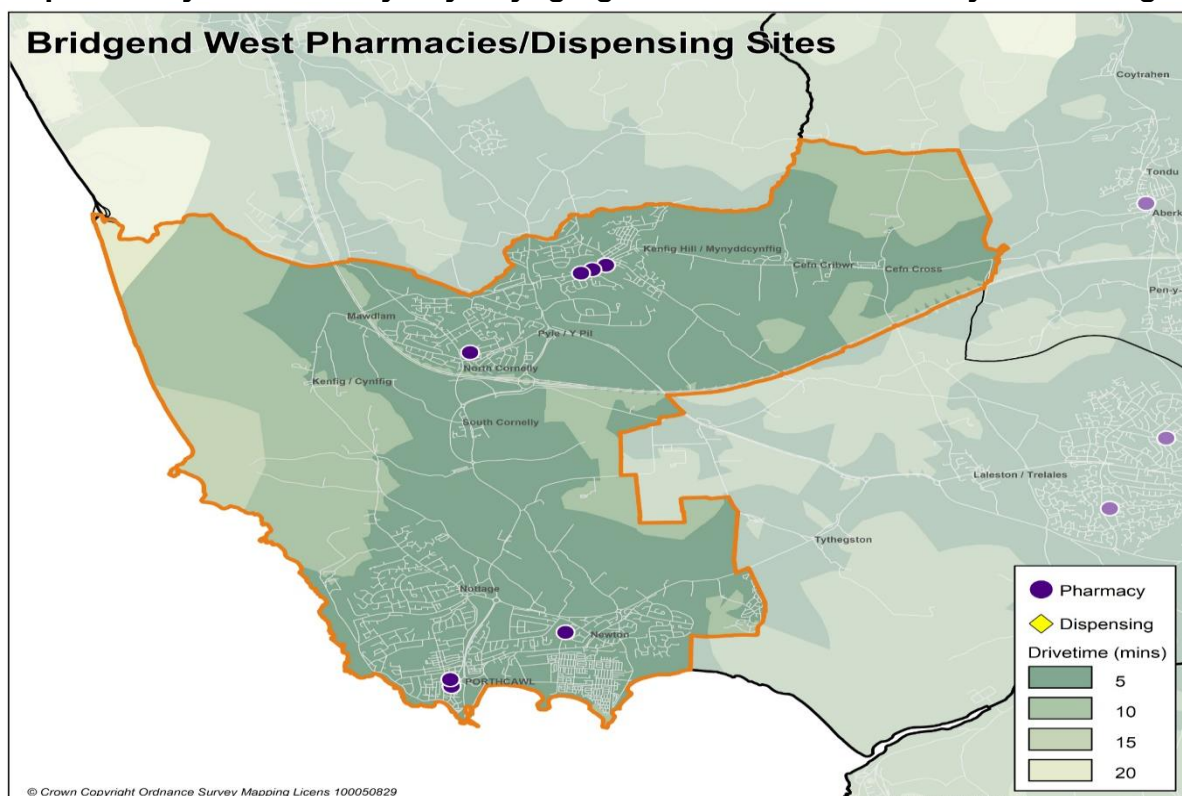
Mae'r 9 fferyllfa mewn ardaloedd lle mae dwysedd poblogaeth uwch fel y dangosir gan y rhannau tywyllach yn y map isod.

Map 10.3: Lleoliad mangreoedd fferyllol yng nghlwtwr Gorllewin Pen-y-bont ar Ogwr o gymharu â dwysedd y boblogaeth

Gall pob un o drigolion y clwtwr gyrraedd un o'r 9 fferyllfa mewn car o fewn 20 munud. Gall y mwyafrif gyrraedd fferyllfa o fewn 5 i 10 munud, fel y dangosir ym Map 10.4.

Map 10.4: Mynediad i fferyllfeydd yng nghlwtwr Gorllewin Pen-y-bont ar Ogwr

Wrth fwrw golwg dros oriau agor y 9 fferyllfa:

- Mae tair fferyllfa ar agor saith diwrnod yr wythnos.
- Mae un fferyllfa ar agor o ddydd Llun i ddydd Sadwrn.
- Mae pedair ar agor o ddydd Llun i ddydd Gwener a bore Sadwrn.
- Mae un fferyllfa ar agor o ddydd Llun i ddydd Gwener.

Rhaid i bob fferyllfa agor am ei horiau contractiol craidd, sef 40 awr yr wythnos. Dim ond o gael caniatâd y Bwrdd Iechyd y gellir newid yr oriau agor hyn. Gall yr fferyllfa newid ei horiau ychwanegol neu eu horiau atodol o roi 90 diwrnod o rybudd i'r Bwrdd Iechyd. O fewn y clwtwr, mae oriau agor ac oriau cau yn amrywio:

Diwrnodau	Rhychwant oriau agor	Rhychwant oriau cau
Dydd Mawrth i ddydd Gwener:	8.30am tan 9.00am	5.30pm tan 6.30pm
Dydd Sadwrn	8.30am tan 9.00am	12.00pm tan 5.30pm
Dydd Sul	10.00am	2.00pm tan 4.00pm

Mae'r manylion llawn am oriau agor fferyllfeydd i'w gweld yn Atodiad L.

Ymatebodd pob un o'r fferyllfeydd i holiadur y contractiwr, ac mae 7 ohonynt yn gweinyddu'r holl gyfarpar a restrir yn Rhan IX y Tariff Cyffuriau. Ymatebodd pob un o'r fferyllfeydd i holiadur y contractiwr, ac mae 7 ohonynt yn gweinyddu'r holl gyfarpar a restrir yn Rhan IX y Tariff Cyffuriau. Mae un fferyllfa yn unig yn gweinyddu gorchuddion, ac nid yw un yn gweinyddu unrhyw gyfarpar ar bresgripsiwn.

Rhwng 2019 a 2020, cynigiodd 9 fferyllfa y gwasanaeth Adolygu'r Defnydd o Feddyginiaethau, a darparwyd cyfanswm o 2,869 o adolygiadau o 3,600 o adolygiadau posibl. Roedd tair fferyllfa wedi darparu'r uchafswm o 400 o adolygiadau.

Rhwng 2019 a 2020, cynigiodd wyth fferyllfa'r gwasanaeth Adolygu'r Defnydd o Feddyginiaethau wrth Ryddhau, a darparwyd cyfanswm o 129 o adolygiadau o 1,120 o adolygiadau posibl. Nid oedd yr un fferyllfa wedi darparu'r uchafswm o 140 o adolygiadau.

Rhwng 2019 a 2020, roedd y gwasanaethau estynedig canlynol yn cael eu darparu gan fferyllfeydd yn y clwstwr:

- Roedd 9 fferyllfa wedi darparu cyfanswm o 436 o ymgynghoriadau atal cenhedlu brys, gydag ystod o 16 i 96 o ymgynghoriadau.
- Roedd 8 fferyllfa wedi darparu cyfanswm o 78 o ymgynghoriadau ar gyfer rhoi'r gorau i ysmegu ar Lefel 2, gydag ystod o 3 ymgynghoriad i 35 ymgynghoriad.
- Roedd 7 fferyllfa wedi darparu cyfanswm o 159 o ymgynghoriadau ar gyfer rhoi'r gorau i ysmegu ar Lefel 3, gydag ystod o 1 ymgynghoriad i 41 ymgynghoriad.
- Roedd 9 fferyllfa wedi darparu cyfanswm o 1357 o frechiadau rhag y ffliw, gydag ystod o 23 i 309 o frechiadau.
- Roedd 7 fferyllfa wedi darparu cyfanswm o 206 o ymgynghoriadau Cyflenwi Meddyginiaeth Frys, gydag ystod o 4 i 134 o ymgynghoriadau.
- Roedd chwe fferyllfa wedi darparu cyfanswm o 207 o sesiynau cymryd cyffuriau o dan oruchwyliaeth.
- Roedd 2 fferyllfa wedi darparu cyfanswm o 1370 o becynnau cyfnewid nodwyddau.
- Roedd 1 fferyllfa wedi darparu cyfanswm o un pecyn o 'feddyginiaeth rhag ofn'.

Ymhlith y gwasanaethau estynedig eraill a ddarparwyd yr oedd y canlynol:

- Roedd tair fferyllfa yn darparu'r gwasanaeth gofal lliniarol
- Roedd un fferyllfa'n darparu'r gwasanaeth Cymorth mewn Cartrefi Gofal ac Optimeiddio Meddyginiaethau Lefel 1 a 2
- Roedd tair fferyllfa'n darparu'r gwasanaeth lleihau gwastraff

10.3 Y darpariaeth bresennol o wasanaethau fferyllol y tu allan i ardal y clwstwr

Mae rhai trigolion yn dewis defnyddio contractwyr y tu allan i'r ardal leol ac ardal y Bwrdd Iechyd:

- Er mwyn defnyddio gwasanaethau a gynigir gan Contractwyr Presgripsiynau Dyfeisiau;
- Oherwydd bod y contractiwr hwnnw yn agos at ble maent yn gweithio, yn siopa neu'n mynd at ddibenion hamdden neu am resymau eraill.

Er bod y rhan fwyaf o bresgripsiynau a ysgrifennwyd gan feddygfeydd teulu yn 2019 i 2020 wedi eu gweinyddu gan y 13 o fferyllfeydd yn y clwstwr, cafodd 2.8% eu gweinyddu y tu allan i'r clwstwr:

- 2.2% gan fferyllfeydd yng nghlwstwr Dwyrain Pen-y-bont ar Ogwr
- 0.1% ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Caerdydd a'r Fro
- 0.1% ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Bae Abertawe
- 0.2% gan gontractwyr yn Lloegr

Yn ogystal, mae'n bosibl bod preswylwyr wedi defnyddio un neu fwy o wasanaethau fferyllol a ddarperir gan fferyllfa arall y tu allan i'r clwstwr ac ardal y Bwrdd Iechyd. Fodd bynnag, nid yw'n bosibl mesur hyn o'r data a gofnodwyd.

Gan ystyried fferyllfeydd yn y clystyrau cyfagos a fferyllfeydd dros y ffin yn ardaloedd y Byrddau Iechyd eraill yng Nghymru, gall holl drigolion clwstwr Gorllewin Pen-y-bont ar Ogwr gyrraedd fferyllfa mewn car o fewn 20 munud, a gall y mwyafrif gyrraedd fferyllfa mewn car o fewn pump i ddeg munud.

10.4 Gwasanaethau eraill y gan GIG

Ni nodwyd unrhyw wasanaethau allweddol eraill gan y GIG yn y clwstwr hwn.

10.5 Y dewis o wasanaethau fferyllol

Fel y gwelir yn adrannau 10.2 ac 10.3, mae'r rhai sy'n byw yn ardal y clwstwr ac sydd wedi cofrestru ag un o'r meddygfeydd fel arfer yn dewis defnyddio un o'r fferyllfeydd yn yr un clwstwr er mwyn casglu eu presgripsiynau. Mae'r rhai sy'n mynd y tu hwnt i'r clwstwr fel arfer yn gwneud hynny er mwyn defnyddio fferyllfa gyfagos yn ardal y Bwrdd Iechyd. Mae nifer fach o bobl yn dewis casglu eu presgripsiwn gan fferyllfa neu gontractiwr cyfarpar y tu allan i ardal y Bwrdd Iechyd.

Roedd cyfanswm o 232 o gontractwyr a oedd yn masnachu yng Nghymru rhwng 2019 a 2020 yn gweinyddu eitemau a ysgrifennwyd gan un o'r meddygfeydd yng nghlwstwr Gorllewin Pen-y-bont ar Ogwr, ac roedd 164 ohonynt y tu allan i ardal y Bwrdd Iechyd. Cafodd 2,459 o'r eitemau eu gweinyddu yn Lloegr.

10.6 Bylchau yn y ddarpariaeth

Atebodd pob un o'r 9 fferyllfa y cwestiwn yn yr holiadur i gontractwyr ynghylch eu gallu i ateb y galw yn sgil unrhyw ddatblygiadau tai yn yr ardal yn y dyfodol. Mae gan 9 o fferyllfeydd safle digon mawr ar hyn o bryd a digon o staff i ddelio â'r cynnydd yn y galw yn yr ardal.

Er nad yw dosbarthu presgripsiynau yn wasanaeth gan y GIG, mae chwe fferyllfa yn darparu gwasanaeth dosbarthu am ddim. Yn ogystal, dywedodd dwy fferyllfa eu bod yn dosbarthu presgripsiynau i rai grwpiau o gleifion, yn dibynnu ar angen clinigol a phroblemau symudedd. O ganlyniad, i'r rhai nad ydynt yn gallu cyrraedd fferyllfa,

gallent dderbyn eu meddyginiaethau naill ai gan fferyllfa o fewn y clwstwr neu gan fferyllfa arall mewn ardal gyfagos.

Mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi nodi lleoliad fferyllfeydd ar draws y clwstwr, a'r ffaith y gall y boblogaeth gyrraedd fferyllfa neu feddygfa fferyllol (os yw hyn yn berthnasol) mewn car o fewn 20 munud, a gall y mwyafrif gyrraedd un o fewn 5 munud. Wrth gydnabod nad oes gan bob aelwyd y gallu i ddefnyddio car drwy gydol y dydd, mae natur y clwstwr er hynny yn golygu y bydd cerdded i fferyllfa yn ddewis realistig i lawer o drigolion, ac mae gwasanaethau trafnidiaeth gyhoeddus rheolaidd ar gael i'r rhai nad ydynt yn gallu gwneud y daith gyfan ar droed.

Mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi nodi oriau agor y fferyllfeydd presennol, ac mae o'r farn fod yr oriau agor hyn yn ddigonol i ddiwallu anghenion tebygol trigolion y clwstwr. O ganlyniad, mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi dod i'r casgliad nad oes unrhyw anghenion ar hyn o bryd o ran darparu gwasanaethau hanfodol nad ydynt yn cael eu diwallu gan fferyllfeydd yn y clwstwr.

O ran unrhyw dai y disgwylir iddynt gael eu hadeiladu yn ystod oes y ddogfen hon, mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi ei fodloni, yn seiliedig ar yr ymatebion i holiadur y contractwyr, y gall y fferyllfeydd presennol ateb y galw y byddai unrhyw dai newydd yn ei greu. Mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi dod i'r casgliad felly na fydd unrhyw anghenion ychwanegol yn y dyfodol o ran gwasanaethau hanfodol a ddarperir gan fferyllfeydd yn y clwstwr.

Er nad yw'r un o'r fferyllfeydd yn darparu'r gwasanaeth Adolygu Defnyddio Cyfarpar na'r gwasanaeth Addasu Cyfarpar Stoma, nodir mai un o'r rhesymau pam y caiff presgripsiynau eu gweinyddu y tu allan i'r clwstwr yw oherwydd eu bod wedi'u hanfon at Gontractiwr Presgripsiynau Dyfeisiau Bydd cleifion felly yn gallu cael mynediad at y ddau wasanaeth hyn drwy'r contractwyr hynny. Oherwydd hynny, nid yw Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi canfod unrhyw fylchau presennol yn y ddarpariaeth o'r gwasanaethau uwch hyn yn y clwstwr nac unrhyw fylchau sy'n debygol o godi yn y dyfodol, ac nid yw wedi canfod ychwaith fod angen gwell mynediad atynt.

Mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi ei fodloni hefyd, yn seiliedig ar y wybodaeth yn yr adrannau blaenorol, nad oes unrhyw fylchau yn y ddarpariaeth bresennol o wasanaethau uwch ac estynedig, ac na fydd unrhyw fylchau yn y dyfodol o ran y gwasanaethau hyn ychwaith.

Bydd Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg yn parhau i adolygu'r ddarpariaeth o wasanaethau, ond mae wedi dod i'r casgliad nad oes unrhyw angen ar hyn o bryd a fyddai'n cyfiawnhau cais am fangreoedd newydd neu ychwanegol, ac na fydd unrhyw angen o'r fath yn y dyfodol ychwaith.

11 Clwstwr Merthyr

Trosolwg

Mae clwstwr Merthyr yn gwasanaethu poblogaeth o 60,989 (Partneriaeth Cydwasanaethau GIG Cymru, 2020) mewn ardaloedd trefol a gwledig i raddau helaeth, ychydig i'r de o Barc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog. Mae 14 fferyllfa yn y clwstwr ac wyth meddygfa, ac mae un ohonynt yn feddygfa fferyllol.

Rhagwelir y bydd poblogaeth Merthyr yn tyfu gan hyd at 2.6% rhwng 2018 a 2028. Disgwylir y bydd gan y sir boblogaeth o ryw 61,700 erbyn 2028, sy'n golygu mai hon fydd yr awdurdod lleol lleiaf yng Nghymru. Disgwylir i'r boblogaeth barhau i heneiddio hefyd.

Mae gan glwstwr Merthyr lefel uwch o amddifadedd a thlodi na'r cyfartaledd i Gymru.

Mae gan glwstwr Merthyr ddisgwyliad oes is adeg geni i fenywod ac i ddynion o'i gymharu â'r cyfartaledd i Gymru.

Yn gyffredinol, mae'r gyfradd amcangyfrifedig o gyflyrau cronig yn y clwstwr yn uwch o'i chymharu â'r cyfartaledd i Gymru, ac eithrio yn achos asthma a methiant y galon. Mae cyfradd uwch o glefyd rhwystrol cronig yr ysgyfaint (COPD) o'i chymharu â'r gyfradd gyfartalog i Fwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg ac i Gymru.

Yn gyffredinol, mae proffil gwaeth ar gyfer risg ymddygiadol a chlinigol, ac felly mae angen canolbwyntio'n ddi-ball ar gymorth ar gyfer rhoi'r gorau i ysmegu, rheoli gordewdra ac atal camddefnyddio alcohol. Yn ogystal, mae gan glwstwr Merthyr gyfradd amcangyfrifedig uwch o orbwysedd na'r cyfartaledd i Gymru, ac mae angen gwaith i ganfod achosion o hyn yn gynnar a'u rheoli'n briodol.

Mae cymuned fawr o bobl o Wlad Pwyl a Phortiwgal yn y clwstwr.

11.1 Prif nodweddion y boblogaeth

11.1.1 Amcanestyniadau poblogaeth 2018 i 2028

Rhagwelir y bydd poblogaeth Merthyr yn tyfu gan hyd at 2.6%, sef y nawfed cynnydd canrannol mwyaf o'r 22 awdurdod lleol yng Nghymru. Disgwylir y bydd gan y sir boblogaeth o ryw 61,700 erbyn 2028, sy'n golygu mai hon fydd yr awdurdod lleol lleiaf yng Nghymru. Ymfudo net fydd yn achosi'r cynnydd hwn yn bennaf h.y. nifer uwch o bobl sy'n symud i'r ardal na'r nifer o bobl sy'n symud i ffwrdd. Disgwylir i'r nifer o enedigaethau ostwng ac i'r nifer o farwolaethau gynyddu, a fydd yn arwain at newid naturiol negatif (mwy o farwolaethau na genedigaethau). Disgwylir gweld y cynnydd mwyaf yn y boblogaeth yn y grŵp oedran 65 oed a throsodd ac yna'r grŵp oedran 75 oed a throsodd. Disgwylir i'r boblogaeth o oedran gweithio rhwng 16 a 64 oed ostwng ychydig, a rhagwelir cynnydd bach yn y grŵp 0 i 15 oed dros y cyfnod hwn.

11.1.2 Disgwyliad oes, disgwyliad oes iach a'r 'bwlch anghydraddoldeb' (2015 i 2017)

- Mae gan glwstwr Merthyr ddisgwyliad oes adeg geni is i fenywod ac i ddynion o'i gymharu â'r cyfartaledd i Gymru (tabl 11.1).
- Y disgwyliad oes iach (y nifer o flynyddoedd y gall person ddisgwyl byw mewn iechyd da) ar gyfer Merthyr Tudful yw 58 oed i ddynion a 56.5 oed i fenywod. I Gymru, y disgwyliad oes iach yw 61.4 mlynedd i ddynion a 62 mlynedd i fenywod.
- Cyfeirir at y gwahaniaethau mewn disgwyliad oes iach sy'n bodoli ar draws ardal, o'r ardal fwyaf difreintiedig i'r lleiaf difreintiedig, fel y 'bwlch anghydraddoldeb'. Y bwlch anghydraddoldeb ar gyfer disgwyliad oes iach ym Merthyr Tudful yw 5.5 o flynyddoedd i ddynion a 4.5 o flynyddoedd i fenywod. Ffynhonnell: Arsyllfa Iechyd Cyhoeddus Cymru Adnodd PHOF (2017) gan ddefnyddio data SYG a LIC)

Tabl 11.1: Disgwyliad oes adeg geni i fenywod ac i ddynion, 2015 i 2017

Ardal	Benywod adeg eu geni (blynyddoedd)	Dynion adeg eu geni (blynyddoedd)
Gogledd Merthyr	80.6	77.0
De Merthyr	80.7	77.4
Cymru	82.3	78.3

Ffynhonnell: Arsyllfa Iechyd Cyhoeddus Cymru gan ddefnyddio data SYG (Offeryn PHOF, 2019)

11.1.3 Amddifadedd

Mae'r cysylltiad rhwng amddifadedd ac iechyd gwael yn cael ei gydnabod yn eang. Mae crynodiad uchel o'r ardaloedd mwyaf difreintiedig yng Nghymru yng nghlwstwr Merthyr.

Tabl 11.2: Amcangyfrif o'r ganran o gleifion sy'n byw yn y 40% o'r ardaloedd mwyaf difreintiedig yng Nghymru (2015)

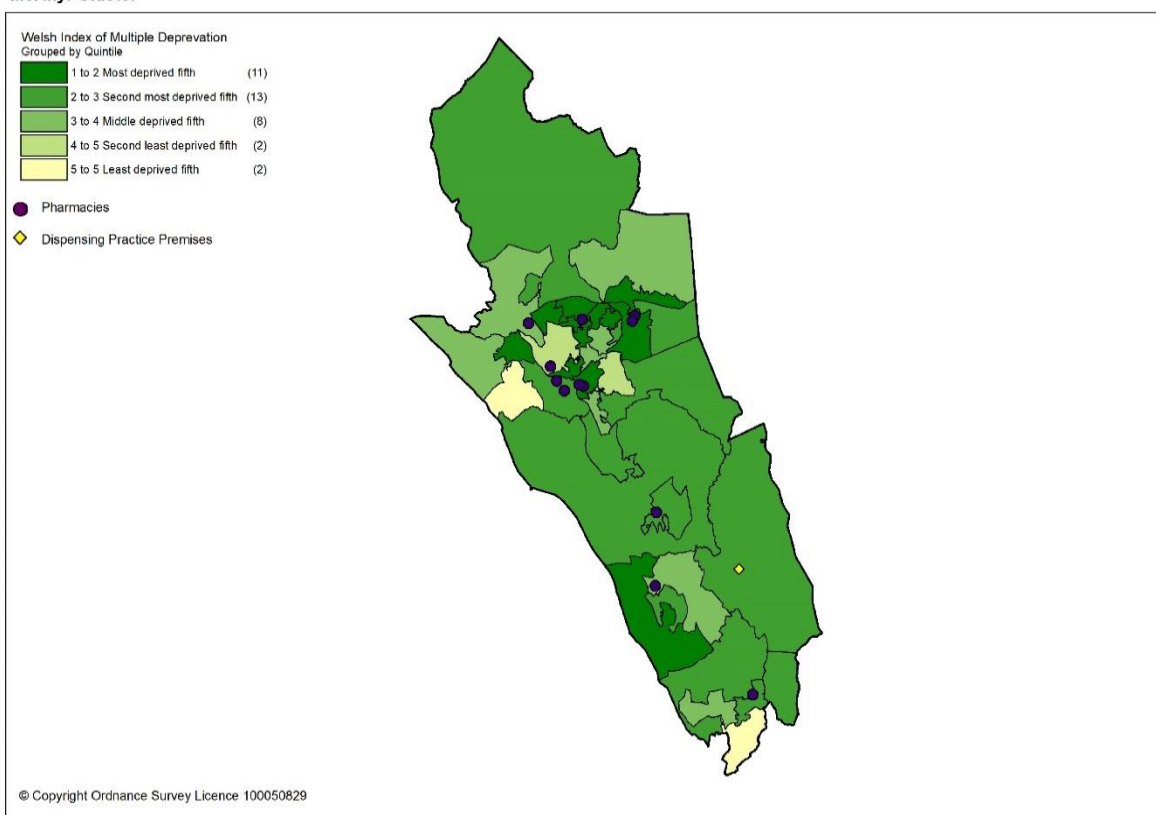
Ardal	Canran
Gogledd Merthyr	66.2
De Merthyr	64.4
BIP Cwm Taf Morgannwg	57.1

Ffynhonnell: Cynhyrchwyd gan Arsyllfa Iechyd Cyhoeddus Cymru gan ddefnyddio data WDS (NWIS) a MALIC 2004 (Proffil Poblogaeth Meddygfeydd, 2015)

Mae'r map isod yn rhoi syniad o'r lefelau o amddifadedd yn y clwstwr. Fel y gwelir o'r map, mae pob fferyllfa a meddygfa fferyllol wedi'u lleoli o fewn ardaloedd o amddifadedd uwch, neu wedi'u lleoli'n agos at y fath ardaloedd.

Map 11.1 - Ardaloedd Cynnyrch Ehangach Haen Is (ACEHlau) yng nghlwestwr Merthyr, wedi eu grwpio mewn cwintelau yn ôl Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru 2019

Merthyr Cluster

11.1.4 Proffil iechyd

Yn gyffredinol, mae'r gyfradd amcangyfrifedig o glefydau cronig ym Merthyr yn uwch na'r cyfartaledd i Gymru, ac eithrio yn achos asthma a methiant y galon. O'i chymharu â chyfradd Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg, mae cyfradd amcangyfrifedig Merthyr ar gyfer clefyd rhwystrol cronig yr ysgyfaint (COPD) yn uwch (3.0%).

Tabl 11.3: Y gyfradd amcangyfrifedig ar ffurf canran ar gyfer cyflyrau cronig, ar sail cleifion ar gofrestrau meddygon teulu, fesul clwstwr, Bwrdd Iechyd ac i Gymru gyfan, 2019.

Ardal	Canran					
	Asthma	Clefyd coronaidd y galon	COPD	Diabetes	Methiant y galon	Strôc a Phylliau Ischaemig Byrhoedlog
Merthyr	7.0	3.7	3.0	6.4	0.9	2.1
BIP Cwm Taf Morgannwg	7.4	3.9	2.7	6.6	1.0	2.3
Cymru	7.1	3.6	2.4	6.1	1.1	2.1

Ffynhonnell: Y Fframwaith Ansawdd a Chanlyniadau 2019

Mae gan Ferthyr gyfradd amcangyfrifedig lai ar gyfer dementia o'i chymharu â'r cyfartaledd i Gymru, ond mae gan y clwstwr gyfradd amcangyfrifedig debyg i Gymru ar gyfer cyflyrau iechyd meddwl.

Tabl 11.4: Y ganran o gleifion a gofrestrwyd â chyflwr iechyd meddwl ac â dementia fesul clwstwr, Bwrdd Iechyd ac i Gymru, 2019.

Ardal	Iechyd Meddwl (canran)	Dementia (canran)
Merthyr	1.0	0.6
BIP Cwm Taf Morgannwg	1.0	0.6
Cymru	1.0	0.7

Ffynhonnell: Fframwaith Ansawdd a Chanlyniadau 2019

Mae gan glwstwr Merthyr gyfradd amcangyfrifedig is ar gyfer Ffibriliad Atriaidd na'r cyfartaledd i Gymru, ond cyfradd uwch ar gyfer gorbwysedd.

Tabl 11.5: Y gyfradd amcangyfrifedig ar ffurf canran ar gyfer Gorbwysedd a Ffibriliad Atriaidd, ar sail cleifion ar gofrestrau meddygon teulu fesul clwstwr, Bwrdd Iechyd ac i Gymru gyfan, 2019.

Ardal	Ffibriliad Atriaidd (canran)	Gorbwysedd (canran)
Merthyr	2.2	17.0
BIP Cwm Taf Morgannwg	2.4	16.9
Cymru	2.3	15.8

Ffynhonnell: Y Fframwaith Ansawdd a Chanlyniadau 2019

Mae llawer o'r ffactorau sy'n cyfrannu at yr anghydraddoldebau mewn iechyd a lles yn rhai y gellir eu hatal. Mae'r goblygiadau iechyd a chymdeithasol hirdymor yn sgil ymddygiadau niweidiol yn niferus. Yn benodol, mae pum ymddygiad niweidiol yn cyfrannu at y pedwar prif achos o glefyd sydd yn eu tro yn cyfrif am 64% o farwolaethau cynamserol: canser, clefyd y galon, strôc a diabetes.

Mae Tabl 11.6 yn dangos y ganran o oedolion sy'n hunan-adrodd y pum ymddygiad ffordd o fyw hyn, lle ystyrir bod canran is ar gyfer ysmygu'n amlach ac yfed mwy na'r hyn a argymhellir yn fwy buddiol, fel ag y mae canran uwch o oedolion o oedran gweithio sydd o bwysau iach, sy'n bodloni'r canllawiau gweithgarwch corfforol ac sy'n bwyta eu 5 y dydd.

Yn gyffredinol, mae'r ganran o oedolion sy'n adrodd ymddygiadau sy'n hybu canlyniadau iechyd iach ym Merthyr yn is na'r ganran i Fwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg a'r cyfartaledd i Gymru, heblaw am yfed yn fwy na'r hyn a argymhellir.

Tabl 11.6: Canran yr oedolion (16 oed a throsodd) a nododd fod eu ffordd o fyw yn cynnwys yr isod, fesul clwstwr, awdurdod lleol, Bwrdd Iechyd ac i Gymru, 2016 i 2018

Ardal	Nifer Poblogaeth clwstwr meddygon teulu 16 oed ac uwch	Ysmygu	Yfed mwy na'r hyn a argymhellir	Canran		Bwyta 5 y dydd
				Oedolion o oedran gweithio o bwysau iach	Dilyn y canllawiau o ran digon o weithgarwch corfforol	
Gogledd Merthyr Tudful	26,228	23.5	17.2	35.7	49.5	21.1
De Merthyr Tudful	23,296	22.0	18.3	36.5	50.5	21.3
BIP Cwm Taf Morgannwg	379,984	21.1	18.3	37.4	51.2	22.3
Cymru	2,642,152	19.2	18.9	39.1	52.8	23.4

Ffynhonnell: Arsyllfa Iechyd Cyhoeddus Cymru, gan ddefnyddio Arolwg Cenedlaethol Cymru (LIC), WDS (NWIS) a MALIC 2014 (LIC). Sylwer bod y dangosydd ar gyfer pwysau iach yn cael ei gyfrifo ar sail oedolion o oedran gweithio yn unig (sef pobl 16-64 oed).

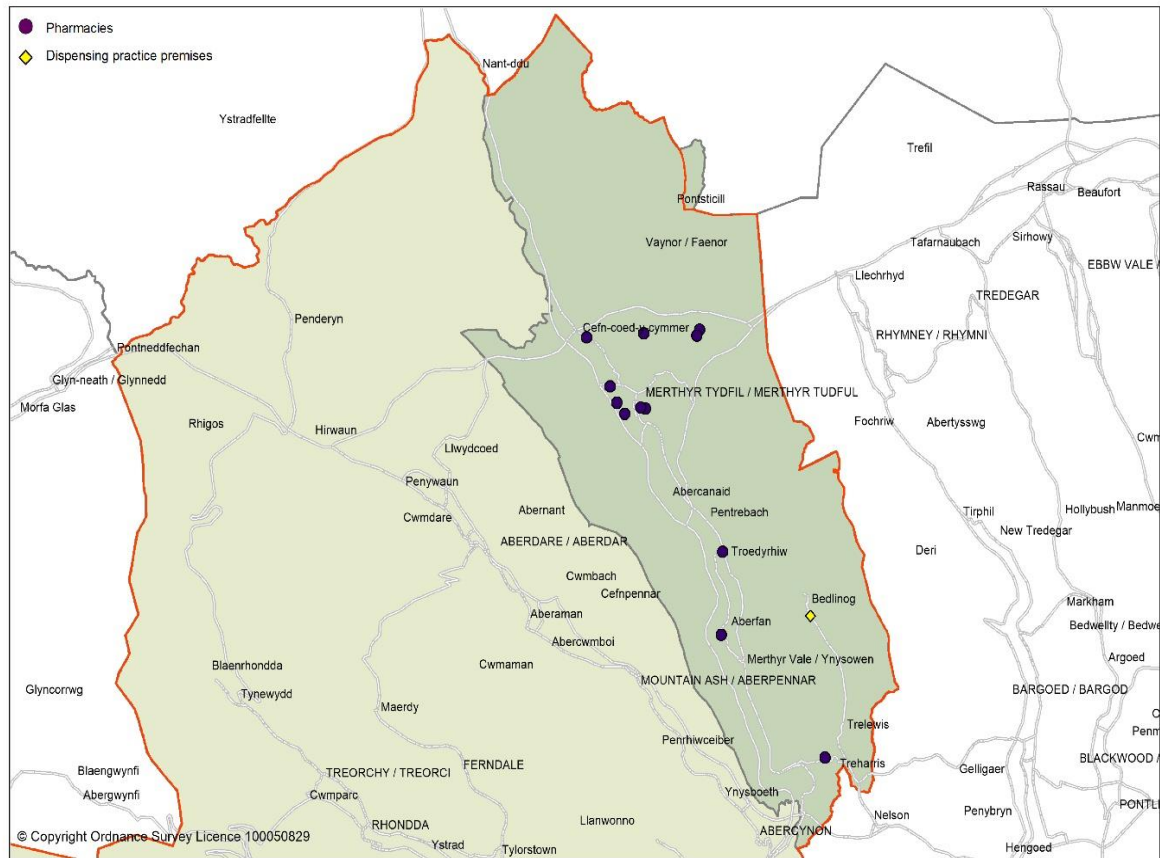
11.2 Y darpariaeth bresennol o wasanaethau fferyllol yn ardal y clwstwr

Mae 14 o fferyllfeydd yng nghlwtwr Merthyr sy'n cael eu rhedeg gan chwe chontractiwr gwahanol (gweler Atodiad L am ragor o wybodaeth). Mae meddyg fferyllol hefyd.

Rhwng 2019 a 2020, cafodd 93.5% o bresgripsiynau a ysgrifennwyd gan yr wyth meddygfa ym Merthyr eu gweinyddu gan un o'r 14 fferyllfa yn y clwstwr. Roedd y feddygfa fferyllol wedi gweinyddu ac wedi rhoi yn bersonol 1.6% o eitemau presgripsiwn, ac roedd y meddygfeydd nad ydynt yn feddygfeydd fferyllol wedi rhoi 0.8% o eitemau presgripsiwn yn bersonol.

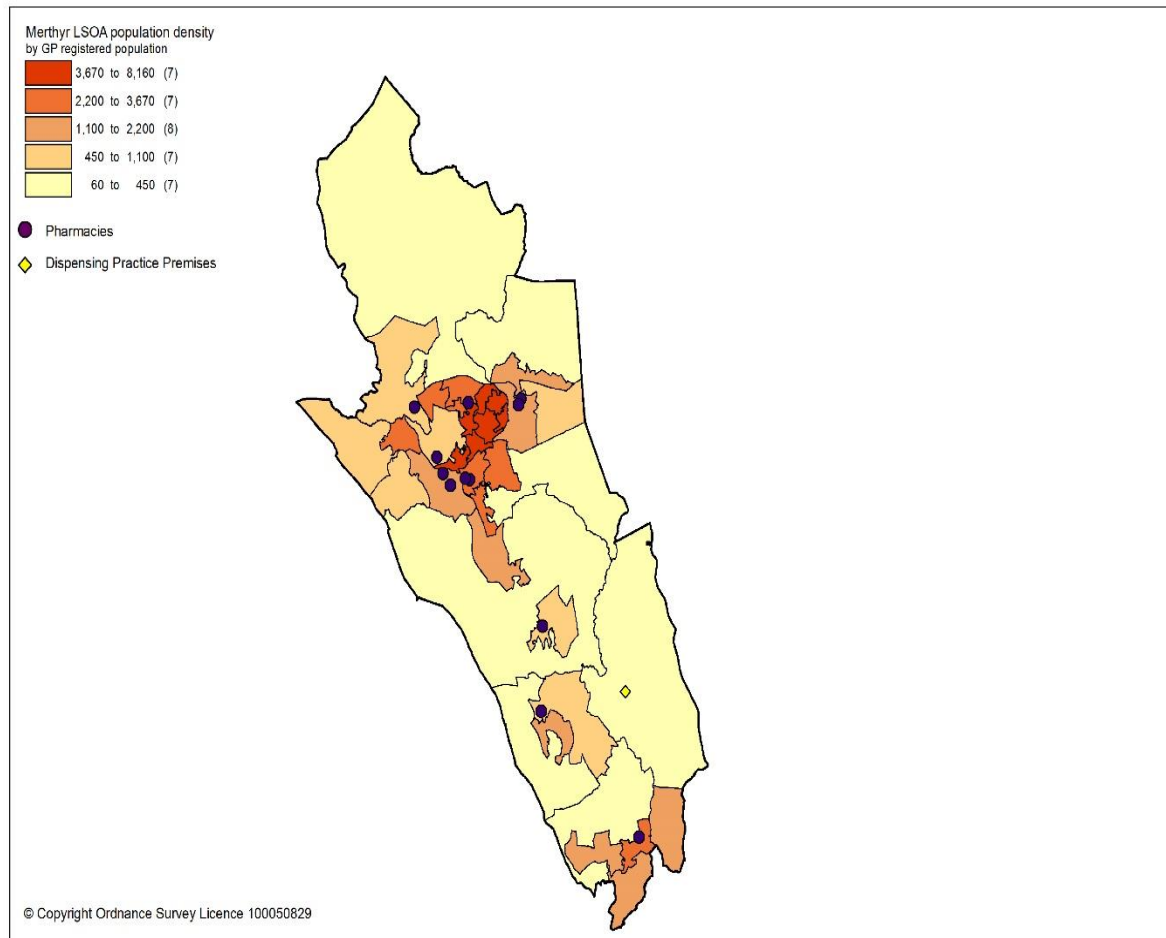
Map 11.2: Y ddarpariaeth o wasanaethau fferyllol yn ardal y clwstwr

Merthyr Cluster - Location of pharmacies and GP dispensing practices

Mae clwstwr Merthyr yn ardal drefol a gwledig yn bennaf. Mae'r fferyllfeydd mewn ardaloedd lle mae dwysedd poblogaeth uwch fel y dangosir gan y rhannau tywyllach yn y map isod. Mae'r meddygfeydd fferyllol, fel y gellir disgwyl, wedi'u lleoli mewn ardaloedd gwledig, llai poblog.

Map 11.3: Lleoliad fferyllfeydd a meddygfeydd fferyllol yng nghlwestwr Merthyr o gymharu â dwysedd poblogaeth

Gall holl drigolion y clwstwr gyrraedd un o'r 14 fferyllfa neu'r feddygfa fferyllol mewn car o fewn 20 munud. Gall y mwyafrif gyrraedd fferyllfa neu'r feddygfa fferyllol o fewn 10 munud. Yr ardal ogleddol wen ar y map yw'r unig ardal lle mae'n cymryd mwy nag 20 munud. Mae'r ardal hon yn lleoliad mynyddig anghysbell, fodd bynnag sy'n arwain at Barc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog, ac felly mae'n annhebygol o gael ei phoblogi.

Merthyr Pharmacies/Dispensing Sites

This map displays the distribution of pharmacies and dispensing sites within the Merthyr Tydfil area. The locations are categorized by drive time from a central point, with colors ranging from dark green (5 minutes) to light yellow (20 minutes). A legend in the bottom right corner defines the symbols and color coding.

Legend:

- Pharmacy:** Represented by a purple circle.
- Dispensing:** Represented by a yellow diamond.
- Drivetime (mins):** Represented by background color shading:
  - 5 (Dark Green)
  - 10 (Medium Green)
  - 15 (Light Green)
  - 20 (Light Yellow)

The map shows a high concentration of pharmacies in the central urban area, particularly within the 5-minute and 10-minute drive time zones. Dispensing sites are fewer in number, with one notable site located in the eastern part of the area. The map also includes labels for various towns and villages, such as Nant-ddu, Pontypridd, Vaynor, Merthyr Tydfil, and Merthyr Tudful.

- Mae un fferyllfa ar agor saith diwrnod yr wythnos.
- Mae tair fferyllfa ar agor o ddydd Llun i ddydd Sadwrn.
- Mae wyth ar agor o ddydd Llun i ddydd Gwener a bore Sadwrn.
- Mae dwy fferyllfa ar agor o ddydd Llun i ddydd Gwener.

Diwrnodau	Rhychwant oriau agor	Rhychwant oriau cau
Dydd Llun i Ddydd Gwener	8.30am tan 9.00am	5.30pm tan 8.00pm*
Dydd Sadwrn	8.45am tan 9.00am	12.00pm tan 7.00pm
Dydd Sul	11.00am	5.00pm

Mae'r manylion llawn am oriau agor fferyllfeydd i'w gweld yn Atodiad L.

Nid oedd unrhyw oriau agor ar gael ar gyfer meddygfa Oaklands, Bedlinog, CF46 6TE.

Ymatebodd pob un o'r 14 fferyllfa i'r holiadur i gontractwyr, a nododd 12 ohonynt eu bod yn gweinyddu'r holl gyfarpar yn Rhan IX y Tariff Cyffuriau. Nododd dwy nad ydynt ond yn rhoi gorchuddion.

Rhwng 2019 a 2020, cynigiodd 14 fferyllfa y gwasanaeth Adolygu'r Defnydd o Feddyginiaethau, a darparwyd cyfanswm o 4,169 o adolygiadau o 5,600 o adolygiadau posibl. Roedd 4 fferyllfa wedi darparu'r uchafswm o 400 o adolygiadau.

Rhwng 2019 a 2020, cynigiodd 10 fferyllfa'r gwasanaeth Adolygu Meddyginiaethau wrth Ryddhau, a darparwyd cyfanswm o 218 o adolygiadau o 1,400 o adolygiadau posibl. Nid oedd yr un fferyllfa wedi darparu'r uchafswm o 140 o adolygiadau.

Rhwng 2019 a 2020, roedd y gwasanaethau estynedig canlynol yn cael eu darparu gan fferyllfeydd yn y clwstwr:

- Roedd 13 fferyllfa wedi darparu cyfanswm o 821 o ymgynghoriadau atal cenhedlu brys, gydag ystod o 5 i 245 o ymgynghoriadau.
- Roedd wyth fferyllfa wedi darparu cyfanswm o 100 o ymgynghoriadau ar gyfer rhoi'r gorau i ysmegu ar Lefel 2, gydag ystod o 3 ymgynghoriad i 31 ymgynghoriad.
- Roedd 10 fferyllfa wedi darparu cyfanswm o 160 o ymgynghoriadau ar gyfer rhoi'r gorau i ysmegu ar Lefel 3, gydag ystod o 1 ymgynghoriad i 36 ymgynghoriad.
- Roedd 11 o fferyllfeydd wedi darparu cyfanswm o 1240 o frechiadau rhag y fflw, gydag ystod o 18 i 218 o frechiadau.
- Roedd pedair fferyllfa wedi darparu cyfanswm o 85 o ymgynghoriadau Cyflenwi Meddyginiaeth Frys, gydag ystod o 1 i 48 o ymgynghoriadau.
- Roedd 10 fferyllfa wedi darparu cyfanswm o 1791 o sesiynau cymryd cyffuriau o dan oruchwyliaeth.
- Roedd 3 fferyllfa wedi darparu cyfanswm o 3437 o becynnau cyfnewid nodwyddau.
- Roedd 7 fferyllfa wedi darparu cyfanswm o 11 o becynnau 'meddyginiaethau rhag ofn'.

Ymhlith y gwasanaethau estynedig eraill a ddarparwyd yr oedd y canlynol:

- Roedd 2 fferyllfa yn darparu'r gwasanaeth gofal lliniarol
- Roedd 11 fferyllfa'n darparu'r gwasanaeth Cymorth Meddyginiaethau yn y Cartref
- Roedd un fferyllfa'n darparu'r gwasanaeth Cymorth mewn Cartrefi Gofal ac Optimeiddio Meddyginiaethau Lefel 1 a 2
- Roedd 10 fferyllfa'n darparu'r gwasanaeth lleihau gwastraff

11.3 Y darpariaeth bresennol o wasanaethau fferyllol y tu allan i ardal y clwstwr

Mae rhai trigolion yn dewis defnyddio contractwyr y tu allan i'r ardal leol ac ardal y Bwrdd Iechyd:

- Er mwyn defnyddio gwasanaethau a gynigir gan Contractwyr Presgripsiynau Dyfeisiau;
- Oherwydd bod y contractiwr hwnnw yn agos at ble maent yn gweithio, yn siopa neu'n mynd at ddibenion hamdden neu am resymau eraill.

Er bod y rhan fwyaf o bresgripsiynau a ysgrifennwyd gan feddygfeydd teulu yn 2019 i 2020 wedi eu gweinyddu gan y fferyllfeydd yn y clwstwr, cafodd tua 4.1% eu gweinyddu y tu allan i'r clwstwr, yn fwyaf nodedig:

- 1.6% gan fferyllfeydd yng nghlwstwr Taf Elái
- 0.1% gan fferyllfeydd yn Ne Cynon
- 1.9% ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Aneurin
- 0.4% gan contractwyr yn Lloegr

Yn ogystal, mae'n bosibl bod preswylwyr wedi defnyddio un neu fwy o wasanaethau fferyllol a ddarperir gan fferyllfa arall y tu allan i'r clwstwr ac ardal y Bwrdd Iechyd. Fodd bynnag, nid yw'n bosibl mesur hyn o'r data a gofnodwyd.

11.4 Gwasanaethau eraill gan y GIG

Lleolir Ysbyty'r Tywysog Charles ac Ysbyty Dewi Sant o fewn y clwstwr hwn yn ogystal â Pharc Iechyd Prifysgol Keir Hardie. Mae Canolfan Beicio Mynydd Merthyr Tudful hefyd wedi'i lleoli yma, sydd â nifer fawr o ddigwyddiadau ac sy'n atgyfeirio cleifion at wasanaethau'n aml.

11.5 Y dewis o wasanaethau fferyllol

Fel y gwelir yn adrannau 11.2 ac 11.3, mae'r rhai sy'n byw yn ardal y clwstwr ac sydd wedi cofrestru ag un o'r meddygfeydd fel arfer yn dewis defnyddio un o'r fferyllfeydd yn yr un clwstwr er mwyn casglu eu presgripsiynau. Mae'r rhai sy'n mynd y tu hwnt i'r clwstwr fel arfer yn gwneud hynny er mwyn defnyddio fferyllfa gyfagos yn ardal y Bwrdd Iechyd. Mae nifer fach o bobl yn dewis casglu eu presgripsiwn gan fferyllfa neu contractiwr cyfarpar y tu allan i ardal y Bwrdd Iechyd.

Roedd cyfanswm o 247 o contractwyr a oedd yn masnachu yng Nghymru rhwng 2019 a 2020 yn gweinyddu eitemau a ysgrifennwyd gan un o'r 8 meddygfa yng nghlwstwr Merthyr, ac roedd 168 ohonynt y tu allan i ardal y Bwrdd Iechyd. Nid yw'r ffigur hwn yn cynnwys y feddygfa fferyllol. Cafodd 6,941 o eitemau presgripsiwn eu gweinyddu yn Lloegr.

11.6 Bylchau yn y ddarpariaeth

Atebodd pob un o'r 14 fferyllfa y cwestiwn yn yr holiadur i contractwyr ynghylch eu gallu i ateb y galw yn sgil unrhyw ddatblygiadau tai yn yr ardal yn y dyfodol. Mae gan

bob un o'r 14 fferyllfa safle digon mawr ar hyn o bryd a digon o staff i ddelio â'r cynnydd yn y galw yn yr ardal.

Er nad yw dosbarthu presgripsiynau yn wasanaeth gan y GIG, mae 9 fferyllfa yn darparu gwasanaeth dosbarthu am ddim. Yn ogystal, dywedodd 4 fferyllfa eu bod yn dosbarthu presgripsiynau i rai grwpiau o gleifion, yn dibynnu ar angen clinigol a phroblemau symudedd. O ganlyniad, i'r rhai nad ydynt yn gallu cyrraedd fferyllfa, gallent dderbyn eu meddyginiaethau naill ai gan fferyllfa o fewn y clwstwr neu gan fferyllfa arall mewn ardal gyfagos.

Mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi nodi lleoliad fferyllfeydd ar draws y clwstwr, a'r ffaith y gall y boblogaeth gyrraedd fferyllfa neu feddygfa fferyllol (os yw hyn yn berthnasol) mewn car o fewn 20 munud, a gall y mwyafrif gyrraedd un o fewn 10 munud. Wrth gydnabod nad oes gan bob aelwyd y gallu i ddefnyddio car drwy gydol y dydd, mae natur y clwstwr er hynny yn golygu y bydd cerdded i fferyllfa yn ddewis realistig i lawer o drigolion, ac mae gwasanaethau trafnidiaeth gyhoeddus rheolaidd ar gael i'r rhai nad ydynt yn gallu gwneud y daith gyfan ar droed.

Mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi nodi oriau agor y fferyllfeydd presennol, ac mae o'r farn fod yr oriau agor hyn yn ddigonol i ddiwallu anghenion tebygol trigolion y clwstwr. O ganlyniad, mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi dod i'r casgliad nad oes unrhyw anghenion ar hyn o bryd o ran darparu gwasanaethau hanfodol nad ydynt yn cael eu diwallu gan fferyllfeydd yn y clwstwr.

Nododd Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg y lleoliad ond nid oedd yr oriau agor ar gael ar gyfer y feddygfa fferyllol hon. O ganlyniad, mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi dod i'r casgliad nad oes unrhyw anghenion ar hyn o bryd o ran darparu gwasanaethau hanfodol nad ydynt yn cael eu diwallu gan feddygfeydd fferyllol yn y clwstwr.

O ran unrhyw dai y disgwylir iddynt gael eu hadeiladu yn ystod oes y ddogfen hon, mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi ei fodloni, yn seiliedig ar yr ymatebion i holiadur y contractwyr, y gall y fferyllfeydd presennol ateb y galw y byddai unrhyw dai newydd yn ei greu. Mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi dod i'r casgliad felly na fydd unrhyw anghenion ychwanegol yn y dyfodol o ran gwasanaethau hanfodol a ddarperir gan fferyllfeydd yn y clwstwr.

Er nad yw'r un o'r fferyllfeydd yn darparu'r gwasanaeth Adolygu Defnyddio Cyfarpar na'r gwasanaeth Addasu Cyfarpar Stoma, nodir mai un o'r rhesymau pam y caiff presgripsiynau eu gweinyddu y tu allan i'r clwstwr yw oherwydd eu bod wedi'u hanfon at Gontractiwr Presgripsiynau Dyfeisiau Bydd cleifion felly yn gallu cael mynediad at y ddau wasanaeth hyn drwy'r contractwyr hynny. Oherwydd hynny, nid yw Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi canfod unrhyw fylchau presennol yn y ddarpariaeth o'r gwasanaethau uwch hyn yn y clwstwr nac unrhyw fylchau sy'n debygol o godi yn y dyfodol, ac nid yw wedi canfod ychwaith fod angen gwell mynediad atynt.

Mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi ei fodloni hefyd, yn seiliedig ar y wybodaeth yn yr adrannau blaenorol, nad oes unrhyw fylchau yn y ddarpariaeth

bresennol o wasanaethau uwch ac estynedig, ac na fydd unrhyw fylchau yn y dyfodol o ran y gwasanaethau hyn ychwaith.

Bydd Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg yn parhau i adolygu'r ddarpariaeth o wasanaethau, ond mae wedi dod i'r casgliad nad oes unrhyw angen ar hyn o bryd a fyddai'n cyfiawnhau cais am fangreoedd newydd neu ychwanegol, ac na fydd unrhyw angen o'r fath yn y dyfodol ychwaith.

12 Clwstwr Gogledd Cynon

Trosolwg

Mae clwstwr Gogledd Cynon yn gwasanaethu poblogaeth o 31,153 (Partneriaeth Cydwasaethau GIG Cymru, 2020) mewn ardaloedd trefol a lled-wledig. Mae 7 fferyllfa yn y clwstwr a thair meddygfa.

Rhagwelir y bydd poblogaeth Rhondda Cynon Taf yn cynyddu gan hyd at 2.5% rhwng 2018 a 2028. Disgwylir y bydd gan y sir boblogaeth o ryw 246,100 erbyn 2028, sy'n golygu mai hon fydd y trydydd awdurdod lleol mwyaf yng Nghymru. Rhagwelir y bydd y boblogaeth yn parhau i heneiddio yn yr awdurdod lleol.

Mae gan glwstwr Gogledd Cynon lefel uwch o amddifadedd a thlodi na'r cyfartaledd i Gymru.

Mae gan glwstwr Gogledd Cynon ddisgwyliad oes adeg geni is i fenywod ac i ddynion, o'i gymharu ag awdurdod lleol Rhondda Cynon Taf a'r cyfartaledd i Gymru.

Yn gyffredinol, mae cyfradd amcangyfrifedig uwch o fewn y clwstwr ar gyfer cyflyrau cronig. Mae'r gyfradd amcangyfrifedig ar gyfer diabetes, clefyd rhwystrol cronig yr ysgyfaint (COPD) a chlefyd coronaidd y galon yn uwch na'r cyfartaledd i Gymru.

Yn gyffredinol, mae proffil gwaeth ar gyfer risg ymddygiadol a chlinigol, ac felly mae angen canolbwyntio'n ddi-ball ar gymorth ar gyfer rhoi'r gorau i ysmygu, rheoli gordewdra ac atal camddefnyddio alcohol. Yn ogystal, clwstwr Gogledd Cynon sydd â'r bedwaredd gyfradd uchaf ar gyfer gorbwysedd ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg a'r ail gyfradd uchaf ar gyfer Ffibriliad Atriaidd ar y cyd ag un clwstwr arall. Gallai rheoli'r risgiau hyn yn well helpu i leihau'r gyfradd uwch na'r cyfartaledd ar gyfer clefyd coronaidd y galon.

12.1 Prif nodweddion y boblogaeth

12.1.1 Amcanestyniad poblogaeth 2018 i 2028

Rhagwelir y bydd poblogaeth Rhondda Cynon Taf yn tyfu gan hyd at 2.5%, sef y degfed cynnydd canrannol mwyaf o'r holl awdurdodau lleol yn ardal y Bwrdd Iechyd. Disgwylir y bydd gan y sir boblogaeth o ryw 246,100 erbyn 2028, sy'n golygu mai hon fydd y trydydd awdurdod lleol mwyaf yng Nghymru. Ymfudo net fydd yn achosi'r

cynnydd hwn yn bennaf h.y. nifer uwch o bobl sy'n symud i'r ardal na'r nifer o bobl sy'n symud i ffwrdd. Disgwylir i'r nifer o enedigaethau ostwng ac i'r nifer o farwolaethau gynyddu, a fydd yn arwain at newid naturiol negatif (mwy o farwolaethau na genedigaethau). Disgwylir i'r boblogaeth gynyddu ar draws pob grŵp oedran, ac eithrio yn achos plant a phobl ifanc rhwng 0 a 15 oed lle disgwylir i'r boblogaeth ostwng. Bydd y cynnydd mwyaf yn y boblogaeth yn y grŵp oedran dros 65 oed a throsodd ac yna'r grŵp oedran 75 oed a throsodd. Rhagwelir y bydd y boblogaeth yn parhau i heneiddio yn yr awdurdod lleol.

12.1.2 Disgwyliad oes, disgwyliad oes iach a'r 'bwlch anghydraddoldeb' (2015 i 2017)

- Mae gan glwstwr Gogledd Cynon ddisgwyliad oes adeg geni is i fenywod ac i ddynion, o'i gymharu ag awdurdod lleol Rhondda Cynon Taf a'r cyfartaledd i Gymru (tabl 12.1).
- Dim ond ar lefel awdurdod lleol y mae data am ddisgwyliad oes iach ar gael (nifer y blynyddoedd y gall person ddisgwyl byw mewn ieched da). I Rhondda Cynon Taf, 56.5 mlynedd yw disgwyliad oes iach i ddynion, a 60.2 mlynedd i fenywod. I Gymru, y disgwyliad oes iach yw 61.4 mlynedd i ddynion a 62 mlynedd i fenywod.
- Cyfeirir at y gwahaniaethau mewn disgwyliad oes iach sy'n bodoli ar draws ardal, o'r ardal fwyaf difreintiedig i'r lleiaf difreintiedig, fel y 'bwlch anghydraddoldeb'. Y bwlch anghydraddoldeb ar gyfer disgwyliad oes iach yn Rhondda Cynon Taf yw 6.7 o flynyddoedd i ddynion a 4.3 o flynyddoedd i fenywod.

(Ffynhonnell: Arsyllfa Iechyd Cyhoeddus Cymru Adnodd PHOF (2017) gan ddefnyddio data SYG a LIC)

Tabl 12.1: Disgwyliad oes adeg geni i fenywod ac i ddynion, 2015 i 2017

Ardal	Benywod adeg eu geni (blynyddoedd)	Dynion adeg eu geni (blynyddoedd)
Gogledd Cynon	80.2	77.3
Rhondda Cynon Taf	81.0	77.5
Cymru	82.3	78.3

Ffynhonnell: Arsyllfa Iechyd Cyhoeddus Cymru gan ddefnyddio data SYG (Offeryn PHOF, 2019)

12.1.3 Amddifadedd

Mae'r cysylltiad rhwng amddifadedd ac ieched gwael yn cael ei gydnabod yn eang. Mae crynodiad uchel o'r ardaloedd mwyaf difreintiedig yng Nghymru yng nghlwstwr Gogledd Cynon (77%).

Tabl 12.2: Amcangyfrif o'r ganran o gleifion sy'n byw yn y 40% o'r ardaloedd mwyaf difreintiedig yng Nghymru (2015)

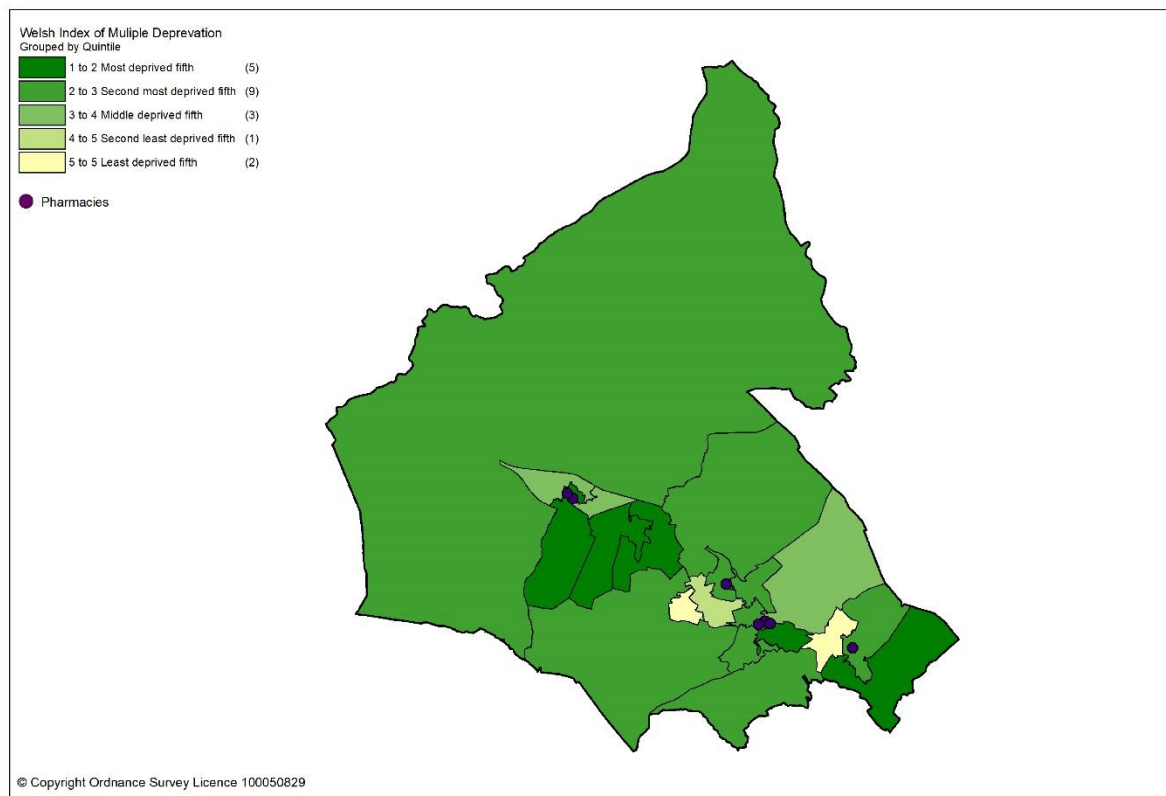
Ardal	Canran
Gogledd Cynon	77.0
BIP Cwm Taf Morgannwg	57.1

Ffynhonnell: Cynhyrchwyd gan Arsyllfa Iechyd Cyhoeddus Cymru gan ddefnyddio data WDS (NWIS) a MALIC 2004 (Proffil Poblogaeth Meddygfeydd, 2015)

Mae'r map isod yn rhoi syniad o'r lefelau o amddifadedd yn y clwstwr. Fel y gwelir ar y map, mae pob un o'r fferyllfeydd mewn ardaloedd lle mae lefelau uwch o amddifadedd, neu'n agos at yr ardaloedd hynny.

Map 12.1 - Ardaloedd Cynnyrch Ehangach Haen Is (ACEHlau) yng nghlwrwr Gogledd Cynon, wedi eu grwpio mewn cwintelau yn ôl Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru 2019

North Cynon Cluster

12.1.4 Proffil iechyd

Mae gan glwrwr Gogledd Cynon gyfradd amcangyfrifedig uwch o ddiabetes (6.8%), clefyd rhwystrol cronig yr ysgyfaint (COPD) (3.0%) a chlefyd coronaidd y galon (4.0%) na'r cyfartaledd i Gymru.

Tabl 12.3: Y gyfradd amcangyfrifedig ar ffurf canran ar gyfer cyflyrau cronig, ar sail cleifion ar gofrestrau meddygon teulu, fesul clwstwr, awdurdod lleol, Bwrdd Iechyd ac i Gymru gyfan, 2019.

Ardal	Canran					
	Asthma	Clefyd coronaidd y galon	COPD	Diabetes	Methiant y galon	Strôc a Phyliau Ischaemig Byrhoedlog
Gogledd Cynon	6.6	4.0	3.0	6.8	1.0	2.0
Rhondda Cynon Taf	7.2	3.8	2.8	6.6	0.9	2.1
BIP Cwm Taf Morgannwg	7.4	3.9	2.7	6.6	1.0	2.3
Cymru	7.0	3.6	2.4	6.1	1.1	2.1

Ffynhonnell: Y Fframwaith Ansawdd a Chanlyniadau 2019

Yr un yw'r ganran gyfartalog o gleifion sydd wedi'u cofrestru â chyflwr iechyd meddwl yn y Bwrdd Iechyd â'r ganran gyfartalog o bobl â chyflwr iechyd meddwl yng Nghymru gyfan. Mae'r ganran o gleifion sydd wedi'u cofrestru â dementia yn is na'r cyfartaledd i Gymru.

Tabl 12.4: Y ganran o gleifion a gofrestrwyd â chyflwr iechyd meddwl fesul awdurdod lleol, Bwrdd Iechyd ac i Gymru gyfan, 2019.

Ardal	Iechyd Meddwl (canran)	Dementia (canran)
Gogledd Cynon	1.0	0.5
Rhondda Cynon Taf	0.9	0.6
BIP Cwm Taf Morgannwg	1.0	0.6
Cymru	1.0	0.7

Ffynhonnell: Y Fframwaith Ansawdd a Chanlyniadau 2019

Gogledd Cynon sydd â'r bedwaredd gyfradd uchaf ar gyfer gorbwysedd ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg, a'r gyfradd uchaf ar gyfer Ffibriliad Atriaidd ar y cyd ag un clwstwr arall.

Tabl 12.5: Y gyfradd amcangyfrifedig ar ffurf canran ar gyfer Gorbwysedd a Ffibriliad Atriaidd, ar sail cleifion ar gofrestrau meddygon teulu fesul clwstwr, awdurdod lleol, Bwrdd Iechyd ac i Gymru gyfan, 2019.

Ardal	Ffibriliad Atriaidd (canran)	Gorbwysedd (canran)
Gogledd Cynon	2.6	17.6
Rhondda Cynon Taf	2.3	16.9
BIP Cwm Taf Morgannwg	2.4	16.9
Cymru	2.3	15.8

Ffynhonnell: Y Fframwaith Ansawdd a Chanlyniadau 2019

Mae llawer o'r ffactorau sy'n cyfrannu at yr anghydraddoldebau mewn iechyd a lles yn rhai y gellir eu hatal. Mae'r goblygiadau iechyd a chymdeithasol hirdymor yn sgil ymddygiadau niweidiol yn niferus. Yn benodol, mae pum ymddygiad niweidiol yn cyfrannu at y pedwar prif achos o glefyd sydd yn eu tro yn cyfrif am 64% o farwolaethau cynamserol: canser, clefyd y galon, strôc a diabetes.

Mae Tabl 12.6 yn dangos y ganran o oedolion sy'n hunan-adrodd y pum ymddygiad ffordd o fyw hyn, lle ystyrir bod canran *is* ar gyfer ysmegu'n amlach ac yfed mwy na'r hyn a argymhellir yn fwy buddiol, fel ag y mae canran uwch o oedolion o oedran gweithio sydd o bwysau iach, sy'n bodloni'r canllawiau gweithgarwch corfforol ac sy'n bwyta eu 5 y dydd.

Yn gyffredinol yng nghlwestwr Gogledd Cynon, mae'r ganran o oedolion sy'n adrodd ymddygiadau sy'n hybu canlyniadau iechyd iach yn is na'r ganran i Fwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg a'r cyfartaledd i Gymru, heblaw am yfed yn fwy na'r hyn a argymhellir.

Tabl 12.6: Canran yr oedolion (16 oed a throsodd) a nododd fod eu ffordd o fyw yn cynnwys yr isod, fesul clwestwr, awdurdod lleol, Bwrdd Iechyd ac i Gymru, 2016 i 2018

Ardal	Nifer Poblogaeth clwestwr meddygon teulu 16 oed ac uwch	Ysmegu	Yfed mwy na'r hyn a argymhellir	Canran		Bwyta 5 y dydd
				Oedolion o oedran gweithio o bwysau iach	Dilyn y canllawiau o ran digon o weithgarwch corfforol	
Gogledd Cynon	33,155	23.1	17.4	35.5	48.7	20.6
BIP Cwm Taf Morgannwg	379,984	21.1	18.3	37.4	51.2	22.3
Cymru	2,642,152	19.2	18.9	39.1	52.8	23.4

Ffynhonnell: Arsyllfa Iechyd Cyhoeddus Cymru, gan ddefnyddio Arolwg Cenedlaethol Cymru (LIC), WDS (NWIS) a MALIC 2014 (LIC). Sylwer bod y dangosydd ar gyfer pwysau iach yn cael ei gyfrifo ar sail oedolion o oedran gweithio yn unig (sef pobl 16-64 oed).

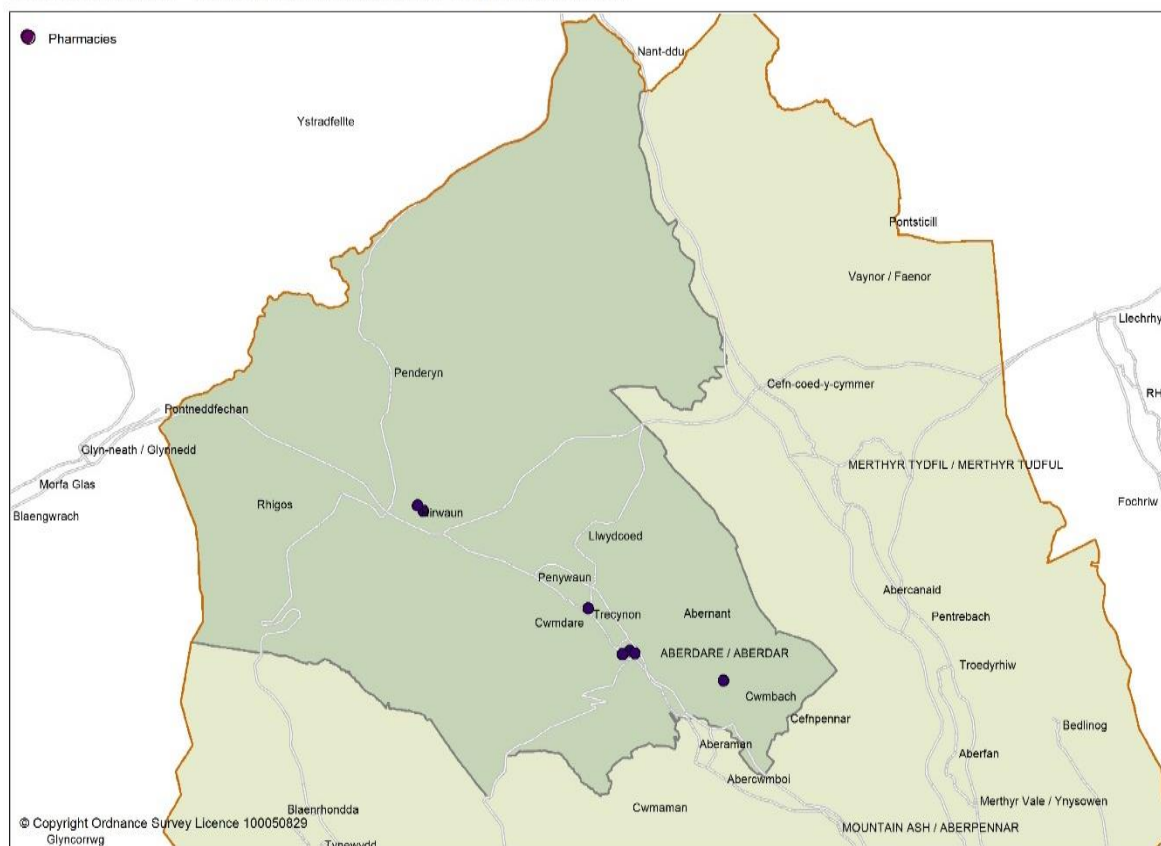
12.2 Y darpariaeth bresennol o wasanaethau fferyllol yn ardal y clwestwr

Mae saith fferyllfa yng nghlwestwr Gogledd Cynon sy'n cael eu rhedeg gan dri chontractiwr gwahanol.

Rhwng 2019 a 2020, cafodd 91.6% o bresgripsiynau a ysgrifennwyd gan y tair meddygfa yng nghlwestwr Gogledd Cynon eu gweinyddu gan un o'r saith fferyllfa yn y clwestwr, a chafodd 0.8% eu gweinyddu gan y meddygfeydd fel eitemau a weinyddwyd yn bersonol.

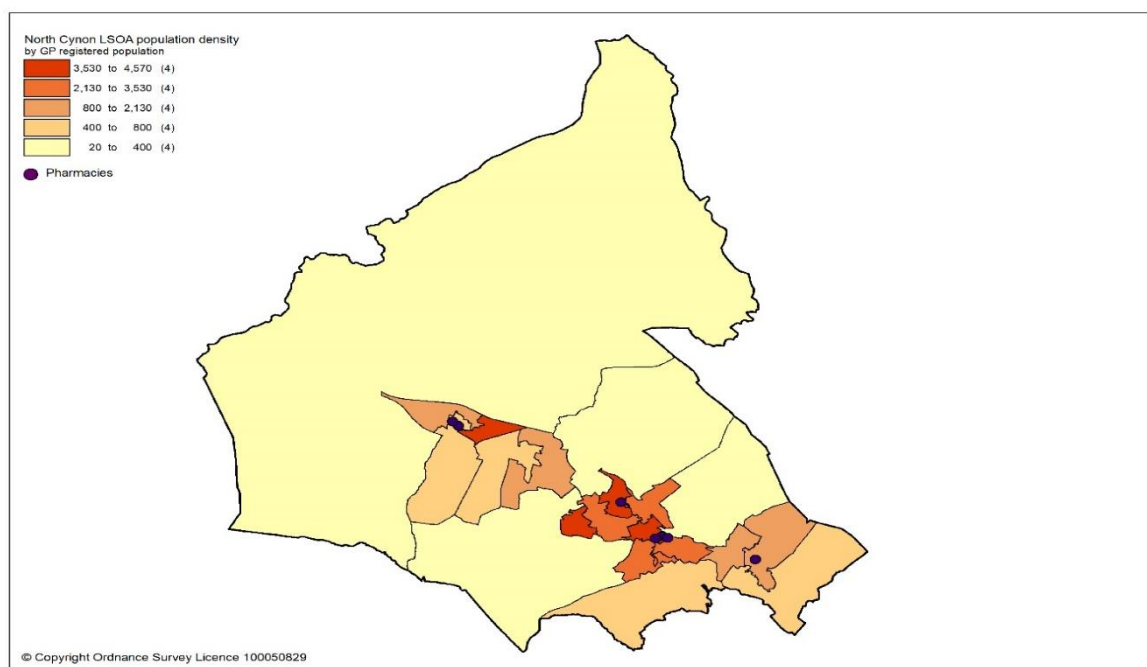
Map 12.2: Y ddarpariaeth o wasanaethau fferyllol yn ardal y clwstwr

North Cynon Cluster - Location of pharmacies and GP dispensing practices

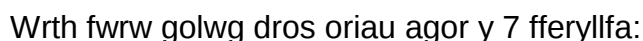

Mae'r fferyllfeydd mewn ardaloedd lle mae dwysedd poblogaeth uwch fel y dangosir gan y rhannau tywyllach yn y map isod.

Map 12.3: Lleoliad fferyllfeydd a meddygfeydd fferyllol yng nghlwstwr Gogledd Cynon o gymharu â dwysedd poblogaeth

Map 12.4: Mynediad i fferyllfeydd yng nghymuned Gogledd Cynon

- Mae un fferyllfa ar agor saith diwrnod yr wythnos.
- Mae un fferyllfa ar agor o ddydd Llun i ddydd Sadwrn.
- Mae tair fferyllfa ar agor o ddydd Llun i ddydd Gwener a bore Sadwrn.
- Mae dwy fferyllfa ar agor o ddydd Llun i ddydd Gwener.

194

Diwrnodau	Rhychwant oriau agor	Rhychwant oriau cau
Dydd Llun i Ddydd Gwener	8.30am i 9.00am	5.30pm i 6.00pm*
Dydd Sadwrn	8.30am i 9.00am	13.00pm i 5.30pm
Dydd Sul	10.30am	11.30am

*Mae dwy fferyllfa yn cau am 1.00pm ar ddydd Iau.

Mae'r manylion llawn am oriau agor fferyllfeydd yn y clwstwr i'w gweld yn Atodiad L.

Ymatebodd pob un o'r saith fferyllfa i holiadur y contractiwr, ac mae pob un o'r saith yn gweinyddu'r holl gyfarpar a restrir yn Rhan IX y Tariff Cyffuriau.

Rhwng 2019 a 2020, cynigiodd 7 fferyllfa y gwasanaeth Adolygu'r Defnydd o Feddyginiaethau, a darparwyd cyfanswm o 2,491 o adolygiadau o 2,800 o adolygiadau posibl. Darparodd un fferyllfa'r uchafswm o 400 o adolygiadau.

Rhwng 2019 a 2020, cynigiodd wyth fferyllfa'r gwasanaeth, a darparwyd cyfanswm o 306 o adolygiadau o 1,120 o adolygiadau posibl.

Rhwng 2019 a 2020, roedd y gwasanaethau estynedig canlynol yn cael eu darparu gan fferyllfeydd yn y clwstwr:

- Roedd 6 fferyllfa wedi darparu cyfanswm o 376 o ymgynghoriadau atal cenhedlu brys, gydag ystod o 12 i 211 o ymgynghoriadau.
- Roedd pedair fferyllfa wedi darparu cyfanswm o 64 o ymgynghoriadau ar gyfer rhoi'r gorau i ysmegu ar Lefel 2, gydag ystod o 3 ymgynghoriad i 31 ymgynghoriad.
- Roedd chwe fferyllfa wedi darparu cyfanswm o 236 o ymgynghoriadau ar gyfer rhoi'r gorau i ysmegu ar Lefel 3, gydag ystod o 2 i 161 o ymgynghoriadau.
- Roedd cyfanswm o 6 fferyllfa wedi darparu cyfanswm o 648 o frechiadau rhag y fflw, gydag ystod o 78 i 175 o frechiadau.
- Roedd dwy fferyllfa wedi darparu cyfanswm o 249 o ymgynghoriadau Cyflenwi Meddyginiaeth Frys, gydag ystod o 2 i 247 o ymgynghoriadau.
- Roedd chwe fferyllfa wedi darparu cyfanswm o 1216 o sesiynau cymryd cyffuriau o dan oruchwyliaeth.
- Roedd un fferyllfa wedi darparu cyfanswm o 948 o becynnau cyfnewid nodwyddau.
- Roedd 2 fferyllfa wedi darparu cyfanswm o ddim ond 2 becyn 'meddyginiaethau rhag ofn'.

Ymhlith y gwasanaethau estynedig eraill a ddarparwyd yr oedd y canlynol:

- Roedd un fferyllfa yn darparu'r gwasanaeth gofal lliniarol
- Roedd 4 fferyllfa'n darparu'r gwasanaeth Cymorth Meddyginiaethau yn y Cartref
- Roedd dwy fferyllfa'n darparu'r gwasanaeth Cymorth mewn Cartrefi Gofal ac Optimeiddio Meddyginiaethau Lefel 1 a 2
- Roedd saith fferyllfa'n darparu'r gwasanaeth lleihau gwastraff

12.3 Y darpariaeth bresennol o wasanaethau fferyllol y tu allan i ardal y clwstwr

Mae rhai trigolion yn dewis defnyddio contractwyr y tu allan i'r ardal leol ac ardal y Bwrdd Iechyd:

- Er mwyn defnyddio gwasanaethau a gynigir gan Contractwyr Presgripsiynau Dyfeisiau;
- Oherwydd bod y contractiwr hwnnw yn agos at ble maent yn gweithio, yn siopa neu'n mynd at ddibenion hamdden neu am resymau eraill.

Er bod y rhan fwyaf o bresgripsiynau a ysgrifennwyd gan feddygfeydd teulu yn 2019 i 2020 wedi eu gweinyddu gan y 7 fferyllfa yn y clwstwr, cafodd tua 7.6% eu gweinyddu y tu allan i'r clwstwr, yn fwyaf nodedig:

- 4.4% gan fferyllfeydd yn Ne Cynon
- 2.4% gan fferyllfeydd yng nghlwstwr Taf Elái
- 0.2% gan fferyllfeydd yng nghlwstwr Merthyr
- 0.1% ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Aneurin
- 0.3% gan gontractwyr yn Lloegr.

Yn ogystal, mae'n bosibl bod preswylwyr wedi defnyddio un neu fwy o wasanaethau fferyllol a ddarperir gan fferyllfa arall y tu allan i'r clwstwr ac ardal y Bwrdd Iechyd. Fodd bynnag, nid yw'n bosibl mesur hyn o'r data a gofnodwyd.

12.4 Gwasanaethau eraill y GIG

Ni nodwyd unrhyw wasanaethau allweddol eraill gan y GIG yn y clwstwr hwn.

12.5 Y dewis o wasanaethau fferyllol

Rhwng 2019 a 2020, gweinyddodd cyfanswm o 214 o gontractwyr eitemau a ysgrifennwyd gan un o'r meddygfeydd yn yr ardal hon, ac roedd 138 ohonynt y tu allan i ardal y Bwrdd Iechyd.

12.6 Bylchau yn y ddarpariaeth

Atebodd pob un o'r 7 fferyllfa y cwestiwn yn yr holiadur i gontractwyr ynghylch eu gallu i ateb y galw yn sgil unrhyw ddatblygiadau tai yn yr ardal yn y dyfodol. Roedd eu hymatebion fel a ganlyn:

- Mae gan 6 fferyllfa safle digon mawr ar hyn o bryd a digon o staff i ddelio â'r cynnydd yn y galw yn yr ardal.
- Nid oes gan un fferyllfa safle digon mawr na digon o staff, a byddai'n ei chael yn anodd delio â'r cynnydd yn y galw yn yr ardal.

Er nad yw dosbarthu presgripsiynau yn wasanaeth gan y GIG, mae 4 fferyllfa yn darparu gwasanaeth dosbarthu am ddim. Yn ogystal, dywedodd tair fferyllfa eu bod yn dosbarthu presgripsiynau i rai grwpiau o gleifion yn dibynnu ar angen clinigol a phroblemau symudedd, ac i'r rhai sy'n 'gwarchod' oherwydd pandemig y Coronafeirws (COVID-19). O ganlyniad, i'r rhai nad ydynt yn gallu cyrraedd fferyllfa, gallent dderbyn eu meddyginiaethau naill ai gan fferyllfa o fewn y clwstwr neu gan fferyllfa arall mewn ardal gyfagos.

Mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi nodi lleoliad fferyllfeydd ar draws y clwstwr, a'r ffaith y gall y boblogaeth gyrraedd fferyllfa neu feddygfa fferyllol (os yw hyn yn berthnasol) mewn car o fewn 20 munud, a gall y mwyafrif gyrraedd un o fewn 10 munud. Wrth gydnabod nad oes gan bob aelwyd y gallu i ddefnyddio car drwy gydol y dydd, mae natur y clwstwr er hynny yn golygu y bydd cerdded i fferyllfa yn ddewis realistig i lawer o drigolion, ac mae gwasanaethau trafnidiaeth gyhoeddus rheolaidd ar gael i'r rhai nad ydynt yn gallu gwneud y daith gyfan ar droed.

Mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi nodi oriau agor y fferyllfeydd presennol, ac mae o'r farn fod yr oriau agor hyn yn ddigonol i ddiwallu anghenion tebygol trigolion y clwstwr. O ganlyniad, mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi dod i'r casgliad nad oes unrhyw anghenion ar hyn o bryd o ran darparu gwasanaethau hanfodol nad ydynt yn cael eu diwallu gan fferyllfeydd yn y clwstwr.

O ran unrhyw dai y disgwylir iddynt gael eu hadeiladu yn ystod oes y ddogfen hon, mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi ei fodloni, yn seiliedig ar yr ymatebion i holiadur y contractwyr, y gall y fferyllfeydd presennol ateb y galw y byddai unrhyw dai newydd yn ei greu. Mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi dod i'r casgliad felly na fydd unrhyw anghenion ychwanegol yn y dyfodol o ran gwasanaethau hanfodol a ddarperir gan fferyllfeydd yn y clwstwr.

Er nad yw'r un o'r fferyllfeydd yn darparu'r gwasanaeth Adolygu Defnyddio Cyfarpar na'r gwasanaeth Addasu Cyfarpar Stoma, nodir mai un o'r rhesymau pam y caiff presgripsiynau eu gweinyddu y tu allan i'r clwstwr yw oherwydd eu bod wedi'u hanfon at Gontractiwr Presgripsiynau Dyfeisiau Bydd cleifion felly yn gallu cael mynediad at y ddau wasanaeth hyn drwy'r contractwyr hynny. Oherwydd hynny, nid yw Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi canfod unrhyw fylchau presennol yn y ddarpariaeth o'r gwasanaethau uwch hyn yn y clwstwr nac unrhyw fylchau sy'n debygol o godi yn y dyfodol, ac nid yw wedi canfod ychwaith fod angen gwell mynediad atynt.

Mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi ei fodloni hefyd, yn seiliedig ar y wybodaeth yn yr adrannau blaenorol, nad oes unrhyw fylchau yn y ddarpariaeth bresennol o wasanaethau uwch ac estynedig, ac na fydd unrhyw fylchau yn y dyfodol o ran y gwasanaethau hyn ychwaith.

Bydd Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg yn parhau i adolygu'r ddarpariaeth o wasanaethau, ond mae wedi dod i'r casgliad nad oes unrhyw angen ar hyn o bryd a fyddai'n cyfiawnhau cais am fangreoedd newydd neu ychwanegol, ac na fydd unrhyw angen o'r fath yn y dyfodol ychwaith.

13 Clwstwr y Rhondda

Trosolwg

Mae clwstwr y Rhondda yn gwasanaethu poblogaeth o 88,368 (Partneriaeth Cydwasanaethau GIG Cymru, 2020) mewn ardaloedd trefol yn bennaf gyda phocedi o ardaloedd gwledig. Mae 27 o fferyllfeydd yn y clwstwr a 12 meddygfa.

Mae disgwyl i boblogaeth awdurdod lleol Rhondda Cynon Taf dyfu gan hyd at 2.5% rhwng 2018 a 2028. Disgwylir y bydd gan y sir boblogaeth o ryw 246,100 erbyn 2028, sy'n golygu mai hon fydd y trydydd awdurdod lleol mwyaf yng Nghymru. Rhagwelir hefyd y bydd y boblogaeth yn parhau i heneiddio.

Mae gan glwstwr y Rhondda lefel uwch o amddifadedd a thlodi o'i gymharu â'r cyfartaledd i Gymru.

Mae gan glwstwr y Rhondda ddisgwyliad oes is adeg geni i fenywod ac i ddynion o'i gymharu â'r cyfartaledd i Gymru.

Yn gyffredinol, mae cyfradd amcangyfrifedig uwch o gyflyrau cronig yn y clwstwr hwn o'i chymharu â'r cyfartaledd i Gymru, ac eithrio yn achos methiant y galon. Gan y glwstwr hwn hefyd mae'r drydedd gyfradd amcangyfrifedig uchaf ar gyfer clefyd rhwystrol cronig yr ysgyfaint (COPD), diabetes a chlefyd coronaidd y galon ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg. Gan y clwstwr hwn yn ogystal y mae'r bedwaredd gyfradd amcangyfrifedig uchaf ar gyfer strôc a phyliau ischaemig byrhoedlog.

Yn gyffredinol, mae proffil gwaeth ar gyfer risg ymddygiadol a chlinigol, ac felly mae angen canolbwyntio'n ddi-ball ar gymorth ar gyfer rhoi'r gorau i ysmegu, rheoli gordewdra ac atal camddefnyddio alcohol. Yn ogystal, mae'r gyfradd amcangyfrifedig ar gyfer gorbwysedd yn uwch na'r cyfartaledd i Gymru. Gallai rheoli'r risg hon a risg Ffibriliad Atriaidd yn well helpu i leihau'r gyfradd uwch na'r cyfartaledd ar gyfer strôc yn y Rhondda.

13.1 Prif nodweddion y boblogaeth

13.1.1 Amcanestyniadau poblogaeth 2018 i 2028

Rhagwelir y bydd poblogaeth Rhondda Cynon Taf yn tyfu gan hyd at 2.5%, sef y degfed cynnydd canrannol mwyaf o'r holl awdurdodau lleol yng Nghymru. Disgwylir y bydd gan y sir boblogaeth o ryw 246,100 erbyn 2028, sy'n golygu mai hon fydd y trydydd awdurdod lleol mwyaf yng Nghymru. Ymfudo net fydd yn achosi'r cynnydd hwn yn bennaf h.y. nifer uwch o bobl sy'n symud i'r ardal na'r nifer o bobl sy'n symud i ffwrdd. Disgwylir i'r nifer o enedigaethau ostwng ac i'r nifer o farwolaethau gynyddu, a fydd yn arwain at newid naturiol negatif (mwy o farwolaethau na genedigaethau). Disgwylir i'r boblogaeth gynyddu ar draws pob grŵp oedran, ac eithrio yn achos plant a phobl ifanc rhwng 0 a 15 oed lle disgwylir i'r boblogaeth ostwng. Bydd y cynnydd mwyaf yn y boblogaeth yn y grŵp oedran dros 65 oed a throsodd ac yna'r grŵp

oedran 75 oed a throsodd. Rhagwelir y bydd y boblogaeth yn parhau i heneiddio yn yr awdurdod lleol.

13.1.2 Disgwyliad oes, disgwyliad oes iach a'r 'bwllch anghydraddoldeb' (2015 i 2017)

- Mae gan glwstwr y Rhondda ddisgwyliad oes adeg geni is i fenywod ac i ddynion o'i gymharu â'r cyfartaledd i Gymru (tabl 13.1).
- Dim ond ar lefel awdurdod lleol y mae data am ddisgwyliad oes iach ar gael (nifer y blynyddoedd y gall person ddisgwyl byw mewn ieched da). I Rhondda Cynon Taf, 56.5 mlynedd yw disgwyliad oes iach i ddynion, a 60.2 mlynedd i fenywod. I Gymru, y disgwyliad oes iach yw 61.4 mlynedd i ddynion a 62 mlynedd i fenywod.
- Cyfeirir at y gwahaniaethau mewn disgwyliad oes iach sy'n bodoli ar draws ardal, o'r ardal fwyaf difreintiedig i'r lleiaf difreintiedig, fel y 'bwllch anghydraddoldeb'. Y bwllch anghydraddoldeb ar gyfer disgwyliad oes iach yn Rhondda Cynon Taf yw 6.7 o flynyddoedd i ddynion a 4.3 o flynyddoedd i fenywod.

(Ffynhonnell: Arsyllfa Iechyd Cyhoeddus Cymru Adnodd PHOF (2017) gan ddefnyddio data SYG a LIC))

Tabl 13.1: Disgwyliad oes adeg geni i fenywod ac i ddynion, 2015 i 2017

Ardal	Benywod adeg eu geni (blynyddoedd)	Dynion adeg eu geni (blynyddoedd)
Gogledd y Rhondda	81.4	76.1
De'r Rhondda	79.7	76.1
Rhondda Cynon Taf	81.0	77.5
Cymru	82.3	78.3

Ffynhonnell: Arsyllfa Iechyd Cyhoeddus Cymru gan ddefnyddio data SYG (Offeryn PHOF, 2019)

13.1.3 Amddifadedd

Mae'r cysylltiad rhwng amddifadedd ac ieched gwael yn cael ei gydnabod yn eang. Mae'r crynodiad uchaf o'r ardaloedd mwyaf difreintiedig yn ardal y Bwrdd Iechyd i'w cael yng nghlwtwr y Rhondda.

Tabl 13.2: Amcangyfrif o'r ganran o gleifion sy'n byw yn y 40% o'r ardaloedd mwyaf difreintiedig yng Nghymru (2015)

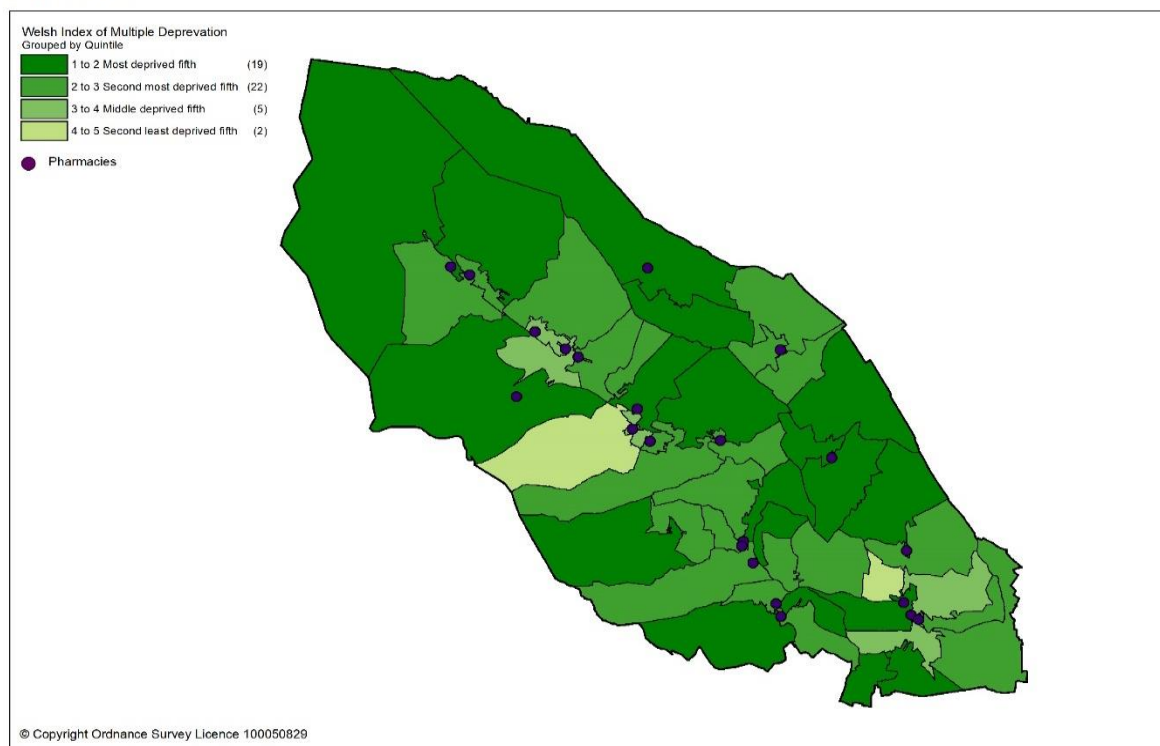
Ardal	Canran
Gogledd y Rhondda	82.7
De'r Rhondda	86.3
BIP Cwm Taf Morgannwg	57.1

Ffynhonnell: Arsyllfa Iechyd Cyhoeddus Cymru (2019).

Mae'r map isod yn rhoi syniad o'r lefelau o amddifadedd yn y clwtwr. Fel y gwelir ar y map, mae pob un o'r fferyllfeydd mewn ardaloedd lle mae lefelau uwch o amddifadedd, neu'n agos at yr ardaloedd hynny.

Map 13.1 - Ardaloedd Cynnyrch Ehangach Haen Is (ACEHlau) yng nghlwtwr y Rhondda, wedi eu grwpio mewn cwintelau yn ôl Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru 2019

Rhondda Cluster

13.1.4 Proffil iechyd

Yn gyffredinol, mae gan glwtwr y Rhondda gyfradd amcangyfrifedig uwch ar gyfer yr holl gyflyrau cronig na'r cyfartaledd i Gymru, ac eithrio yn achos methiant y galon. Gan y clwtwr hwn hefyd y mae'r drydedd gyfradd amcangyfrifedig uchaf ar gyfer clefyd rhwystrol cronig yr ysgyfaint (COPD) (3.2%), diabetes (7.0%) a chlefyd coronaidd y galon (4.1%) ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg. Mae gan y clwtwr y bedwaredd gyfradd amcangyfrifedig uchaf ar gyfer strôc a phyliau ischaemig byrhoedlog (2.3%).

Tabl 13.3: Y gyfradd amcangyfrifedig ar ffurf canran ar gyfer cyflyrau cronig, ar sail cleifion ar gofrestrau meddygon teulu, fesul clwtwr, awdurdod lleol, Bwrdd Iechyd ac i Gymru gyfan, 2019.

Ardal	Canran					
	Asthma	Clefyd coronaidd y galon	COPD	Diabetes	Methiant y galon	Strôc a Phyliau Ischaemig Byrhoedlog
Rhondda	7.3	4.1	3.2	7.0	0.9	2.3
Rhondda Cynon Taf	7.2	3.8	2.8	6.6	0.9	2.1
BIP Cwm Taf Morgannwg	7.4	3.9	2.7	6.6	1.0	2.3
Cymru	7.1	3.6	2.4	6.1	1.1	2.1

Ffynhonnell: Y Fframwaith Ansawdd a Chanlyniadau 2019

Mae'r ganran gyfartalog o gleifion sydd wedi'u cofrestru â chyflwr iechyd meddwl yn y Bwrdd Iechyd yn debyg i'r ganran gyfartalog o bobl â chyflwr iechyd meddwl yng Nghymru gyfan. Mae'r ganran o gleifion sydd wedi'u cofrestru â dementia yn is na'r cyfartaledd i Gymru.

Tabl 13.4: Y ganran o gleifion a gofrestrwyd gyda chyflwr iechyd meddwl fesul awdurdod lleol, Bwrdd Iechyd ac i Gymru gyfan, 2019.

Ardal	Iechyd Meddwl (canran)	Dementia (canran)
Rhondda	1.0	0.6
Rhondda Cynon Taf	0.9	0.6
BIP Cwm Taf Morgannwg	1.0	0.6
Cymru	1.0	0.7

Ffynhonnell: Y Fframwaith Ansawdd a Chanlyniadau 2019

Clwstwr y Rhondda sydd â'r drydedd gyfradd amcangyfrifedig uchaf ar gyfer gorbwysedd ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg.

Tabl 13.5: Y gyfradd amcangyfrifedig ar ffurf canran ar gyfer Gorbwysedd a Ffibriliad Atriaidd, ar sail cleifion ar gofrestrau meddygon teulu fesul awdurdod lleol, Bwrdd Iechyd ac i Gymru gyfan, 2019.

Ardal	Ffibriliad Atriaidd (canran)	Gorbwysedd (canran)
Rhondda	2.3	17.9
Rhondda Cynon Taf	2.3	16.9
BIP Cwm Taf Morgannwg	2.4	16.9
Cymru	2.3	15.8

Ffynhonnell: Y Fframwaith Ansawdd a Chanlyniadau 2019

Mae llawer o'r ffactorau sy'n cyfrannu at yr anghydraddoldebau mewn iechyd a lles yn rhai y gellir eu hatal. Mae'r goblygiadau iechyd a chymdeithasol hirdymor yn sgil ymddygiadau niweidiol yn niferus. Yn benodol, mae pum ymddygiad niweidiol yn cyfrannu at y pedwar prif achos o glefyd sydd yn eu tro yn cyfrif am 64% o farwolaethau cynamserol: canser, clefyd y galon, strôc a diabetes.

Mae Tabl 13.6 yn dangos y ganran o oedolion sy'n hunan-adrodd y pum ymddygiad niweidiol hyn, lle ystyrir bod canran is ar gyfer ysmegu'n amlach ac yfed mwy na'r hyn a argymhellir yn fwy buddiol, fel ag y mae canran uwch o oedolion o oedran gweithio sydd o bwysau iach, sy'n bodloni'r canllawiau gweithgarwch corfforol ac sy'n bwyta eu 5 y dydd.

Yn gyffredinol yng nghlwtwr y Rhondda, mae'r ganran o oedolion sy'n adrodd ymddygiadau sy'n hybu canlyniadau iechyd iach yn is na'r ganran i Fwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg a'r cyfartaledd i Gymru, heblaw am yfed yn fwy na'r hyn a argymhellir. Fodd bynnag, dylid nodi bod gan Rhondda Cynon Taf lefel uwch o dderbyniadau i'r ysbyty sy'n gysylltiedig ag alcohol na'r cyfartaledd i Gymru, a'r ail lefel uchaf ymysg yr awdurdodau lleol o farwolaethau oherwydd alcohol yn benodol ac o farwolaethau y gellir eu priodoli i alcohol ar gyfer 2015-17. (Ffynhonnell: PHWO 2019)

Tabl 13.6: Canran yr oedolion (16 oed a throsodd) a nododd fod eu ffordd o fyw yn cynnwys yr isod, fesul clwstwr, awdurdod lleol, Bwrdd Iechyd ac i Gymru, 2016 i 2018

Ardal	Nifer Poblogaeth clwstwr meddygon teulu 16 oed ac uwch	Ysmygu	Yfed mwy na'r hyn a argymhellir	Canran		Bwyta 5 y dydd
				Oedolion o oedran gweithio o bwysau iach	Dilyn y canllawiau o ran digon o weithgarwch corfforol	
Gogledd y Rhondda	29,020	24.3	16.8	34.7	47.3	19.9
De'r Rhondda	43,526	24.4	16.9	35.2	48.0	20.3
BIP Cwm Taf Morgannwg	379,984	21.1	18.3	37.4	51.2	22.3
Cymru	2,642,152	19.2	18.9	39.1	52.8	23.4

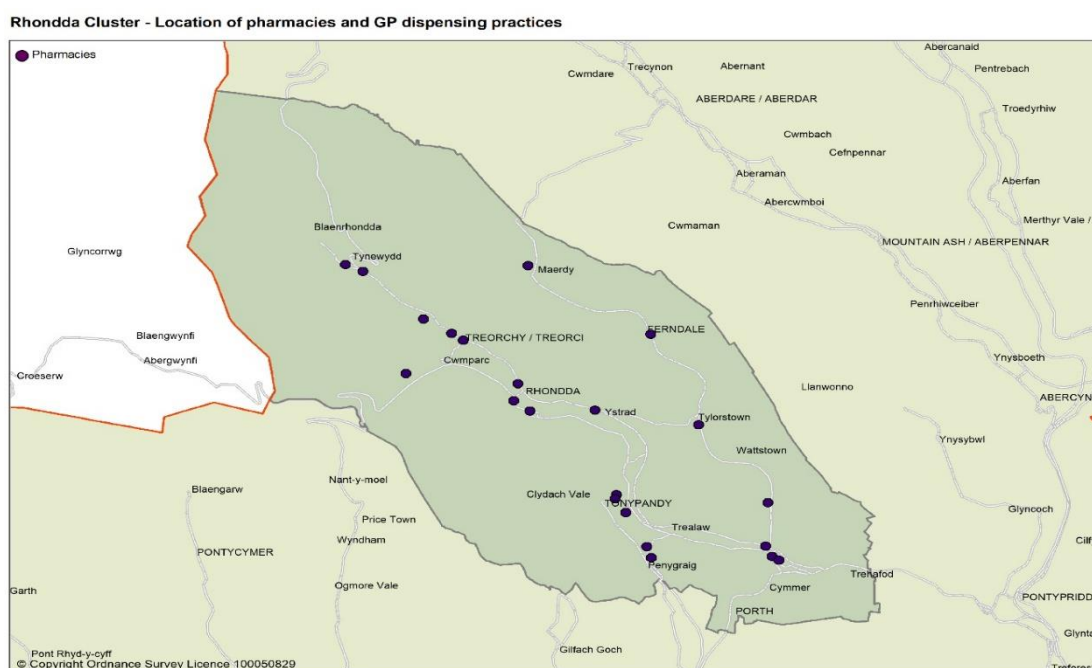
Ffynhonnell: Arsyllfa Iechyd Cyhoeddus Cymru, gan ddefnyddio Arolwg Cenedlaethol Cymru (LIC), WDS (NWIS) a MALIC 2014 (LIC). Sylwer bod y dangosydd ar gyfer pwysau iach yn cael ei gyfrifo ar sail oedolion o oedran gweithio yn unig (sef pobl 16-64 oed).

13.2 Y darpariaeth bresennol o wasanaethau fferyllol yn ardal y clwstwr

Mae 27 o fferyllfeydd yng nghlwestwr y Rhondda sy'n cael eu gweithredu gan naw contractiwr gwahanol (gweler Atodiad L am ragor o fanylion).

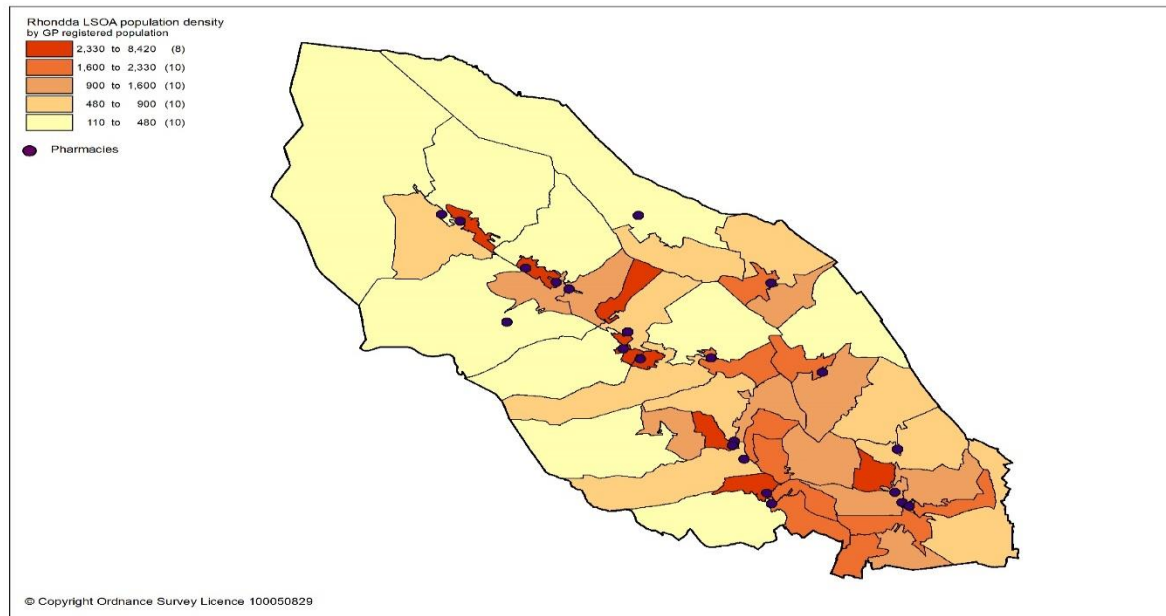
Rhwng 2019 a 2020, cafodd 96.5% o eitemau ar bresgripsiwn a ysgrifennwyd gan y 12 meddygfa yng nghlwestwr y Rhondda eu gweinyddu gan un o'r 27 fferyllfa yn y clwstwr, a gweinyddwyd 0.9% o eitemau yn bersonol.

Map 13.2: Y ddarpariaeth o wasanaethau fferyllol yng nghlwestwr y Rhondda

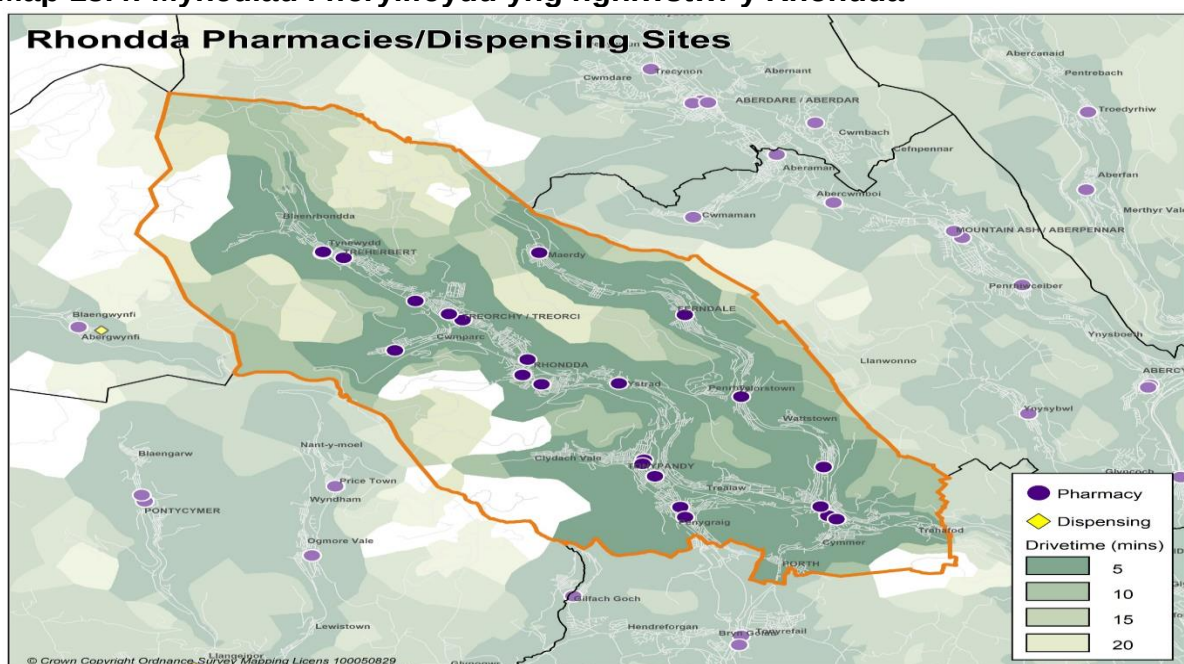
Mae'r fferyllfeydd mewn ardaloedd lle mae dwysedd poblogaeth uwch fel y dangosir gan y rhannau tywyllach yn y map isod.

Map 13.3: Lleoliad fferyllfeydd a meddygfeydd fferyllol yng nghlwtwr y Rhondda o gymharu â dwysedd poblogaeth

Gall pob un o drigolion y clwtwr gyrraedd un o'r 12 fferyllfa mewn car o fewn 20 munud. Gall y mwyafrif gyrraedd fferyllfa o fewn deg munud. Mae'r ardaloedd gwyn ar y map yn dangos lle mae'n cymryd mwy nag 20 munud i gyrraedd fferyllfa. Mae'r rhan fwyaf o ardaloedd yn fryniog neu'n fynyddig gyda ffermydd gwynt, wedi'u hamgylchynu gan ardaloedd coetir, ac felly mae'n annhebygol y bydd yr ardaloedd hyn yn cael eu poblogi. Mae'r ardal i'r de yn laswelltir agored gyda chaeau ger coetiroedd Gelliwion, ac eto mae'n annhebygol o gael ei phoblogi.

Map 13.4: Mynediad i fferyllfeydd yng nghlwtwr y Rhondda

Wrth fwrw golwg dros oriau agor yr 27 fferyllfa:

- Nid yw'r un fferyllfa ar agor saith diwrnod yr wythnos.
- Mae pedair fferyllfa ar agor o ddydd Llun i ddydd Sadwrn.
- Mae 20 fferyllfa ar agor o ddydd Llun i ddydd Gwener a bore Sadwrn.
- Mae tair fferyllfa ar agor o ddydd Llun i ddydd Gwener.

Rhaid i bob fferyllfa agor am ei horiau contractiol craidd, sef 40 awr yr wythnos. Dim ond o gael caniatâd y Bwrdd Iechyd y gellir newid yr oriau agor hyn. Gall yr fferyllfa newid ei horiau ychwanegol neu eu horiau atodol o roi 90 diwrnod o rybudd i'r Bwrdd Iechyd. O fewn y clwstwr, mae oriau agor ac oriau cau yn amrywio:

Diwrnodau	Rhychwant oriau agor	Rhychwant oriau cau
Dydd Llun i Ddydd Gwener	8.30am i 9.00am	5.30pm i 6.00pm*
Dydd Sadwrn	8.45am i 10.00am	12.00pm i 5.30pm
Dydd Sul	Ar gau	Ar gau

*Mae pum fferyllfa yn cau yn gynharach ddydd Iau rhwng 12:30pm a 1.00pm, ac mae 12 fferyllfa yn cau rhwng 4.00pm a 5.00pm.

Mae'r manylion llawn am oriau agor fferyllfeydd yn y clwstwr i'w gweld yn Atodiad L.

Ymatebodd pob un o'r 27 fferyllfa i holiadur y contractiwr, ac mae 26 ohonynt yn gweinyddu'r holl gyfarpar a restrir yn Rhan IX y Tariff Cyffuriau. Nid yw un fferyllfa yn dosbarthu unrhyw gyfarpar.

Rhwng 2019 a 2020, cynigiodd 25 o fferyllfeydd y gwasanaeth Adolygu'r Defnydd o Feddyginiaethau, a darparwyd cyfanswm o 8,032 o adolygiadau o 10,000 o adolygiadau posibl. Roedd 5 fferyllfa wedi darparu'r uchafswm o 400 o adolygiadau.

Rhwng 2019 a 2020, cynigiodd 20 fferyllfa'r gwasanaeth Adolygu Meddyginiaethau wrth Ryddhau, a darparwyd cyfanswm o 505 o adolygiadau o 2,800 o adolygiadau posibl. Nid oedd yr un fferyllfa wedi darparu'r uchafswm o 140 o adolygiadau.

Rhwng 2019 a 2020, roedd y gwasanaethau estynedig canlynol yn cael eu darparu gan fferyllfeydd yn y clwstwr:

- Roedd 23 o fferyllfeydd wedi darparu cyfanswm o 614 o ymgynghoriadau atal cenhedlu brys, gydag ystod o 1 i 67 o ymgynghoriadau.
- Roedd 14 fferyllfa wedi darparu cyfanswm o 87 o ymgynghoriadau ar gyfer rhoi'r gorau i ysmegu ar Lefel 2, gydag ystod o 1 ymgynghoriad i 22 ymgynghoriad.
- Roedd 21 fferyllfa wedi darparu cyfanswm o 591 o ymgynghoriadau ar gyfer rhoi'r gorau i ysmegu ar Lefel 3, gydag ystod o 2 i 50 o ymgynghoriadau.
- Roedd 21 o fferyllfeydd wedi darparu cyfanswm o 1594 o frechiadau rhag y fflw, gydag ystod o 2 i 189 o frechiadau.
- Roedd chwe fferyllfa wedi darparu cyfanswm o 16 o ymgynghoriadau Cyflenwi Meddyginiaeth Frys, gydag ystod o 1 i 7 ymgynghoriad.
- Roedd 25 fferyllfa wedi darparu cyfanswm o 3347 o sesiynau cymryd cyffuriau o dan oruchwyliaeth.

- Roedd 8 fferyllfa wedi darparu cyfanswm o 5869 o becynnau cyfnewid nodwyddau.
- Roedd 3 fferyllfa wedi darparu cyfanswm o ddim ond 4 pecyn 'meddyginiaethau rhag ofn'.

Ymhlith y gwasanaethau estynedig eraill a ddarparwyd yr oedd y canlynol:

- Roedd 2 fferyllfa yn darparu'r gwasanaeth gofal lliniarol
- Roedd 25 fferyllfa'n darparu'r gwasanaeth Cymorth Meddyginiaethau yn y Cartref
- Roedd chwe fferyllfa'n darparu'r gwasanaeth Cymorth mewn Cartrefi Gofal ac Optimeiddio Meddyginiaethau Lefel 1 a 2
- Roedd 19 fferyllfa'n darparu'r gwasanaeth lleihau gwastraff

13.3 Y darpariaeth bresennol o wasanaethau fferyllol y tu allan i ardal y clwstwr

Mae rhai trigolion yn dewis defnyddio contractwyr y tu allan i'r ardal leol ac ardal y Bwrdd Iechyd:

- Er mwyn defnyddio gwasanaethau a gynigir gan Contractwyr Presgripsiynau Dyfeisiau;
- Oherwydd bod y contractiwr hwnnw yn agos at ble maent yn gweithio, yn siopa neu'n mynd at ddibenion hamdden neu am resymau eraill.

Er bod y rhan fwyaf o bresgripsiynau a ysgrifennwyd gan feddygfeydd teulu yn 2019 i 2020 wedi eu gweinyddu gan y fferyllfeydd yn y clwstwr, cafodd tua 2.6% eu gweinyddu y tu allan i'r clwstwr, yn fwyaf nodedig:

- 1.9% gan fferyllfeydd yng nghlwstwr Taf Elái
- 0.1% gan fferyllfeydd yng nghlwstwr De Cynon
- 0.1% ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Caerdydd a'r Fro
- 0.3% gan gontractwyr yn Lloegr.

Yn ogystal, mae'n bosibl bod preswylwyr wedi defnyddio un neu fwy o wasanaethau fferyllol a ddarperir gan fferyllfa arall y tu allan i'r clwstwr ac ardal y Bwrdd Iechyd. Fodd bynnag, nid yw'n bosibl mesur hyn o'r data a gofnodwyd.

13.4 Gwasanaethau eraill y GIG

Mae Ysbyty Cwm Rhondda a'r Uned Mân Anafiadau wedi'u lleoli yn y clwstwr, yn ogystal â'r uned cleifion mewnol ar gyfer iechyd meddwl, Ysbyty George Thomas.

13.5 Y dewis o wasanaethau fferyllol

Fel y gwelir yn adrannau 13.2 ac 13.3, mae'r rhai sy'n byw yn ardal y clwstwr ac sydd wedi cofrestru ag un o'r meddygfeydd fel arfer yn dewis defnyddio un o'r fferyllfeydd yn yr un clwstwr er mwyn casglu eu presgripsiynau. Mae'r rhai sy'n mynd

y tu hwnt i'r clwstwr fel arfer yn gwneud hynny er mwyn defnyddio fferyllfa gyfagos yn ardal y Bwrdd Iechyd. Mae nifer fach o bobl yn dewis casglu eu presgripsiwn gan fferyllfa neu gontractiwr cyfarpar y tu allan i ardal y Bwrdd Iechyd.

Rhwng 2019 a 2020, gweinyddodd cyfanswm o 301 o gontractwyr eitemau a ysgrifennwyd gan un o'r meddygfeydd yn yr ardal hon, ac roedd 199 ohonynt y tu allan i ardal y Bwrdd Iechyd. Cafodd 7,534 o'r eitemau eu gweinyddu yn Lloegr.

13.6 Bylchau yn y ddarpariaeth

Atebodd pob un o'r 27 fferyllfa y cwestiwn yn yr holiadur i gontractwyr ynghylch eu gallu i ateb y galw yn sgil unrhyw ddatblygiadau tai yn yr ardal yn y dyfodol. Roedd eu hymatebion fel a ganlyn:

- Mae gan 24 o fferyllfeydd safle digon mawr ar hyn o bryd a digon o staff i ddelio â'r cynnydd yn y galw yn yr ardal.
- Nid oes gan dair fferyllfa safle digon mawr na digon o staff ar hyn o bryd, ond gallent wneud addasiadau i ddelio â'r cynnydd yn y galw yn yr ardal.

Er nad yw dosbarthu presgripsiynau yn wasanaeth gan y GIG, mae 18 fferyllfa yn darparu gwasanaeth dosbarthu am ddim. Yn ogystal, dywedodd 7 fferyllfa eu bod yn dosbarthu presgripsiynau i rai grwpiau o gleifion, yn dibynnu ar angen clinigol a phroblemau symudedd. O ganlyniad, i'r rhai nad ydynt yn gallu cyrraedd fferyllfa, gallent dderbyn eu meddyginiaethau naill ai gan fferyllfa o fewn y clwstwr neu gan fferyllfa arall mewn ardal gyfagos.

Mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi nodi lleoliad fferyllfeydd ar draws y clwstwr, a'r ffaith y gall y boblogaeth gyrraedd fferyllfa mewn car o fewn 20 munud, gyda'r mwyafrif o fewn 10 munud. Wrth gydnabod nad oes gan bob aelwyd y gallu i ddefnyddio car drwy gydol y dydd, mae natur y clwstwr er hynny yn golygu y bydd cerdded i fferyllfa yn ddewis realistig i lawer o drigolion, ac mae gwasanaethau trafnidiaeth gyhoeddus rheolaidd ar gael i'r rhai nad ydynt yn gallu gwneud y daith gyfan ar droed.

Mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi nodi oriau agor y fferyllfeydd presennol, ac mae o'r farn fod yr oriau agor hyn yn ddigonol i ddiwallu anghenion tebygol trigolion y clwstwr. O ganlyniad, mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi dod i'r casgliad nad oes unrhyw anghenion ar hyn o bryd o ran darparu gwasanaethau hanfodol nad ydynt yn cael eu diwallu gan fferyllfeydd yn y clwstwr.

O ran unrhyw dai y disgwylir iddynt gael eu hadeiladu yn ystod oes y ddogfen hon, mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi ei fodloni, yn seiliedig ar yr ymatebion i holiadur y contractwyr, y gall y fferyllfeydd presennol ateb y galw y byddai unrhyw dai newydd yn ei greu. Mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi dod i'r casgliad felly na fydd unrhyw anghenion ychwanegol yn y dyfodol o ran gwasanaethau hanfodol a ddarperir gan fferyllfeydd yn y clwstwr.

Er nad yw'r un o'r fferyllfeydd yn darparu'r gwasanaeth Adolygu Defnyddio Cyfarpar na'r gwasanaeth Addasu Cyfarpar Stoma, nodir mai un o'r rhesymau pam y caiff

presgripsiynau eu gweinyddu y tu allan i'r clwstwr yw oherwydd eu bod wedi'u hanfon at Gontractiwr Presgripsiynau Dyfeisiau Bydd cleifion felly yn gallu cael mynediad at y ddau wasanaeth hyn drwy'r contractwyr hynny. Oherwydd hynny, nid yw Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi canfod unrhyw fylchau presennol yn y ddarpariaeth o'r gwasanaethau uwch hyn yn y clwstwr nac unrhyw fylchau sy'n debygol o godi yn y dyfodol, ac nid yw wedi canfod ychwaith fod angen gwell mynediad atynt.

Mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi ei fodloni hefyd, yn seiliedig ar y wybodaeth yn yr adrannau blaenorol, nad oes unrhyw fylchau yn y ddarpariaeth bresennol o wasanaethau uwch ac estynedig, ac na fydd unrhyw fylchau yn y dyfodol o ran y gwasanaethau hyn ychwaith.

Bydd Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg yn parhau i adolygu'r ddarpariaeth o wasanaethau, ond mae wedi dod i'r casgliad nad oes unrhyw angen ar hyn o bryd a fyddai'n cyfiawnhau cais am fangreoedd newydd neu ychwanegol, ac na fydd unrhyw angen o'r fath yn y dyfodol ychwaith.

14 Clwstwr De Cynon

Trosolwg

Mae clwstwr De Cynon yn gwasanaethu poblogaeth o 30,983 (Partneriaeth Cydwasanaethau GIG Cymru, 2020) mewn ardaloedd trefol yn bennaf gyda phocedi o ardaloedd gwledig. Mae 8 o fferyllfeydd yn y clwstwr a 5 meddygfa.

Mae disgwyl i boblogaeth awdurdod lleol Rhondda Cynon Taf dyfu gan hyd at 2.5% rhwng 2018 a 2028. Disgwylir y bydd gan y sir boblogaeth o ryw 246,100 erbyn 2028, sy'n golygu mai hon fydd y trydydd awdurdod lleol mwyaf yng Nghymru. Rhagwelir hefyd y bydd y boblogaeth yn parhau i heneiddio.

Mae gan glwstwr De Cynon lefel uwch o amddifadedd a thlodi o'i gymharu â'r cyfartaledd i Gymru.

Mae gan glwstwr De Cynon ddisgwyliad oes adeg geni is i fenywod ac i ddynion, o'i gymharu ag awdurdod lleol Rhondda Cynon Taf a'r cyfartaledd i Gymru.

Yn gyffredinol, mae'r gyfradd amcangyfrifedig o gyflyrau cronig yn y clwstwr yn uwch o'i chymharu â'r cyfartaledd i Gymru, ac eithrio yn achos strôc a phyliau ischaemig byrhoedlog. Y gyfradd amcangyfrifedig ar gyfer clefyd rhwystrol cronig yr ysgyfaint (COPD) a methiant y galon yw'r uchaf o'r holl glystyrau ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg, a'r gyfradd ar gyfer diabetes yw'r uchaf o'r holl glystyrau hefyd heblaw am un clwstwr sydd â'r un gyfradd. Mae'r gyfradd amcangyfrifedig ar gyfer cyflyrau iechyd meddwl a dementia yn is na'r cyfartaledd i Gymru.

Yn gyffredinol, mae proffil gwaeth ar gyfer risg ymddygiadol a chlinigol, ac felly mae angen canolbwyntio'n ddi-ball ar gymorth ar gyfer rhoi'r gorau i ysmegu, rheoli gordewdra ac atal camddefnyddio alcohol. De Cynon sydd â'r gyfradd

amcangyfrifedig uchaf ond un ar gyfer gorbwysedd o'r holl glystyrau ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg. Byddai canfod achosion o orbwysedd yn gynnwys a rheoli'r cyflwr yn well yn lleihau'r gyfradd uwch na'r cyfartaledd o fethiant y galon a chlefyd coronaidd y galon.

14.1 Prif nodweddion y boblogaeth

14.1.1 Amcanestyniad poblogaeth

Rhagwelir y bydd poblogaeth Rhondda Cynon Taf yn tyfu gan hyd at 2.5%, sef y degfed cynnydd canrannol mwyaf o'r holl awdurdodau lleol yng Nghymru. Disgwylir y bydd gan y sir boblogaeth o ryw 246,100 erbyn 2028, sy'n golygu mai hon fydd y trydydd awdurdod lleol mwyaf yng Nghymru. Ymfudo net fydd yn achosi'r cynnydd hwn yn bennaf h.y. nifer uwch o bobl sy'n symud i'r ardal na'r nifer o bobl sy'n symud i ffwrdd. Disgwylir i'r nifer o enedigaethau ostwng ac i'r nifer o farwolaethau gynyddu, a fydd yn arwain at newid naturiol negatif (mwy o farwolaethau na genedigaethau). Disgwylir i'r boblogaeth gynyddu ar draws pob grŵp oedran, ac eithrio yn achos plant a phobl ifanc rhwng 0 a 15 oed lle disgwylir i'r boblogaeth ostwng. Bydd y cynnydd mwyaf yn y boblogaeth yn y grŵp oedran dros 65 oed a throsodd ac yna'r grŵp oedran 75 oed a throsodd. Rhagwelir y bydd y boblogaeth yn parhau i heneiddio yn yr awdurdod lleol.

14.1.2 Disgwyliad oes, disgwyliad oes iach a'r 'bwlch anghydraddoldeb' (2015 i 2017)

- Mae gan glwstwr De Cynon ddisgwyliad oes adeg geni is i fenywod ac i ddynion, o'i gymharu ag awdurdod lleol Rhondda Cynon Taf a'r cyfartaledd i Gymru (tabl 14.1).
- Dim ond ar lefel awdurdod lleol y mae data am ddisgwyliad oes iach ar gael (nifer y blynyddoedd y gall person ddisgwyl byw mewn ieuchyd da). I Rhondda Cynon Taf, 56.5 mlynedd yw disgwyliad oes iach i ddynion, a 60.2 mlynedd i fenywod. I Gymru, y disgwyliad oes iach yw 61.4 mlynedd i ddynion a 62 mlynedd i fenywod.
- Cyfeirir at y gwahaniaethau mewn disgwyliad oes iach sy'n bodoli ar draws ardal, o'r ardal fwyaf difreintiedig i'r lleiaf difreintiedig, fel y 'bwlch anghydraddoldeb'. Y bwlch anghydraddoldeb ar gyfer disgwyliad oes iach yn Rhondda Cynon Taf yw 6.7 o flynyddoedd i ddynion a 4.3 o flynyddoedd i fenywod.

(Ffynhonnell: Arsyllfa Iechyd Cyhoeddus Cymru Adnodd PHOF (2017) gan ddefnyddio data SYG a LIC)

Tabl 14.1: Disgwyliad oes adeg geni i fenywod ac i ddynion, 2015 i 2017

Ardal	Benywod adeg eu geni (blynyddoedd)	Dynion adeg eu geni (blynyddoedd)
De Cynon	80.4	76.8
Rhondda Cynon Taf	81.0	77.5
Cymru	82.3	78.3

Ffynhonnell: Arsyllfa Iechyd Cyhoeddus Cymru Adnodd PHOF (2017) gan ddefnyddio data SYG a LIC))

14.1.3 Amddifadedd

Mae'r cysylltiad rhwng amddifadedd ac iechyd gwael yn cael ei gydnabod yn eang. Mae crynodiad uchel o'r ardaloedd mwyaf difreintiedig yng Nghymru yng nghlwstwr De Cynon (78.9%).

Tabl 14.2: Amcangyfrif o'r ganran o gleifion sy'n byw yn y 40% o'r ardaloedd mwyaf difreintiedig yng Nghymru (2015)

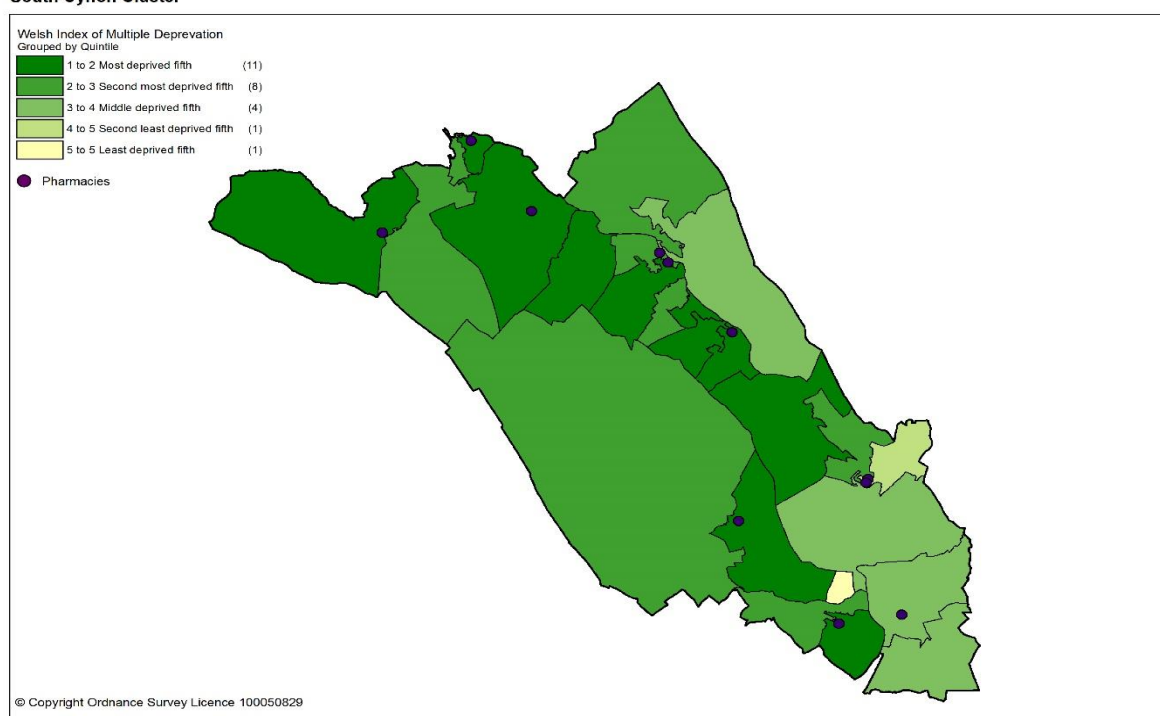
Ardal	Canran
De Cynon	78.9
BIP Cwm Taf Morgannwg	57.1

Ffynhonnell: Cynhyrchwyd gan Arsyllfa Iechyd Cyhoeddus Cymru gan ddefnyddio data WDS (NWIS) a MALIC 2004 (LIC)

Mae'r map isod yn rhoi syniad o'r lefelau o amddifadedd yn y clwstwr. Fel y gwelir ar y map, mae pob un o'r fferyllfeydd mewn ardaloedd lle mae lefelau uwch o amddifadedd, neu'n agos at yr ardaloedd hynny.

Map 14.1 - Ardaloedd Cynnyrch Ehangach Haen Is (ACEHlau) yng nghlwstwr De Cynon, wedi eu grwpio mewn cwintelau yn ôl Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru 2019

South Cynon Cluster

14.1.4 Proffil iechyd

Mae gan glwstwr De Cynon gyfradd amcangyfrifedig uwch o glefydau cronig na'r cyfartaledd i Gymru, ac eithrio yn achos strôc a phyliau ischaemig byrhoedlog lle mae cyfradd De Cynon yn achos y cyflyrau hyn yn debyg i'r un ar gyfer Cymru gyfan. Y gyfradd amcangyfrifedig ar gyfer clefyd rhwystrol cronig yr ysgyfaint (COPD) a methiant y galon yw'r uchaf o'r holl glystyrau ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf

Morgannwg, a'r gyfradd ar gyfer diabetes yw'r uchaf o'r holl glystyrau hefyd heblaw am un clwstwr sydd â'r un gyfradd.

Tabl 14.3: Y gyfradd amcangyfrifedig ar ffurf canran ar gyfer cyflyrau cronig, ar sail cleifion ar gofrestrau meddygon teulu, fesul clwstwr, awdurdod lleol, Bwrdd Iechyd ac i Gymru gyfan, 2019.

Ardal	Canran					Strôc a Phyllau
	Asthma	Clefyd coronaidd y galon	COPD	Diabetes	Methiant y galon	Ischaemig Byrhoedlog
De Cynon	7.5	3.9	4.1	7.2	1.5	2.1
Rhondda Cynon Taf	7.2	3.8	2.8	6.6	0.9	2.1
BIP Cwm Taf Morgannwg	7.4	3.9	2.7	6.6	1.0	2.3
Cymru	7.1	3.6	2.4	6.1	1.1	2.1

Ffynhonnell: Y Fframwaith Ansawdd a Chanlyniadau 2019

Clwstwr De Cynon sydd â'r gyfradd amcangyfrifedig isaf (ar y cyd ag un clwstwr arall sydd â'r un gyfradd) ar gyfer cyflyrau iechyd meddwl a dementia ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg.

Tabl 14.4: Y ganran o gleifion a gofrestrwyd â chyflwr iechyd meddwl fesul clwstwr, awdurdod lleol, Bwrdd Iechyd ac i Gymru gyfan, 2019.

Ardal	Iechyd Meddwl (canran)	Dementia (canran)
De Cynon	0.9	0.5
Rhondda Cynon Taf	0.9	0.6
BIP Cwm Taf Morgannwg	1.0	0.6
Cymru	1.0	0.7

Ffynhonnell: Y Fframwaith Ansawdd a Chanlyniadau 2019

Mae gan Dde Cynon gyfradd amcangyfrifedig is ar gyfer ffibriliad atrïaidd na'r cyfartaledd i Gymru. Mae gan y clwstwr hwn hefyd y gyfradd amcangyfrifedig uchaf ond un ar gyfer gorbwysedd o'r holl glystyrau ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg.

Tabl 14.5: Y gyfradd amcangyfrifedig ar ffurf canran ar gyfer Gorbwysedd a Ffibriliad Atrïaidd, ar sail cleifion ar gofrestrau meddygon teulu fesul awdurdod lleol, Bwrdd Iechyd ac i Gymru gyfan, 2019.

Ardal	Ffibriliad Atrïaidd (canran)	Gorbwysedd (canran)
De Cynon	2.2	18.6
Rhondda Cynon Taf	2.3	16.9
BIP Cwm Taf Morgannwg	2.4	16.9
Cymru	2.3	15.8

Ffynhonnell: Y Fframwaith Ansawdd a Chanlyniadau 2019

Mae llawer o'r ffactorau sy'n cyfrannu at yr anghydraddoldebau mewn iechyd a lles yn rhai y gellir eu hatal. Mae'r goblygiadau iechyd a chymdeithasol hirdymor yn sgil ymddygiadau niweidiol yn niferus. Yn benodol, mae pum ymddygiad niweidiol yn cyfrannu at y pedwar prif achos o glefyd sydd yn eu tro yn cyfrif am 64% o farwolaethau cynamserol: canser, clefyd y galon, strôc a diabetes.

Mae Tabl 14.6 yn dangos y ganran o oedolion sy'n hunan-adrodd y pum ymddygiad niweidiol hyn, lle ystyrir bod canran is ar gyfer ysmegu'n amlach ac yfed mwy na'r hyn a argymhellir yn fwy buddiol, fel ag y mae canran uwch o oedolion o oedran gweithio sydd o bwysau iach, sy'n bodloni'r canllawiau gweithgarwch corfforol ac sy'n bwyta eu 5 y dydd.

Yn gyffredinol, mae'r ganran o oedolion sy'n adrodd ymddygiadau sy'n hybu canlyniadau iechyd iach yn Ne Cynon yn is na'r ganran i Fwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg a'r cyfartaledd i Gymru, heblaw am yfed yn fwy na'r hyn a argymhellir.

Tabl 14.6: Canran yr oedolion (16 oed a throsodd) a nododd fod eu ffordd o fyw yn cynnwys yr isod, fesul clwstwr, awdurdod lleol, Bwrdd Iechyd ac i Gymru, 2016 i 2018

Ardal	Nifer Poblogaeth clwstwr meddygon teulu 16 oed ac uwch	Canran				
		Ysmegu	Yfed mwy na'r hyn a argymhellir	Oedolion o oedran gweithio o bwysau iach	Dilyn y canllawiau o ran digon o weithgarwch corfforol	Bwyta 5 y dydd
De Cynon	17,020	24.5	16.8	35.1	48.3	20.5
BIP Cwm Taf Morgannwg	379,984	21.1	18.3	37.4	51.2	22.3
Cymru	2,642,152	19.2	18.9	39.1	52.8	23.4

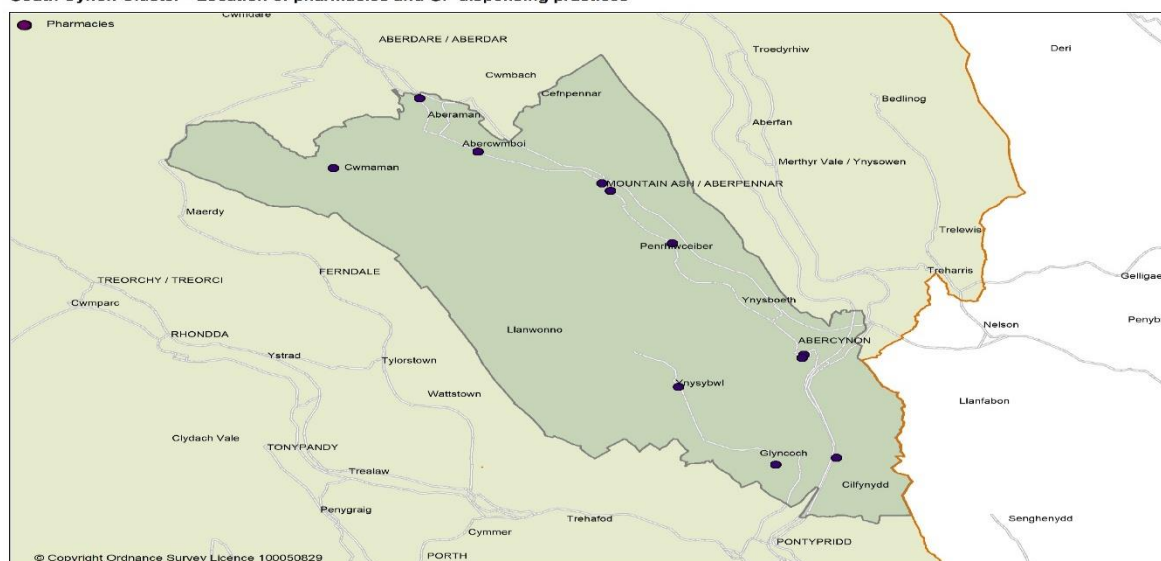
Ffynhonnell: Arsyllfa Iechyd Cyhoeddus Cymru, gan ddefnyddio Arolwg Cenedlaethol Cymru (LIC), WDS (NWIS) a MALIC 2014 (LIC). Sylwer bod y dangosydd ar gyfer pwysau iach yn cael ei gyfrifo ar sail oedolion o oedran gweithio yn unig (sef pobl 16-64 oed).

Mae wyth fferyllfa yng nghlwtwr De Cynon sy'n cael eu rhedeg gan bedwar contractiwr gwahanol (gweler Atodiad L am ragor o fanylion).

Rhwng 2019 a 2020, cafodd 79.2% o eitemau ar bresgripsiwn a ysgrifennwyd gan y pum meddygfa yng nghlwtwr De Cynon eu gweinyddu gan un o'r wyth fferyllfa yn y clwstwr, a gweinyddwyd 1.2% o eitemau yn bersonol.

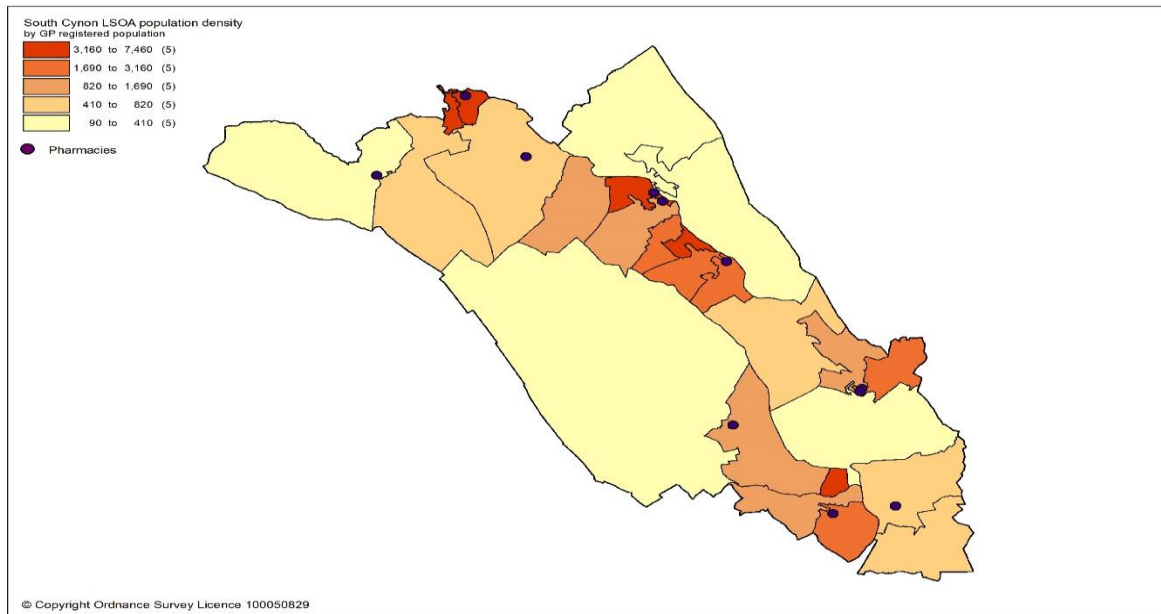
Map 14.2 Y darpariaeth bresennol o wasanaethau fferyllol yn ardal y clwstwr

South Cynon Cluster - Location of pharmacies and GP dispensing practices

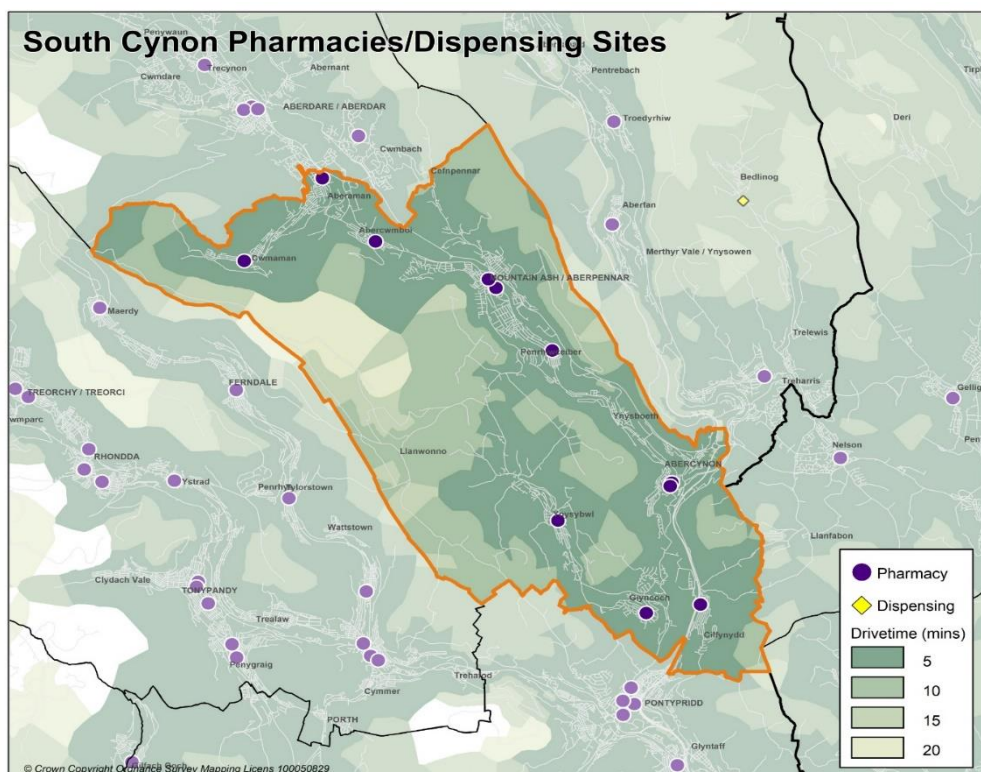
Mae'r fferyllfeydd mewn ardaloedd lle mae dwysedd poblogaeth uwch fel y dangosir gan y rhannau tywyllach.

Map 14.3: Lleoliad fferyllfeydd yng nghlwstwr De Cynon o'i gymharu â dwysedd poblogaeth

Gall pob un o drigolion y clwstwr gyrraedd un o'r 8 fferyllfa mewn car o fewn 20 munud. Gall y mwyafrif gyrraedd fferyllfa o fewn deg munud.

Map 14.4: Mynediad i fferyllfeydd yng nghlwstwr De Cynon

Wrth fwrw golwg dros oriau agor yr 8 fferyllfa:

- Nid yw'r un fferyllfa ar agor saith diwrnod yr wythnos.
- Mae un fferyllfa ar agor o ddydd Llun i ddydd Sadwrn.
- Mae pedair fferyllfa ar agor o ddydd Llun i ddydd Gwener a bore Sadwrn.
- Mae tair fferyllfa ar agor o ddydd Llun i ddydd Gwener.

Rhaid i bob fferyllfa agor am ei horiau contractiol craidd, sef 40 awr yr wythnos. Dim ond o gael caniatâd y Bwrdd Iechyd y gellir newid yr oriau agor hyn. Gall yr fferyllfa newid ei horiau ychwanegol neu eu horiau atodol o roi 90 diwrnod o rybudd i'r Bwrdd Iechyd. O fewn y clwstwr, mae oriau agor ac oriau cau yn amrywio:

Diwrnodau	Rhychwant oriau agor	Rhychwant oriau cau
Dydd Llun i Ddydd Gwener	9.00am	5.30pm i 6.30pm*
Dydd Sadwrn	9.00am	12.30pm i 5.30pm
Dydd Sul	Ar gau	Ar gau

*Dylid nodi bod fferyllfeydd yn cau yn gynharach ar ddydd Iau rhwng 1.00pm a 6.00pm.

Mae'r manylion llawn am oriau agor fferyllfeydd yn y clwstwr i'w gweld yn Atodiad L.

Ymatebodd pob un o'r wyth fferyllfa i holiadur y contractiwr, ac mae saith ohonynt yn gweinyddu'r holl gyfarpar a restrir yn Rhan IX o'r Tariff Cyffuriau. Mae un yn gweinyddu presgripsiynau ar gyfer bagiau stoma, cathetrau a gorchuddion.

Rhwng 2019 a 2020, cynigiodd wyth fferyllfa'r gwasanaeth Adolygu'r Defnydd o Feddyginiaethau, a darparwyd cyfanswm o 2,153 o adolygiadau o 3,200 o adolygiadau posibl. Nid oedd yr un fferyllfa wedi darparu'r uchafswm o 400 o adolygiadau.

Rhwng 2019 a 2020, cynigiodd 20 fferyllfa'r gwasanaeth Adolygu Meddyginiaethau wrth Ryddhau, a darparwyd cyfanswm o 205 o adolygiadau o 560 o adolygiadau posibl. Darparodd un fferyllfa'r uchafswm o 140 o adolygiadau.

Rhwng 2019 a 2020, roedd y gwasanaethau estynedig canlynol yn cael eu darparu gan fferyllfeydd yn y clwstwr:

- Roedd 6 fferyllfa wedi darparu cyfanswm o 120 o ymgynghoriadau atal cenhedlu brys, gydag ystod o 2 i 41 o ymgynghoriadau.
- Roedd tair fferyllfa wedi darparu cyfanswm o 43 o ymgynghoriadau ar gyfer rhoi'r gorau i ysmegu ar Lefel 2, gydag ystod o 6 i 31 o ymgynghoriadau.
- Roedd pum fferyllfa wedi darparu cyfanswm o 179 o ymgynghoriadau ar gyfer rhoi'r gorau i ysmegu ar Lefel 3, gydag ystod o 12 i 70 o ymgynghoriadau.
- Roedd dwy fferyllfa wedi darparu cyfanswm o 12 o frechiadau rhag y fflw, gydag ystod o 2 i 10 o ymgynghoriadau.
- Roedd pedair fferyllfa wedi darparu cyfanswm o 398 o sesiynau cymryd cyffuriau o dan oruchwyliaeth.

- Roedd dwy fferyllfa wedi darparu cyfanswm o 267 o becynnau cyfnewid nodwyddau.
- Roedd un fferyllfa wedi darparu cyfanswm o ddim ond dau becyn o 'feddyginiaeth rhag ofn'.

Ymhlith y gwasanaethau estynedig eraill a ddarparwyd yr oedd y canlynol:

- Roedd 4 fferyllfa'n darparu'r gwasanaeth Cymorth Meddyginiaethau yn y Cartref
- Roedd dwy fferyllfa'n darparu'r gwasanaeth Cymorth mewn Cartrefi Gofal ac Optimeiddio Meddyginiaethau Lefel 1 a 2
- Roedd pum fferyllfa'n darparu'r gwasanaeth lleihau gwastraff

14.3 Y darpariaeth bresennol o wasanaethau fferyllol y tu allan i ardal y clwstwr

Mae rhai trigolion yn dewis defnyddio contractwyr y tu allan i'r ardal leol ac ardal y Bwrdd Iechyd:

- Er mwyn defnyddio gwasanaethau a gynigir gan Contractwyr Presgripsiynau Dyfeisiau;
- Oherwydd bod y contractiwr hwnnw yn agos at ble maent yn gweithio, yn siopa neu'n mynd at ddibenion hamdden neu am resymau eraill.

Er bod y rhan fwyaf o bresgripsiynau a ysgrifennwyd gan feddygfeydd teulu yn 2019 i 2020 wedi eu gweinyddu gan y fferyllfeydd yn y clwstwr, cafodd tua 19.6% eu gweinyddu y tu allan i'r clwstwr, yn fwyaf nodedig:

- 16.5% gan fferyllfeydd yng nghlwstwr Gogledd Cynon
- 2.4% gan fferyllfeydd yng nghlwstwr Taf Elái
- 0.1% gan fferyllfeydd yng nghlwstwr Merthyr
- 0.1% ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Aneurin
- 0.1% ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Caerdydd a'r Fro
- 0.3% gan contractwyr yn Lloegr.

Yn ogystal, mae'n bosibl bod preswylwyr wedi defnyddio un neu fwy o wasanaethau fferyllol a ddarperir gan fferyllfa arall y tu allan i'r clwstwr ac ardal y Bwrdd Iechyd. Fodd bynnag, nid yw'n bosibl mesur hyn o'r data a gofnodwyd.

14.4 Gwasanaethau eraill gan y GIG

Mae Ysbyty Cwm Cynon wedi'i leoli yn y clwstwr hwn.

14.5 Y dewis o wasanaethau fferyllol

Roedd cyfanswm o 215 o contractwyr a oedd yn masnachu yn 2019 i 2020 yn gweinyddu eitemau a ysgrifennwyd gan un o'r pum meddygfa yng nghlwstwr De

Cynon, ac roedd 137 ohonynt y tu allan i ardal y Bwrdd Iechyd. Cafodd 2,285 o'r eitemau eu gweinyddu yn Lloegr.

14.6 Bylchau yn y ddarpariaeth

Atebodd pob un o'r 8 fferyllfa y cwestiwn yn yr holiadur i gontractwyr ynghylch eu gallu i ateb y galw yn sgil unrhyw ddatblygiadau tai yn yr ardal yn y dyfodol. Mae gan 8 fferyllfa safle digon mawr ar hyn o bryd a digon o staff i ddelio â'r cynnydd yn y galw yn yr ardal.

Er nad yw dosbarthu presgripsiynau yn wasanaeth gan y GIG, mae 8 fferyllfa yn darparu gwasanaeth dosbarthu am ddim. O ganlyniad, i'r rhai nad ydynt yn gallu cyrraedd fferyllfa, gallent dderbyn eu meddyginiaethau naill ai gan fferyllfa o fewn y clwstwr neu gan fferyllfa arall mewn ardal gyfagos.

Mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi nodi lleoliad fferyllfeydd ar draws y clwstwr, a'r ffaith y gall y boblogaeth gyrraedd fferyllfa neu feddygfa fferyllol (os yw hyn yn berthnasol) mewn car o fewn 20 munud, a gall y mwyafrif gyrraedd un o fewn 10 munud. Wrth gydnabod nad oes gan bob aelwyd y gallu i ddefnyddio car drwy gydol y dydd, mae natur y clwstwr er hynny yn golygu y bydd cerdded i fferyllfa yn ddewis realistig i lawer o drigolion, ac mae gwasanaethau trafnidiaeth gyhoeddus rheolaidd ar gael i'r rhai nad ydynt yn gallu gwneud y daith gyfan ar droed.

Mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi nodi oriau agor y fferyllfeydd presennol, ac mae o'r farn fod yr oriau agor hyn yn ddigonol i ddiwallu anghenion tebygol trigolion y clwstwr. O ganlyniad, mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi dod i'r casgliad nad oes unrhyw anghenion ar hyn o bryd o ran darparu gwasanaethau hanfodol nad ydynt yn cael eu diwallu gan fferyllfeydd yn y clwstwr.

O ran unrhyw dai y disgwylir iddynt gael eu hadeiladu yn ystod oes y ddogfen hon, mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi ei fodloni, yn seiliedig ar yr ymatebion i holiadur y contractwyr, y gall y fferyllfeydd presennol ateb y galw y byddai unrhyw dai newydd yn ei greu. Mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi dod i'r casgliad felly na fydd unrhyw anghenion ychwanegol yn y dyfodol o ran gwasanaethau hanfodol a ddarperir gan fferyllfeydd yn y clwstwr.

Er nad yw'r un o'r fferyllfeydd yn darparu'r gwasanaeth Adolygu Defnyddio Cyfarpar na'r gwasanaeth Addasu Cyfarpar Stoma, nodir mai un o'r rhesymau pam y caiff presgripsiynau eu gweinyddu y tu allan i'r clwstwr yw oherwydd eu bod wedi'u hanfon at Gontractiwr Presgripsiynau Dyfeisiau Bydd cleifion felly yn gallu cael mynediad at y ddau wasanaeth hyn drwy'r contractwyr hynny. Oherwydd hynny, nid yw Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi canfod unrhyw fylchau presennol yn y ddarpariaeth o'r gwasanaethau uwch hyn yn y clwstwr nac unrhyw fylchau sy'n debygol o godi yn y dyfodol, ac nid yw wedi canfod ychwaith fod angen gwell mynediad atynt.

Mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi ei fodloni hefyd, yn seiliedig ar y wybodaeth yn yr adrannau blaenorol, nad oes unrhyw fylchau yn y ddarpariaeth

bresennol o wasanaethau uwch ac estynedig, ac na fydd unrhyw fylchau yn y dyfodol o ran y gwasanaethau hyn ychwaith.

Bydd Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg yn parhau i adolygu'r ddarpariaeth o wasanaethau, ond mae wedi dod i'r casgliad nad oes unrhyw angen ar hyn o bryd a fyddai'n cyfiawnhau cais am fangreoedd newydd neu ychwanegol, ac na fydd unrhyw angen o'r fath yn y dyfodol ychwaith.

15 Taf Clwstwr Taf Elái

Trosolwg

Mae clwstwr Taf Elái yn gwasanaethu poblogaeth o 94,862 (Partneriaeth Cydwasanaethau GIG Cymru, 2020). Mae ardal ogleddol y clwstwr yn drefol i raddau helaeth ac mae'r ardal ddeheuol yn wledig mewn rhai rhannau ac yn drefol mewn rhannau eraill. Mae 21 o fferyllfeydd yn y clwstwr a 7 meddygfa.

Rhagwelir y bydd poblogaeth Rhondda Cynon Taf yn cynyddu gan hyd at 2.5% rhwng 2018 a 2028. Disgwylir y bydd gan y sir boblogaeth o ryw 246,100 erbyn 2028, sy'n golygu mai hon fydd y trydydd awdurdod lleol mwyaf yng Nghymru. Rhagwelir y bydd y boblogaeth yn parhau i heneiddio yn yr awdurdod lleol.

Mae gan glwstwr Taf Elái lefel is o amddifadedd a thlodi na'r cyfartaledd i Gymru. Fodd bynnag, ar lefel ddaearyddol is, mae pocedi o amddifadedd yn bodoli lle mae'r boblogaeth yn debygol o fod ag iechyd gwael.

Mae gan glwstwr Taf Elái ddisgwyliad oes adeg geni uwch i fenywod ac i ddynion yn ne'r clwstwr, sy'n uwch na'r cyfartaledd i Gymru. Mae gan ogledd y clwstwr ddisgwyliad oes adeg geni is i fenywod ac i ddynion o'i gymharu â'r cyfartaledd i Gymru.

Yn gyffredinol, mae'r gyfradd amcangyfrifedig ar gyfer cyflyrau cronig yn is i glwstwr Taf Elái o'i chymharu â Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg a'r cyfartaledd i Gymru, ac eithrio yn achos asthma.

Yn gyffredinol, mae gwell proffil o ran risg ymddygiadol a chlinigol yn y clwstwr. Fodd bynnag, mae gwahaniaeth nodedig rhwng gogledd a de'r clwstwr, lle mae gogledd y clwstwr yn gyffredinol â phroffil ymddygiadol gwaeth na de'r clwstwr. Mae gan y de ganran lawer uwch o oedolion sy'n adrodd eu bod yn yfed yn fwy na'r hyn a argymhellir o gymharu â'r cyfartaledd i Gymru, ac mae gan ogledd y clwstwr gyfradd lawer uwch o ysmegu. Mae angen canolbwyntio'n ddiball ar gymorth i roi'r gorau i ysmegu, rheoli gordewdra ac atal camddefnyddio alcohol.

15.1 Prif nodweddion y boblogaeth

15.1.1 Amcanestyniadau poblogaeth 2018 i 2028

Rhagwelir y bydd poblogaeth Rhondda Cynon Taf yn tyfu gan hyd at 2.5%, sef y degfed cynnydd canrannol mwyaf o'r holl awdurdodau lleol yng Nghymru. Disgwylir y bydd gan y sir boblogaeth o ryw 246,100 erbyn 2028, sy'n golygu mai hon fydd y trydydd awdurdod lleol mwyaf yng Nghymru. Ymfudo net fydd yn achosi'r cynnydd hwn yn bennaf h.y. nifer uwch o bobl sy'n symud i'r ardal na'r nifer o bobl sy'n symud i ffwrdd. Disgwylir i'r nifer o enedigaethau ostwng ac i'r nifer o farwolaethau gynyddu, a fydd yn arwain at newid naturiol negatif (mwy o farwolaethau na genedigaethau). Disgwylir i'r boblogaeth gynyddu ar draws pob grŵp oedran, ac eithrio yn achos plant a phobl ifanc rhwng 0 a 15 oed lle disgwylir i'r boblogaeth ostwng. Bydd y cynnydd mwyaf yn y boblogaeth yn y grŵp oedran dros 65 oed a throsodd ac yna'r grŵp oedran 75 oed a throsodd. Rhagwelir y bydd y boblogaeth yn parhau i heneiddio yn yr awdurdod lleol.

15.1.2 Disgwyliad oes, disgwyliad oes iach a'r 'bwllch anghydraddoldeb' (2015 i 2017)

- Mae disgwyliad oes adeg geni uwch i fenywod a dynion yn ne'r clwstwr o'i gymharu â gogledd y clwstwr a'r cyfartaledd i Gymru. Mae gan ogledd y clwstwr ddisgwyliad oes adeg geni is i fenywod ac i ddynion o'i gymharu â'r cyfartaledd i Gymru (tabl 15.1).
- Dim ond ar lefel awdurdod lleol y mae data am ddisgwyliad oes iach ar gael (nifer y blynyddoedd y gall person ddisgwyl byw mewn ieuchyd da). I Rhondda Cynon Taf, 56.5 mlynedd yw disgwyliad oes iach i ddynion, a 60.2 mlynedd i fenywod. I Gymru, y disgwyliad oes iach yw 61.4 mlynedd i ddynion a 62 mlynedd i fenywod.
- Cyfeirir at y gwahaniaethau mewn disgwyliad oes iach sy'n bodoli ar draws ardal, o'r ardal fwyaf difreintiedig i'r lleiaf difreintiedig, fel y 'bwllch anghydraddoldeb'. Y bwllch anghydraddoldeb ar gyfer disgwyliad oes iach yn Rhondda Cynon Taf yw 6.7 o flynyddoedd i ddynion a 4.3 o flynyddoedd i fenywod.

(Ffynhonnell: Arsyllfa Iechyd Cyhoeddus Cymru Adnodd PHOF (2017) gan ddefnyddio data SYG a LIC))

Tabl 15.1: Disgwyliad oes adeg geni i fenywod ac i ddynion, 2015 i 2017

Ardal	Benywod adeg eu geni (blynyddoedd)	Dynion adeg eu geni (blynyddoedd)
De Taf Elái	82.4	78.9
Gogledd Taf Elái	80.4	77.7
Cymru	82.3	78.3

Ffynhonnell: Arsyllfa Iechyd Cyhoeddus Cymru gan ddefnyddio data SYG (Offeryn PHOF, 2019)

15.1.3 Amddifadedd

Mae'r cysylltiad rhwng amddifadedd ac ieuchyd gwael yn cael ei gydnabod yn eang. Ar y cyfan, mae'r crynodiad o'r ardaloedd "mwyaf difreintiedig" yng Nghymru yn gymharol is yng nghlwtwr Taf Elái, yn enwedig i'r de o'r clwstwr, o gymharu â Bwrdd

lechydd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg. Fodd bynnag, ar lefel ddaearyddol is, mae pocedi o amddifadedd yn bodoli lle mae'r boblogaeth yn debygol o fod ag iechyd gwael.

Tabl 15.2: Amcangyfrif o'r ganran o gleifion sy'n byw yn y 40% o'r ardaloedd mwyaf difreintiedig yng Nghymru (2015)

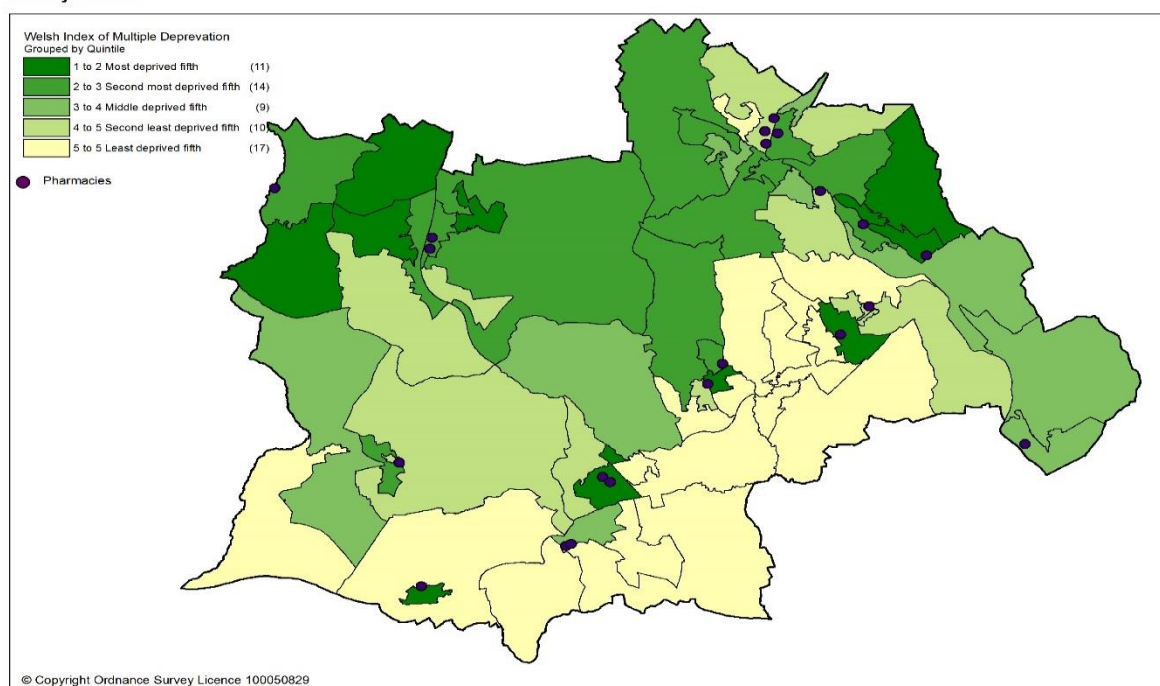
Ardal	Canran
Gogledd Taf Elái	49.9
De Taf Elái	26.3
BIP Cwm Taf Morgannwg	57.1

Ffynhonnell: Arsyllfa Iechyd Cyhoeddus Cymru, gan ddefnyddio Arolwg Cenedlaethol Cymru (LIC), WDS (NWIS) a MALIC 2004 (LIC).

Mae'r map isod yn rhoi syniad o'r lefelau o amddifadedd yn y clwstwr. Fel y gwelir ar y map, mae pob un o'r fferyllfeydd mewn ardaloedd lle mae lefelau uwch o amddifadedd, neu'n agos at yr ardaloedd hynny.

Map 15.1 - Ardaloedd Cynnyrch Ehangach Haen Is (ACEHlau) yng nghlwrwr Taf Elái, wedi eu grwpio mewn cwintelau yn ôl Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru 2019

Taff Ely Cluster

15.1.4 Proffil iechyd

Amcangyfrifir bod gan glwstwr Taf Elái gyfradd uwch o glefydau cronig o'i chymharu â'r cyfartaledd i Gymru a Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg.

Tabl 15.3: Y gyfradd amcangyfrifedig ar ffurf canran ar gyfer cyflyrau cronig, ar sail cleifion ar gofrestrau meddygon teulu, fesul clwstwr, awdurdod lleol, Bwrdd Iechyd ac i Gymru gyfan, 2019.

Ardal	Canran					
	Asthma	Clefyd coronaidd y galon	COPD	Diabetes	Methiant y galon	Strôc a Phyliau Ischaemig Byrhaedlog
Taf Elái	7.4	3.4	2.1	5.9	0.8	1.9
Rhondda Cynon Taf	7.2	3.8	2.8	6.6	0.9	2.1
BIP Cwm Taf Morgannwg	7.4	3.9	2.7	6.6	1.0	2.3
Cymru	7.1	3.6	2.4	6.1	1.1	2.1

Ffynhonnell: Fframwaith Ansawdd a Chanlyniadau 2019

Mae gan glwstwr Taf Elái gyfradd amcangyfrifedig is o ffibriliad atrïaidd a gorbwysedd na Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg a'r cyfartaledd i Gymru.

Tabl 15.4: Y gyfradd amcangyfrifedig ar ffurf canran ar gyfer cyflyrau cronig, ar sail cleifion ar gofrestrau meddygon teulu, fesul clwstwr, awdurdod lleol, Bwrdd Iechyd ac i Gymru gyfan, 2019.

Ardal	Ffibriliad Atrïaidd (canran)	Gorbwysedd (canran)
Taf Elái	2.2	15.3
Rhondda Cynon Taf	2.3	16.9
BIP Cwm Taf Morgannwg	2.4	16.9
Cymru	2.3	15.8

Ffynhonnell: Y Fframwaith Ansawdd a Chanlyniadau 2019

Mae gan glwstwr Taf Elái gyfradd amcangyfrifedig is ar gyfer cyflyrau iechyd meddwl a dementia o'i chymharu â'r cyfartaledd i Gymru.

Tabl 15.5: Y ganran o gleifion a gofrestrwyd â chyflwr iechyd meddwl fesul awdurdod lleol, Bwrdd Iechyd ac i Gymru gyfan, 2019.

Ardal	Iechyd Meddwl (canran)	Dementia (canran)
Taf Elái	0.9	0.6
Rhondda Cynon Taf	0.9	0.6
BIP Cwm Taf Morgannwg	1.0	0.6
Cymru	1.0	0.7

Ffynhonnell: Fframwaith Ansawdd a Chanlyniadau 2019

Mae llawer o'r ffactorau sy'n cyfrannu at yr anghydraddoldebau mewn iechyd a lles yn rhai y gellir eu hatal. Mae'r goblygiadau iechyd a chymdeithasol hirdymor yn sgil ymddygiadau niweidiol yn niferus. Yn benodol, mae pum ymddygiad niweidiol yn cyfrannu at y pedwar prif achos o glefyd sydd yn eu tro yn cyfrif am 64% o farwolaethau cynamserol: canser, clefyd y galon, strôc a diabetes.

Mae Tabl 15.6 yn dangos y ganran o oedolion sy'n hunan-adrodd y pum ymddygiad niweidiol hyn, lle ystyrir bod canran is ar gyfer ysmegu'n amlach ac yfed mwy na'r hyn a argymhellir yn fwy buddiol, fel ag y mae canran uwch o oedolion o oedran gweithio sydd o bwysau iach, sy'n bodloni'r canllawiau gweithgarwch corfforol ac sy'n bwyta eu 5 y dydd.

Yn gyffredinol, mae'r ganran o oedolion sy'n adrodd ymddygiadau sy'n hybu canlyniadau iechyd iach yng nghlwestwr Taf Elái yn is na'r ganran i Fwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg a'r cyfartaledd i Gymru, heblaw am yfed yn fwy na'r hyn a argymhellir. Fodd bynnag, mae gwahaniaeth nodedig rhwng gogledd a de'r clwestwr, gyda'r gogledd yn gyffredinol â phroffil ymddygiadol gwaeth na de'r clwestwr a'r cyfartaledd i Gymru. O ran ysmegu ac yfed yn fwy nag a argymhellir, mae gan ran ddeheuol clwestwr Taf Elái gyfradd is o lawer ar gyfer ysmegu, ond canran lawer uwch o oedolion sy'n adrodd eu bod yn yfed yn fwy na'r hyn a argymhellir, o gymharu â gogledd clwestwr Taf Elái a'r cyfartaledd i Gymru.

Tabl 15.6: Canran yr oedolion (16 oed a throsodd) a nododd fod eu ffordd o fyw yn cynnwys yr isod, fesul clwestwr, awdurdod lleol, Bwrdd Iechyd ac i Gymru, 2016 i 2018

Ardal	Nifer Poblogaeth clwestwr meddygon teulu 16 oed ac uwch	Canran				
		Ysmegu	Yfed mwy na'r hyn a argymhellir	Oedolion o oedran gweithio o bwysau iach	Dilyn y canllawiau o ran digon o weithgarwch corfforol	Bwyta 5 y dydd
Gogledd Taf Elái	39,062	21.1	18.7	38.3	52.7	22.4
De Taf Elái	39,291	15.5	20.5	41.4	56.7	26.3
BIP Cwm Taf Morgannwg	379,984	21.1	18.3	37.4	51.2	22.3
Cymru	2,642,152	19.2	18.9	39.1	52.8	23.4

Ffynhonnell: Arsyllfa Iechyd Cyhoeddus Cymru, gan ddefnyddio Arolwg Cenedlaethol Cymru (LIC), WDS (NWIS) a MALIC 2014 (LIC). Sylwer bod y dangosydd ar gyfer pwysau iach yn cael ei gyfrifo ar sail oedolion o oedran gweithio yn unig (sef pobl 16-64 oed).

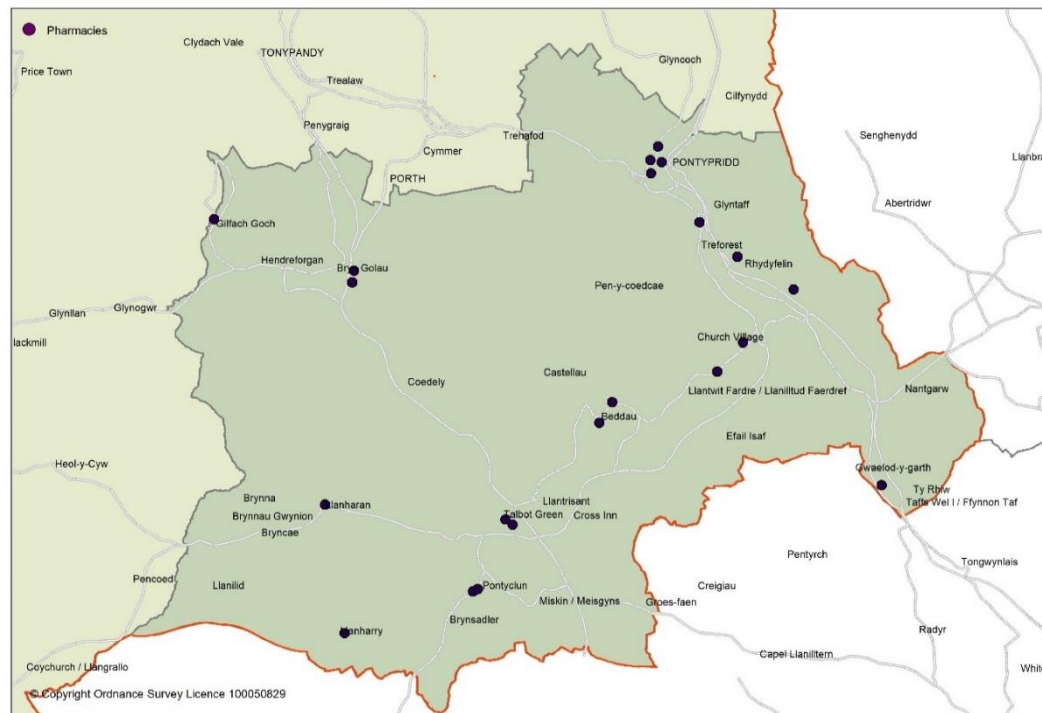
15.2 Y darpariaeth bresennol o wasanaethau fferyllol yn ardal y clwestwr

Mae 21 o fferyllfeydd yng nghlwestwr Taf Elái sy'n cael eu rhedeg gan 11 contractiwr gwahanol (gweler Atodiad L am ragor o wybodaeth).

Rhwng 2019 a 2020, cafodd 89.9% o eitemau ar bresgripsiwn a ysgrifennwyd gan y 7 meddygfa yng nghlwestwr Taf Elái eu gweinyddu gan un o'r 21 fferyllfa yn y clwestwr, a gweinyddwyd 1.3% o eitemau yn bersonol.

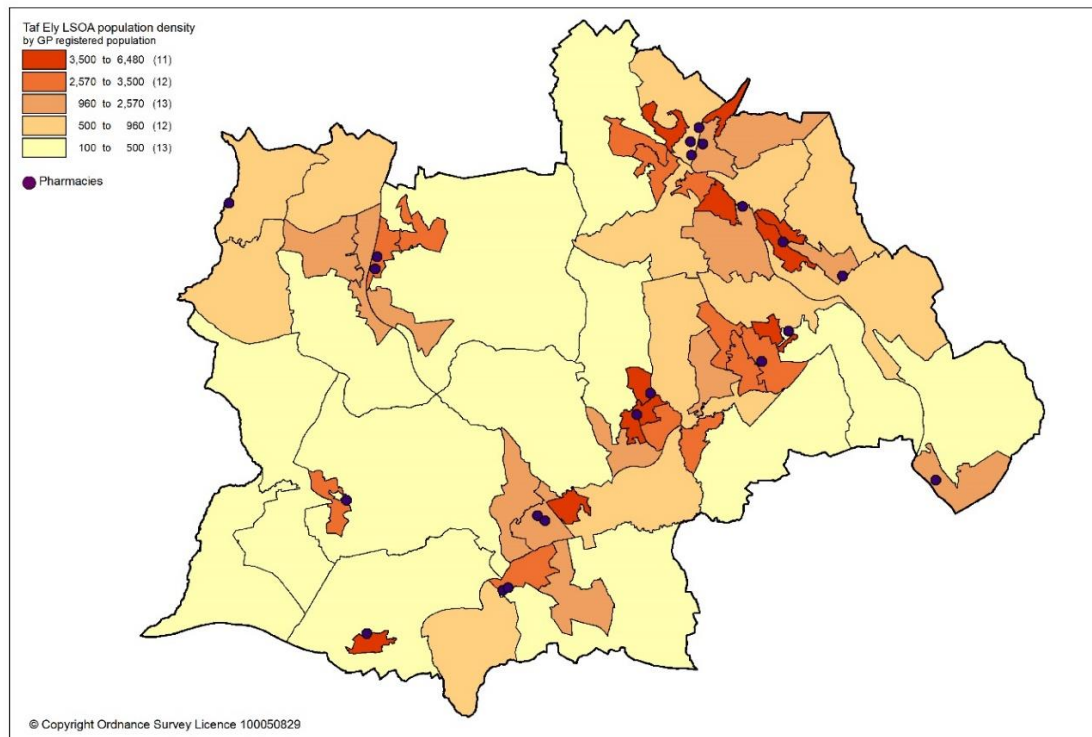
Map 15.2: Y ddarpariaeth o wasanaethau fferyllol yng nghlwstwr Taf Elái

Taff Ely Cluster - Location of pharmacies and GP dispensing practices

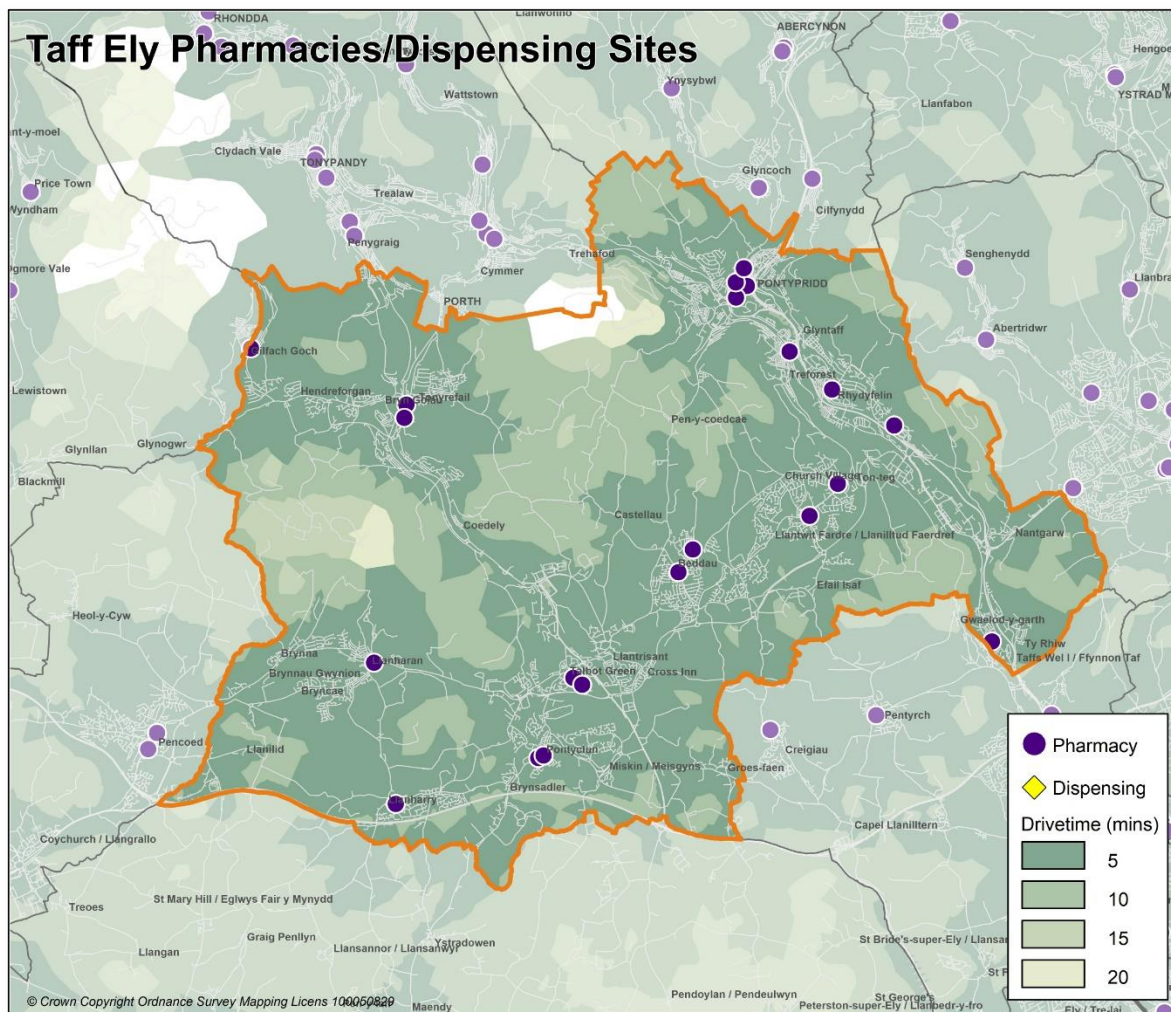
Mae'r fferyllfeydd mewn ardaloedd lle mae dwysedd poblogaeth uwch fel y dangosir gan y rhannau tywyllach yn y map isod.

Map 15.3: Lleoliad fferyllfeydd yn y clwstwr o gymharu â dwysedd y boblogaeth

Gall pob un o drigolion y clwstwr gyrraedd un o'r 21 fferyllfa mewn car o fewn 20 munud. Gall y mwyafrif gyrraedd fferyllfa o fewn deg munud. Mae'r ardaloedd gwyn ar y map yn dangos lle mae'n cymryd mwy nag 20 munud i gyrraedd fferyllfa. Mae'r ardal yn cynnwys Coetiroedd Gelliwion, glaswelltir a chaeau agored, sy'n annhebygol o gael eu poblogi.

Map 15.4: Mynediad i fferyllfeydd yng nghlwtwr Taf Elái

Wrth fwrw golwg dros oriau agor yr 21 fferyllfa:

- Mae 2 fferyllfa ar agor saith diwrnod yr wythnos.
- Mae un fferyllfa ar agor o ddydd Llun i ddydd Sadwrn.
- Mae 15 fferyllfa ar agor o ddydd Llun i ddydd Gwener a bore Sadwrn.
- Mae tair fferyllfa ar agor o ddydd Llun i ddydd Gwener.

Rhaid i bob fferyllfa agor am ei horiau contractiol craidd, sef 40 awr yr wythnos. Dim ond o gael caniatâd y Bwrdd Iechyd y gellir newid yr oriau agor hyn. Gall yr fferyllfa newid ei horiau ychwanegol neu eu horiau atodol o roi 90 diwrnod o rybudd i'r Bwrdd Iechyd. O fewn y clwstwr, mae oriau agor ac oriau cau yn amrywio:

Diwrnodau	Rhychwant oriau agor	Rhychwant oriau cau
Dydd Llun i Ddydd Gwener	8.00am tan 9.00am	5.30pm tan 8.00pm*
Dydd Sadwrn	8.30am tan 9.00am	12:00pm tan 8.00pm
Dydd Sul	10.00am	4.00pm

*Mae un fferyllfa yn cau'n gynnar am 1.00pm ar ddydd Mercher. Mae tair fferyllfa yn cau yn gynnar ar ddydd Iau, un fferyllfa am 1.00pm ac mae dwy fferyllfa'n cau rhwng 3.00pm a 5.00pm. Mae un fferyllfa yn cau am 5pm ar ddydd Mawrth.

Mae'r manylion llawn am oriau agor fferyllfeydd yn y clwstwr i'w gweld yn Atodiad L.

Ymatebodd pob un o'r 21 fferyllfa i'r holiadur i gontractwyr, a nododd 20 ohonynt eu bod yn gweinyddu'r holl gyfarpar yn Rhan IX y Tariff Cyffuriau. Nododd un nad yw ond yn rhoi gorchuddion.

Rhwng 2019 a 2020, cynigiodd pob un o'r 21 o fferyllfeydd y gwasanaeth Adolygu'r Defnydd o Feddyginiaethau, a darparwyd cyfanswm o 6324 o adolygiadau o 8400 o adolygiadau posibl. Roedd 5 fferyllfa wedi darparu'r nifer uchaf posibl o adolygiadau.

Rhwng 2019 a 2020, cynigiodd 16 fferyllfa'r gwasanaeth Adolygu Meddyginiaethau wrth Ryddhau, a darparwyd cyfanswm o 543 o adolygiadau o 2,240 o adolygiadau posibl. Nid oedd yr un fferyllfa wedi darparu'r nifer uchaf posibl o adolygiadau.

Rhwng 2019 a 2020, roedd y gwasanaethau estynedig canlynol yn cael eu darparu gan fferyllfeydd yn y clwstwr:

- Roedd 17 fferyllfa wedi darparu cyfanswm o 803 o ymgynghoriadau atal cenhedlu brys, gydag ystod o 5 i 152 o ymgynghoriadau.
- Roedd 11 fferyllfa wedi darparu cyfanswm o 105 o ymgynghoriadau ar gyfer rhoi'r gorau i ysmygu ar Lefel 2, gydag ystod o 1 ymgynghoriad i 29 ymgynghoriad.
- Roedd 15 fferyllfa wedi darparu cyfanswm o 269 o ymgynghoriadau ar gyfer rhoi'r gorau i ysmygu ar Lefel 3, gydag ystod o 5 ymgynghoriad i 65 ymgynghoriad.
- Roedd 13 o fferyllfeydd wedi darparu cyfanswm o 2225 o frechiadau rhag y fflw, gydag ystod o 20 i 642 o frechiadau.
- Roedd 7 fferyllfa wedi darparu cyfanswm o 338 o ymgynghoriadau Cyflenwi Meddyginiaeth Frys, gydag ystod o 3 i 105 o ymgynghoriadau.
- Roedd 20 fferyllfa wedi darparu cyfanswm o 1826 o sesiynau cymryd cyffuriau o dan oruchwyliaeth.
- Roedd 5 fferyllfa wedi darparu cyfanswm o 2747 o becynnau cyfnewid nodwyddau.
- Roedd 4 fferyllfa wedi darparu cyfanswm o 11 o becynnau 'meddyginiaethau rhag ofn'.

Ymhlith y gwasanaethau estynedig eraill a ddarparwyd yr oedd y canlynol:

- Roedd 4 fferyllfa yn darparu'r gwasanaeth gofal lliniarol
- Roedd 16 fferyllfa'n darparu'r gwasanaeth Cymorth Meddyginiaethau yn y Cartref

- Roedd 5 fferyllfa'n darparu'r gwasanaeth Cymorth mewn Cartrefi Gofal ac Optimeiddio Meddyginiaethau Lefel 1 a 2
- Roedd 14 fferyllfa'n darparu'r gwasanaeth lleihau gwastraff

15.3 Y darpariaeth bresennol o wasanaethau fferyllol y tu allan i ardal y clwstwr

Mae rhai trigolion yn dewis defnyddio contractwyr y tu allan i'r ardal leol ac ardal y Bwrdd Iechyd:

- Er mwyn defnyddio gwasanaethau a gynigir gan Contractwyr Presgripsiynau Dyfeisiau;
- Oherwydd bod y contractiwr hwnnw yn agos at ble maent yn gweithio, yn siopa neu'n mynd at ddibenion hamdden neu am resymau eraill.

Er bod y rhan fwyaf o bresgripsiynau a ysgrifennwyd gan feddygfeydd teulu yn 2019 i 2020 wedi eu gweinyddu gan y fferyllfeydd yn y clwstwr, cafodd tua 8.8% eu gweinyddu y tu allan i'r clwstwr, yn fwyaf nodedig:

- 0.2% gan fferyllfeydd yng nghlwstwr De Cynon
- 0.1% gan fferyllfeydd yng nghlwstwr y Rhondda
- 1.8% ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Aneurin Bevan
- 6.2% ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Caerdydd a'r Fro
- 0.4% gan gontractwyr yn Lloegr

Yn ogystal, mae'n bosibl bod preswylwyr wedi defnyddio un neu fwy o wasanaethau fferyllol a ddarperir gan fferyllfa arall y tu allan i'r clwstwr ac ardal y Bwrdd Iechyd. Fodd bynnag, nid yw'n bosibl mesur hyn o'r data a gofnodwyd.

Gan ystyried fferyllfeydd yn y clystyrau cyfagos a fferyllfeydd dros y ffin yn ardaloedd y Byrddau Iechyd eraill yng Nghymru, gall holl drigolion clwstwr Taf Elái gyrraedd fferyllfa mewn car o fewn 20 munud, a gall y mwyafrif gyrraedd fferyllfa mewn car o fewn 10 munud.

15.4 Gwasanaethau eraill y GIG

Mae Ysbyty Brenhinol Morgannwg wedi'i leoli yn y clwstwr.

15.5 Y dewis o wasanaethau fferyllol

Rhwng 2019 a 2020, gweinyddodd cyfanswm o 375 o gontractwyr eitemau a ysgrifennwyd gan un o'r meddygfeydd yn yr ardal hon, ac roedd 276 ohonynt y tu allan i ardal y Bwrdd Iechyd.

15.6 Bylchau yn y ddarpariaeth

Atebodd pob un o'r 21 fferyllfa y cwestiwn yn yr holiadur i gontractwyr ynghylch eu gallu i ateb y galw yn sgil unrhyw ddatblygiadau tai yn yr ardal yn y dyfodol. Roedd eu hymatebion fel a ganlyn:

- Mae gan 17 o fferyllfeydd safle digon mawr ar hyn o bryd a digon o staff i ddelio â'r cynnydd yn y galw yn yr ardal.
- Nid oes gan bedair fferyllfa safle digon mawr na digon o staff ar hyn o bryd, ond gallent wneud addasiadau i ddelio â'r cynnydd yn y galw yn yr ardal.

Er nad yw dosbarthu presgripsiynau yn wasanaeth gan y GIG, mae 12 fferyllfa yn darparu gwasanaeth dosbarthu am ddim. Yn ogystal, dywedodd pum fferyllfa eu bod yn dosbarthu presgripsiynau i'r canlynol: rhai grwpiau o gleifion yn dibynnu ar angen clinigol a phroblemau symudedd, i'r henoed, i'r rhai sy'n gaeth i'r tŷ oherwydd cyflyrau corfforol a meddygol, ac i gartrefi gofal a chleifion ar hyn o bryd sydd ar restr 'gwarchod' y GIG oherwydd pandemig y Coronafeirws (COVID-19). Dywedodd un fferyllfa eu bod yn dosbarthu presgripsiynau i rai ardaloedd, a dywedodd dwy fferyllfa eu bod yn dosbarthu presgripsiynau i rai grwpiau o gleifion ac i rai ardaloedd. O ganlyniad, i'r rhai nad ydynt yn gallu cyrraedd fferyllfa, gallent dderbyn eu meddyginiaethau naill ai gan fferyllfa o fewn y clwstwr neu gan fferyllfa arall mewn ardal gyfagos.

Mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi nodi lleoliad fferyllfeydd ar draws y clwstwr, a'r ffaith y gall y boblogaeth gyrraedd fferyllfa neu feddygfa fferyllol (os yw hyn yn berthnasol) mewn car o fewn 20 munud, a gall y mwyafrif gyrraedd un o fewn 10 munud. Wrth gydnabod nad oes gan bob aelwyd y gallu i ddefnyddio car drwy gydol y dydd, mae natur y clwstwr er hynny yn golygu y bydd cerdded i fferyllfa yn ddewis realistig i lawer o drigolion, ac mae gwasanaethau trafnidiaeth gyhoeddus ar gael i'r rhai nad ydynt yn gallu gwneud y daith gyfan ar droed.

Mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi nodi oriau agor y fferyllfeydd presennol, ac mae o'r farn fod yr oriau agor hyn yn ddigonol i ddiwallu anghenion tebygol trigolion y clwstwr. O ganlyniad, mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi dod i'r casgliad nad oes unrhyw anghenion ar hyn o bryd o ran darparu gwasanaethau hanfodol nad ydynt yn cael eu diwallu gan fferyllfeydd yn y clwstwr.

O ran unrhyw dai y disgwylir iddynt gael eu hadeiladu yn ystod oes y ddogfen hon, mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi ei fodloni, yn seiliedig ar yr ymatebion i holiadur y contractwyr, y gall y fferyllfeydd presennol ateb y galw y byddai unrhyw dai newydd yn ei greu. Mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi dod i'r casgliad felly na fydd unrhyw anghenion ychwanegol yn y dyfodol o ran gwasanaethau hanfodol a ddarperir gan fferyllfeydd yn y clwstwr.

Er nad yw'r un o'r fferyllfeydd yn darparu'r gwasanaeth Adolygu Defnyddio Cyfarpar na'r gwasanaeth Addasu Cyfarpar Stoma, nodir mai un o'r rhesymau pam y caiff presgripsiynau eu gweinyddu y tu allan i'r clwstwr yw oherwydd eu bod wedi'u hanfon at Gontractiwr Presgripsiynau Dyfeisiau Bydd cleifion felly yn gallu cael mynediad at y ddau wasanaeth hyn drwy'r contractwyr hynny. Oherwydd hynny, nid

yw Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi canfod unrhyw fylchau presennol yn y ddarpariaeth o'r gwasanaethau uwch hyn yn y clwstwr nac unrhyw fylchau sy'n debygol o godi yn y dyfodol, ac nid yw wedi canfod ychwaith fod angen gwell mynediad atynt.

Mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi ei fodloni hefyd, yn seiliedig ar y wybodaeth yn yr adrannau blaenorol, nad oes unrhyw fylchau yn y ddarpariaeth bresennol o wasanaethau uwch ac estynedig, ac na fydd unrhyw fylchau yn y dyfodol o ran y gwasanaethau hyn ychwaith.

Bydd Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg yn parhau i adolygu'r ddarpariaeth o wasanaethau, ond mae wedi dod i'r casgliad nad oes unrhyw angen ar hyn o bryd a fyddai'n cyfiawnhau cais am fangreoedd newydd neu ychwanegol, ac na fydd unrhyw angen o'r fath yn y dyfodol ychwaith.

16 Casgliadau at ddibenion Atodlen 1 Rheoliadau'r GIG (Gwasanaethau Fferyllol) (Cymru) 2020

Mae'r Asesiad hwn o Anghenion Fferyllol (yr AAFf) wedi ystyried y ddarpariaeth bresennol o wasanaethau fferyllol yn gyffredinol, ac yn benodol mae wedi ystyried demograffeg ac anghenion iechyd y boblogaeth. Mae wedi dadansoddi a yw'r ddarpariaeth bresennol o wasanaethau yn diwallu anghenion poblogaeth Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg ac a oes unrhyw fylchau posibl yn y ddarpariaeth o wasanaethau fferyllol ar hyn o bryd neu a fydd unrhyw fylchau yn y dyfodol yn ystod oes y ddogfen.

16.1 Y ddarpariaeth bresennol

Mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi nodi bod y gwasanaethau canlynol yn angenrheidiol er mwyn diwallu'r angen am wasanaethau fferyllol yn ei ardal:

- Gwasanaethau hanfodol, uwch ac estynedig a ddarperir ym mhob mangre sydd wedi'i chynnwys yn y rhestrau fferyllol;
- Y gwasanaeth gweinyddu presgripsiynau a ddarperir gan y meddygfeydd hynny sydd wedi eu cynnwys ar y rhestr o feddygon fferyllol.

Mae adrannau blaenorol y ddogfen hon wedi nodi'r ddarpariaeth o'r gwasanaethau hyn ym mhob un o awdurdodau lleol y Bwrdd Iechyd a'r clystyrau (ardaloedd AAFf).

Mae hefyd wedi nodi'r ddarpariaeth o'r gwasanaethau uchod gan contractwyr y tu allan i'w ardal, boed hynny yng Nghymru neu yn Lloegr, sy'n cyfrannu at ddiwallu'r angen am wasanaethau fferyllol yn ei ardal.

16.2 Gwasanaethau eraill y GIG

Wrth ymgymryd â'r AAFf hwn, mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg yn ystyried bod y gwasanaethau GIG eraill canlynol yn effeithio ar yr angen am wasanaethau fferyllol ac o'r herwydd mae wedi eu hystyried:

- Fferyllfeydd ysbytai – mae'r rhain yn lleihau'r galw am y gwasanaeth gweinyddu presgripsiynau hanfodol gan fod presgripsiynau a weinyddir mewn ysbytai yn cael eu gweinyddu gan wasanaeth fferyllol yr ysbyty. Fodd bynnag, os bydd y gwasanaeth gweinyddu presgripsiynau i gleifion allanol yn symud i wasanaethau gweinyddu *cymunedol* i gleifion allanol yn ystod oes yr AAFf hwn, yna bydd hyn yn effeithio ar y gwasanaeth gweinyddu presgripsiynau hanfodol.
- Meddygon teulu yn gweinyddu eitemau'n bersonol – yn debyg i fferyllfeydd ysbytai, mae hyn hefyd yn lleihau'r galw am y gwasanaeth gweinyddu hanfodol. Caiff eitemau eu cyrchu a'u gweinyddu'n bersonol gan feddygon teulu a chlinigwyr eraill yn y feddygfa, yn hytrach na bod cleifion yn gorfod mynd â phresgripsiwn i fferyllfa ar gyfer brechlyn er enghraifft ac yna dychwelyd gyda'r brechlyn hwnnw i'r feddygfa fel bod modd iddynt ei dderbyn.
- GIG 111 a'r gwasanaeth meddyg teulu tu allan i oriau – gallai claf gael triniaeth lawn neu driniaeth rannol ar ôl cael ei weld gan y gwasanaeth tu allan i oriau, yn dibynnu ar natur y cyflwr. Bydd y gwasanaeth hwn, felly, yn effeithio ar yr angen am wasanaethau fferyllol, yn enwedig y gwasanaeth gweinyddu hanfodol. Yn ogystal â hynny, wrth i gleifion gael eu cyfeirio at y gwasanaethau cywir drwy'r system pwynt sengl, mae gan hyn hefyd y potensial i gynyddu'r angen am bob gwasanaeth fferyllol.
- Gall yr unedau mân anafiadau yn Ysbyty Cwm Cynon ac yn Ysbyty Cwm Rhondda greu presgripsiynau y byddai angen eu gweinyddu yn y gymuned.
- Fferyllfeydd mewn carchardai – mae'r rhain yn lleihau'r galw am y gwasanaeth gweinyddu hanfodol, gan nad yw presgripsiynau a ysgrifennir yng Ngharchar EM a Sefydliad Troseddwy'r Ifanc y Parc yn cael eu gweinyddu gan fferyllfeydd cymunedol na chan gontractwyr presgripsiynau dyfeisiau. Fodd bynnag, mae gwasanaethau i'r carchar yn debygol o newid o 2022 ymlaen.
- Presgripsiynwyr annibynnol – mae'r rhain yn debygol o gynyddu dros y pum mlynedd nesaf. Disgwylir, i ddechrau, na fyddai hyn yn effeithio ar yr angen am wasanaethau fferyllol. Fodd bynnag, wrth i'r cyfle godi i wella mynediad a gyda'r potensial i weld mwy o gleifion, gall hyn effeithio wedyn ar yr angen am wasanaethau fferyllol yn y tymor hwy, yn enwedig y gwasanaeth gweinyddu hanfodol.
- Yr *Online Non Prescription Ordering Service* (ONPOS) – bydd hyn yn lleihau'r angen am orchuddion ar bresgripsiwn i lawer o gleifion, ac felly hefyd y galw am y gwasanaeth gweinyddu hanfodol. Fodd bynnag, bydd angen presgripsiynu'r gorchuddion hynny nad ydynt yn rhan o'r llyfr fformiwlâu o hyd.

16.3 Bylchau presennol yn y ddarpariaeth

16.3.1 Mynediad at wasanaethau hanfodol ar hyn o bryd

Er mwyn asesu'r ddarpariaeth o wasanaethau hanfodol mewn perthynas ag

anghenion y boblogaeth, ystyriodd Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg mai mynediad at wasanaethau (amseroedd teithio ac oriau agor) oedd y ffactor pwysicaf wrth bennu i ba raddau y mae'r ddarpariaeth bresennol o wasanaethau hanfodol yn diwallu anghenion y boblogaeth.

16.3.1.1 Mynediad at wasanaethau hanfodol yn ystod oriau gwaith arferol

Mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi nodi bod mwyafrif llethol y boblogaeth yn gallu cyrraedd fferyllfa yn ystod oriau gwaith arferol o fewn 20 munud mewn car. Yn achos y ganran fach o bobl na all wneud hynny, mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg yn fodlon nad oes angen mwy o fferyllfeydd yn yr ardaloedd hynny ar hyn o bryd oherwydd:

- Mae'r ardaloedd perthnasol yn ardaloedd bryniog neu fynyddig yn bennaf, a ddefnyddir yn aml ar gyfer ffermydd gwynt gyda choetir mewn rhannau. Mae un ardal yn ardal o laswelltir agored a chaeau gyda choetir.
- At ei gilydd, mae'n annhebygol y bydd yr ardaloedd hyn yn cael eu poblogi. Ni fyddai agor fferyllfa mewn ardal lle mae tai ynysig a ffermydd yn hyfyw yn ariannol.
- Bydd preswylwyr yn gadael yr ardaloedd hynny i ddiwallu'r mwyafrif, os nad y cyfan, o'u hanghenion o ddydd i ddydd.
- Mae trigolion yr ardaloedd hynny yn debygol o gael eu presgripsiynau gan eu meddyg teulu.

Rhaid i bob fferyllfa agor am o leiaf 40 awr er mwyn cyflawni ei rhwymedigaeth contractiol. Yn gyffredinol, mae'r oriau craidd hyn o fewn oriau gwaith arferol.

Yn seiliedig ar y wybodaeth oedd ar gael ar adeg llunio'r AAFf hwn, nid chanfuwyd unrhyw fylchau presennol yn y ddarpariaeth o wasanaethau hanfodol yn ystod oriau gwaith arferol yn unrhyw un o'r wyth clwstwr (ardaloedd AAFf).

16.3.1.2 Mynediad at wasanaethau hanfodol y tu allan i oriau gwaith arferol

Mae mynediad da i wasanaethau hanfodol y tu allan i oriau gwaith arferol drwy'r ddarpariaeth o oriau agor estynedig gyda'r nos ac ar benwythnosau a gynigir gan fferyllfeydd ledled Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg:

- Mae 10 fferyllfa ar agor saith diwrnod yr wythnos.
- Roedd 13 o fferyllfeydd ar agor o ddydd Llun i ddydd Sadwrn.
- Roedd 65 o fferyllfeydd ar agor o ddydd Llun i ddydd Gwener ac am oriau cyfyngedig ar ddydd Sadwrn.
- Roedd 22 o fferyllfeydd ar agor o ddydd Llun i ddydd Gwener.

Ar lefel y clwstwr, mae gan bob un o leiaf un fferyllfa sydd ar agor ar ddydd Sadwrn:

Clwstwr	Ar agor 7 diwrnod	Ar agor Llun-Gwener	Ar agor Llun-Gwener, ac am ran o'r Sadwrn	Ar agor Llun-Gwener
Dwyrain Pen-y-bont ar Ogwr	3	1	4	3
Gogledd Pen-y-bont ar Ogwr	0	1	7	5
Gorllewin Pen-y-bont ar Ogwr	3	1	4	1
Merthyr	1	3	8	2
Gogledd Cynon	1	1	3	2
De Cynon	0	1	4	3
Y Rhondda	0	4	20	3
Taf Elái	2	1	15	3

Y tu allan i oriau gwaith arferol, bydd y gwasanaeth Meddygon Teulu y Tu Allan i Oriau yn darparu triniaeth lle bo hynny'n briodol.

Nid oedd y rhan fwyaf o'r ymatebwyr (35%) i'r holiadur cleifion a'r cyhoedd yn ffafrio unrhyw adeg benodol o ran yr amser gorau i ddefnyddio fferyllfa. O'r ymatebion eraill, roedd yn well gan 43% ddefnyddio fferyllfa rhwng 9.00am a 6.00pm ac roedd yn well gan 18% ddefnyddio fferyllfa rhwng 6.00pm a 9.00pm. Dim ond 4% o'r ymatebwyr a ddywedodd ei bod yn well ganddynt ddefnyddio fferyllfa rhwng 7am a 9am.

Yn yr un modd, nid oedd mwyafrif yr ymatebwyr (51%) wedi nodi bod un diwrnod penodol sydd fwyaf cyfleus iddynt o ran defnyddio fferyllfa. O'r ymatebion oedd yn weddill, roedd 25% wedi nodi mai yn ystod yr wythnos yn gyffredinol oedd yr adeg fwyaf cyfleus iddynt i fynd i fferyllfa, ac roedd 11% wedi nodi mai ar y penwythnosau yn gyffredinol oedd yr adeg fwyaf cyfleus iddynt o ran mynd i fferyllfa. Roedd yn well gan ymatebwyr eraill ddiwrnod penodol o'r wythnos.

Yn seiliedig ar y wybodaeth oedd ar gael ar adeg llunio'r asesiad hwn, ni chanfuwyd unrhyw fylchau presennol yn y ddarpariaeth o wasanaethau hanfodol y tu allan i oriau gwaith arferol yn unrhyw un o'r wyth clwstwr (ardaloedd AAFf).

16.3.2 Mynediad at wasanaethau uwch

Mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg o'r farn bod y gwasanaethau uwch canlynol hyn yn angenrheidiol:

- Y Gwasanaeth Adolygu Defnyddio Meddyginiaethau
- Y Gwasanaeth Adolygu Meddyginiaethau wrth Ryddhau'r Claf

Nododd Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg fod y gwasanaeth Adolygu Defnyddio Meddyginiaethau, ar adeg drafftio'r asesiad hwn, wedi'i atal gan Lywodraeth Cymru oherwydd pandemig y Coronafeirws (COVID-19) ac nid oedd yn glir o hyd pryd y byddai'r gwasanaeth yn ail-ddechrau. Er nad oedd y gwasanaeth

Adolygu Meddyginiaethau wrth Ryddhau'r Claf wedi'i atal, nododd Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg y byddai pandemig y Coronafeirws (COVID-19) wedi effeithio ar y ddarpariaeth o'r gwasanaeth uwch hwn a'r angen amdano.

Bydd y galw am wasanaeth uwch yr Adolygiad o'r Defnydd o Gyfarpar a gwasanaeth uwch Addasu Cyfarpar Stoma yn is nag ar gyfer y gwasanaethau uwch eraill, oherwydd y gyfran lawer llai o'r boblogaeth y gall fod angen arnynt ddefnyddio'r gwasanaethau hyn. Yn ychwanegol at hyn, mae'r gwasanaethau hyn yn cael eu darparu'n gyffredinol gan gontractwyr cyfarpar sydd wedi'u lleoli yng Nghymru neu yn Lloegr.

Mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi ei fodloni bod modd ateb y galw am wasanaethau uwch.

Yn seiliedig ar y wybodaeth oedd ar gael ar adeg llunio'r asesiad hwn, ni chanfuwyd unrhyw fylchau presennol yn y ddarpariaeth o'r gwasanaeth Adolygu'r Defnydd o Feddyginiaethau na'r gwasanaeth Adolygu Meddyginiaethau wrth Ryddhau'r Claf yn unrhyw un o'r wyth clwstwr (ardaloedd AAFf).

16.3.3 Mynediad at wasanaethau estynedig ar hyn o bryd

Nododd Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg, ar adeg drafftio'r asesiad hwn, fod darparu llawer o wasanaethau estynedig wedi'i atal oherwydd pandemig y Coronafeirws (COVID-19). Yn seiliedig ar y data oedd ar gael, mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi ei fodloni bod modd ateb y galw am wasanaethau estynedig.

Yn seiliedig ar y wybodaeth oedd ar gael ar adeg llunio'r asesiad hwn, ni chanfuwyd unrhyw fylchau presennol yn y ddarpariaeth o wasanaethau estynedig yn unrhyw un o'r wyth clwstwr (ardaloedd AAFf).

16.3.4 Mynediad presennol i'r gwasanaeth gweinyddu presgripsiynau gan feddygon teulu

Nododd Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg fod Rheoliadau'r GIG (Gwasanaethau Fferyllol) (Cymru) 2020 yn caniatáu i feddygon weinyddu presgripsiynau i gleifion cymwys o dan rai amgylchiadau:

- Rhaid i'r cleifion fyw mewn 'ardal reoledig' (sef ardal sydd, yn ôl y Bwrdd Iechyd neu sefydliad blaenorol neu yn dilyn apêl gan Weinidogion Cymru) yn wledig, ac sy'n bellter o 1.6km (a fesurir mewn llinell syth) i ffwrdd o fferyllfa, a
- Rhaid i gymeradwyaeth mangre gael ei rhoi a rhaid bod gan y meddyg gydsyniad i weinyddu i'r ardal honno.

Nodwyd bod 26% o'r cleifion ar restr y tri meddyg fferyllol yn gleifion oedd yn derbyn eu presgripsiynau gan feddygon fferyllol. Nodwyd hefyd yr oriau agor a oedd ar gael ac amseroedd teithio.

Yn seiliedig ar y wybodaeth oedd ar gael ar adeg llunio'r AAFf, ni chanfuwyd angen ar hyn o bryd am wasanaethau fferyllol, na gwasanaethau fferyllol o fath penodedig, a fyddai'n gofyn am roi caniatâd amlinellol i feddyg yn unrhyw un o'r wyth clwstwr (ardaloedd AAFf).

16.4 Bylchau yn y ddarpariaeth yn y dyfodol

Mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi ystyried y datblygiadau hysbys canlynol:

- Y twf a ragwelir yn y boblogaeth
- Gallu contractwyr fferyllol i ateb y galw

Nid yw Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi canfod unrhyw wasanaethau angenrheidiol nad ydynt yn cael eu darparu ar hyn o bryd ond y byddai angen eu darparu, o dan amgylchiadau penodedig yn y dyfodol, er mwyn diwallu'r angen am wasanaethau fferyllol.

16.4.1 Mynediad at wasanaethau hanfodol yn y dyfodol

16.4.1.1 Mynediad at wasanaethau hanfodol yn ystod oriau gwaith arferol

Gall mwyafrif llethol trigolion Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg gyrraedd fferyllfa neu feddygfa fferyllol (lle bo hynny'n berthnasol) o fewn 20 munud mewn car. Gall y mwyafrif gyrraedd fferyllfa o fewn deg munud. Nid yw Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi canfod unrhyw amgylchiadau yn y dyfodol sy'n debygol o effeithio ar y mynediad at wasanaethau hanfodol yn ystod oriau gwaith arferol.

Yn seiliedig ar y wybodaeth oedd ar gael ar adeg llunio'r AAFf hwn, ni chanfuwyd unrhyw fylchau a allai godi yn y dyfodol o ran darparu gwasanaethau hanfodol yn ystod oriau gwaith arferol yn unrhyw un o'r wyth clwstwr (ardaloedd AAFf).

16.4.1.2 Mynediad at wasanaethau hanfodol y tu allan i oriau gwaith arferol

Ystyriodd Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg y ddarpariaeth bresennol fel y'i nodir yn y ddogfen hon, ac nid yw wedi canfod unrhyw wasanaethau a fyddai, pe byddent yn cael eu darparu naill ai nawr neu o dan amgylchiadau penodedig yn y dyfodol, yn gwella gwasanaethau hanfodol neu fynediad atynt.

O ran amseroedd agor, mae'r Bwrdd Iechyd yn cadw'r hawl i wahodd a/neu orchymyn contractwyr fferyllol presennol i addasu eu horiau agor i ddiwallu unrhyw anghenion yn y dyfodol.

Yn seiliedig ar y wybodaeth oedd ar gael ar adeg llunio'r AAFf hwn, ni chanfuwyd y byddai unrhyw fylchau yn y dyfodol o ran darparu gwasanaethau hanfodol y tu allan i oriau gwaith arferol yn unrhyw un o'r wyth clwstwr (ardaloedd AAFf).

16.4.2 Mynediad at wasanaethau uwch

O'r data sydd ar gael, nid yw pob fferyllfa yn darparu pob un o'r gwasanaethau uwch. At hynny, o'r rhai hynny sy'n darparu gwasanaethau uwch ar hyn o bryd, nid yw pob fferyllfa yn cynnig yr uchafswm y gallant ei gynnig bob blwyddyn.

Bydd y galw am wasanaeth uwch yr Adolygiad o'r Defnydd o Gyfarpar a gwasanaeth uwch Addasu Cyfarpar Stoma yn is nag ar gyfer y gwasanaethau uwch eraill, oherwydd y gyfran lawer llai o'r boblogaeth y gall fod angen arnynt ddefnyddio'r gwasanaethau hyn. Yn ychwanegol at hyn, mae'r gwasanaethau hyn yn cael eu darparu'n gyffredinol gan contractwyr cyfarpar sydd wedi'u lleoli yng Nghymru neu yn Lloegr.

Yn seiliedig ar y wybodaeth oedd ar gael ar adeg llunio'r asesiad hwn, ni chanfuwyd unrhyw fylchau presennol yn y ddarpariaeth o'r gwasanaeth Adolygu'r Defnydd o Feddyginiaethau na'r gwasanaeth Adolygu Meddyginiaethau wrth Ryddhau'r Claf yn unrhyw un o'r wyth clwstwr (ardaloedd AAFf).

16.4.3 Mynediad at wasanaethau estynedig

Nid yw Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi canfod unrhyw wasanaethau estynedig nad ydynt yn cael eu darparu ar hyn o bryd ond y byddai angen eu darparu, o dan amgylchiadau penodedig yn y dyfodol, er mwyn gwella gwasanaethau fferyllol neu fynediad atynt. Nododd Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg barodrwydd y contractwyr presennol i ddarparu rhagor o wasanaethau estynedig os bydd angen.

Yn seiliedig ar y wybodaeth oedd ar gael ar adeg llunio'r asesiad hwn, ni chanfuwyd unrhyw angen i wella gwasanaethau estynedig neu fynediad atynt o dan amgylchiadau penodedig yn y dyfodol yn unrhyw un o'r wyth clwstwr (ardaloedd AAFf).

16.4.4 Mynediad i'r gwasanaeth gweinyddu presgripsiynau gan feddygon teulu yn y dyfodol

Ystyriodd Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg y ddarpariaeth bresennol fel y'i nodir yn y ddogfen hon, ac nid yw wedi canfod gwasanaethau a fyddai, pe byddent yn cael eu darparu naill ai nawr neu o dan amgylchiadau penodedig yn y dyfodol, yn gwella gwasanaethau hanfodol neu fynediad atynt.

Yn seiliedig ar y wybodaeth oedd ar gael ar adeg llunio'r asesiad hwn, ni chanfuwyd unrhyw angen am wasanaethau fferyllol nac am wasanaethau fferyllol o fath penodedig, o dan amgylchiadau penodedig yn y dyfodol, a fyddai'n gofyn am roi caniatâd amlinellol i feddyg yn unrhyw un o'r wyth clwstwr (ardaloedd AAFf).

Atodiad A – Cyd-destun polisi a phapurau cefndirol

Llywodraeth Cymru sy'n gosod y strwythur cyffredinol y mae fferyllfeydd cymunedol, contractwyr presgripsiynau dyfeisiau a meddygon fferyllol yn gweithredu ynddo, a hynny trwy ddarparu'r fframwaith deddfwriaethol a pholisi. O fewn y fframwaith, mae'r cyfrifoldeb dros gynllunio a darparu gwasanaethau fferyllol yn perthyn i'r Byrddau Iechyd, y mae'n rhaid iddynt gynllunio gwasanaethau iechyd i ddiwallu anghenion eu poblogaethau preswyl. Mae hyn yn cynnwys pennu nifer a lleoliad fferyllfeydd a chontractwyr presgripsiynau dyfeisiau yn eu hardaloedd.

Mae'r ddyletswydd gyffredinol i sicrhau bod gwasanaethau fferyllol yn cael eu darparu, fel yn achos agweddau eraill ar wasanaethau gofal sylfaenol y GIG, wedi ei rhoi'n uniongyrchol i Fyrddau Iechyd o dan Ddeddf GIG (Cymru) 2006 (Deddf 2006). Mae Byrddau Iechyd yn rheoli rhestrau lleol o ddarparwyr a gymeradwywyd, y cyfeirir atynt fel rhestrau fferyllol, ac mae cynnwys mangreoedd fferyllol a mangreoedd contractwyr presgripsiynau dyfeisiau ar restrau fferyllol yn rhoi'r hawl i'r contractwyr hynny ddarparu gwasanaethau fferyllol y GIG yn y mangreoedd hynny.

Mae'r trefniadau hyn yn rheoli'r ddarpariaeth o wasanaethau fferyllol ac nid yr hawl i agor a chynnal busnes fferyllol yng Nghymru. Ymdrinnir â hynny o dan ddeddfwriaeth ar wahân ar gyfer y DU yn ei chyfanrwydd, sef Deddf Meddyginiaethau 1968.

Mae gan Weinidogion Cymru bwerau a dyletswyddau helaeth i greu rheoliadau ac i roi cyfarwyddiadau i Fyrddau Iechyd, sy'n rheoli'r system ar gyfer gwasanaethau fferyllol yng Nghymru. Mae hyn yn cynnwys pennu'r telerau gwasanaeth ar gyfer fferyllfeydd a chontractwyr presgripsiynau dyfeisiau a chymhwyso'r prawf rheoli mynediad. Y prawf hwn oedd y prawf yr oedd rhaid ei fodloni hyd at 1 Hydref 2021 cyn y byddai Bwrdd Iechyd yn cymeradwyo cais i fod ar y rhestr fferyllol neu i ddiwygio cofnod ar y rhestr fferyllol.

O dan Reoliadau'r GIG (Gwasanaethau Fferyllol) (Cymru) 2013 (Rheoliadau 2013), a rheoliadau blaenorol, byddai'r personau hynny a oedd yn dymuno darparu gwasanaethau fferyllol yn cyflwyno cais i'r Bwrdd Iechyd. Yna, penderfynai'r Bwrdd Iechyd a oedd y cais yn bodloni'r prawf perthnasol ai peidio. Roedd Rheoliadau 2013 yn caniatáu i benderfyniad y Bwrdd Iechyd gael ei herio trwy gyflwyno apêl i Weinidogion Cymru.

Roedd y system flaenorol o ddarparu gwasanaethau fferyllol felly yn cael ei llywio gan y rhai a oedd am ddarparu gwasanaethau fferyllol. Hwyl a fyddai'n penderfynu pa wasanaethau yr oeddent am eu darparu ac o ba leoliad.

Roedd hynny'n golygu nad oedd y system yn un rhagweithiol, ac nid oedd y Byrddau Iechyd yn gallu cynllunio lle'r oedd fferyllfeydd neu gontractwyr presgripsiynau dyfeisiau wedi'u lleoli na chyfarwyddo pa wasanaethau yr oedd yn rhaid eu darparu o'r lleoliadau hynny ychwaith.

Y rheswm dros newid

Yn 2010, sefydlodd y Gweinidog dros lechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol ar y pryd Grŵp Gorchwyl a Gorffen i adolygu'r fframwaith rheoleiddio, i ystyried polisi Llywodraeth Cymru ar reoli mynediad i restrau fferyllfeydd a'r ddarpariaeth o wasanaethau fferyllol gan broffesiynau lechyd ac eithrio fferyllwyr (e.e. meddygon), ac i wneud argymhellion ar gyfer newidiadau i ddeddfwriaeth, os oedd yn briodol, er mwyn sicrhau system gost-ffeithiol a chynaliadwy a fyddai'n sicrhau bod gan gleifion fynediad priodol i wasanaethau fferyllol.

Yn 2011, ymgynghorodd Llywodraeth Cymru ar argymhellion y grŵp Gorchwyl a Gorffen. Roedd yr ymgynghoriad "Cynigion i ddiwygio a moderneiddio Rheoliadau'r Gwasanaeth lechyd Gwladol (Gwasanaethau Fferyllol) 1992" yn gofyn am farn rhanddeiliaid ar gynigion ar gyfer dull newydd o benderfynu ar geisiadau, fel bod gwasanaethau fferyllol yng Nghymru yn seiliedig yn hytrach ar asesiadau o anghenion lleol gan Fyrddau lechyd. Fodd bynnag, cydnabuwyd bod gwneud newid o'r fath yn gofyn am greu pwerau priodol ac am eu cynnwys yn Deddf 2006.

Yn dilyn yr ymgynghoriad, daeth Rheoliadau 2013 i rym ar 10 Mai 2013, ond nid oeddent yn cynnwys darpariaethau i gyflwyno Asesiadau o Anghenion Fferyllol.

Mewnosododd Deddf lechyd y Cyhoedd (Cymru) 2017 (Deddf 2017) adran 82A yn Deddf 2006 a wnaeth ddarpariaeth ar gyfer dyletswydd newydd i Fyrddau lechyd yng Nghymru baratoi a chyhoeddi asesiad o'r angen am wasanaethau fferyllol. Rhoddodd adran 82A bwerau i Weinidogion Cymru wneud rheoliadau sy'n nodi'r gofynion ar gyfer yr AAFf yng Nghymru.

Yr effaith arfaethedig a chanlyniadau buddiol

Effaith arfaethedig cyflwyno'r asesiadau hyn o anghenion fferyllol yw gwella'r broses o gynllunio a darparu gwasanaethau fferyllol, trwy sicrhau bod y Byrddau lechyd yn ystyried anghenion fferyllol eu poblogaethau yn drylwyr a'u bod yn sicrhau bod eu gwasanaethau'n diwallu'r anghenion hynny. Bydd hyn yn ei gwneud yn ofynnol i Fyrddau lechyd fabwysiadu dull mwy integredig o ganfod anghenion fferyllol eu poblogaethau, gan gynnwys ystyried cyfraniad pob darparwr gwasanaethau fferyllol (e.e. fferyllfeydd a meddygon fferyllol). Bydd Byrddau lechyd yn defnyddio'r asesiadau hyn i nodi lle mae angen mangreoedd ychwanegol, lle mae darparwyr presennol yn mynd i'r afael yn ddigonol ag anghenion fferyllol, a lle mae angen gwasanaethau ychwanegol gan fangreoedd sy'n bodoli eisoes.

Bydd y newid yn rhoi mwy o sicrwydd i gontractwyr, gan leihau risg busnes a chan ganiatáu iddynt fuddsoddi mewn gwasanaethau yn ehangach nag y gwnânt ar hyn o bryd. Mae hefyd yn bwysig nodi y bydd fferyllfeydd yn arbennig yn ymateb yn well i anghenion y poblogaethau y maent yn eu gwasanaethu hefyd, ac yn darparu gwasanaethau'n effeithiol er mwyn diwallu'r anghenion fferyllol a ganfuwyd.

Polisi, y fframwaith deddfwriaethol a rheoleiddio

Mae adran 80 Deddf 2006 yn gosod dyletswydd ar Fyrddau lechyd i wneud trefniadau ar gyfer darparu'r gwasanaethau fferyllol a nodir yn is-adrannau 80(3)(a) i

(d). Mae'r gwasanaethau fferyllol craidd hyn yn eu hanfod yn wasanaethau gweinyddu presgripsiynau. Mae dyletswydd ar Weinidogion Cymru i wneud rheoliadau sy'n llywodraethu'r ffordd y mae Byrddau Iechyd yn gwneud y trefniadau hyn.

Mae adran 81 Deddf 2006 yn nodi'r trefniadau y caiff Gweinidogion Cymru eu gwneud ar gyfer darparu gwasanaethau fferyllol ychwanegol. Diffinnir 'gwasanaethau fferyllol ychwanegol' fel gwasanaethau o fath nad ydynt yn dod o dan adran 80 h.y. gwasanaethau uwch ac estynedig. Mae adran 81 yn rhoi'r pŵer i Weinidogion Cymru roi cyfarwyddiadau i Fwrdd Iechyd:

- (i) sy'n ei gwneud yn ofynnol iddo drefnu i ddarparu gwasanaethau fferyllol ychwanegol, neu
- (ii) sy'n awdurdodi'r Bwrdd Iechyd i drefnu i ddarparu gwasanaethau fferyllol os yw'n dymuno.

Mae adran 83 Deddf 2006 yn cynnwys craidd pwerau Gweinidogion Cymru i wneud rheoliadau mewn perthynas â darparu'r gwasanaethau fferyllol ac, ymhlith pethau eraill, mae'n nodi'r gofyniad i reoliadau ei gwneud yn ofynnol i Fwrdd Iechyd baratoi a chyhoeddi rhestr fferyllol. Mae hefyd yn nodi'r profion y mae'n rhaid i'r personau hynny sy'n dymuno darparu gwasanaethau fferyllol eu bodloni er mwyn gwneud hynny (a elwir yn 'brawf rheoli mynediad').

Mae adran 84 yn nodi gofyniad i Weinidogion Cymru wneud darpariaeth ar gyfer hawliau apelio yn erbyn penderfyniadau a wneir gan Fyrdau Iechyd wrth arfer pwerau a roddir iddynt gan reoliadau a wneir o dan adran 83.

Gwnaeth Rhan 7 Deddf 2017 ddarpariaeth i ddiwygio Deddf 2006 mewn perthynas â gwasanaethau fferyllol. Mewnosododd adran 111 Deddf 2017 adran newydd yn Deddf 2006, sef adran 82A, sy'n rhoi pwerau i Weinidogion Cymru wneud rheoliadau mewn perthynas â'r AAFf. Daeth Gorchymyn Deddf Iechyd y Cyhoedd (Cymru) 2017 (Cychwyn Rhif 4) 2019 â Rhan 7 Deddf 2017 i rym ar 1 Ebrill 2019. O ganlyniad, mae Gweinidogion Cymru bellach wedi gwneud is-ddeddfwriaeth sy'n nodi'r gofynion ar gyfer yr AAFf yng Nghymru.

Cafodd Rheoliadau 2013 eu dirymu a'u disodli gan Reoliadau'r GIG (Gwasanaethau Fferyllol) (Cymru) 2020. Mae Rhan 2 Rheoliadau'r GIG (Gwasanaethau Fferyllol) (Cymru) 2020 yn gosod y gofynion cyfreithiol ar Fyrdau Iechyd i gwblhau AAFf.

Daeth Rheoliadau'r GIG (Gwasanaethau Fferyllol) (Cymru) 2020 i rym ar 1 Hydref 2020 ac mae gan Fyrdau Iechyd tan 1 Hydref 2021 i gyhoeddi'r AAFf cyntaf.

I grynhoi, mae Rheoliadau'r GIG (Gwasanaethau Fferyllol) (Cymru) 2020 yn nodi'r canlynol:

- Y gwasanaethau sydd i'w cynnwys yn yr AAFf
- Gwybodaeth y mae'n rhaid ei chynnwys yn yr AAFf (dylid nodi y caiff Byrddau Iechyd gynnwys unrhyw wybodaeth arall sy'n berthnasol yn eu barn hwy)
- Dyddiad cyhoeddi gofynnol yr AAFf cyntaf
- Gofyniad ar Fyrdau Iechyd i gyhoeddi AAFf pellach bob pum mlynedd

- Gofyniad i gyhoeddi asesiad diwygiedig yn gynt na phob pum mlynedd o dan rai amgylchiadau
- Gofyniad i gyhoeddi datganiadau atodol o dan rai amgylchiadau
- Gofyniad i ymgynghori â rhai pobl a sefydliadau o leiaf unwaith wrth lunio'r AAFf, am o leiaf 60 diwrnod; a
- Materion y mae'n rhaid i'r Bwrdd lechyd eu hystyried wrth iddynt lunio'r AAFf.

Unwaith y bydd Bwrdd lechyd wedi cyhoeddi ei AAFf cyntaf, mae'n ofynnol iddo lunio AAFf diwygiedig o fewn pum mlynedd neu'n gynt na hynny os yw'n canfod newidiadau sylweddol i'r angen am wasanaethau fferyllol. Yr unig eithriad i hyn yw pan fo'r Bwrdd lechyd wedi ei fodloni y byddai llunio AAFf diwygiedig yn ymateb anghymesur i'r newidiadau hynny.

Yn ogystal, caiff Bwrdd lechyd gyhoeddi datganiad atodol pan fo'n canfod newidiadau i argaeledd gwasanaethau fferyllol sy'n berthnasol i ganiatáu ceisiadau y cyfeirir atynt yn Adran 83 Deddf 2006, ac

- Mae wedi ei fodloni y byddai gwneud asesiad diwygiedig yn ymateb anghymesur i'r newidiadau hynny, neu
- Mae wrthi'n llunio asesiad diwygiedig ac mae wedi ei fodloni bod addasu ei AAFf ar unwaith yn hanfodol er mwyn osgoi effaith negyddol i'w ddarpariaeth o wasanaethau fferyllol yn ei ardal.

Datblygu'r gofynion manwl

Sefydlwyd gweithgor ym mis Tachwedd 2015 i ddatblygu'r gofynion manwl ar gyfer cynnal AAFf ac i adolygu a diwygio'r profion a'r gweithdrefnau fel y maent yn berthnasol i ddarparu gwasanaethau fferyllol y GIG. Roedd y grŵp, a gyfarfu ar sawl achlysur, yn cynnwys arweinwyr fferylliaeth y Byrddau lechyd oedd yn deall y system flaenorol ar gyfer rheoli mynediad ac a oedd ag arbenigedd mewn fferylliaeth gymunedol, arweinwyr gofal sylfaenol o Bartneriaeth Cydwasanaethau GIG Cymru, sydd ag arbenigedd yn y broses o benderfynu ar reoli ceisiadau mynediad, a staff Llywodraeth Cymru. Mae'r grŵp wedi gwneud cyfraniad mawr at ddatblygu polisi Llywodraeth Cymru ar yr AAFf gan gynnwys y cynigion sy'n deillio o hynny yn Rheoliadau'r GIG (Gwasanaethau Fferyllol) (Cymru) 2020.

Atodiad B – gwasanaethau hanfodol

1. Gweinyddu presgripsiynau

Disgrifiad o'r gwasanaeth

Cyflenwi meddyginiaethau a chyfarpar a archebir ar bresgripsiynau'r GIG, ynghyd â rhoi gwybodaeth a chyngor, i alluogi cleifion i ddefnyddio meddyginiaethau a chyfarpar yn ddiogel ac yn effeithiol, a chynnal cofnodion priodol.

Nodau a chanlyniadau arfaethedig

Sicrhau bod cleifion yn cael meddyginiaethau a chyfarpar a archebwyd mewn modd diogel a phriodol gan y fferyllfa:

- Cynnal gwiriadau cyfreithiol, clinigol a chywirdeb priodol
- Sicrhau bod systemau gweithredu diogel ar waith, yn unol â gofynion llywodraethu clinigol
- Sicrhau bod systemau ar waith i warantu bod y cynhyrchion iawn yn cael eu cyflenwi
- Cadw cofnod o'r holl feddyginiaethau a chyfarpar a gyflenwir y gellir ei ddefnyddio i gynorthwyo gofal cleifion yn y dyfodol
- Cadw cofnod o'r cyngor a roddir, ac ymyriadau ac atgyfeiriadau a wnaed, lle mae'r fferylllydd o'r farn bod gwneud hynny yn briodol yn glinigol.

Sicrhau bod cleifion yn gallu defnyddio eu meddyginiaethau a'u cyfarpar gan staff fferylliaeth yn effeithiol:

- Darparu gwybodaeth a chyngor i'r claf neu ei gynrychiolydd am ddefnyddio ei feddyginiaeth neu ei gyfarpar yn ddiogel
- Darparu cyngor ehangach priodol i'r claf ar y feddyginiaeth, er enghraifft ei sgil effeithiau posibl a rhyngweithiadau sylweddol â sylweddau eraill.

2. Gweinyddu presgripsiynau rheolaidd

Disgrifiad o'r gwasanaeth

Rheoli a gweinyddu presgripsiynau rheolaidd y GIG ar gyfer meddyginiaethau a chyfarpar mewn partneriaeth â'r claf a'r presgripsiynydd.

Mae'r gwasanaeth hwn yn cynnwys gofynion ychwanegol at y rhai ar gyfer gweinyddu, o ran bod y fferylllydd yn canfod angen y claf am bresgripsiwn rheolaidd ac yn cyfleu unrhyw faterion sy'n glinigol arwyddocaol i'r presgripsiynydd.

Nodau a chanlyniadau arfaethedig

- Gwellu dewis i'r cleifion a gwellu cyfleustra iddynt, trwy ganiatáu iddynt gael eu meddyginiaethau a'u cyfarpar trwy bresgripsiwn rheolaidd yn uniongyrchol o fferyllfa gymunedol am gyfnod y cytunwyd arno gan y presgripsiynydd.

- Lleihau gwastraff trwy leihau faint o feddyginiaethau a chyfarpar a weinyddir yn ddiangen i gleifion
- Lleihau llwyth gwaith meddygfeydd, trwy leddfu ar y baich o ran rheoli presgripsiynau rheolaidd

3. Gwaredu cyffuriau diangen

Disgrifiad o'r gwasanaeth

Derbyn meddyginiaethau diangen gan fferyllfeydd cymunedol, gan aelwydydd preifat a phobl sy'n byw mewn cartref gofal preswyl, y mae angen eu gwaredu'n ddiogel. Mae'n ofynnol i'r Bwrdd Iechyd drefnu i gasglu a gwaredu meddyginiaethau gwastraff o fferyllfeydd.

Nodau a chanlyniadau arfaethedig

- Sicrhau bod gan y cyhoedd ddull hawdd o gael gwared ar feddyginiaethau diangen yn ddiogel
- Lleihau nifer y meddyginiaethau diangen sydd wedi'u storio yng nghartrefi pobl trwy ddarparu dull o'u gwaredu, gan leihau'r risg trwy hynny o wenwyno damweiniol yn y cartref a chan leihau'r risg hefyd y bydd y meddyginiaethau yn cyrraedd pobl eraill nad ydynt wedi'u hawdurdodi i'w cael.
- Lleihau'r risg y bydd y cyhoedd yn dod i gysylltiad â meddyginiaethau diangen a waredwyd trwy ddulliau anniogel.
- Lleihau'r difrod amgylcheddol a achosir gan ddulliau amhriodol o waredu ar feddyginiaethau diangen.

4. Hyrwyddo ffyrdd iach o fyw

Disgrifiad o'r gwasanaeth

Darparu cyngor am fyw'n iach a chynghor iechyd y cyhoedd wrth i gleifion dderbyn eu presgripsiynau os yw hi'n ymddangos eu bod

- Gyda diabetes
- Yn wynebu risg o glefyd coronaidd y galon, yn enwedig y rhai gyda pwysedd gwaed uchel
- Yn ysmygu neu
- Dros eu pwysau

Mae'r gwasanaeth hefyd yn cymryd rhan mewn ymgyrchoedd cenedlaethol/lleol i hyrwyddo negeseuon iechyd y cyhoedd i ymwelwyr cyffredinol â'r fferyllfa yn ystod ymgyrchoedd sydd wedi eu targedu at fater penodol.

Nodau a chanlyniadau arfaethedig

- Gwella gwybodaeth a dealltwriaeth cleifion a'r cyhoedd o ffyrdd iach o fyw a negeseuon iechyd y cyhoedd allweddol, er mwyn eu grymuso i gymryd camau a fydd yn gwella eu hiechyd.

- Targedu sectorau 'anodd eu cyrraedd' o'r boblogaeth nad ydynt yn aml yn dod i gysylltiad â gweithgareddau hybu iechyd mewn rhannau eraill o'r sector iechyd neu ofal cymdeithasol.

5. Rhoi cyngor am ble i ddod o hyd i gymorth

Disgrifiad o'r gwasanaeth

Darparu gwybodaeth i bobl sy'n ymweld â'r fferyllfa, sydd angen cymorth, cyngor neu driniaeth bellach na all y fferyllfa eu darparu, ond sydd ar gael gan ddarparwyr iechyd a gofal cymdeithasol eraill neu sefydliadau cymorth a allai gynorthwyo'r person. Lle bo'n briodol, gall hyn fod ar ffurf atgyfeiriad.

Nodau a chanlyniadau arfaethedig

- Rhoi gwybodaeth neu gyngor i bobl sydd angen cymorth na all y fferyllfa ei ddarparu ynghylch darparwyr iechyd a gofal cymdeithasol priodol eraill neu sefydliadau cymorth eraill
- Galluogi pobl i ddod o hyd i gymorth pellach a/neu i gael gofal a chymorth pellach sy'n briodol i'w hanghenion
- Lleihau'r defnydd amhriodol o wasanaethau iechyd a gofal cymdeithasol

6. Cymorth hunan-ofal

Disgrifiad o'r gwasanaeth

Darparu cyngor a chymorth gan staff fferyllol i alluogi pobl i gael y budd mwyaf posibl o ofalu amdanynt eu hunain neu eu teuluoedd.

Nodau a chanlyniadau arfaethedig

- Gwellu'r dewis i bobl sy'n dymuno gofalu amdanynt eu hunain neu eu teuluoedd a'u mynediad at wasanaethau
- Rhoi cyngor priodol i bobl, gan gynnwys gofalwyr, i'w helpu i reoli eu cyflwr hunan-gyfngol neu hirdymor eu hun, gan gynnwys cyngor ar ddethol a defnyddio unrhyw feddyginiaethau priodol
- Mae pobl, gan gynnwys gofalwyr, yn cael cyngor hybu iechyd pan fyddant yn dod i'r fferyllfa, yn unol â'r cyngor a ddarperir mewn gwasanaethau hanfodol - sef y gwasanaeth hybu ffyrdd iach o fyw
- Mae pobl, gan gynnwys gofalwyr, yn gallu gofalu amdanynt eu hunain yn well neu'n gallu rheoli cyflwr yn well nawr neu yn y dyfodol drwy fod yn fwy gwybodus am yr opsiynau triniaeth sydd ar gael iddynt, gan gynnwys opsiynau nad ydynt yn ffarmacolegol
- Lleihau'r defnydd amhriodol o wasanaethau iechyd a gofal cymdeithasol.

Atodiad C – Gwasanaethau uwch

1. Adolygu'r Defnydd o Feddyginiaethau a'r gwasanaeth ymyrryd o ran presgripsiynau

Disgrifiad o'r gwasanaeth

Mae'r gwasanaeth hwn yn cynnwys Adolygiadau o'r Defnydd o Feddyginiaethau a gynhelir yn achlysurol, yn ogystal â'r rhai sy'n cael eu cynnal er mwyn gwneud ymyriad sylweddol yn ystod y broses o weinyddu presgripsiwn. Nod Adolygiad o'r Defnydd o Feddyginiaethau yw helpu cleifion i ddefnyddio eu meddyginiaethau'n fwy effeithiol.

Gall argymhellion a wneir i bresgripsiynwyr ymwneud ag effeithiolrwydd clinigol triniaeth hefyd neu pa mor gost-effeithiol ydyw.

Nodau a chanlyniadau arfaethedig

Gwella gwybodaeth cleifion o feddyginiaethau a'u defnydd ohonynt drwy'r canlynol:

- Dod i ddeall sut mae cleifion mewn gwirionedd yn defnyddio eu meddyginiaethau, eu profiad o feddyginiaethau a'u dealltwriaeth ohonynt
- Canfod achosion o ddefnydd gwael neu aneffeithiol gan gleifion o'u meddyginiaethau, trafod hynny â chleifion a'u helpu i ddefnyddio eu meddyginiaethau'n well
- Nodi sgil-effeithiau a rhyngweithiadau meddyginiaethau a allai beri i gleifion beidio â chymryd eu meddyginiaethau fel y'u presgripsiynwyd
- Gwella effeithiolrwydd clinigol a chost-effeithiolrwydd meddyginiaethau presgripsiwn a thrwy hynny leihau gwastraff meddyginiaeth.

O fis Tachwedd 2020, cafodd y gwasanaeth hwn ei atal am y tro.

2. Y gwasanaeth adolygu meddyginiaethau wrth ryddhau'r claf

Disgrifiad o'r gwasanaeth

Bydd y gwasanaeth Adolygu Meddyginiaethau wrth Ryddhau'r Claf yn rhoi cymorth i gleifion sydd wedi eu rhyddhau o leoliadau gofal, trwy sicrhau bod newidiadau i'w meddyginiaethau yn y naill leoliad gofal (e.e. yn ystod arhosiad yn yr ysbyty) yn cael eu gwneud fel y bwriadwyd yn y gymuned yn y lleoliad arall. Bydd hyn yn lleihau'r risg o broblemau yn ymwneud â meddyginiaethau y gellir eu hatal, a bydd hefyd yn helpu cleifion i gadw at eu presgripsiwn newydd. Bydd y gwasanaeth, sy'n ychwanegol at y gwasanaeth Adolygu'r Defnydd o Feddyginiaethau presennol, yn gyfle i gefnogi cleifion i wella eu gwybodaeth am feddyginiaethau a'u defnydd ohonynt.

Nodau a chanlyniadau arfaethedig

Diben sylfaenol y gwasanaeth hwn, â chytundeb y claf, yw cyfrannu at leihau'r risg o gamgymeriadau meddyginiaeth a digwyddiadau meddyginiaeth niweidiol a hynny trwy wneud y canlynol yn benodol:

- Gwella argaeledd gwybodaeth gywir am feddyginiaethau cleifion
- Gwella cyfathrebu rhwng gweithwyr gofal iechyd proffesiynol a phobl eraill sy'n ymwneud â throsglwyddo gofal cleifion, a rhwng cleifion a'u gofalwyr
- Gwella cyfranogiad cleifion yn eu gofal eu hunain trwy eu helpu i ddatblygu gwell dealltwriaeth o'u meddyginiaethau a
- Lleihau'r tebygolrwydd y caiff presgripsiynau diangen neu bresgripsiynau sydd wedi eu dyblygu eu gweinyddu i gleifion, gan leihau gwastraff meddyginiaethau.

Caiff contractwyr fferyllol hawlio uchafswm o 140 o adolygiadau o'r fath fesul fferyllfa, am y cyfnod sy'n dechrau ar 1 Ebrill ac sy'n dod i ben ar 31 Mawrth mewn unrhyw flwyddyn ariannol.

3. Y gwasanaeth Addasu Cyfarpar Stoma

Disgrifiad o'r gwasanaeth

Addasu Cyfarpar Stoma yw addasu cyfanswm o fwy nag un set o gyfarpar stoma, lle:

- Mae'r cyfarpar stoma sydd i'w addasu wedi'i restru yn Rhan IXC o'r Tariff Cyffuriau
- Mae'r addasu yn golygu addasu rhannau i'r un fanyleb sydd i'w defnyddio gyda chyfarpar, ac
- Mae'r addasu ar sail mesuriadau'r claf neu'r cofnod o fesuriadau'r claf ac, os yw'n berthnasol, yn ôl templed

Nodau a chanlyniadau arfaethedig

Diben sylfaenol y gwasanaeth yw:

- Sicrhau bod claf yn defnyddio'r cyfarpar stoma yn briodol a bod y cyfarpar wedi ei osod yn gyfforddus; a
- Gwella pa mor hir y gellir defnyddio'r cyfarpar, gan leihau gwastraffu cyfarpar o'r fath.

4. Y Gwasanaeth Adolygu Defnyddio Cyfarpar

Disgrifiad o'r gwasanaeth

Nod adolygiad defnyddio cyfarpar yw helpu cleifion i ddefnyddio eu cyfarpar yn fwy effeithiol. Gall argymhellion a wneir i bresgripsiynwyr ymwneud ag effeithiolrwydd clinigol triniaeth hefyd neu pa mor gost-effeithiol ydyw.

Nodau a chanlyniadau arfaethedig

Diben sylfaenol y gwasanaeth hwn, â chytundeb y claf, yw gwella gwybodaeth y claf o unrhyw gyfarpar penodedig a'i wybodaeth ohono trwy wneud y canlynol:

- Canfod y ffordd y mae'r claf yn defnyddio'r cyfarpar a phrofiad y claf o ddefnyddio'r cyfarpar
- Canfod achosion o ddefnydd gwael neu aneffeithiol o gyfarpar ar ran y claf, trafod hyn â chleifion a'u helpu i'w ddefnyddio'n well
- Cyngori'r claf ynghylch storio'r cyfarpar yn ddiogel ac yn briodol
- Cyngori'r claf ynghylch gwaredu hen gyfarpar yn ddiogel ac yn briodol

Mae cyfanswm nifer yr adolygiadau o ddefnyddio cyfarpar y caiff contractwr cyfarpar neu fferyllfa hawlio ffi amdanynt wedi'i gyfyngu i un ar gyfer pob 35 eitem a roddir ar bresgripsiwn o Ran IXA (eitemau cymwys), o Ran IXB ac o Ran IXC, ac a weinyddir am y cyfnod sy'n dechrau ar 1 Ebrill ac sy'n dod i ben ar 31 Mawrth mewn unrhyw flwyddyn.

Atodiad D - Gwasanaethau estynedig

1. Gwasanaeth monitro gwrthgeulo, â'r diben o alluogi contractiwr fferyllol i brofi amser ceulo gwaed y claf, adolygu'r canlyniadau ac addasu (neu argymell addasu) ddos y claf o wrthgeulyddion yn unol â hynny.
2. Gwasanaeth cartrefi gofal, a diben sylfaenol y gwasanaeth hwn yw i'r contractiwr fferyllol roi cyngor a chymorth i breswylwyr a staff mewn cartrefi gofal am y canlynol:
  - Archebu meddyginiaethau a chyfarpar yn briodol ac yn effeithiol er budd preswylwyr yn y cartref gofal
  - Y defnydd clinigol a chost-effeithiol o feddyginiaethau
  - Gweinyddu meddyginiaethau a chyfarpar yn y cartref gofal yn briodol ac yn effeithiol
  - Storio a thrin meddyginiaethau a chyfarpar yn ddiogel ac yn briodol, a
  - Cofnodi meddyginiaethau a chyfarpar sydd wedi eu harchebu, eu trin a'u trafod, eu gweinyddu, eu storio neu eu gwaredu.
3. Gwasanaeth rheoli sy'n benodol i glefydau, a diben sylfaenol y gwasanaeth hwn yw i'r contractiwr fferyllol gynghori ar driniaeth cleifion â sydd chyflyrau penodol, eu cefnogi a'u monitro, a lle y bo'n briodol, atgyfeirio'r claf at weithiwr gofal iechyd proffesiynol arall.
4. Gwasanaeth cyflenwi bwyd heb glwten, a diben sylfaenol y gwasanaeth hwn yw i'r contractiwr fferyllol gyflenwi bwydydd heb glwten i gleifion.
5. Gwasanaeth dosbarthu i'r cartref, a diben sylfaenol y gwasanaeth hwn yw i'r contractiwr fferyllol ddosbarthu meddyginiaethau a chyfarpar (ac eithrio 'cyfarpar penodedig') i gleifion yn eu cartref.
6. Gwasanaeth mynediad iaith, a'i ddiben sylfaenol yw i'r contractiwr fferyllol ddarparu, naill ai ar lafar neu'n ysgrifenedig, gyngor a chymorth i gleifion mewn iaith maent yn ei deall mewn perthynas â'r canlynol:
  - Y meddyginiaethau maent yn eu defnyddio
  - Eu hiechyd
  - Materion iechyd cyffredinol sy'n berthnasol iddynta, lle y bo'n briodol, atgyfeirio'r claf at weithiwr iechyd proffesiynol arall.
7. Gwasanaeth adolygu meddyginiaethau, a diben sylfaenol y gwasanaeth hwn yw i'r contractiwr fferyllol wneud y canlynol:
  - Cynnal adolygiad o'r meddyginiaethau a ddefnyddir gan glaf ar sail gwybodaeth a chanlyniadau profion a gynhwysir yng nghofnod gofal y claf, â'r nod o ystyried priodoldeb ac effeithiolrwydd y meddyginiaethau hyn i'r claf
  - Cynghori a chefnogi'r claf ynglŷn â'i ddefnydd o feddyginiaethau, gan gynnwys annog y claf i gymryd rhan amlwg yn y broses o wneud penderfyniadau sy'n ymwneud â'i ddefnydd o feddyginiaethau, a
  - Lle y bo'n briodol, atgyfeirio'r claf at weithiwr gofal iechyd proffesiynol arall
8. Gwasanaeth asesu meddyginiaethau a chymorth cydymffurfio, a'i ddiben sylfaenol yw i'r contractiwr fferyllol wneud y canlynol:

- Asesu gwybodaeth y claf am ei bresgripsiwn a'i ddefnydd o feddyginiaethau, ar gyfer cleifion agored i niwed a chleifion ag anghenion arbennig, a
  - Cynnig cyngor a chymorth i gleifion agored i niwed a chleifion ag anghenion arbennig am ddefnyddio meddyginiaethau, â'r nod o wella eu gwybodaeth amdanynt ac er mwyn sicrhau eu bod yn dilyn eu presgripsiwn.
9. Cynllun mân anhwylderau, a'i ddiben sylfaenol yw i'r contractiwr fferyllol roi cyngor a chymorth i gleifion cymwys sydd gyda mân anhwylder, a lle y bo'n briodol, i roi meddyginiaeth i'r claf i drin y mân anhwylder hwnnw.
10. Gwasanaeth cyfnewid nodwyddau a chwistrellau a'i ddiben sylfaenol yw i'r contractiwr fferyllol wneud y canlynol:
- Darparu nodwyddau, chwistrellau a deunyddiau cysylltiedig sterilaidd i bobl sy'n camddefnyddio cyffuriau
  - Derbyn nodwyddau, chwistrellau a deunyddiau cysylltiedig gan y rhai sy'n camddefnyddio cyffuriau a
  - Cynnig cyngor i bobl sy'n camddefnyddio cyffuriau a, lle bo'n briodol, atgyfeirio'r claf at weithiwr gofal iechyd proffesiynol arall neu ganolfan trin cyffuriau arbenigol.
11. Gwasanaeth meddyginiaethau arbenigol sydd ar gael ar alw, a'i ddiben sylfaenol yw i'r contractiwr fferyllol sicrhau bod cleifion neu weithwyr gofal iechyd proffesiynol yn cael mynediad prydlon at feddyginiaethau arbenigol.
12. Gwasanaethau y tu allan i oriau, a'u diben sylfaenol yw i'r contractiwr fferyllol weinyddu meddyginiaethu a chyfarpar yn ystod y cyfnod y tu allan i oriau (p'un ai am y cyfnod y tu allan i oriau yn ei gyfarwydd ai peidio).
13. Gwasanaeth Cyfarwyddo Grŵp Cleifion, a'i ddiben sylfaenol yw i'r contractiwr fferyllol ddarparu meddyginiaeth bresgripsiwn i glaf a roddir o dan bresgripsiwn yn unig, o dan gyfarwyddyd grŵp cleifion.
14. Gwasanaeth cymorth i bresgripsiynwyr, a'i ddiben sylfaenol yw i'r contractiwr fferyllol gynorthwyo gweithwyr gofal iechyd proffesiynol sy'n rhoi meddyginiaethau ar bresgripsiwn, ac yn benodol i gynnig cyngor ar y canlynol:
- Y defnydd clinigol a chost-ffeithiol o feddyginiaethau
  - Polisiâu a chanllawiau o ran presgripsiynu, a
  - Rhoi presgripsiynau rheolaidd
15. Gwasanaeth ysgolion, a'i ddiben sylfaenol yw i'r contractiwr fferyllol roi cyngor a chymorth i blant a staff mewn ysgolion am y canlynol:
- Y defnydd clinigol a chost-ffeithiol o feddyginiaethau yn yr ysgol
  - Gweinyddu a defnyddio meddyginiaethau a chyfarpar yn yr ysgol yn briodol ac yn effeithiol
  - Storio a thrin meddyginiaethau a chyfarpar yn ddiogel ac yn briodol, a
  - Cofnodi meddyginiaethau a chyfarpar sydd wedi eu harchebu, eu trin a'u trafod, eu gweinyddu, eu storio neu eu gwaredu.
16. Gwasanaeth sgrinio, a'i ddiben sylfaenol yw i'r contractiwr fferyllol wneud y canlynol:
- Adnabod cleifion sydd mewn perygl o ddatblygu clefyd neu gyflwr penodol

- Cynnig cyngor ynghylch profion am glefyd neu gyflwr penodol
  - Cynnal prawf o'r fath â chydsyniad y claf, a
  - Chynnig cyngor yn dilyn prawf ac atgyfeirio'r claf at weithiwr gofal iechyd proffesiynol arall fel y bo'n briodol.
17. Gwasanaeth rhoi'r gorau i ysmygu, a'i ddiben sylfaenol yw i'r contractiwr fferyllol wneud y canlynol:
- Cyngori a chefnogi cleifion sy'n dymuno rhoi'r gorau i ysmygu, a
  - Lle bo'n briodol, i gyflenwi meddyginiaethau a chymhorthion priodol
18. Gwasanaeth gweinyddu dan oruchwyliaeth, a'i ddiben sylfaenol yw i'r contractiwr fferyllol oruchwyllo'r gwaith o weinyddu meddyginiaethau presgripsiwn ar eu safle.
19. Gwasanaeth presgripsiynu atodol, a'i ddiben sylfaenol yw i'r contractiwr fferyllol bresgripsiynu meddyginiaethau mewn amgylchiadau a bennir gan y Bwrdd Iechyd Lleol perthnasol.
20. Gwasanaeth casglu gwrthfeirysol i gleifion ar gyfer triniaeth neu broffylaxis, a'i ddiben sylfaenol yw i'r fferylllydd gyflenwi meddyginiaethau gwrthfeirysol, yn unol â Rheoliad 247 Rheoliadau Meddyginiaethau Dynol 2012 (*"Exemption for supply in the event or anticipation of pandemic disease"*).
21. Gwasanaeth cyflenwi brys, a'i ddiben sylfaenol yw sicrhau, mewn achosion brys, fod cleifion, ar eu cais, yn cael gafael yn brydlon ar feddyginiaeth neu gyfarpar –
- sydd wedi'u presgripsiynu ar eu cyfer o'r blaen ar bresgripsiwn GIG ond nad oes ganddynt bresgripsiwn GIG ar eu cyfer erbyn hyn, a
  - pan fo gofynion rheoliad 225(1) Rheoliadau Meddyginiaethau Dynol 2012 (*"emergency sale etc by pharmacist: at patient's request"*) wedi eu bodloni.

Atodiad E – Telerau gwasanaethu Contractwyr Presgripsiynau Dyfeisiau

1. Gweinyddu presgripsiynau

Disgrifiad o'r gwasanaeth

Cyflenwi cyfarpar a archebir trwy bresgripsiynau'r GIG, ynghyd â gwybodaeth a chynghor a'r trefniadau atgyfeirio priodol os na ellir rhoi cyflenwad, er mwyn galluogi cleifion i ddefnyddio meddyginiaethau'n ddiogel ac yn effeithiol, a chynnal cofnodion priodol.

Nodau a chanlyniadau arfaethedig

Sicrhau bod cleifion yn derbyn cyfarpar a archebwyd yn ddiogel ac yn briodol gan y Contractiwr Presgripsiynau Dyfeisiau:

- Cynnal gwiriadau cyfreithiol, clinigol a chywirdeb priodol
- Sicrhau bod systemau gweithredu diogel ar waith, yn unol â gofynion llywodraethu clinigol
- Sicrhau bod systemau ar waith i warantu bod y cynhyrchion iawn yn cael eu cyflenwi
- Cadw cofnod o'r holl gyfarpar a gyflenwir y gellir ei ddefnyddio i gynorthwyo gofal cleifion yn y dyfodol
- Cadw cofnod o'r cynghor a roddir, ac o'r ymyriadau a'r atgyfeiriadau a wnaed, lle mae'r Contractiwr Presgripsiynau Dyfeisiau o'r farn fod hyn yn briodol yn glinigol
- Darparu'r eitemau ychwanegol priodol fel bagiau a weipiau defnydd untro
- Darparu'r eitemau priodol, os oes angen gwneud hynny, mewn modd amserol ac mewn deunydd pacio addas a disylw.

Sicrhau bod cleifion yn gallu defnyddio eu cyfarpar yn effeithiol, trwy ddarparu gwybodaeth a chynghor i'r claf neu'r gofalwr am ddefnyddio cyfarpar yn ddiogel.

2. Gweinyddu presgripsiynau rheolaidd

Disgrifiad o'r gwasanaeth

Rheoli a gweinyddu presgripsiynau rheolaidd y GIG ar gyfer meddyginiaethau a chyfarpar mewn partneriaeth â'r claf a'r presgripsiynydd.

Mae gan y gwasanaeth hwn ofynion sy'n ychwanegol at y gofynion ar gyfer gweinyddu yn unig, sef bod y Contractiwr Presgripsiynau Dyfeisiau yn canfod angen y claf am bresgripsiwn rheolaidd a'i fod yn cyfleu unrhyw faterion sy'n glinigol arwyddocaol i'r presgripsiynydd.

Nodau a chanlyniadau arfaethedig

- Gwella dewis i gleifion a gwella cyfleustra iddynt, trwy alluogi iddynt gael eu cyfarpar trwy bresgripsiwn rheolaidd yn uniongyrchol gan Gcontractiwr Presgripsiynau Dyfeisiau am gyfnod y cytunwyd arno gan y presgripsiynydd
- Lleihau gwastraff trwy leihau faint o gyfarpar a weinyddir yn ddiangen i gleifion
- Lleihau llwyth gwaith meddygfeydd, trwy leddfu ar y baich o ran rheoli presgripsiynau rheolaidd

3. Gwasanaeth dosbarthu i'r cartref

Disgrifiad o'r gwasanaeth

Darparu gwasanaeth dosbarthu i'r cartref mewn perthynas â chyfarpar penodol.

Nodau a chanlyniadau arfaethedig

Cadw urddas cleifion trwy sicrhau bod rhai mathau o gyfarpar yn cael eu darparu:

- Yn rhesymol o brydlon, ar adeg y cytunwyd arni â'r claf
- Mewn pecyn heb arno unrhyw eiriau na marciau eraill a allai ddatgelu ei gynnwys; ac
- Yn y fath fodd fel nad yw'n bosibl adnabod y math o gyfarpar sy'n cael ei ddarparu.

4. Cyflenwi eitemau atodol priodol

Disgrifiad o'r gwasanaeth

Darparu eitemau ychwanegol fel weipiau tafladwy a bagiau gwaredu mewn cysylltiad â chyfarpar penodol.

Nodau a chanlyniadau arfaethedig

Sicrhau bod gan gleifion gyflenwad digonol o weipiau i'w defnyddio gyda'u cyfarpar a'u bod yn gallu eu gwaredu mewn ffordd ddiogel a glân.

5. Darparu cyngor clinigol arbenigol ynglŷn â'r cyfarpar

Disgrifiad o'r gwasanaeth

Darparu cyngor clinigol arbenigol gan berson sydd wedi'i hyfforddi'n briodol ac sydd â phrofiad perthnasol mewn perthynas â chyfarpar penodol.

Nodau a chanlyniadau arfaethedig

Sicrhau bod cleifion yn gallu gofyn am gyngor priodol am eu cyfarpar i wella eu hyder wrth ddewis cyfarpar sy'n addas i'w hanghenion, yn ogystal â gwella eu hyder i addasu i'r newidiadau yn eu bywyd a dysgu i reoli eu cyfarpar.

6. Pan ddarperir llinell gofal dros y ffôn, yn ystod y cyfnod pan fo'r Contractiwr Presgripsiynau Dyfeisiau ar gau, bydd cyngor naill ai'n cael ei ddarparu drwy'r llinell gofal neu caiff galwyr eu cyfeirio at Galw Iechyd Cymru

Disgrifiad o'r gwasanaeth

Darparu cyngor ar gyfarpar penodol drwy linell gofal dros y ffôn y tu allan i oriau agor Contractiwr Presgripsiynau Dyfeisiau. Nid yw'n ofynnol i'r contractiwr staffio'r llinell gofal drwy'r dydd, bob dydd, ond pan nad yw'n cael ei staffio, rhaid rhoi rhif ffôn neu fanylion cyswllt neu fanylion gwefan Galw Iechyd Cymru fel y gallant ddod o hyd i gyngor.

Nodau a chanlyniadau arfaethedig

Gall galwyr i'r llinell gofal gael cyngor 24 awr y dydd, saith diwrnod yr wythnos am gyfarpar penodol er mwyn ei reoli'n iawn.

7. Rhoi cyngor am ble i ddod o hyd i gymorth

Disgrifiad o'r gwasanaeth

Pan fo claf yn cyflwyno presgripsiwn ar gyfer cyfarpar nad yw'r Contractiwr Presgripsiynau Dyfeisiau yn ei gyflenwi, bydd y presgripsiwn naill ai:

- yn cael ei drosglwyddo i ddarparwr cyfarpar arall â chydsyniad y claf, neu
- Os nad yw'r claf yn cydsynio, rhoddir manylion cyswllt iddo ar gyfer o leiaf ddau gontractiwr arall sy'n gallu ei ddarparu.

Nodau a chanlyniadau arfaethedig

Sicrhau bod modd gweinyddu presgripsiwn cleifion.

Atodiad F – Aelodaeth Grŵp Llywio'r AAFf

Enw	Swydd	Sefydliad
Julie Denley	Cyfarwyddwr Gofal Sylfaenol, Cymunedol ac Iechyd Meddwl	BIP CTM
Suzanne Scott-Thomas	Cyfarwyddwr Clinigol a Phennaeth Rheoli Meddyginiaethau	BIP CTM
Andrea Law	Cynrychiolydd	BIP CTM
Sara Thomas	Ymgynghorydd iechyd cyhoeddus	BIP CTM
Daniel Purnell	Cynrychiolydd Cyllid	BIP CTM
Claire Nelson	Cyfarwyddwr Cynorthwyol Cynllunio	BIP CTM
Brian Hawkins	Prif Fferyllydd Rheoli Meddyginiaethau	BIP CTM
Emma Williams	Fferyllydd Arweiniol – Fferylliaeth Gymunedol a Gofal Sylfaenol	BIP CTM
Jayne Howard	Cynrychiolydd Fferylliaeth Gymunedol Cymru	Fferylliaeth Gymunedol Cymru
Kevin Thomas	Cynrychiolydd Pwyllgor Meddygol Lleol Bro Taf	Y Pwyllgor Meddygol Lleol
Cathy Moss	Cynrychiolydd y Cyngor Iechyd Cymuned	CIC Cwm Taf Morgannwg
Elaine Lewis	Swyddog Cefnogi Prosiect	BIP CTM

Gyda chefnogaeth y PCC

Atodiad G – Arolwg ymgysylltu â chleifion a'r cyhoedd

Arolwg o gleifion a'r cyhoedd ar gyfer asesiad o anghenion fferyllol (AAFf) Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg

Dyma wahoddiad i chi ddweud wrthym ni am y gwasanaethau fferylliaeth yn eich ardal. Nod hyn yw ein helpu ni i gynllunio gwasanaethau ar gyfer ein cleifion nawr ac yn y dyfodol, er mwyn gwneud yn siŵr bod y gwasanaethau'n diwallu eich anghenion, gan ddefnyddio proses o'r enw 'asesiad o anghenion fferyllol'.

Bydd eich atebion yn ein helpu ni i gael gwybod p'un a oes unrhyw fylchau yn y gwasanaeth ai peidio, er enghraifft yr angen am fferyllfa mewn ardal benodol, neu'r angen am ragor o fferyllfeydd er mwyn darparu gwasanaeth penodol.

Yn ogystal â hynny, byddwn ni'n edrych ar y gwasanaeth meddygon fferyllol mae rhai fferyllfeydd yn ei ddarparu mewn ardaloedd gwledig. Mae'r gwasanaeth hwn yn galluogi meddygon teulu i roi moddion presgripsiwn i bobl yn hytrach na rhoi presgripsiwn iddyn nhw er mwyn mynd ag ef i fferyllfa.

Wrth edrych tua'r dyfodol, byddwn ni'n ystyried beth allai newid dros y pum mlynedd nesaf a ph'un a fydd digon o fferyllfeydd ai peidio yn y mannau cywir sy'n darparu'r gwasanaethau sydd eu hangen ar bobl, er enghraifft, wrth i ragor o dai gael eu hadeiladu.

Mae eich barn yn bwysig i ni felly treuliwch ychydig funudau'n llenwi'r holiadur hwn.

Bydd yn cymryd rhyw 10 i 15 munud i chi ei lenwi.

Mae'r holiadur yn ddienw a fydd dim modd eich adnabod chi drwy unrhyw wybodaeth byddwch chi'n ei rhoi.

Os hoffech chi gael mwy o wybodaeth ynglŷn â'r holiadur neu os oes cwestiynau gyda chi ynglŷn â sut i lenwi'r holiadur, e-bostiwch CTM.PNAqueries@wales.nhs.uk gyda'r pennawd "holiadur PNA".

Amdanoch chi

Beth yw eich cod post?

Drwy roi pedwar digid cyntaf eich cod post, rydych chi'n rhoi cydsyniad i ni ddefnyddio'r wybodaeth hon er mwyn gwybod ym mha ran o ardal Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg rydych chi'n byw. Fydd yr wybodaeth hon ond yn cael ei defnyddio at ddibenion yr holiadur hwn, er mwyn i ni wybod p'un a ydyn ni wedi cael ymatebion o ledled ardal y bwrdd iechyd neu o ardaloedd penodol. Peidiwch â rhoi eich cod post llawn i ni.

Er enghraifft, os mai CF45 4SN yw eich cod post, rhwch CF45 yn y blwch isod.

Dewis iaith

1. Pa iaith mae'n well gyda chi ei defnyddio wrth ddefnyddio gwasanaethau mewn fferyllfa neu feddygfa?

- Cymreig
- English
- Arall [blwch testun]

Meddygon fferyllol (dispensing doctors)

2. Bydd rhai pobl sy'n byw mewn ardaloedd gwledig yn casglu eu meddyginiaethau presgripsiwn o'r fferyllfa yn eu meddygfa fferyllol. Os ydych chi'n byw yn ardal Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg, nodwch p'un a ydych chi'n casglu eich moddion o un o'r safleoedd canlynol drwy roi tic yn y blwch priodol:

- Y meddyg fferyllol ym Meddygfa Llynfi (Maesteg)
- Y meddyg fferyllol ym Meddygfa Bryn (Bryn, Port Talbot)
- Y meddyg fferyllol ym Meddygfa Cwm Garw (Pontycymer)
- Y meddyg fferyllol ym Meddygfa Cwm Garw (Betws)
- Y meddyg fferyllol ym Meddygfa Cwm Garw (Llangeinwyr)
- Y meddyg fferyllol ym Meddygfa Oaklands (Bedlinog)
- Ddim yn berthnasol (ewch i gwestiwn 3)

Os ydych chi'n defnyddio meddyg fferyllol, mae cwestiynau 3 i 16 yn ymwneud â fferyllfeydd felly atebwch y rheiny os ydych chi'n defnyddio fferyllfa hefyd. Os nad ydych chi'n defnyddio fferyllfa am unrhyw reswm, ewch i gwestiwn 17.

Y ffordd rydych chi'n defnyddio eich fferyllfa – naill ai eich hun neu drwy gael rhywun arall i fynd yno ar eich cyfer chi

3. Pam ydych chi'n mynd i fferyllfa fel arfer? Ticiwch unrhyw flwch neu bob blwch sy'n berthnasol.

- I gasglu neu gael gafael ar bresgripsiwn ar fy nghyfer i
- I brynu moddion ar fy nghyfer i
- I gael cyngor ar fy nghyfer i
- Ar gyfer gwasanaeth eraill, fel brechu rhag y ffliw
- I gasglu neu gael gafael ar bresgripsiwn ar gyfer rhywun arall
- I brynu moddion ar gyfer rhywun arall
- I gael cyngor ar gyfer rhywun arall
- Dydw i ddim yn mynd i fferyllfa gan fy mod i'n defnyddio fferyllfa ar-lein (ewch i gwestiwn 31)
- Dydw i ddim yn mynd i fferyllfa gan fy mod i'n defnyddio meddyg fferyllol (ewch i gwestiwn 17)
- Dydw i ddim yn mynd i fferyllfa gan fy mod i'n defnyddio contractiwr dyfeisiau (ewch i gwestiwn 31)
- Dydw i ddim yn mynd i fferyllfa gan fod fy moddion yn cael eu hanfon ataf fi
- Dydw i ddim yn mynd i fferyllfa, mae rhywun yn mynd yno ar fy rhan
- Arall [blwch testun]

4. Pa mor aml ydych chi'n defnyddio fferyllfa?

- Dyddiol
- Bob wythnos
- Bob pythefnos
- Misol
- Bob chwarter
- Dydw i ddim yn defnyddio fferyllfa
- Arall [blwch testun]

5. Faint o'r gloch sydd fwyaf cyfleus i chi ddefnyddio fferyllfa?

- 7am-9am
- 9am-12pm
- 12pm-2pm
- 2pm-6pm
- 6pm-9pm
- 9pm-12am
- Does dim ots gyda fi

6. Pa ddiwrnod sydd fwyaf cyfleus i chi ddefnyddio fferyllfa?

- Dydd Llun
- Dydd Mawrth
- Dydd Mercher

- Dydd Iau
- Dydd Gwener
- Dydd Sadwrn
- Dydd Sul
- Yn ystod yr wythnos yn gyffredinol
- Ar y penwythnos yn gyffredinol
- Does dim ots gyda fi

7. Ydych chi wedi methu â defnyddio eich fferyllfa arferol ar ryw adeg yn ddiweddar?

- Ydw
- Nac ydw (ewch i gwestiwn 9)
- Ddim yn berthnasol (ewch i gwestiwn 9)

8. Os ydych chi wedi ateb ‘ydw’ i gwestiwn 7, beth wnaethoch chi? Ticiwch bob datganiad sy’n berthnasol.

- Es i fferyllfa arall
- Arhosais nes bod y fferyllfa ar agor
- Es i weld fy meddyg teulu
- Es i’r adran ddamweiniau ac achosion brys
- Es i uned mân anafiadau
- Cysylltais â’r gwasanaeth meddyg teulu tu allan i oriau
- Ffoniais GIG 111 Cymru
- Arall [blwch testun]

Eich dewis fferyllfa

9. Ydych chi:

- Yn defnyddio’r un fferyllfa drwy’r amser?
- Yn defnyddio gwahanol fferyllfeydd, ond mae’n well gyda chi mynd i un fferyllfa’n fwy aml?
- Yn defnyddio gwahanol fferyllfeydd drwy’r amser?
- Yn defnyddio fferyllfa yn anaml?
- Byth yn defnyddio fferyllfa?

10. Hoffem ni wybod beth sy’n dylanwadu arnoch chi wrth ddewis fferyllfa. Pam ydych chi’n defnyddio’r fferyllfa hon? Ticiwch bob datganiad sy’n berthnasol i chi.

- Mae’n agos i fy nghartref
- Mae’n agos i fy ngwaith
- Mae’n agos i fy meddyg
- Mae’n agos i ysgol neu feithrinfa fy mhlant

- Mae'n agos i siopau eraill
- Mae'n hawdd ei chyrraedd
- Mae'n hawdd parcio yno
- Rydw i'n gallu siarad â'r staff yno yn fy newis iaith
- Rydw i'n hoffi'r staff sy'n gweithio yno ac yn ymddiried ynddyn nhw
- Mae'r staff yn fy adnabod i ac yn gofalu amdanaf i
- Dydy'r staff ddim yn fy adnabod i
- Rydw i wedi defnyddio'r fferyllfa hon erioed
- Mae'r gwasanaeth yn gyflym
- Mae beth sydd ei angen arna i yno fel arfer
- Mae oriau agor da gyda'r fferyllfa
- Mae'r fferyllfa'n casglu fy mhresgripsiwn ac yn anfon fy moddion ataf i
- Cafodd y fferyllfa ei hargymell i mi
- Mae'r fferyllfa'n rhoi gwybodaeth a chynghor da i mi
- Y gwasanaeth cwsmeriaid
- Mae'n hygyrch iawn h.y. mae'n addas i gadeiriau olwyn/bygis
- Mae'n gadwyn fawr adnabyddus
- Nid un o'r cadwyni mawr yw hi
- Mae man preifat ar gael os oes angen i mi siarad â'r fferylllydd
- Rydw i'n gallu archebu fy moddion rheolaidd ar-lein neu drwy ddefnyddio'r ap
- Arall [blwch testun]

11. Oes fferyllfa fwy cyfleus a/neu agosach nad ydych chi'n ei defnyddio?

- Ydw
- Nac oes (ewch i gwestiwn 13)
- Ddim yn gwybod (ewch i gwestiwn 13)

12. ...ac os ydych chi wedi ateb 'oes' i gwestiwn 11, pam nad ydych chi'n defnyddio'r fferyllfa honno?

- Dydy hi ddim yn hawdd parcio yno
- Rydw i wedi cael profiad gwael yn y gorffennol
- Mae'r gwasanaeth yn rhy araf
- Mae'r staff yn newid drwy'r amser
- Dydy'r staff ddim yn fy adnabod i
- Rydw i'n adnabod y staff a byddai'n well gyda fi pe na baen nhw'n gwybod pa foddion rydw i'n eu cymryd
- Dydy beth sydd ei angen arnaf i ddim yno
- Dydy'r fferyllfa ddim yn danfon moddion
- Does dim digon o breifatrwydd
- Dydy hi ddim ar agor pryd mae angen i mi ei defnyddio
- Dydy hi ddim yn addas i gadeiriau olwyn/bygis
- Arall [blwch testun]

Teithio i fferyllfa

13. Os ydych chi'n mynd i'r fferyllfa ar eich pen eich hun neu gyda rhywun, sut ydych chi'n cyrraedd yno fel arfer?

- Cerdded
- Ar fws
- Yn y car
- Ar feic
- Mewn tacsï
- Arall [blwch testun]
- Ddim yn berthnasol (ewch i gwestiwn 15)

14. ...a pha mor hir mae'n ei gymryd i gyrraedd yno fel arfer?

- Llai na 5 munud
- Rhwng 5 a 15 munud
- Mwy na 15 munud ond llai nag 20 munud
- Mwy nag 20 munud

15. Fyddech chi'n dweud eich bod chi'n cael trafferth wrth gyrraedd fferyllfa?

- Ydw
- Naddo
- Ddim yn berthnasol

16. Os ydych chi'n cael trafferth wrth gyrraedd fferyllfa, dywedwch pam.

[Blwch testun]

Mae'r gyfres nesaf o gwestiynau'n ymwneud â meddygon fferyllol (dispensing doctors). Os nad ydych chi'n defnyddio meddyg fferyllol i gael eich moddion, ewch i gwestiwn 25.

Y ffordd rydych chi'n defnyddio eich gwasanaeth meddyg fferyllol

17. Faint o'r gloch yw'r adeg fwyaf cyfleus i chi ddefnyddio eich gwasanaeth meddyg fferyllol?

- 7am-9am
- 9am-12pm
- 12pm-2pm
- 2pm-6pm
- 6pm-9pm
- 9pm-12am
- Does dim ots gyda fi

18. Pa ddiwrnod sydd fwyaf cyfleus i chi ddefnyddio eich gwasanaeth meddyg fferyllol?

- Dydd Llun
- Dydd Mawrth
- Dydd Mercher
- Dydd Iau
- Dydd Gwener
- Dydd Sadwrn
- Dydd Sul
- Yn ystod yr wythnos yn gyffredinol
- Ar y penwythnos yn gyffredinol
- Does dim ots gyda fi

19. Ydych chi wedi methu â defnyddio eich gwasanaeth meddyg fferyllol ar ryw adeg yn ddiweddar?

- Ydw
- Nac ydw (ewch i gwestiwn 21)
- Ddim yn berthnasol (ewch i gwestiwn 21)

20. Os ateboch chi 'ydw' i gwestiwn 19, beth wnaethoch chi? Ticiwch bob datganiad sy'n berthnasol.

- Es i fferyllfa
- Arhosais nes bod y gwasanaeth meddyg fferyllol ar agor
- Es i'r adran ddamweiniau ac achosion brys
- Es i uned mân anafiadau
- Cysylltais â'r gwasanaeth meddyg teulu tu allan i oriau
- Ffoniais GIG 111 Cymru
- Arall [blwch testun]

Teithio i'ch meddygfa ar gyfer eich moddion

21. Os ydy eich meddygfa'n rhoi eich moddion i chi, sut ydych chi'n cyrraedd eich meddygfa fel arfer i gasglu eich moddion?

- Cerdded
- Ar fws
- Yn y car
- Ar feic
- Mewn tacsï
- Arall [blwch testun]
- Ddim yn berthnasol (ewch i gwestiwn 23)

22. ...a faint o amser mae'n ei gymryd fel arfer i gyrraedd yno?

- Llai na 5 munud

- Rhwng 5 a 15 munud
- Mwy na 15 munud ond llai nag 20 munud
- Mwy nag 20 munud

23. Fyddech chi'n dweud eich bod chi'n cael trafferth wrth gyrraedd eich meddyg fferyllol, h.y. y man yn eich meddygfa lle mae moddion yn cael eu rhoi i chi?

- Ydw
- Na fyddwn (ewch i gwestiwn 29)
- Ddim yn berthnasol (ewch i gwestiwn 29)

24. Os ydych chi'n cael trafferth wrth gyrraedd eich meddyg fferyllol, dywedwch pam.

[Blwch testun]

Mae'r gyfres nesaf o gwestiynau'n ymwneud â gwasanaethau fferylliaeth yn gyffredinol, gan gynnwys y gwasanaethau ychwanegol maen nhw'n eu darparu ar wahân i feddyg fferyllol. Os ydych chi wedi ateb y cwestiynau uchod ynglŷn â meddygon fferyllol, ewch i gwestiwn 29.

Gwasanaethau fferylliaeth yn gyffredinol

25. Hoffem ni wybod sut rydych chi'n cael gwybodaeth ynglŷn â fferyllfa, fel oriau agor neu'r gwasanaeth sy'n cael ei gynnig. Ticiwch unrhyw flwch neu bob blwch sy'n berthnasol.

- Byddwn i'n ffonio'r fferyllfa
- Byddwn i'n ffonio GIG 111 Cymru neu'n defnyddio eu gwefan
- Byddwn i'n chwilio ar y we
- Byddwn i'n defnyddio'r cyfryngau cymdeithasol
- Byddwn i'n holi ffrind
- Byddwn i'n galw heibio'r fferyllfa ac yn holi'r staff yno
- Byddwn i'n edrych ar y ffenest
- Byddwn i'n cael gwybod drwy ddarllen y cylchgrawn neu bapur newydd lleol
- Ddim yn berthnasol
- Arall [blwch testun]

26. Ydych chi'n teimlo eich bod chi'n gallu trafod rhywbeth preifat â'ch fferylllydd?

- Hoffwn
- Na allech
- Dydw i erioed wedi gorfod gwneud hynny
- Dydw i ddim yn gwybod

27. Ydych chi'n ymwybodol y gallech chi ddefnyddio'r gwasanaethau canlynol mewn fferyllfeydd yn rhan o'r GIG? Dewiswch y rheiny rydych chi'n ymwybodol ohonyn nhw.

- Brechu rhag y fflw (i'r rheiny sy'n perthyn i un o'r grwpiau sydd mewn categori risg)
- Gwasanaeth adolygu'r defnydd o feddyginiaethau – dyma gyfle i chi eistedd gyda'r fferyllfeydd a thrafod yr holl foddion rydych chi'n eu cymryd, er mwyn i chi gael y budd mwyaf ohonyn nhw.
- Gwasanaeth adolygu meddyginiaethau wrth ryddhau'r claf – mae'r gwasanaeth hwn i bobl mae eu moddion wedi newid yn ystod eu harhosiad yn yr ysbyty. Mae'r gwasanaeth yn eu helpu nhw i ddeall y newidiadau a gwneud yn siŵr bod y moddion cywir yn cael eu presgripsiynu iddyn nhw yn y dyfodol.
- Gwasanaeth adolygu'r defnydd o ddyfeisiau – dyma gyfle i chi drafod dyfeisiau, fel y rheiny ar gyfer stoma a cholostomi, â fferyllfeydd neu nyrs arbenigol er mwyn gwneud yn siŵr bod eich dyfeisiau'n gwneud beth mae angen iddyn nhw ei wneud.
- Dull brys o atal cenhedlu, neu bilsen y bore wedyn
- Cymorth i roi'r gorau i ysmegu
- Cynllun mân anhwylderau – mae fferyllwyr yn gallu rhoi cyngor i chi, yn ogystal â thriniaeth rad ac am ddim, ar gyfer mân anhwylderau, sy'n golygu nad oes angen i chi weld meddyg teulu.
- Cyfnewid nodwyddau a chwistrellau – gwasanaeth lleihau niwed oherwydd camddefnyddio sylweddau yw hwn, lle mae fferyllwyr yn gallu rhoi pecynnau offer chwistrellu sterilaidd i chi a chael gwared ar offer sydd wedi cael ei ddefnyddio
- Cymryd cyffuriau o dan oruchwyliaeth – mae'r gwasanaeth hwn yn helpu pobl sy'n cael triniaeth ar gyfer camddefnyddio sylweddau
- Cyflenwadau brys o foddion – mae'r gwasanaeth hwn yn galluogi pobl i gael cyflenwadau brys o'u moddion drwy eu fferyllfa
- Na fyddwn (ewch i gwestiwn 29)

28. Ydych chi wedi defnyddio unrhyw rai o'r gwasanaethau sydd wedi eu rhestru yng nghwestiwn 27?

- Brechu rhag y fflw (i'r rheiny sy'n perthyn i un o'r grwpiau sydd mewn categori risg)
- Y gwasanaeth Adolygu'r Defnydd o Feddyginiaethau
- Y gwasanaeth Adolygu Meddyginiaethau wrth Ryddhau'r Claf
- Y gwasanaeth Adolygu Defnyddio Cyfarpar
- Dull brys o atal cenhedlu, neu bilsen y bore wedyn
- Cymorth i roi'r gorau i ysmegu
- Cynllun mân anhwylderau
- Cyfnewid nodwyddau a chwistrelli
- Cymryd cyffuriau o dan oruchwyliaeth
- Cyflenwadau brys o foddion
- Na allech

29. Hoffech chi ddweud unrhyw beth arall wrthym ni am eich profiad o'ch fferyllfa neu wasanaethau meddyg fferyllol lleol?

[Blwch testun]

30. Oes unrhyw rwystrau dydych chi ddim wedi sôn amdanyn nhw sy'n eich atal chi rhag defnyddio gwasanaethau eich fferyllfa neu eich meddyg fferyllol?

[Blwch testun]

Monitro cydraddoldeb

Er mwyn monitro effeithiolrwydd ein Polisi Cydraddoldeb a'n harferion, ac er mwyn gwneud yn siŵr bod ein gwasanaethau'n cael eu darparu mewn modd sy'n deg i bawb heb ragfarn, byddem ni'n gwerthfawrogi pe gallech chi ddarparu'r wybodaeth isod, er nad yw hyn yn ofynnol o gwbl. Mae'r wybodaeth yn gyfrinachol ac yn ddienw, a dim ond at ddibenion monitro ystadegau y bydd yr wybodaeth yn cael ei defnyddio ac er mwyn gwella ein gwasanaethau. Mae hyn yn wahanol i unrhyw ohebiaeth rydyn ni wedi ei chael gennych chi a bydd yn cael ei ddileu'n ddiogel ar ôl i ni gasglu'r wybodaeth.

Oedran:

Faint oed ydych chi? Ticiwch y blwch priodol:	0-15 oed	☐	16-24 oed	☐	25-34 oed	☐
	35-44 oed	☐	45-54 oed	☐	55-64 oed	☐
	65-74 oed	☐	75 neu'n hŷn	☐		

Rhyw:

Gwrywaidd	☐	Arall	☐
Benywaidd	☐	Gwell gyda fi beidio â dweud	☐

Grŵp ethnig:

Beth yw eich grŵp ethnig? Dewiswch yr opsiwn gorau i ddisgrifio eich grŵp ethnig neu gefndir.

Gwyn		Du / Du Prydeinig		Asiaidd/Asiaidd Prydeinig	
Prydeinig	☐	Caribïaidd	☐	Indiaidd	☐
Seisnig	☐	Affricanaidd	☐	Bangladeshaid	☐
Gwyddel/Gwyddeles o Ogledd Iwerddon	☐	Unrhyw gefndir du arall	☐	Pacistanaid	☐
Albanaidd	☐			Tsieineaidd	☐
Cymraeg	☐			Asiaidd – arall	☐
Gwyddelig	☐				
Sipsi neu Wyddelig	☐				
Teithiwr					
Arall	☐				
Cymysg/Cymysg Prydeinig		Arall / Prydeinig Arall			
Gwyn a Du Caribïaidd	☐	Arabaid	☐	Gwell gyda fi beidio â dweud	☐
Gwyn / Du Affricanaidd	☐	Arall (nodwch os oes angen)	☐		
Asiaidd a Gwyn	☐				

Unrhyw gefndir cymysg arall	☐

Cyfeiriadedd rhywiol	Pa un o'r opsiynau canlynol sydd disgrifio orau y ffordd rydych chi'n ystyried eich hun?
Heterorywiol / Syth	☐ Deurywiol ☐
Dyn hoyw	☐ Arall (nodwch os dymunir) ☐
Menyw hoyw / Lesbïaidd	☐ Gwell gyda fi beidio â dweud ☐

Statws priodasol:	
Ydych chi'n briod neu mewn partneriaeth sifil un-rhyw?	Ydw ☐ Nac ydw/Nac oes ☐ Gwell gyda fi beidio â dweud ☐

Crefydd neu gred:	Beth yw eich crefydd?
Cristion (pob enwad)	☐ Dim crefydd ☐
Bwdhydd ☐ Mwslim ☐ Iddew ☐	☐ Staff Eraill ☐
Hindŵ ☐ Sikh ☐ Anffyddiwr ☐	☐ Gwell gyda fi beidio â dweud ☐

Anabledd:	Mae adran 6(1) Deddf Cydraddoldeb 2010 yn nodi bod gan berson anabledd os: (a) Oes gan y person hwnnw nam corfforol neu feddyliol, ac (b) Os yw'r nam yn cael effaith andwyol sylweddol a hirdymor ar allu'r person hwnnw i gynnal gweithgareddau arferol o ddydd i ddydd.
Gan ddefnyddio'r diffiniad hwn, ydych chi'n credu bod anabledd gyda chi?	Ydw ☐ Nac ydw/Nac oes ☐ Gwell gyda fi beidio â dweud ☐

Hunaniaeth o ran rhywedd:	Ydy eich hunaniaeth o ran rhywedd wedi newid o'r hyn a neilltuwyd i chi adeg eich genedigaeth?	Ydw ☐ Nac ydw/Nac oes ☐ Gwell gyda fi beidio â dweud ☐

Cyfrifoldebau gofal:	Ydych chi'n gofalu am neu'n rhoi cymorth neu gefnogaeth i aelodau o'r teulu, ffrindiau, cymdogion neu eraill oherwydd naill ai:
• Salwch/anabledd corfforol neu feddyliol hirdymor; neu	Ydw ☐ Nac ydw/Nac oes ☐

- Problemau'n ymwneud â henaint

Gwell gyda fi beidio â
dweud

Wrth gyflwyno'r ffurflen hon, rydw i'n cydnabod ac yn rhoi cydsyniad diamwys i Fwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg ddefnyddio fy nata personol, gan gynnwys yr holl **ddata cydraddoldeb sensitif** (e.e. cyfeiriadedd rhywiol / ailbennu rhywedd) sydd wedi cael eu darparu'n wirfoddol gennyf fi at ddibenion monitro ac adrodd cyfreithlon, er mwyn cydymffurfio â deddfwriaeth cydraddoldeb.

Atodiad H – Canlyniadau llawn yr holiadur o gleifion a'r cyhoedd

1. Pa iaith mae'n well gyda chi ei defnyddio wrth ddefnyddio gwasanaethau mewn fferyllfa neu feddygfa?

		Ymateb	
		Canran	Cyfanswm
1	Cymreig	1.11%	7
2	English	98.41%	620
3	Arall (nodwch):	0.48%	3
		Cyfanswm yr atebion	100.00% 630
		Wedi hepgor	7

Cafwyd cyfanswm o dri sylw:

- Y ddau:
- "BSL"
- "Saesneg, ond dwi'n hoffi iddyn nhw siarad gyda fy merch yn Gymraeg gan mai dyna yw ei hiaith gyntaf hi."

2. Bydd rhai pobl sy'n byw mewn ardaloedd gwledig yn casglu eu meddyginiaethau presgripsiwn o'r fferyllfa yn eu meddygfa fferyllol. Os ydych chi'n byw yn ardal Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg, nodwch p'un a ydych chi'n casglu eich moddion o un o'r safleoedd canlynol drwy roi tic yn y blwch priodol:

		Ymateb	
		Canran	Cyfanswm
1	Y meddyg fferyllol ym Meddygfa Llynfi (Maesteg)	0.00%	0
2	Y meddyg fferyllol ym Meddygfa Bryn (Bryn, Port Talbot)	0.00%	0
3	Y meddyg fferyllol ym Meddygfa Cwm Garw (Pontycymer)	0.52%	3
4	Y meddyg fferyllol ym Meddygfa Cwm Garw (Betws)	0.34%	2
5	Y meddyg fferyllol ym Meddygfa Cwm Garw (Llangeinwyr)	0.00%	0
6	Y meddyg fferyllol ym Meddygfa Oaklands (Bedlinog)	1.20%	7
7	Ddim yn berthnasol	97.93%	569
		Cyfanswm yr atebion	100.00% 581
		Wedi hepgor	56

3. Pam ydych chi'n mynd i fferyllfa fel arfer? (Mae croeso i chi roi sawl ateb i'r cwestiwn hwn)

		Ymateb	
		Canran	Cyfanswm
1	I gasglu neu gael gafael ar bresgripsiwn ar fy nghyfer i	30.78%	534
2	I brynu moddion ar fy nghyfer i	14.93%	259
3	I gael cyngor ar fy nghyfer i	11.53%	200
4	Ar gyfer gwasanaeth eraill, fel brechu rhag y fflw	5.07%	88
5	I gasglu neu gael gafael ar bresgripsiwn ar gyfer rhywun arall	18.85%	327
6	I brynu moddion ar gyfer rhywun arall	10.32%	179
7	I gael cyngor ar gyfer rhywun arall	4.55%	79
8	Dydw i ddim yn mynd i fferyllfa gan fy mod i'n defnyddio fferyllfa ar-lein	0.17%	3
9	Dydw i ddim yn mynd i fferyllfa gan fy mod i'n defnyddio meddyg fferyllol	0.06%	1
10	Dydw i ddim yn mynd i fferyllfa gan fy mod i'n defnyddio contractiwr dyfeisiau	0.00%	0
11	Dydw i ddim yn mynd i fferyllfa gan fod fy moddion yn cael eu hanfon ataf fi	2.65%	46
12	Dydw i ddim yn mynd i fferyllfa, mae rhywun yn mynd yno ar fy rhan	0.69%	12
13	Arall	0.40%	7
		Cyfanswm yr atebion	100%
		Wedi hepgor	624
			13

Cafwyd cyfanswm o saith sylw:

- "I godi presgripsiynau ar gyfer sawl aelod o'r teulu."
- "Plentyn rhywun arall."
- "Maen nhw'n cael eu danfon ataf fi."
- "Drwy gydol y cyfnod clo, mae fy moddion wedi cael eu danfon ataf fi."
- "Byddwn i'n mynd ar fy mhen fy hun fel arfer, ond rwy'n osgoi mynd yn ystod COVID gan fod asthma gyda fi."
- "Maen nhw'n cael presgripsiwn oddi wrth fy meddygfa ac yn ei ddanfon ef i fy nrws."
- "Oherwydd gwarchod, mae fy meddyginiaeth yn cael ei dosbarthu i'r tŷ nawr ond cyn gwarchod fe wnes i gasglu fy mhresgripsiwn yn wythnosol."

4. Pa mor aml ydych chi'n defnyddio fferyllfa?

		Ymateb	
		Canran	Cyfanswm
1	Dyddiol	0.00%	0
2	Bob wythnos	4.65%	29
3	Bob pythefnos	8.99%	56
4	Misol	69.82%	435
5	Bob chwarter	9.63%	60
6	Dydw i ddim yn defnyddio fferyllfa	1.28%	8
7	Arall	5.62%	35
		Cyfanswm yr atebion	100.00%
		Wedi hepgor	623
			14

Cafwyd cyfanswm o 35 o sylwadau:

- "Gall amrywio yn dibynnu ar yr hyn sydd ei eisiau."
- "Bob dau fis."
- "Yn anaml."
- "Bob 2 fis."
- "Pryd bynnag mae angen i mi neu fy nheulu fynd ...nid bob mis ond rhyw 8 i 9 gwaith y flwyddyn ar gyfartaledd."
- "Bob yn ail fis."
- "Pryd bynnag mae angen yn dibynnu ar anghenion."
- "O leiaf bob mis. Weithiau'n amlach."
- "Bob 2 fis."
- "Bob yn ail fis."
- "Bob 8 wythnos."
- "Rwy'n archebu fy nhabledi trwy'r llinell ffôn yna mae'r fferylllydd yn eu danfon i fy nghartref. Rwy'n 81 oed ac yn gweld hyn yn ffordd dda o gael fy nhabledi gan nad oes fferylllydd yn fy mhentref a dydw i ddim yn gyrru."
- "Pryd bynnag sydd ei angen."
- "Yn anaml, unwaith neu ddwywaith y flwyddyn."
- "4 gwaith wythnos."
- "Yn anaml iawn, pan fydd angen."
- "Ers cael babi dwi wedi defnyddio'r fferyllfa ar ei gyfer yn amlach."
- "Bob ychydig o flynyddoedd."
- "Pan fydd angen."
- "Roeddwn yn arfer mynd yn wythnosol ond dydw i ddim ar bresgripsiwn ar hyn o bryd."
- "Pryd bynnag y bydd angen. Ar hyn o bryd, llai na bob chwarter, diolch byth."
- "Unwaith neu ddwywaith y flwyddyn, efallai."
- "Dwi'n cael presgripsiwn rheolaidd bob 2 fis. Dwi hefyd yn prynu nwyddau pan fydd angen h.y. tabledi diffyg traul, tabledi pen tost."
- "Bob 3 i 4 wythnos."
- "Pan fydd angen."
- "Bydd hyn yn dibynnu a yw'r presgripsiwn cywir yn cael ei anfon i'r fferyllfa gan y meddyg teulu yn y lle cyntaf ai peidio e.e. y feddyginiaeth gywir wedi'i dogfennu, a yw'r meddyg teulu wedi llofnodi presgripsiwn."
- "Pryd bynnag y bydd angen."
- "Pan fydd angen."
- "Pan fydd angen."
- "Fel arfer yn dymhorol neu os bydda i'n sâl."
- "Gweler uchod."
- "Yn anaml – dim ond pan fydda i'n sâl."
- "Bob yn ail fis."
- "Pryd bynnag y bydd angen i mi fynd."
- "Yn anaml iawn, dim ond os bydda i neu fy mhlant yn sâl."

5. Faint o'r gloch sydd fwyaf cyfleus i chi ddefnyddio fferyllfa?

Ymateb			
		Canran	Cyfanswm
1	7am-9am	4.20%	26
2	9am-12pm	15.83%	98
3	12pm-2pm	5.98%	37
4	2pm-6pm	21.00%	130
5	6pm-9pm	17.77%	110
6	9pm-12am	0.00%	0
7	Does dim ots gyda fi	35.22%	218
		Cyfanswm yr atebion	100.00% 619
		Wedi hepgor	18

6. Pa ddiwrnod sydd fwyaf cyfleus i chi ddefnyddio fferyllfa?

Ymateb			
		Canran	Cyfanswm
1	Dydd Llun	1.61%	10
2	Dydd Mawrth	0.81%	5
3	Dydd Mercher	3.06%	19
4	Dydd Iau	2.25%	14
5	Dydd Gwener	2.42%	15
6	Dydd Sadwrn	3.06%	19
7	Dydd Sul	0.64%	4
8	Yn ystod yr wythnos yn gyffredinol	24.48%	152
9	Ar y penwythnos yn gyffredinol	10.95%	68
10	Does dim ots gyda fi	50.72%	315
		Cyfanswm yr atebion	100.00% 621
		Wedi hepgor	16

7. Ydych chi wedi methu â defnyddio eich fferyllfa arferol ar ryw adeg yn ddiweddar?

Ymateb			
		Canran	Cyfanswm
1	Ydw	20.29%	126
2	Nac ydw/Nac oes	75.68%	470
3	Ddim yn berthnasol	4.03%	25
		Cyfanswm yr atebion	100.00% 621
		Wedi hepgor	16

8. Os ateboch chi 'ydw' i gwestiwn 7, beth wnaethoch chi? Ticiwch bob datganiad sy'n berthnasol. (Mae croeso i chi roi sawl ateb i'r cwestiwn hwn)

Ymateb			
		Canran	Cyfanswm
1	Es i fferyllfa arall	43.75%	63
2	Arhosais nes bod y fferyllfa ar agor	29.86%	43
3	Es i weld fy meddyg teulu	2.78%	4
4	Es i'r adran ddamweiniau ac achosion brys	1.39%	2
5	Es i uned mân anafiadau	0.69%	1
6	Cysylltais â'r gwasanaeth meddyg teulu tu allan i oriau	3.47%	5
7	Ffoniais GIG 111 Cymru	2.78%	4
8	Arall	15.28%	22
		Cyfanswm yr atebion	100.00% 126
		Wedi hepgor	511

Cafwyd cyfanswm o 22 o sylwadau:

- "Sgript ddim yn barod neu heb ei llenwi'n gywir."
- "Defnyddiais i fferyllfa wahanol oherwydd dim ond presgripsiwn untro roedd ei angen ac roedd hi'n agosach at y feddygfa."
- "Aeth rhywun arall ar fy rhan."
- "Roeddwn i'n gwarchod yn ystod dechrau'r pandemig a gofynnais iddyn nhw ddanfon fy moddion i a moddion fy ngŵr atom ni. Cafodd hyn ei wrthod a'r rheswm gawsom ni oedd nad oedd gyrrwr ar gael. Yn y pen draw, es i'r fferyllfa er fy mod i wedi cael cyngor i beidio â mentro allan."
- "Defnyddio laith Arwyddion Prydain ar GIG 111. Dydy'r fferylllydd ddim yn darparu dehonglydd BSL."
- "Es i yn ôl sawl gwaith gan fod y ciw y tu allan i [enw'r fferyllfa] yn rhy hir i mi sefyll ynddo. Er gwaetha'r ffaith i mi esbonio mai dim ond casglu moddion roeddwn i am ei wneud, roedd rhaid i mi ymuno â chefn y ciw o hyd."
- "Arhosais i cyhyd â phosib."
- "Doedd dim fferylllydd ar gael tan 10am."
- "Defnyddiais i fferyllfa ar-lein."
- "Mae llawer o gamgymeriadau'n cael eu gwneud ar y presgripsiwn hyd yn oed ar ôl i'r feddygfa ddweud y byddai'n newid y rhestrau moddion sydd ganddi. Doedd y presgripsiynau ddim wedi cael eu llofnodi felly doedd y fferyllfa ddim yn gallu rhoi'r moddion i mi heb lofnod ar y presgripsiwn. Oherwydd hyn, symudais i o [enw'r fferyllfa] i [enw'r fferyllfa] sydd ger y feddygfa."
- "Roedd rhaid i rywun arall gasglu presgripsiwn oddi wrth fferyllfa arall."
- "Ffoniais i."
- "Fe wnes i ffonio'r fferyllfa ac roedden nhw wedi dosbarthu fy mhresgripsiwn yn garedig iawn."
- "Roeddwn ni'n ynysu oherwydd y pandemig."
- "Es i yno pan doedd dim ciw."
- "Roedd yn rhaid i mi fynd i archfarchnad - taith 10 munud yn y car ac aros 25 munud i fynd i mewn. Tasai ddim car gyda fi, fyddwn i ddim yn gallu casglu fy moddion."
- "Doedd y fferylllydd ddim yn gallu presgripsiynu triniaeth syml ar gyfer thrwsh i fy mabi ac roedd rhaid i mi gysylltu â meddyg teulu (ar y penwythnos)."
- "Roedd y ciw yn rhy hir a doedd dim modd aros yn y glaw gyda phlentyn bach."
- "Prynais i foddion o'r archfarchnad."
- "Roedd rhaid i mi warchod, felly daeth gwirfoddolwr â fy mhresgripsiynau ataf fi."

- "Doedd y presgripsiwn cyfan ddim ar gael."
- "Dwi'n gwarchod."

9. Ydych chi:

		Ymateb	
		Canran	Cyfanswm
1	Yn defnyddio'r un fferyllfa drwy'r amser?	78.14%	486
2	Yn defnyddio gwahanol fferyllfeydd, ond mae'n well gyda chi mynd i un fferyllfa'n fwy aml?	19.45%	121
3	Yn defnyddio gwahanol fferyllfeydd drwy'r amser?	0.64%	4
4	Yn defnyddio fferyllfa yn anaml?	1.77%	11
5	Byth yn defnyddio fferyllfa?	0.00%	0
		Cyfanswm yr atebion	100.00% 622
		Wedi hepgor	15

10. Hoffem ni wybod beth sy'n dylanwadu arnoch chi wrth ddewis fferyllfa. Pam ydych chi'n defnyddio'r fferyllfa hon? Ticiwch yr holl ddatganiadau sy'n berthnasol i chi (Mae croeso i chi roi sawl ateb i'r cwestiwn hwn)

		Ymateb	
		Canran	Cyfanswm
1	Mae'n agos i fy nghartref	14.27%	445
2	Mae'n agos i fy ngwaith	1.92%	60
3	Mae'n agos i fy meddyg	9.94%	310
4	Mae'n agos i ysgol neu feithrinfa fy mhlant	0.45%	14
5	Mae'n agos i siopau eraill	2.50%	78
6	Mae'n hawdd ei chyrraedd	8.27%	258
7	Mae'n hawdd parcio yno	6.29%	196
8	Rydw i'n gallu siarad â'r staff yno yn fy newis iaith	0.67%	21
9	Rydw i'n hoffi'r staff sy'n gweithio yno ac yn ymddiried ynnddyn nhw	7.67%	239
10	Mae'r staff yn fy adnabod i ac yn gofalu amdanaf i	4.97%	155
11	Dydy'r staff ddim yn fy adnabod i	0.16%	5
12	Rydw i wedi defnyddio'r fferyllfa hon erioed	5.81%	181
13	Mae'r gwasanaeth yn gyflym	4.36%	136
14	Mae beth sydd ei angen arna i yno fel arfer	4.59%	143
15	Mae oriau agor da gyda'r fferyllfa	4.59%	143
16	Mae'r fferyllfa'n casglu fy mhresgripsiwn ac yn anfon fy moddion ataf i	2.53%	79
17	Cafodd y fferyllfa ei hargymell i mi	0.22%	7
18	Mae'r fferyllfa'n rhoi gwybodaeth a chynghor da i mi	4.39%	137
19	Y gwasanaeth cwsmeriaid	5.00%	156
20	Mae'n hygyrch iawn h.y. mae'n addas i gadeiriau olwyn/bygis	0.87%	27
21	Mae'n gadwyn fawr adnabyddus	1.35%	42
22	Nid un o'r cadwyni mawr yw hi	2.02%	63
23	Mae man preifat ar gael os oes angen i mi siarad â'r fferyllfydd	4.59%	143
24	Rydw i'n gallu archebu fy moddion rheolaidd ar-lein neu drwy ddefnyddio'r ap	1.73%	54
25	Arall (nodwch):	0.83%	26
		Cyfanswm yr atebion	100.00% 622
		Wedi hepgor	15

Cafwyd cyfanswm o 26 o sylwadau:

- "Mewn archfarchnad."
- "Maen nhw'n casglu'r presgripsiwn o'r feddygfa ac yn anfon neges destun pan fydd yn barod."
- "Rwyf wedi cael gwasanaeth siomedig gan un ar fwy nag un achlysur felly rwyf yn osgoi'r un yna nawr."
- "Gallaf archebu fy mhresgripsiwn rheolaidd ar y ffôn a chael neges destun pan fydd yn barod."
- "Maen nhw'n mynd i'r feddygfa i gael fy mhresgripsiwn a dwi'n cael neges destun pan fydd e'n barod."
- "Dwi'n mynd â fy mhresgripsiwn yno ond dydyn nhw byth yn ei ddanfon ataf fi."
- "Mae'r fferyllfa'n trefnu fy mhresgripsiwn rheolaidd bob mis a dwi'n cael neges destun pan fydd e'n barod. Y cyfan mae'n rhaid i mi ei wneud yw mynd i'w gasglu."

- “Dwi’n gallu archebu fy mhresgripsiwn yno a mynd i’w gasglu ymhen ychydig ddiwrnodau.”
- “Dwi’n gallu siopa wrth i mi aros.”
- “Mae’r perchennog yn aelod dibynadwy a gofalgwr o’r gymuned.”
- “Yn union lle mae fy meddyg yn ei anfon e bob tro.”
- “Dyna’r fferyllfa mae fy meddygfa’n anfon fy mhresgripsiynau ati.”
- “Rhaid i mi wneud hynny oherwydd COVID-19. Cyn gynted ag y bydd dewis gyda fi, byddai i’n mynd i fferyllfa fwy cymwys sy’n barod i helpu. Mae’r meddyg teulu’n anfon sgriptiau i’r fferyllfa gan nad ydw i’n cael eu casglu nhw o’r feddygfa bellach. Mae’r fferyllfa’n dweud wrthyf fi pryd mae’n rhaid i mi eu casglu nhw, er bod y sgript gyda nhw am wythnos a mwy. Mae fy ngŵr yn gweithio y tu hwnt i’r ardal felly rhaid i mi gasglu’n gynnar ond dydyn nhw byth yn gwrando. Dwi wastad yn cymryd yr un moddion ond rhaid i mi aros bob tro iddyn nhw eu harchebu.”
- “Mae’r fferyllfa’n casglu fy mhresgripsiynau o fy meddygfa, yna dwi’n cael neges destun pan fyddan nhw’n barod i mi eu casglu nhw.”
- “Dwi’n casglu fy mhresgripsiwn rheolaidd o fyna.”
- “Gwasanaeth presgripsiynau rheolaidd.”
- “Maen nhw’n drefnus ac yn effeithlon. Roeddwn i’n arfer defnyddio fferyllfa yn ardal [enw’r lleoliad] ac roedden nhw’n ofnadwy. Mae’r fferyllfa hon yn rhagorol ym mhob ffordd a dylai pawb ddilyn ei hesiampl.”
- “Dim ond y fferyllfa yna oedd yn gweinyddu archebion arbennig ar y pryd.
- “Dwi’n cael neges destun bob mis sy’n dweud wrthyf fi fod fy moddion presgripsiwn yn barod i mi fynd i’w casglu.”
- “Dwi’n gallu archebu presgripsiynau rheolaidd dros y ffôn.”
- “Dyma’r unig un lle dwi’n byw a’r unig un dwi’n gallu ei chyrraedd ar droed.”
- “Maen nhw’n casglu fy mhresgripsiwn ond dydy e ddim yn cael ei ddanfon i fy nghartref.”
- “Eu horiau agor.”
- “Mae’r staff yno’n anhygoel ac maen nhw’n mynd y filltir ychwanegol i helpu.”
- “Mae perthynas gyda fi â fy fferyllfa. Dydw i ddim wedi cael unrhyw broblemau ers i mi fod gyda nhw.”
- “Mae pawb mor gyfeillgar ac yn barod i helpu.”

11. Oes fferyllfa fwy cyfleus a/neu agosach nad ydych chi’n ei defnyddio?

		Ymateb	
		Canran	Cyfanswm
1	Ydw	27.35%	169
2	Nac ydw/Nac oes	69.26%	428
3	Dydw i ddim yn gwybod	3.40%	21
		Cyfanswm yr atebion	100.00% 618
		Wedi hepgor	19

12. ...ac os ydych chi wedi ateb 'oes' i gwestiwn 11, pam nad ydych chi'n defnyddio'r fferyllfa honno?

		Ymateb	
		Canran	Cyfanswm
1	Dydy hi ddim yn hawdd parcio yno	16.37%	28
2	Rydw i wedi cael profiad gwael yn y gorffennol	9.36%	16
3	Mae'r gwasanaeth yn rhy araf	14.62%	25
4	Mae'r staff yn newid drwy'r amser	1.75%	3
5	Dydy'r staff ddim yn fy adnabod i	9.36%	16
6	Rydw i'n adnabod y staff a byddai'n well gyda fi pe na baen nhw'n gwybod pa foddion rydw i'n eu cymryd	2.34%	4
7	Dydy beth sydd ei angen arnaf i ddim yno	6.43%	11
8	Dydy'r fferyllfa ddim yn danfon moddion	1.17%	2
9	Does dim digon o breifatrwydd	3.51%	6
10	Dydy hi ddim ar agor pryd mae angen i mi ei defnyddio	11.70%	20
11	Dydy hi ddim yn addas i gadeiriau olwyn/bygis	0.00%	0
12	Arall (nodwch):	23.39%	40
		Cyfanswm yr atebion	171
		Wedi hepgor	466

Cafwyd cyfanswm o 40 sylw:

- "Dwi'n hoffi'r fferyllfa rwy'n ei defnyddio."
- "Dwi'n ceisio osgoi'r archfarchnad ar hyn o bryd."
- "Oherwydd byddai angen i mi gysylltu â'r fferyllfeydd neu'r meddyg teulu bob mis i ofyn am fy mhresgripsiwn rheolaidd bob mis, sydd i'w weld yn ddiangen oherwydd dydy'r presgripsiwn braidd byth yn newid. Dydyn nhw ddim yn danfon a dydy'r amseroedd agor ddim yn gyfleus (fyddwn i ond yn gallu casglu ar y penwythnos gan fy mod i'n gweithio)."
- "Mae'r fferyllfa arall yn fwy cyfleus."
- "Cadwyn fawr yw hi."
- "Dydy hi ddim mor bersonol â'r un dwi'n ei defnyddio."
- "Roedd [enw'r fferyllfa] yn ofnadwy ac roedd y staff yn anghwrtais. Mae [enw'r fferyllfa] yn well o lawer."
- "Rydw i wedi defnyddio'r fferyllfa ger cartref fy mhlentyndod erioed."
- "Nid hon yw'r fferyllfa lle mae fy mhresgripsiwn yn cael ei anfon ati."
- "Mae fy fferyllfa yn darparu gwasanaeth rhagorol. Rwy'n gwsmer ffyddlon a hapus."
- "Dydw i ddim yn siŵr sut i gael fy mhresgripsiwn rheolaidd o'r fferyllfa honno."
- "Mae'r fferyllfa dwi'n ei defnyddio drws nesaf i'r feddygfa, felly mae'n haws mynd ati os bydd problem gyda fy mhresgripsiwn."
- "Mae'r fferyllfa newydd agor a dwi'n defnyddio fy fferyllfa arferol i gael presgripsiynau rheolaidd fy nhad a'i siartiau MAR ar gyfer ei ofalwyr."
- "Dydw i ddim yn gallu sillafu ei henw wrth lenwi'r presgripsiwn ar-lein."
- "Roeddwn i'n arfer defnyddio'r gwasanaeth presgripsiynau yn [enw'r fferyllfa]. Dwi wedi rhoi'r gorau i hyn oherwydd COVID-19 ac yn ceisio osgoi dod i gyswllt â gormod o bobl. Erbyn hyn, dwi'n defnyddio'r fferyllfa agosaf at fy meddygfa sy'n rheoli fy risg o ddod i gyswllt â phobl yn well."
- "Dwi'n defnyddio'r un ger y feddygfa."
- "Mae'n agor am 9am ond yn aml does dim fferyllfeydd tan ar ôl 10am."
- "Mae'r un arall yn fyw cyfleus gan fy mod i'n gweithio'n agos ati bob dydd."
- "Gweler cwestiwn 10."
- "Fy fferyllfa i yw [enw'r fferyllfa] ac mae'n brysur felly dydy hi ddim yn hawdd parcio."

- “Profiad gwael iawn sawl gwaith.”
- “Mae rhai o’r staff yn anghwrtais a dydyn nhw ddim yn fy helpu. Hefyd, dydyn nhw ddim yn effeithlon iawn.”
- “Mae’r meddygon yn anfon presgripsiynau’n syth at un fferyllfa, felly rydyn ni’n defnyddio honno.”
- “Maen nhw bob amser yn dweud fy mod i’n methu cael moddion am 7 diwrnod, hyd yn oed os ydy’r moddion newydd gael eu presgripsiynu.”
- “Pan symudais i’r ardal yn gyntaf, doeddwn i ddim yn gwybod bod fferyllfa na meddygfa agosach.”
- “Dwi wedi defnyddio’r un fferyllfa bob tro am y 20 blynedd ddiwethaf a mwy.”
- “Dwi wedi defnyddio’r fferyllfa hon am sawl blynedd a dydw i ddim am newid hynny.”
- “Dydw i erioed wedi ystyried defnyddio fferyllfa arall.”
- “Dydy hi ddim yn agos at fy meddygfa.”
- “Dydy fy meddygfa ddim yn darparu presgripsiynau yno.”
- “Oherwydd bod yr un rwy’n ei ddefnyddio yn bodloni fy anghenion.”
- “Mae’r fferyllfa yn y feddygfa’n fwy cyfleus.”
- “Mae un aelod o’r staff yn hollol anghwrtais. Duw a wŷr sut cafodd hi’r swydd.”
- “Dydy’r fferyllfeydd yno ddim yn gyfeillgar iawn.”
- “Mae fy fferyllfa’n casglu’r presgripsiynau o’r feddygfa pan fydda i’n ei ffonio i ofyn amdano.”
- “Mae’r staff yn amherfonol, dydw i ddim yn hoffi [enw’r fferyllfa].”
- “Dydy’r staff ddim yn fy helpu a does dim gwasanaethau fel gwasanaeth mân anhwylderau yno.”
- “Maen nhw ar gau yn y prynhawn yn ystod yr wythnos a dydy hi ddim yn gyfleus.”
- “Dydy’r staff ddim mor gyfeillgar â’r fferyllfa sy’n well gyda fi.”
- “Rhaid i mi fynd yn ôl ac yn ymlaen bob tro gan fod un neu fwy o eitemau allan o stoc.”

13. Os ydych chi’n mynd i’r fferyllfa ar eich pen eich hun neu gyda rhywun, sut ydych chi’n cyrraedd yno fel arfer?

		Ymateb	
		Canran	Cyfanswm
1	Cerdded	27.40%	171
2	Ar fws	1.44%	9
3	Yn y car	65.38%	408
4	Ar feic	0.16%	1
5	Mewn tacsî	0.64%	4
6	Ddim yn berthnasol	3.37%	21
7	Arall	1.60%	10
		Cyfanswm yr atebion	100.00% 624
		Wedi hepgor	13

Cafwyd cyfanswm o ddeg sylw:

- “Mae hi o fewn pellter cerdded hefyd.”
- “Dwi’n mynd yno ar droed neu yn y car.”
- “Dwi’n mynd yno ar droed neu yn y car.”
- “Os na fydd bws, dwi’n mynd mewn tacsî.”
- “Dwi’n gallu cerdded o’r cartref i fy fferyllfa leol. Dwi’n gweithio yn [enw’r fferyllfa] ac yn defnyddio’r fferyllfa yno hefyd.”
- “Weithiau dwi’n cerdded yno hefyd yn dibynnu ar y tywydd.”
- “Mae’r fferyllfa yn fy ngweithle.”

- “Dwi’n cerdded os bydd y tywydd yn sych... yn y car fel arall.”
- “Ar droed neu yn y car os dwi eisoes yn ei phasio hi.”
- “Dwi’n defnyddio’r car weithiau yn dibynnu ar y tywydd.”

14. ...a pha mor hir mae’n ei gymryd i gyrraedd yno fel arfer?

		Ymateb	
		Canran	Cyfanswm
1	Llai na 5 munud	48.51%	294
2	Rhwng 5 a 15 munud	45.38%	275
3	Mwy na 15 munud ond llai nag 20 munud	4.13%	25
4	Mwy nag 20 munud	1.98%	12
		Cyfanswm yr atebion	100.00%
		Wedi hepgor	31

15. Fyddech chi’n dweud eich bod chi’n cael trafferth wrth gyrraedd fferyllfa?

		Ymateb	
		Canran	Cyfanswm
1	Ydw	4.52%	28
2	Nac ydw/Nac oes	92.74%	575
3	Ddim yn berthnasol	2.74%	17
		Cyfanswm yr atebion	100.00%
		Wedi hepgor	17

16. Os ydych chi’n cael trafferth wrth gyrraedd fferyllfa, dywedwch pam.

Cafwyd cyfanswm o 31 o sylwadau:

- “Rhaid i mi gael trafndiaeth gan fod canser yr ysgyfaint gyda fi. Does dim fferyllfa unman yn agos.”
- “Rhaid i mi gofio mynd ar ôl y gwaith.”
- “Problemau o ran symud.”
- Anaf i’r cefn
- Symudedd
- “Problemau o ran symud.”
- “Amherthnasol.”
- “Amseroedd agor.”
- “Weithiau oherwydd ymrwymadau gwaith.”
- “Dwi’n anabl ac mae’n hunllef ceisio parcio.”
- “Agoraphobia. Poen gronig.”
- “Parcio.”
- “Dwi wedi ateb ‘byddwn’ oherwydd bod angen i mi ei defnyddio hi yn ystod yr oriau agor estynedig gan fy mod i’n gweithio llawn amser. Cyn belled â bod yr oriau hynny ar gael, does dim problem gyda fi, ond pe bai’n agor rhwng 9am a 5pm a dim ond hanner diwrnod ar ddydd Sadwrn, byddwn i’n cael anhawster.”
- “Dwi’n ofalwr llawn amser am fy mam sy’n derfynol wael a dwi’n sâl fy hun felly mae’n anodd i mi fynd allan.”
- “Mae ffibromyalgia gyda fi felly os bydda i’n sâl, dwi’n ei chael hi’n anodd casglu fy mhresgripsiwn.”

- “Mae fy rhieni’n cael trafferth oherwydd ddim nhw ddim yn gyrru ac maen nhw’n byw’n bell o’r fferyllfa.”
- “Dydw i ddim yn gyrru felly byddai’n rhaid i mi ddal dau fws.”
- “Rhaid i mi weithio rhwng 7am a 7pm. Mae’r fferyllfa ar gau pan fydda i’n dychwelyd adref.”
- “Problemau o ran symud, rhaid bob rhywun yn dod gyda fi. Gan amlaf.”
- “Dydy hi ddim ar agor pan mae angen i mi ei defnyddio. Yn ystod y cyfnod clo lleol, rhoais i’r gorau i hyn gan ei bod hi yn Sir Pen-y-bont ar Ogwr.”
- “Oherwydd cysylltiadau bws.”
- “Problemau o ran symud.”
- “Amseroedd agor.”
- “Anabl, afiechydon cronig, parcio gwael, diffyg cyfleusterau i bobl anabl.”
- “Dim ond yn ystod COVID-19 gan fy mod i’n gwarchod.”
- “Amherthnasol.”
- “Oherwydd cyflyrau iechyd.”
- “Dwi’n gwarchod.”
- “Dwi’n anabl.”
- “Mae problemau gyda fi o ran symud.”
- “Dwi’n cael anawsterau symud a dwi ar y rhestr warchod hefyd.”

17. Faint o’r gloch yw’r adeg fwyaf cyfleus i chi ddefnyddio eich gwasanaeth meddyg fferyllol?

		Ymateb	
		Canran	Cyfanswm
1	7am-9am	1.92%	3
2	9am-12pm	14.74%	23
3	12pm-2pm	3.85%	6
4	2pm-6pm	11.54%	18
5	6pm-9pm	7.69%	12
6	9pm-12am	0.00%	0
7	Does dim ots gyda fi	60.26%	94
		Cyfanswm yr atebion	100.00% 156
		Wedi hepgor	481

18. Pa ddiwrnod sydd fwyaf cyfleus i chi ddefnyddio eich gwasanaeth meddyg fferyllol?

		Ymateb	
		Canran	Cyfanswm
1	Dydd Llun	2.72%	4
2	Dydd Mawrth	1.36%	2
3	Dydd Mercher	2.72%	4
4	Dydd Iau	1.36%	2
5	Dydd Gwener	1.36%	2
6	Dydd Sadwrn	1.36%	2
7	Dydd Sul	0.00%	0
8	Yn ystod yr wythnos yn gyffredinol	18.37%	27
9	Ar y penwythnos yn gyffredinol	4.76%	7
10	Does dim ots gyda fi	65.99%	97
		Cyfanswm yr atebion	147
		Wedi hepgor	490

19. Ydych chi wedi methu â defnyddio eich gwasanaeth meddyg fferyllol ar ryw adeg yn ddiweddar?

		Ymateb	
		Canran	Cyfanswm
1	Ydw	9.33%	14
2	Nac ydw/Nac oes	62.67%	94
3	Ddim yn berthnasol	28.00%	42
		Cyfanswm yr atebion	150
		Wedi hepgor	487

20 Os ateboch chi 'ydw' i gwestiwn 19, beth wnaethoch chi? Ticiwch bob datganiad sy'n berthnasol. (Mae croeso i chi roi sawl ateb i'r cwestiwn hwn)

		Ymateb	
		Canran	Cyfanswm
1	Es i fferyllfa	41.18%	7
2	Arhosais nes bod y gwasanaeth meddyg fferyllol ar agor	17.65%	3
3	Es i'r adran ddamweiniau ac achosion brys	0.00%	0
4	Es i uned mân anafiadau	0.00%	0
5	Cysylltais â'r gwasanaeth meddyg teulu tu allan i oriau	5.88%	1
6	Ffoniais GIG 111 Cymru	17.65%	3
7	Arall (nodwch):	17.65%	3
		Cyfanswm yr atebion	15
		Wedi hepgor	622

Cafwyd cyfanswm o dri sylw:

- “Triais i ffonio'r fferyllfa droeon ond ches i ddim ateb. Roedd angen i mi gael danfoniad o fy mhresgripsiwn gan fy mod i'n gwarchod.”
- “Ffoniais i.”
- “Doedd neb yn y feddygfa i drefnu'r presgripsiwn.”

21. Os ydy eich meddygfa'n rhoi eich moddion i chi, sut ydych chi'n cyrraedd eich meddygfa fel arfer i gasglu eich moddion?

		Ymateb	
		Canran	Cyfanswm
1	Cerdded	15.44%	23
2	Ar fws	1.34%	2
3	Yn y car	38.93%	58
4	Ar feic	0.00%	0
5	Mewn tacsï	0.67%	1
6	Ddim yn berthnasol	36.91%	55
7	Arall (nodwch):	6.71%	10
		Cyfanswm yr atebion	149
		Wedi hepgor	488

Cafwyd cyfanswm o ddeg sylw:

- “Mae'r fferylllydd yn eu casglu nhw.”
- “Dwi ddim yn mynd oni bai fy mod i'n sâl a bydd angen presgripsiwn gwahanol i'r arfer arnaf fi.”
- “Dwi'n mynd i'r feddygfa pan fydd ar agor ond maen nhw wedi symud allan o'r pentref, felly erbyn hyn, mae'r feddygfa'n anodd ei defnyddio am fwyafrif yr wythnos.”
- “Mae'n cael ei anfon at y fferyllfa.”
- “Dwi'n archebu fy mhresgripsiwn ar-lein ac mae'n cael ei drosglwyddo i'r fferyllfa'n awtomatig.”
- “Os bydd yn cael ei anfon at y fferyllfa agosach, bydda i'n cerdded yno. Fel arall, bydd rhaid i mi fynd yn y car i'r brif feddygfa.”
- “Mae'r fferyllfa'n casglu.”
- “Os bydd y tywydd yn wael, bydda i'n defnyddio'r car.”
- “Mae'r fferyllfa'n ei gasglu.”

22. ...a faint o amser mae'n ei gymryd fel arfer i gyrraedd yno?

		Ymateb	
		Canran	Cyfanswm
1	Llai na 5 munud	50.52%	49
2	Rhwng 5 a 15 munud	42.27%	41
3	Mwy na 15 munud ond llai nag 20 munud	4.12%	4
4	Mwy nag 20 munud	3.09%	3
		Cyfanswm yr atebion	97
		Wedi hepgor	540

23. Fyddech chi'n dweud eich bod chi'n cael trafferth wrth gyrraedd eich meddyg fferyllol, h.y. y man yn eich meddygfa lle mae moddion yn cael eu rhoi i chi?

Ymateb			
		Canran	Cyfanswm
1	Ydw	5.04%	7
2	Nac ydw/Nac oes	61.87%	86
3	Ddim yn berthnasol	33.09%	46
		Cyfanswm yr atebion	100.00%
		Wedi hepgor	498

24. Os ydych chi'n cael trafferth wrth gyrraedd eich meddyg fferyllol, dywedwch pam.

Cafwyd cyfanswm o saith sylw:

- “Maen nhw wedi symud o'r pentref yn rhan amser sy'n ei gwneud hi'n anodd eu cyrraedd heb gar.”
- “Does dim fferyllfa gyda fy meddyg teulu.”
- “Rhaid i mi drefnu apwyntiad gyda fferylllydd y feddygfa.”
- “Dwi methu parcio ym maes parcio [enw'r fferyllfa], ond yn [enw'r fferyllfa] mae digon o le i barcio ger y fferyllfa.”
- “Problemau o ran symud.”
- “Dydy hi ddim mor gyfleus.”
- “Amherthnasol.”

25. Hoffem ni wybod sut rydych chi'n cael gwybodaeth ynglŷn â fferyllfa, fel oriau agor neu'r gwasanaeth sy'n cael ei gynnig. Ticiwch unrhyw flwch neu bob blwch sy'n berthnasol.

(Mae croeso i chi roi sawl ateb i'r cwestiwn hwn)

Ymateb			
		Canran	Cyfanswm
1	Byddwn i'n ffonio'r fferyllfa	21.48%	220
2	Byddwn i'n ffonio GIG 111 Cymru neu'n defnyddio eu gwefan	0.78%	8
3	Byddwn i'n chwilio ar y we	40.53%	415
4	Byddwn i'n defnyddio'r cyfryngau cymdeithasol	10.06%	103
5	Byddwn i'n holi ffrind	3.71%	38
6	Byddwn i'n galw heibio'r fferyllfa ac yn holi'r staff yno	11.43%	117
7	Byddwn i'n edrych ar y ffenest	11.04%	113
8	Byddwn i'n cael gwybod drwy ddarllen y cylchgrawn neu bapur newydd lleol	0.10%	1
9	Ddim yn berthnasol	0.39%	4
10	Arall (nodwch):	0.49%	5
		Cyfanswm yr atebion	100.00%
		Wedi hepgor	550
			87

Cafwyd cyfanswm o bum sylw:

- “Mae angen cyfieithydd ar y pryd BSL drwy alwad ar-lein. Dwi am gael gwybodaeth yn BSL, e.e. taflen Gymraeg a Saesneg. Beth am ychwanegu cod QR ar gyfer BSL?”
- “Dwi'n defnyddio'r fferyllfa leol ar gyfer sgriptiau yn unig. Dwi'n gwrthod rhoi busnes iddyn nhw am unrhyw beth arall.”

- “Dwi’n mynd ar Google neu ar y wefan.”
- “Rhoddodd y meddygon wybodaeth i ni ynglŷn â’r fferyllfydd.”
- “Dwi wedi gweithio mewn fferyllfydd cymunedol am y 16 o flynyddoedd diwethaf a fyddwn i byth yn cefnogi cadwyni mawr dim mwy.”

26. Ydych chi’n teimlo eich bod chi’n gallu trafod rhywbeth preifat â’ch fferyllfydd?

Ymateb			
		Canran	Cyfanswm
1	Ydw	57.27%	319
2	Nac ydw/Nac oes	11.31%	63
3	Dydwn i erioed wedi gorfod gwneud hynny	28.01%	156
4	Dydwn i ddim yn gwybod	3.41%	19
		Cyfanswm yr atebion	100.00%
		Wedi hepgor	80

27. Ydych chi’n ymwybodol y gallech chi ddefnyddio’r gwasanaethau canlynol mewn fferyllfydd yn rhan o’r GIG? Dewiswch y rheiny rydych chi’n ymwybodol ohonyn nhw.

(Mae croeso i chi roi sawl ateb i’r cwestiwn hwn)

Ymateb			
		Canran	Cyfanswm
1	Brechiadau rhag y fflw	19.32%	469
2	Y gwasanaeth Adolygu’r Defnydd o Feddyginiaethau	12.53%	304
3	Y gwasanaeth Adolygu Meddyginiaethau wrth Ryddhau’r Claf	4.49%	109
4	Y gwasanaeth Adolygu Defnyddio Cyfarpar	2.18%	53
5	Dulliau brys o atal cenhedlu	12.73%	309
6	Cymorth i roi’r gorau i ysmegu	12.61%	306
7	Cynllun mân anhwylderau	16.23%	394
8	Cyfnewid nodwyddau a chwistrelli	5.73%	139
9	Cymryd cyffuriau o dan oruchwyliaeth	5.73%	139
10	Cyflenwadau brys o foddion	7.21%	175
11	Nac ydw/Nac oes	1.24%	30
		Cyfanswm yr atebion	100.00%
		Wedi hepgor	86

28. Ydych chi wedi defnyddio unrhyw rai o'r gwasanaethau sydd wedi eu rhestru yng nghwestiwn 27?

		Ymateb	
		Canran	Cyfanswm
1	Brechiadau rhag y fflw	14.83%	78
2	Y gwasanaeth Adolygu'r Defnydd o Feddyginiaethau	16.54%	87
3	Y gwasanaeth Adolygu Meddyginiaethau wrth Ryddhau'r Claf	0.57%	3
4	Y gwasanaeth Adolygu Defnyddio Cyfarpar	0.00%	0
5	Dulliau brys o atal cenhedlu	3.61%	19
6	Cymorth i roi'r gorau i ysmygu	2.66%	14
7	Cynllun mân anhwylderau	19.39%	102
8	Cyfnwid nodwyddau a chwistrelli	0.19%	1
9	Cymryd cyffuriau o dan oruchwyliaeth	0.00%	0
10	Cyflenwadau brys o foddion	4.37%	23
11	Nac ydw/Nac oes	37.83%	199
		Cyfanswm yr atebion	100.00% 526
		Wedi hepgor	111

29. Hoffech chi ddweud unrhyw beth arall wrthym ni am eich profiad o'ch fferyllfa neu wasanaethau meddyg fferyllol lleol?

Cafwyd cyfanswm o 210 o sylwadau:

- "Dwi wedi cael problemau ers i mi ddechrau defnyddio'r fferyllfa hon gan eu bod nhw'n casglu fy mhresgripsiwn rheolaidd o fy meddygfa ac yna rhaid i mi fynd ati i gasglu fy moddion. Bob mis, bydd problem o ryw fath. Byddai'r feddygfa'n anghofio rhoi eitem benodol ar fy mhresgripsiwn rheolaidd neu fyddai'r fferyllfa ddim wedi casglu fy mhresgripsiwn rheolaidd o'r feddygfa. Byddai rhywbeth yn mynd o'i le bob un mis! Rhaid i mi aros cryn amser, 30 munud yn aml, i gasglu fy eitemau pan fydda i'n ymweld â nhw. Maen nhw'n araf iawn."
- "Mae'r systemau gweithredu'n newid yn aml ar gyfer archebu presgripsiynau rheolaidd yn fy fferyllfa. Yn aml, mae rheolwyr newydd bob tro dwi'n mynd yno. Mae'n debyg bod pob rheolwr yn dod â'i system ei hun. Mae rôl gyda'r cleifion yn y systemau hyn, h.y. drwy archebu neu gasglu, ac mae'r nifer o weithiau mae'r archeb wedi bod yn anghywir neu wedi methu â chael ei harchebu'n warthus. Dydy hyn ddim wedi newid ers COVID-19 a nawr rhaid i mi sicrhau bod moddion sbâr gyda fi a pharatoi i fynd yno sawl gwaith. Mae'r holl bethau dwi wedi eu dychwelyd oherwydd doedd dim eu hangen nhw yn bryder. Dwi'n disgwyl bod rhai pobl yn cadw'r pethau does dim eu hangen arny'n nhw, felly mae'r gost yn bryderus!"
- "Does byth digon o stoc o foddion gyda nhw. Fel arfer, dwi'n cael slip sy'n dweud bod fy archeb yn ddyledus. Mae'n rhwystredig iawn gan fy mod i'n gweithio llawn amser i'r GIG ac yn gorfod gwneud taith ychwanegol i gasglu gweddill fy moddion."
- "Na."
- "Mae'n brofiad cadarnhaol a chalonogol."
- "Ddylai presgripsiynau ddim cael eu darparu ar gyfer moddion sy'n gallu cael eu prynu dros y cownter. Ddylai presgripsiynau ddim bod yn rhad ac am ddim yng Nghymru."
- "Roeddwn i'n arfer archebu fy mhresgripsiwn ar-lein a'i gasglu yn y fferyllfa, ond gan nad ydw i'n defnyddio'r feddygfa'n aml, ces i fy nghloi allan o fy ngwasanaeth ar-lein. Y tro diwethaf i mi ddefnyddio'r gwasanaeth presgripsiynau dros y ffôn, roedd e'n wych. Doeddwn i ddim yn siŵr am ei ddefnyddio gan fy mod i'n meddwl mai gwasanaeth preifat oedd a byddai'n well gyda fi gadw gwasanaethau'r GIG. Fodd bynnag, ces i wybod nad

gwasanaeth preifat oedd e ond gwasanaeth y GIG, felly bydda i'n ei ddefnyddio eto. Roedd hi hyd yn oed yn bosib danfon fy moddion pe bawn i'n dewis hynny, ond byddai'n well gyda fi adael hyn ar gyfer cleifion sy'n methu mynd i fferyllfa.

- "Gwasanaeth rhagorol a staff cyfeillgar iawn."
- "Ers y pandemig, mae'r gwasanaeth wedi amrywio. Cafodd presgripsiwn rheolaidd ei ddanfon ataf er nad oeddwn i wedi gofyn amdano. Dim ond unwaith digwyddodd hyn. Doedd y presgripsiwn rheolaidd ddim yn barod ar y dyddiad roedd ei angen a chafodd y sgript ddim ei chasglu o'r feddygfa."
- "Mae fferyllfeydd y feddygfa'n anfon presgripsiynau'n awtomatig at [enw'r fferyllfa] heb ofyn yn gyntaf. Nid hon yw ein fferyllfa fwyaf cyfleus ac rydyn ni wedi newid erbyn hyn."
- "Dim byd."
- "Byddai agor ar fore Sul yn ddefnyddiol."
- "Mae'n haws na mynd i'r feddygfa."
- "Dwi wastad yn cael gwasanaeth da gan fy fferyllfa ac mae'r staff yn barod iawn i helpu. Byddwn i'n gofyn am gyngor os bydd ei angen heb os."
- "Mae [enw'r fferyllfa] yn darparu gwasanaeth rhagorol i'r gymuned leol."
- "Mae'r staff yn y fferyllfa dwi'n ei ddefnyddio'n wych. Maen nhw'n trefnu fy mhresgripsiynau ac maen nhw wastad yn barod i helpu."
- "Er i mi ddweud wrthyn nhw fod fy nghroen yn cael adwaith i frandiau penodol o foddion a bod rhaid i mi eu hosgoi nhw, maen nhw'n parhau i roi'r brandiau i mi sy'n achosi'r broblem."
- "Gormod o siarad ymysg ei gilydd sy'n golygu bod rhaid i'r cwsmeriaid aros."
- "Na."
- "Mae'r fferyllfa'n gwneud llwyth o gamgymeriadau ac yn rhoi'r bai ar y feddygfa. Rhaid tecstio'r presgripsiynau atyn nhw ond dydyn nhw ddim bob tro yn dweud wrthyf fi pryd maen nhw'n barod. Bydda i'n mynd i'w casglu nhw a bydd pethau ar goll a byddan nhw'n beio'r feddygfa, felly bydda i'n ffonio'r feddygfa a byddan nhw'n dweud mai fferyllfa sydd ar fai. Bydda i'n mynd rownd mewn cylchoedd. Hefyd, mae agwedd wael gyda staff y fferyllfa pan fydda i'n anhapus."
- "Dwi wedi ymweld â [enw'r fferyllfa] y chwe thro diwethaf ar fy nghyfer i a dydy sgriptiau fy ngwraig ddim wedi bod yn barod neu wedi bod yn gywir, er gwaetha galwadau ffôn awtomatig yn dweud wrthyf fi eu bod nhw'n barod. "Dwi wedi gorfod protestio wrth y staff ddwywaith bellach ac wedi clywed sawl aelod arall o'r cyhoedd yn cwyno am yr un problemau. Rhaid iddyn nhw siapio hi."
- "Mae gwasanaeth danfon presgripsiynau gwych gyda fy fferyllfa sy'n ei gwneud hi'n hawdd trefnu presgripsiynau rheolaidd. Dydw i ddim bob tro'n hapus gyda nhw ond mae'n wasanaeth da."
- "Mae'r gwasanaeth maen nhw'n ei gynnig yn wych."
- "Mae fy fferyllfa leol yn dda iawn." Dyma'r unig un yn fy mhentref ac mae'n hanfodol. Maen nhw'n gyfeillgar ac yn barod iawn i helpu."
- "Mae fy fferyllfa leol yn dda iawn." Dyma'r unig un yn fy mhentref ac mae'n hanfodol. Maen nhw'n gyfeillgar ac yn barod iawn i helpu."
- "Profiad o'r radd flaenaf bob tro."
- "Nid o'r rheidrwydd."
- "Dwi wedi defnyddio'r prawf tonsilitis mewn fferyllfa ac roedd hwnnw'n dda iawn."
- "Mae'r presgripsiwn rheolaidd yn cymryd dros wythnos, weithiau'n hirach, i ddod yn ôl. Mae'n dal rhaid i mi wirio a ydy e'n barod ai peidio."
- "Does dim fferyllfa yn fy meddygfa."
- "Dylai brechlynnau'r GIG rhag y fflw fod ar gael mewn meddygfeydd yn unig. Mae'n amhosib cael brechlyn rhag y fflw yn breifat eleni."
- "Gwasanaeth personol gwych er mai cadwyn ydy hi. Mae'r staff yn llawn gwybodaeth ac maen nhw wedi cael eu hyfforddi'n dda."

- Es i â fy ngŵr, sydd gyda dementia, i [enw'r fferyllfa] ym Mhen-y-bont ar Ogwr... roedd hi'n hunllef. Roedd rhaid i ni aros a doedd dim toiled yno. Byddwn ni'n cadw at y feddygfa y flwyddyn nesaf."
- "Na."
- "Dydy fy fferyllfa leol ddim yn gwneud y defnydd gorau o'i hamser. Dydy fy moddion rheolaidd byth ar gael yn syth bin ar y diwrnod casglu. Rhaid aros o hyd iddo gael ei wirio a'i awdurdodi."
- "Gwasanaeth da. Pe bai'n symud neu'n cau, byddai hynny'n ofnadwy i mi ac i'r pentref."
- Cefais i wasanaeth gwael iawn yn ddiweddar. Roedd y staff y tu ôl i'r cownter yn anghwrtais.
- "Mae'r staff (hyd yn oed cyn COVID-19) wastad i'w gweld dan lawer o bwysau. Hefyd, does dim llawer o breifatrwydd."
- "Mae ein fferyllfa'n hynod o brysus ers i'w chwaer siop gau. Mae'r amseroedd aros yn eithaf hir ac mae'r boreau a'r nosweithiau hyd yn oed yn waeth."
- "Dwi'n cael fy adolygiad gan fferyllfa fy meddygfa, nid gan fy fferyllfa leol."
- "Dwi wedi newid fferyllfa oherwydd y parcio. Roedden nhw'n danfon tabledi fy mhartner gan fy ei fod yn gwarchod ond byddai'n rhaid i mi ei roi mewn perygl drwy giwio i gasglu fy rhai i. Mae'n warthus o ystyried eu bod nhw'n danfon i fy nghartref."
- "Maen nhw wastad yn barod i helpu."
- "Dwi'n credu ei bod hi'n bryd moderneiddio'r system gyda cheisiadau ar-lein a danfoniadau ar adegau addas i'r rheiny sydd ddim yn dymuno ymweld â'r fferyllfa. Byddwn i'n fodlon talu am y gwasanaeth hwn."
- "Dwi wedi defnyddio'r gwasanaeth negeseuon testun yn fy fferyllfa leol [enw'r fferyllfa] ac wedi cael budd mawr ohono."
- "Gwybodaeth yn BSL, neu ddelwedd gyda Saesneg plaen arno fel "Keep Wales Safe".
- "Wedi cael gwasanaeth rhagorol bob tro."
- "Gan amlaf, mae'r gwasanaeth a'r cymorth yn rhagorol. Yn aml iawn bydd rhaid aros am amser hir os bydda i'n mynd â phresgripsiwn untro i mewn. Mae hyn yn gallu bod yn rhwystredig. Mae'r gwasanaeth presgripsiwn rheolaidd yn wych. Dwi'n cael neges destun i ddweud bod fy mhresgripsiwn yn barod, sy'n anhygoel. Mae'n golygu does dim rhaid i mi aros a dwi'n gallu mynd i'w gasglu pan fydd hi'n gyfleus ac, yn ddelfrydol, pan fydd hi'n dawelach."
- "Dydw i ddim yn gallu archebu presgripsiynau rheolaidd bellach drwy'r fferyllfa, sy'n hynod o anghyfleus."
- "Mae'n well gyda fi fferyllfeydd sy'n agor yn ystod yr wythnos ar ôl oriau gwaith arferol ac ar y penwythnos."
- "Dydwyn nhw ddim erioed wedi brysio gyda chwsmeriaid ac maen nhw'n hynod o gyfrinachol."
- "Does dim brechlyn rhag y fflw ar gael eleni i breswylwyr sydd am dalu amdano yn [enw'r fferyllfa]. Roedd rhaid i mi fynd i [enw'r fferyllfa] yn lle."
- "Mae'n ymddangos fel petai diffyg staff yno drwy'r amser."
- "Mae system negeseuon testun gyda nhw i roi gwybod i chi fod y presgripsiwn yn barod sy'n ddefnyddiol iawn, ond dydy hi ddim yn gweithio'n gyson."
- "Mae'n rhwystredig o anodd cael gafael arnyn nhw ac archebu presgripsiwn rheolaidd. Dwi wedi ffonio 17 o weithiau heddiw felly bydda i'n ymweld â'r fferyllfa'n bersonol yfory. Ac mae hi fel hyn fel arfer unrhyw adeg o'r flwyddyn."
- "Staff hynod o broffesiynol a phoblogaidd."
- "Pobl anghyfeillgar. Mae hi wastad yn teimlo fel bod yng nghanol dadl/gwleidyddiaeth rhwng y feddygfa a'r fferyllfa."
- "Gwasanaeth gwych drwy'r amser gan fferyllfeydd lleol."
- "Maen nhw'n gweithio'n dda gyda'r feddygfa. Dwi'n teimlo'n hyderus wrth eu defnyddio nhw. Ond weithiau dydy'r fferyllwyr locwm ddim mor gyfarwydd â phethau allweddol fel

ecsma plant. Maen nhw wedi rhoi cyngor gwael ac roeddwn i'n gwybod ei fod yn anghywir."

- "Mae fy fferyllfa'n hynod o gyfeillgar ac yn barod iawn i helpu."
- "Dydw i ddim yn hapus gyda'r fferyllfa bresennol ond gan fy mod i'n cael moddion rheolaidd, tybed pa mor hawdd fydd hynny..."
- "Gwaith caled! Mae presgripsiynau'n hwyr, ar ôl eu dyddiad disgwyl o'r fferyllfa ei hun. Does dim preifatrwydd ac maen nhw'n clebran."
- "Dim"
- "Dim byd."
- "Pam mae'r fferyllfa mae'n RHAID i fi ei defnyddio yn gwrthod cadw fy moddion ac yn gorfod eu harchebu bob mis?" Fyddwn ni ddim gofyn iddyn nhw am gyngor gan fod eu hagwedd yn ymylu ar fod yn anghwrtais." Roedd fy newis fferyllfa bob amser yn archebu fy mhresgripsiwn bob mis yn barod i mi. Bydda i'n dychwelyd ati cyn gynted â phosib. Roedden nhw'n gwrtais, yn ofalgar ac yn effeithlon a byddwn i'n gofyn iddyn nhw am gyngor pe bai angen."
- "Mae ein fferylllydd lleol yn werthfawr iawn o ran helpu gyda mân gwynion, gwirio pa mor addas mae moddion, trefnu presgripsiynau rheolaidd, neilltuo amser i ni a gofalu amdanom."
- "Gwasanaeth da iawn. Mae popeth mewn stoc gyda nhw."
- "Fy wyres yw fy fferylllydd lleol."
- "Ar adegau yn ddiweddar, dydy'r meddyg teulu ddim wedi trefnu presgripsiynau rheolaidd ar ôl i'r fferyllfa ofyn amdany'n nhw ac mae hyn wedi arwain at gael cyflenwad brys. Y rheswm dros hyn yw'r diffyg cyfathrebu rhwng y meddyg teulu, problemau o ran adolygu a diweddarau eu systemau neu wallau gweinyddol. Mae hyn yn achosi straen a phryder wrth ddibynnu ar wasanaeth a pheidio â chael gwybod bod y presgripsiwn ddim ar gael nes bod ei angen – yna mae'n cymryd 72 awr i'r meddyg teulu ail-drefnu'r presgripsiwn a 24 awr arall i'r fferyllfa ei brosesu a'i ddarparu."
- "Mae problemau wedi bod yn ddiweddar gyda diffyg staff sydd wedi arwain at giwiau ac aros am hyd at 1 awr am foddion, a hynny y tu allan yn y glaw a'r tywyllwch. Doedd dim sôn am y presgripsiwn pan gyrhaeddais i'r fferyllfa i gasglu'r moddion. Yr amser mae'n ei gymryd rhwng cael y presgripsiwn gan y meddyg a gallu casglu'r moddion."
- "Mae fy fferyllfa mor dda. Mae'r staff yn anhygoel."
- "Dwi braidd byth yn ei defnyddio."
- "Maen nhw'n darparu gwasanaeth misol da fel arfer ond weithiau mae rhan o fy moddion wedi bod ar goll oherwydd diffyg cyfathrebu rhwng y feddygfa a'r fferyllfa."
- "Dwi'n cael neges destun pan fydd fy moddion yn barod ar ôl archebu ar-lein a dwi'n ei gasglu pan fydd hi'n gyfleus."
- "Mae'n gallu bod yn eithaf anhrefnus. Gan ei bod mor agos at y feddygfa, mae'n delio â llawer o bresgripsiynau sy'n gallu arwain at brofiad eithaf gwael i gwsmeriaid."
- "Maen nhw'n barod iawn i helpu."
- "Dwi'n defnyddio [enw'r fferyllfa] yn y parc manwerthu yn [enw'r lleoliad]. Does byth digon o staff. Gallai hyn arwain at wallau peryglus."
- "Dwi ddim yn deall pam mae angen i mi archebu fy mhresgripsiwn rheolaidd bythefnos ymlaen llaw."
- "Maen nhw'n cymryd mwy o amser nag o'r blaen wrth ddelio â phresgripsiynau. Hefyd, maen nhw'n gallu bod yn ddiamynedd iawn ac yn rhwystredig gyda chi weithiau."
- "Mae [enw'r fferyllfa] wedi bod yn anghwrtais ac yn amharod iawn i helpu – mae ein holl deulu wedi symud i fferyllfa ymhellach i fwrdd oherwydd hyn."
- "Mae angen oriau agor gwell ar feddygfeydd."
- "Dylai fod mwy nag un tic ar gyfer gwestiwn 28! Dwi wedi cael llond bol o weld llwyth o wahanol fferyllwyr yn gweithio yno – does dim parhad. Mae'r holiadur hwn yn trafod y gwasanaeth adolygu moddion ac eistedd gyda'ch fferylllydd... – beth am y pandemig!! Newidiwch eich cwestiynau i ystyried hyn!!! Hefyd, does dim system ar waith i ddarparu

man preifat mwy addas yn y fferyllfa oherwydd y pandemig – a dwi ddim wedi cael cynnig adolygiad moddion ers sawl blynedd. Dydy fy mam byth wedi cael un chwaith!”

- Dydy fy fferyllfa leol byth yn paratoi'r presgripsiwn mewn pryd felly mae ciw mawr fel arfer.”
- “Mae cyfathrebu gwael ar brydiau rhwng y fferyllfa a'r feddygfa. Maen nhw'n rhoi'r bai ar ei gilydd pan fydd pethau'n mynd o chwith. Does dim modd cysylltu â'r fferyllfa dros y ffôn neu fydd neb yn ateb am fore cyfan.”
- “Byddai'n well gyda fi ddefnyddio gwasanaeth ar-lein ond dydy hyn ddim ar gael yn fy ardal.”
- “I mi, e-bostio yw'r ffordd gyflymaf a mwyaf cyfleus o archebu fy mhresgripsiwn rheolaidd bob mis. Byddai'n ddefnyddiol iawn pe bai'r fferyllfa'n gallu anfon e-bost cadarnhau. Gwpl o weithiau, dwi wedi mynd i gasglu fy moddion a chael gwybod dydy fy e-bost ddim wedi cael ei dderbyn. Roedd hyn yn golygu bod dim moddion i'w casglu a mynd wrthi fel lladd nadroedd i'w hail-archebu.”
- “Mae defnyddio'r cynllun mân anhwylderau/aros am gyngor yn anghyfleus.”
- “Dim ond i ddweud eu bod nhw'n wych.”
- “Does dim fferyllfydd tan ar ôl 10am, sy'n rhwystredig iawn.”
- “Maen nhw wedi bod yn wych drwy gydol y pandemig ac maen nhw wastad yn broffesiynol ac yn effeithlon.”
- “Ers i ddwy feddygfa uno, mae'r fferyllfa'n rhy fach.”
- “Mae angen llawer mwy o staff arnyn nhw. Mae'n bosib aros am oesoedd wrth y ddesg cyn iddyn nhw eich gwasanaethu chi. Maen nhw'n eich gweld chi ond dydyn nhw ddim yn eich cydnabod chi.”
- “Gwasanaeth gwych.”
- “Mae gallu archebu fy mhresgripsiynau ar-lein ar wefan fy meddygfa'n ddefnyddiol iawn gan fod y sgript yn mynd yn syth at y fferyllfa ar fy rhan. Hefyd, mae'r fferyllfa yn yr un adeilad â fy meddygfa, felly dwi'n gallu mynd â fy sgriptiau yno'n syth ar ôl apwyntiad, sy'n golygu bod y broses yn fwy cyfleus o lawer ac mae'n arbed amser i mi.”
- “Rhaid i mi gael presgripsiynau rheolaidd o'r meddyg, felly rhaid i mi deithio. Y dyddiau hyn, byddai'n gwneud synnwyr ffonio i archebu a galluogi cleifion i aros gartref.”
- “Mae angen cadw pethau'n lleol gan fod y brif feddygfa ychydig o filltiroedd i ffwrdd ac mae'n anodd mynd i apwyntiadau mewn canghennau lleol, felly mae'r fferyllfa hyd yn oed yn bwysicach fel gwasanaeth iechyd hygyrch.”
- “Barod iawn i helpu.”
- “Yn aml iawn, dydy'r fferyllfa leol ddim yn cael pob presgripsiwn rheolaidd yn barod ar yr adeg iawn. Dywedodd y feddygfa y dylen nhw allu eu cysoni nhw, ond mae'r fferyllfa'n anghytuno!”
- “Mae angen iddi fod ar agor yn hwyrach yn rheolaidd, h.y. 7pm.”
- “Gyda 2 o blant, mae'r fferyllfa'n wych o ran cynnig cyngor yn hytrach na gorfod trafferthu'r meddyg teulu. Dwi'n credu bod ei gwasanaeth yn wych a bod y staff wastad yn gyfeillgar ac yn barod i helpu a dydyn nhw byth yn nawddoglyd.”
- “Mae [enw'r fferyllfa] yn wych ac maen nhw'n gwneud popeth i'ch helpu chi.”
- “Staff hyfryd a chyfeillgar.”
- “Mae ein fferyllfa leol [enw'r fferyllfa] wedi bod yn anhygoel yn ystod COVID-19. Maen nhw'n gweithio mor galed a chawson ni gymorth gyda danfoniadau hefyd pan oedd rhaid i ni hunan-ynysu. Mae'r gwasanaeth yn haws nawr oherwydd y cyfan sydd ei angen i gael presgripsiwn rheolaidd yw ffonio'r feddygfa.”
- “Mae fy fferyllfa leol yn anhygoel. Mae'r fferyllfydd yn adnabod pawb yn fy nheulu ac mae wastad yn fodlon cynnig cyngor. Hefyd, yn y gorffennol, mae'r fferyllfydd wedi ffonio'r tŷ ynglŷn â moddion ar gyfer aelod o'r teulu.”
- “Maen nhw ar gau ar ddydd Sadwrn.”
- “Gwasanaeth gwerthfawr iawn.”

- “Fel arfer mae fferyllfeydd yn fach gyda diffyg lle a diffyg preifatrwydd. Does dim arwyddion na hysbysiadau ynglŷn â gwasanaethau'r GIG maen nhw'n gallu eu cynnig. Mae'r rheiny maen nhw'n eu cynnig yn awgrymu mai gwasanaeth preifat ydyn nhw a bydd rhaid talu. Mae danfoniadau i'r cartref yn hanfodol i lawer o breswylwyr lleol sy'n ei chael hi'n anodd gadael eu cartref ac mae angen gwella'r cyfathrebu rhwng meddygfeydd a fferyllfeydd er mwyn sicrhau bod y grwpiau hyn yn cael eu moddion mewn modd amserol.”
- “1) Dwi wedi casglu presgripsiynau ac wedi cael danfoniadau o hen foddion i'r cartref sydd ddim yn cael eu defnyddio. Ar sawl achlysur, dwi wedi gofyn i'r feddygfa ddiweddar ei chofnodion. Yn amlwg, dydy hyn ddim yn cael ei wneud yn gywir. 2) Dydy moddion ddim ar gael yn hawdd. 3) Oedi o ran trosglwyddo'r presgripsiwn o'r feddygfa i'r fferyllfa.”
- “Mae fy fferyllfa leol yn anhygoel. Cyfeillgar, gofalggar, barod i helpu. Dwi'n ymddiried ynddyn nhw i gyd. Maen nhw wastad wedi bod yn wych.”
- “Gwasanaeth aneffeithlon gan fy meddygfa bresennol a'r fferyllfa gyfagos. Dwi wedi symud i fferyllfa fwy o faint ond mae problemau'n parhau. Dwi wrthi'n ceisio newid meddygfa a fferyllfa.”
- “Mae'r fferyllfa dwi'n ei defnyddio'n aruthrol o brysur ac mae aros yn gallu bod yn rhwystredig, ond maen nhw'n effeithlon.”
- “Gadawais i'r fferyllfa ger [enw'r feddygfa] gan fod y gwasanaeth mor wael. Yna, ymunais i â [enw'r fferyllfa], y fferyllfa yng nghanol tref [enw'r lleoliad]. Maen nhw'n rhoi cyngor da ac yn darparu gwasanaeth gwyb. Maen nhw'n anfon neges destun pan fydd fy mhresgripsiwn yn barod.”
- “Fel arfer, maen nhw'n awgrymu aros wythnos rhwng mynd â phresgripsiwn rheolaidd atyn nhw a mynd i'w gasglu. Os bydda i'n archebu oddi wrth fy meddygfa ar-lein, mae'r fferyllfa'n dweud y byddai hyn yn cymryd mwy o amser.”
- “Maen nhw'n barod iawn i helpu drwy'r amser. Gan fy mod i'n defnyddio'r un fferyllfa, maen nhw wedi bodloni fy ngofynion am foddion wrth aros am bresgripsiwn.”
- “Mae'r gwasanaethau mewn nifer o fferyllfeydd yn [enw'r lleoliad] yn hynod o araf. Maen nhw wastad yn brysur a does dim digon o staff.”
- “Mae'r gwasanaeth wedi dirywio yn y ddwy fferyllfa leol sydd gyda ni yn [enw'r lleoliad]. Roedd agwedd ofnadwy gydag un fferylllydd. Mae'r rhan fwyaf ohonyn nhw'n barod iawn i helpu. Dwi wedi cael problemau mawr gyda fy mhresgripsiynau ac mae hi wedi bod yn anodd eu datrys.”
- “Does dim ots pa un dwi'n ei defnyddio, mae oedi bob amser wrth gael fy ngwasanaethu. Mae diffyg staff gyda fferyllfeydd drwy'r amser. Efallai y bydd hi'n ddefnyddiol pe bai'r fferyllfeydd hynny'n agor y tu hwnt i'r oriau arferol i roi moddion i gleifion yn ystod amseroedd penodol yn ystod y dydd a bod ar gael am gyngor y tu hwnt i oriau arferol i leddfu pwysau ar feddygfeydd. Dydy hynny ddim yn awgrymu y dylai un fferylllydd weithio oriau gormodol, ond pe baen nhw'n gweithio mewn fferyllfa mewn archfarchnad er enghraifft, gallai 2 o bobl neu 3 unigolyn sy'n rhannu swydd weithio rhwng 6am a 10pm a byddai modd rhoi cyngor ar ôl 5pm neu 6pm.”
- “Cyfeillgar ac effeithlon.”
- “Mae fy meddygfa leol yn argraffu'r swm anghywir o foddion ar fy mhresgripsiwn rheolaidd yn gyson, gall y staff fod yn hynod o anghwrtais ac mae angen rhagor o hyfforddiant arnyn nhw gyda phroblemau iechyd meddwl.”
- “Dwi'n hapus iawn gyda'r gwasanaeth.”
- “Yn aml mae diffyg cyfathrebu, sy'n golygu nad ydw i'n cael mewnanadlydd sydd ei angen pan fydd ei angen. Dwi'n osgoi gofyn ymlaen llaw beth galla i wneud i leddfu'r pwysau ar bawb ond yn aml dydy hyn ddim yn gweithio neu fydda i ddim yn cael y presgripsiwn cywir/llawn.”
- “Roedd y fferyllfa roeddwn i'n arfer ei defnyddio wedi cael ei gorlethu gyda'r holl bresgripsiynau roedden nhw'n eu cael gan y feddygfa sydd drws nesaf. Roedd ciwiau yno'n gyson a byddai'n rhaid aros rhyw 30-45 munud. Mae 3-4 o bobl yn gweithio mewn

un fferyllfa, sy'n swnio'n dda ond dydy hyn ddim yn gweithio... Un tro, es i gasglu moddion ar gyfer y mab (sydd gyda Diabetes Math 1). Ar ôl i mi ofyn am bresgripsiwn rheolaidd fy mab, dywedodd y cynorthwydd gwerthiant na ddylwn i ddisgwyl iddo gael ei lenwi o fewn 2 ddiwrnod. Ar 5 gwahanol achlysur, cafodd presgripsiwn rheolaidd ei golli... Y straen a achosodd hyn... Yw'r rheswm y newidiais i fy fferyllfa."

- "Mae gwasanaeth fferyllfa yn y feddygfa'n werthfawr iawn oherwydd byddai'n anodd iawn teithio i fferyllfa i gasglu moddion."
- "Mae fy fferyllfa leol, [enw'r fferyllfa], yn cynnig gwasanaeth gwych. Mae'r staff yn gyfeillgar ac yn broffesiynol."
- "Dydw i ddim yn defnyddio'r feddygfa na'r fferyllfa oni bai bod gwir raid i mi wneud hynny, ond pan dwi wedi eu defnyddio nhw, maen nhw wedi bod yn ardderchog. Dydw i erioed wedi cael trafferth wrth gael y pethau sydd eu hangen arnaf fi. Ar adegau prin, doedd y cyffur oedd wedi ei bresgripsiynu ddim ar gael yn syth ond doedd dim rhaid aros mwy na 24 awr amdano erioed. Mae fy meddygfa a fferyllfa'n cynnig gwasanaeth arbennig o dda a hoffwn i ddiolch yn fawr iddyn nhw amdano."
- "Dim byd."
- "Cyngor da a defnyddiol ynglŷn ag eitemau heb fod angen presgripsiwn, e.e. awgrymon nhw sebon addas i groen sensitif wnaeth ddatrys alergedd sydd wedi bod gyda fi ers amser maith."
- "Er fy mod i'n ymwybodol o'r cynllun mân anhwylderau, dydy'r fferyllfa ddim yn hyrwyddo hyn nac yn trafod hyn â chi yn ystod eich ymweliad. Yn hytrach, maen nhw'n codi pris uchel arnoch chi am eich eitem."
- "Na."
- "Weithiau mae'r gwasanaeth danfon yn dda ac weithiau mae'n wael. Arhosais i am bresgripsiwn a dywedon nhw ei fod yn cael ei ddanfon, ond pan ffoniais i holi ble oedd ar ôl iddo beidio â chyrraedd, dywedon nhw fod y presgripsiwn wedi cael ei adael yn y fan ac wedi methu â chael ei ddanfon???? Dywedon nhw dewch nôl ryw ddiwrnod arall te???? Agwedd ofnadwy??"
- "Mae gwasanaeth danfon ar-lein y feddygfa'n gyflym, yn gywir ac yn ddiogel."
- "Mae un o fy eitemau'n cael eu presgripsiynu i mi ar ffurf tabledi ond er fy mod i wedi gofyn amdano ar ffurf tabledi, maen nhw'n presgripsiynu tabledi capsiwl yn lle, er gwaetha'r ffaith fod fy meddyg teulu wedi newid y sgript i dabledi arferol yn lle tabledi capsiwl."
- "Ers i'r fferyllfa ddechrau defnyddio 'hyb', weithiau mae oedi wrth gael moddion. Dwi'n mynd â fy moddion i'r fferyllfa, yna mae'n mynd i'r feddygfa, yna mae'n mynd yn ôl i'r fferyllfa ac yna i'r hyb. Dwi'n credu dyna sut mae'n gweithio. Roeddwn i wedi penderfynu dechrau cymryd y cais am bresgripsiwn yn syth i'r feddygfa ond daeth hynny i ben pan ddechreuodd y pandemig. Erbyn hyn, rhaid i mi sicrhau fy mod i'n mynd â'r ceisiadau yno ymhell ymlaen llaw. Mae Diabetes gyda fy ngŵr ac mae angen ei foddion arno. Weithiau, mae e wedi gorfod gofyn am gyflenwad am o leiaf ddau ddiwrnod nes bod y presgripsiwn wedi cael ei lenwi. Weithiau, dwi wedi gofyn am beidio ag anfon ei bresgripsiwn i'r hyb."
- "Cyfathrebu gwael. Dydw i ddim yn siŵr ynglŷn â'r amseroedd a dyddiau agor. Dydyn nhw byth yn ateb y ffôn. Does dim gwasanaeth ateb awtomatig gyda'r wybodaeth uchod. Does dim syniad gyda fi pa wasanaethau maen nhw'n eu cynnig yno."
- "Dwi'n hynod o ddiolchgar am ein fferyllfa leol. Mae hi'n haws o lawer mynd ati na mynd at fy meddygfa, sy'n gwneud i mi deimlo fy mod i'n creu trafferth drwy ofyn am apwyntiad gyda'r meddyg teulu. Mae'r fferyllfa wedi fy helpu i drin symptomau pryderus iawn gyda fy mhlant ac wedi fy helpu i benderfynu cysylltu â fy meddyg teulu os bydd angen."
- "Mae'r holl staff yn [enw'r fferyllfa] yn edrych i lawr eu trwynau arnoch chi. A dydyn nhw ddim yn gyfeillgar. Dwi'n casáu mynd yno ond dyna'r un sydd agosaf ataf fi."
- "Maen nhw wedi darparu gwasanaeth gwych i breswylwyr [enw'r fferyllfa] a'r ardal gyfagos."

- “Mae fy fferyllfa leol [enw'r fferyllfa] wedi fy siomi dros y ddau fis diwethaf gyda'i gwasanaeth negeseuon testun. Dwi wedi gorfod ffonio neu fynd i'r fferyllfa i holi pryd byddai fy mhresgripsiwn yn barod. Dwi wedi cael y broblem hon yn y gorffennol hefyd. Hefyd, yn ystod y cyfnod hwn, dydy'r staff ddim mor gyfeillgar ac maen nhw'n llai parod i helpu. Mae cwrteisi'n costio dim a rhaid i rai o'r staff wella eu sgiliau delio â phobl.”
- “Mae eitemau ar goll yn gyson. Dydy eitemau ddim mewn stoc. Maen nhw'n addo danfon pethau a dydyn nhw ddim yn cyrraedd. Weithiau, mae'n gallu cymryd mwy nag wythnos i fy fferyllfa gael cymeradwyaeth gan y feddygfa a rhoi fy moddion i mi!”
- “Dwi wastad yn gwirio a ydy fy mhresgripsiwn misol yn barod gan nad yw'r fferyllfa byth yn ei baratoi mewn pryd a dydy e byth yn gywir.”
- “Mae fy fferyllfa'n darparu gwasanaeth effeithlon iawn ac wastad yn mynd y filltir ychwanegol ar gyfer eu cwsmeriaid.”
- “Cyfeillgar iawn ac maen nhw'n tawelu eich meddwl.”
- “Yr unig beth dwi'n gallu meddwl amdano yw'r diffyg cyfathrebu rhwng y fferyllfa a'r feddygfa. Ar sawl achlysur, dwi wedi cael apwyntiad gyda'r meddyg teulu ac wedi cael gwybod bod y feddygfa wedi anfon fy mhresgripsiwn at y fferyllfa. Yna, pan fydda i'n cyrraedd y fferyllfa, byddan nhw'n dweud nad ydyn nhw wedi cael y presgripsiwn, felly rhaid i mi gysylltu â'r feddygfa eto i ofyn amdano. Mae hyn fel arfer yn gweithio ond mae'n achosi llawer o straen diangen ychwanegol.”
- “Gwasanaeth da iawn fel arfer. Dwi'n siomedig doedd [enw'r fferyllfa] ym Mhen-y-bont ar Ogwr ddim yn bwriadu cynnig y brechlyn rhag y fflw y llynedd pan holais i amdano, ond des i o hyd i fferyllfa arall yn yr ardal. Doeddwn i ddim am ddefnyddio'r un drws nesaf i [enw'r feddygfa] gan ei bod hi wastad yn rhy brysur.”
- “Amherthnasol”.
- Mae fy fferyllfa'n anhygoel ac mae'r staff yn dda. Does byth unrhyw beth negyddol i'w ddweud amdany'n nhw.
- “Mae ein pentref wedi tyfu cryn dipyn wrth i filoedd o dai newydd gael eu hadeiladu. Dydy gwasanaethau'r feddygfa a'r fferyllfa ddim yn addas oherwydd y twf yn y boblogaeth. Rhaid i'r henoed ddal trê neu fws i fynd i'r feddygfa. Tref i gymudwyr ydyn ni erbyn hyn ac mae'r rhan fwyaf o bobl dwi'n eu hadnabod yn defnyddio gwasanaethau yng Nghaerdydd ac ym Mhen-y-bont ar Ogwr ger eu gweithle neu maen nhw'n mynd heb ofal iechyd.”
- “Mae [enw'r fferyllfa] yn darparu gwasanaeth ardderchog. Ers y cyfnod clo, maen nhw wedi archebu fy mhresgripsiynau rheolaidd ac wedi eu danfon nhw i fy nghartref.”
- “Mae angen iddyn nhw fod yn fwy hygyrch i bobl sy'n gweithio. Fel arfer maen nhw'n cau am 5pm neu 6pm, sydd weithiau'n ei gwneud hi'n anodd eu defnyddio.”
- “Roedd hi'n well gyda fi pan oedd y fferyllfa yn y gymuned yn hytrach nag yn y feddygfa newydd. Roeddwn i'n ei defnyddio hi'n amlach pan oedd hi'n agosach ataf fi, ond mae'r staff yno a'r fferylllydd yn wych.”
- “Na.”
- “Amherthnasol.”
- Dim ond un ateb i gwestiwn 28 dwi'n gallu ei ddewis a dwi wedi defnyddio mwy nag un. Os na fydd hyn yn cael ei newid, bydd y canlyniadau'n annilys.”
- “Maen nhw'n wych! Trueni doedd y feddygfa ddim mor dda â'r fferyllfa gyfagos.”
- “Gwasanaeth cymunedol gwych gyda staff cyfeillgar sy'n llawn gwybodaeth. Dwi wastad yn teimlo'n gyfforddus wrth siarad â'r fferylllydd neu ei thîm.”
- “Cysylltiad da rhwng y feddygfa a'r fferyllfa. Does byth unrhyw drafferthion wrth gasglu presgripsiynau rheolaidd o fewn cwpl o ddiwrnodau ar ôl gwneud cais i'r feddygfa. “Mae system cadw pellter cymdeithasol dda ar waith.”
- “Maen nhw wastad yn ddibynadwy ac yn barod i helpu.”
- “Dwi wedi cweryla gyda'r fferyllfa leol oherwydd doedden nhw ddim am ddarparu pecynnau swigod ac ynglŷn â gwisgo masg er mod i wedi fy eithrio rhag gwisgo un.

Fyddan nhw ddim yn gwneud pypmiau asthma yn rhan o bresgripsiynau rheolaidd gyda pheccyn swigod chwaith. Ar hyn o bryd, dwi'n gofyn i rywun arall fynd ar fy rhan."

- "Dylai fferyllfeydd agor yn amlach pan na fydd pobl yn y gwaith, yn enwedig ar ddydd Sadwrn a dydd Sul."
- "Maen nhw' araf iawn yn eich gwasanaethu chi."
- "Mae fferyllfeydd lleol yn gyndyn i bresgripsiynu unrhyw beth i blant ar gyfer mân anhwylderau (er eu bod nhw'n gallu presgripsiynu hyn) a byddan nhw fel arfer yn eich cyfeirio chi yn ôl at y meddyg teulu. Mae'n bosib gwella'r maes hwn a bydd yn lleddfu'r pwysau ar feddygfeydd a gwasanaethau y tu hwnt i oriau."
- "Mae gwasanaeth cwsmeriaid yn brin iawn yn [enw'r feddygfa]."
- "Maen nhw'n wael iawn o ran trefnu fy moddion mewn pryd. "Does dim ots pa mor hir dwi'n ei gadael hi, rhaid i mi eu ffonio nhw yn ôl bob tro oherwydd bod rhywbeth yn brin."
- "Na."
- "Ciwiau hir. Diffyg preifatrwydd. Staff dymunol."
- "Na."
- "Mae'n hynod o brysur drwy'r amser oherwydd yr ardal fawr mae'n ei gwasanaethu a'r ffaith mai dim ond siop fach yw hi."
- "Na."
- "Yn anffodus, roeddwn i'n gwarchod drwy gydol y cyfnod clo a phan fydda i'n casglu fy mhresgripsiwn rheolaidd dydy e byth yn barod. Byddan nhw'n dweud wrthyf fi am ddod yn ôl y diwrnod canlynol a fydd e ddim yn barod o hyd. Dwi wedi ei gadael hi tan ychydig ddiwrnodau ar ôl disgwyl fy mhresgripsiwn rheolaidd ac mae'n dal rhaid i mi ymweld â nhw dair gwaith cyn casglu fy sgript. Dwi wedi ceisio ffonio cyn mynd ond yn amlwg dydy neb byth yn ateb gan eu bod nhw'n brysur."
- "Dwi'n cael problemau yn aml gyda chyflenwadau rheolaidd o foddion ar gyfer Diabetes Math 1."
- Dydy hi ddim yn agor yn hwyr gyda'r nos i'r rheiny fel fi sy'n gweithio.
- "Maen nhw'n wych ac maen nhw wedi bod yn gymorth mawr i'n teulu ni yn ystod cyfnod heriol iawn."
- "Cyfleus. Gwasanaeth effeithlon."
- "Dwi'n hapus iawn gyda'r gwasanaeth."
- "Mae fy fferyllfa leol yn wych. Mae'r staff i gyd yn gwrtais ac yn barod iawn i helpu. Maen nhw'n help mawr i fy mam sy'n anabl. Dydyn nhw byth yn gadael iddi aros yn hir."
- "Y rhwystredigaeth ddi-ben-draw o fethu â chael moddion ar bresgripsiwn a gorfod teithio'n ddiangen i'r fferyllfa i weld a ydyn nhw wedi llwyddo i gael gafael ar unrhyw gyflenwadau ai peidio. Mae hyn wedi bod yn broblem barhaus am 18 mis ond mae hi wedi peri llawer mwy o straen yn ystod y pandemig pan fydd angen i mi fynd yno sawl gwaith a dwi heb gael y moddion."
- Dwi'n hollol fodlon â'u gwasanaeth."
- "Dydyn nhw ddim yn ddigon gofalus rhag COVID-19. Dydyn nhw ddim yn cadw pellter nac yn rheoli pobl."
- "Na."
- "Rhaid ffonio wythnos cyn bod angen y moddion, sy'n rhy gynnar ac yn anghyfleus. Os oes angen moddion rheolaidd, rhaid bod ffordd well."
- "Mae fy fferyllfa'n gyfleus. Dwi'n gallu siopa wrth aros am fy mhresgripsiwn rheolaidd."
- "Mae hi wedi mynd yn rhy brysur ac mae'r aros yn ofnadwy."
- "Mae'n araf iawn. Dylwn i ail-archebu fy mhresgripsiwn misol pan fydda i'n ei gasglu!"
- "Maen nhw'n parhau i redeg allan o fy niferion llygaid ar gyfer glawcoma. Gobeithio byddan nhw yno yfory."
- "NA." Dwi'n fodlon â'r gwasanaeth maen nhw'n ei gynnig. Mae'r staff yn hollol wych."
- "Mae [enw'r fferyllfa] yn anhygoel a does dim problem rhy fawr neu rhy fach iddyn nhw. Os bydd angen cyngor arnaf i, dwi'n gallu eu ffonio nhw a bydd [enw'r fferyllfa] wastad yn fodlon helpu."

- “Mae angen cyrsiau gwasanaeth cwsmeriaid arnyn nhw. Maen nhw’n gallu bod yn anghwrtais.”
- “Maen nhw dan bwysau eithafol, yn enwedig pan fydd newid yn y staff, ond maen nhw’n gwneud eu gorau i ddarparu gwasanaeth da.”
- “Amherthnasol.”
- “Rhaid aros am amser hir iawn bob tro (cyn COVID-19).”
- “Mae’r gwasanaeth yn fy fferyllfa leol wedi creu argraff fawr arnaf fi ar ôl danfon fy moddion i a moddion fy ngŵr yn brydlon yn ystod y pandemig, gan fy mod i’n gwarchod. Yn ogystal â’n siopa bwyd sy’n cael ei ddanfon atom ni, maen nhw’n gymorth mawr i ni.”
- Gwasanaeth a danfoniadau gwyach ac mae’r staff yn barod iawn i helpu.”
- “Mae’n staff yn llawn gwybodaeth ac maen nhw wedi creu cydberthynas wych.”
- “Mae ein fferyllfa’n barod iawn i helpu, mae’n hawdd ei chyrraedd ac mae’n hawdd parcio yno hefyd. Mae’r merched yn gyfeillgar ac yn barod iawn i helpu.”
- “Mae fy fferyllfa’n broffesiynol ac yn barod iawn i helpu. Mae elfen bersonol gyda nhw hefyd.”
- “Gwasanaeth gwyach a staff sy’n barod i helpu.”
- “Mae’r rheoliadau yn sgil COVID-19 yn cael eu dilyn yn gaeth sy’n rhoi hyder i mi wrth ymweld â nhw.”
- “Mae ein fferylllydd a’r holl staff yn wych. Pob clod iddyn nhw i gyd. Maen nhw’n mynd y filltir ychwanegol i helpu pawb ac mae eu cymorth yn anhygoel.”
- “Rydyn ni wedi symud o Gaerdydd i Bont-y-clun a dwi’n hapus iawn gyda’r gwasanaeth anhygoel gan [enw’r fferyllfa].
- “Gwasanaeth gwyach.”
- “Mae’r fferyllwyr a’r staff yn y fferyllfa dwi’n ei defnyddio’n gyfeillgar iawn ac os bydd unrhyw ymholiadau gyda fi ynglŷn ag unrhyw ran o fy moddion, maen nhw’n gallu eu hateb nhw bob tro. Gan fy mod i’n gwarchod, maen nhw wedi bod yn ffonio fi’n rheolaidd i wirio bod popeth yn iawn gyda fy moddion gan fy mod i’n cymryd nifer fawr ohonyn nhw.”
- “Maen nhw’n dda iawn, maen nhw’n lleol ac maen nhw’n gwasanaethu’r gymuned. Byddai’n drychineb pe bai hi byth yn cau.”
- “Maen nhw’n llawn gwybodaeth yn darparu gwasanaeth da.”
- “Barod iawn i helpu.”
- “Mae’r gwasanaeth yn gallu bod yn araf iawn ac yn eithaf gwael o ran archebu eitemau. Yn ddiweddar, dwi wedi gorfod dychwelyd at fy fferyllfa leol dair gwaith ar gyfer eitem ar fy mhresgripsiwn gan nad oedd honno gyda nhw.”
- “Gwasanaeth gwael iawn gan y feddygfa wrth archebu presgripsiynau rheolaidd. Rhaid aros am ormod o amser nes eu bod nhw’n barod a rhaid ffonio’r fferylllydd. Yn aml, dydyn nhw ddim yn barod pan fyddan nhw wedi dweud eu bod nhw’n barod. “Pam does dim modd archebu ar-lein?”
- “Araf iawn. Dwi’n mynd yno i gasglu presgripsiwn rheolaidd fy nhad bob mis ond dydy e byth ar gael ar y pryd. Rhaid i mi aros o leiaf 20 munud yn y siop bob tro.”
- “Maen nhw wastad yn barod iawn i helpu a dwi’n cael profiad da pan fydda i’n mynd.”
- “Mae’r gwasanaeth yn wael ac yn araf iawn.”
- “Es i mewn unwaith a gofyn am gyngor oherwydd roedd fy mys wedi chwyddo. Doedd hi ddim yn broblem fawr ac roeddwn i’n meddwl y byddai fy fferylllydd yn fy helpu gan mai mân anhwylder oedd e. Yn anffodus, roedd hi ychydig yn ddiamynedd a dywedodd hi wrth fi am fynd at y meddyg teulu. Felly, dydy’r cyngor ‘Dewis Doeth’ ddim yn glir bob tro.”
- “Gwasanaeth gwyach gan [enw’r fferyllfa].”

30. Oes unrhyw rwystrau dydych chi ddim wedi sôn amdany'n nhw sy'n eich atal chi rhag defnyddio gwasanaethau eich fferyllfa neu eich meddyg fferyllol?

Atebodd cyfanswm o 149 y cwestiwn hwn. O blith y rheiny, atebodd 85 o bobl 'nac oes', 'amherthnasol' neu 'dim'.

Cafwyd cyfanswm o 64 o sylwadau yn rhagor:

- "Hoffwn i allu archebu fy mhresgripsiynau rheolaidd ar-lein fel y mae fy mam yn Lloegr yn gwneud. Yna fyddai dim rhaid i mi fynd i'r fferyllfa o gwbl!"
- "Mae'r systemau'n newid. "Mae angen ffordd gyson o archebu a darparu presgripsiynau er lles y staff a'r cleifion."
- "Dydy hi ddim ar agor ar y penwythnos."
- "Dydy ein fferyllfa leol ddim ar agor ar y penwythnos. Mae'n anodd parcio."
- "Mae'r amseroedd agor yn gallu bod yn broblem ar gyfer casglu presgripsiynau."
- "Fel yr uchod."
- "Fel yr uchod."
- "Hoffem ni ddefnyddio gwasanaethau'r fferyllfa yn amlach yn lle'r feddygfa (dwi'n defnyddio'r ddwy yn anaml iawn!) ond dydy'r drefn mewn fferyllfa ddim yn addas ar gyfer ymgynghoriadau ynghylch materion preifat."
- "Does dim parcio y tu allan ac mae'r adeilad ar briffordd brysur yn [enw'r lleoliad]. Mae'n ddryslyd."
- "Mae fferyllfa fy meddygfa yn yr un adeilad â'r brif feddygfa, sydd 3 milltir i ffwrdd. Dydy hi ddim yn gyfleus i mi gasglu fy moddion felly dyna'r rheswm dwi'n defnyddio fy fferyllfa leol."
- "Mae fy fferyllfa bresennol yn agor ar y penwythnos a than 7pm. Yn sydyn, stopiodd fy fferyllfa flaenorol agor ar ddydd Sadwrn a doeddwn i ddim yn gallu mynd ati yn ystod yr wythnos oherwydd gwaith. Roedden nhw'n synnu pan ddywedais i fy mod i'n symud fferyllfa, ond roedd rhaid i mi wneud hynny."
- "Maen nhw'n brysur yn aml a gall yr amseroedd aros fod yn hir iawn, hyd yn oed pan fydda i wedi rhagarchebu presgripsiwn."
- "Mae'r feddygfa'n ystyried mynd yn ôl at y drefn lle fydda i ond yn gallu archebu presgripsiynau oddi wrthyn nhw, a byddan nhw'n casglu'r presgripsiynau ac yn mynd â nhw i'r fferyllfa. Dydy'r feddygfa ddim yn gallu ymdopi â'r gwasanaethau maen nhw'n eu cynnig felly dwi'n ystyried hyn yn gam yn ôl."
- "Mynediad at BSL mewn adnoddau iechyd."
- "Dwi'n gweithio 7-6 o ddydd Llun i ddydd Gwener felly dwi'n ei chael hi'n anodd ffonio i drefnu fy mhresgripsiwn. Mae'r penwythnos yn fwy cyfleus i mi o lawer."
- "Gwybod bod y gwasanaeth ar gael ar y diwrnod hwnnw. Byddai'n well gyda fi fynd i'r feddygfa na'r fferyllfa. Dydyn nhw ddim yn gallu fy helpu i yno."
- "Mae'n anodd parcio ac mae un o'r presgripsiynau dwi'n eu casglu'n drwm."
- "Mae'r system ffonio'n ofnadwy. "Oes unrhyw ffordd o gael system archebu awtomatig ar gyfer presgripsiynau rheolaidd? Archeb ar-lein o bosib? Mae Diabetes gyda fi a dwi'n feichiog felly mae angen fy moddion. Serch hynny, dwi wedi cael sawl anhawster wrth geisio ail-archebu fy nghyflenwadau naill ai oherwydd fydd y fferyllfa ddim yn eu rhoi nhw i mi neu oherwydd dydw i ddim yn gallu cysylltu â nhw."
- "Ar hyn o bryd, mae fy meddygfa ar gau felly rhaid i mi ddefnyddio'r un agosaf ar ôl hynny, sydd 2.2 milltir i ffwrdd. Does dim cyfleusterau parcio yno sy'n ei gwneud hi'n anodd iawn."
- "Mae fy fferyllfa leol, [enw'r fferyllfa], fel arfer yn aruthrol o brysur ac mae'r staff wastad yn edrych yn flinedig. Felly, fyddwn i byth yn mynd atyn nhw am y gwasanaethau sy'n cael eu cynnig yng nghwestiwn 27 gan eu bod nhw'n rhy brysur. Pe bai ffordd o drefnu apwyntiad gyda'r fferyllfa ar-lein er mwyn trafod unrhyw rai o'r gwasanaethau yng nghwestiwn 27, byddai hynny'n ddefnyddiol iawn a byddwn i'n defnyddio hynny."

- “Hoffwn i fwy o breifatrwydd.”
- “Fel yr uchod.” Mae fy sgript yn cael ei hanfon yn awtomatig i'r fferyllfa er nad ydw i eisiau hynny i ddigwydd. Dwi wastad yn cadw fy sgript i'w rhoi i'r feddygfa a neilltuo'r amser sydd ei angen gan fod fy ngŵr i ffwrdd. Dim ond y tro diwethaf na chafodd hon ei throsglwyddo i'r fferyllfa.”
- “Maen nhw'n cael eu gorweithio.”
- Dydy'r cynllun mân anhwylderau DDIM yn cael ei hyrwyddo ac felly does dim hanner digon o ddefnydd arno. Mae'r fferyllwyr yn newid yn aml a dydy rhai ohonyn nhw ddim yn gymwys i ddarparu'r gwasanaeth hwn. Does dim digon o staff yn y fferyllfa, mae popeth yn cael ei ruthro a dydyn nhw ddim yn annog trafod.”
- “Mae'r fferyllfa'n cau rhwng 12pm a 2pm am ginio. Fel arfer, dyma'r adeg pan fyddai egwyl gyda fi a byddwn i'n gallu casglu fy moddion.”
- “Problemau parcio weithiau.”
- “Dwi'n aros gartref i osgoi'r feirws a dwi'n ddiolchgar iawn bod [enw'r fferyllfa] yn danfon fy nhabledi ataf fi. Pan fydda i'n eu ffonio nhw, byddan nhw'n barod i'w casglu.”
- “Does dim brechiadau preifat rhag y fflw ar gael.”
- “Gallen nhw hysbysebu beth maen nhw'n ei gynnig yn well.”
- “Gweler uchod. Hefyd diffyg ymwybyddiaeth o'r cynllun mân anhwylderau.”
- “Mae'n ofnadwy ceisio cael gafael ar [enw'r fferyllfa] dros y ffôn. Mae hyn wedi cymryd oriau oherwydd COVID-19.”
- “Mae ecsma gyda fi a phan fydd hyn yn chwyddo'n ddifrifol, mae rhoi meddalydd croen arno sawl gwaith y dydd yn fy helpu. Mae hyn yn golygu fy mod i'n rhedeg allan o fewn 2-3 wythnos, ond os bydda i'n gofyn am un arall o fewn 4 wythnos ar ôl cael yr un blaenorol, bydd derbynnydd y feddygfa yn rhwystro'r cais gan ei bod hi'n rhy fuan ar ôl i mi gael yr un blaenorol. Dydw i ddim yn cael gwybod am hyn nes i mi geisio casglu fy mhresgripsiwn, sy'n golygu fy mod i heb fy moddion nes bod y cais yn cael ei gymeradwyo. Gallai hyn waethgu fy nghyflwr ac yna bydd angen apwyntiad gyda'r meddyg teulu arnaf i beth bynnag. Mae'r Gymdeithas Ecsma Genedlaethol wedi ei gwneud hi'n glir y dylai'r rheiny sy'n dioddef gael cymaint o feddalydd croen ag sydd ei angen, felly dwi'n credu bod angen cyfleu hyn yn glir i feddygfeydd. Hefyd, byddai'n ddefnyddiol pe bai ffordd o roi gwybod i gleifion bod eu cais wedi cael ei gymeradwyo neu ei wrthod, fel bod modd i ni wneud rhywbeth amdani cyn ei bod hi'n rhy hwyr.”
- “Cyfyngu ar y niferoedd oherwydd COVID-19 gan fod rhaid i mi aros y tu allan.”
- “Fy fferyllfa yw'r unig un sydd ar gau am ginio.”
- “Diffyg preifatrwydd.”
- “Yr her dwi'n ei hwynebu yw'r diffyg cyfathrebu rhwng y fferyllfa a'r feddygfa ynghylch presgripsiynau rheolaidd. Dwi'n cael mwy o broblemau'n defnyddio gwasanaethau'r feddygfa na'r fferyllfa.”
- “Oedi / Camgymeriadau gyda'r presgripsiynau. Defnyddiwch system electronig ar gyfer darparu presgripsiynau e.e. E-consult. Byddai hyn yn galluogi cleifion i wirio a ydy'r moddion cywir wedi cael eu presgripsiynu ai peidio cyn mynd i'w casglu nhw o'r fferyllfa. Gallech chi ofyn iddyn nhw ddangos modd o adnabod wrth gasglu. Bydd hyn hefyd yn gwastraffu llai o foddion ac felly'n arbed miliynau o bunnoedd i'r GIG.”
- “Dwi wedi cofrestru i gael neges destun pan fydd fy mhresgripsiwn yn barod, ond dydyn nhw ddim yn gyson. Weithiau dwi'n cael neges, weithiau dydw i ddim.”
- “Rydyn ni'n ceisio newid i feddygfa arall ond oherwydd COVID-19, mae'n debyg nad ydy meddygfeydd eraill yn derbyn cleifion newydd.”
- “Dros y flwyddyn ddiwethaf, dwi wedi bod yn pryderu'n fawr ac yn gyndyn i fynd i mewn i fferyllfa am resymau amlwg. Dwi'n tueddu i ddal fy anadl cryn dipyn pan fydda i'n mynd i mewn i unrhyw adeilad y tu hwnt i fy nghartref. Mae'n gallu effeithio'n negyddol iawn ar fy ngorbryder. Dwi wedi bod heb foddion asthma am hyd at 3 wythnos gan fy mod i'n ofni mynd i mewn i fferyllfa neu adeilad o'r fath. Fi sydd ar fai am y rhwystr hwn ond mae'n

dal i fod yn rhwystr. Byddai'n braf pe bai modd danfon fy anadlyddion ataf fi. Byddwn i'n fodlon talu am hyn."

- "Does dim meysydd parcio cyfreithlon."
- "Oes, mae'r presgripsiwn yn anghywir yn aml a dydy'r fferyllfa a'r feddygfa drws nesaf ddim yn ymddangos fel pe baen nhw'n cyfathrebu'n dda â'i gilydd."
- "Amseroedd agor ac ati."
- "Cael gafael arnyn nhw dros y ffôn i ofyn am fy mhresgripsiwn rheolaidd misol. Mae angen i fferyllfeydd ad-drefnu i gyd-fynd â safonau modern a chael mwy o linellau ffôn a staff arbennig i'w hateb nhw."
- "Mae'r cysylltiadau trafnidiaeth yn wael. Mae'r parcio'n wael ger pob fferyllfa leol. Pan doedd dim car gyda fi, sylweddolais i pa mor wael oedd y mynediad yno. Rydyn ni'n teimlo fel pe baen ni'n cael ein hanghofio yn rhan o RhCT ac yn credu y byddai'n haws defnyddio gwasanaethau pe baen ni'n rhan o Ben-y-bont ar Ogwr."
- "Dim ond yn ystod y cyfnod clo gan fy mod i'n ceisio osgoi dod i gyswllt â phobl."
- "Mae hi nawr yn y feddygfa yn hytrach nag yn y gymuned."
- "Dydyn nhw ddim yn barod tan ar ôl 2.30pm ac mae cyfathrebu gwael rhwng y feddygfa a'r fferyllfa."
- "Dylai fferyllfeydd agor yn amlach pan na fydd pobl yn y gwaith, yn enwedig ar ddydd Sadwrn a dydd Sul."
- "Dwi'n gwarchod ond rhaid i mi eu casglu nhw o hyd gan fod neb sydd ddim yn agored i niwed yn gallu casglu ar fy rhan. Hefyd, fydd y fferyllfa ddim yn danfon ataf fi a dydy'r gwasanaeth danfon gwirfoddol ddim ar gael rhagor."
- "Mae modd i gwsmeriaid eraill glywed trafodaethau yn yr ystafell ymgynghori breifat."
- "Mae angen ystafell ymgynghori breifat weithiau."
- "Mae'n anodd iawn cael apwyntiad gyda fferyllfeydd y feddygfa. Mae'r fferyllfa a'r feddygfa'n rhoi'r bai ar ei gilydd am unrhyw ddiffygion, sy'n blentynaid a dydy hi ddim yn datrys unrhyw broblemau!"
- "Gwell mynediad i'r siop gan nad ydy hi'n addas i bobl anabl."
- "Os oes gyda'r feddygfa un fferyllfa benodol drws nesaf neu'n agos ati, dylai'r fferyllfa fod ar agor ar ôl yr apwyntiad olaf yn y feddygfa. Bydd hyn yn galluogi cleifion i gasglu unrhyw bresgripsiynau sy'n cael eu rhoi ar ddiwedd y dydd yn hawdd."
- "Fel yr uchod, mae'r gwasanaeth presgripsiynau rheolaidd yn dal i ddibynnu ar allu cleifion i gofio ac archebu sgriptiau. Fydd hyn ddim yn addas i'r henoed neu i bobl gyda phroblemau gyda'u cof. Mae angen rhagor o gymorth."
- "Apwyntiad ar gyfer siarad am eitemau..."
- "Dwi'n mynd ar ran fy mam oherwydd y cyfyngiadau presennol. Does dim ffordd o ffonio i weld a ydy'r sgript yn barod ai peidio. Dydyn nhw ddim yn derbyn galwadau."
- "Rhwysr iaith. "Dwi'n siarad Saesneg ond dydy rhai fferyllwyr ddim yn siarad Saesneg yn dda."
- "Dim ond y ffaith fy mod i'n gwarchod."
- "Amser ac yn aml dydyn nhw ddim yn gywir. Bydd rhywbeth ar goll."
- "Dwi ddim yn gallu defnyddio'r ystafell ymgynghori breifat oherwydd COVID-19 felly dydw i ddim bellach yn gallu trafod problemau meddygol â'r fferyllfeydd yn y siop. Hefyd, mae'n rhy brysus pan dwi'n ffonio."
- "Os ydych chi am weld meddyg teulu yn fy meddygfa, mae'r cŵn gwarchod yn y dderbynfa'n gallu bod yn lletchwith. Ond os ydych chi'n deulu, byddwch chi'n cael apwyntiad heb unrhyw broblemau."
- "Dydy hi ddim yn glir pa broblemau mae'r fferyllfeydd yn gallu eu trin. Dylai rhestr enghreifftiol o'r mân anhwylderau hyn gael ei chyhoeddi, er mwyn i bobl gael gwell syniad o'r math o anhwylderau a chyflyrau mae fferyllwyr yn gallu eu trin."

31. Oedran: Faint oed ydych chi? Ticiwch y blwch priodol.

Ymateb			
		Canran	Cyfanswm
1	0-15 oed	0.00%	0
2	16-24 oed	1.89%	12
3	25-34 oed	12.30%	78
4	35-44 oed	16.09%	102
5	45-54 oed	23.66%	150
6	55-64 oed	24.45%	155
7	65-74 oed	17.51%	111
8	75 neu'n hŷn	4.10%	26
		Cyfanswm yr atebion	100.00%
		Wedi hepgor	3

32. Rhyw:

Ymateb			
		Canran	Cyfanswm
1	Dynion	14.02%	89
2	Menywod	84.41%	536
3	Gwell gyda fi beidio â dweud	1.57%	10
4	Arall (nodwch):	0.00%	0
		Cyfanswm yr atebion	100.00 %
		Wedi hepgor	2

33. Grŵp Ethnig. Beth yw eich grŵp ethnig? Dewiswch yr opsiwn gorau i ddisgrifio eich grŵp ethnig neu gefndir.

		Ymateb	
		Canran	Cyfanswm
1	Prydeinig	29.70%	188
2	English	3.63%	23
3	Gwyddel/Gwyddeles o Ogledd Iwerddon	0.32%	2
4	Albanaidd	0.63%	4
5	Cymreig	62.72%	397
6	Gwyddelig	0.47%	3
7	Sipsi neu Deithiwr Gwyddelig	0.00%	0
8	Arall	0.95%	6
9	Gwyn a Du Caribiaidd	0.16%	1
10	Gwyn a Du Affricanaidd	0.00%	0
11	Asiaidd a Gwyn	0.16%	1
12	Unrhyw gefndir cymysg arall	0.16%	1
13	Caribiaidd	0.00%	0
14	Affricanaidd	0.00%	0
15	Unrhyw gefndir du arall	0.00%	0
16	Indiaidd	0.16%	1
17	Bangladeshi	0.00%	0
18	Pacistanaidd	0.00%	0
19	Tsieineaidd	0.00%	0
20	Asiaidd – arall	0.00%	0
21	Arabaidd	0.00%	0
22	Gwell gyda fi beidio â dweud	0.95%	6
23	Arall (nodwch):	0.00%	0
		Cyfanswm yr atebion	100.00 % 633
		Wedi hepgor	4

34. Cyfeiriadedd rhywiol Pa un o'r opsiynau canlynol sydd disgrifio orau y ffordd rydych chi'n ystyried eich hun?

		Ymateb	
		Canran	Cyfanswm
1	Heterorywiol / Syth	91.14%	576
2	Dyn hoyw	2.22%	14
3	Menyw hoyw / Lesbïaidd	0.47%	3
4	Deurywiol	1.58%	10
5	Gwell gyda fi beidio â dweud	4.27%	27
6	Arall (nodwch):	0.32%	2
		Cyfanswm yr atebion	100.00 % 632
		Wedi hepgor	5

Cafwyd cyfanswm o ddau sylw:

- “Anneuaidd.”
- “Dwi ddim yn credu bod angen y cwestiwn hwn gan nad yw’n berthnasol.”

35. Statws priodasol: Ydych chi’n briod neu mewn partneriaeth sifil un-rhyw?

Ymateb			
		Canran	Cyfanswm
1	Ydw	63.09%	400
2	Nac ydw/Nac oes	32.97%	209
3	Gwell gyda fi beidio â dweud	3.94%	25
		Cyfanswm yr atebion	100.00 %
		Wedi hepgor	3

36. Crefydd neu gred: Beth yw eich crefydd?

Ymateb			
		Canran	Cyfanswm
1	Cristion (pob enwad)	56.80%	359
2	Bwdhydd	0.32%	2
3	Hindŵ	0.00%	0
4	Mwslim	0.16%	1
5	Sikh	0.00%	0
6	Iddew	0.00%	0
7	Anffyddiwr	2.53%	16
8	Dim crefydd	32.28%	204
9	Gwell gyda fi beidio â dweud	6.17%	39
10	Arall (nodwch):	1.74%	11
		Cyfanswm yr atebion	100.00 %
		Wedi hepgor	5

Cafwyd cyfanswm o naw sylw:

- “Dyneiddiwr.”
- “Wica.”
- “Tystion Jehofa”
- “Catholig.”
- “Ysbrydegaeth.”
- Anffyddiwr
- “Ysbrydegydd.”
- “Jedi.”
- “Yr Eglwys yng Nghymru.”

37. Anabledd: Mae Adran 6(1) Deddf Cydraddoldeb 2010 yn datgan bod anabledd gyda pherson: (a) Os oes nam corfforol neu feddyliol gyda'r person hwnnw, a (b) Os yw'r nam hwnnw'n cael effaith niweidiol sylweddol a hirdymor ar ei allu i gyflawni gweithgareddau arferol o ddydd i ddydd. Gan ddefnyddio'r diffiniad hwn, ydych chi'n credu bod anabledd gyda chi?

Ymateb			
		Canran	Cyfanswm
1	Ydw	16.30%	103
2	Nac ydw/Nac oes	80.70%	510
3	Gwell gyda fi beidio â dweud	3.01%	19
		Cyfanswm yr atebion	100.00 %
		Wedi hepgor	632
			5

38. Hunaniaeth o ran rhywedd: Ydy eich hunaniaeth o ran rhywedd wedi newid o'r hyn a neilltuwyd i chi adeg eich genedigaeth?

Ymateb			
		Canran	Cyfanswm
1	Ydw	1.27%	8
2	Nac ydw/Nac oes	96.99%	613
3	Gwell gyda fi beidio â dweud	1.74%	11
		Cyfanswm yr atebion	100.00 %
		Wedi hepgor	632
			5

39. Cyfrifoldebau gofal: Ydych chi'n gofalu am neu'n rhoi cymorth neu gefnogaeth i aelodau o'r teulu, ffrindiau, cymdogion neu eraill oherwydd naill ai: Salwch/anabledd corfforol neu feddyliol hirdymor; neu broblemau sy'n gysylltiedig â henaint.

Ymateb			
		Canran	Cyfanswm
1	Ydw	35.65%	226
2	Nac ydw	61.99%	393
3	Gwell gyda fi beidio â dweud	2.37%	15
		Cyfanswm yr atebion	100.00 %
		Wedi hepgor	634
			3

Atodiad I – Holiadur contractwyr fferyllol

(Mae'r holiadur hwn yn y Saesneg am mai yn y Saesneg yr anfonwyd ef)

Premises details

Contractor code (ODS code)	
Name of contractor (i.e. name of individual, partnership or company owning the pharmacy business)	
Trading name	
Address of pharmacy	
Pharmacy email address	
Pharmacy telephone	
Pharmacy fax (if applicable)	
Pharmacy website address (if applicable)	
Can the health board store the above information and use it to contact you?	☐ Yes ☐ No

Consultation facilities

Are the premises accessible by wheelchair? Oes/Nac oes

There is a consultation area (tick as appropriate)

No, or	☐
Available (including wheelchair access), or	☐
Available (without wheelchair access), or	☐
Planned within the next 12 months, or	☐
Other (specify)	
Where there is a consultation area;	
Is it a closed room?	☐ Yes ☐ No
Is it a designated area where both the patient and pharmacist can sit down together?	☐ Yes ☐ No
Are the patient and pharmacist able to talk at normal volumes without being overheard by pharmacy staff or visitors to the pharmacy?	Oes/Nac oes
Is it clearly designated as an area for confidential consultations, distinct from the general public areas of the pharmacy?	☐ Yes ☐ No

If there is no consultation area are there alternative arrangements for confidential discussions?	☐ Yes ☐ No

Languages spoken (in addition to English)	

Services

Does the pharmacy dispense appliances?

Yes – All types, or	☐
Yes, excluding stoma appliances, or	☐
Yes, excluding incontinence appliances, or	☐
Yes, excluding stoma and incontinence appliances, or	☐
Yes, just dressings, or	☐
Other [identify]	
None	☐

Non-commissioned services

Does the pharmacy provide any of the following?

Collection of prescriptions from GP practices	☐
Delivery of dispensed medicines – Free of charge on request	☐
Delivery of dispensed medicines – Selected patient groups (list criteria)	
Delivery of dispensed medicines – Selected areas (list areas)	
Delivery of dispensed medicines - Chargeable	☐

In your opinion is there a requirement for an existing enhanced service which is not currently provided in your area? If so, what is the particular requirement and why.	
In your opinion is there a requirement for a new service that is currently not available? If so, what is the particular requirement and why.	

Capacity

The demand for pharmaceutical services in general is increasing. Thinking of your pharmacy do you:

	YES
Have sufficient capacity within your existing premises and staffing levels to manage the increase in demand in your area?	

Don't have sufficient premises and staffing capacity at present but could make adjustments to manage the increase in demand in your area?	
Don't have sufficient premises and staffing capacity and would have difficulty in managing an increase in demand?	

(Please tick one option)

Business development

Do you have any plans to develop or expand your premises or service provision?

Yes/No

If yes, please can you provide details?

Details of the person completing this form:

Contact name of person completing questionnaire, if questions arise	Contact telephone number

Atodiad J – Holiadur i feddygfeydd fferyllol

(Mae'r holiadur hwn yn y Saesneg am mai yn y Saesneg yr anfonwyd ef)

Pharmaceutical needs assessment for Cwm Taf Morgannwg University Health Board

Cwm Taf Morgannwg University Health Board is preparing its first pharmaceutical needs assessment or PNA which is due to be published by 1 October 2021 and we need your help to gather some information to support its development.

In developing the questionnaire we are only asking for information that is needed but is not routinely held or collected. As you will see we have kept the questionnaire as short as possible.

While available until [insert date] we would encourage you to complete the questionnaire now.

For queries relating to the information requested or the answers required please email [email address] with a subject title of 'CTMUHB PNA dispensing practice survey'.

Please insert the name of the practice you are completing the questionnaire on behalf of:

Please insert the address or addresses of the premises for which the practice has premises approve to dispense from:

1 Please complete the table below in respect of the times at which the dispensary is open using the 24 hour clock.

	Address -	Address –	Address -
Monday			
Tuesday			
Wednesday			
Thursday			
Friday			
Saturday			

Sunday			

2 Are appliances dispensed from the premises?

Range of appliances: one answer 'yes' only	YES
Yes - All types, or	
Yes, excluding stoma appliances, or	
Yes, excluding incontinence appliances, or	
Yes, excluding stoma and incontinence appliances, or	
Yes, just dressings, or	
None	

3 Delivery of dispensed items

Does the dispensary provide any of the following?

Delivery of dispensed medicines – Free of charge on request	☐
Delivery of dispensed medicines – Selected patient groups (list criteria)	
Delivery of dispensed medicines – Selected areas (list areas)	
Delivery of dispensed medicines - Chargeable	☐

4 Which languages are available to patients from staff at the premises every day – please list the main languages spoken

List of languages spoken:

5 Capacity

The demand for health services in general is increasing. Thinking of your dispensing service only, do you:

	YES
Have sufficient capacity within your existing premises and staffing levels to manage the increase in demand in your area?	
Don't have sufficient premises and staffing capacity at present but could make adjustments to manage the increase in demand in your area?	

Don't have sufficient premises and staffing capacity and would have difficulty in managing an increase in demand?	

(Please tick one option)

6 Other dispensing related services

Please can you provide details of any other activities that you provide related to your dispensing service, for example MARs charts, 'just in case packs' and patient sharps.

7 Provision of services post Covid-19

We recognise that you will have made a number of changes to how your dispensing service is provided as a result of Covid-19. Please can you give us information on those changes that you will be taking into the 'new normal'?

8 Please provide us with your contact details.

Name:

Job title:

Email:

Telephone number:

Atodiad K – Adroddiad ar yr ymgynghoriad

1. Cyflwyniad

Yn rhan o'r broses o lunio AAFf, mae'n ofynnol i'r Bwrdd Iechyd gynnal ymgynghoriad am 60 diwrnod o leiaf gyda sefydliadau penodol. Diben yr ymgynghoriad yw canfod a yw'r darparwyr fferyllol a'r gwasanaethau sy'n cefnogi poblogaeth ardal y Bwrdd Iechyd yn cael eu hadlewyrchu'n gywir yn y ddogfen AAFf derfynol. Mae'r adroddiad hwn yn amlinellu'r ystyriaethau a'r ymatebion i'r ymgynghoriad ac yn disgrifio'r broses gyffredinol o gynnal yr ymgynghoriad.

2. Y Broses Ymgynghori

Er mwyn cyflawni'r broses hon, mae'r Bwrdd Iechyd wedi ymgynghori â'r partion hynny a nodwyd o dan reoliad 7 Rheoliadau'r GIG (Gwasanaethau Fferyllol) (Cymru) 2020, i ganfod a yw'r AAFf drafft yn mynd i'r afael â'r materion a ystyrir yn berthnasol yn y Rheoliadau i ddarparu gwasanaethau fferyllol:

- Fferylliaeth Gymunedol Cymru
- Pwyllgor Meddygol Lleol Bro Taf
- Contractwyr sydd wedi'u cynnwys yn ei restr fferyllol
- Meddygon teulu sydd wedi'u cynnwys yn ei restr o feddygon fferyllol
- Practisiau meddygon teulu
- Cyngor Iechyd Cymuned Cwm Taf Morgannwg
- Bwrdd Partneriaeth Rhanbarthol Cwm Taf
- Cyngor Bwrdeistref Sirol Merthyr Tudful
- Cyngor Bwrdeistref Sirol Rhondda Cynon Taf
- Cyngor Bwrdeistref Sirol Pen-y-bont ar Ogwr
- Ymddiriedolaeth Gwasanaeth Ambiwlans GIG Cymru
- Ymddiriedolaeth GIG Felindre
- Bwrdd Iechyd Prifysgol Caerdydd a'r Fro
- Bwrdd Iechyd Addysgu Powys
- Bwrdd Iechyd Prifysgol Aneurin Bevan
- Bwrdd Iechyd Prifysgol Bae Abertawe
- Un Llais Cymru

Cysylltwyd â'r y bu rhaid ymgynghori â hwy yn statudol trwy e-bost, i'w hysbysu am yr AAFf a'r cyfnod ymgynghori. Roedd gwybodaeth hefyd ar gael ar wefan Cwm Taf Morgannwg ac ar gyfrifon cyfryngau cymdeithasol.

Rhoddwyd cyfle i gyrff ymateb drwy gwblhau cyfres o gwestiynau a/neu drwy gyflwyno sylwadau ychwanegol. Gwnaed hyn drwy gwblhau'r cwestiynau ar-lein. Nod y cwestiynau oedd asesu'r ddarpariaeth bresennol o wasanaethau fferyllol, gan roi sylw i unrhyw amgylchiadau penodol yn y dyfodol lle gallai'r sefyllfa bresennol newid yn sylweddol, ynghyd â nodi unrhyw fylchau presennol a bylchau posibl yn y dyfodol o ran gwasanaethau fferyllol.

Cynhaliwyd yr ymgynghoriad rhwng 14 Mai a 13 Gorffennaf 2021.

Mae'r adroddiad hwn yn amlinellu'r ymatebion, yr arsylwadau a'r ystyriaethau yn dilyn yr ymgynghoriad. Dylid nodi nad oedd yn ofynnol i gyfranogwyr yn yr ymgynghoriad gwblhau pob cwestiwn. Fodd bynnag, gan nad oedd un ymatebydd wedi ateb unrhyw un o'r cwestiynau ac nad oedd wedi gwneud unrhyw sylwadau, penderfynwyd peidio â'u cynnwys yn rhan o'r dadansoddiad hwn.

Cafodd yr ymgynghoriad ar-lein chwe ymateb. Yn ogystal, derbyniwyd un ymateb gan Fferylliaeth Gymunedol Cymru drwy e-bost yn uniongyrchol i'r Bwrdd Iechyd.

Nododd y saith ymatebydd eu bod ymatebydd yn rhinwedd y canlynol:

Dewisiadau ateb	Canran yr ymatebion	Nifer yr ymateb
Ar ran fferyllfa/contractiwr presgripsiynau dyfeisiau/meddygfa fferyllol	28.6	2
Ar ran sefydliad	28.6	4
Ymateb personol	42.9	1
Cwestiwn a atebwyd		7

3.

Dim ond yr ymatebion a gafwyd i'r cwestiynau ar-lein gan y chwe ymatebydd sydd wedi'u crynhoi mewn tabl o dan bob cwestiwn. Am fod un ymatebydd wedi ymateb yn uniongyrchol i'r Bwrdd Iechyd ac am nad atebodd y cwestiynau'n uniongyrchol, nid ydynt wedi'u cynnwys.

Mae'r holl sylwadau a wnaed i'r cwestiynau gan y saith ymatebydd wedi'u rhestru. Maent wedi ei cynnwys yn yr iaith y gwnaed hwy ynddi, sef Saesneg.

Mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi ystyried y materion a godwyd mewn perthynas â'r cwestiynau hyn ac yn unol â'r AAFf, ac wedi ymateb iddynt.

C1. A yw diben yr asesiad o anghenion fferyllol wedi'i esbonio?

Ymateb			
		Canran	Cyfanswm
1	Ydy	100.00%	6
2	Nac ydy/Nac ydy	0.00%	0
3	Ddim yn gwybod	0.00%	0
		Cyfanswm	6
		Wedi hepgor	0

Arsylwadau

Rhowch wybod i ni pam y gwnaethoch ateb y cwestiwn yn y ffordd y gwnaethoch:

- By email
- I read the information before starting the questionnaire
- Explanation within the PNA document
- I understand the need for the PNA as a way to review and understand pharmaceutical service provision with the LHB
- CPW is aware of the purpose of a pharmaceutical needs assessment and feels this has been made clear in the PNA document. However, in the introduction 1.1 Purpose of the Pharmaceutical Needs Assessment it is stated:
"In general, their application must offer to meet a need set out in the Health Board's PNA".

The words "in general" could possibly be misinterpreted to mean there is an exceptional scenario that could allow someone to apply for a new pharmacy; similar to the Unforeseen Benefit in England, where even if a PNA does not identify a current or future need for a new pharmacy an application can be made to secure improvements or better access to services.

It may be beneficial early on to outline in this section the types of application which are determined against the PNA to avoid any confusion.

Application for changes of ownership and relocations for business type reasons (e.g. lease has expired and need new premises) under Reg 15(1)9b) (ii) aren't determined against PNA so it may be worth making this clear.

Barn Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg

- Nodir yr arsylwadau a wnaed. Gan fod y geiriau "yn gyffredinol" wedi'u hamlygu fel rhai sydd â'r potensial o gael eu camddehongli, mae hyn wedi'i ddileu o adran 1.1 fel yr awgrymwyd.

Mae'r Rheoliadau'n glir ynghylch ceisiadau a'r AAFf, a lle mae profion rheoleiddio penodol.

C2. A yw'r asesiad o anghenion fferyllol yn adlewyrchu'r ddarpariaeth bresennol o wasanaethau fferyllol yn eich ardal?

Ymateb			
		Canran	Cyfanswm
1	Ydy	100.00%	6
2	Nac ydy	0.00%	0
3	Ddim yn gwybod	0.00%	0
		Cyfanswm	100%
			6
		Wedi hepgor	
			0

Arsylwadau

- Cwm Taf Morgannwg UHB (CTMUHB) has used the information submitted by pharmacy contractors as part of the All Wales Pharmacy Database (AWPD) exercise completed last year to determine current community pharmacy provision. Whilst the detail of which pharmacy contractor provides each of the Advanced and Enhanced services is not contained within the PNA, we would expect that CTMUHB robustly analyses the data and updates any changes prior to publication.

At a cluster level the PNA may not reflect the current provision of pharmaceutical services accurately, as there appears to be some errors in the designation of pharmacies to particular clusters. For example, there are 11 pharmacies listed in Bridgend East. We understand there are actually 12 pharmacies in this cluster.

CPW would suggest that CTMUHB checks that pharmacies are listed in their correct clusters in order to ensure the pharmaceutical needs assessment accurately reflects the current provision of pharmaceutical services at a cluster level.

Barn Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg

- Mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg yn nodi bod gwahaniaeth barn ynghylch faint o fferyllfeydd sydd yn rhai o glystyrau'r AAFf. Wedi ystyried y mater, ystyriwyd nad oedd adran 1.5.2 yn yr AAFf yn egluro'n ddigon clir yr ardaloedd AAFf a ddefnyddiwyd ac y seiliwyd y data hanesyddol arnynt. Mae hyn wedi ei wneud yn glir bellach yn yr adran a nodwyd nad yw'r ardaloedd o reidrwydd yn cyd-ffinio â'r clystyrau Gofal Sylfaenol Un a sefydlwyd at ddiben arall. Mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi defnyddio gwybodaeth hanesyddol sydd ganddo, ac mae o'r farn y byddai unrhyw wahaniaeth o ran ffiniau clystyrau yn amherthnasol i'r AAFf hwn at ddibenion ardal y Bwrdd Iechyd.

C3. A oes unrhyw fylchau yn y ddarpariaeth o wasanaethau; h.y. pryd, ble a pha wasanaethau nad ydynt ar gael ac nad ydynt wedi'u nodi yn yr asesiad o anghenion fferyllol?

Ymateb			
		Canran	Cyfanswm
1	Ydw	16.67%	1
2	Nac ydw/Nac oes	66.67%	4
3	Ddim yn gwybod	16.67%	1
		Cyfanswm	6
		Wedi hepgor	0

Arsylwadau

- A new pharmacy contract has been granted in Coity which will open shortly.
- The when (ie opening hours), where (location of the pharmacies, appliance contractors and dispensing doctors) and which services they provide have been identified by CTMUHB for the purposes of the PNA using data available from various sources including the AWPDP. CPW is not able to verify this information.

CPW is aware of existing pharmacies which are not providing an Emergency Medicines Service (EMS), but which could be if they were commissioned. Currently 9 pharmacies are commissioned to provide the EMS Service across RCT and Merthyr Local Authority Areas and 23 across Bridgend LA area. CPW is aware that findings from a recent review of the EMS Pandemic Service has indicated that there would be a benefit to reviewing the current EMS service commissioned within CTMUHB with a view to expanding the service. CPW would urge CTMUHB to undertake the review as soon as possible to ensure that local patients and temporary residents who are unable to obtain a prescription from their usual provider, but who require urgent access to previously prescribed medication are able to use this service; this will reduce the unexpected burden on GPs, OOH providers etc of supplying an urgent prescription. It is understood that other Health Boards are looking to commission all pharmacies to provide the EMS service and in due course it is likely that this Enhanced Service will become an Advanced Service. In the interim, the non-commissioning of these pharmacies may be leading to an inequality in service provision across CTMUHB.

Barn Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg

- Mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg yn ymwybodol o geisiadau ar gyfer:
  - Contract fferylliaeth newydd yn ardaloedd Coety (clwstwr Dwyrain Pen-y-bont ar Ogwr). Mae'r cais hwn wedi'i gymeradwyo yn dilyn apêl o dan Reoliadau 2013, ond ar adeg ysgrifennu'r adroddiad hwn nid oedd wedi agor ac nid oes dyddiad wedi'i gadarnhau gan y contractiwr.

- Caniatâd rhagarweiniol ar gyfer Sunnyside, Pen-y-bont ar Ogwr (clwstwr Dwyrain Pen-y-bont ar Ogwr). Gwnaed y cais hwn o dan Reoliadau 2013 cyn 31 Mawrth 2021 ac roedd yn destun ystyriaeth o dan Reoliadau 2013. Fodd bynnag, hysbyswyd y Bwrdd Iechyd bod y cais wedi ei dynnu'n ôl ar 4 Awst 2021.

Mae'r ddau gais hyn wedi eu gwneud o dan yr hen reoliadau ac nid yw'r AAFf hwn yn cynnig unrhyw farn arnynt. Ar adeg ysgrifennu'r AAFf hwn, nid oedd y ddarpariaeth botensial hon wedi'i chynnwys ynddo gan nad oedd y fferyllfa yn y Coety nac yn Sunnyside wedi agor eto.

- Mae'r Bwrdd Iechyd yn nodi'r sylwadau a wnaed mewn perthynas â'r Gwasanaeth Meddyginiaethau Brys. Fodd bynnag, gan nad oes angen heb ei ddiwallu ar hyn o bryd ac am na fydd angen heb ei ddiwallu mewn amgylchiadau penodol yn y dyfodol, bydd y gwasanaethau hynny'n cael eu hadolygu yn unol ag unrhyw newidiadau i Contract Fferylliaeth Gymunedol Cymru.

C4. A yw'r asesiad o anghenion fferyllol drafft yn adlewyrchu anghenion poblogaeth eich ardal?

Ymateb			
		Canran	Cyfanswm
1	Ydy	83.33%	5
2	Nac ydy	16.67%	1
3	Ddim yn gwybod	0.00%	0
		Cyfanswm	6
		Wedi hepgor	0

Arsylwadau

- Please see 3.above regarding Coity
- CPW does not have the data to make this judgement. It is however clear that considerable work has been undertaken to identify population needs and, in general, CPW is happy to accept that the health needs of the population have been reflected in the PNA.

Barn Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg

- Nodwyd yr arsylwadau a wnaed.

C5. A yw'r asesiad o anghenion fferyllol wedi darparu gwybodaeth i lywio penderfyniadau mynediad i'r farchnad h.y. penderfyniadau ar geisiadau am fferyllfeydd newydd a chontractwyr presgripsiynau dyfeisiau newydd, a cheisiadau gan feddygon fferyllol?

		Ymateb	
		Canran	Cyfanswm
1	Ydy	100.00	6
2	Nac ydy	0	0
3	Ddim yn gwybod	0	0
		Cyfanswm	100%
		Wedi hepgor	6
			0

Arsylwadau

- The PNA needs to contain copies of designated controlled area maps if it is to meet this requirement.

The NHS (Pharmaceutical Services) (Wales) Regulations 2020 non-statutory guidance¹ states:

Page 15 Pharmaceutical Services Provision by GPs –*Within their PNA, LHBs will need to include information on the area or areas that their dispensing doctors have outline consent to dispense to, along with information on which premises those doctors have premises approval for. It is suggested that LHBs either include maps of their controlled localities within their PNA or provide the web link (URL) to where they are published on the LHB's website.*

Page 36 Maps of Controlled Localities - *Under Paragraph 7 of Schedule 3 of the Regulations, LHBs continue to be under a duty to precisely delineate the boundary of any controlled locality that is determined on a map, or to remove the delineated boundary of a locality that has ceased to be a controlled locality. Such maps are to be made available for inspection and should be included in the LHB's PNA. It is important that the boundaries of controlled localities are clearly marked, using appropriate geographical markers, for example rivers, not simply the squared off grid markings overprinted on Ordnance Survey maps. They should also be at a sufficient level of detail to enable any enquirer to tell whether any particular location falls within a controlled locality or not.*

Page 36 Determination that an area is a controlled locality

Changes can occur to the appropriate designation of an area, particularly where an urban area is expanding into the surrounding countryside, or where there has been a substantial development permitted in what has hitherto been a controlled locality. The reverse is much rarer but can happen, for example, where an industrial area in the country (for example mining) ceases.

Without the inclusion of maps of controlled localities there is no assurance that patients receiving pharmaceutical services from their doctor, reside in properly determined controlled localities; there has been a lot of development on the outskirts of rural towns and, areas that were thought to be controlled localities may no longer be. In addition, unless the Health Board is able to provide evidence by way of a delineated map of their controlled areas the Health Board will not be able to take any action on any application it receives until it has been determined that the application is in a controlled area or not.

CPW reserves the right to inspect maps of controlled area in line with Paragraph 7 of Schedule 3 of the Regulations and, to request a determination as to whether or not an area is controlled in line with Regulation 13 (2).

Barn Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg

- Nodir y dyfyniadau o ganllawiau anstatudol. Er y cyfeirir at rai agweddau ar reoleiddio, nid yw hyn yn un o ofynion yr AAFf, ac mae'r canllawiau'n cyfeirio at y hyn y 'dylid' ei gyhoeddi mewn AAFf o ran hynny ond heb unrhyw rwymedigaeth orfodol i wneud hynny.

C6: A yw'r asesiad o anghenion fferyllol wedi darparu gwybodaeth i lywio sut y gellir comisiynu gwasanaethau fferyllol yn ardal y Bwrdd Iechyd yn y dyfodol?

Ymateb			
		Canran	Cyfanswm
1	Ydy	100.00%	6
2	Nac ydy	0.00%	0
3	Ddim yn gwybod	0.00%	0
		Cyfanswm	6
		Wedi hepgor	0

Arsylwadau

- The purpose of the PNA is to assess and set out how the provision of pharmaceutical services can meet the health needs of the population of a health board's area for a period of up to five years; the PNA appears to have done this. There is no provision within the PNA to look beyond a five year period.

It is unclear whether a robust exercise will now be undertaken to match the significant opportunities to meet the health needs of local patients with the underutilised capacity in the local community pharmacy network.

Barn Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg

- Nodwyd yr arsylwadau a dderbyniwyd, ac os bydd anghenion iechyd yn cael eu canfod, bydd y cyfleoedd a'r gallu i ddiwallu'r anghenion hyn yn cael eu hystyried.

Cwestiwn 7. A yw'r asesiad o anghenion fferyllol wedi darparu digon o wybodaeth i lywio'r ddarpariaeth o wasanaethau fferyllol yn y dyfodol a chynlluniau ar gyfer fferyllfeydd, contractwyr presgripsiynau dyfeisiau a meddygon fferyllol?

Ymateb			
		Canran	Cyfanswm
1	Ydy	80.00%	4
2	Nac ydy	20.00%	1
3	Ddim yn gwybod	0.00%	0
		Cyfanswm	5
		Wedi hepgor	1

Arsylwadau

- There is no information that can be used to support informed relocation of pharmacy services. Whilst the draft PNA does not identify any no current or future gaps. It seems not to address the potential issue of over provision of pharmaceutical services and the potential to relocate to areas where access to pharmaceutical services would be improved (even if there is no gap).
- In section 1.5.4 the PNA has assessed pharmacy contractors' ability to increase capacity should there be an increase in demand for pharmaceutical services via the pharmacy contractor questionnaire (AWPD exercise). It clearly identifies that *'88% (97) of pharmacies have sufficient capacity within their existing premises and staffing levels to manage the increase in demand in the area and 10% (11) of pharmacies don't have sufficient premises and staffing capacity at present but could make adjustments to manage increase in demand in the area'*.

Population projections for 2018 to 2028 (section 2.2.1) have been included for each of the Local Authority Areas; all of which project an increase in population. The PNA also includes the Local Development Plan (LDP) for Merthyr Tydfil. The LDPs for Bridgend and RCT CBCs are awaiting publication. If these are ready prior to the publication of the PNA we are assuming they will be included.

There are no references to Integrated Medium Term Plans (IMTPs) or Estate Strategies which could include plans for new or consolidated GP premises etc; in the absence of inclusion in the PNA we are assuming that there are no changes of this nature planned for the next 5 years.

It is noted that none of the dispensing doctors responded to the dispensing doctor questionnaire. The absence of answers to the Dispensing Doctor questionnaire leads to a hiatus in the understanding in relation to: the delivery options made available by dispensing doctors; capacity to cope with additional demand and the availability of other dispensing related services.

Barn Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg

- The above observations have been noted. However, it is not a requirement of the PNA to identify over provision of pharmaceutical services nor to identify the potential to relocate provision. The potential to accommodate increased demand is noted.
- At the time of writing, Cwm Taf Morgannwg University Health Board had regard to the information available at that time.

C8. A oes unrhyw wasanaethau fferyllol y gellid eu darparu mewn fferyllfeydd yn y dyfodol nad ydynt wedi eu trafod?

Ymateb			
		Canran	Cyfanswm
1	Oes	33.33%	2
2	Nac oes	33.33%	2
3	Ddim yn gwybod	33.33%	2
		Cyfanswm	6
		Wedi hepgor	0

Arsylwadau

- Independent Prescribing
- I am based in North Bridgend and seemingly we have a higher rate of obesity than the rest of Bridgend and possibly the LHB. A weight management service would be a good addition to our range of services being offered
- The PNA reviews the provision of Essential, Advanced and Enhanced Services in each of the 8 clusters. The review of enhanced services however has been undertaken with reference to the current list of commissioned services and has not looked at those services that could be put in place to meet identified population needs. Page 4 clarifies that *'the purpose of the PNA is to improve the planning and delivery of pharmaceutical services in Cwm Taf Morgannwg University Health Board by considering the pharmaceutical needs of the population and aligning services more closely with them'*. This indicates a willingness to take a broader approach to how community pharmacy could meet the needs of the local population and in doing so to step outside the current range of commissioned services. In support of a broader approach the health board should be encouraged by confirmation in section 1.5.4, following a survey of current contractors, that

'88% (97) of pharmacies have sufficient capacity within their existing premises and staffing levels to manage the increase in demand in the area ... and 10% (11) of pharmacies don't have sufficient premises and staffing capacity at present but could make adjustments to manage increase in demand in the area'.

CPW feels that an opportunity should not be lost to utilise the excellent work undertaken in conducting the PNA in order to develop a comprehensive list of local services to be introduced in the years ahead so that pharmacy capacity and local population needs can be better aligned. For example, section 3.3.4 the data shows that 'Merthyr Tydfil had the highest teenage pregnancy rate within the health board area with 26.4 conceptions per 1,000 females under 18, which was higher than the average for Wales (18.9 conceptions per 1,000 females under 18). Rhondda Cynon Taf (24.4 conceptions per 1,000 females under 18) also had a higher teenage pregnancy rate than the average for Wales'. Pharmacy Contractors have fed back the desire to offer a contraceptive service, which would tie in well with the existing EHC service or an expanded IP service.

When asked in the Contractor Questionnaire (section 1.5.4) *if there is a requirement for a new service that is currently not available* Pharmacy Contractors suggested a Monitored Dosage System (MDS) service. Section 4.1 highlights *The predicted increase in the number of older people in Cwm Taf Morgannwg University Health Board over the coming years is likely to result in an increase in dementia and chronic conditions such as cardiovascular, respiratory diseases and cancers. It will result in more people needing help, care and support from services. The Joint Commissioning Statement for Older People seeks to ensure that 'older people live longer, healthier, fuller and happier lives; where they are encouraged and supported to maintain their independence for as long as possible, whilst recognising that some may become ill, frail or vulnerable, and ensuring that these people receive the respect, care and support they want and need at the right time and in the right place'.* A MDS service could support people living in their own homes for longer and could tie into the existing Medicines Support @ Home Service which aims to improve individual safety within the domiciliary setting.

Barn Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg

- Nodwyd yr arsylwadau a wnaed.
- Mae Pennod 7 o'r AAFf yn amlinellu'r sefyllfa genedlaethol o ran presgripsiynu annibynnol.
- Er bod gwasanaethau penodol wedi'u nodi, nid oes tystiolaeth wedi'i darparu i brofi bod angen, megis grwpiau penodol o gleifion, diffyg gwasanaethau ategol yn yr ardal neu enghreifftiau o anghenion heb eu diwallu.

C9. A oes unrhyw ddatblygiadau a fydd yn codi o fewn oes yr asesiad o anghenion fferyllol nad ydynt wedi'u nodi? Er enghraifft, datblygiadau tai, prosiectau adfywio, neu fangreoedd newydd ar gyfer darparu gwasanaethau'r GIG.

Ymateb			
		Canran	Cyfanswm
1	Oes	16.67%	1
2	Nac oes	16.67%	1
3	Ddim yn gwybod	66.67%	4
		Cyfanswm	100%
		Wedi hepgor	6
			0

Arsylwadau

- I do not know about future housing projects in my locality
- see 3 above
- We are not aware of any developments that may arise within the lifetime of this PNA that have not been identified. However, individual pharmacy contractors, members of the public and others with local knowledge may well alert the health board of any developments they are aware of.

LDPs, IMTPs etc should alert Health Boards to potential housing developments, regeneration projects, or new premises for the provision of NHS services (see Question 7).

Barn Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg

- Nodwyd yr arsylwadau a wnaed.

Cwestiwn 10. A ydych yn cytuno â chasgliadau'r asesiad o anghenion fferyllol?

Ymateb			
		Canran	Cyfanswm
1	Ydw	83.33%	5
2	Nac ydw	16.67%	1
3	Ddim yn gwybod	0.00%	0
		Cyfanswm	100%
		Wedi hepgor	6
			0

Arsylwadau

- see 3 above
- We are in agreement with the conclusions reached in Chapter 16 which indicate that based on the information available at the time of developing the

PNA no current or future needs relating to the provision of essential, advanced or enhanced services have been identified in any of the 8 clusters.

Barn Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg

- Nodwyd yr arsylwadau a wnaed.

C11 A oes gennych unrhyw sylwadau eraill?

		Ymateb	
		Canran	Cyfanswm
1	Oes	0.00%	0
2	Nac oes	100.00%	6
3	Ddim yn gwybod	0.00%	0
		Cyfanswm	6
		Wedi hepgor	0

Arsylwadau

- a) Page 31 – As part of the contractor questionnaire contractors were asked *whether there is a requirement for an existing enhanced service, which is not currently provided in the area*. Some pharmacies gave examples of services which are currently not commissioned ie water for injection; contraceptive service; impetigo treatment and sharp bin distribution and collection. By citing these answers contractors may have misinterpreted the question or thought that they are provided somewhere within the Health Boards area. To avoid any confusion it is suggested that it is made clear that these are not currently commissioned by CTMUHB.
- b) Chapter 6 - This Chapter deals with other NHS services which CTMUHB deems affects the need for pharmaceutical services within its area. It is felt that a number of services which impact NHS pharmaceutical services may need to be considered. These include services from Sexual Health Clinics; Specialist Substance Misuse Services; Smoking Cessation Services; dentists; optometrists; Homecare Providers and CAMHS.
- c) Cluster Chapters – it would be helpful for the reader if a list of the pharmacies and their addresses were contained within each cluster's chapter.
- d) Some of the maps in Chapter 5 are not easily discernible and appear to be missing some of the major towns e.g. Map 9.4 does not name the major town of Maesteg; this makes it very difficult for the reader to distinguish the area the that section/chapter is referring to.
- e) Section 1.5.3 (page 22) identifies a real issue in that there is very low awareness of the services offered in community pharmacies in the CTMUHB area. For even the most high profile services the PNA identifies that *'Flu vaccinations (19%, 469 responses) followed by the Common Aliments Scheme (16%, 394 responses) are the services most respondents are aware of as being offered by pharmacies as part of the NHS'*. CPW would suggest

that this identifies a real need to step up communications and marketing within the LHB area if transfer of workload away from GP practices and other less appropriate providers is to be achieved. CPW would encourage the health board to embark on a local marketing and awareness raising campaign to encourage the local population to *Choose Well*.

f) CTMUHB has often led the way in how it has utilised its community pharmacy network and CPW has been extremely supportive of this approach, but CPW would like the PNA to be a catalyst to go much further. Section 2.10 confirms the size of the challenge given that '10.8% of adults in the Cwm Taf Morgannwg University Health Board reported being in 'bad or very bad' health, the highest of all the seven health boards and significantly higher than the average for Wales (8.8%)'. At the same time the local community pharmacy network remains the most accessible part of the NHS and one of the few parts able to deliver change at scale without estates investment and costly recruitment. As the key role of a health board is to use its resources effectively to meet the health needs of local people, CPW would expect to see the underutilised capacity in community pharmacy be leveraged to a significantly greater extent over the years ahead, so that local pharmacies can help meet the local needs right in the heart of local communities.

Barn Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg

Nodwyd yr arsylwadau a wnaed. Mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi penderfynu nad oedd angen unrhyw newidiadau i'r AAFf ac eithrio'r canlynol:

- Bydd datganiad eglurhaol yn cael ei ychwanegu at dudalen 31 i ddangos pa wasanaethau a grybwyllwyd gan ymatebwyr i'r holiadur sy'n cael eu darparu y tu allan i fframwaith comisiynu'r GIG.

Casgliadau cryno

Mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg yn falch o nodi bod yr ymateb cyffredinol i'r ymgynghoriad wedi bod yn gadarnhaol ac nad oes unrhyw anghenion heb eu diwallu wedi cael eu nodi, ac na nodwyd unrhyw anghenion a all godi yn y dyfodol ychwaith. Ni chodwyd unrhyw bryderon ynghylch diffyg cydymffurfiaeth â'r gofynion rheoliadol, ni hepgorwyd unrhyw ddarpariaeth o wasanaethau fferyllol ac mae cytundeb ynghylch y prif gasgliadau.

Er bod rhai materion pwysig y tu allan i sgôp yr AAFf, mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg wedi cyfyngu ei ystyriaethau i faterion sy'n berthnasol iddo.

Hoffai Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg ddiolch i'r rhai a gwblhaodd yr holiadur ar-lein ac i Fferylliaeth Gymunedol Cymru (CPW) am yr asesiad cynhwysfawr a roddodd yn uniongyrchol i'r Bwrdd Iechyd.

Gwelliannau

Mae'r diwygiadau canlynol wedi'u gwneud i'r AAFf:

- Mae'r geiriau "yn gyffredinol" wedi'u dileu ddwywaith lle mae'n ymddangos ar y ddau achlysur yn adran 1.1.

Rhaid i'r cais gynnig diwallu angen a nodir yn AAFf y Bwrdd Iechyd hwnnw yn ogystal.

- Mae adran 1.5.2 wedi'i hegluro o ran clystyrau ardal AAFf fel a ganlyn, lle dangosir ychwanegiadau mewn llythrennau italig.

1.5.2 Ardaloedd yr AAFf

Mae 64 o glystyrau yng Nghymru, sydd â'r dasg o wella mynediad at ofal sylfaenol ac ansawdd gofal er mwyn sicrhau gwell iechyd a lles yn lleol ac er mwyn trechu anghydraddoldebau iechyd.

"Mae clwstwr yn dwyn ynghyd yr holl wasanaethau lleol sy'n ymwneud ag iechyd a gofal ar draws ardal ddaearyddol, ac yn mae'n gwasanaethu poblogaeth rhwng 25,000 a 100,000 fel arfer. Mae gweithio fel clwstwr yn sicrhau bod gofal yn cael ei gydlynw'n well er mwyn hybu lles unigolion a chymunedau. " (Gofal Sylfaenol Un).

Mae wyth clwstwr Gofal Sylfaenol Un ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg fel y dangosir yn Map 1.1:

Map 1.1: Yr wyth clwstwr Gofal Sylfaenol Un o fewn ardal Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg

Mae'r wyth clwstwr Gofal Sylfaenol Un yn rhan o ardal y tri Chyngor Bwrdeistref lleol ac yn gweithio'n agos gyda nhw, fel y gwelir yn y tabl isod.

Tabl 1.1: Clystyrau yn ôl awdurdod lleol o fewn Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg

Cyfeiriwyd at yr ardaloedd AAFf hyn at ddibenion yr AAFf hwn fel clystyrau er mwyn defnyddio terminoleg gyfarwydd o ystyried y tebygrwydd daearyddol i glystyrau Gofal Sylfaenol Un, er nad yw'r ffiniau o reidrwydd yn cyfateb i glystyrau Gofal Sylfaenol Un. Gall clystyrau ardal AAFf fod yn wahanol er mwyn adlewyrchu'r data hanesyddol sydd ar gael, a ddefnyddiwyd ac a ddadansoddiwyd at ddibenion yr AAFf hwn.

- Adran 1.5.4 - Ychwanegwyd datganiad eglurhaol i ddangos pa wasanaethau a grybwyllwyd gan ymatebwyr i'r holiadur sy'n cael eu darparu y tu allan i fframwaith comisiynu'r GIG:

“Dylid nodi bod dŵr i’w chwistrellu, triniaeth impetigo a dosbarthu a chasglu biniau offer miniog yn cael eu darparu y tu allan i fframwaith comisiynu'r GIG.”

- Gwnaed mân gywiriadau teipograffyddol i'r ddogfen.

Atodiad L – Safleoedd fferylliaeth ac oriau agor

Cod ODS	Clwstwr	Enw'r contractiwr / contractiwr presgripsiynau dyfeisiau	Cyfeiriad	Oriau Safonol		Dydd Llun	Dydd Mawrth	Dydd Mercher	Dydd Iau	Dydd Gwener	Dydd Sadwrn	Dydd Sul
602619B	Y Rhondda	A & JM Sheppard Cyf.	66 Y Stryd Fawr, Glynrhedynog, Y Rhondda, CF43 4RR	44.5	Craidd	9:00 - 17:30	9:00 - 17:30	9:00 - 17:30	9:00 - 15:00	9:00 - 17:30	-	-
					Cyfanswm	9:00 - 17:30	9:00 - 17:30	9:00 - 17:30	9:00 - 16:00	9:00 - 17:30	9:00 - 12:30	-
602618D	Y Rhondda	A & JM Sheppard Cyf.	Pleasant View, Heol Glynrhedynog, Pendyrus, CF43 3HB	42.5	Craidd	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-15:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-12:00	-
					Cyfanswm	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-17:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-12:30	-
602618M	Y Rhondda	A & JM Sheppard Cyf.	Park View, Teras y Gogledd, Maerdy, CF43 4DD	40.5	Craidd	9:00 - 17:30	9:00 - 17:30	9:00 - 17:30	9:00 - 12:30	9:00 - 17:30	9:00 - 12:00	-
					Cyfanswm	9:00 - 17:30	9:00 - 17:30	9:00 - 17:30	9:00 - 12:30	9:00 - 17:30	9:00 - 12:00	-
602618K	Y Rhondda	A & JM Sheppard Cyf.	15 Heol Llwynypia, Tonypanydy, CF40 2EL	45	Craidd	9:00 - 17:30	9:00 - 17:30	9:00 - 17:30	9:00 - 12:30	9:00 - 17:30	9:00 - 12:00	-
					Cyfanswm	9:00 - 17:30	9:00 - 17:30	9:00 - 17:30	9:00 - 17:00	9:00 - 17:30	9:00 - 12:00	-
602619E	Y Rhondda	A & JM Sheppard Cyf.	68 Y Stryd Fawr, Glynrhedynog, CF43 4RR	41.5	Craidd	9:00 - 17:30	9:00 - 17:30	9:00 - 17:30	9:00 - 13:00	9:00 - 17:30	9:00 - 11:00	-
					Cyfanswm	9:00 - 17:30	9:00 - 17:30	9:00 - 17:30	9:00 - 13:00	9:00 - 17:30	9:00 - 12:30	-
602619D	Y Rhondda	A & JM Sheppard Cyf.	1 Stryd Porth, Porth, CF39 9RN	50	Craidd	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 13:00	9:00 - 18:00	-	-
					Cyfanswm	8:30 - 18:00	8:30 - 18:00	8:30 - 18:00	8:30 - 17:00	8:30 - 18:00	9:00 - 12:30	-
602816B	Y Rhondda	Boots	203 Y Stryd Fawr, Treorci, CF42 6AT	45	Craidd	9:30-13:00, 14:00-17:30	9:30-13:00, 14:00-17:30	9:30-13:00, 14:00-17:30	9:30-13:00, 14:00-17:30	9:30-13:00, 14:00-17:30	9:30-13:00, 14:00-15:30	-

					Cyfanswm	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00-13:00, 14:00-17:30	-
602816A	Y Rhondda	Boots	118 Stryd Dunraven, Tonypandy, CF40 1AS	46	Craidd	9:30-13:00, 14:00-17:30	9:30-13:00, 14:00-17:30	9:30-13:00, 14:00-17:30	9:30-13:00, 14:00-17:00	9:30-13:00, 14:00-17:30	9:30-13:00, 14:00-17:30	-
					Cyfanswm	8:45-13:00, 14:00-17:30	8:45-13:00, 14:00-17:30	8:45-13:00, 14:00-17:30	8:45-13:00, 14:00-17:00	8:45-13:00, 14:00-17:30	8:45-13:00, 14:00-17:30	-
602807M	Y Rhondda	Lloyds Pharmacy	70-71 Stryd Hannah, Porth, CF39 9PU	39.5	Craidd	9:00-12:00, 14:30-18:00	9:00-12:00, 14:30-18:00	9:00-12:00, 14:30-18:00	9:00-12:00, 14:30-18:00	9:00-12:00, 14:30-18:00	9:00-12:00, 14:30-18:00	-
					Cyfanswm	9:00 - 18:00	9:00 -18:00	9:00 -18:00	9:00 -18:00	9:00 -18:00	9:00 -18:00	-
602850L	Y Rhondda	Well Pharmacy	Y Feddygfa, Stryd Siôr, Penygraig, CF40 1QN	40	Craidd	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	-	-
					Cyfanswm	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	-	-
602850M	Y Rhondda	Well Pharmacy	Styd y Felin, Tonyrefail, CF39 8AF	44	Craidd	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 13:00	9:00 - 18:00	-	-
					Cyfanswm	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 17:00	9:00 - 18:00	-	-
602850I	Y Rhondda	Well Pharmacy	14 Stryd y Felin, Tonyrefail, CF39 8AA	48.5	Craidd	9:00 - 17:00	9:00 - 17:00	9:00 - 17:00	9:00 - 17:00	9:00 - 17:00	-	-
					Cyfanswm	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 17:30	9:00 - 18:00	9:00 - 13:00	-
602850K	Y Rhondda	Well Pharmacy	62 Heol Tylacelyn, Penygraig, CF40 1JU	48.5	Craidd	9:00-13:00, 13:30-17:30	9:00-13:00, 13:30-17:30	9:00-13:00, 13:30-17:30	9:00-13:00, 13:30-17:30	9:00-13:00, 13:30-17:30	-	-
					Cyfanswm	9:00 - 18:00	9:00 -18:00	9:00 -18:00	9:00 - 17:30	9:00 -18:00	9:00 - 13:00	-
602852K	Y Rhondda	Well Pharmacy	31 Stryd De Winton, Y Sgwâr, Tonypandy, CF40 2RA	51	Craidd	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 13:00	9:00 - 18:00	-	-
					Cyfanswm	8:30 - 18:00	8:30 - 18:00	8:30 - 18:00	8:30 - 18:00	8:30 - 18:00	9:00 - 12:30	-

602619F	Y Rhondda	A & JM Sheppard Cyf.	227 Heol y Parc, Cwmparc, Rhondda, CF42 6LD	40	Craidd	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00	-
					Cyfanswm	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00	-
602297A	Y Rhondda	Central Pharmacy	208 Heol Ystrad Pentre, Rhondda, CF41 7PE	40.5	Craidd	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00-12:30	-
					Cyfanswm	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00-12:30	-
602857G	Y Rhondda	Well Pharmacy	Stryd William, Tynewydd, Treherbert, Rhondda, CF42 5JJ	48	Craidd	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 13:00	9:00 - 18:00	-	-
					Cyfanswm	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 12:00	-
602857H	Y Rhondda	Well Pharmacy		35.5	Craidd	9:00-13:00, 14:15-17:30	9:00-13:00, 14:15-17:30	9:00-13:00, 14:15-17:30	9:00-12:30	9:00-13:00, 14:15-17:30	9:00-12:00	-
					Cyfanswm	9:00-13:00, 14:15-17:30	9:00-13:00, 14:15-17:30	9:00-13:00, 14:15-17:30	9:00 - 12:30	9:00-13:00, 14:15-17:30	9:00-12:00	-
602619H	Y Rhondda	A & JM Sheppard Cyf.	102-103 Heol Ynyshir, Ynyshir, Porth, CF39 0EW	41.5	Craidd	9:00 - 17:30	9:00 - 17:30	9:00 - 17:30	9:00 - 13:00	9:00 - 17:30	9:00 - 11:00	-
					Cyfanswm	9:00 - 17:30	9:00 - 17:30	9:00 - 17:30	9:00-13:00	9:00 - 17:30	9:00-12:30	-
602850G	Y Rhondda	Well Pharmacy	Y Ganolfan Iechyd, Sŵn yr Afon, Y Stryd Fawr, Gilfach Goch, Porth, CF39 8SX	48	Craidd	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	-	-
					Cyfanswm	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	10:00-13:00	-
602219A	Y Rhondda	Gelli Pharmacy	192 Heol Gelli, Gelli, Tonypandy, CF41 7NA	50	Craidd	9:00 - 17:30	9:00 - 17:30	9:00 - 17:30	9:00 - 16:30	9:00 - 17:30	9:00 - 17:30	-
					Cyfanswm	9:00 - 17:30	9:00 - 17:30	9:00 - 17:30	9:00 - 16:30	9:00 - 17:30	9:00 - 17:30	-
602808B	Y Rhondda	Lloyds Pharmacy	Canolfan Feddygol Pontnewydd, Heol	50.5	Craidd	9:00-14:30,	9:00-14:30, 16:00-18:00	9:00-14:30, 16:00-18:00	9:00-15:00, 16:00-17:00	9:00-14:30, 16:00-18:00	9:00-12:00	-

			Aber-Rhondda, Porth CF39 0LD			16:00- 18:00						
					Cyfanswm	8:30 - 18:00	8:30 - 18:00	8:30 - 18:00	8:30 - 17:00	8:30 - 18:00	9:00- 13:00	-
602519B	Y Rhondda	Andrew Phillips Pharmacy	24 Heol yr Eglwys, Ton Pentre, Pentre, CF41 7EB	40	Craidd	9:00- 13:00, 14:00- 17:30	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00-13:00, 14:00-16:30	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00- 12:30	-
					Cyfanswm	9:00- 13:00, 14:00- 17:30	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00-13:00, 14:00-16:30	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00- 12:30	-
602618P	Y Rhondda	A & JM Sheppard Cyf.	44 Heol Gelligaled, Ystrad, CF41 7RQ	44	Craidd	9:00- 13:00, 14:00- 18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	-	-
					Cyfanswm	9:00- 13:00, 14:00- 18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00- 13:00	-
602619I	Y Rhondda	A & JM Sheppard Cyf.	The Pharmacy, Canolfan Feddygol Forest View, Ystâd Ddiwydiannol Abergorci, Treorci, CF42 6DL	44	Craidd	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 13:00	9:00 - 18:00	-	-
					Cyfanswm	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 17:00	9:00 - 18:00	-	-
602002B	Y Rhondda	Tynewydd Pharmacy	59 Stryd Gwendoline, Tynewydd, Treherbert, CF42 5BL	47	Craidd	9:00- 13:00, 14:15- 18:00	9:00-13:00, 14:15-18:00	9:00-13:00, 14:15-18:00	9:00-13:00, 14:15-17:00	9:00-13:00, 14:15-18:00	9:00- 12:00	-
					Cyfanswm	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 17:00	9:00 - 18:00	9:00- 12:00	-
602424A	Y Rhondda	Fferyllfa Treorci	127 Stryd Bute, Treorci, CF42 6AY	42.5	Craidd	9:00- 13:00, 14:00- 18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-17:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00- 12:30	-
					Cyfanswm	9:00- 13:00, 14:00- 18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-17:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00- 12:30	-
602814L	Dwyrain Pen- y-bont ar Ogwr	Boots	8 Stryd Caroline, Pen-y-bont ar Ogwr, CF31 1DQ	54	Craidd	9:30- 13:00, 14:00- 17:30	9:30-13:00, 14:00-17:30	9:30-13:00, 14:00-17:30	9:30-13:00, 14:00-17:30	9:30-13:00, 14:00-17:30	9:30- 13:00, 14:00- 15:30	-

					Cyfanswm	8:30-17:30	8:30-17:30	8:30-17:30	8:30-17:30	8:30-17:30	8:30-17:30	-
602804O	Dwyrain Pen-y-bont ar Ogwr	Lloyds Pharmacy	48 Stryd Nolton, Pen-y-bont ar Ogwr, CF31 3BP	46.5	Craidd	9:00 - 17:30	9:00 - 17:30	9:00 - 17:30	9:00 - 17:30	9:00 - 17:30	9:00 - 13:00	-
					Cyfanswm	9:00 - 17:30	9:00 - 17:30	9:00 - 17:30	9:00 - 17:30	9:00 - 17:30	9:00 - 13:00	-
602619A		A & JM Sheppard Cyf.	30 Heol Penybont, Pencoed, CF35 5RA	41	Craidd	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00-12:30	-
					Cyfanswm	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00 - 12:30	-
602870G	Dwyrain Pen-y-bont ar Ogwr	Fferyllfa Tesco	Lôn y Bragdy, Pen-y-bont ar Ogwr, CF31 4AP	69.5	Craidd	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00-13:00, 14:00-16:30	-
					Cyfanswm	8:00-13:00, 14:00-19:00	8:00-13:00, 14:00-19:00	8:00-19:00	8:00-19:00	8:00-19:00	8:00-13:30 - 14:00-19:00	10:00 - 16:00
602870K	Dwyrain Pen-y-bont ar Ogwr	Fferyllfa Tesco	Cowbridge Rd, Bridgend, CF31 3SQ	78	Craidd	8:00-13:30	8:00-13:30	8:00-13:30	8:00-13:30	8:00-13:30	8:00-14:30	10:00-16:00
					Cyfanswm	8:00-20:00	8:00-20:00	8:00-20:00	8:00-20:00	8:00-20:00	8:00-20:00	10:00 - 16:00
602804N	Dwyrain Pen-y-bont ar Ogwr	Lloyds Pharmacy	Meddygfa Riversdale, 10 Heol Merthyr-mawr, Pen-y-bont ar Ogwr, CF31 3NL	47.5	Craidd	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	-	-
					Cyfanswm	9:00-18:30	9:00-18:30	9:00-18:30	9:00-18:30	9:00-18:30	-	-
602619J	Dwyrain Pen-y-bont ar Ogwr	A & JM Sheppard Cyf.	Fferyllfa Broadlands, Uned 2, Gentle Way, Broadlands, Pen-y-bont ar Ogwr, CF31 5EJ	45	Craidd	9:00 - 17:00	9:00 - 17:00	9:00 - 17:00	9:00 - 17:00	9:00 - 17:00	-	-
					Cyfanswm	8:30 - 17:30	8:30 - 17:30	8:30 - 17:30	8:30 - 17:30	8:30 - 17:30	-	-
602619K	Dwyrain Pen-y-bont ar Ogwr	A & JM Sheppard Cyf.	Cefn Glas Pharmacy, 56 Llangewydd Rd, Bridgend, CF31 4JR	47.5	Craidd	9:00 - 17:00	9:00 - 17:00	9:00 - 17:00	9:00 - 17:00	9:00 - 17:00	-	-
					Cyfanswm	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 17:30	9:00 - 18:00	9:00 - 12:00	-

602618H	Dwyrain Pen-y-bont ar Ogwr	A & JM Sheppard Cyf.	Coychurch Rd, Pencoed, CF35 5NH	49	Craidd	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00-13:00	-
					Cyfanswm	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 13:00	-
602545A	Dwyrain Pen-y-bont ar Ogwr	M W Phillips Chemists	50 Stryd Nolton, Pen-y-bont ar Ogwr, CF31 3BP	40	Craidd	9:00 - 17:00	9:00 - 17:00	9:00 - 17:00	9:00 - 17:00	9:00 - 17:00	-	-
					Cyfanswm	9:00 - 17:00	9:00 - 17:00	9:00 - 17:00	9:00 - 17:00	9:00 - 17:00	-	-
602838L	Dwyrain Pen-y-bont ar Ogwr	Lloyds Pharmacy	Sainsburys, Y Dderwen, Pen-y-bont ar Ogwr, CF32 9ST	84	Craidd	9:30-12:00, 14:30-19:00	9:30-12:00, 14:30-19:00	9:30-12:00, 14:30-19:00	9:30-12:00, 14:30-19:00	9:30-12:00, 14:30-19:00	9:30-12:00, 14:30-17:00	-
					Cyfanswm	8:00-21:00	8:00-21:00	8:00-21:00	8:00-21:00	8:00-21:00	8:00-21:00	10:30 - 16:30
602118A		Caerau Chemist	68 Heol Hermon, Caerau, Maesteg, CF34 0SU	40	Craidd	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	-	-
					Cyfanswm	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	-	-
602832A	Gogledd Pen-y-bont ar Ogwr	Lloyds Pharmacy	Canolfan Iechyd Pontcymmer, Stryd Victoria, Pontcymmer, Pen-y-bont ar Ogwr, CF32 8NW	50	Craidd	8:30-12:00, 14:00-18:00	8:30-12:00, 14:00-18:00	8:30-12:00, 14:00-18:00	8:30-12:00, 14:00-18:00	8:30-12:00, 14:00-18:00	8:30-11:00	-
					Cyfanswm	8:30 - 18:00	8:30 - 18:00	8:30 - 18:00	8:30 - 18:00	8:30 - 18:00	8:30 - 11:00	-
602506A	Gogledd Pen-y-bont ar Ogwr	Maesteg Pharmacy	20 Stryd Talbot, Maesteg, Pen-y-bont ar Ogwr, CF34 9BW	50.5	Craidd	9:00 - 17:00	9:00 - 17:00	9:00 - 17:00	9:00 - 17:00	9:00 - 17:00	-	-
					Cyfanswm	9:00 - 17:30	9:00 - 17:30	9:00 - 17:30	9:00 - 17:30	9:00 - 17:30	9:00 - 17:00	-
602852J	Gogledd Pen-y-bont ar Ogwr	Well Pharmacy	77a Y Stryd Fawr, Nantyffyllon, Maesteg, CF34 0BT	42.5	Craidd	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00-13:00, 14:00-17:30	-	-
					Cyfanswm	9:00 - 17:30	9:00 - 17:30	9:00 - 17:30	9:00 - 17:30	9:00 - 17:30	-	-
602850H		Well Pharmacy	Uned 4 Parc Manwerthu Llynfi, Heol Llynfi, Maesteg, CF34 9DS	49	Craidd	9:00 - 17:00	9:00 - 17:00	9:00 - 17:00	9:00 - 17:00	9:00 - 17:00	-	-
					Cyfanswm	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 13:00	-

602852F		Well Pharmacy	The Pharmacy, Stryd Victoria, Pontycymmer, Pen-y-bont ar Ogwr, CF32 8NN	47.5	Craidd	9:00 - 17:00	9:00 - 17:00	9:00 - 17:00	9:00 - 17:00	9:00 - 17:00	-	-
					Cyfanswm	8:30 - 18:00	8:30 - 18:00	8:30 - 18:00	8:30 - 18:00	8:30 - 18:00	-	-
602857E		Well Pharmacy	89 Pen-y-bont ar Ogwr, Abercynffig, Pen- y-bont ar Ogwr, CF32 9BA	48	Craidd	9:00- 13:00, 14:00- 18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-14:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00- 12:00	-
					Cyfanswm	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 12:00	-
602857D	Gogledd Pen- y-bont ar Ogwr	Well Pharmacy	43 Commercial St, Maesteg, Pen-y- bont ar Ogwr, CF34 9DH	41.5	Craidd	9:00- 13:00, 14:00- 17:30	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00- 11:30	-
					Cyfanswm	9:00- 13:00, 14:00- 17:30	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00 - 13:00	-
602857C		Well Pharmacy	1 Stryd Talbot, Maesteg, Pen-y- bont ar Ogwr, CF34 9BT	46.5	Craidd	9:00- 13:00, 14:00- 17:30	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00- 11:30	-
					Cyfanswm	9:00 - 17:30	9:00 - 17:30	9:00 - 17:30	9:00 - 17:30	9:00 - 17:30	9:00 - 13:00	-
602601A		G Rowe Services Cyf.	Fferyllfa Nantymoel, 22 Stryd Ogwy, Nantymoel, Pen- y-bont ar Ogwr, CF32 7SA	40	Craidd	9:00- 13:00, 14:00- 18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	-	-
					Cyfanswm	9:00- 13:00, 14:00- 18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	-	-
602852O	Gogledd Pen- y-bont ar Ogwr	Well Pharmacy	Meddygfa Tyncoed, 20 Merfield Close, Sarn, Pen-y-bont ar Ogwr, CF32 9SW	51.5	Craidd	9:00- 13:00, 14:00- 17:30	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00-13:00, 14:00-17:30	9:00-13:00, 14:00-17:30	10:00- 12:30	-
					Cyfanswm	8:30 - 18:00	8:30 - 18:00	8:30 - 18:00	8:30 - 18:00	8:30 - 18:00	9:00 - 13:00	-
602601B		G. Rowe Services Cyf.	18-20 Y Stryd Fawr, Cwm Ogwr, Pen-y-bont ar Ogwr, CF32 7AD	40	Craidd	9:00- 13:00, 14:00- 18:00	9:00-13:00,	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00- 13:00	-

					Cyfanswm	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00,	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00 - 13:00	-
602053A	Gogledd Pen-y-bont ar Ogwr	Village Pharmacy	178 Heol Caerau, Maesteg, CF34 OPD	45	Craidd	9:00 - 17:00	9:00 - 17:00	9:00 - 17:00	9:00 - 17:00	9:00 - 17:00	-	-
					Cyfanswm	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	-	-
602814P	Gorllewin Pen-y-bont ar Ogwr	Boots	72/74 John St, Porthcawl, CF36 3BD	54	Craidd	8:30-13:00, 14:00-17:30	8:30-13:00, 14:00-17:30	8:30-13:00, 14:00-17:30	8:30-13:00, 14:00-17:30	8:30-13:00, 14:00-17:30	8:30-13:00, 14:00-17:30	10:00-16:00
					Cyfanswm	8:30-13:00, 14:00-17:30	8:30-13:00, 14:00-17:30	8:30-13:00, 14:00-17:30	8:30-13:00, 14:00-17:30	8:30-13:00, 14:00-17:30	8:30-13:00, 14:00-17:30	10:00 - 16:00
602832I	Gorllewin Pen-y-bont ar Ogwr	Lloyds Pharmacy	1 Stryd Pïsgah, Mynydd Cynffig, CF33 6BY	49	Craidd	9:00-12:00, 14:00-18:00	9:00-12:00, 14:00-18:00	9:00-12:00, 14:00-18:00	9:00-12:00, 14:00-18:00	9:00-12:00, 14:00-18:00	9:00-13:00	-
					Cyfanswm	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 13:00	-
602852G	Gorllewin Pen-y-bont ar Ogwr	Well Pharmacy	Ystad Ddiwydiannol y Pîl, Croes y Pîl, Y Pîl, CF33 6BU	64.5	Craidd	9:00 - 17:00	9:00 - 17:00	9:00 - 17:00	9:00 - 17:00	9:00 - 17:00	-	-
					Cyfanswm	8:30-18:30	8:30-18:30	8:30-18:30	8:30-18:30	8:30-18:30	8:30-17:00	10:00 - 14:00
602852P	Gorllewin Pen-y-bont ar Ogwr	Well Pharmacy	11 Heol Lias, Porthcawl, CF36 3AH	50	Craidd	9:00 - 17:00	9:00 - 17:00	9:00 - 17:00	9:00 - 17:00	9:00 - 17:00	-	-
					Cyfanswm	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 14:00	-
602853C	Dwyrain Pen-y-bont ar Ogwr	Well Pharmacy	8 Triangle Shopping Centre, Bracla, Pen-y-bont ar Ogwr, CF31 2LL	64.5	Craidd	9:00 - 17:00	9:00 - 17:00	9:00 - 17:00	9:00 - 17:00	9:00 - 17:00	-	-
					Cyfanswm	8:30-18:30	8:30-18:30	8:30-18:30	8:30-18:30	8:30-18:30	9:00 - 17:30	10:00 - 14:00
602808L	Gorllewin Pen-y-bont ar Ogwr	Lloyds Pharmacy	8 Hall Drive, Gogledd Corneli, CF33 4HS	48	Craidd	9:00-13:00, 14:30-18:00	9:00-13:00, 14:30-18:00	9:00-13:00, 14:30-17:30	9:00-13:00, 14:30-18:00	9:00-13:00, 14:30-18:00	9:00-12:00	-
					Cyfanswm	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 12:00	-
602514G	Gorllewin Pen-y-bont ar Ogwr	Balkwill Chemists	88 John St, Porthcawl, CF36 3BD	52	Craidd	9:00 - 17:30	9:00 - 17:30	9:00 - 17:30	9:00 - 17:30	9:00 - 17:30	-	-
					Cyfanswm	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 16:00	-

602619N	Gorllewin Pen-y-bont ar Ogwr	A & JM Sheppard Cyf.	1 Bridge St, Mynydd Cynffig, CF33 6DB	45	Craidd	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	9:00-13:00, 14:00-18:00	-	-
					Cyfanswm	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	-	-
602555A	Gorllewin Pen-y-bont ar Ogwr	Porthcawl Pharmacy	Canolfan Feddygol Porthcawl, 1 Clos y Mametz, Porthcawl, CF36 5DJ	49	Craidd	9:00 - 17:00	9:00 - 17:00	9:00 - 17:00	9:00 - 17:00	9:00 - 17:00	-	-
					Cyfanswm	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 18:00	9:00 - 13:00	-
602618E	Merthyr	A & JM Sheppard Cyf.	62a Y Stryd Fawr, Cefn Coed, Merthyr Tudful, CF48 2PL	41	Craidd	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-11:30	-
					Cyfanswm	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-12:30	-
602814N	Merthyr	Boots	Uned 5 Newmarket Walk, Merthyr Tydfil, CF47 8EL	48	Craidd	09:30-13:00, 14:00-17:30	09:30-13:00, 14:00-17:30	09:30-13:00, 14:00-17:30	09:30-13:00, 14:00-17:30	09:30-13:00, 14:00-17:30	09:30-13:00, 14:00-15:30	-
					Cyfanswm	08:45-13:00, 14:00-17:45	08:45-13:00, 14:00-17:45	08:45-13:00, 14:00-17:45	08:45-13:00, 14:00-17:45	08:45-13:00, 14:00-17:45	08:45-13:00, 14:00-17:45	-
602856A	Merthyr	Well Pharmacy	8 Stryd y Bont, Troedyrhiw, Merthyr Tudful, CF48 4JX	43.5	Craidd	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-12:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-12:00	-
					Cyfanswm	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-12:30	-
602856B	Merthyr	Well Pharmacy	8 Heol Aberfan, Aberfan, Merthyr Tudful, CF48 4QL	50.5	Craidd	09:00-13:00, 14:00-18:30	09:00-13:00, 14:00-18:30	09:00-13:00, 14:00-18:30	09:00-13:00	09:00-13:00, 14:00-18:30	09:00-12:00	-
					Cyfanswm	09:00-18:30	09:00-18:30	09:00-18:30	09:00-18:30	09:00-18:30	09:00-12:00	-
602850J	Merthyr	Well Pharmacy	12-13 Newmarket Walk, Merthyr Tydfil, CF47 8EL	53	Craidd	9:00-17:00	9:00-17:00	9:00-17:00	9:00-17:00	9:00-17:00	-	-
					Cyfanswm	9:00-18:00	9:00-18:00	9:00-18:00	9:00-17:30	9:00-18:00	9:00-17:30	-

602510B	Merthyr	Pearn's Pharmacies Ltd	5 Chestnut Way, Ystâd y Gurnos, Merthyr Tudful, CF47 9SB	37	Craidd	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-13:00	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-12:00	-
					Cyfanswm	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-13:00	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-12:00	-
602485A	Merthyr	Dowlais Pharmacy	82/83 Victoria St, Dowlais, Merthyr Tudful, CF48 3RN	50.5	Craidd	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	-	-
					Cyfanswm	8:30-18:00	8:30-18:00	8:30-18:00	8:30-18:00	8:30-18:00	09:00-12:00	-
602485B	Merthyr		5 Beacons Place, Y Stryd Fawr, Merthyr Tydfil, CF47 8DE	50	Craidd	9:00-17:30	9:00-17:30	9:00-17:30	09:00-13:00	9:00-17:30	09:00-13:00	-
					Cyfanswm	9:00-17:30	9:00-17:30	9:00-17:30	9:00-17:00	9:00-17:30	9:00-17:00	-
602856I	Merthyr	Well Pharmacy	18 Newmarket Walk, Merthyr Tydfil, CF47 8EL	51	Craidd	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-11:30	-
					Cyfanswm	9:00-17:30	9:00-17:30	9:00-17:30	9:00-17:30	9:00-17:30	-	-
602818K	Merthyr	Boots	Uned 6, Parc Manwerthu Cyfarthfa, Heol Abertawe, Merthyr Tudful, CF48 1HY	68	Craidd	09:30-11:30, 12:00-16:00	09:30-11:30, 12:00-16:00	09:30-11:30, 12:00-16:00	09:30-11:30, 12:00-16:00	09:30-11:30, 12:00-16:00	09:30-11:30, 12:00-16:00	11:00-16:00
					Cyfanswm	09:00-11:30, 12:00-20:00	09:00-11:30, 12:00-20:00	09:00-11:30, 12:00-20:00	09:00-11:30, 12:00-20:00	09:00-11:30, 12:00-20:00	09:00-11:30, 12:00-19:00	11:00-17:00
602492A	Merthyr	RD & MR Parry Chemists Cyf.	Canolfan Gofal Sylfaenol, Stryd Llwynog, Treharris, Merthyr Tudful, CF46 5HE	50	Craidd	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-13:00	-
					Cyfanswm	9:00-18:00	9:00-18:00	9:00-18:00	9:00-18:00	9:00-18:00	9:00-14:00	-
602137B	Merthyr	Keir Hardie Pharmacy	Parc Iechyd Prifysgol Keir Hardie, Heol Aberdâr, Merthyr Tudful, CF48 1BZ	47.5	Craidd	8:30-17:30	8:30-17:30	8:30-17:30	8:30-12:30	8:30-17:30	-	-
					Cyfanswm	8:30-18:00	8:30-18:00	8:30-18:00	8:30-18:00	8:30-18:00	-	-

602137C	Merthyr	Georgetown Pharmacy	Heol Ynysfach, Georgetown, Merthyr Tudful, CF48 1AG	42	Craidd	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-17:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-12:00	-
					Cyfanswm	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-17:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-12:00	-
602510A	Merthyr	Pearn's Pharmacies Cyf.	Meddygfa Morlais, Sgwâr Berry, Dowlais, Merthyr Tudful, CF48 3AL	51.75	Craidd	08:45-13:00, 14:00-18:15	08:45-13:00, 14:00-18:15	08:45-13:00, 14:00-18:15	08:45-13:00, 14:00-18:15	08:45-13:00, 14:00-18:15	-	-
					Cyfanswm	08:30-18:15	08:30-18:15	08:30-18:15	08:30-18:15	08:30-18:15	09:00-12:00	-
602618I	Taf Elái	A & JM Sheppard Cyf.	35 Dyffryn Rd, Rhydyfelin, Pontypridd, CF37 5RW	49	Craidd	09:00-18:00	09:00-18:00	09:00-18:00	09:00-13:00	09:00-18:00	-	-
					Cyfanswm	09:00-18:00	09:00-18:00	09:00-18:00	09:00-18:00	09:00-18:00	09:00-13:00	-
602814O	Taf Elái	Boots	82/84 Stryd y Taf, Pontypridd, CF37 4SU	48	Craidd	09:30-13:00, 14:00-17:30	09:30-13:00, 14:00-17:30	09:30-13:00, 14:00-17:30	09:30-13:00, 14:00-17:30	09:30-13:00, 14:00-17:30	09:30-13:00, 14:00-15:30	-
					Cyfanswm	08:30-13:00, 14:00-17:30	08:30-13:00, 14:00-17:30	08:30-13:00, 14:00-17:30	08:30-13:00, 14:00-17:30	08:30-13:00, 14:00-17:30	08:30-13:00, 14:00-17:30	-
602870C	Taf Elái	Fferyllfa Tesco	Y Parc Gwyrdd, Tonysguboriau, Pont-y-clun, CF72 8RB	78	Craidd	09:00-13:00, 14:00-17:00	09:00-13:00, 14:00-17:00	09:00-13:00, 14:00-17:00	09:00-13:00, 14:00-17:00	09:00-13:00, 14:00-17:00	09:00-13:00, 14:00-17:00	-
					Cyfanswm	08:00-20:00	08:00-20:00	08:00-20:00	08:00-20:00	08:00-20:00	08:00-20:00	10:00-16:00
602870B	Taf Elái	Fferyllfa Tesco	Ystâd Gellihirion, Trefforest, Pontypridd, CF37 5SN	78	Craidd	09:00-13:00, 14:00-17:00	09:00-13:00, 14:00-17:00	09:00-13:00, 14:00-17:00	09:00-13:00, 14:00-17:00	09:00-13:00, 14:00-17:00	09:00-13:00, 14:00-17:00	-
					Cyfanswm	08:00-20:00	08:00-20:00	08:00-20:00	08:00-20:00	08:00-20:00	08:00-20:00	10:00-16:00
602074A	Taf Elái	Cilfynydd Chemist	19 Stryd Richard, Cilfynydd, Pontypridd, CF37 4NP	37.5	Craidd	09:00-13:00, 14:15-18:00	09:00-13:00, 14:15-18:00	09:00-13:00	09:00-13:00, 14:15-17:00	09:00-13:00, 14:15-18:00	09:00-12:30	-
					Cyfanswm	09:00-13:00	09:00-13:00, 14:15-18:00	09:00-13:00	09:00-13:00, 14:15-17:00	09:00-13:00, 14:15-18:00	09:00-12:30	-

						14:15-18:00						
602313A	Taf Elái	Llanharan Pharmacy	3 Y Sgwâr, Llanharan, Pont-y-clun, CF72 9NR	46.5	Craidd	09:00-17:00	09:00-17:00	09:00-17:00	09:00-17:00	09:00-17:00	-	-
					Cyfanswm	09:00-17:30	09:00-17:30	09:00-17:30	09:00-17:30	09:00-17:30	09:00-13:00	-
602807N	Taf Elái	Lloyds Pharmacy	Canolfan Feddygol Ffynnon Taf, Ffynnon Taf, Caerdydd, CF15 7YG	45	Craidd	08:30-17:30	08:30-17:30	08:30-17:30	08:30-17:30	08:30-17:30	-	-
					Cyfanswm	08:30-17:30	08:30-17:30	08:30-17:30	08:30-17:30	08:30-17:30	-	-
602808F	Taf Elái	Lloyds Pharmacy	Stryd Morgan, Pontypridd, CF37 2DR	48	Craidd	09:00-14:00, 15:30-18:00	09:00-14:00, 15:30-18:00	09:00-14:00, 15:30-18:00	09:00-14:00, 15:30-18:00	09:00-14:00, 15:30-18:00	09:00-11:30	-
					Cyfanswm	09:00-18:00	09:00-18:00	09:00-18:00	09:00-18:00	09:00-18:00	09:00-12:00	-
602348A	Taf Elái	Parkgate Pharmacy	17 Heol Berw, Pontypridd, CF37 2AA	40	Craidd	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	-	-
					Cyfanswm	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	-	-
602856G	Taf Elái	Well Pharmacy	1 Heol yr Eglwys, Ton-teg, Pontypridd, CF38 1EG	47.25	Craidd	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-11:30	-
					Cyfanswm	08:45-17:30	08:45-17:30	08:45-17:30	08:45-17:30	08:45-17:30	09:00-12:30	-
602856F	Taf Elái	Well Pharmacy	1 Yr Heol Fawr, Pentre'r Eglwys, Pontypridd, CF38 1PY	48	Craidd	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-12:00	-
					Cyfanswm	09:00-18:00	09:00-18:00	09:00-18:00	09:00-18:00	09:00-18:00	09:00-13:00	-
602619G	Taf Elái	A & JM Sheppard Cyf.	Fferyllfa Llanhari, 1 Tŷ- Isaf, Llanhari, Pont-y-clun, CF72 9LJ	41.5	Craidd	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-11:30	-
					Cyfanswm	09:00-13:00,	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-13:00	-

						14:00-17:30						
602807P	Taf Elái	Lloyds Pharmacy		49	Craidd	09:00-12:00, 14:00-18:00	09:00-12:00, 14:00-18:00	09:00-12:00, 14:00-18:00	09:00-12:00, 14:00-18:00	09:00-12:00, 14:00-18:00	09:00-13:00	-
					Cyfanswm	09:00-18:00	09:00-18:00	09:00-18:00	09:00-18:00	09:00-18:00	09:00-13:00	-
602857F	Taf Elái	Well Pharmacy	Uned 2 Common Approach, Yorkdale, Beddau, Pontypridd, CF38 2BL	48	Craidd	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	-	-
					Cyfanswm	09:00-18:00	09:00-18:00	09:00-18:00	09:00-18:00	09:00-18:00	09:00-12:00	-
602313B	Taf Elái	Pontyclun Pharmacy	21-23 Heol y Bont-faen, Pont-y-clun, CF72 9EA	46.5	Craidd	09:00-17:00	09:00-17:00	09:00-17:00	09:00-17:00	09:00-17:00	-	-
					Cyfanswm	09:00-17:30	09:00-17:30	09:00-17:30	09:00-17:30	09:00-17:30	09:00-13:00	-
602665A	Taf Elái	Treforest Pharmacy	62 Stryd y Parc Trefforest, Pontypridd, CF37 1SN	46.5	Craidd	09:00-12:30, 13:00-17:30	09:00-12:30, 13:00-17:30	09:00-12:30, 13:00-17:30	09:00-12:30, 13:00-17:30	09:00-12:30, 13:00-17:30	-	-
					Cyfanswm	09:00-17:30	09:00-17:30	09:00-17:30	09:00-17:30	09:00-17:30	09:00-13:00	-
602722B	Taf Elái	A Williams	22 Heol y Bont-faen, Pont-y-clun, CF72 9EE	42.5	Craidd	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-13:00, 14:00-17:00	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-12:00	-
					Cyfanswm	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00	-
602313C	Taf Elái		Heol y Gyfraith, Tonysguboriau, Pontyclun, CF72 8AJ	50	Craidd	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-12:00	-
					Cyfanswm	8:30-18:00	8:30-18:00	8:30-18:00	8:30-17:30	8:30-18:00	09:00-12:00	-
602618L	Taf Elái	A & JM Sheppard Cyf.	17 Stryd y Bont, Pontypridd, CF37 4PE	40	Craidd	09:00-17:30	09:00-17:30	09:00-17:30	09:00-15:00	09:00-17:30	-	-
					Cyfanswm	09:00-17:30	09:00-17:30	09:00-17:30	09:00-15:00	09:00-17:30	-	-

602619L	Taf Elái	A & JM Sheppard Cyf.	12 Commercial Street, Tynant, Beddau, Pontypridd, CF38 2DB	44	Craidd	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	-	-
					Cyfanswm	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00	-
602213A	Taf Elái	Glyncoch Pharmacy	65 Coedlan Porcher, Glyncoch, Pontypridd, CF37 3DD	38.5	Craidd	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-17:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-12:30	-
					Cyfanswm	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-17:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-12:30	-
602618B	Gogledd Cynon	A & JM Sheppard Cyf.	2-3 Constitutional Buildings, Stryd y Canon, Aberdâr, CF44 7AW	40	Craidd	09:00-18:00	09:00-18:00	09:00-18:00	09:00-13:00	09:00-18:00	-	-
					Cyfanswm	09:00-18:00	09:00-18:00	09:00-18:00	09:00-13:00	09:00-18:00	-	-
602618C	Gogledd Cynon	A & JM Sheppard Cyf.	4 Stryd y Felin, Trecynon, Aberdâr, CF44 8NA	48	Craidd	09:00-18:00	09:00-18:00	09:00-18:00	09:00-13:00	09:00-18:00	-	-
					Cyfanswm	09:00-18:00	09:00-18:00	09:00-18:00	09:00-17:00	09:00-18:00	09:00-13:00	-
602618A	Gogledd Cynon	A & JM Sheppard Cyf.	22/25 Stryd Cwm-gwyn, Aberdâr, CF44 7AU	54.5	Craidd	09:00-18:00	09:00-18:00	09:00-18:00	09:00-13:00	09:00-18:00	-	-
					Cyfanswm	09:00-18:00	09:00-18:00	09:00-18:00	09:00-18:00	09:00-18:00	09:00-17:30	10:30-11:30
602010A	Gogledd Cynon	A & JM Sheppard Cyf.	217-218 Heol Caerdydd, Aberaman, Aberdâr, CF44 6RG	44	Craidd	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	-	-
					Cyfanswm	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00	-
602814J	Gogledd Cynon	Boots	11 Stryd y Fasnach, Aberdâr, CF44 7RW	48	Craidd	09:30-13:00, 14:00-17:30	09:30-13:00, 14:00-17:30	09:30-13:00, 14:00-17:30	09:30-13:00, 14:00-17:30	09:30-13:00, 14:00-17:30	09:30-13:00, 14:00-17:30	-
					Cyfanswm	08:30-13:00, 14:00-17:30	08:30-13:00, 14:00-17:30	08:30-13:00, 14:00-17:30	08:30-13:00, 14:00-17:30	08:30-13:00, 14:00-17:30	08:30-13:00, 14:00-17:30	-

602856K	Gogledd Cynon	Well Pharmacy	37 Y Stryd Fawr, Hirwaun, Aberdâr, CF44 9SW	42	Craidd	09:00-17:30	09:00-17:30	09:00-17:30	09:00-13:00	09:00-17:30	09:00-13:00	-
					Cyfanswm	09:00-17:30	09:00-17:30	09:00-17:30	09:00-13:00	09:00-17:30	09:00-13:00	-
602856J	Gogledd Cynon	Well Pharmacy	Y Ganolfan Feddygol Newydd, Y Stryd Fawr, Hirwaun, Aberdâr, CF44 9SL	45	Craidd	09:00-18:00	09:00-18:00	09:00-18:00	09:00-13:00	09:00-18:00	-	-
					Cyfanswm	09:00-18:00	09:00-18:00	09:00-18:00	09:00-18:00	09:00-18:00	-	-
602618O	De Cynon	A & JM Sheppard Cyf.	9 Hoel Ynysmeurig, Abercynon, Aberpennar, CF45 4SY	49.5	Craidd	09:00-18:00	09:00-18:00	09:00-18:00	09:00-13:00	09:00-18:00	-	-
					Cyfanswm	09:00-18:30	09:00-18:30	09:00-18:30	09:00-17:00	09:00-18:30	09:00-12:30	-
602618J	De Cynon	A & JM Sheppard Cyf.	5-7 Stryd John, Abercwmboi, Aberdâr, CF44 6BL	40	Craidd	09:00-18:00	09:00-18:00	09:00-18:00	09:00-13:00	09:00-18:00	-	-
					Cyfanswm	09:00-18:00	09:00-18:00	09:00-18:00	09:00-13:00	09:00-18:00	-	-
602010C	De Cynon	A & JM Sheppard Cyf.	Y Ganolfan Feddygol, Heol Penrhiwceiber, Penrhiwceiber, Aberpennar, CF45 3SP	39.5	Craidd	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-12:30	-
					Cyfanswm	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-12:30	-
602010B	De Cynon	A & JM Sheppard Cyf.	29-31 Stryd Margaret, Abercynon, Aberpennar, CF45 4RE	41.5	Craidd	09:00-17:30	09:00-17:30	09:00-17:30	09:00-13:00	09:00-17:30	09:00-12:30	-
					Cyfanswm	09:00-17:30	09:00-17:30	09:00-17:30	09:00-13:00	09:00-17:30	09:00-12:30	-
602328A	De Cynon	Cynon Stores Ltd	5 Heol Llan-gors, Ystâd Pant, Cwmbach, Aberdâr, CF44 OHS	43	Craidd	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-12:30	-
					Cyfanswm	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-17:30	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-12:30	-
602807O	De Cynon	Lloyds Pharmacy	18b/19b Stryd Rhydychen, Aberpennar, Aberdâr, CF45 3PL	53.5	Craidd	09:00-12:00, 14:00-18:00	09:00-12:00, 14:00-18:00	09:00-12:00, 14:00-18:00	09:00-12:00, 14:00-18:00	09:00-12:00, 14:00-18:00	09:00-12:00, 15:30-17:30	-
					Cyfanswm	09:00-18:00	09:00-18:00	09:00-18:00	09:00-18:00	09:00-18:00	09:00-17:30	-

602545H	De Cynon	M W Phillips Chemists	17 Heol Glanaman, Cwmaman, Aberdâr, CF44 6HY	36	Craidd	09:00- 13:00, 14:00- 18:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	-	-
					Cyfanswm	09:00- 13:00, 14:00- 18:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	09:00-13:00	09:00-13:00, 14:00-18:00	-	-
602619O	De Cynon	A & JM Sheppard Cyf.	59 Stryd Rhydychen, Aberpennar, CF45 3HD	45	Craidd	09:00- 18:00	09:00-18:00	09:00-18:00	09:00-18:00	09:00-18:00	-	-
					Cyfanswm	09:00- 18:00	09:00-18:00	09:00-18:00	09:00-18:00	09:00-18:00	-	-